KIRIKHAN İLÇESİ'NİN COĞRAFİ ETÜDÜ

Reyhan Rafet CAN

Doktora Tezi
Coğrafya Ana Bilim Dalı
Prof. Dr. Kenan ARINÇ
Her Hakkı Saklıdır

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER

ENSTİTÜSÜ COĞRAFYA

ANABİLİM DALI

Reyhan Rafet CAN

KIRIKHAN İLÇESİ'NİN COĞRAFİ ETÜDÜ

DOKTORA TEZİ

TEZ YÖNETİCİSİ

Prof. Dr. Kenan ARINÇ

ERZURUM-2019

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ BEYAN FORMU

12 /07 /2019

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

BİLDİRİM

Atatürk Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Uygulama Esaslarının ilgili maddelerine göre hazırlamış olduğum "Kars İlindeki Turizm Varlıklarının Küreselleşmenin Etkisi İle İncelenmesi ve CBS Analizi" adlı tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kâğıt ve elektronik kopyalarının Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Uygulama Esaslarının ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim *.

X Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

☐ Tezimin/Raporumun makale için **altı ay,** patent için **iki yıl** süreyle erişiminin ertelenmesini istiyorum.

12/ 07/ 2019
Reyhan Rafet CAN

---

* **LİSANSÜSTÜ TEZLERİN ELEKTRONİK ORTAMDA TOPLANMASI, DÜZENLENMESİ VE ERİŞİME AÇILMASINA İLİŞKİN YÖNERGE**

.....

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
Çeşitli ve Son Hükümler

Lisansüstü tezlerin erişime açılmasının ertelenmesi MADDE 6– (1) Lisansüstü tezle ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda, tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.

(2) Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internetten paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkanı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile altı ayı aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.

Gizlilik dereceli tezler MADDE 7– (1) Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik, sağlık vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, tezin yapıldığı kurum tarafından verilir. Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, ilgili kurum ve kuruluşun önerisi ile enstitü veya fakültenin uygun görüşü üzerine üniversite yönetim kurulu tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.

(2) Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir.

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ KABUL TUTANAĞI

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Prof. Dr. Kenan ARINÇ danışmanlığında, Reyhan Rafet MUSTAFA tarafından hazırlanan bu çalışma 25 / 06 / 2019 tarihinde aşağıda isimleri yazılı jüri tarafından Coğrafya Anabilim Dalı'nda Doktora Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan	: Prof. Dr. Saliha KODAY	İmza: .....
Jüri Üyesi	: Prof. Dr. Kenan ARINÇ	İmza: .....
Jüri Üyesi	: Prof. Dr. Halil KOCA	İmza: .....
Jüri Üyesi	: Doç. Dr. Alperen KAYSERİLİ	İmza: .....
Jüri Üyesi	: Doç. Dr. Murat YILMAZ	İmza: .....

Prof. Dr. Sait UYLAŞ
Enstitü Müdürü

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....VII

ABSTRACT.....VIII

TABLOLAR LİSTESİ.....IX

ŞEKİLLER DİZİNİ.....XV

FOTOĞRAFLAR LİSTESİ.....XVIII

HARİTALAR LİSTESİ.....XXX

KISALTMALAR LİSTESİ.....XXXI

ÖNSÖZ.....XXXIII

GİRİŞ

I. Araştırma Sahasının Konumu, Sınırları ve Başlıca Özellikleri.....1

II. Araştırmanın Amacı ve Metodu.....5

III. Önceki Çalışmalar.....7

BİRİNCİ BÖLÜM

FİZİKİ COĞRAFYA

1.1. JEOMORFOLOJİ.....9

1.1.1. Jeomorfolojik Gelişim.....9

1.1.2. Jeomorfolojik Üniteler.....26

1.1.2.1. Dağlık-Tepelik Alanlar.....26

1.1.2.2. Ovalar.....34

1.1.2.3. Plato Sahaları 35
1.1.2.4. Vadiler 37
1.2. İKLİM 42
1.2.1. İklim Elemanları 45
1.2.1.1. Basınç ve Rüzgârlar 45
1.2.1.2. Sıcaklık 56
1.2.1.3. Nem ve Bulutluluk 63
1.2.1.4. Yağışlar 69
1.2.2. İklim Tipi ve Yağış Etkinliği 76
1.3. HİDROĞRAFYA 79
1.3.1. Yeraltı Suları 80
1.3.2. Kaynaklar 82
1.3.3. Akarsular 85
1.3.4. Göller 95
1.4. TOPRAK 97
1.4.1. Zonal Topraklar 98
1.4.1.1. Kırmızı Renkli Akdeniz Toprakları 98
1.4.1.2. Bazaltik Topraklar 101
1.4.1.3. Kahverengi Orman Toprakları 101
1.4.1.4. Kireçsiz Kahverengi Orman Toprağı 102
1.4.1.5. Kırmızı Kahverengi Akdeniz Toprakları 103
1.4.2. İntrazonal Topraklar 105
1.4.2.1. Hidromorfik Topraklar 105
1.4.3. Azonal Topraklar 105
1.4.3.1. Alüvyal Topraklar 106

1.4.3.2. Kolüvyal Topraklar 107
1.4.3.3. Çiplak Kaya ve Molozlar 107
1.5. DOĞAL BİTKİ ÖRTÜSÜ 108

İKİNCİ BÖLÜM

BEŞERİ COĞRAFYA

2.1. KIRIKHAN İLÇESİ'NİN TARİHÎ COĞRAFYASINA GENEL BİR BAKIŞ 124
2.2. NÜFUS 128
2.2.1. Nüfus Gelişimi 128
2.2.2. Nüfus Hareketleri 144
2.2.2.1. Doğumlar ve Ölümler 144
2.2.2.2. Göçler 146
2.2.3. Nüfusun Sosyal ve Kültürel Özellikleri 158
2.2.3.1. Cinsiyet ve Yaş Yapısı 158
2.2.3.2. Nüfusta Bağımlılık Oranı 167
2.2.3.3. Aile Büyüklükleri 169
2.2.3.4. Nüfusun Diğer Sosyo-Kültürel Özellikleri 172
2.2.4. Nüfusun Dağılış Düzeni ve Nüfus Yoğunlukları 186
2.3. YERLEŞME 197
2.3.1. Genel Bakış 197
2.3.2. Yerleşme Tipleri 199
2.3.2.1. Kırsal Yerleşmeler 199
2.3.2.1.1. Devamlı Kır Yerleşmeleri 199
2.3.2.1.1.1. Köy Yerleşmeleri 199

2.3.2.1.1.1.1. Konumlarına Göre Köyler 200
2.3.2.1.1.1.2. Yükselti Basamaklarına Göre Köyler 209
2.3.2.1.1.1.3. Yüzölçümü Büyüklüğüne Göre Köyler 211
2.3.2.1.1.1.4. Yerleşme Dokusuna Göre Köyler 216
2.3.2.1.1.1.5. Yer Adlarına Göre Köyler 222
2.3.2.1.1.1.6. Ekonomik Faaliyetlerine Göre Köyler 225
2.3.2.1.1.2. Köyden Küçük Devamlı Kır Yerleşmeleri 230
a) Mahalle Yerleşmeleri 230
b) Çiftlik Yerleşmeleri 234
c) Yayla Yerleşmeleri 236
d) Mezra Yerleşmeleri 242
2.3.2.1.1.3. Kırsal Konutlar 245
2.3.2.1.1.3.1. Doğal Çevre ve Kırsal Konutlar 246
2.3.2.1.1.3.2. Sosyal Çevre ve Kırsal Konutlar 254
2.3.2.1.1.3.3.Ekonomik Etkinlikler ve Kırsal Çevre İlişkisi 259
2.3.2.2. Kent Yerleşmeleri: Kırıkhan Kenti 261
2.3.2.2.1. Kuruluş ve Gelişimi 261
2.3.2.2.2. Kırıkhan Kentinin Yatay ve Dikey Gelişimi 263
2.3.2.2.3. Kent Konutları ve Nitelikleri 266
2.3.2.2.4. Fonksiyon Alanları 270
2.3.2.2.5. Kentsel Fonksiyonlar 288
2.3.2.2.6. Kırıkhan Kentinin Etki Bölgesi ve Fonksiyon Analizi 310

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

EKONOMİK COĞRAFYA

3.1. TARIM 314
3.1.1. Toprakların Yararlanma Bakımından Bölünüşü 319
3.1.2. Mülkiyet Durumu ve Parsel Büyüklükleri 323
3.1.3. Bitkisel Üretim 326
3.1.3.1. Ekiliş Alanları ve Üretim Durumu 326
3.1.3.2. Tahıl Tarımı 327
3.1.3.3. Endüstri Bitkileri Tarımı 333
3.1.3.4. Yem Bitkileri Tarımı 337
3.1.3.5. Sebze Tarımı 339
3.1.3.6. Meyve Tarımı 345
3.1.4. Hayvancılık 350
3.1.4.1. Küçükbaş Hayvancılık 355
3.1.4.2. Büyükbaş Hayvancılık 358
3.1.4.3. Yük ve Çeki Hayvanları 361
3.1.4.4. Kümes Hayvancılığı 362
3.1.4.5. Arıcılık 363
3.1.4.6. Balıkçılık 365
3.2. TİCARET 365
3.3. MADENCİLİK 373
3.4. SANAYİ 375
3.4.1. Ev Tipi Sanayi 376
3.4.2. Atölye Tipi Sanayi 377

3.4.3. Modern Sanayi ve Modern Sanayi Tesisleri 381
3.5. ORMANCILIK 382
3.6. ULAŞIM.....384
3.7. TURİZM 393
3.8. DİĞER EKONOMİK FAALİYETLER.....415

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BAŞLICA SORUNLAR VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

4.1. DOĞAL ÇEVREDEN KAYNAKLANAN SORUNLAR VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ.....417
4.2. BEŞERİ ÇEVREDEN KAYNAKLANAN SORUNLAR VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ.....420
4.3. EKONOMİK FAALİYETLERDEN KAYNAKLANAN SORUNLAR VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ.....423
SONUÇ VE TARTIŞMA 428
KAYNAKÇA 433
ÖZGEÇMİŞ.....446

ÖZET

DOKTORA TEZİ
KIRIKHAN İLÇESİ'NİN COĞRAFİ ETÜDÜ
Reyhan Rafet CAN
Tez Danışmanı: Prof. Dr. Kenan ARINÇ

2019, 446 Sayfa

Jüri: Prof. Dr. Kenan ARINÇ (Danışman)
Prof. Dr. Saliha KODAY
Prof. Dr. Halil KOCA
Doç. Dr. Alperen KAYSERİLİ
Doç. Dr. Murat YILMAZ

Kırıkhan İlçesi, Akdeniz Bölgesi'nin Adana Bölümü sınırları içerisinde bulunmaktadır. Araştırma sahası kuzeyde Hassa İlçesi, kuzeybatısında Payas İlçesi, batısında İskenderun ilçesi, güneybatısında Belen ve Kumlu ilçesi, doğusunda ise Suriye Devleti ile komşudur.

Yükseltisi 2262 m.nin üzerine çıkan dağlık kuşaklarla çevrili olan ilçenin yüzölçümü 715 km^2dir. Sahada jeolojik açıdan Paleozoikten Kuaterner sonuna kadar çeşitli zaman dilimlerine ait formasyonlara rastlamak mümkündür.

Araştırma sahası yazları sıcak ve kurak, kışları serin ve yağışlı geçen Akdeniz iklimi özelliği gösterir. Kırıkhan Meteoroloji İstasyonu'nun ölçümlerine göre sahanın yıllık ortalama sıcaklığı 19,1ºC, yıllık yağış miktarı 522,6 mm. donlu günlerin yıllık toplam sayısı ise 6,7'dir.

İlçenin en önemli akarsuyu olan Karasu Çayı, kaynağını Gaziantep ili, Nurdağ ilçesinin doğusunda Kartal Dağları 1429 m. ile batısında bulunan Akdağ'dan 1795 m. doğan küçük derelerden alır.

İnceleme sahasında, zonal, azonal ve introzonal toprak grupları dağılış göstermektedir. Sahanın alçak kesimlerinde orman örtüsünün tahrip edilmesi sonucu maki bitki topluluğu, yükseltinin arttığı yerlerde çam, meşe, köknar, Toros sediri ormanlarına rastlanmaktadır.

Kırıkhan ilçesinin nüfusu 2015 yılı ADNS sonuçlarına göre 108918'dir. Nüfusun %50,3'ü erkeklerden, %49,7'si kadınlardan oluşmuştur. Araştırma sahası içerisinde 1 kent, 57 köy, 40 mezra ve 3 yayla yerleşmesi bulunmaktadır.

Kırsal yerleşmelerde halkın temel geçim kaynağı tarım ve hayvancılığa dayanırken Kırıkhan kenti sahanın ticaret ve sanayi açısından en gelişmiş yeridir. Amik Ovası'nın alüvyal topraklarında pamuk, mısır, havuç, kavun gibi tarımsal ürünler yetiştirilirken yükseltinin arttığı eğimli sahalarda tarım yerini hayvancılık faaliyetlerine bırakmıştır.

Tarihin her döneminde ulaşım bakımından önemli bir kavşak noktası üzerinde bulunan saha günümüzde de bu özelliğini devam ettirmektedir. Doğal ve beşerî turizm potansiyelinin yanı sıra, inanç merkezi durumunda bulunan Kırıkhan ilçesi sahip olduğu turistik değerleri ile önemli bir çekim merkezi konumundadır.

ABSTRACT

Ph.D. DISSERTATION
GEOGRAPHİCAL STUDY OF KIRIKHAN DISTRICT
Advisor: Prof. Dr. Kenan ARINÇ
2019, Page: 446

Jury: Prof. Dr. Kenan ARINÇ
Prof. Dr. Saliha KODAY
Prof. Dr. Halil KOCA
Assoc. Prof. Dr. Alperen KAYSERİLİ
Assoc. Prof. Dr. Murat YILMAZ

The district of Kırıkhan is found on the Mediterranean within the borders of the Adana Region. Bordering Kırıkhan to the North lies Hassa, in the Northwest, Payas, in the West, Iskenderun, in the Southwest Belen and Kumlu, and in the East, it neighbors Syria.

The highest point of Kırıkhan located on the mountain range is 2262 meters. The full perimeter of Kırıkhan is 715 $km^{2.}$ In the researched area, from the Paleozoic Quaternary period to the present it is possible to find geologic formations from every era.

In the studied area, the climate of Kırıkhan is a Mediterranean one with hot and dry summers and warm and rainy winters. According to the Kırıkhan Meteorology Station, the average yearly temperature of the researched area is 19.1º C and the average yearly rainfall is 522.6 mm. In a year, the total average days of frost is 6.7.

The most important source of running water is the Karasu Creek whose source is in Gaziantep. This source can be found in the East of the Nurdag province in the Kartal Mountains (1429) and the Akdag Mountains (1795).

In the studied area there is zonal, azonal and introzonal type soils. In the lower areas of Kırıkhan, one can see small, bush-like natural flora however, when one goes further up in the studied area one can see the larger of these forest formation qualities. These forest formations include pine and oak trees and fir plants and can be found in the Toros cedars.

According to the results of ADNS in 2015 the population of Kirikhan is 108918. Male's make up 50.3% of the population while 49.7% of the population is female. In the district of Kirkhan, there is one city center, 57 neighborhoods, 40 hamlets, and 3 highland grounds.

In the rural areas of Kırıkhan the mail occupations of Kırıkhan's inhabitants are agriculture and live-stock related. Meanwhile the city center of Kırıkhan is the most developed area in terms of trade and industry. In the fertile soil of the Amik Plains, cotton, corn, carrots, and melon is cultivated while in the other areas of the Amik Plains the farm animals graze.

At every point in history and to this day, Kırıkhan remains a strategic geographical area and will most likely continue to maintain this strategic importance. Kırıkhan, besides the aforementioned natural and man-made areas, is a rich district home to important religious and touristic sites.

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1.1. Antakya ve İskenderun'da Günlük Ortalama Güneşlenme Süresi ve Yıllık Ortalaması (saat/dakika) (2015). 44

Tablo 1.2. Güneş Işınlarının Kırıkhan'a Düşme Açısı (Derece). 45

Tablo 1.3. İskenderun ve Antakya'da Ortalama ve Ekstrem Basınç Değerlerinin Aylara Göre Dağılımı (1970-2015). 46

Tablo 1.4. Kırıkhan'da Çeşitli Yönlerden Etkili Olan Rüzgârların Frekansları ve Oranları (1975-2010). 51

Tablo 1.5. Kırıkhan'da Rubinstein Formülüne Göre Hâkim Rüzgâr Doğrultuları. 54

Tablo 1.6. Kırıkhan'da Ortalama ve En Yüksek Rüzgâr Hızının Aylara Göre Dağılımı (1975-2015, m./sec.) 54

Tablo 1.7. Kırıkhan, İskenderun ve Antakya Meteoroloji İstasyonlarına Ait Sıcaklık Değerleri (1975-2015)..... 57

Tablo 1.8. Kırıkhan, İskenderun ve Antakya'da Ortalama Don Olaylı Gün Sayısının Aylara Göre Dağılımı (1975-2015)..... 61

Tablo 1.9. Kırıkhan'da Ortalama Donlu Gün Sayısının Mevsimlere Göre Dağılımı (1975-2015)..... 62

Tablo 1.10. Antakya'da Ortalama Toprak Sıcaklıklarının Belli Derinliklere Göre Dağılımı (1975-2015. ºC)..... 63

Tablo 1.11. Kırıkhan, İskenderun ve Antakya'da Ortalama ve En Düşük Nispî Nem Değerlerinin Aylara Göre Dağılımı (1975-2015 % olarak). 64

Tablo 1.12. Kırıkhan'da Ortalama Bulutluluk ve Bulutlu Gün Sayısının Aylık Dağılımı (1975-2015.)..... 62

Tablo 1.13. Kırıkhan, İskenderun ve Antakya'da Sisli Günlerin Aylara Göre Dağılımı (1975-2010)..... 68

Tablo 1.14. Kırıkhan, İskenderun ve Antakya'da Ortalama Yağış Miktarlarının Aylara Göre Dağılımı (1975-2015 mm). 69

Tablo 1.15. Kırıkhan, İskenderun ve Antakya'da Ortalama Yağış Miktarının Mevsimlere Göre Dağılımı (1975-2015). 71

Tablo 1.16. Kırıkhan, Antakya ve İskenderun'da Ortalama Yağışlı Günlerin Aylara Dağılımı (1975-2015). 73

Tablo 1.17. Kırıkhan, İskenderun ve Antakya'da Ortalama Kar Yağışlı Günlerin, Aylık Dağılımı (1975-2015). 74

Tablo 1.18. Kırıkhan, İskenderun ve Antakya'da Orajlı ve Dolu Yağışlı Gün Sayısı (1975-2015).....75

Tablo 1.19. Kırıkhan'da DE MARTONNE (1926) Metoduna Göre Aylık ve Yıllık Kuraklık İndisi Değerleri (1975-2015). 77

Tablo 1.20. Kırıkhan'da ERİNÇ (1965) Yağış Tesirlilik İndisinin Aylık Dağılımı.....77

Tablo 1.21. Kırıkhan'da THORNTHWAİTE Formülüne Göre Su Bilançosu.....78

Tablo 1.22. Kırıkhan'da Açılmış Olan Bazı Kuyuların Derinliği ve Statik Seviyesi. ...81

Tablo 1.23. Araştırma Sahasında Debisi Yüksek Olan Kaynaklar. 83

Tablo 1.24. Karasu Çayı'nın Aylık Ortalama Akım Değerleri (1953-2015) ile Kırıkhan'ın Aylık Ortalama Yağış Miktarı (1971-2015).....93

Tablo 2.1. Kırıkhan İlçesi Nüfusunun Sayım Dönemlerine ve ADNKS'ye Göre Dağılımı (1940-2015). 131

Tablo 2.2. Kırıkhan İlçesi'nde Kırsal Nüfusun Sayım Devrelerine Göre Değişimi (1940-2015).....134

Tablo 2.3. Kırıkhan İlçesi'ne Bağlı Kırsal Yerleşmelerin Nüfuslarının Sayım Yıllarına Göre Dağılımı (1940-2015). 138

Tablo 2.4. Kırıkhan İlçesi'ndeki Kırsal Yerleşmelerin Nüfusunda 1940-2015 Yılları Arasında Meydana Gelen Değişmeler. 140

Tablo 2.5. Kırıkhan Kenti Nüfusunun Sayım Dönemlerine ve ADNKS'ye Göre Gelişimi (1940-2015). 142

Tablo 2.6. Kırıkhan İlçesi'nde 2015 Yılında Meydana Gelen Doğumlar ve Bebek Ölümleri. 145

Tablo 2.7. Kırıkhan İlçesi'nden Dışarıya Yönelik Göçlerin İllere Göre Dağılımı (1970-2015). 151

Tablo 2.8. Kırıkhan İlçesi'nden Yurtdışına Yönelik Olarak Yapılan Göçlerin Ülkelere Göre Dağılımı. 155

Tablo 2.9. Kırıkhan İlçesi'nde Nüfusun Cinsiyet Durumu (1940-2015). 159

Tablo 2.10. Kırıkhan İlçesi'ndeki Nüfusun Dar Aralıklı Yaş Gruplarına Göre Dağılımı (2015). 163

Tablo 2.11. Kırıkhan İlçesi'ndeki Nüfusun Geniş Aralıklı Yaş Gruplarına Göre Dağılımı (2015) 165

Tablo 2.12. Kırıkhan İlçesi'nde Nüfus Bağımlılık Oranının Yaş Grupları ve Cinsiyete Göre Dağılımı (2015). 168

Tablo 2.13. Kırıkhan İlçesi'nde Ortalama Aile Büyüklüğünün Yerleşim Birimlerine Göre Dağılımı (2015). 171

Tablo 2.14. Kırıkhan İlçesi'nde Bulunan Okul Öncesi Kurumlarının Öğrenci Derslik ve Öğretmen Sayıları (2015). 174

Tablo 2.15. Kırıkhan İlçesi'nde Bulunan İlköğretim I. Kademe ile İlköğretim II Kademe Okullarının Öğrenci Derslik ve Öğretmen Sayıları (2015). 176

Tablo 2.16. Kırıkhan İlçesi'nde Yer Alan Orta Öğretim Kurumlarının Derslik Öğretmen ve Öğrenci Sayıları (2015). 180

Tablo 2.17. Kırıkhan İlçesi Altı Yaş ve Üzeri Nüfusun Eğitim Durumu (2015). 181

Tablo 2.18. Kırıkhan Halk Eğitim Merkezi Bünyesinde Açılan Kurslar ve Kursiyer Sayıları (2015). 182

Tablo 2.19. Kırıkhan İlçesi Nüfusunun Yükselti Kademelerine Göre Dağılımı (2015). 187

Tablo 2.20. Kırıkhan İlçesi'nde Sayım Dönemlerine Göre Matematiksel Nüfus Yoğunlukları (1940-2015 kişi/km²). 192

Tablo 2.21. Kırıkhan İlçesi'nde Matematiksel, Fizyolojik ve Tarımsal Nüfus Yoğunluğu Değerlerinin Yerleşmelere Göre Dağılımı (2015). 194

Tablo 2.22. Kırıkhan İlçesi'ndeki Köylerin Kuruldukları Jeomorfolojik Birimler. 235

Tablo 2.23. Kırıkhan İlçesi'ndeki Köylerin Kuruldukları Jeomorfolojik Ünitelere Göre Dağılışı. 201

Tablo 2.24. Kırıkhan İlçesi Nüfusunun Yükselti Kademelerine Göre Dağılımı (2015). 202

Tablo 2.25. Kırıkhan İlçesi'ndeki Köy Yerleşmelerinin Yüksekliklerine Göre Dağılımı..... 210

Tablo 2.26. Kırıkhan İlçesi'ndeki Köy Yerleşmelerinin Yüzölçümü Büyüklüklerine Göre Dağılımı (2015). 213

Tablo 2.27. Kırıkhan İlçesi'nde Köy Yerleşmelerinin Yüzölçüm Büyüklüğü. 215

Tablo 2.28. Kırıkhan İlçesi'ndeki Köy Yerleşmelerinin Yerleşme Dokularına Göre Dağılım Oranı (2015). 217

Tablo 2.29. Kırıkhan İlçesi'nde Köy Yerleşmelerinin Yerleşme Dokusuna Göre Dağılımı (2015). 220

Tablo 2.30. Kırıkhan İlçesi'nde Bazı Köylerin Eski ve Yeni Adları. 223

Tablo 2.31. Kırıkhan İlçesinde Köy Yerleşmelerinin Temel (Primer) Ekonomik Faaliyetlere Göre Dağılımı (2015). 226

Tablo 2.32. Kırıkhan İlçesinde Kırsal Yerleşmelere Bağlı Mahalleler. 232

Tablo 2.33. Kırıkhan İlçesi'nde Mezra Yerleşmeleri ve Nüfus Miktarları (2015). 243

Tablo 2.34. Kırıkhan İlçesi'ne Bağlı Kırsal Yerleşmelerdeki KonutlarınYapı Malzemelerine Göre Dağılımı (2015). 246

Tablo 2.35. Kırıkhan İlçesi'ndeki Kırsal Konutların Çatı Örtü Malzemelerine Göre Dağılımı (2015). 252

Tablo 2.36. Kırıkhan Kentinde Nüfusun Mahallelere Göre Dağılımı (2015). 264

Tablo 2.37. Kırıkhan Kentinde Fonksiyonel Arazi Kullanışı (2015). 271

Tablo 2.38. Kırıkhan Kentinin Mahalleleri, Mahalle Yüzölçümleri ve Konutların Mahallelere Göre Dağılımı (2015). 272

Tablo 2.39. Kırıkhan Kentindeki Konutların Fonksiyonlarına Göre Dağılımı (2015). 276

Tablo 2.40. Kırıkhan Kentinde Kamu Kurumlarında Çalışanların Kurumlara Göre Dağılımı. 290

Tablo 2.41. Kırıkhan Kentinde Eğitim Fonksiyonu İle İlgili Kuruluşlar ve İstihdam Durumu (2015). 294

Tablo 2.42. Kırıkhan Kentinde İlçe Emniyet Müdürlüğüne Kayıtlı Taşıt Sayıları (2015) 301

Tablo 2.43. Kırıkhan Kentinde İş Kollarına Göre Ticarî İşyerleri ve İstihdam Edilen İşgücü (2015). 302

Tablo 2.44. Kırıkhan Kentinde Atölye Tipi Sanayi Tesisi ile Modern Sanayi Tesisi Sayısı ve Bu İşletmelerdeki İstihdam Edilen İşgücü (2015). 304

Tablo.2.45. Kırıkhan Kentinde Çalışan Nüfusun Ekonomik Faaliyet Kollarına Göre Dağılımı (2015) 311

Tablo. 3.1. Kırıkhan İlçesi'nde Arazilerin Yaralanma Bakımından Bölünüşü (2015).320

Tablo 3.2. Kırıkhan İlçesi'nde Köylerin Yüzölçümü, Parsel Sayıları ve Ortalama Parsel Büyüklükleri (2015). 324

Tablo 3.3. Kırıkhan İlçesi'nde Tarla Bitkilerinin Ekiliş Alanları ve Üretim Miktarı (2015). 329

Tablo 3.4. Kırıkhan İlçesi'nde Sanayi Bitkilerinin Ekiliş Alanları, Verimi ve Üretim Miktarları (2015). 334

Tablo 3.5. Kırıkhan İlçesi'nde Yem Bitkilerinin Ekiliş Alanları, Verimi ve Üretim Miktarları (2015). 337

Tablo 3.6. Araştırma Sahasında Sebze Ekim Alanları ve Üretimi (2015). 340

Tablo 3.7. Kırıkhan İlçesi'nde Meyve Bitkilerinin Ekiliş Alanları, Verimi ve Üretim Miktarları (2015). 345

Tablo 3.8. Kırıkhan İlçesi'nde Yetiştirilen Hayvan Varlığının Türlerine Göre Dağılımı (2015). 351

Tablo 3.9. Araştırma Sahasında Yetiştirilen Büyük ve Küçükbaş Hayvan Varlıgının Türlerine Göre Dağılımı (2015). 353

Tablo. 3.10. Kırıkhan İlçesi'nde Sığır Sayısının Irklara Göre Dağılımı (2015).....359

Tablo 3.11. Kırıkhan İlçesi'nde Ticari İş Yerleri ve Bu İş Yerlerinde İstihdam Edilen Kişi Sayısı (2015). 370

Tablo 3.12. Kırıkhan İlçesi'nde Atölye Tipi Sanayi Tesisi Sayısı ve Bu İşletmelerde İstihdam Edilen İşgücü (2015). 378

Tablo 3.13. Kırıkhan İlçesi'nde Yer Alan Bazı Tarihi Eserler ve Konumları ile I. Derece Koruma Altında Bulunan Sit Alanları. 395

Tablo 3.14. Kırıkhan'da Faaliyette Olan Taş Ocaklarının Dağılımı. 415

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil .1.1. Güneş Işınlarının Kırıkhan'a Düsme Açısı. 45

Şekil 1.2. İskenderun'da Basınç Değerlerinin Aylara Göre Dağılımı (1975-2015). 46

Şekil 1.3. Antakya'da Basınç Değerlerinin Aylara Göre Dağılımı (1975-2015). 47

Şekil 1.4. Kırıkhan'da Yıllık ve Mevsimlik Ortalama Rüzgâr Frekans Yönlerinin Rubinstein Formülüne Göre Dağılımı.....55

Şekil 1.5. Kırıkhan'da Ortalama ve Ekstrem Sıcaklık Değerlerinin Aylık Dağılımı. 58

Şekil 1.6. İskenderun'da Ortalama ve Ekstrem Sıcaklık Değerlerinin Aylık Dağılımı..59

Şekil 1.7. Antakya'da Ortalama ve Ekstrem Sıcaklık Değerlerinin Aylık Dağılımı. 60

Şekil 1.8. Kırıkhan, İskenderun ve Antakya'da Ortalama Don Olaylı Gün Sayısının Aylara Göre Dağılımı (1975-2015).....61

Şekil 1.9. Kırıkhan'da Ortalama Don Olaylı Gün Sayısının Mevsimlere Göre Dağılımı 62

Şekil 1.10. Kırıkhan'da Ortalama ve En Düşük Nispî Nem Değerlerinin Aylara Göre Dağılımı (1975-2015.) 63

Şekil 1.11. Kırıkhan'da Ortalama Bulutluluk Değerinin Aylara Göre Dağılımı. 66

Şekil 1.12. Kırıkhan'da Ortalama Açık, Bulutlu ve Kapalı Günler Sayısının Dağılımı 67

Şekil 1.13. Kırıkhan, İskenderun ve Antakya'da Ortalama Yağış Miktarlarının Aylara Göre Dağılımı (mm).....70

Şekil 1.14. Kırıkhan'da Ortalama Yağış Miktarının Mevsimlere Göre Dağılımı. 71

Şekil 1.15. İskenderun'da Ortalama Yağış Miktarının Mevsimlere Göre Dağılımı. 71

Şekil 1.16. Antakya'da Ortalama Yağış Miktarının Mevsimlere Göre Dağılımı. 72

Şekil 1.17. Kırıkhan, Antakya ve İskenderun'da Ortalama Yağışlı Günlerin Aylara Göre Dağılımı. 73

Şekil 1.18. Thornthwaite Formülüne Göre Kırıkhan'ın Su Bilançosu. 79

Şekil 1.19. Karasu Çayı'nın Aylık Ortalama Akım Değerleri (1953-2015).....94

Şekil 2.1. Kırıkhan İlçesi Nüfusunun Sayım Dönemlerine ve ADNKS'ye Göre Dağılımı (1940-2015). 132

Şekil 2.2. Kırıkhan İlçesinde Kırsal Nüfusun Sayım Devrelerine Göre Değişimi (1940-2015).....135

Şekil 2.3. Kırıkhan Kenti Nüfusunun Sayım Dönemlerine ve ADNKS'ye Göre Gelişimi (1940-2015). 142

Şekil 2.4. Kırıkhan İlçesi'nden Dışarıya Yönelik Göçlerin İllere Göre Dağılımı. 151

Şekil 2.5. Araştırma Sahasının Dar Aralıklı Nüfus Piramidi (2015). 164

Şekil 2.6. Kırıkhan İlçesi'ndeki Nüfusun Geniş Aralıklı Yaş Gruplarına Göre Dağılımı (2015). 165

Şekil 2.7. Kırıkhan İlçesi Nüfusunun Yükselti Kademelerine Göre Dağılımı (2015)..188

Şekil 2.8. Kırıkhan İlçesi'nin Sayım Dönemlerine Göre Matematiksel Nüfus Yoğunlukları (1940-2015). 192

Şekil 2.9. Kırıkhan İlçesi'ndeki Köylerin Kuruldukları Jeomorfolojik Ünitelere Göre Dağılışı. 203

Şekil 2.10. Kırıkhan İlçesi'ndeki Köy Yerleşmelerinin Yüzölçümü Büyüklüklerine Göre Dağılımı (2015). 213

Şekil 2.11. Kırıkhan İlçesi'ndeki Köy Yerleşmelerinin Yerleşme Dokularına Göre Dağılımı (2015). 217

Şekil 2.12. Kırıkhan İlçesi'ne Bağlı Kırsal Yerleşmelerdeki Konutların Yapı Malzemelerine Göre Dağılımı (2015). 246

Şekil 2.13. Kırıkhan İlçesi'ndeki Kırsal Konutların Çatı Örtü Malzemelerine Göre Dağılımı (2015). 252

Şekil 2.14. Ataerkil Aile Yapısına Göre Oluşmuş Bir Konut ve Eklentileri (Konut Sahibi: Hasan BİLGİN, Gölbaşı Köyü, Yapım Yılı: 1985). 255

Şekil 2.15. Ataerkil Aile Yapısına Göre Oluşmuş Bir Konut ve Eklentileri (Konut Sahibi: Ayfer İSTANBULLU, Delibekirli Köyü, Yapım Yılı: 1995). 256

Şekil. 2.16. Kırıkhan Kentinde Nüfusun Mahallelere Göre Dağılımı. 266

Şekil 2.17. Kırıkhan Kentinde Fonksiyonel Arazi Kullanışı (2015). 271

Şekil. 2.18. Kırıkhan Kentinde Çalışan Nüfusun Ekonomik Faaliyet Kollarına Göre Dağılımı (2015). 312

Şekil. 3.1. Kırıkhan İlçesi'nde Arazilerin Yaralanma Bakımından Bölünüşü (2015). . 320

Şekil 3.2. Kırıkhan İlçesi'nde Tarla Bitkilerinin Ekiliş Alanları (2015). 329

Şekil 3.3. Kırıkhan İlçesi'ndeki Sanayi Bitkilerinin Ekiliş Alanları (2015)..... 335

Şekil 3.4. Kırıkhan İlçesi'nde Yem Bitkilerinin Ekiliş Alanları (2015). 338

Şekil 3.5. Kırıkhan İlçesi'nde Yetiştirilen Hayvan Varlığının Türlerine Göre Dağılımı (2015) 351

FOTOĞRAFLAR LİSTESİ

Fotoğraf 1.1. Çamseki Köyü Doğusundaki Koanisiyen-Kampaniyen Gri Renkli Kireç Taşlarından Bir Görünüm. 11

Fotoğraf 1.2. Ceylanlı Köyü Yakınlarında Bazik Taşların Tavanını Teşkil Eden Spilitik Yastık Lavlardan Bir Görünüm.....13

Fotoğraf 1.3. İncirli-Bektaşlı Köyleri Arasında Mostra Veren Koanisien-Kampanien Gri Kalkerleri ve Üzerine Gelen Şistî Serpantinitten Bir Görünüm.....14

Fotoğraf 1.4. Alan Yaylası'nın Doğusundaki Mesozoik Yaşlı İstifin Tabanında Kuvarsit Çakıllı Mostradan Bir Görünüm. 15

Fotoğraf 1.5. Kurtlusoğuksu Köyü'nün Kuzeyinde Helvesien Marnları İçinde Kama Şeklindeki Kum Bankından Bir Görünüm. 16

Fotoğraf 1.6. Yılanlı Köyü'nde Paleosen Kalkerleri Arasında Küçük Bir Eğik Fay ve Aradaki Fay Kilinden Bir Görünüm. 18

Fotoğraf 1.7. Araştırma Sahasında Oldukça Geniş Şekilde Temsil Edilen Miyosen Kireçtaşlarından Bir Görünüm. 19

Fotoğraf 1.8. Kurt Dağları'nda Paleosen-Eosen Kireçtaşlarından Bir Görünüm. 20

Fotoğraf 1.9. Delibekirli-Yılanlı Köyleri Arasında Eosen Kalkerleri Üzerindeki Gevşek Çimentolu Kuaterner Çakıl ve Kumlarından Bir Görünüm 21

Fotoğraf 1.10. Kırıkhan İlçesi'nin Kuzeyinden Başlayarak Güneyine Doğru Bir Set Gibi Çevreleyen Amanos Dağları Kuzeydoğu-Güneybatı Yönünde Uzanmaktadır. 27

Fotoğraf 1.11. İnceleme Sahasının Kuzeybatısında Kuzeydoğu-Güneybatı Yönünde Uzanan Amanos Dağları'nın Üzerinde Bulunan Kepir Tepede'den Bir Görünüm. 29

Fotoğraf 1.12. Türkiye-Suriye Sınır Hattını Oluşturan Kurt Dağları'ndan Bir Görünüm. 30

Fotoğraf 1.13. İncirli Köyü'nün Kuzeydoğusunda Bulunan Perişankalesi Tepesi'nden Bir Görünüm. 33

Fotoğraf 1.14. Araştırma Sahasının En Büyük Düzlüğünü Oluşturan Amik Ovası'ndan Bir Görünüm. 34

Fotoğraf 1.15. Kırıkhan Kentinin Kuzeyinde Alçak Plato Sahasından Bir Görünüm...36

Fotoğraf 1.16. Balarmudu Köyü Yakınlarında Akarsuların Olusturdugu V Profilli Vadiden Bir Görünüm.....39

Fotograf 1.17. Sahanın Kuzeybatısında Amanos Dağı Eteklerinden Kaynağını Alan Cehennem Deresi'nin oluşturduğu V Profilleri Vadiden Bir Görünüm..40

Fotograf 1.18. Kırıkhan İlçesi'nin Batısında Bulunan Bağ Deresi'nin Oluşturduğu Vadi Şekli Tabanlı Vadiye Örnektir. 42

Fotoğraf 1.19. Delibekirli Çayı Çevresinde Bulunan İrili-Ufaklı Su Kaynaklarından Birisi Olan Gözün Suyu'ndan Bir Görünüm.....84

Fotoğraf 1.20. Karasu Çayı'nın Torun Köprüsü Civarından Görünümü.....86

Fotoğraf 1.21. Araştırma Sahasının Kuzeybatısında Bulunan Oluk Deresi, Güneydoğu Doğrultusunda Kıvrımlar Çizerek Akmaktadır.....89

Fotoğraf 1.22. Kaynağını Karamağara Köyü'nün Gerisinde Bozkaya Tepe'sinden Alan İncirli Deresi'nin Temmuz Ayındaki Görünümü.....90

Fotoğraf 1.23. Kuru Deresi'nin Aralık Ayındaki Görünümü. 91

Fotoğraf 1.24. Torun Köprüsü AGİ'dan Bir Görünüm.....92

Fotoğraf 1.25. Adalar Köyü'nden Gölbaşı Gölü'nün Bir Görünümü. 96

Fotoğraf 1.26. Aygırgölü Köyü'nün Doğusunda Bulunan Aygır Gölü'nden Bir Görünüm. 97

Fotoğraf 1.27. Humus Bakımından Fakir Demirseskioksit Yönünden İse Zengin Olan Kırmızı Renkli Akdeniz Topraklarından Bir Görünüm. 99

Fotoğraf 1.28. Kırıkhan İlçesi'nin Batısında Oldukça Geniş Bir Sahaya Yayılan Kahverengi Orman Topraklarından Bir Görünüm. 102

Fotoğraf 1.29. Amanos Dağları'nda Kireçsiz Kahverengi Orman Topraklarının Yayıldığı Alandan Bir Görünüm.....103

Fotoğraf 1.30. Başpınar Köyü'nün Güneyinde Kurak ve Sıcak Yaz Döneminin Etkisiyle Yoğun Oksitlenmeye Maruz Kalan Kırmızı Kahverengi Akdeniz Topraklarından Bir Görünüm. 104

Fotoğraf 1.31. Ilıkpınar Köyü'nün Batısında Tarımsal Faaliyetler Açısından Büyük Önem Taşıyan Alüvyal Topraklardan Bir Görünüm. 106

Fotoğraf 1.32. Başpınar Köyü'nün Kuzeyinde Organik Madde Bakımından Fakir Olan Çıplak Kaya ve Molozlarlardan Bir Görünüm. 108

Fotoğraf 1.33. Türkiye'de Bitki Çeşitliliği Açısında Oldukça Zengin Olan Amanos Dağları'ndan Bir Görünüm. 109

Fotoğraf 1.34. Arkıtça Köyü'nün Batısında Akdeniz-Flora Bölgesine Ait Bitkilerden Olan Kızılçam Ormanlarından Bir Görünüm. 112

Fotoğraf 1.35. Yılanlı Köyü'nün Doğusunda Kızılçam Ormanlarının Tahribi Sonucunda Ortama Hâkim Olan Maki Türlerinden Olan Zakkumdan Bir Görünüm.....112

Fotoğraf 1.36. Bozkaya Tepe'sinin Güney Yamacında Ortama Hakim Olan Gevenlerden Bir Görünüm. 114

Fotoğraf 1.37. Yılanlı Köyü ile Çataloluk Yaylası Arasında Yayılma Alanı Çok Fazla Olmamakla Birlikte Makilerin Tahrip Olduğu Alanlarda Ortama Hakim Olan Gariglerden Bir Görünüm. 115

Fotoğraf 1.38. Bektaşlı Köyü'nün Batısında Karaçam Ormanları Yükseltinin Arttığı Derin Topraklı Sahalar İle Gevşek Kumlu Kireçtaşları Üzerinde Bulunmaktadır. 116

Fotoğraf 1.39. İncirli Köyü Yakınlarında Bulunan Karaçam ve Kızılçam Ormanlarınından Bir Görünüm. 117

Fotoğraf 1.40. Saylak Köyünün Güneyinde Çeşitli Meşe Türleri Bulunmakla Beraber En Yaygın Tür Olan Saçlı Meşeden Bir Görünüm. 118

Fotoğraf 1.41. Amanos Dağları'nın Doğu Yamacında Çok Sayıda Ağaç Formasyonu Bir Arada Yayılım Gosterir. 120

Fotoğraf 1.42. Alpin Kuşağın Alt Kısmında Ot Görülürken, Üst Kısmında Toprak Tabakasının İncelmesi Sonucunda Bitki Ortüsü Seyrekleşmektedir. ... 122

Fotoğraf 2.1. Çamseki Köyü'nde Göç Eden Aileden Kalma Terkedilmiş Bir Konut .. 153

Fotoğraf 2.2. Mevsimlik Tarım İşçilerinin Çalıştığı Amik Ovası'ndan Bir Görünüm. 157

Fotoğraf 2.3. Mevsimlik Tarım İşçileri Amik Ovası'na Yakın Olan Köylerden Birisi Olan Yalangoz Çevresinde Prefabrik Evlerde Konaklamaktadır. 158

Fotoğraf 2.4. Öğrenci Yokluğundan Dolayı Kapanan Adalar Köyü'ndeki İlkokulundan Bir Görünüm..... 175

Fotoğraf 2.5. Başpına İlkokulu ve Ortaokulundan Bir Görünüm. 178

Fotoğraf 2.6. Kurtuluş Mahallesi'nde Bulunan Kırıkhan Anadolu İmam Hatip Lisesi'nden Bir Görünüm. 179

Fotoğraf 2.7. Kurtuluş Mahallesi'nde Bulunan Özel Bilim Hastanesi'nden Bir Görünüm. 183

Fotoğraf 2.8. Ceylanlı Köyü Aile Sağlık Merkezinden Bir Görünüm. 185

Fotoğraf 2.9. Ova Yüzeyinde Kurulmuş Olan Çataltepe Köyü'nden Bir Görünüm. 203

Fotoğraf 2.10. Etek Üzerinde Kurulmuş Olan İncirli Köyü'nden Bir Görünüm. 204

Fotoğraf 2.11. Yamaçta Kurulmuş Olan Başpınar Köyü'nden Bir Görünüm. 205

Fotoğraf 2.12. Vadi Tabanı Düzlüklerinde Kurulmuş Olan Yılanlı Köyü'nden Bir Görünüm. 206

Fotoğraf 2.13. Su Kaynakları Açısından Zengin Olan Adalar Köyü'nden Bir Görünüm. 207

Fotoğraf 2.14. Orman Alt Sınırına Yakın Bir Konumda Kurulan Ceylanlı Köyü'nden Bir Görünüm.....208

Fotograf 2.15. Kırıkhan Tapu Kadastro Müdürlügünde Fransız İşgali Döneminden Kalan ve Yöre Hakkında Bilgi Veren Belgelerden Bir Görünüm Evraklarda 212

Fotoğraf 2.16. Toplu Dokulu Formda Kurulmuş Olan Delibekirli Köyü'nden Bir Görünüm. 218

Fotoğraf 2.17. Su Kaynakları Bakımından Zengin Olan ve Toplu Dokulu Formda Kurulmuş Olan Kamberlikaya Köyü'nden Bir Görünüm. 219

Fotoğraf 2.18. Sahanın Güneydoğu Kesiminde Halkın Temel Geçim Kaynağı Pamuk Tarımıdır (Özkızılkaya Köyü). 227

Fotoğraf 2.19. Sucu Köyü'nde Geçim Kaynağı Hayvancılığa Bağlı Olan Aileden Bir Görünüm. 228

Fotoğraf 2.20. İçada Köyü-İskan Mahallesi'nden Bir Görünüm. 231

Fotoğraf 2.21. Ceylanlı Köyü-Emirler Mahallesi Hane Sayısı ve Nüfus Miktarı Yoğun Olan Yerleşmelerdendir 233

Fotoğraf 2.22. Araştırma Sahasında En Büyük Çiftliklerden Olan Şükrü Toma Çiftliği İncirli Ve Adalar Köyleri Arasında Bulunmaktadır. 235

Fotoğraf 2.23. Kırıkhan İlçesi'nde En Önemli Yayla Sahası Olan Alan Yaylası'ndan Bir Görünüm. 238

Fotoğraf 2.24. Sayfiye Yeri Olarak Kullanılan Eşmişek Yaylası'ndan Bir Görünüm. 240

Fotoğraf 2.25. Çataloluk Yaylası'ndan Bir Görünüm. 241

Fotoğraf 2.26. Dokuzarmutlu Yaylası Çevresinde Ormana Yakın Az Eğimli Yamaçlarda Otlatılan Hayvanlar Basit Bir Yapıya Sahip Olan ve Mevsimlik Kullanılan Ağıllarda Kalmaktadır. 242

Fotoğraf 2.27. İncirli Mahallesi-Perişah Mezrası'ndan Bir Görünüm. 244

Fotoğraf 2.28. Muratpaşa Köyü'nde Yapı Malzemesi Kerpiç Olan Konuttan Bir Görünüm. 247

Fotoğraf 2.29. Karataş Köyü'nde Yapı Malzemesi Briket Olan Çift Katlı Evden Bir Görünüm. 248

Fotoğraf 2.30. Sucu Köyü'nde Yığma Taştan Yapılmış Bir Konuttan Görünüm. 249

Fotoğraf 2.31. Gölbaşı Köyü-İskan Mahallesi'nde Tek Katlı Duvar Betonarme Konuttan Bir Görünüm. 250

Fotoğraf 2.32. Narlıhopur Köyü'nde Çift Katlı Konuttan Bir Görünüm. 251

Fotoğraf 2.33. Alan Yaylası'nda Çatı Örtü Malzemesi Olarak Galvenize Saç Örtü Malzemesi Kullanılan Bir Konuttan Görünüm 253

Fotoğraf 2.34. Arkıtça Köyü'nde Çatı Örtü Malzemesi Kiremit Olan Bir Konut. 254

Fotoğraf 2.35. Balarmudu Köyü'nde Alt Katı Ahır ve Samanlık Üst Katı İse Yaşam Alanı Olarak Kullanılan Konuttan Bir Görünüm. 257

Fotoğraf 2.36. Delibekirli Köyü'nde Konutun Büyüklüğü Ailelerin Ekonomik Durumuna Göre Değişmektedir. 258

Fotoğraf 2.37. Özsoğuksu Köyü'nde Tandırdan Bir Görünüm. 259

Fotoğraf 2.38. Bektaşlı Köyü'nde Ahırlar Avlu İçinde Konuta Yakın Olacak Şekilde İnşa Edilmiştir. 260

Fotoğraf 2.39. Çiloğlanhöyüğü Köyü'nde Tezek Kalağından Bir Görünüm. 261

Fotoğraf 2.40. Kurtuluş Mahallesi'nde Tarihi Niteliğine Sahip Eski Bir Konuttan Görünüm. 267

Fotoğraf 2.41. Gündüz Mahallesi'nde Çok Katlı Modern Konutlardan Bir Görünüm. 268

Fotoğraf 2.42. Kırıkhan Kentinde Tek Tip Konutların Bulunduğu Çankaya Mahallesi'nden Bir Görünüm. 269

Fotoğraf 2.43. Kırıkhan Kentinden Bir Görünüm. 270

Fotoğraf 2.44. Fonksiyonel Kullanım Alanları İçerisinde En Çok Konutun Bulunduğu Cumhuriyet Mahallesi'nden Bir Görünüm. 273

Fotoğraf 2.45. Kentin En Az Konuta Sahip Bölgesi Alparslan Mahallesi'dir.. 274

Fotoğraf 2.46. Konut Yoğunluğunun Az Olduğu Mahallelerden Olan Çankaya'dan Bir Görünüm. 275

Fotoğraf 2.47. Kırıkhan Kentinde İş ve Ticaret Alanlarının Çok Büyük Kısmının Yoğunlaştığı Nuriye Civelek Bulvarı'ndan Bir Görünüm. 277

Fotoğraf 2.48. Kurtuluş Mahallesi'nde Kent Ekonomisinde Önemli Yer Tutan Cumartesi Pazarından Bir Görünüm. 278

Fotoğraf 2.49. Atatürk Parkı Çeşitli Sosyal ve Kültürel Aktivitelerin Yapıldığı Halkın Dinlendiği ve Yürüyüş Yaptığı Yerlerdendir. 280

Fotoğraf 2.50. Kırıkhan Sanayi Sitesi'nden Bir Görünüm. 282

Fotoğraf 2.51. Kırıkhanspor'un Antreman Yaptığı Tesislerden Bir Görünüm. 283

Fotoğraf 2.52. Şen Spor Salonu Merkezi Konumundan Dolayı Çok Sayıda Sportif Faaliyetlerin Yapıldığı Yerlerden Birisidir. 284

Fotoğraf 2.53. Cumhuriyet Mahallesi Şehit Erdoğan Karaoğlu Caddesi'nde Bulunan Kırıkhan Öğretmenevi ve Sanat Akşam Okulundan Bir Görünüm. 285
Fotoğraf 2.54. Kırıkhan Kentinin Kuzeyinde Bahçelievler Mahallesi'nde Bulunan Bahçelievler Anaokulundan Bir Görünüm.....286
Fotoğraf 2.55. Mustafa Kemal Üniversitesine Bağlı Kırıkhan Meslek Yüksek Okulundan Bir Görünüm.....287
Fotoğraf 2.56. Geniş Kitlelere Hizmet Veren ve 2017 Yılında Açılan Yeni Kırıkhan Devlet Hastanesinden Bir Görünüm. 291
Fotoğraf 2.57. Özel Kırıkhan Can Hastanesi Çevre Yoluna Yakınlığı Sebebiyle Çok Sayıda Hastanın Tercih Ettiği Sağlık Kuruluşlarından Birisidir.....292
Fotoğraf 2.58. Kurtuluş Mahallesi İnönü Bulvarı Üzerinde Bulunan Kırıkhan Ağız ve Diş Sağlığı Merkezinden Bir Görünüm. 293
Fotoğraf 2.59. 408 Evler Mahallesi'nde Bulunan Cemil Meriç Ortaokulunda Çok Sayıda Öğrenci Eğitim-Öğretim Faaliyetlerine Devam Etmektedir. ...295
Fotoğraf 2.60. Kurtuluş Mahallesi'nde Bulunan Nuriye Ulviye Civelek Halk Kütüphanesinden Bir Görünüm. 296
Fotoğraf 2.61. Antakya ve Gaziantep'i Birbirine Bağlayan E-79 Karayolu Kırıkhan Kentinin Doğusundan Geçmektedir.....298
Fotoğraf 2.62. Cumhuriyet Mahallesi Devlet Bahçeli Bulvarı Üzerinde Bulunan Yeni Kırıkhan Otobüs Terminalinden Bir Görünüm.....299
Fotoğraf 2.63. Şehirlerarası Yolcu Taşımacılığında Önemli Bir Yere Sahip Olan Topboğazı Mevkiinde Otobüs Terminalinden Bir Görünüm.....300
Fotoğraf 2.64. Kentte Ticaretin Yoğun Olduğu Kahramanlar Caddesi'nden Bir Görünüm. 303

Fotoğraf 2.65. Gürcüler Oto Lastik Bakım ve Tamir Atölyesi Kırıkhan Kentinde Yeni Adliyenin Karşısında Bulunmaktadır.....305

Fotoğraf 2.66. Alakoyun Mahallesi'nde Faaliyetlerine Devam Eden Mert Genç Salça Tesisinden Bir Görünüm. 306

Fotoğraf 2.67. Kentde Bulunan 27 Pamuk Çırçır ve Prese Fabrikalarından Birisi Olan Türkoğlu Çırçır Tesisinden Bir Görünüm.....307

Fotoğraf 2.68. Kırıkhan Kentinde Modern Sanayi Tesisleri İçerisinde Bulunan Koruma Klor Alkali Sanayi ve Ticaret A.Ş'den Bir Görünüm.....308

Fotoğraf 2.69. Önemli Sanayi Tesislerinden Birisi Olan Koçova Tarım Kırıkhan Kentinin Doğusunda Gazi Mahallesi'nde Bulunmaktadır.....309

Fotoğraf 3.1. Amik Ovası'nda Kullanılan Bir Su Pompası 317

Fotoğraf 3.2. Araştırma Sahasında Yağmurlama Yöntemiyle Yapılan Sulamadan Bir Görünüm.....318

Fotoğraf 3.3. Araştırma Sahasında En Geniş Yayılış Alanına Sahip Olan Tahıl Türlerinden Birisi Buğdaydır. 330

Fotoğraf 3.4. Reşatlı Köyü'nde Tahıl Çeşitleri İçerisinde Buğdaydan Sonra Yetiştirilen İkinci Ürün Olan Mısır Tarlasından Bir Görünüm. 332

Fotoğraf 3.5. Demirkonak Köyü'nde Tarımsal Sulama Yöntemi Olan Karık Sulama Sistemine Göre Sulanan Pamuk Bitkisinden Bir Görünüm.....334

Fotoğraf 3.6. Karataş Köyü'nde Bakımında ve Yetiştirilmesinde Fazla Emek İstemeyen Zeytin Ağaçlarından Bir Görünüm. 336

Fotoğraf 3.7. Karadurmuşlu Köyü'nde Çizgi Usulü Ekime Göre Yetiştirilen Havuç Ekim Alanından Bir Görünüm. 341

Fotoğraf 3.8. Uygun İklim ile Toprak Şartları Altında Yetiştirilen ve Sahanın En Önemli Tarımsal Ürünlerden Birisi Olan Kavundan Bir Görünüm.....342

Fotoğraf 3.9. Gültepe Köyü'nde Damlama Sulama Yöntemi İle Yetiştirilen Biber Sahasından Bir Görünüm. 343

Fotoğraf 3.10. Torun Köyü'nde Alçak Sera Alanından Bir Görünüm. 344

Fotoğraf 3.11. Kırıkhan İlçesi'nde Meyve Alanları İçerisinde Dikim Sahası En Fazla Olan Ürün Nardır. 347

Fotoğraf 3.12. Kamberlikaya Köyü'nde Meyvecilik Faaliyetleri İçerisinde Önemli Yere Sahip Olan Kayısı Ekim Alanından Bir Görünüm. 348

Fotoğraf 3.13. Alibeyçağıllı Köyü Araştırma Sahasında Bağ Alanlarının Geniş Yer Tuttuğu Yerlerden Birisidir. 349

Fotoğraf 3.14. Kırıkhan'da Toplam Hayvan Varlığının % 54,6'sını Oluşturan Koyunlar Sahada Hakim Küçükbaş Hayvan Irklarıdır (İncirli-Sucu Köyleri arası) 356

Fotoğraf 3.15. Kıl Keçisi, Koyundan Sonra En Fazla Bulunan ve Beslenen Küçükbaş Hayvandır (Kurtlusarımazi Köyü). 357

Fotoğraf 3.16. Yalangoz Köyü'nde Meralara Fazla Bağımlı Olmayan Kültür Irkı Sığırlarından Olan Holstein Irkı Buyukbaş Hayvanlardan Bir Görünüm. 360

Fotoğraf 3.17. Amik Ovası'na Yakın Akarsu ve Dere Kenarlarında Kurulmuş Olan Kırsal Yerleşmelerde Ördek Yetiştiriciliği Yapılmaktadır. 362

Fotoğraf 3.18. Balarmudu Köyü'nde Yeni Usul Kovanlar İle Yapılan Arıcılık Faaliyetleri Oldukça Yaygındır. 364

Fotoğraf 3.19. Tarım ve Hayvancılıktan Sonra Halkın Geçim Kaynağı Olan Balıkçılık Faaliyetlerinin Yapıldığı Gölbaşı Gölünden Bir Görünüm. 365

Fotoğraf 3.20. Kırıkhan Kentinde Ticaretin Yoğun Olduğu General Şükrü Kanatlı Caddesi'nden Bir Görünüm. 368

Fotoğraf 3.21. Kentin Ana Caddeleri ile Ara Sokaklarında Bulunan Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelerden Olan İletişim Bayilerinden Bir Görünüm.....371

Fotoğraf 3.22. Kırıkhan İlçesi'nin Kuzeydoğusunda İncirli ve Kamberlikaya Köyleri Arasında Bulunan Mermer Ocağından Bir Görünüm 373

Fotoğraf 3.23. Kırıkhan Bozkayalar Hazır Beton Tesisinden Bir Görünüm. 374

Fotoğraf 3.24. General Şükrü Kanatlı Caddesi'nin Arka Sokaklarında Bulunan Mendler Pasajı ve Çevresi Daha Çok Sobacılar Çarşısı Olarakda Bilinmektedir.....379

Fotoğraf 3.25. Kırıkhan Çevre Yolu Üzerinde Bulunan Karosan Mermer Atölyesi ve Mermer Satış Yerinden Bir Görünüm.....380

Fotoğraf 3.26. Orman Alt Sınırına Yakın Yerlerde Kurulmuş Köylerde Yapacak ve Yakacak Odun Kesmek ile Temin Etmek, Önemli Bir Gelir ve Geçim Kaynağıdır (Dedeçınar Köyü) 383

Fotoğraf 3.27. Kırıkhan Çevre Yolundan Bir Görünüm.....387

Fotoğraf 3.28. Gaziantep-Antakya İstikametinde Çok Sayıda Dinlenme Tesisilerinden Birisi Olan Saraybahçe Restoranı Kırıkhan Kentinin Doğusundaki Özyörük Mahallesi'nde Bulunur.....390

Fotoğraf 3.29. Kırıkhan-Antakya Yönünde Yolcu Taşımacılığı 74 Adet Yolcu Minibüsü İle Sağlanmaktadır. 392

Fotoğraf 3.30. Yerli ve Yabancı Turistlerin Konakladığı Parlak Resort Hotel'den Bir Görünüm. 394

Fotoğraf 3.31. Doğal Turistik Değerler İçinde Yer Alan Beş Kızlar Mağarası Çevresinde Kayalara Oyulmuş 3 Kat ve Bu Katların İçinde 3 Göz Halinde Bulunan Pencerelerden Bir Görünüm. 397

Fotoğraf 3.32. İncirli Köyü-Beşikli Tepe Mevkiinde Hatay Dağ Ceylanı Üretme İstasyonunda Bulunan Gazella Gazellalardan Bir Görünüm. 399

Fotoğraf 3.33. Çamsarı Köyü'nün Yusuflu Mezrasında Yer Alan Yusuflu Höyüğünden bir Görünüm. 401

Fotoğraf 3.34. Bayezid-i Bistami Hz. Türbesinin de Bulunduğu Darb-ı Sak Kalesi'nden Bir Görünüm.....403

Fotoğraf 3.35. Alaybeyli Köyü'nde Yontma Taştan Yapılan Su Kemerlerinden Bir Görünüm. 404

Fotoğraf 3.36. Kırıkhan-Reyhanlı Yolu Üzerinde Bulunan Muratpaşa Köprüsü'nden Bir Görünüm. 405

Fotoğraf 3.37. Kırıkhan Kentinde Taş Örgü Duvarlı ve Tek Katlı Olan Arife Reşaoğlu Konağından Bir Görünüm. 407

Fotoğraf 3.38. İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü'nun Kurtuluş Mahallesi'nde Bulunan Binasından Bir Görünüm.....408

Fotoğraf 3.39. Alaybeyli Köyü'nün Kuzeyinde Bulunan Bayezıt-ı Bistami Hz. Türbesinden Bir Görünüm. 411

Fotoğraf 3.40. Bayezid-i Bistami Hazretlerinin Kabrinden Bir Görünüm.....412

Fotoğraf 3.41. Hatay Devleti'nin İlk Cumhurbaşkanı Tayfur Sökmen'in Oğlu Olan M. Murat Sökmenoğlu'nun Mezarından Bir Görünüm.....413

Fotoğraf 3.42. Kırıkhan Sanayi Sitesinde Bulunan Taş İşleme ve Kesme Atölyesinden Bir Görünüm. 416

HARİTALAR LİSTESİ

Harita 1.1. Kırıkhan İlçesi'in Lokasyon Haritası. 4

Harita 1.2. Kırıkhan İlçesi ve Çevresinin Topoğrafya Haritası. 17

Harita 1.3. Kırıkhan İlçesi'nin Jeoloji Haritası. 25

Harita 1.4. Araştırma Sahası ve Yakın Çevresinin Fizikî Haritası. 31

Harita 1.5. Kırıkhan İlçesi'nin Jeomorfoloji Haritası. 38

Harita 1.6. Kırıkhan İlçesi'nın Hidroğrafya Haritası. 88

Harita 1.7. Kırıkhan İlçesi'nin Toprak Haritası. 100

Harita 2.1. Kırıkhan İlçesin'nden Dışarıya Yönelik Göçlerin İllere Göre Dağılım Haritası. 152

Harita 2.2. Kırıkhan İlçesi'nden Yurtdışına Yönelik Olarak Yapılan Göçlerin Ülkelere Göre Dağılımı. 156

Harita 2.3. Kırıkhan İlçesi Nüfusunun Yükselti Basamaklarına Göre Dağılışı. 189

Harita 2.4. Kırıkhan İlçesi'nin Matematiksel Nüfus Yoğunluğu Haritası (2015 km²/kişi). 196

Harita 2.5. Kırıkhan İlçesi'ndeki Bazı Köy Yerleşmelerinin Dokuları. 221

Harita 2.6. Kırıkhan Kenti Yerleşim Alanının Yatay Gelişimi Haritası. 265

Harita 2.7. Kırıkhan Kentinin Fonksiyonel Arazi Kullanılış Haritası (2015). 279

Harita 3.1. Kırıkhan İlçesi'nin Genel Arazi Kullanılışı Haritası (2015). 322

Harita 3.2. Kırıkhan İlçesi'nin Ulaşım Haritası (2015). 388

Harita 3.3. Kırıkhan İlçesi'nde Höyük Dağılış Haritası. 402

KISALTMALAR LİSTESİ

AGİ : Akım Gözlem İstasyonu
ADNKS : Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi
ArcCIS : Geographic İnformation System
A.Ş. : Anonim Şirketi
ÇED : Çevresel Etki Değerlendirmesi
da : Dekar
DAF : Doğu Anadolu Fay Hattı
DİE : Devlet İstatistik Enstitüsü
DMİGM : Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü
DSİ : Devlet Su İşleri
EİEİ : Elektrik İşleri Etüt İdaresi
GAK : Güney Anadolu Kırmızısı
ha : Hektar
km : Kilometre
km² : Kilometrekare
l/sn : Litre/Saniye
m : Metre
m² : Metrekare
m³ : Metreküp
mb : Milibar
MEB : Milli Eğitim Bakanlığı
mm : Milimetre
MTA : Maden Tetkik Arama Enstitüsü
M.Ö : Milattan Önce
M.S : Milattan Sonra
m/sn : Metre/Saniye
TBMM : Türkiye Büyük Millet Meclisi
TEDAŞ : Türkiye Elektrik Dağıtım Anonim Şirketi
TOKİ : Toplu Konut İdaresi Başkanlığı
TÜİK : Türkiye İstatistik Kurumu

YİBO	**:** Yatılı Bölge Okulu
%	**:** Yüzde
ºC	**:** Santigrat Derece
º	**:** Derece
'	**:** Dakika

ÖNSÖZ

‘’Kırıkhan İlçesi’nin Coğrafi Etüdü’’ adlı bu çalışma, doktora tezi olarak Prof. Dr. Kenan ARINÇ’ın danışmanlığında hazırlanmıştır. Çalışmanın tez konusu olarak belirlenmesinde bazı kriterler rol oynamıştır. Bu ölçütlerden en önemlisi bölge ile ilgili herhangi bir coğrafi etüt çalışmasının şimdiye kadar yapılmamış olmasıdır. Doğal, beşerî ve ekonomik özellikler açısından zengin olan araştırma sahası, diğer bilim dalları tarafından kısmen araştırılmış ancak coğrafya açısından incelenmemiştir.

Belirtilen eksiğin giderilmesi amacıyla hazırlanmış olan tez çalışması dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde doğal çevre özellikleri, ikinci bölümde beşerî çevre özellikleri, üçüncü bölümde ekonomik yapısı ve son bölümde de araştırma sahasını doğrudan ilgilendiren sorunlar ve başlıca çözüm yolları üzerinde durulmuştur. Tüm bu bölümler incelenirken coğrafyanın bilimsel metotları ve prensipleri uygulanmıştır. Kırıkhan ilçesi, oldukça zengin bir coğrafi potansiyele sahiptir. Bugüne kadar inceleme alanıyla ile ilgili herhangi bir coğrafya araştırmasının yapılmamış olması, bölge ve ülkemiz için oldukça üzücüdür. Saha, Türkiye’nin en verimli ovasına komşu, flora ve fauna bakımından çok sayıda tür barındıran Amanos Dağları’nın doğusunda yer almaktadır. Zengin bir coğrafi çeşitliliğe sahip olan sahanın tarihi MÖ. 3000 yılına dayanmaktadır.

Sahaya ait özellikler incelenirken çeşitli zorluklar ile karşılaşılmıştır. Tutulması gereken istatistiksel veriler, bu verileri kaydetmekle sorumlu birimler tarafından yeterince derlenmemiştir. Alanın geçmişi ile ilgili bir kısım kaynakların Fransızca olarak kayıt altına alınmış olması ve henüz Türkçeye çevrilmemiş olması veya varlığından haberdar olunamaması karşılaşılan güçlüklerden bazıları olmuştur. Saha araştırmasının fotoğraf çekimi sırasında halkın bazı çekinceler ortaya koyması bölgenin incelemeye kapalı olduğunun veya araştırılmamış olduğunun izlenimini vermiştir.

Tez hazırlama aşamasında yardımları için teşekkürü borç bildiğim kişi, kurum ve kuruluşlar bulunmaktadır. Bunlardan en önemlisi tez danışmanım olan değerli hocam Prof. Dr. Kenan ARINÇ’tır. Danışmanım tez konusunu belirlemeden önce bana Türkiye’den bir konunun çalışılması gerektiği konusunda görüş ve fikirlerini belirtmesi,

benim için bir dönüm noktası niteliğinde olmuştur. Yüksek lisans tez konum Bulgaristan Filibe (Plovdiv) şehrinin coğrafi etüdü ile ilgilidir. Bu durum benim Türkiye'deki kaynaklardan uzak kalmama ve daha çok araştırma dili olan Bulgarca kaynaklarını incelememe neden olmuştu.

Prof. Dr. Kenan ARINÇ, doktora çalışmasında Türkiye'den bir konunun seçilmesi yolu ile coğrafi kaynak, isim, metot ve tezleri daha iyi tanıyabileceğim konusundaki tavsiyeleri üzerine bu tez konusu belirlenmiş ve hayata geçirilmiştir. Bu doğrultuda değerli tez danışmanımın bana coğrafyayı daha iyi tanıma, anlama, bilme, araştırma ve yaşama imkânı verdiğini düşünmekteyim. Tezin yazımı öncesinde, tez yazım sırasında ve sonrasında benimle değerli bilgilerini paylaşarak bana yol gösteren, coğrafyanın bilimsel kriterlerini ve uluslararası niteliklerini disipliner bir şekilde bana öğrenme ve öğretme imkânı sunan Prof. Dr. Kenan ARINÇ'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Tez danışmanım Prof. Dr. Kenan ARINÇ dışında, doktora eğitimim sırasında bilgilerinden, makalelerinden, kitaplarından faydalandığım Prof. Dr. Saliha KODAY'a, Prof. Dr. Halil KOCA'ya, Prof. Dr. Mehmet ZAMAN'a, Prof. Dr. Zeki KODAY'a, Prof. Dr. Hasbi SOYLU'ya, Prof. Dr. Mustafa ÖZDEMİR'e, Prof. Dr. İbrahim KOPAR'a, Doç. Dr. Günay KAYA'ya, Dr. Öğr. Üyesi Cemal SEVİNDİ'ye, Dr. Öğr. Üyesi Salih BİRİNCİ'ye ve Arş. Gör. Çağlar Kıvanç KAYMAZ'a teşekkürü bir borç bilirim. Bunların dışında saha araştırması sırasında Kırıkhan ile ilgili var olan çeşitli bilgi, sayısal veri ve kaynaklarından yararlandığım kurum ve kuruluşların yöneticilerine ve çalışanlarına teşekkürü bir borç bilirim.

ERZURUM-2019 **Reyhan Rafet CAN**

GİRİŞ

I. Araştırma Sahasının Konumu, Sınırları ve Başlıca Özellikleri

Kırıkhan ilçesi, Akdeniz Bölgesi'nin Adana Bölümü sınırları içerisinde bulunmaktadır. İdari bakımdan Hatay iline bağlı olan ilçenin yüzölçümü 715 km²dir. Araştırma sahası kuzeyde Hassa ilçesi, kuzeybatıda Payas ilçesi, batıda İskenderun ilçesi, güneybatıda Belen ve Kumlu ilçeleri, doğuda ise Suriye Devleti ile komşudur. Sahanın idari sınırı, genel olarak çoğu yerde doğal sınırlarla da çakışmaktadır. Bu durum coğrafi incelemeleri kolaylaştırmıştır (Harita 1.1).

Sahanın batı ve kuzeybatısı, yükseltisi yer yer 2000 m.nin üzerine çıkan dağlık arazilerden oluşmaktadır. Amanos Dağları, sahanın batı ve kuzeybatı sınırını oluştururken, Kurt Dağları sahanın doğu sınırını oluşturur. Dağlık ve yüksek tepeler, araştırma sahasının batı ve doğu ucunda, kuzey-kuzeydoğu, güney-güneybatı istikametinde uzanır. Amanos Dağlar'nda en yüksek tepeler kuzeyden güneye doğru yaklaşık 614-2262 m.ler arasında değişen yükseltilere sahiptir. Sahanın kuzeyinde kuzeydoğu-güneybatı yönünde uzanan Amanos Dağları'nı oluşturan üniteler, kuzeyden-güneye doğru Kaya Tepe 614 m. Yassı Tepe 309 m. Sivri Tepe 1667 m. Bozkaya Tepe, Çağsak Tepe 1643 m. Horoz Tepe 217 m. Kepir Tepe ve Kepez Tepe'den 734 m. oluşmaktadır. Araştırma sahasının doğu yarısındaki en engebeli kısımlarını oluşturan Kurt Dağları'nda ise üniteler Bostan Tepe 395 m. Perişankalesi Tepesi 280 m. Tofburnu Tepesi 269 m. ile Kurtbaba Tepesi'dir.

Araştırma sahasındaki en yaşlı jeolojik birim olan Paleozoikteki yüzeylenmeler Orta Kambriyen (Akadiyen) yaşlı kayaçlarla temsil olunur. Bu birim alttan-üstte doğru Eğrek formasyonu, Karayüce kalkeri ve Mekersin formasyonunu içerir. Bu formasyonların üzerine önemli bir çökelme boşluğundan sonra Üst-Kretase Koniasiyen-Kampaniyen gri renkli dolomitik kireç taşları bunların üzerine ise bölgenin alakton birimi olan ofiyolitler gelir. Ofiyolitlerin üzerine transgresif olarak Üst-Kretase (Üst Masristiyen)- Paleosen kireçtaşları çökelir ve bu çökelme Alt Eosen kadar devam eder. Önemli çökelme boşluğundan sonra yarı denizel ortamdan, karasal ortama geçiş gösteren Miyosen kayaçları örter. Miyosen kayaçları, konglomera, mikrokonglomera, kumtaşı, killi kireçtaşı ve kumtaşı arakatlı marnlardan oluşur. Bütün bu birimlerin üzerini Kuvaterner birimleri örter. Kuvaterner birimleri traverten ve alüvyonlardan oluşur (Ersoy, 1984:1).

Karasu Çayı ilçenin en önemli drenaj ağını meydana getirmektedir. Kaynağını Gaziantep ili, Nurdağ ilçesinin doğusunda Kartal Dağları (1429 m) ile batısında bulunan Akdağ'dan (1795 m) doğan küçük derelerden alan bu akarsu, araştırma sahasında birçok dere ve çay ile birleşmektedir. Sahanın batısında kuzeydoğu-güneybatı yönünde uzanan dağlardan doğan çok sayıda dere ve çayın kuzey-güney yönünde akışı kuzeyden başlayarak şu şekildedir; Körmenlik Dere, Cehennem Dere, Örgün Dere, Arılık Dere, Harlı Dere, Ballı Dere, Derin Dere, Oluk Dere, Koca Dere, Kuzgun Dere, Çakıllı Dere, İncirli Dere, Yuvalı Dere, Bağ Dere, Kepez Dere ile Delibekirli Çayı'dır. Araştırma sahasının doğusunda dağlık ve engebeli sahada kuzeyden-güneye Çağalı Dere, Şerşep Dere ile Sucu Dere bulunmaktadır.

Kırıkhan ilçesinde yazları sıcak ve kurak, geçiş mevsimleri belirgin, kışları serin ve yağışlı geçen Akdeniz iklimi hâkimdir. Planeter faktörler, yükselti ve coğrafi unsurlar iklim elemanları üzerinde belirleyici unsurlardır. Kırıkhan Meteoroloji İstasyonunun 1975-2015 yılları arasındaki ölçümlerine göre, yıllık sıcaklık ortalaması 19,1ºC olarak gerçekleşirken, en düşük ortalama sıcaklık 8ºC'dir, yıllık toplam yağış miktarı ise 522,6 mm.dir. Sahada genellikle en fazla yağış Aralık 105,6 mm. ile Ocak 93,2 mm. en az yağış ise Temmuz 0,9 mm. ve Ağustos 0,3 mm. aylarında meydana gelmektedir. Sahada etkili olan rüzgârların esme sayıları ve yönleri incelendiğinde hakim rüzgâr yönünün SW ile NW yönünde olduğu görülmektedir. Akdeniz Yağış Rejiminin etkili olduğu sahada kış mevsimi çok yağışlı, yaz mevsimi ise yağışların en az olduğu dönemdir. Sonbaharın ortalarına doğru başlayan yağış kış aylarında en yüksek değerine ulaşmaktadır. THORNWHAİTE metoduna göre sahada D B'4 s2 b'3 olarak sembolize edilen *Yarı kurak dördüncü dereceden mezotermal kış mevsiminde çok kuvvetli su fazlası olan denizel şartlara yakın iklim tipi* hüküm sürmektedir.

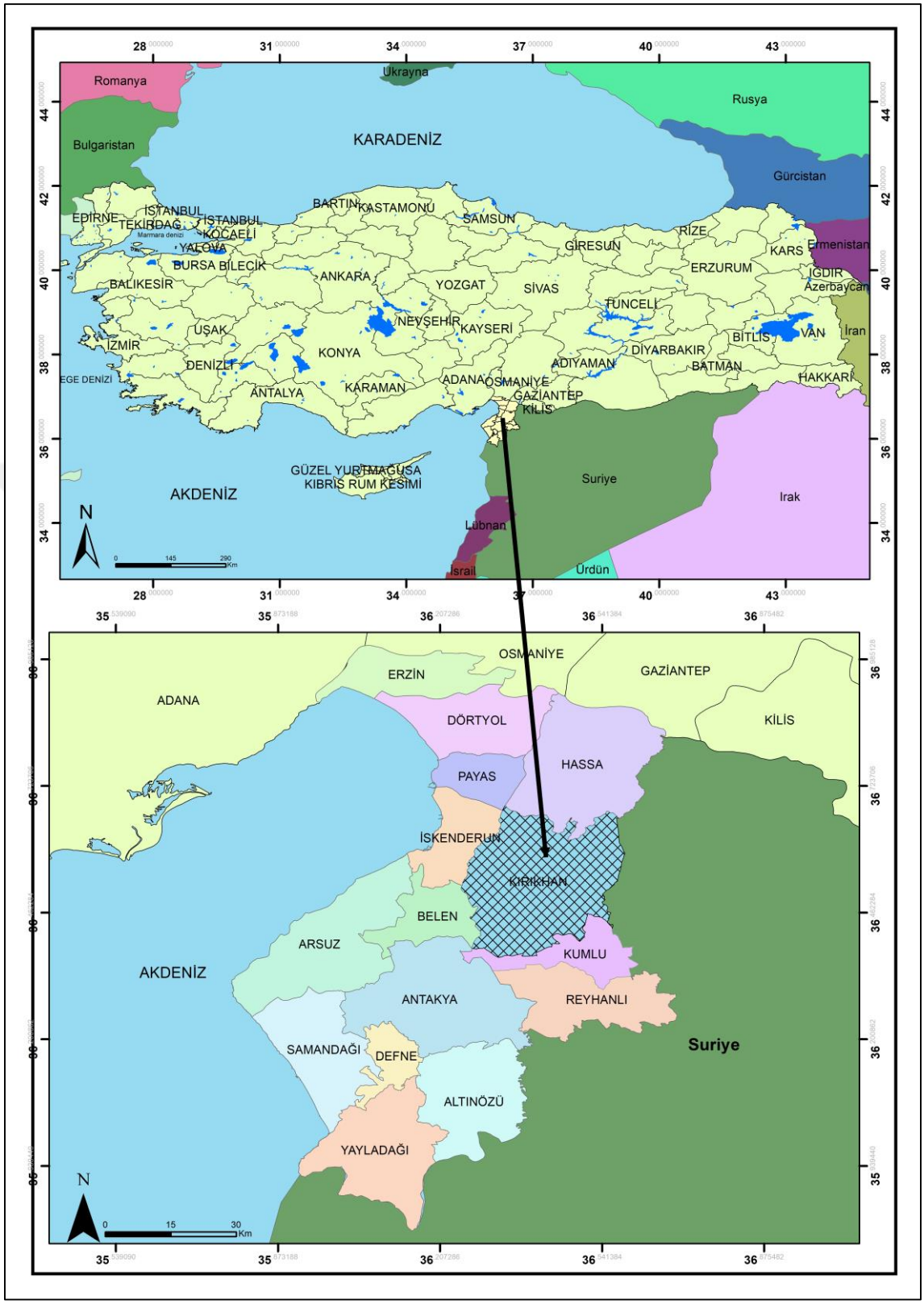
Bitki örtüsü olarak Akdeniz-Flora Bölgesi sınırları içinde yer alan sahada Asıl Akdeniz kuşağı vejetasyonu, Akdeniz dağ kuşağı vejetasyonu, yüksek dağ stepleri vejetasyonuna ait bitki topluluklarına rastlamak mümkündür. Yükselti kademesine göre çamlar (Pinus Brutia, Pinus Halepensis ve Pinus Pinaster) ile daima yeşil bazı bitkiler (Quercus ilex, Quercus coccifera, zeytin ağacı, defne, mersin, zakkum), bazı step ve maki türleri, iğnelilerden bazı köknarlar ve dağlık sahalarda görülen sedirler ile servi ağacı bitki örtüsünü karakterize eder. Araştırma sahasında büyük toprak gruplarından

Zonal, Azonal ve İntrazonal toprakları bulunmaktadır. En verimli tarım toprakları Amik Ovası ve çevresindeki alüvyal topraklar ile kahverengi orman topraklarıdır.

Kırıkhan ve yakın çevresinin tarihi, Hatay ilinin tarihi geçmişi ile benzerlik göstermektedir. Araştırma sahası ve çevresinde MÖ. 3000 dolaylarından başlayarak Hurri, Hitit, Asur, Pers, Roma, İslam Uygarlıkları, Eyyubiler, Memlüklüler Bizans, Selçuklu ve Osmanlı İmparatorluğu gibi çeşitli devlet ve uygarlıklar hâkim olmuş ve varlığını devam ettirmişlerdir. Roma döneminde sosyal ve kültürel açıdan önemli bir yere sahip olan saha, Osmanlı Devleti döneminde Halep vilayetine bağlı bir nahiye durumundaydı. Cumhuriyetin ilanından önce Fransızlar tarafından işgal edilmiş ancak 1939 yılında Hatay Devleti'nin anavatana katılması ile birlikte Kırıkhan da işgalden kurtulmuştur.

Kırıkhan ilçesinin toplam nüfusu 2015 yılı adrese dayalı nüfus kayıt sistemine göre 108918'den oluşmaktaydı. İlçe nüfusu 1940 yılında 20542 iken, 1975 yılında 68260'a çıkmıştır. Düzenli olarak artan nüfus 1990-2000 periyodunda azalmış, 2000-2015 yılları arasında tekrar artmıştır. Nüfusun %71,8'i Kırıkhan kentinde, %28,2'si ise kırsal yerleşmelerde yaşamaktaydı. Toplam nüfusun %50,3'ünü erkekler, %49,7'sinide kadınlar meydana getirmiştir. Araştırma sahasında 2015 yılı itibarıyla ilçe merkezi konumunda bulunan 1 kent, 57 köy, 40 mezra, 3 yayla yerleşmesi bulunmaktaydı. Kırsal yerleşmeler tarım topraklarına bağlı olarak verimli tarım arazilerinin çevresinde toplanmıştır. Verimli tarım arazilerinden uzaklaştıkça köy sayısı azalmaktadır. Kent ile Amik Ovası tabanını çevreleyen yamaçlarda nüfus yoğunlaşırken, eğim ve yükseltinin arttığı kesimdeki kırsal yerleşmelerde geçim kaynaklarının sınırlı, tarım arazilerinin verimsiz ve işlenememesinden dolayı göçler meydana gelmektedir.

Ekonominin tarım ve hayvancılığa dayandığı ilçede arazilerin %60,9'u ekili dikili arazilerden oluşmaktadır. Sahanın alçak kesimlerinde tarım ve hayvancılık birlikte yapılırken, yüksek kesimlerde orman alt sınırına yakın köylerde hayvancılık halkın temel geçim kaynağını oluşturur. Amik Ovası tabanında ve aşınım yüzeylerinde mısır, buğday, patates, soğan, marul, havuç, domates, bezelye, biber gibi sebze türleri ile meyve yetiştirilirken, dağlık alanlarda yonca, korunga ve fiğ yetiştirilmektedir.

Harita 1.1. Kırıkhan İlçesi'nin Lokasyon Haritası.

Hayvancılık tarım arazilerinin az yer kapladığı dağlık kesimlerde halkın birincil ekonomik gelir kaynağıdır. İlçede 2015 yılında toplam hayvan sayısının %87,8'i küçükbaş, %12,1'i büyükbaş, %0,1'ise yük ve çeki hayvanlarından oluşmaktaydı. Hayvancılık faaliyetlerinde koyun yetiştiriciliği ön planda olup, koyundan sonra sayıca en fazla yetiştirilen hayvan türü sığırdır. Otlak ihtiyacının artmasına ve orman alanlarının tahrip olmasına rağmen küçükbaş hayvan sayısının %33,2'sini kıl keçisi oluşturmaktadır.

Tarım ve hayvancılık dışında halkın temel geçim kaynaklarından bir diğeri olan ticaret faaliyetleri Kırıkhan kentinde toplanmıştır. Kentin sosyo-ekonomik açıdan gelişmiş olması, ticari faaliyetlerde etki etmiştir. Kırıkhan, doğuya uzanan ticaret yollarının Akdeniz'e geçiş sahası olarak yüzyıllarca kervanların kullandığı İskenderun-Halep, Antakya-Kahramanmaraş yollarının kesiştiği bir yerleşim merkezi olmuştur. Günümüzde ana yolların güzergâhı üzerinde bulunan Kırıkhan çok eski devirlerden beri ekonomik yapı içerisinde ticari faaliyetlere sahne olmuştur. İlçede sanayi kuruluşları daha çok çırçır, pres ve zeytinyağı üzerine kurulmuştur. Atölye tipi sanayi gelişmiş iken, büyük ölçekli modern sanayi tesisleri de bulunmaktadır.

Kırıkhan elverişli konumu itibarıyla tarihin her döneminde oldukça iyi ve gelişmiş bir ulaşım ağına sahipti. Eski dönemlerde konumundan dolayı sık sık ziyaret edilen Kırıkhan, Antakya-Kahramanmaraş ve İskenderun-Halep yollarının kesiştiği noktada çoksa sayıda hanın bulunduğu bir konaklama merkezi olarak bilinirdi. Doğal ve beşerî unsurlar açısında zengin olan araştırma sahasında 1. derece koruma altında bulunan höyükler, tarihi evler, kaleler, köprüler, mozaik alanlar bulunmaktadır. Doğal ve beşerî unsurların yanı sıra Bayezid-i Bistami Hazretlerinin türbesi saha sınırları içerisinde yer almaktadır.

II. Araştırmanın Amacı ve Metodu

'Kırıkhan İlçesinin Coğrafi Etüdü' adlı bu araştırma bir doktora tezi olarak bölgesel coğrafya esaslarına göre monografik tarzda ele alınmıştır. Bu araştırmada birinci bölümde doğal çevre özellikleri, ikinci bölümde beşerî çevre özellikleri, üçüncü bölümde ise sahanın ekonomik yapısı üzerinde durulmuş ve bu konulara ait alt başlıklar ile konu açıklanmaya çalışılmıştır. Araştırmanın son bölümünde de araştırılan sahayı doğrudan ilgilendiren sorunlar ve çözüm önerileri üzerinde durulmuştur.

Bu çalışmada Kırıkhan ilçesinin fizikî, beşerî ve ekonomik özelliklerini tespit ederek bu özelliklerin doğal ortamla-insan arasındaki etkileşimin coğrafyanın temel prensipleri doğrultusunda analiz ve sentezlenmesi amaçlanmıştır. Araştırmanın bir diğer amacı da araştırılan sahanın kalkınmasında etkili olan faktörlerin tespit edilip çözüm önerileri sunulması ve yeni kalkınma projeleri ile geleceğe yönelik planlama çalışmalarına katkı sağlamaktır.

Araştırmanın her aşamasında coğrafya ilminin temel düşünce ilkeleri olan dağılım, bağlantı ve nedensellik ilkeleri göz önüne alınmıştır. Araştırmada coğrafyanın temel araştırma metotları gözetilerek, öncelikle literatür taraması yapılmış, ilgili kaynaklar ve yayınlar temin edilerek veri tabanı oluşturulmuştur. Kaynak taramasından sonra coğrafi düşüncenin en önemli kısmı olan gezi-gözlem metodunun uygulanması aşamasına geçilmiştir. Sahaya yönelik arazi çalışmaları 2014 yılının yaz mevsimin'de başlamış ve 2017 yılına kadar da devam etmiştir. Bu kapsamda Kırıkhan kenti ile kırsal yerleşmelerinin tamamına gidilerek etütler gerçekleştirilmiştir. Bu etütler sırasında hazırlanan anketler uygulanmış ve çeşitli konuları kapsayan mülakatlar yapılmıştır.

Araştırma sahası ile ilgili haritaların çiziminde Harita Genel Komutanlığının 1/100000 ölçekli Türkiye Topoğrafya Haritasının Kırıkhan O36, O37, P36, P37 paftaları ile 1/25000 ölçekli Kırıkhan O36C4, O36C3, O36C1, O36C2, O37D1, O37D4, P37A1, P36B2 ve P36B1 paftalarından, toprak ve arazi kullanım haritaları Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü Hatay İli Arazi Varlığı Toprak Kaynağı Envanterinden, fonksiyon alanlarının kullanım haritaları ise Kırıkhan Belediyesi Fen İşleri Müdürlüğü'nün sayısallaştırılmış imar planı haritaları ArcGIS (9.2) Map programı esas alınarak çizilmiştir.

Bunların yanı sıra 1940-2015 yılları arasında saha ile ilgili nüfus sayım istatistikleri DİE/TÜİK, iklim verileri Hatay Meteoroloji İstasyonu ile DMİGM'den, DSİ ve EİEİ'nin yer üstü ve yer altı sularına ait gözlem istasyon verileri, bülten ve raporları, MTA Enstitüsünün saha ile ilgili rapor ve yayınlarından faydalanılmıştır. Ayrıca sağlık, eğitim, tarım ve hayvancılık, orman ve turizm konularını kapsayan veriler de ilgili ilçe müdürlüklerinden temin edilmiştir. Çalışmanın son aşamasında çeşitli yöntemlerle elde edilen bilgi ve materyaller coğrafya ilminin temel ilkeleri doğrultusunda değerlendirilerek yazım aşaması tamamlanmıştır. Bu süreçte ifadeleri

güçlendirmek ve anlatımı kolaylaştırmak için konular arasındaki bağlantılar tablo ve şekil ile gösterilmiş ayrıca araştırma sahasının da fotoğrafları kullanılmıştır.

III. Önceki Çalışmalar

Kırıkhan ilçesi ve yakın çevresiyle ilgili doğal ve beşerî çevre özelliklerini inceleyen bilimsel çalışmaların sayısı oldukça azdır. Saha ile ilgili yapılan çalışmaların çoğu ziraat, jeoloji, botanik ve halk bilimi bilimcileri tarafından yapılmıştır. Çeşitli kaynaklarda sahayı doğrudan ele alan konu başlıkları bulunmasına rağmen, bu kaynaklar tek başına bir bütün oluşturacak düzeyde değildir.

Şükrü ERSOY 1984 yılında hazırladığı *Kırıkhan (Hatay) İlçesi ve Dolayının Jeolojisi* adlı yüksek lisans tezinde, Kırıkhan ilçesinin jeolojisi hakkında bilgiler vermektedir. Bu çalışmada Kırıkhan ilçesi ile ilgili etüd, arazi ve laboratuvar çalışmaları yapılmış, araziden derlenen örneklerden 100'e yakın ince kesit, 5 yıkama örneği hazırlanarak mikrofauna ve litoloji tayinleri yapılmıştır.

Hasan AYPARLAR 2002 yılında yayımladığı *Bazı Yönleriyle Kırıkhan* adlı eserinde araştırma sahasını daha çok tarihi yönleri ile incelemiştir. Araştırmacı sahanın tarihi yönlerini ele alırken, geçmişten-günümüze Kırıkhan ilçesine yerleşmiş aşiretler hakkında da bilgi vermiştir.

Erhan PALABIYIK 2014 yılında hazırladığı *Her Yönü İle Kırıkhan* adlı derleme eserinde saha ile ilgili hemen hemen her konuda araştırmacı gazeteci kimliğini kullanarak bilgiler vermiştir.

Mehmet ASLANER 1974 yılında yayımladığı *İskenderun-Kırıkhan Bölgesindeki Ofiyolitlerin Jeolojisi ve Petrografisi adlı* eserinde, İskenderun-Kırıkhan bölgesinde ofiyolitlerin jeolojisi ve petrografisini incelemiştir.

Zeki BOYRAZ'ın 2004 yılında Doğu Coğrafya Dergisinde yayınlanan *Kuruluşu, Gelişmesi ve Fonksiyonları Açısından Kırıkhan Şehri* adlı makalesinde sahanın fizikî, beşerî ve ekonomik özellikleriyle ilgili bilgilere rastlamak mümkündür.

Başbakanlık Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü tarafından 1998 yılında hazırlanan *Hatay İli Arazi Varlığı* adlı çalışmada Hatay ilinin toprak varlığı ve arazi sınıflandırması gibi özelliklere değinilmiş, toprak tiplerinin yayılış alanları üzerinde

durulmuştur.

Enerji ve Tabi Kaynaklar Bakanlığı Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü Jeoteknik Hizmetler ve Yeraltı Suları Dairesi Başkanlığının 1975 yılında yayımladığı *Asi Havzası Hidrojeolojik Etüt Raporu* araştırma sahası ve yakın çevresinin hidroloji özelliklerini yeraltı su potansiyeli ile su kimyası hakkında bilgiler vermektedir.

Maden Tetkik Arama Genel Müdürlüğü tarafından 1997 yılında basılan *1:100000 Ölçekli Türkiye Jeoloji Haritasının Antakya-L 24* paftasında araştırma sahası ile ilgili jeolojik bilgiler bulmak mümkündür.

Maden Tetkik Arama Genel Müdürlüğü'nün 2009 yılında yayımladığı *Türkiye Heyelan Envanteri Haritası 1/500000 Ölçekli Hatay Paftasında* Kırıkhan ve yakın çevresinde tarihsel süreç içinde meydana gelen büyük ve küçük ölçekli heyelanlar hakkında bilgiler vermektedir.

Necip TOLUN 1975 yılında yayımladığı *1:500000 Ölçekli Türkiye Jeoloji Haritası Hatay* adlı eserinde sahanın jeolojik ve jeomorfolojik özelliklerini yansıtan bilgiler vermektedir.

Kenan ARINÇ 2011 yılında yayımladığı *Türkiye'nin Kıyı Bölgeleri* adlı eseri ile 2014 yılında yayımladığı *Akdeniz ve Karadeniz Bölgeleri* adlı eserinde Nur (Amanos) Dağları Yöresi ile Kahramanmaraş-Hatay Grabeni Yöresi'nin fizikî, beşerî ve ekonomik özellikleri hakkında bilgi verilmiştir.

Araştırma sahasıyla ilgili yüksek lisans ve doktora çalışmaları da bulunmaktadır. Sait KÖSELER'in 2008 yılında tamamladığı *Hatay İli Kırıkhan İlçesi Halk Kültürü Araştırması* yüksek lisans çalışması ile Hasan DEMİR'in *Kırıkhan İlçesi'nin (Hatay) Beşerî ve Ekonomik Özellikleri* adlı yüksek lisans çalışması diğer önemli çalışmalardır.

Mahmut SARAL 1981 yılında yayımladığı *Hatay İli Yakın Çevre İncelemeleri*, Hatay Valiliği Milli Eğitim Müdürlüğü Yayınları tarafından 1998 yılında yayımlanan *Hatay İli Cumhuriyet Öncesi ve Sonrası Eğitim*, Hatay Büyükşehir Belediyesi'nin 2014 yılında yayımladığı *Osmanlı Belgeleri Işığında Antakya* adlı eserlerde kısmen de olsa Kırıkhan ilçesi ile ilgili bilgiler vermektedir

BİRİNCİ BÖLÜM
FİZİKİ COĞRAFYA

1.1. JEOMORFOLOJİ

1.1.1. Jeomorfolojik Gelişim

Anadolu'nun şekillenmesinde etkili olan orojenez ve epirojenez hareketler araştırma sahasının tektonik özelliklerini de belirlemiştir (Ketin, 1977:2). Akdeniz Bölgesi'nin Adana Bölümü'nde yer alan Kırıkhan ilçesi, Ölü Deniz Transform Fayı'nın kuzey uzantısı olan Kahramanmaraş-Hatay grabeninin güneyinde yer alır. Sahanın batı ve kuzeybatısında bulunan ve horst biçiminde yükselen Amanos Dağları ile doğusunda bulunan Kurt Dağları engebeli bir rölyef oluştururken güney-kuzey yönlü uzanan Amik Ovası sahanın en önemli düzlüklerinden birisidir. Amik Ovası'nın doğusunda Bostan Tepe 395 m. Perişankalesi Tepesi ve Tofburnu Tepesi'nin de 269 m. içinde bulunduğu Kurt Dağları, Türkiye-Suriye sınırını oluştururken, kabaca kuzeydoğu-güneybatı yönünde uzanan Amanos Dağları'nda 2262 m.ye kadar yükselir (Arınç, 2014:166). Amanos Dağları'nda dağlık, tepelik alanlar kuzeydoğu-güneybatı yönünde uzanırken Kurt Dağları'nda dağlık ve tepelik alanların uzanışı batı-doğu yönündedir.

Arabistan, Afrika ve Anadolu levhalarının birbiriyle göreceli hareketleri sonucunda, doğuda Arabistan levhasının Avrasya levhası ile çarpışması, batıda ise Afrika ve Anadolu levhalarının dalma-batma sınırı ile yakınlaşması sonucu Doğu Akdeniz Bölgesi'nin sismotektoniği gelişmektedir (McKenzie 1972:109-185). Avrasya levhası ile Arap-Afrika levhaları Geç Kretase'den günümüze kadar yaklaşık K-G yönlü yakınsama hareketi etkisi altında bulunmaktadır. Bu yakınsama hareketi ile ortaya çıkan sıkışma sonucunda Arap-Afrika levhaları ile Avrasya levhaları arasındaki Tethys okyanusunun güney kolu kuzeye doğru olan yitimle kapanmıştır (Gülen, Barka, Toksöz, 1987:319-336).

Bilindiği üzere Atlas Okyanusu ile Hint Okyanusu, Mesozoyik boyunca birbirleriyle, aralarında bulunan Tethys Jeosenklinali vasıtasıyla bağlantılıydı. Fakat Tersiyer başlarında, Afrika kıtasının kuzeye doğru hareket etmesi sonucu gelişen, dalma batma zonlarına bağlı olarak, Toros ve Zagros dağları yükselmiş, bu sırada Tethys Okyanusu'nun Hint Okyanusu ile bağlantısı da kesilmişti. Alanı daralan Tethys Okyanusu'nun orta kısmında, batıdan doğuya doğru *Alpler, Dinaritler, Pinduslar,*

Toroslar ve *Zagros* dağları ortaya çıkmıştır (Arınç, 2011:26). Üst Kretase'den itibaren İç Toros okyanusu veya Karakaya kenar denizine, kuzey-güney basınçların etkisiyle ofiyolitik naplar yerleşmeye başlamış, ağırlaşmaya başlayan levha bir taraftan metamorfizmaya uğrarken diğer taraftan İstanbul-Sakarya Zonu'nun altına doğru dalmaya başlamıştır. Mesozoik sonlarında başlayan bu hareketlere paralel şekilde Toros Dağları da kıvrımlanarak yükselmiştir. Bu olayın ağırlıklı olarak III. Zaman'da oluşması nedeniyle, kıvrımlı araziler, Akdeniz Bölgesi'nde de geniş yer tutar (Arınç, 2014:14).

Arap levhası ile Anadolu levhasının sınır oluşturduğu Anadolu coğrafyası üzerinde kıta-kıta biçimindeki çarpışma olayı Orta-Üst Miyosen'de başlayarak *Bitlis-Zagros Bindirme Kuşağı* boyunca gerçekleşmiştir (Gülen ve diğ., 1987:319-336; Arpat ve Şaroğlu, 1975: 33-39). Yakınsama hareketinin sürmesi nedeniyle Avrasya ve Arap-Afrika levhaları arasında kalan Anadolu bloğunun kısalıp kalınlaşması Üst Miyosen sonrasında da sürmektedir. Üst-Miyosen-Pliyosen'den itibaren sıkışma ile deformasyonu karşılayamaz duruma gelen Anadolu bloğu, doğrultu atımlı Kuzey ve Doğu Anadolu Fayları boyunca batıya doğru yanal olarak hareket etmeye başlamıştır. Kuzey ve Doğu Anadolu fayları, Anadolu bloğunun batıya doğru hareketi ile oluşmuştur. Bu çarpışmada Arabistan levhasının Afrika'ya göre daha hızlı kuzeye hareket etmesi sebebiyle Arap levhası Afrika'dan K-G doğrultulu *Ölü Deniz Transform Fayı* ile ayrılmıştır. (Gülen ve diğ., 1987:319-336). Belirtilen bu fayın kuzey uzantısı, Kahramannaraş-Hatay Grabeni'nin oluşmasına yol açarken, Amanos Dağları da bir horst biçiminde yükselmiştir (Arınç, 2014:15).

Bugünkü halini uzun jeolojik dönemlerden geçtikten sonra alan sahanın tektonik gelişimi Akdeniz Bölgesi'nin gelişimiyle birlikte ele alınmıştır. Akdeniz Bölgesi; İç Anadolu Bölgesi çanakları ile Akdeniz arasında yükselen dağlık bir sahadır. Bölgeyi oluşturan rölyefin ana unsuru olan dağlar Alp Orojenik sistemin uzantıları durumundadır (Arınç, 2011:25). Bilindiği üzere Alp kıvrımlarının güney koluna ait olan Toros sıradağları jeoloji ve morfoloji bakımından devamlı fakat düzgün olmayan bir dağ şeridi meydana getirirler ve güneyde Akdeniz kıyısına paralel, doğu ve güneydoğuda ise kuzeydoğu ile doğu-batı istikametinde uzanırlar (Saraçoğlu, 1989:25). Tethys Jeoseklinali içinde gelişmiş kıvrımlı sıradağlardan biri olan Toros Kuşağında

Ordovisienden ve muhtemel olarak Kambrienden itibaren Miyosen sonuna kadar denizel fasieste gelişmiş metamorfik olmayan unsurlar bulunmaktadır. Toros kuşağında ilk Alpin Orojenik hareket Kimmericien safhası ile başlamış ve bunu Austrid safhası takip etmiştir. Toroslar'da şiddetli orojenik hareketler Kretase sonunda, Laramien safhası esnasında gerçekleşmiştir (Ketin, 1966:29).

Üst Kretase sonunda şiddetli deformasyona uğrayan Toroslar, Eosen sonunda Oligosen esnasında paroksizma safhasında dağ şeritlerinin büyük bir kısmı su yüzeyine çıkmıştır. Miyosen'den itibaren epirojenik hareketlerin yerini epirojenik kratojenik yükselmeler almış ve Miyosen sonunda Toroslar deniz sathı üzerine çıkmıştır. Miyosen'den sonra yükselme hareketleri devam etmiş ve bölge asıl gelişimini bu devrede tamamlamıştır (Ketin, 1959:78-86). Araştırma sahasının litolojik temelini ise Paleozoik yaşlı metamorfikler oluşturmaktadır. Paleozoikteki yüzeylenmeler Orta Kambriyen-Akadiyen kayaçlarla temsil olunur (Fotoğraf 1.1.).

Fotoğraf 1.1. Çamseki Köyü Doğusundaki Koanisiyen-Kampaniyen Gri Renkli Kireç Taşlarından Bir Görünüm.

Amanos Dağları'nda Hassa ile Kırıkhan arasında Prekambriyene atfedilen klasik seriler üzerindeki formasyonlar W.T. Dena ve R. Krummenacha tarafından tanımlanmış ve fosillerin Orta Kambriyen'i temsil ettiğini ileri sürmüşlerdir (Dean ve Krummenacher, 1961:77). Ericson, Amanos Dağları'nda yaptığı etütlerde temelin Paleozik devrine ait rekristalize kireçtaşları olduğunu belirtir (Ericson, 1940:36). Dubertret, Amanos Dağların'nda en yaşlı kayaçların gri ve kahverengi, içinde iri ve köşeli kuvars taneleri ile feldspat, mika ve kil bulunduran greli şistlerin olduğunu belirtmiştir (Dubertret, 1953:76). Aynı araştırmacı Prekambriyen'e ait formasyonu Ordovisyen'e dahil etmiştir.

Erentöz, Amanos Dağları'nın batısında yaptığı araştırmalarda Mesozoikten başlayan formasyonlarda Koanisiyen-Kampaniyen gri renkli kireç taşlarına detaylı yaş vermekten kaçınmış, Mesozoik kalkerleri demekle yetinmiştir (Erentöz, 1958:16). Ketin, Amanos Dağları'ndaki antiklinal çekirdeğini oluşturan Antekambriyen'e ait Eğribucak Formasyonu'nun İnfra-Kambriyen olarak belirmiştir. Aslaner, İskenderun-Kırıkhan bölgesindeki ofiyolitlerin jeolojisi ve petrografisini incelemiştir (Aslaner, 1973:18). Atan, Kırıkhan-Hassa arasındaki sahanın detaylı etüdünde daha önce araştırılan aynı serilerin üstündeki formasyonları alttan-üste doğru Eğrek Formasyonu, Karayüce Kalkeri ve Mekersin Formasyonu diye adlandırmıştır (Atan, 1969:19). Eğrek Formasyonu, altındaki Prekambiyen üzerinde transgresif ve diskordan olarak bulunan konglomeralarla başlar, arkoz ve kuvarsitlerle devam eder. Üzerine konkordan ve tedrici geçişle dolomotik Karayüce Kalkerleri, bunlarında üzerine birbirine tedrici geçişli grovak ve kuvarsit grovakları gelir (Mekersin Formasyonu). Araştırma sahasının temelini oluşturan Eğrek Formasyonu en altta olup Kambriyenin en fazla gelişmiş olan formasyonudur.

Ceylanlı köyü yakınlarında mostra veren formasyon kuzeydoğu-güneybatı yönünde uzanır. Bu formasyon pembe, grimsi pembe renkli, kuvars taneli serisit ve silis çimentolu kumtaşlarından oluşur. Alt kısımlarında mikrokonglomeratik seviyeler boldur. En alttaki konglomeralar kirli beyaz, kırmızımsı, pembemsi ve buna yakın renklerde olup çok serttir. Terbizek Mezrası yakınlarında görülen katmanlar konglomeratik kuvarsitler ortokuvarsit, subarkoz tekrarlanması şeklindedir. Bu katmanlar arasında pembe renkli sleyt katmanlarına da rastlanır (Ersoy, 1984:9). Sahada

Eğrek Formasyonunun yüzeylendiği bir diğer yerde Ceylanlı köyünün batısında bulunan Harlı Deresi'dir. Harlı Deresi dışında Arpalı Burnu ve Davulbaz Sırtı'nda Eğrek Formasyonu dolomitik kireçtaşlarıyla örtülüdür.

Eğrek Formasyonu'nun üstünde kuzeydoğu-güneybatı gidişli yüzeylenen dolomitik kalker formasyonu Karayüce Kalkeri olarak isimlendirilmiştir. Bu formasyon konkordan olarak kuvarslı kumtaşlarının üzerine gelir. Koyu gri-siyah renkli dolomitik kalkerlerden oluşan Karayüce Kalkeri'nin en iyi mostra verdiği yer Harlı Deresi'nin çevresidir. Alttaki Eğrek Formasyonu ile konkordan olup dereceli geçişlidir. Çamgedik mevkiinin 400 m. doğusunda Karayüce Kalkeri'nin üstünde bulunan Mekersin Formasyonu'na ait katmanlar konkordandır. Atan, tarafından Orta Kambriyen olarak belirtilen Karayüce Kalkeri, İ.Ketin tarafından Dolomit Formasyonu olarak isimlendirilmiştir (Ketin, 1959:13). M.Arslaner tarafından ise bu formasyon Orta Kambriyene dahil edilmiştir.

Fotoğraf 1.2. Ceylanlı Köyü Yakınlarında Bazik Taşların Tavanını Teşkil Eden Spilitik Yastık Lavlardan Bir Görünüm.

Mekersin Formasyonu, Karayüce Kalkeri üzerinde konkordan olarak bulunur. Atan, tarafından Mekersin Formasyonu olarak isimlendirilen bu birim yumrulu kalkerlerden ibaret olup geçiş tabakaları ile başlar. Kalkerli şeyli killi şist tabakaları ile devam eden seri, pembemsi gri, bol serisitli, ince laminalı, plaket kuvarsitlere dönüşür. Arada ince serisitoklorit şist enterkalasyonları görülür. Kırıkhan ilçesinde Mekersin Formasyonu'nun yüzeylendiği saha, Harlı Deresi'nin doğduğu kısımlar ile Eşmisek Yaylası'nın doğusunda mostra vermiştir (Aslaner, 1973:18). Sahada Mesozoik devire ait araziler Triyas ve Kretase dönemlerine ait çeşitli formasyonlar ile temsil edilmektedir. Triyas'a ait birimlerin yüzeylendiği alan kuvarsit ve kalker olmak üzere başlıca iki formasyondan meydana gelmiştir. Mikrokonglomeratik kumtaşı-kuvarsit formasyonu ilk olarak Atan tarafından Arılık kuvarsit olarak adlandırılmıştır.

Fotoğraf 1.3. İncirli-Bektaşlı Köyleri Arasında Mostra Veren Koanisien-Kampanien Gri Kalkerleri ve Üzerine Gelen Şistî Serpantinitten Bir Görünüm

Kırıkhan ilçesinin kuzeybatısında bulunan Alan Yaylası'nın doğusunda ince bir şerit halinde mostra veren birimin alt kısımları kuvarsit çakıl taşından, üst kısımları ise

kuvars arenitten oluşan bir litoloji hâkimdir (Günay, 1984:17). Arılık Formasyonu metaklastik kayaçları kuvars, feldispat, serizit, turmalin, zirkon ve muskovit içermektedir (Yıldız, H,T, 2003:24). Bu formasyon Kırıkhan'ın kuzeybatısında Alan Yaylası'nın doğusundan İslahiye'ye kadar kalan alanda Amonos Dağları'nın doruklarında mostra verir. Amanos'ların çekirdeğini temsil eden Paleozoik birimlerin üzerine yerleşmiştir. Mesozoik yaşlı istifin tabanında bulunan birim iri kuvarsit çakıllarının kum matriks ve silis çimento ile tutturulmasından oluşan yeşilimsi mor renkli çakıltaşlarında oluşmaktadır. Arılık Formasyonu metaklastik kayaçları kuvars, feldispat, serizit, turmalin, zirkon ve muskovit içermektedir (Fotoğraf 1.4.).

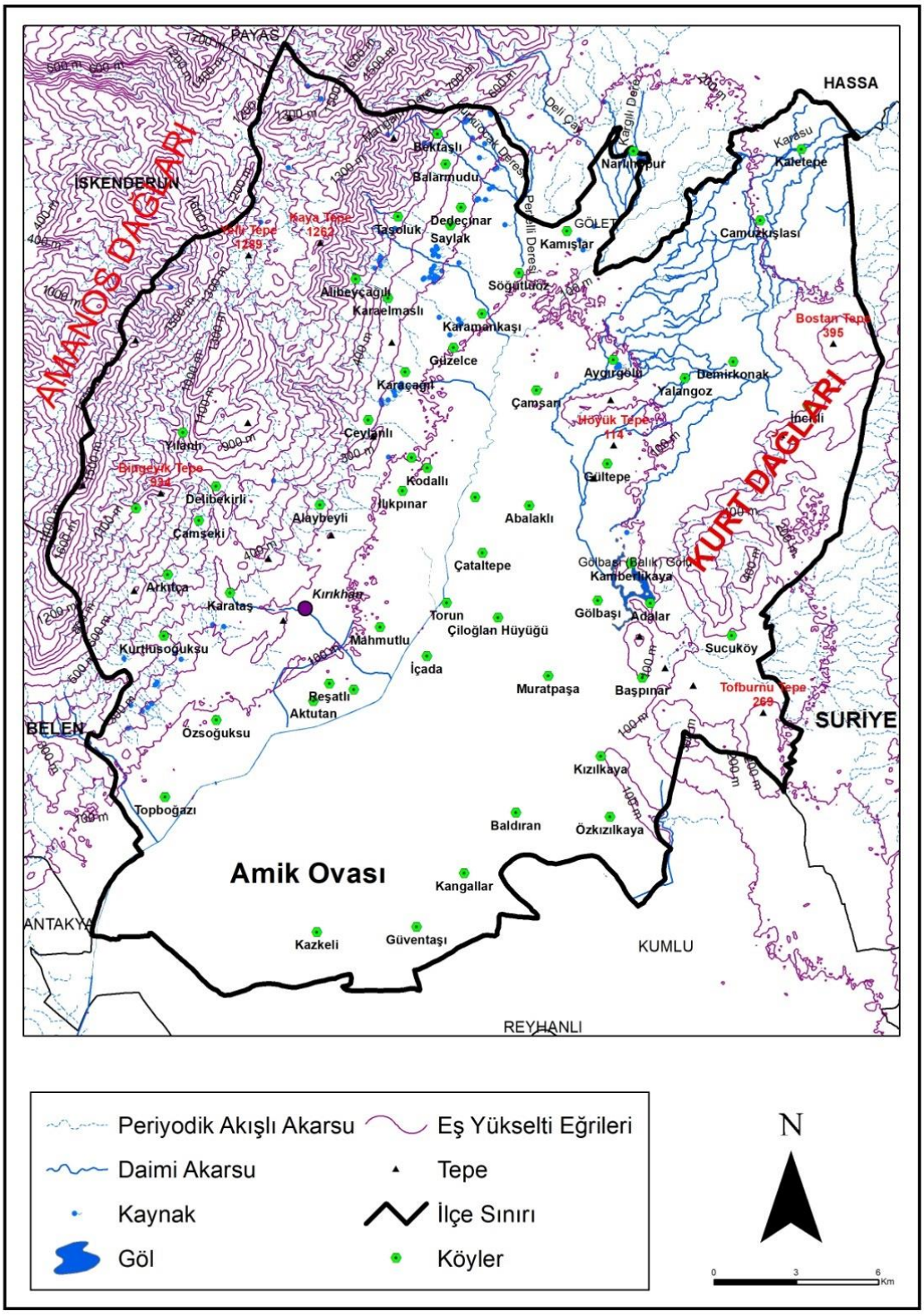
Fotoğraf 1.4. Alan Yaylası'nın Doğusundaki Mesozoik Yaşlı İstifin Tabanında Kuvarsit Çakıllı Mostradan Bir Görünüm.

Araştırma sahasında oldukça geniş yer kaplayan Kretase arazileri (Koniasien-Kompanien) gri siyah dolomitik kalker formasyonu ve ofoyolit çakıllı konglomera-detritik zoojen kalker, killi kalker formasyonu (Mestrihtien) (Üst Kretase-Paleosen) olmak üzere iki birime ayrılmıştır. Gri siyah dolomitik kalker formasyonu başlıca

İskenderun'un yakın doğusunda ve Kırıkhan'ın kuzeybatısında mostra verir. Kırıkhan ilçesinin 2 km. kuzeybatısında Delibekirli ve Alaybeyli köyleri arasındaki mostra alanı, 4 km. uzunluğunda, 2 km. genişliğinde bir sahayı kaplar. Ayrıca Nergizlik köyü civarında, Ceylanlı köyü kuzeyinde irili ufaklı birçok mostra daha mevcuttur. Sahanın kuzeyinde Arpalı Burnu, Terbizek Mezraası, Kale Tepe, Kepirin Tepe, Kalecik Deresi ve Kayalığı, Kastel Dere, Gümüşoluk Yaylası ile Ceylanlı köyünün kuzeyinde Düzlaç Tepesi bu formasyonun mostra verdiği diğer alanlardır (Aslaner, 1973:21). Bu formasyon araştırma sahasının kuzeyinde Paleozoik formasyonlarını uyumsuz (Diskordan) olarak örter. Ericson ve Dubertret gibi araştırmacılar bu formasyonun kalınlığının 1000 m. dolayında olduğunu belirtmişlerdir. Tabakalanması kötü, koyu-gri siyah veya mavimsi siyah renkte, kırıldığı zaman kötü koku veren ince taneli kireç taşları bol miktarda kalsit damarları ile kesilmiştir. Ofoyolit çakıllı konglomera-detritik zoojen kalker killi kalker formasyonu (Mestrihtien) (Üst Kretase-Paleosen) araştırma sahasının birçok yerinde görülür ve oldukça geniş bir alan kaplar.

Fotoğraf 1.5. Kurtlusoğuksu Köyü'nün Kuzeyinde Helvesien Marnları İçinde Kama Şeklindeki Kum Bankından Bir Görünüm.

Harita 1.2. Kırıkhan İlçesi ve Çevresinin Topoğrafya Haritası.

Formasyona ait kireçtaşların mostra verdiği yerler sahanın kuzeydoğu kesiminde bulunan Delibekirli köyü ve Alan Yaylası arası ile Fenk Mezrası'nın çevresidir (Aslaner, 1973:21). Formasyona ait yüzeylenmeler ofiyolitler üzerine transpressif (aşmalı) olarak gelir. Dolayısıyla formasyon, bütün mostralarında, iyi yuvarlanmış, irili ufaklı ofiyolit çakılları barındıran kalker çimentolu, bol fosilli tabaka konglomerası ile başlar. Bu konglomeralarda, ultrabazik ve bazik taşların çeşidine ait iyi yuvarlanmış çakıllar bulunmaktadır. Ofiyolit çakılları yeşil ve kırmızımsı renklerde olup genellikle alteredir (Ersoy, 1984:15).

Fotoğraf 1.6. Yılanlı Köyü'nde Paleosen Kalkerleri Arasında Küçük Bir Eğik Fay ve Aradaki Fay Kilinden Bir Görünüm.

Kırıkhan ilçesinin kuzeyinde ve batısında mostra veren ofiyolitik seriler üzerinde serpantin çakıllı, bir taban konglomerası ile transresif, beyaz renkli breşik kalkerler Atan tarafından Eşmişek Kalkeri adıyla Paleosene atfedilmiştir (Tolun, 1975:23). Bu formasyona ait kireç taşı beyaz, bej renkli, ince orta kalın tabakalı, sert ve sıkı tutturulmuş bir yapıya sahiptir. Eşmişek Formasyonu'na ait fosil kapsamı göz önünde

bulundurulduğunda istifin açık ve derin bir deniz tabanında çökeldiği anlaşılmaktadır (Yılmaz, Y, 1984:167). Araştırma sahasında Tersiyer araziler Paleosen-Eosen ve Miyosene ait formasyonlar ile temsil edilmektedir. Paleosen-Alt Eosen killi kalker ve kireçtaşları ile temsil edilmiştir. Atan tarafından Almacık Kalkeri olarak isimlendirilen bu formasyon Amanoslar'ın genel gidişlerine uygun olarak kuzeydoğu-güneybatı yönünde uzanır. Değirmendere, Yılanlı, Çamlıgedik ve çevresi bu formasyonun yüzeylendiği sahalardır (Fotoğraf 1.7.).

Fotoğraf 1.7. Araştırma Sahasında Oldukça Geniş Şekilde Temsil Edilen Miyosen Kireçtaşlarından Bir Görünüm.

Bu formasyon alttaki Üst Kretase-Paleosen kireçtaşları ile uyumlu (Konkordan) durumdadır. Önemli bir çökelme boşluğundan sonra üzerlerine Miyosen çökelleri uyumsuz olarak gelir. Araştırma sahasının batısında bulunan Delibekirli köyünün batısında Miyosen'e ait kırmızı renkli konglomeralar Alt Eosen kireçtaşlarının üzerine gelir. Bu kireçtaşları çok iyi katmanlı olup katman kalınlıkları 10-100 cm. arasında değişmektedir. Kirli beyaz, sarımtırak, pembemsi renkli, yer yer çörtlü, çoğu mikritik

kireçtaşı şeklinde görülürken bazen de karbonatlı kumtaşı, sileksli mikrokonglomeralar bantlı şeklinde görülür.

Fotoğraf 1.8. Kurt Dağları'nda Paleosen-Eosen Kireçtaşlarından Bir Görünüm.

Araştırma sahasında oldukça geniş bir şekilde temsil edilen Miyosen, konglomera-mikrokonglomera-gevrek kumtaşı formasyonu (Üst Burdigalien-Helvesien), gri renkli zoojen kalker formasyonu (Helvesien) ile kum arakatlı marn formasyonu (Helvesien-Tortonien) ile temsil edilir (Aslaner, 1973:31). Miyosen'in en alt katını teşkil eden konglomera-mikrokonglomera-gevrek kumtaşı formasyonunun araştırma sahasında başlıca yüzeylendiği yerler Çamseki, İncirli köyleri ile Eşmişek mezrasının çevresidir. Miyosen'e ait konglomera-mikrokonglomera-gevrek kumtaşı formasyonu Alt Eosen kireçtaşlarının üzerine uyumsuz olarak gelir. Bu durumun en güzel örneği Çamseki köyü ile Emerce Mezrası çevresindeki dokunaklar boyunca gözükür. Formasyonun üstünde Miyose'e ait killi kireçtaşları ile kumtaşı ara katkılı marnların en güzel izlendiği yer Çamseki-Gökdere köyleri çevresidir. Kuzeydoğu-

güneybatı yönünde uzanımlı olan bu birime ait uzanımlar güneye doğru gidildiğinde kaybolur. Katmanların iyi görüldüğü yerde konglomera seviyelerinde çıkıntı, kumtaşı seviyelerinde ise oyuntuya rastlanır.

Fotoğraf 1.9. Delibekirli-Yılanlı Köyleri Arasında Eosen Kalkerleri Üzerindeki Gevşek Çimentolu Kuaterner Çakıl ve Kumlarından Bir Görünüm.

Gri renkli zoojen kalker formasyonu (Helvesien) konglomeraların üzerine konkordan olarak gelir. Araştırma sahasının güneyinde Mağara Tepe'de, Göz Tepe ve bu tepenin kuzeydoğusunda, Kurtlusoğuksu köyünün kuzeyinde küçük yüzeylenmeler şeklindedir. Alttaki konglomeraların üzerine konkordan olarak gelirler. Katman gidişleri Miyosen'in diğer birimleriyle aynı olup kuzeydoğu-güneybatı yönünde uzanım gösterir. Kirli, beyaz, sarı renkli kireç taşları killi olup detritiktir. Yer yer bol mercan fosilleri içermektedir.

Araştırma sahasında Miyosen'in en fazla gelişmiş ve en geniş yayılımlı yüzeylenmelerine sahip formasyonu kum ara katlı marn (Helvesien-Tortonien)

formasyonudur. Bu formasyon araştırma sahasının güneybatısında yer alıp kuzeydoğu-güneybatı yönünde uzanım gösterir. Formasyonun yüzeylendiği başlıca yerler Çamseki köyünün çevresi ile Armutçuk sırtlarıdır. Formasyon altındaki Alt Eosen katmanları ile uyumsuz (diskordan), alttaki diğer Miyosen katmanları ile uyumlu (konkordan) durumundadır. Dokanakları birçok yerde fayladır. Marnlar açık gri, kirli-sarımsı renkte olup ince katmanlıdır. Düz yüzeyler halinde ayrıldıkları gibi, ufak kırıntılı halde de dağılırlar. Çok ender fosil ihtiva ederler. Marnlar içinde gri, kahverengi kumtaşı seviyeleri oldukça boldur. Bu seviyeler fosil bakımından marnlara oranla zengindir. Bu birim içinde jips kristalleride görülmüştür.

Sahada Kuvaterner formasyonları oldukça geniş yer kaplamakta olup alüvyon ve traverten birimleri ile temsil edilmektedir. Kırıkhan ilçesinde Alüvyon birikintiler Amik Ovası ve çevresinde kuzey-güney yönlü yayılım göstermektedir. Sahada travertenler yaygın olmamakla beraber, küçük yüzeylenmeler halinde Gökdere mezrasına yakın Mağara denilen yerde koyu bej renk halinde görülmektedir (Ersoy, 1948:18-24). Ülkemizin geçirdiği orojenik ve epirojenik hareketler günümüzde araştırma sahasının topoğrafyasının da şekillenmesinde çok etkili olmuştur. Türkiye'nin bulunduğu saha geniş manada Alp Orojenik kuşağı içerisinde yer almaktadır. Alp orojenik kuşağında Anadolu kütlesi, genel olarak bütünüyle iştirak etmiş ve daha önce Kaledoniyen ve Hersiniyen orojenezlerine uğrayan sahalar Alp orojenezi ile kıvrılmış ve kırılmıştır (Atalay, 1982a:20). Sahasının tektonik gelişimi, kıvrımlar çökertme ve tektonik fazlar, kırık ve faylar konularında bilgi ve örnekler verilerek açıklanmıştır.

Amanos Dağları'nın yapısı genellikle kıvrımlı olup Antikambriyen'in (Eğribucak Formasyonu) kuzeydoğu-güneybatı yönünde asimetrik bir antiklinal oluşturduğu bölgedir. Kambriyen formasyonu Ceylanlı civarında Alt Kambriyen kuvarsitlerinde antisiklinalin güneydoğu kanadı mostra verir. Sahada çok az temsil edilen Trias formasyonları Kambrien temelin üzerine uyumsuz (diskordan) olarak gelir ve kuzeybatı yönünde eğim gösterirler. Kretase formasyonları yayvan kıvrımlar teşkil etmektedirler. Bunlardan Koniasien dolomitik kalkerleri antiklinaller, Mestrihtien formasyonları ise senklinaller meydana getirirler (Aslaner, 1973:64). Orta Kambriyen'e ait Eğrek Formasyonu, Karayüce Kalkeri ve Mekersin formasyonu birbiri ile uyumludur (konkordan). Kambriyen arazisi Üst Kambriyen'den itibaren deniz üstüne çıkarak

aşınmaya maruz kaldığı ve Trias devrinde tekrar denizle örtüldüğü anlaşılmaktadır. Kambrien arazisi Kaledonien orojenezinin ilk safhalarından olan Sardiniyen fazından etkilenmiştir. Orta Kambriyen istifinin üzerine Üst Kretase Koniasiyen-Kampaniyen karbonat çökelleri uyumsuz (diskordan) olarak gelir. İstif Alp Orojenizi alt yapısal kat ile Üst askatı arasında şekillenmiştir. Etkilendikleri orojenik faz Leramiyen'dir (Ersoy, 1984:30).

Üst Kretasedeki allokton birim (ofiyolit) karbonat istifi üzerine Kampaniyen-Üst Matriştiyen aralığında yerleşmişdir. Üst Kretase (Üst Mestrihtiende)-Paleosen karbonat çökeleri ofiyolit üzerine transgresif (aşmalı) olarak gelmişlerdir. Lütesien sonuna kadar bol foraminiferli kalkerlere vücut veren deniz Pireniyen fazıyla çekilmiş ve bölge Miosene kadar karasal bir aşınma safhasına girmiştir. Saviyen fazıyla tekrar denizin istilasına uğrayan (Üst Burdigalien) bölge yeni Steriyen fazına kadar denizin altında kalmıştır. Rodaniyen fazıyla tekrar batıdan gelen deniz çok az ilerleyerek Pliosen tortul taşlarına vücut vermiştir. Pliosen sonunda yeniden batıya çekilen deniz bundan sonra durumunu muhafaza etmiştir. Bölgede Miyosen katmanları altındaki birimleri uyumsuz (diskordan) olarak örter. Bu katmanlar Alp Orojenizin orta yapısal katı olan üst katı ile şekillenmişlerdir. Miyosen sonrası büyük ters fayları Rodaniyen veya Valakiyen fazlarıyle meydana gelmişlerdir (Aslaner, 1973:64).

Araştırma sahasını ilgilendiren çok sayıda faylardan bir olan Ceylanlı köyünün güneyindeki fay, Orta Kambriyen yaşlı çökel istif ve Üst Kretase yaşlı dolomitik kireçtaşları ile ofiyolitler arasındadır. Bu fay çizgisi Harlıca Deresi'nin doğduğu yerden Arpalı Burnu'na oradan da, Gümüşoluk Yaylası ve Delibekirliye kadar uzanır, sonra Kalecik Dere'yi dikey olarak keserek Karataş köyünün kuzeyinde Kepirin Tepe'ye gelir, buradan kuzeye devam ederek Alaybeyliden geçerek kuzeyde Davulbaz sırtlarından doğuya doğru uzanır.

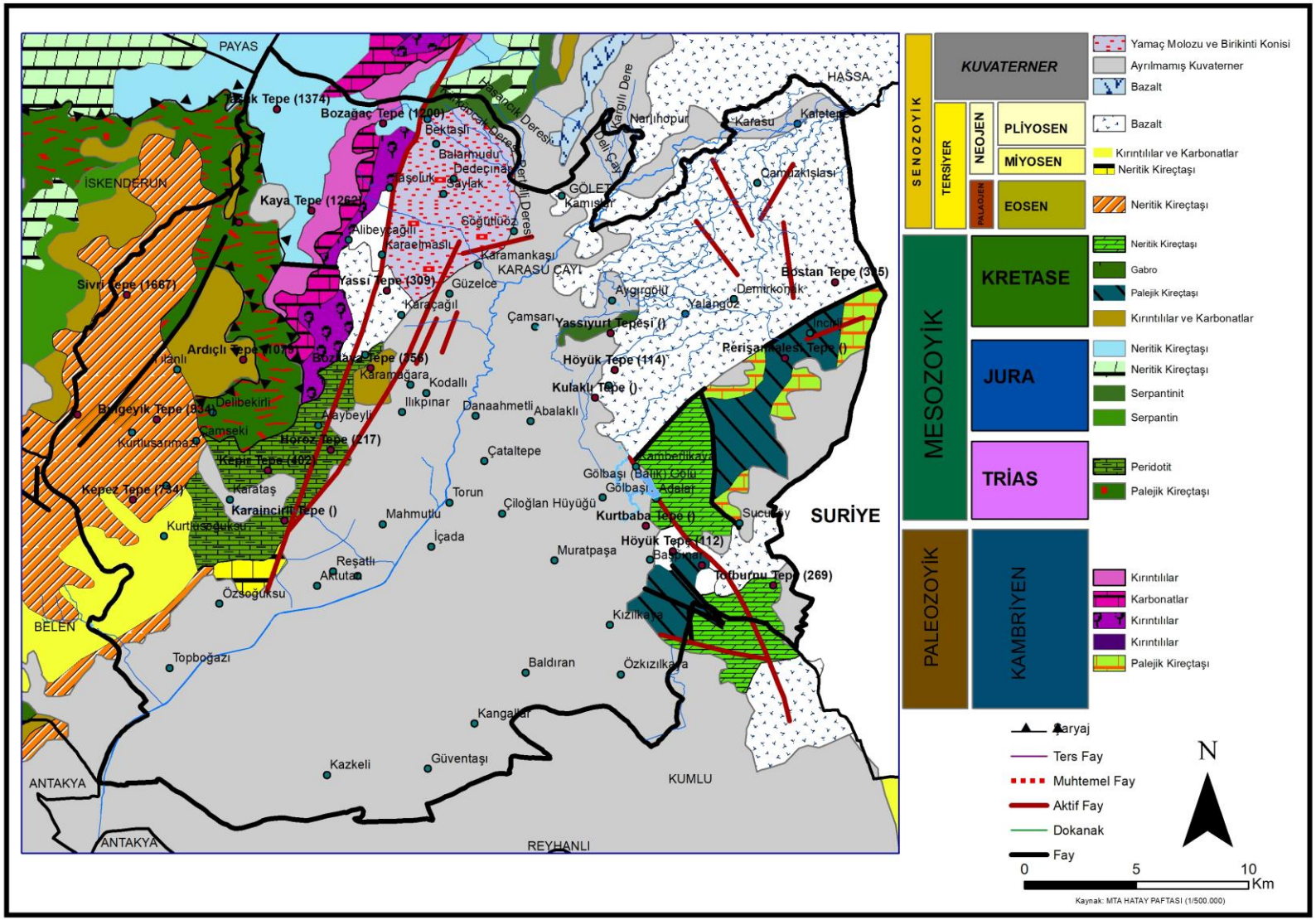
Alaybeyli ve Terbizek arasındaki faylardan birincisi Alaybeyli köyünün kuzeybatısındaki Hocanınhapuru denilen yerdedir. Bu faylanma Üst Kretase yaşında gri, dolomitik kireçtaşları içinde gravitedir (normal). Kuzeybatı-güneydoğu uzanımlı olan fayın uzunluğu 500 m.dir. İkinci fay Terbizek köyünün batısında olup kuzeydoğu-güneybatı uzanımlı doğrultu atımlı fayın uzunluğu 1000 m.dir. Orta Kambriyen Eğrek

Formasyonu ile Üst Kretase dolomitik kireçtaşları arasındaki bu faylanma ile aralarındaki dokanak ötelenmiştir.

Değirmendere-Delibekirli arasındaki fay Alt Eosene ait iyi katmanlanmış kireçteşleri ile Üst Kretase (Üst Mastristiyen)-Paleosen'e ait yer yer kristalize, dolomitik kireçtaşları arasındadır. Çamseki ve Soğuksu köyleri arasındaki fay Miyosen'e ait kumtaşı arakatkılı marnlar ile Üst Kretase ofiyolit birimi arasında meydana gelmiş ters bir faydır. Bu faylanma ise ofiyolit birimi daha genç olan Miyosen formasyonu üzerine bindirmiştir. Kuzey-güney uzanımlı bu kırık, yaklaşık 5,5 km. uzunluktadır. Fay Değirmenderede Alt Eosen ile Üst Kretase-Paleosen yaşlı birimler arasında gösterilen olasılı fayın devamıdır (Ersoy, 1984:29).

Tarihsel kayıtlar günümüze nazaran tarihi devirlerde şiddetli, yıkıcı depremlerin oluştuğunu göstermektedir. Antakya ilçesini etkileyen depremler Kırıkhan'ı da etkilemiş ancak bu depremlerin yıkıcı etkileri Antakya ve çevre ilçelere nazaran Kırıkhan'da fazla hissedilmemiştir. Nitekim MS. 245 yılında (M=10) meydana gelen deprem ile, 3.4.1872 tarihinde (M=7,7) olan depremde Antakya kenti yıkılmış ve 3000 binadan ancak 150 ahşap bina hasarsız olarak kalmıştır (Özdemir, Necioğlu, Bağcı, 2000:88). Gerek araştırma sahası gerekse çevresinde meydana gelen depremler tektonik kökenli havzalar dahilinde ve fay hatları boyunca toplandığı açıkça ortaya çıkmaktadır (Atalay, 1982a:29).

Karlıova'dan başlayıp, Bingöl, Palu, Hazar Gölü, Sincik, Çelikhan ve Gölbaşı'ndan geçerek yön değiştiren, Kahramanmaraş-Hatay grabenini oluşturan faylarla devam eden ve Ölüdeniz fayı ile birleşen fay zonu şiddetli depremlerin oluştuğu bir zon olup, bu fay zonuna Doğu Anadolu Fay Zonu denilmektedir. Oluşum yaşı geç Geç Miyosen-Pliyosen olarak belirlenen Doğu Anadolu Fay Zonu yaklaşık olarak 500 km. uzunluğunda olup sol yanal doğrultu atımlıdır (Yıldız, H,T, 2003:53). Fay zonu boyunca da tarihin çeşitli dönemlerinde şiddetli ve yıkıcı depremler yaşanmıştır. Bu depremler arasında Göynük'de 1866 ve 1971, Palo'da 1874 ve 1875, Siro'da 1905, Erkenek'de 1893, Gölbaşı'nda 1514 ve Kırıkhan'da 1822 yılında yaşananlar can ve mal kaybına neden olmuştur (Herece, 2008:148).

Harita 1.3. Kırıkhan İlçesi'nin Jeoloji Haritası.

Sahayı etkileyen bir diğer aktif fay olan Ölü Deniz Fayı ise Kızıldeniz Akabe Körfezi'nden, Doğu Anadolu Fayı ile kesiştiği Maraş üçlü eklemine veya kuzeyde Antakya'ya kadar uzanan kuzey-güney uzanımlı transform faydır. Arap ve Afrika levhaları arasındaki hareketi sağlayan Ölü Deniz Fayının, Suez Körfezi'nin açılımından sonra Geç Miyosen'de aktif hale geçtiği belirtilmektedir. Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ni batıdan sınırlayarak uzanan fay Kırıkhan-Hassa arasında Amik Ovası içinden geçerek Reyhanlı'nın kuzeyinden çatallanmalar yaparak kuzeye doğru devam eder ve Narlı civarında Doğu Anadolu Fay Zonu ile birleşir (İmamoğlu ve Çetin, 2007:98).

1.1.2. Jeomorfolojik Üniteler

1.1.2.1. Dağlık-Tepelik Alanlar

Amanos Dağları'nın kuzeybatı ve kuzey yamaçlarını, Kurt Dağları'nın Türkiye'ye bakan batı yamaçlarını içine alan araştırma sahası, Kahramanmaraş-Hatay grabeninin güneyinde yer alır (Yücel, T, 1987:101). İlçenin kuzey ve kuzeybatısını bir set gibi çevreleyen Amanos Dağları 2262 m.nin üzerine çıkan yükseltisi ile sahanın en yüksek silsilesini oluşturur. Dağın en yüksek noktası Hassa ilçesinin batısında 2240 m. olan Mığır Tepe, en alçak noktası ise Belen ilçesinin kuzeyinde yükseltisi 660 m.yi bulunan Elmadağ'dır (Yalçınlar, 1976:145). Sahanın doğusunda uzanan Kurt Dağları'nda yükseltisi 265-395 m.ler arasında değişen tepeler bulunur. Gerek Amanos Dağları, gerekse Kurt Dağları'nı çevreleyen alanlar; tepeler, dağlık sahalar ile bu sahaların doruk hattını oluşturan zirvelerden oluşmaktadır.

Kırıkhan ilçesini güneyden kuzeye doğru bir set gibi çevreleyen Amanos Dağları, sahanın morfolojisini de belirleyen en önemli birimdir. Sahanın en önemli dağlık kütlesini oluşturan Amanoslar kuzeydoğu-güneybatı yönünde Kahramanmaraş-Hatay grabeni ile İskenderun Körfezi arasında denizden ortalama 2000 m. yükseklikte bulunmaktadır (Tolun, 1975:13). Miyosen'de oluşmuş olan Amanos Dağları, türlü aşınmalarla düzleşmiş ve Neojen sonunda yükselmiş bir kırıklı-kıvrımlı dağ sırasıdır. Batıda Çukurova'nın Yukarı Ova kesimi ve İskenderun Körfezi, doğuda ise Kahramanmaraş-Hatay Grabeni gibi büyük çöküntü alanlarının ortasında yükselen bir horst özelliğindedir (Arınç, 2011:172). Anadolu'nun Akdeniz kıyıları boyunca yükselen dağ sıraları oroğrafik bakımdan; iç sıralar (Batı Toros ve Orta Toros) ve dış sıralar (Amanos Dağları ve uzantısı) diye iki gruba ayrılır. Araştırma sahasında kuzeydoğu-

güneybatı yönünde uzanan Amanos Dağları, Toros silsilesinin dış sırasına ait dağlar olarak kabul edilir (Arınç, 2014:12). Bu dağlar pek çok araştırıcının kanaatine göre Ahır ve Engizek dağlarıyla birlikte, Van Gölü'nün güneyine doğru uzanan Güneydoğu Toros silsilesinin bir devamı niteliğindedir. (Fotoğraf 1.10.). Kahramanmaraş-Hatay grabeni arasında uzanan Amanos Dağları dik yamaçlı dar ve uzun bir silsiledir. Bu dağların Kıbrıs Adası üzerinde devam ettiği, aradaki irtibatın Akdeniz'de meydana gelen çöküntü ile kesilmiş bulunduğu kabul edilmektedir (Selen, 1954:15).

Fotoğraf 1.10. Kırıkhan İlçesi'nin Kuzeyinden Başlayarak Güneyine Doğru Bir Set Gibi Çevreleyen Amanos Dağları Kuzeydoğu-Güneybatı Yönünde Uzanmaktadır.

İskenderun Körfezi ile Amanos Dağların Belen'in güneyindeki kısmı güney Amanoslar'ın, Belen'den Fevzipaşa dolayındaki Türkoğlu-Haruniye fayına kadar olan kısmı Orta Amanoslar, bu fayın kuzeyinde kalan ve Ceyhan Nehri'ne kadar devam eden kısmı ise Kuzey Amanoslar olarak adlandırılır (Yılmaz, G, 1984:512). Amanoslar'ın üzerinde eskilerin Suriye'nin kapısı adını verdikleri Belen Geçidi 670 m. yüksekliktedir

(Yücel, T, 1987:99). Önalan'a göre Amanoslar'ın çekirdeğini Prekambriyen'den Devoniyen'e kadar uzanan bir istif oluşturur. Bu istifin üzerinde Mesozoik yaşlı kalkerler ve ofiyolitler ile Tersiyer yaşlı kalkerler bulunmaktadır. Bu dağların orta ve kuzey kesimleri 1000 m.yi aşan kalın kalker örtüsü ile kaplıdır. Kuzey-güney yönlü derin faylar kalın karstik kalker tabakalarını çeşitli kompartımanlara ayırdığından, morfolojisi yalçın, dik, geçilmez ve birbiriyle bağlantılı olmayan üniteler teşkil etmektedir (Tolun, 1975:3). Amanos Dağları'nı oluşturan ünitelerden biri olan Kaya Tepe'nin yükseltisi 614 m.dir. Alan Yaylası'nın kuzeyinde bulunan Kaya Tepe'nin temeli Maestihtiyen-Paleosen yaşlı kumtaşı, şeyl, konglomere ile Eosen-Oligosen yaşlı kireç taşı ve dolomitten oluşur. Kaya Tepe'nin güneybatısında Üst Kretase'ye ait kalker ve flişlerle, Mesozoik ofoylitli seriden meydana gelmiş olan Yelli Tepe bulunmaktadır. Yükseltisi 619 m. olan tepe tek bir doruk noktasına sahip olup Kamil Yaylası'na bakan güney yamaçlarında eğimi fazladır.

Güzelce köyünün batısında yükseltisi 309 m. olan Yassı Tepe: Pliyosen-Kuvaterner yaşlı konglomera, kumtaşı silttaşı ve çamur taşlarından meydana gelmektedir. Miyosen depresyonunun en son dolgu tabakası olan kalker çimentolu hetorojen elementli konglomera yığınlarından oluşan Pliyo-Kuaterner büyük bir gliptojen materyalinin sığ bir deniz veya kapalı depresyonlarda birikmesi ile oluşmuştur (Terlemez, Şentürk, Sümengen, 1975:10). Kepir Tepe 409 m.ye sahip yükseltisiyle Karataş köyünün kuzeyinde bulunur. Üst Kretase-Paleosen'e ait gri-siyah dolomitik kireçtaşlarından oluşur. Koyu- gri siyah, mavi-siyah renkli, kırıldığı zaman koku veren, ince taneli kireç taşları bol miktarda kalsit damarlar ile kesilmiştir (Fotoğraf 1.11.).

Yassı Tepe'nin güneyinde Bozkaya Tepe'si bulunmaktadır. Bozkaya Tepe Alt Akadiyen killi kalker-şeyl-plaket kuvarsit kalkerlerinden oluşur. Kırıkhan ilçesinin en yüksek zirvelerinden birisi olan Sivri Tepe 1667 m. yükseltiye sahiptir. Yassı Tepe'nin batısında, Elmacık ve Erikli yaylasının güneybatısında uzanan Sivri Tepe'nin temel litolojisini oluşturan Paleozoik yaşlı mermer blokları kuzey-güney yönünde kıvrılmıştır. Sivri Tepe ve çevresi kızılçam ve karaçam ormanlarından oluşmaktadır. Bu tepe kuzeyinde bulunan Kuzgun Dere ile güneyinde yer alan Oluk Dere'nin kolları tarafından parçalanmıştır. Bozkaya Tepe ile Alaybeyli köyünün güneyinde 217 m.lik yükseltiye sahip Horoz Tepe bulunmaktadır. Tepenin temel litolojisini Orta ve Üst

Miyosen konglomera, kumtaşı, kiltaşı, şeyl ve jipslerden oluşmaktadır. Bu tepe çevresinde Alaybeyli köyüne ait tarımsal arazilerde mısır, buğday ve sebze tarımı yapılmaktadır. Sivri Tepe'nin güney ucunda Çağsak Tepe yer alır. Frenk Yaylası ile Kurtlusarımazi'nin batısında uzanan bu tepe 1643 m.lik bir yükseltiye sahiptir. Eğimli bir yüzey üzerinde tek tepe şeklinde bulunan bu tepenin batısı ve kuzeyi Devonien yaşlı mermer, doğusu ve güneyi ise Kambriyen yaşlı şistlerden oluşmaktadır.

Fotoğraf 1.11. İnceleme Sahasının Kuzeybatısında Kuzeydoğu-Güneybatı Yönünde Uzanan Amanos Dağları'nın Üzerinde Bulunan Kepir Tepede'den Bir Görünüm.

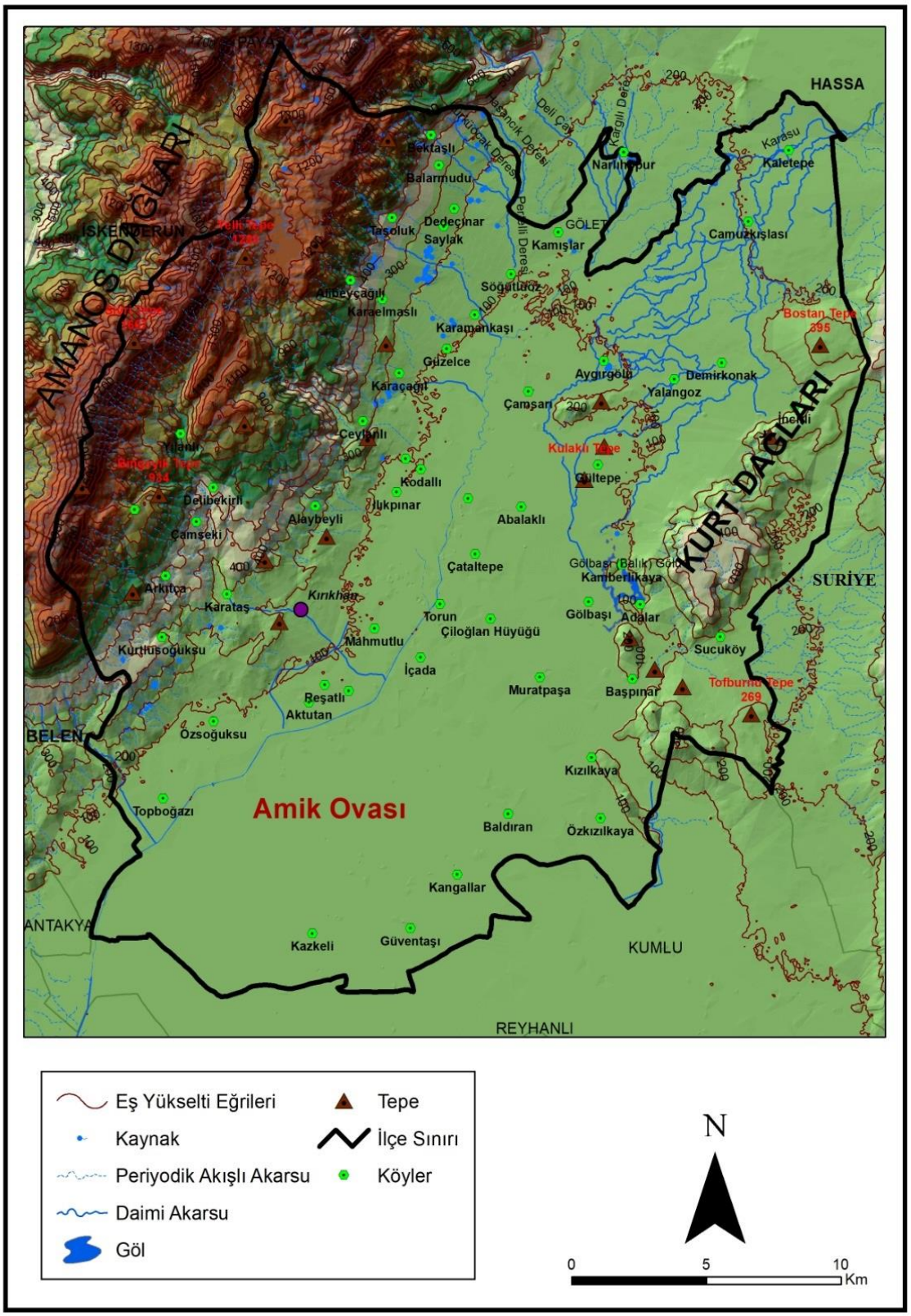
Çağsak Tepe'nin güneyinde Arkıtça ve Kurtlusoğuksu köyünün batısında 734 m.lik yükseltiye sahip Kepez Tepe bulunmaktadır. Temel litolojik yapısını Trias yaşlı killli kalkerler oluşturur. Üst kısmı yassı ve çok belirgin olmayan, zirve kısımları bitki örtüsünden yoksun bir tepe görünümündedir. Kırıkhan kentinin kuzeyinde, Kurtlusoğuksu'nun kuzeydoğusunda Karaincirli Tepe bulunmaktadır. Bu tepe Alt Miyosen marnarından meydana gelmiştir. Kırıkhan kentine en yakın olan tepenin

yükseltisi 214 m.dir. Araştırma sahasının doğu yarısındaki en engebeli kısımlarını oluşturan Kurt Dağları, sahanın morfolojisini belirleyen diğer önemli birimdir. Sahasının doğusunda Halep Dağı olarakta adlandırılan Kurt Dağları, Türkiye-Suriye sınırı boyunca kuzey-güney yönünde uzanmaktadır (Fotoğraf 1.12.).

Fotoğraf 1.12. Türkiye-Suriye Sınırını Oluşturan Kurt Dağları'ndan Bir Görünüm.

Dağın Hatay toprakları içinde kalan bölümü Hassa, Kırıkhan ve Kumlu ilçelerine doğru yayılmıştır. Suriye topraklarında kalan bölümü ise Meydan-ı Ekbez'in kuzeyinden başlar ve Karasu Çayı'nın talveg çizgisini takip ederek güneye doğru volkanik araziden geçtikten sonra Kaletepe köyünün kuzeydoğusundan Karasu ve Afrin Çayları arasındaki su bölümü çizgisi ile ayrılmaktadır. Dağların Suriye sınırları içerisinde kalan orta kesiminde silisifiye, çörtlü marn ara tabakalı kalkerler, silisli şeyller ve laminalı, silisli marnların ağırlıkta olduğu bir litoloji hâkimdir (Yılmaz, G, 1984:37-39).

Harita 1.4. Araştırma Sahası ve Yakın Çevresinin Fizikî Haritası.

Kurt Dağları'nın Türkiye sınırları içerisinde kalan orta kesiminin batı yamaçlarında yükselti aralığı 269-395 m.ler arasında değişmektedir. Bu dağları oluşturan üniteler kuzeyden-güneye doğru; Bostan Tepe (395 m), Perişankalesi Tepesi (280 m), Tofburnu Tepesi (269 m) ile Kurtbaba Tepesi'dir. Kurt Dağları'nın en kuzeyinden başlayarak, güneye doğru sıralanan tepelik alanların en kuzeyinde Bostan Tepe bulunmaktadır. Tepenin en yüksek noktası 395 m.dir. Suriye sınırına 1,9 km. uzaklıkta bulunan bu tepenin litolojisini Miyosene ait kalker, killi kalker ve marn oluşturur. Güneyinde bulunan diğer dağlık birimlerine göre yükseltisi fazla olan bu tepenin eğimi fazla ve görünüşü sarptır. Bostan Tepe üzerinde bitki örtüsünün geliştiği sahalarda maki bitki topluluğu olan gevenlere rastlanmaktadır.

Bostan Tepe'nin güneyinde, İncirli köyüne 12 km. uzaklıkta bulunan Perişankalesi Tepesi 280 m. yüksekliğindedir. Bu tepenin çevresinde yayılım gösteren Miyosen birimleri; kalker, killi kalker, marn ve az killi kalker özelliği gösterir. Perişankalesi Tepesi'nin güneybatısında bulunan Kurtlubaba Tepesi'nin litolojisi Miyosene ait kalker, killi kalker ve marndan oluşur. Tepenin kuzeyinde Gölbaşı ve Adalar batısında Çiloğlanhöyüğü, güneyinde Muratpaşa ve Başpınar, doğusunda ise Sucu köylerinin bulunmasından dolayı tepe üzerindeki bitki örtüsü bütünüyle tahrip edildiğinden dolayı çıplak kayalıklar geniş yer tutmaktadır.

Suriye sınırına en yakın olan tepelerden birisi olan Tofburnu Tepesi, Kurtbaba Tepesi'nin güneydoğusunda bulunur. Temel litolojisi Alt Kretase kumtaşları ve spatik kalker olan bu tepenin yükseltisi 269 m.dir. Kurtbaba Tepesi gibi Tofburnu Tepesi'nin zirve kısımları bitki örtüsünden yoksundur. Amanos Dağları ile Kurt Dağları'na dâhil edilen ünitelerin dışında Amik Ovası'nın kuzeydoğusunda, Gültepe köyünün kuzeyinde bulunan dağlık saha Höyük Tepesi'dir. Tepenin ana litolojik yapısını Orta-Üst Miyosen yaşlı konglomera, kumtaşları, kiltaşı, şeyl ve jipsler oluşturmuştur. Höyük Tepe 219 m. yükseltiye sahiptir.

Araştırma sahasında dağlık alanlar üzerinde eğimin az olduğu sahalarda yamaç düzlüğü seklinde aşınım yüzeyleri bulunur. Herhangi bir sahada akarsular tarafından aşındırılıp tesviye edilmesiyle meydana gelmiş, düz veya hafifçe dalgalı topoğrafya yüzeylerine aşınım yüzeyi denir. Bu yüzeyler gerek litolojik gerekse tektonik bakımdan aynı yapısal özellikleri gösteren yerlerde gelişebilecekleri gibi, farklı yapıdaki sahalarda

da meydana gelebilirler. Aşınım yüzeyleri sonradan meydana gelen tektonik hareketlerle deforme olmamışlarsa, oluşumlarına sebep olan akarsuların bağlı olduğu taban seviyesine doğru hafifçe eğimli bulunurlar (Hoşgören, 1983:157).

Fotoğraf 1.13. İncirli Köyü'nün Kuzeydoğusunda Bulunan Perişankalesi Tepesi'nden Bir Görünüm.

Sahada görülen aşınım yüzeyleri Orta Miyosen dönemine ait olup Bingeyik Tepesi mevkiinde, Kepir Tepesi ile Horoz Tepesi'nin kuzey yamaçları boyunca izlenebilmektedir. Orta Miyosen konglomera, kumtaşı, kiltaşı, şeyl ve jipsler ile temsil edilmektedir. Aşınım yüzeyleri ayrıca Kırıkhan ilçesinin kuzeydoğusunda Alan Yaylası yakınında bulunan Kaya Tepe'sinin yamaçlarında gözlenebilmektedir. Yaşlı aşınım yüzeyleri en geniş Amanos Dağları'nın zirve noktalarına yakın olan ve genellikle 1800-2100 m.ler arasındaki yükselti kuşağında bulunan hafif dalgalı yayla düzlüklerinde gözlemlemek mümkündür. Amanos Dağları'nın yüksek aşınım yüzeylerinin dışında 1300-1500 m.civarında bulunan aşınım yüzeylerine Delibekirli ve Yılanlı köylerinin

kuzeyinde rastlanmaktadır. Burada yükselen Bingeyik Tepesi'nin doğusunda aşınım satıhlarından olan Çataloluk Yaylası yerleşmiştir.

1.1.2.2. Ovalar

Atalay ovayı: bulundukları yerde çevresine göre alçakta olan, çoğunlukla bir alüvyal örtü ile kaplı bulunan, çok az eğimli, akarsuların derine gömülmediği alanlar olarak tanımlamıştır. Ova oluşumunu ise; akarsuların getirdiği alüvyonların deniz kenarında birikmesi yâda çukur sahaların tortullarla dolması sunucunda oluştuğunu belirmiştir (Atalay, 1982a:80). Hoşgören ise ovayı: çeşitli yükseltilerde yer alabilen düz veya düze yakın hafif dalgalı sahalar olarak tanımlamıştır (Hoşgören, 1983:3).

Fotoğraf 1.14. Araştırma Sahasının En Geniş Düzlüğünü Oluşturan Amik Ovası'ndan Bir Görünüm.

Araştırma sahasının en önemli ovası konumunda bulunan Amik Ovası, Türkiye-Suriye sınırında 80 m.yükseklğinde, kuzey-güney yönünde 80 km. boyunca uzanmakta olup genişliği 2-36 km. arasında değişmektedir. Batısında Amanos Dağları, doğusunda

Kurt Dağları ve Suriye, güneyinde Kuseyr Platosu ile kuzeyinde Karasu Lav Platosu ile çevrelenmiştir. Kretase ve Eosen sonu faylanmalar ile çökmüş ve çöken alanlara önce Miyosen daha sonra Pliosen denizleri sokulmuş, bunların tortuları ile de havza dolarak bugünkü ova oluşmuştur; üzerinde kurulan akarsuların alüvyonları ile de üst kısmı dolmuş ve düzleşmiştir (Ardos, 1984:142-144).

Amanos Dağları ile Kurt Dağları arasında graben özelliği gösteren ovanın 800 km²lik yayılış alanından 178 km²lik bölümü Kırıkhan ilçesi sınırlarına dâhildir (Atasoy, A, 2012:22; DSİ, 1975:39). İlçede bulunan Abalaklı, Attutan, Baldıran, Çamsarı, Çataltepe, Danaahmetli, Dedeçinar, Kazkeli, Kodallı, Torun, Yalangoz, Sucuköy, Muratpaşa gibi kırsal yerleşmeler ile bu yerleşmelere bağlı çiftlik yerleşmelerinin önemli bir kısmı Amik Ovası tabanına yayılmıştır. Ova tabanına yayılmış kırsal yerleşmelerin temel geçim kaynağının tarıma bağlı olması ova çevresinde kırsal nüfusun yoğun olmasına neden olmuştur.

Karasu Çayı ile Asi Nehri Drenaj Havzasına dâhil olan Amik Ovası'nın araştırma sahası içinde kalan kısmı kuzey-güney yönünde uzanmaktadır. Kuzey-güney doğrultusunda uzanan ovanın eğim değeri %1- %2 civarındayken, ovadan uzaklaştıkça eğim artarak %3 ile %7 arasına ulaşmaktadır. Amanos Dağları'nın doğusunda kalan Amik Ovası bir çöküntü ovası olup saha sınırları içerisinde genişliği 23 km. uzunluğu ise 27 km.dir. Araştırma sahasında ovaya materyal getiren önemli akarsular: İncirli, Harlı, Derin, Kargılı ve Cehennem dereleridir. Ova tabanında kum, çakıl, kil ve alüvyon malzemelerin birikmesini sağlayan irili ufaklı dereler ilkbahar ve kış yağışları ile akış gösterirken, yazın fay dokanaklarını izleyerek yüzeye çıkan suların azalmasıyla akış ortadan kalkmaktadır. Amik Ovası tabanında Orta-Üst Miyosen formasyonlarda oluşmuş en büyük tepe Höyük Tepesi'dir. Bu tepe dışında hum olarak adlandırılan toprak tepeler ova çevresinde kurulmuş olan Çataltepe, Abalaklı, Gültepe ve Güzelce köyleri çevresinde oluşmuştur. Toprak tepeler ova tabanındaki alüvyal dolgu ile beraber ada tepe görünümünü kazanmıştır.

1.1.2.3. Plato Sahaları

Platolar, ovalar gibi çeşitli yükselti kademelerinde yer alabilen düz veya düze yakın hafif dalgalı sahalardır. Çalışma sahasının kuzeybatı ve batı ucunda Arılık Dere,

Derin Dere, Oluk Dere gibi akarsu aşındırmaları sonucunda oluşan vadilerle parçalanmış plato alanları ortaya çıkmıştır. Araştırma sahasında yüksek platolar 1000-1500 m.ler arasında yer alan Orta ve Üst Miyosen aşınım yüzeylerinden oluşmaktadır. Orta Miyosen yaşlı yüzeyin belirgin olduğu alanlardan birisi Alan Yaylası ve çevresidir.

Eğimli ve akarsular tarafından yarılmış yüksek plato sahaları üzerinde kuzeydoğu doğrultusunda uzanan Yelli Tepe, Taşlık Tepe ve Ardıçlı Tepe yer alır. Amanos Dağlarının batı ve kuzeybatısındaki dağlık sahaları Delibekirli Çayı, Yuvalı Dere ve Bağ Deresi tarafından oldukça derin bir şekilde yarılmış ve parçalanmıştır. Platolar, akarsularla parçalanma fazla olduğu taktirde, tepelik bir görünüm kazanırlar (Hoşgören, 1983:4).

Fotoğraf 1.15. Kırıkhan Kentinin Kuzeyinde Alçak Plato Sahasından Bir Görünüm.

Alçak tepelik alanlar ve düzlüklerin olduğu Pliyosen dolgu yüzeyleri 400-600 metre arasındaki sahalar alçak plato alanıdır. Bu aşınım düzlükleri üzerinde belli yükseltilere sahip olan Hoyük Tepe ve Kurtbaba Tepesi yer almaktadır. Yüksek plato

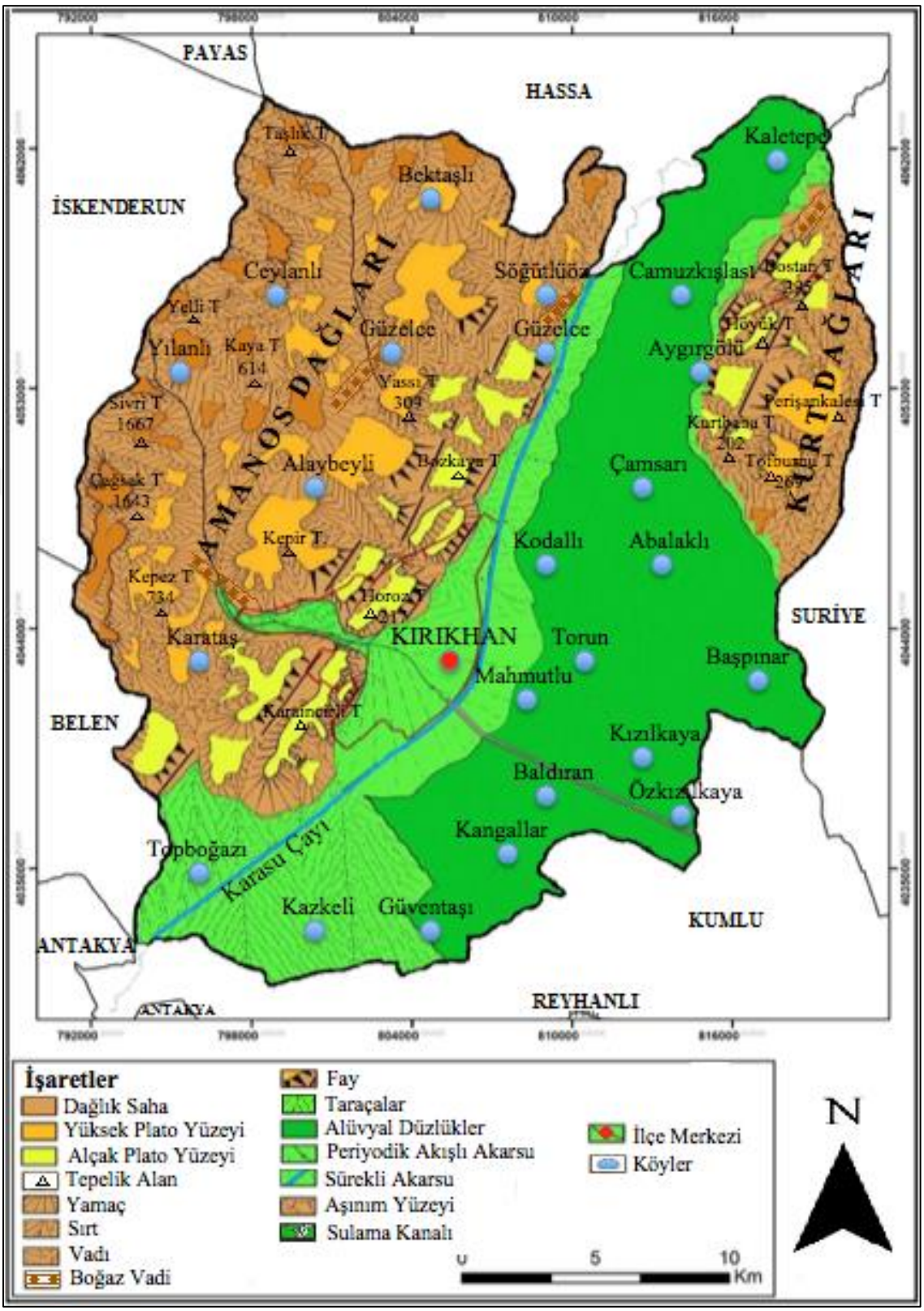
sahaları ile ovalık kesimler arasında yatay ve eğimli olabilen alçak plato sahaları K-G istikametinde dağlık sahalara paralel olarak uzanmaktadır. Sahada Kuaterner depolarını kuzeyden sınırlayan alçak plato sahaları çevresinde tarım ve hayvancılık faaliyetleri yapılırken, kırsal yerleşmelerin bir kısmı alçak plato sahaları üzerinde yer almaktadır. Hayvancılık faaliyetlerinin yanı sıra bu köylerde alçak plato sahaları üzerinde kuru ve sulu tarım yapılırken, meyve ve sebze bahçeleri, bağ ve zeytin alanları bulunmaktadır. Dağlık alanlar ile yüksek plato sahaları kadar parçalanmamış olan alçak plato sahalarına Kırıkhan kentinin kuzeyinde, Reyhanlı-Kırıkhan karayolu ile Kırıkhan-Hassa karayolunun çevresinden de alçak plato sahaları bulunur.

1.1.2.4. Vadiler

Kırıkhan ilçesinin içinde yer aldığı sahanın akarsu şebekesinin kurulmasında çeşitli jeolojik zamanların etkisi söz konusudur. Pliyosen başlarında konsekant bir akarsu şebekesi kurulmuş, ancak kurulan şebekenin büyük bir kısmı Neotektonik hareketlerle değişime uğramıştır. Pliyosen boyunca sahanın yüksek kısımlarında gerçekleşen şiddetli bir aşınım, alçak kesimlerindeki birikimin ana nedenidir.

Pliyosen'in ortaları ve sonlarında ise peneplenleşmelerin etkisiyle akarsu şebekesi oldukça gelişmiştir. Ancak peneplen ve aşınım sahaları, çeşitli etkilerle parçalandıklarından dolayı akarsu şebekesi tekrar bozulmuştur (Ardos, 1996a:2). Nitekim Pliyosen öncesinde kurulmuş vadi ağlarının tektonik deformasyonlara bağlı olarak değişmesi ve Pliyosen sonrası volkanizma etkilerinin vadi ağları üzerinde önemli değişiklikler yapması vadilerin gelişmesini önlemiştir (Arınç, 1997:26).

Araştırma sahasında Kuaterner esnasında, genç tektonik hareketlerin tekrar ve zaman zaman canlanması, iklimde meydana gelen değişiklikler önceki akarsu şebekesinde yeniden değişiklikler meydana getirmiştir. Bu devrede akarsu şebekesi drenajları ve rejimleri üzerindeki değişikliğin etkisiyle sahadaki vadiler oluşmuş ve şekillenmiştir. Kaynağını Gaziantep İli/İslahiye ilçesinin doğu kesimlerindeki Akçadağ ve Kartaldağ gibi yükseklerden alan Karası Çayı araştırma sahası sınırları içerisinde girdiği Kaletepe köyünün kuzeyinde yaklaşık 4,5 km.lik geniş vadi tabanı oluşturmuştur. Araştırma sahasında yapısal unsurların genel uzanış yönü olan kuzeydoğu-güneybatı doğrultusunda çeşitli vadi tipleri oluşmuştur.

Harita 1.5. Kırıkhan İlçesi'nin Jeomorfoloji Haritası.

Sahanın dağlık ve engebeli olan kuzey ve kuzeybatı kesimindeki alanlarda çok sayıda V profilli genç vadi ile dağ sıralarını yaran boğaz vadiler yaygındır. Bu vadi tipleri dışında geniş tabanlı vadilerde sahanın güneyinde eğim ve yükseltinin azaldığı sahalarda yaygındır. Kırıkhan ilçesinin doğusunda kaynağını Kurt Dağları'ndan alan Sucu ve Çağalı Deresi'nin oluşturduğu vadi şekli V profilli genç vadilerdir. (Fotoğraf 1.16.). Bu dereler yaz mevsiminde kuruyup sonbahar ve kış mevsiminde akışa sahiptir. Bu sebepten dolayı Sucu Deresi ile Çağalı Deresi'nin oluşturduğu vadilerin içerisinde yılın belirli döneminde akışa sahip akarsular bulunmaktadır.

Fotoğraf 1.16. Balarmudu Köyü Yakınlarında Akarsuların Oluşturduğu V Profilli Vadiden Bir Görünüm.

Sahada en çok görülen vadi oluşumu olan V profilli vadilerde zaman ilerledikçe derine aşınma yavaşlar. Bununla birlikte yamaç işlenmesinin tesirleri bariz olarak kendini göstermeye başlar. Vadi yamaçları yavaş yavaş yatıklaşarak önce dar bir V şeklini alır. Daha sonra yamaç aşınması tamamen ön plana çıkarak, yamaçların giderek yatıklaşmasında olanak verir ve bunun sonucunda vadi profili çok geniş bir açı V profili

kazanır (Erinç, 2002:424). Sahanın kuzeybatısında Amanos Dağı eteklerinden kaynağını alan Cehennem, Aralık, Koca, Kuzgun, Oluk ile Çakıllı gibi akarsuların oluşturduğu vadiler V şekilli vadilere örnek teşkil etmektedir. Bunun yanı sıra sahanın batısında bulunan Yuvalı, Bağ ve Kuru gibi akarsuların oluşturduğu V profilleri açıkça görülmektedir. Kurtlu Dere dışında akarsu yataklarında eğimin az olduğu alanlarda yana aşındırmanın etkisiyle İncirli Dere, Karamağara ve Alaybeyli köyleri arasında aynı ismi taşıyan geniş vadiler bulunmaktadır.

Fotoğraf 1.17. Sahanın Kuzeybatısında Amanos Dağı Eteklerinden Kaynağını Alan Cehennem Deresi'nin oluşturduğu V Profilleri Vadiden Bir Görünüm.

Sahadaki önemli morfolojik şekillerden birisi olan boğaz vadilerin yamaçları çok diktir. Bu vadi tipinde derine doğru aşındırma çok hızlı bir şekilde devam ettiğinden yamaçların işlenmesine ve yatıklaşmasına olanak kalmaz. Derine doğru aşındırma yavaşlayarak yana doğru aşındırma ve yamaç işlenmesi kuvvetlendiği zaman vadi profili üst kısımda genişler (Hoşgören, 1983:151). Araştırma sahasının batısında bulunan Delibekirli Çayı'nın oluşturduğu vadi boğaz vadinin tipik örneklerindendir.

Delibekirli Çayı, Kırıkhan ilçesinin batısında Yılanlı köyünün 1,5 km. kuzeyinde kalkerler içerisinde faylanmaya bağlı olarak çıkmaktadır. Kaynağını aldığı yerden itibaren Değirmendere, Yılanlı, Delibekirli, Karataş, Kırıkhan kenti ve Karadurmuşlu'dan geçerek Karasu kanalına dökülür. Uzunluğu yaklaşık olarak 7-10 km. civarında olan bu vadi Alt-Eosen yaşlı kayaçlardan oluşur. Vadi içerisinde ortalama yamaç eğimi %30 ile %50, akarsu yatağının vadi içerisindeki eğimi ise %4 civarındadır. Delibekirli Vadisi'nin doğrultusu batı-doğu yönünde olup, taban genişliği 15-30 m. arasındadır.

Delibekirli Çayı dışında Kırıkhan ilçesinin kuzeybatısında bulunan bir diğer boğaz vadi örneğini Ballı Dere oluşturur. Ballı Dere kaynağını Bozkaya Tepe'sinin çevresinden alır. Yaklaşık 10-12 km. uzunluğunda olan boğaz, Ceylanlı köyünün güneybatısında 70-90 m.lik taban genişliğine sahiptir. Arazi gözlemlerimize göre bu boğaz vadi Paleosen kumtaşı, şeyl ve konglomeralarından oluşmaktadır.

Ballı Dere vadisinin içerisinden akan Ballı Deresi, mevsimlik bir akış göstermektedir. Araştırma sahasının bir diğer boğaz vadisini oluşturan Derin Dere, Karaelmaslı ve Ceylanlı köyleri arasında bulunmaktadır. Derin Dere vadisinin taban genişliği 10-20 m. arasında değişmekte olup, yamaç uzunluğu 40-60 m.dir. Adını aldığı dere tarafından açılan boğaz vadi zamanda Orta-Üst Miyosen oluşturmuştur.

Araştırma sahasında boğaz vadi ve V profilli vadi dışında görülen bir diğer vadi tipide tabanlı vadidir. Derine aşındırmanın durmuş sayılabilecek kadar zayıfladığı, yana aşındırmanın ve biriktirmenin ön plana geçtiği andan itibaren yamaçların gerilemeye devam etmesi sonucunda vadi içinde alüvyon taban oluşur. Bu taban zamanla daha da genişler ve bir taşkın ovasına dönüşerek tabanlı vadiler meydana gelir (Erinç, 2002:504).

Kırıkhan ilçesinin batısında bulunan Bağ Deresi'nin oluşturduğu vadi şekli, tabanlı vadiye örnektir. Karasu Çayı'nın oluşturduğu tabanlı vadiler dışında sahanın dağlık ve engebeli olan kuzey ve batı kesimlerinden kaynağını alan akarsular, eğim ve yükseltinin azaldığı güneybatı ve güney kesimlerinde menderes hareketleri sonucunda meydana gelen kuvvetli yana aşındırma sebebiyle tabanları genişlemektedir.

Fotoğraf 1.18. Kırıkhan İlçesi'nin Batısında Bulunan Bağ Deresi'nin Oluşturduğu Vadi Şekli Tabanlı Vadiye Örnektir.

1.2. İKLİM

İklim, bir bölgede-yerde uzun süre değişmeyen ortalama hava koşularının ortalama sonucudur (Erol, 2014:10). Ardel'e göre ise iklim, yeryüzünün herhangi bir noktasında atmosferin ortalama halini karakterize eden meteoroloji hadiselerinin heyeti mecmuasıdır (Ardel, 1973:23). Fizikî ve beşerî unsurlar üzerinde doğrudan bir etkiye sahip olan iklimin, fizikî çevreye etkisi sonucunda toprağın ve bitki örtüsünün oluşmasında kayaçların çözülmesinde, akarsu debi ve rejimleri, denizlerin tuzluluk oranları, hayvan türleri ve dağılışının etkilenmesi, kalıcı kar sınırı, göllerin oluşumu ve göl sularının özelliği ile dış kuvvetlerin etki alanları üzerinde etkilidir.

İnsanların yeryüzünde dağılışını, beslenme alışkanlıklarını, giyeceklerini, kültürel faaliyetlerini, konut tipi ve malzemesini, yerleşme özelliklerini etkilerken aynı zamanda ekonomik faaliyetler içerisinde tarım, turizm, hayvancılık, ticaret, ormancılık, ulaşım ve sanayi faaliyetlerini de etkilemektedir. İklimin fizikî, beşerî ve ekonomik

faaliyetlerin dağılışı ve etkisinden dolayı araştırma sahasının iklim özelliklerinin detaylı şekilde analizi oldukça önemlidir. Sahanın iklim elemanları incelenirken Kırıkhan, Antakya ve İskenderun Meteoroloji İstasyonlarının rasatları veri kaynağı olarak kullanılacaktır. Kırıkhan ilçesinin kuzeybatısında bulunan İskenderun 34 km. ile güneyinde bulunan Antakya 40 km. uzaklıktadır. Araştırma sahasına yakın konumda bulunan İskenderun Meteoroloji İstasyonu 4 m. Antakya Meteoroloji İstasyonu 104 m. ve Kırıkhan Meteoroloji İstasyonu ise 190 m. yükseltiye sahiptir.

Uzun yılları kapsayan rasatların ortalama karakterini yansıtan bir coğrafi olayın anlaşılabilmesi için o yörede veya o yöreye yakın özellikler taşıyan meteoroloji istasyonlarının verilerine ihtiyaç duyulduğundan, Antakya ve İskenderun Meteoroloji İstasyonları mukayese istasyonu olarak belirlenmiştir (Bulut, 1998:15). Bu iki istasyonun mukayese istasyonu seçilmesindeki bir diğer sebep ise matematik ve özel konumları ile farklı yükselti kademelerine yayılmaları, farklı coğrafi özelliklerine sahip olmaları etkili olmuştur. Eşit süreli rasat değerlerine sahip olan 3 istasyon da 1975 yılından itibaren rasat yapmaktadır.

Türkiye'nin iklim koşulları, dünya genelinde hüküm süren atmosfer dolaşımı ile fizikî coğrafya özelliklerinin etkisi altındadır (Atalay, 2010:408). Bu nedenle Türkiye iklimini etkileyen faktörler mevsimlik hava karakterlerini tayin eden jenetik-dinamik faktörler ile coğrafi amiller tarafından tayin edilmektedir (Erinç, 1996:294). Türkiye'yi etkileyen hava tipleri ve bunun mevsimlere göre değişmesi, basınç koşullarına bağlı olarak hakim rüzgâr yönleri, siklonik ve antisiklonik koşullar, atmosferin üst seviyesindeki Rossby dalgaları, Kuzey Atlantik ve Arktik osilasyonlar, Türkiye'nin iklim koşullarında önemli rol oynamaktadır (Atalay, 2010:408).

Araştırma sahasının iklim özeliklerini etkileyen coğrafi amiller, planeter amillere bağlı olarak meydana gelen makroklima şartlarında bölgesel değişikliklere yol açarlar ve böylece muhtelif bölgelerin iklim karakterlerini tayin ederler (Erinç, 1996:301). Akdeniz Bölgesi yağış miktarının yüksek oluşu, ağırlıklı olarak yağışın kış mevsiminde toplanması, yıllık ortalama sıcaklıkların iç kısımlarda görülmeyecek ölçüde yükselmesi, ekstrem sıcaklıkların aşırı düşük olması, don olaylı günler sayısının azlığı ve yaz kuraklığının görülmesi gibi nedenlerle, Suptropikal Akdeniz iklimi olarak tanınan bir iklim tipinin etkisi altındadır. Bununla birlikte belirtilen iklim tipi, bölgenin her

tarafında aynı özelliği göstermez, yer yer değişikliğe uğrar. Bunun başlıca nedeni, sahada dağların fazla yer tutması ve Akdeniz iklimi özelliklerinin, yükseltiye bağlı olarak değişmesidir. Böylelikle, dağların denize bakan yamaçları üzerinde Akdeniz ikliminin dağ tipinden bahsedilebilir. Dağların arkasındaki çukur alanlarda ise yağışların azalması ve günlük-aylık sıcaklık farklarının fazlalaşması şeklinde kendini belli eden bir geçiş iklimi yaşanır. Akdeniz ikliminin egemen olduğu araştırma sahasında yazları sıcak ve kurak, geçiş mevsimleri belirgin, kışları serin ve yağışlı geçen bir iklim hâkimdir (Arınç, 2014:21).

Sıcaklığın dağılışı üzerinde etkili olan planeter faktörler içerisinde, güneşlenme süresi ile güneş ışınlarının geliş açıları incelenecektir. Araştırma sahamız olan Kırıkhan'da güneşlenme süresiyle ilgili ölçüm yapılmadığından, konuya açıklık katmak amacı ile Antakya Meteoroloji İstasyonunun ölçümleri dikkate alınmıştır. Aynı zamanda karşılaştırma amacı ile araştırılan sahaya 34 km. uzaklıkta olan İskenderun Meteoroloji İstasyonunun ölçümleri de kullanılmıştır. Antakya ile İskenderun istasyonlarının 1975-2015 yılları arasında yaptığı ölçüm sonuçlarına göre her iki istasyonda da ortalama güneşlenme süresi 7,2 gün/saattir (Tablo 1.1).

Tablo 1.1. Antakya ve İskenderun'da Günlük Ortalama Güneşlenme Süresi ve Yıllık Ortalaması (saat/dakika) (2015).

İst. Adı	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	Ek.	K	A	Yıl
Antakya	3.1	4.2	6.0	7.2	9.2	10.5	11.2	10.5	9.3	7.0	4.5	3.1	7.2
İskenderun	4.1	5.0	6.1	7.1	9.1	10.2	9.3	9.1	9.5	7.3	5.4	4.1	7.2

Kaynak: Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü verilerinden.

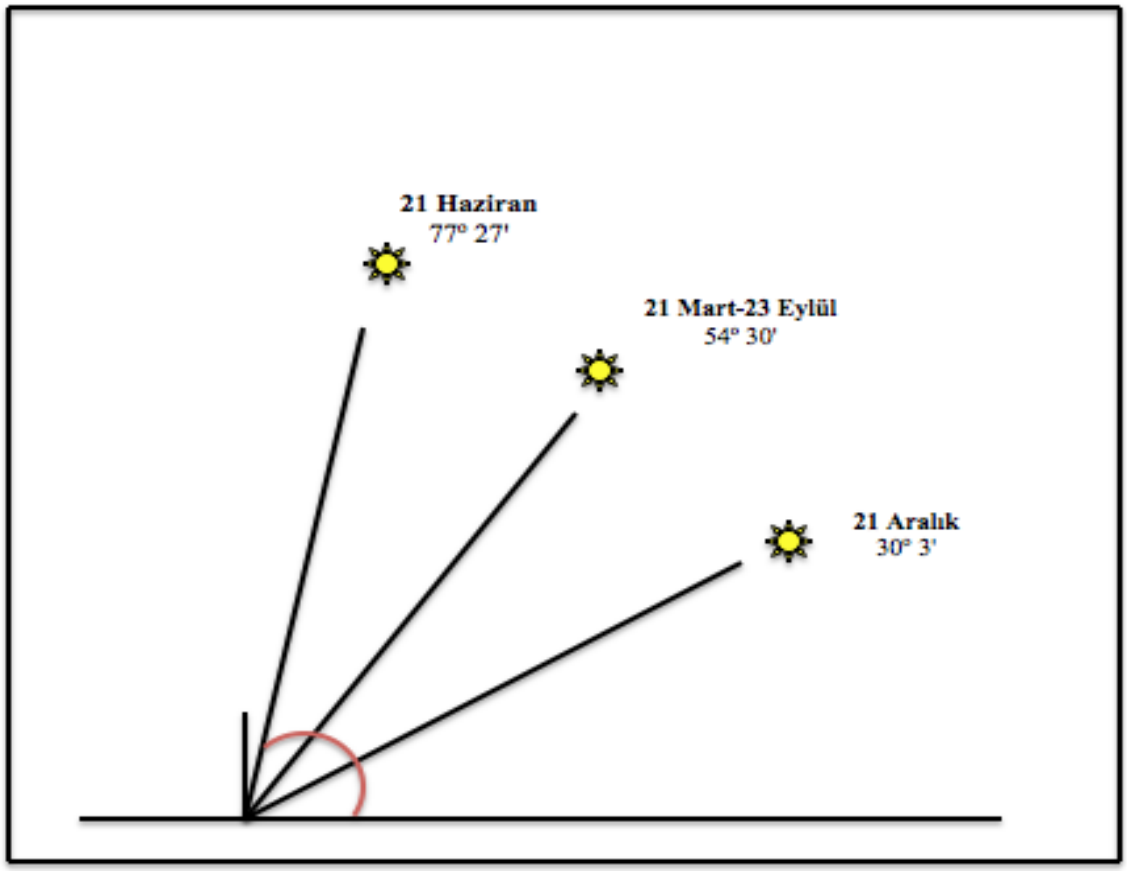
Antakya'da maksimum güneşlenme süresi Temmuz ayında 11,27 gün/saat ile en yüksek değere ulaşırken, İskenderun'da bu değer 10,2 gün/saat ile Haziran ayında ölçülmüştür. Kış mevsiminde en düşük değerler Antakya'da 3,1 gün/saat Aralık, İskenderun'da 4,1 gün/saat ile Antakya'da olduğu gibi Aralık ayında görülmektedir. Sahada yaz mevsiminde güneşlenme süresinin uzun olmasında gündüz süresinin fazla olması, güneş ışınlarının dik açıyla gelmesi ile bu mevsimde bulutluluk oranının düşük olması ile açıklanabilir. Kış mevsiminde güneşlenme süresi üzerinde güneşlenme süresinin kısa olması, gündüz sürelerinin az olması etkili olmuştur. Araştırma sahasında güneş ışınlarının düşme açısı en uzun gündüz süresinin yaşandığı 21 Haziran'da 77º 27', 21 Aralık'ta 30º 3', güneş ışınlarının ekvatora dik geldiği 21 Mart-23 Eylül tarihlerinde ise 54º 30' 'dir (Tablo 1.2). Güneş ışınlarının geliş açısı yamaçların eğim durumuna

göre değişmesi bir tarım ilçesi olan Kırıkhan'da bitkilerin olgunlaşmalarını tamamlamaları açısından önemlidir.

Tablo 1.2. Güneş Işınlarının Kırıkhan'a Düşme Açısı (Derece).

	21 Haziran	**21 Mart-23 Eylül**	**21 Aralık**
Kırıkhan	77º 27'	54º 30'	30º 3'

Kaynak: Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü.

Şekil .1.1. Güneş Işınlarının Kırıkhan'a Düşme Açısı.

1.2.1. İklim Elemanları

1.2.1.1. Basınç ve Rüzgârlar

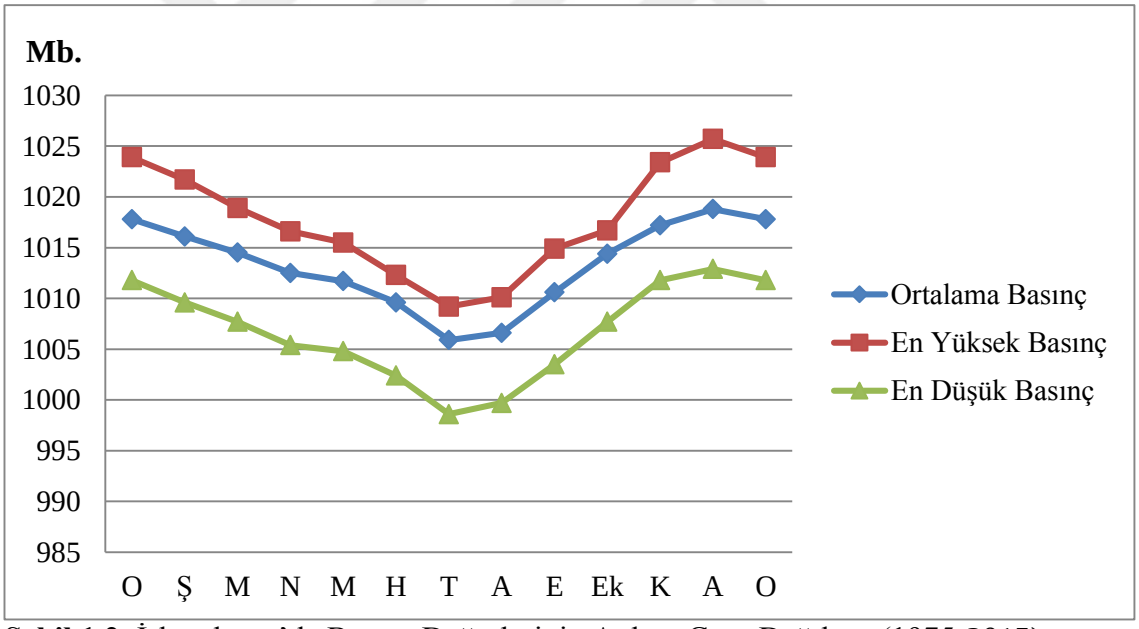
Atmosferdeki genel hava dolaşımını ve belli özellikteki hava kütlelerinin hareketini etkileyerek, iklim bölgelerinin oluşumunda en önemli etkenlerden biri de basınç merkezleri ve bu merkezlerin yıl içinde gösterdikleri değişikliklerdir (Erinç, 1990:87). Araştırma sahamız olan Kırıkhan'da basınç değerleri ile ilgili ölçüm yapılmadığından, konuya açıklık katmak amacıyla İskenderun ve Antakya Meteoroloji İstasyonlarının rasat sonuçları kullanılmıştır. Yıl içerisinde farklı basınç merkezlerinin etkisi altında kalan iki mukayese istasyonunun 40 yıllık rasat sonuçlarına göre yıllık

ortalama basınç değerleri İskenderun Meteoroloji İstasyonunda 1005.9 mb. ile 1012.9 mb. arasında, Antakya Meteoroloji İstasyonunda ise 994.2 mb. ile 1007.5 mb. arasında değişmektedir (Tablo 1.3).

Tablo 1.3. İskenderun ve Antakya'da Ortalama ve Ekstrem Basınç Değerlerinin Aylara Göre Dağılımı (1970-2015).

Met. İstasyon.	Aktüel Basınç	AYLAR												Yıllık
		O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	Ek.	K	A	
İskenderun	Ortalama	1017.8	1016.1	1014.5	1012.5	1011.7	1009.6	1005.9	1006.6	1010.6	1014.4	1017.2	1018.8	1012.9
	En Yüksek	1023.9	1021.7	1018.9	1016.6	1015.5	1012.3	1009.2	1010.1	1014.9	1016.7	1023.4	1025.7	1017.4
	En Düşük	1011.8	1009.6	1007.7	1005.4	1004.8	1002.4	998.6	999.7	1003.5	1007.7	1011.8	1012.9	1006.3
	Genlik	12.1	11.4	11.2	11.2	10.7	9.9	10,6	10,4	11,4	9	11,6	12,8	9.9
Antakya	Ortalama	1007.1	1005	1002.8	1000.6	999.4	996.4	993.2	994.2	998.6	1003.1	1006.4	1007.5	1001.1
	En Yüksek	1017.3	1015.7	1013.2	1011.8	1009.1	1007.2	1004.8	1005.4	1008.1	1014.7	1015.5	1017.8	1011.7
	En Düşük	1003.4	999.7	997.2	992.8	897.9	890.2	886.8	888.4	896.1	998.7	1000.5	1003.9	954.6
	Genlik	13.9	16	16	19	111,2	117	118	117	16	16	15	13,9	50.4

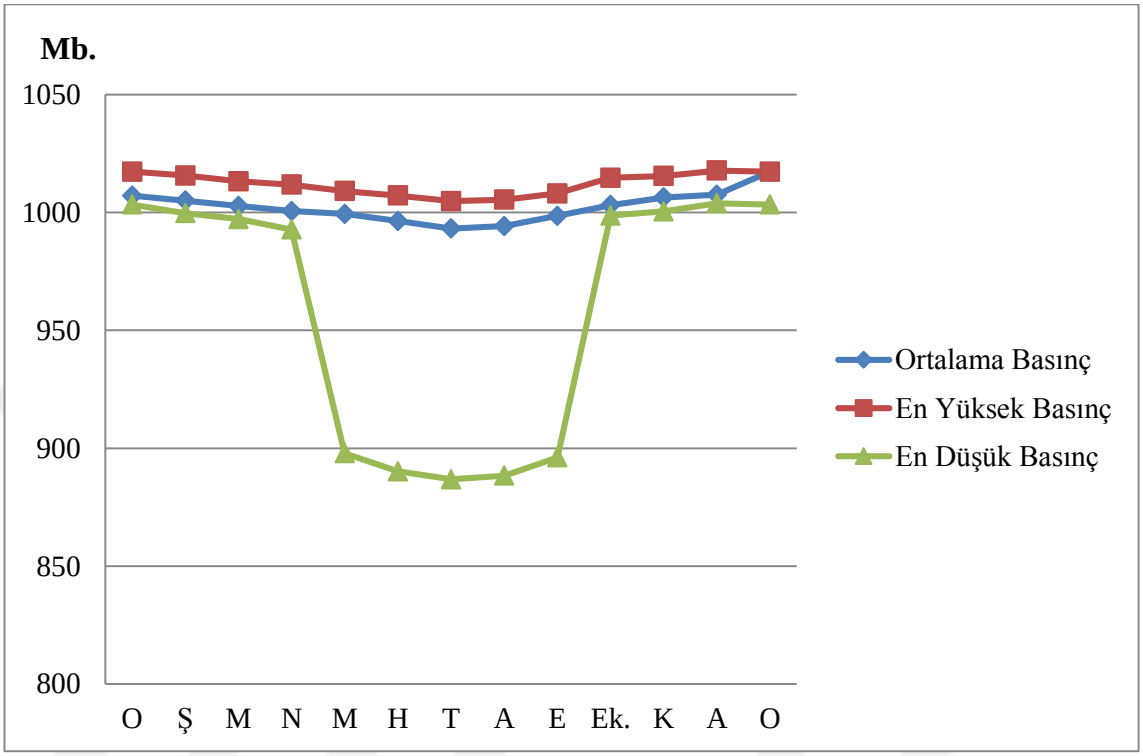
Kaynak: Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü verilerinden faydalanılarak.

Şekil 1.2. İskenderun'da Basınç Değerlerinin Aylara Göre Dağılımı (1975-2015).

Hava kütlelerinin araştırma sahasının iklim koşulları üzerindeki etkisini belirtmek amacıyla yaz, kış, ilkbahar ve sonbahar durumları ayrı ayrı ele alınmış ve incelenmiştir. Türkiye kuzeyde Batı Rüzgârları sistemi etkisi altında bulunan, Orta ve Batı Avrupa'nın her mevsim yağışlı ılıman iklimi ile Doğu Avrupa'nın karasal iklimi ve güneyde subtropikal yüksek basınç rejiminin etkisi altında bulunan her mevsimi kurak tropikal bölge arasında, bir geçiş kuşağı üzerinde yer alır (Koçman, 1993:6). Türkiye

genel olarak kışın, Ekim ayının sonunda başlayıp Mayıs'a kadar süren bir dönemde farklı bölgelerden Akdeniz havzasına ulaşan hava kütlelerine bağlı cephe sistemleri ve alçak basınç oluşumları hava şartlarını yönetir.

Şekil 1.3. Antakya'da Basınç Değerlerinin Aylara Göre Dağılımı (1975-2015).

Orta ve Doğu Avrupa'dan soğuk havanın (mP veya cP) Doğu Akdeniz'e geçişi ile oluşan cephe sistemlerine (Polar cephe veya Akdeniz cephesi) bağlı alçak basınç merkezlerinin kuzey Ege üzerinden Karadeniz'e doğru yada ülkenin güneyinden doğuya doğru hareket eğilimi gösterirler. Kuzey Ege veya kuzey Adriyatik üzerinden zaman zaman Akdeniz'e doğru akan bu hava kütlelerinin güneyden gelen sıcak tropikal hava kütleleri (mT veya cT) ile birleşmesiyle batıdan doğuya doğru depresyonların (alçak basınç) geçişi başlar ve böylece Doğu Akdeniz havzasında baskın bir dolaşım tipi meydana gelir.

Kış mevsiminde Akdeniz'e yönelen hava akımları, deniz üzerinde değişimlere uğrar, sıcaklık ve nem içeriği artarak kararsız duruma geçer. Bu mevsimde maritim polar (mP) hava kütlesi Akdeniz havzasını en sık istila eden ve uzun süre etkili olan hava kütlesidir. Bu hava kütlesi Avrupa üzerinde doğuya doğru hareket eden bir depresyonun soğuk cephesini izleyerek doğu ve güneydoğu yönüne ilerler, Balkanlar ve

Ege Denizi üzerinden Türkiye'ye ulaşır. Karadeniz kıyılarına ulaştığı zaman mP havanın deniz üzerinden geçişi sırasında kararsızlığı artar ve orografik yükselmenin etkisiyle bu bölgede kuvvetli yağışlar oluşur. Aynı hava kütlesi Alpler, Karpatlar ve Balkanlar gibi yüksek plato ve dağları aşarak Anadolu'ya ulaştığı zaman ya alt katmanlarında nem azalması sonucunda kararlılık belirtileri ortaya çıkar ya da Ege ve Akdeniz kıyıları dışında etkili kar yağışları oluşturur. Bu hava kütlesi Akdeniz üzerinde yeni özellikler kazanacak kadar bir sure bekler ve bu sırada modifikasyona uğradığı için Akdeniz hava kütlesi olarak adlandırılabilecek ayrı bir hava kütlesi özelliği gösterir.

Soğuk mevsimde Türkiye'yi etkileyen diğer bir hava kütleside kontinental polar (cP) havadır. Bu hava kütlesi Hazar Havzası ve daha çok Doğu Avrupa üzerinden yayılan bir yüksek basınç sırtı ile ilişkili olarak kuzey, kuzeydoğu ve doğudan gelen hava akımları halinde Akdeniz havzasına girer. Kuzeyden başlayarak Karadeniz, Anadolu, Balkanlar ve Ege Denizi üzerinden güneybatı yönünde ilerleyen cP hava kütlesi Orta ve Doğu Akdeniz'de etkili olur. Bu hava kütlesi ile Akdeniz hava kütlesi arasındaki cephe boyunca Anadolu'nun güneyinde sağanak yağışlar ve orajlar oluşurken, Türkiye'nin kuzey ve doğu bölgelerinde sürekli kar yağışları meydana gelir.

İlkbahar mevsiminde Akdeniz havzasında kış boyunca etkisini sürdüren Polar Cephe (Akdeniz Cephesi) sistemi bu mevsimde etkisini sürdürmekte ancak kış mevsimi kadar şiddetli değildir. Akdeniz Cephesi batı rüzgârları sistemine bağlı olarak Mayıs ayından itibaren kuzey enlemlerine doğru çekilmeye başlar. Doğu Avrupa'nın ısınmaya başlaması ve Azor Antisiklonunun kuzeye doğru yer değiştirerek Avrupa üzerinde yayılmasıyla birlikte, Akdeniz havzası ve dolayısıyla Türkiye tropikal hava kütlelerinin etkisi altına girer (Koçman, 1993:5).

Yaz mevsimi boyunca Türkiye'nin bir kesimi kontinental tropikal (cT) hava kütlesinin etkisinde kalır. Bu hava kütlesi Arabistan yarımadası ve Doğu Akdeniz üzerinden kuzeye çıkar ve güneydoğu bölgemize sokularak İç Anadolu'yu, zaman zaman da Ege Bölgesini ve Akdeniz kıyılarını etkisi altına alır. Kavurucu çöl sıcağını Anadolu'ya taşıyan bu hava kütlesinin bir özelliği de yaz boyunca Basra Körfezi çevresinde merkezileşerek bir alçak basınç alanı oluşturmasıdır. Türkiye'ye girerek sıcak yaz günlerini başlatan Basra alçak basınç koşulları bazen Eylül ayı sonuna kadar sürebilir.

Yaz başlangıcından itibaren Orta ve Doğu Avrupa'nın ısınmaya başlaması ve Azor yüksek basıncının kuzeye ilerlemesi ile kuzeybatıda bulunan yüksek basınç alanından Anadolu'ya doğru bir hava dolaşımı sistemi doğmuş olur. Sıcaklık derecesinin yükselmesi kuzeybatıdan güneydoğuya doğru yönelen hava kütlelerinin ısınmasına ve dolayısiyle Türkiye üzerinde basıncın düşmesine yol açar. Aynı zamanda güneyde sahasını çok genişleten Basra alçak basıncına ulaşan kontinental tropikal (cT) hava Anadolu'yu etkileyerek basıncın düşmesine neden olur (Erol, 1988:17).

Yaz döneminde araştırma sahası ve yakın çevresi kontinental tropikal (cT) karakterli olan Basra alçak basıncının etkisi altına girmektedir. Yazlar sıcak ve kuraktır. Bunun temel sebebi, Akdeniz üzerinden geçen (cT) karakterli hava kütlelerinin nemli olmalarına rağmen araştırma sahası ve yakın çevresine geldiklerinde sıcak karasal ortam nedeniyle doyma noktasına ulaştıkları için yağış bırakmamalarıdır. Polar hava kütleleri daha çok sonbaharın ikinci yarısında Akdeniz havzasındaki tropikal hava kütleleri ile karşılaşarak cephe oluşturur. Bu nedenle araştırma sahası ve yakın çevresi Ekim ayından itibaren tekrar yağışlı döneme geçer.

Sonbahar geçiş mevsimi başlarken ortalama Ekim ayından itibaren soğumaya başlayan Orta ve Doğu Avrupa ile Hazar havzası üzerinde yüksek basınç şartları yer almaya başlar. Hızla güçlenen söz konusu yüksek basınç alanlarından kaynaklanan hava akımları kuzey, kuzeybatı ve doğudan Türkiye'ye sokulmaktadır. Böylece Türkiye'nin çevresinde nöbetleşerek egemen olan basınç merkezlerinin ülke üzerinde etkisine bakılırsa kışın ve baharın ilk aylarında basıncın yüksek yaz aylarında ise düşük değerler gösterdiği görülmektedir. Araştırma sahasında yaklaşık olarak Kasım'dan Nisan ayı sonuna kadar olan dönemde basınç değişimleri fazla, dolayısiyle atmosferik aktivite yüksektir. Buna karşılık Mayıs ayından başlayarak Ekim'e kadar olan dönemde aylar arasında basınç değerleri daha düşük değerler göstermekte ve saha üzerinde daha kararlı basınç koşulları hüküm sürmektedir.

Kış şartlarını karakterize eden Aralık-Ocak-Şubat aylarında her iki istasyonda basınç değerlerinin yükselmesinde Anadolu'nun farklı kökenli hava kütlelerinin etkisi altında kalması ile açıklanabilir. Bu mevsimde zemine yakın hava tabakalarındaki atmosfer hareketleri, hâkim rüzgâr yönleri ve frekansları yaz mevsimi ile karşılaştırıldığında zayıf ve karışıktır. Bu durum yaz mevsimine nazaran kış

mevsiminde basınç hareketlerinin çok sık değişmesi ile açıklanabilir. İlkbahar mevsiminde polar hava kütlelerinin etkisi devam ettiği için basınç şartlarında düşme görülmez ancak, Mayıs ayından itibaren saha Basra alçak basınç alanının etkisine girmeye başlar.

İlkbahar mevsiminin sonu olan Mayıs ayından itibaren araştırma alanı ile karşılaştırma yapılan istasyonlarda sıcaklık artmaya başlamaktadır. Bu durumun sonucu olarak mukayese edilen istasyonlarda basınç değerlerinde azalma yaşanır. Sahaya yaz mevsimini karakterize eden şartlar ortalama olarak Mayıs ayının sonlarında yerleşir ve Eylül ortalarına kadar devam eder. Bu mevsimde Basra alçak basıncının etkisi altına giren araştırma sahası ve karşılaştırma yapılan istasyonlarda basınç değerleri Temmuz ayına kadar düşmeye devam eder. Bunun sonucu olarak bu mevsimde araştırma sahasında gökyüzü açık, yağış az ve buharlaşma da fazladır. Kış şartlarının görülmeye başlandığı sonbahar mevsiminde sıcaklık değerlerinin düşmeye başlamasıyla Antakya ve İskenderun istasyonlarına ait basınç değerleri yükselmeye başlar.

İskenderun'da ortalama basıncın aylara göre dağılımı incelendiğinde basınç değerinin en yüksek olduğu ay 1018,8 mb. ile Aralık'tır. Bu aydan itibaren düşen basınç Ekim ayından itibaren tekrar yükselerek 1010,6 mb.a ulaşmaktadır. Antakya istasyonunda basınç değerleri Ekim-Mart arasında yükselmekte, Nisan-Eylül arasındaki dönemde ise düşmektedir. İskenderun istasyonunda olduğu gibi bu istasyonda da en yüksek basınç değerine 1007,5 mb. ile Aralık ayında ulaşılmaktadır. Her iki istasyonda da Ekim ayında ortalama basınç değeri yıllık ortalama basınç değerinin altındadır. İskenderun'da ortalama basıncın en düşük olduğu ay 1005,9 mb. ile Temmuz, en yüksek olduğu ay ise 1018,8 mb. ile Aralıktır. Aylık ortalama ekstrem değerleri arasındaki fark 12,9 mb.dır. Antakya'da ortalama basıncın en düşük olduğu ay 993,2 mb. ile Temmuz ayı, en yüksek olduğu ay ise 1017,8 mb. ile Aralık olup aylık ortalama ekstrem değerli arasındaki fark 26,6 mb.dır. Bu sonuçlar doğrultusunda kışın basınç değerlerinin yükseldiği ve en yüksek basıncın Aralık ayında oluştuğu, yazın ise basınç değerlerinin düştüğü ve en düşük basıncın Temmuz ayında oluştuğu şeklinde bir sonuç çıkarılmaktadır.

Daha öncede bahsedildiği gibi kış mevsiminde karalar tamamıyla soğumuş, denizler ise nispeten sıcak olduğu için esas itibarıyla, kıtalar üzerinde yüksek basınç

denizler üzerinde ise alçak basınç sahaları oluşmuştur. Araştırma sahası kış mevsiminde Anadolu karası üzerinde yerleşmiş olan antisiklonal hava kütlesinin etkisinde kalarak yüksek basınç, güneyinde ise Akdeniz çanağında deniz suyunun yüksek sıcaklığı dolayısıyla oluşan havanın sonucu olarak alçak basınç sahası yerleşmiştir. Böyle bir basınç yayılışının sonucu olarak sahada kış mevsiminde, hava akını yollarından biri kuzey kıyılarına daha yakın olmak üzere Anadolu yarımadasının ekseni boyunca doğudan-batıya doğru bir baştan bir başa uzanırken, diğer hava akımı ise İskenderun Körfezi ve çevresinde doğu-batı doğrultusunda uzanan akım hatları boyunca kendini gösterir.

Yaz mevsiminde ise Basra alçak basıncının etkisi altına giren Anadolu'nun iç kesimleri ısınmaya bağlı olarak alçak basınç sahası haline gelirken, Akdeniz çanağı Azor yüksek basıncının etkisi altına girmektedir (Akyol, 1994:10). Bu basınç şartlarının sonucu olarak başta araştırma sahası olmak üzere Türkiye'deki antisiklon hava şartlarının değişerek ortadan kalkması sonucu güneyden giren tropikal kökenli sıcak hava kütleleri araştırma sahasını da etkilemektedir.

Araştırma sahasında rüzgâr ölçümleri incelenirken Kırıkhan, Antakya ve İskenderun istasyonlarının 40 yıllık değerleri kullanılmıştır. Yatay yönde yer değiştiren bir hava kütlesi hareketi olan rüzgârların yönü ve şiddeti üzerinde basınç koşulları, topoğrafik şartlar, kara ve denizlerin konumu gibi faktörler etkili olmuştur (Erol, 1988:123). Tablo 1.4'den anlaşılacağı üzere Kırıkhan'ın hakim rüzgâr yönü N yönlüdür. N yönlü rüzgârdan sonra yıl içerisinde rüzgârın en fazla estiği ikinci yön ise %14,1 frekansı ile S yönlüdür. Dolayısıyla araştırma sahasına hakim olan S ve N sektörlü rüzgârların oranı %43,2'i bulmaktadır. Kırıkhan'da esen rüzgârların mevsimlik esme sayıları ve frekansları incelendiğinde, değerlerin mevsimden mevsime değişiklik gösterdiği görülmektedir.

Tablo 1.4. Kırıkhan'da Çeşitli Yönlerden Etkili Olan Rüzgârların Frekansları ve Oranları (1975-2010).

Yönler	**İlkbahar**		**Yaz**		**Sonbahar**		**Kış**		**Toplam**	
	Frekans	Oran (%)	Frekans	Oran (%)	Frekans	Oran (%)	Frekans	Oran (%)	Frekans	Oran (%)
N	745	22	753	24,8	785	25,5	867	27,4	3150	24,9
NE	389	11,5	519	7,1	319	10,3	328	10,3	1555	12,3
E	154	4,5	187	6,1	156	5	118	3,7	615	4,8

SE	257	7,6	278	9,1	234	7,6	393	12,4	1162	9,1
S	172	5	178	5,8	149	4,8	219	6,9	718	5,6
SW	645	19	394	12,9	467	15,2	542	17,1	2048	16,2
W	819	24,2	556	18,3	743	24,2	567	17,9	2685	21,2
NW	199	5,8	167	5,5	215	7	126	3,9	707	5,5
Toplam	**3380**	**100**	**3032**	**100**	**3068**	**100**	**3160**	**100**	**12640**	**100**

Kaynak: Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü verilerinden.

Sahada mevsimlik frekanslarda N yönünden etkili olan rüzgârlar hakim rüzgâr yönü olarak görülmektedir. N yönünden esen rüzgârlar ilkbaharda %22,0, yazda %24,8, sonbaharda %25,5 ve kış mevsiminde %27,4 frekansa sahiptir. İkinci derece önemli yönler ise W ve SW yönleridir. Kış mevsiminde Kırıkhan'da esen rüzgârların %24,9'nun N yönlü olmasında Türkiye'nin bulunduğu Akdeniz havzasının bu mevsimde faal bir frontojenez sahası haline gelmesi ile açıklanabilir. Yaza nazaran meydana gelen bu değişiklik basınç gradyanlarında ve ona bağlı akım hatlarında sonuç bulan büyük ölçülü tahavvüllerin bir sonucudur (Erinç, 1996:298).

Kış mevsiminde hava akım hatları W ve N istikametli rüzgârlar haline inkılap etmiş bulundukları dikkat çeker. Farklı istikametten gelen bu hava akımları Akdeniz havzasının uzun ekseni boyunca birbiri ile karşılaşır. Kış mevsiminde sahanın bulunduğu alan konverjans sahası haline gelmiş olur. Bu değişikliğin sebebi ise bu mevsimde Akdeniz havzasının çevresine nazaran alçak basınç sahası haline geçmesi, Azor yüksek basınç hücresinin güneye doğru kayması şeklinde açıklanabilir. İlkbahar mevsiminde Kırıkhan'da esen N sektörlü rüzgârlar %22 frekans oranına sahiptir. Bu mevsimde SW, W ve NW yönlü rüzgârların frekanslarında artış meydana gelirken, E ve S yönlü rüzgârların frekanslarında azalış söz konusudur. İlkbahar mevsiminde birden fazla hakim yönün oluşmasında gezici siklonların batıdan-doğuya doğru ilerlemesi ve karasız hava kütlelerinin egemen olması ile açıklanabilir. Yaz mevsiminde Akdeniz ülkeleri ve Türkiye üzerindeki genel atmosfer sirkülasyonunun sonucu olarak bu mevsimi karakterize eden şiddetli kuraklığın, yüksek sıcaklık derecelerinin, mavi gökyüzünün, iyi hava kümülüslerinin zemine yakın seviyelerde hâkim olan NW, N ve NE rüzgârlarının jenetik dinamik izahı budur (Erinç, 1996:296-298). Bu mevsimde araştırma sahasında N sektörlü rüzgârların frekansı yıl içinde diğer mevsimlere oranla en üst seviyeye çıkmaktadır. Sonbahar mevsiminde ise hakim rüzgâr yönünün N

sektörlü olmasında Anadolu karasının yüksek basınç alanı haline gelmesi ile açıklanabilir.

Kırıkhan istasyonunun rüzgâr gülü diyagramı ve hakim rüzgâr yönleri incelendiğinde kış ve sonbahar mevsimlerinde rüzgarın daha çok doğu sektöründen estiği, ilkbahar ve yazın ise batı sektörden estiği görülür. İlkbahar-yaz ve sonbahar-kış mevsimlerinde rüzgarın yönünün farklılaşmasında İskenderun Körfezi ile Kahramanmaraş-Hatay Grabeni'nde oluşan lokal basınç farkı sebep olmaktadır. Sonbahar-kış döneminde Amanos Dağları üzerinde nispeten yüksek basınç, İskenderun Körfezi üzerinde ise alçak basınç oluştuğundan dolayı sonbahar-kış mevsiminde rüzgâr doğu sektörden esmektedir. Buna karşılık ilkbahar-yaz mevsiminde Kahramanmaraş-Hatay Grabeni üzerinde alçak basınç oluşurken, İskenderun Körfezi üzerinde yüksek basınç koşulları oluştuğu için batı sektörlü rüzgârlar sahada etkili olmaktadır (Aytaç, 2010:104). Araştırma sahasında Rubinstein formülüne göre ana hakim rüzgâr istikameti SW, ikinci hakim rüzgâr istikameti ise NW'dir. Kuzey yönünden esen rüzgârların fazla olmasında yılın büyük bir kısmında antisiklon sahalarının ülkemizin kuzey sektöründe, siklon sahalarının ise güneyde bulunması sonucu kuzey sektörlü rüzgârlar oluşmaktadır (Ardel, Kurter ve Dönmez, 1969:121). Amanos Dağları'nın doğusunda uzanan Kahramanmaraş-Hatay Grabeni Anadolu'nun iç kesimleri ile Akdeniz arasında hava sirkülasyonlarına imkan veren önemli bir tektonik oluktur. Söz konusu oluk içinde yer alan Kırıkhan'da hakim rüzgâr yönü SW'den esmektedir. Araştırma sahası çevresinde alçak alanlara göre gün içerisinde farklı ısınma ve soğuma özelliklerine sahiptir. Yazın gündüzleri Amanos Dağları'nın yüksek kesimlerinde termik alçak basınç, geceleri ise termik yüksek basınç oluşmakta bu durum yaz mevsiminde dağ ve vadi meltemlerinin oluşmasına neden olmaktadır. Yazın özellikle geceleri Amanos Dağları'ndan Amik Ovası'na doğru esen rüzgârlar yaz sıcaklıklarının olumsuz etkisini az da olsa hafifletmektedir (Aytaç, 2010:51).

Tablo 1.5. Kırıkhan'da Rubinstein Formülüne Göre Hâkim Rüzgâr Doğrultuları.

Mevsimler	Hâkim Rüzgâr Doğrultusu	
	1. Hâkim Rüzgâr Doğrultusu	2. Hâkim Rüzgâr Doğrultusu
İlkbahar	S 27.2º W	N 4.5º W
Yaz	N 10.4º W	-
Sonbahar	S 9.9º W	N 6.2º W
Kış	S 31.5º W	N 1.8º E
Yıllık	S 31.5º W	N 4.5º W

Kaynak: Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü verilerinden.

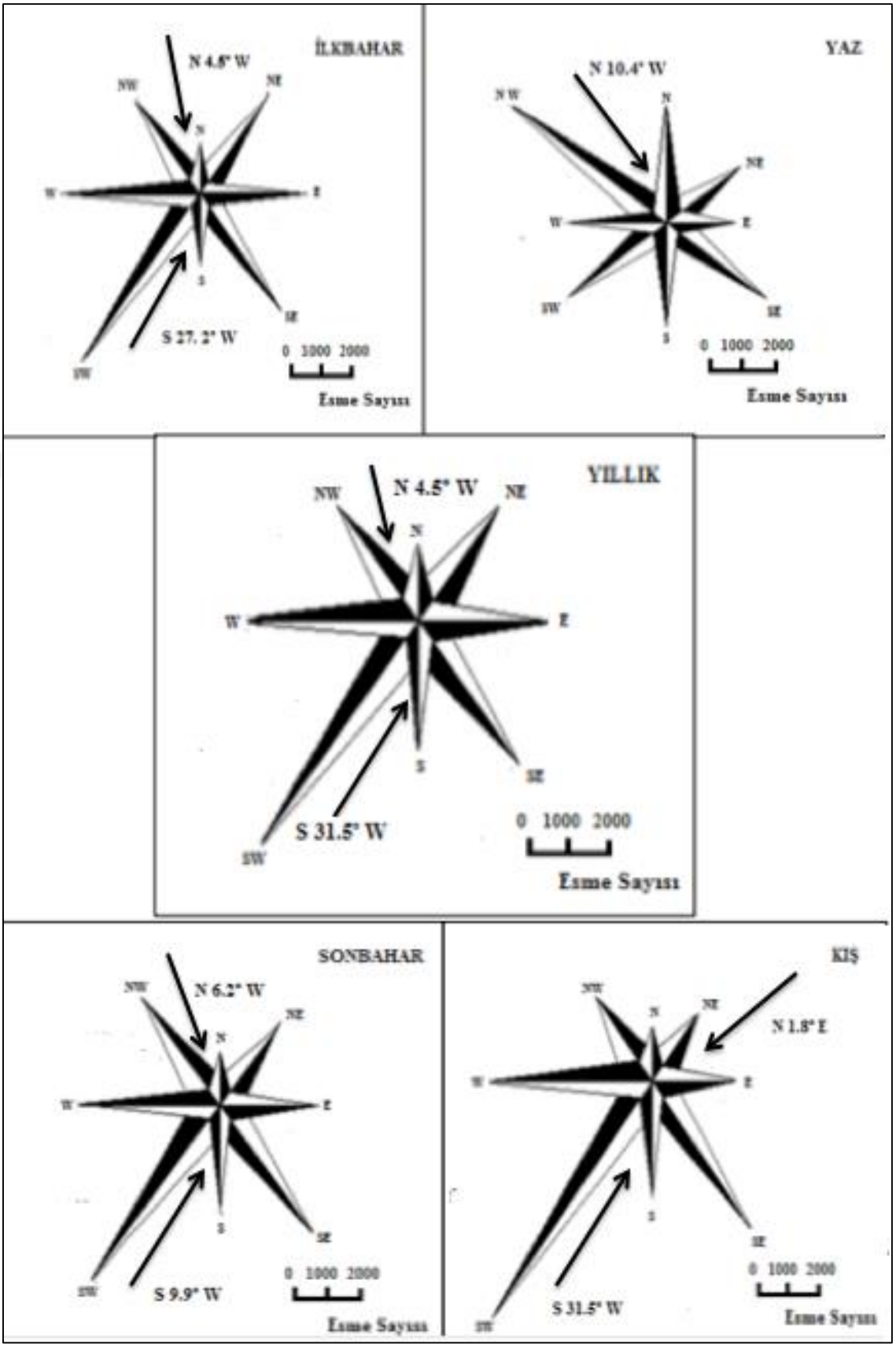
Rüzgârların esme yönü ve frekansının yanında hızı da hem beşerî hem de fizikî çevreyi etkilemesi açısından önemlidir. Kırıkhan'da aylık ortalama esme hızları incelendiğinde Temmuz ayı dışında önemli bir farklılığın olmadığı görülmektedir (Tablo 1.6). Araştırma sahasında 1975-2015 yılları arasında yıllık rüzgâr rasatlarına göre ortalama rüzgâr hızı 2,4 m./sec.dir. Yıllık ortalama 2,4 m./sec. olan rüzgâr hızı 2,0 m./sec. ile 3,1 m./sec. arasında değişmektedir. Rüzgâr Şubat, Mart, Mayıs, Haziran, Temmuz ve Ağustos aylarında rüzgâr hızının üzerinde, diğer aylarda ise bu hızın altındadır. Rüzgâr hızı Aralık ayından itibaren artmakta, kış ve ilkbahar aylarında da hızını yükseltmektedir. Bu sonuçlara göre sahada hızı oldukça düşük olan rüzgâr herhangi bir tahribata neden olacak hız ve şiddette değildir.

Tablo 1.6. Kırıkhan'da Ortalama ve En Yüksek Rüzgâr Hızının Aylara Göre Dağılımı (1975-2015, m./sec.)

Aylar	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	Ek.	K	A	Yıl.
Ort. Rüzgâr Hızı (m./sn.)	2.4	2.5	2.5	2.4	2.5	2.9	3.1	2.7	2.3	2.0	2.0	2.2	2.4
Max. Rüzgâr Hızı (m./sn.)	6.0	7.0	6.0	6.0	8.0	9.0	7.0	6.0	6.0	5.0	6.0	8.0	9.0
Max. Rüzgâr Yönü	SW	N	E	N	NW	NW	NW	N	NW	NE	N	N	NW

Kaynak: Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü verilerinden.

En hızlı esen rüzgârlar Haziran ayında NW yönünde 9 m./sec. ile Ekim ayında NE yönünden 5 m./sec. arasında değişmektedir. NW yönünde en yüksek ortalama rüzgâr hızı Haziran, Mayıs ve Temmuz aylarında gerçekleşmektedir. Sahada tek yönlü ve kuvvetli esen rüzgarlar sonucunda, bir taraflı dalları gelişmiş ve bayrak oluşumunu işaret eden ağaç şekli meydana gelir.

Şekil 1.4. Kırıkhan'da Yıllık ve Mevsimlik Ortalama Rüzgâr Frekans Yönlerinin Rubinstein Formülüne Göre Dağılımı.

NW rüzgâr hızından sonra en yüksek ortalama rüzgâr hızı N yönünde gerçekleşmiştir. Daha önce belirttiğimiz gibi araştırma sahasında rüzgâr hızları üzerinde basınç merkezlerinin yıl içindeki durumu etkili olmuştur. Yazın rüzgâr hızları üzerinde Kırıkhan'ın bulunduğu bölge olan Akdeniz çanağı üzerinde kararlı bir alçak basınç kuşağının yerleşmesi, kış mevsiminde ise aynı sahanın yüksek basınç kuşağının etkisi altında olması ile açıklanabilir.

1.2.1.2. Sıcaklık

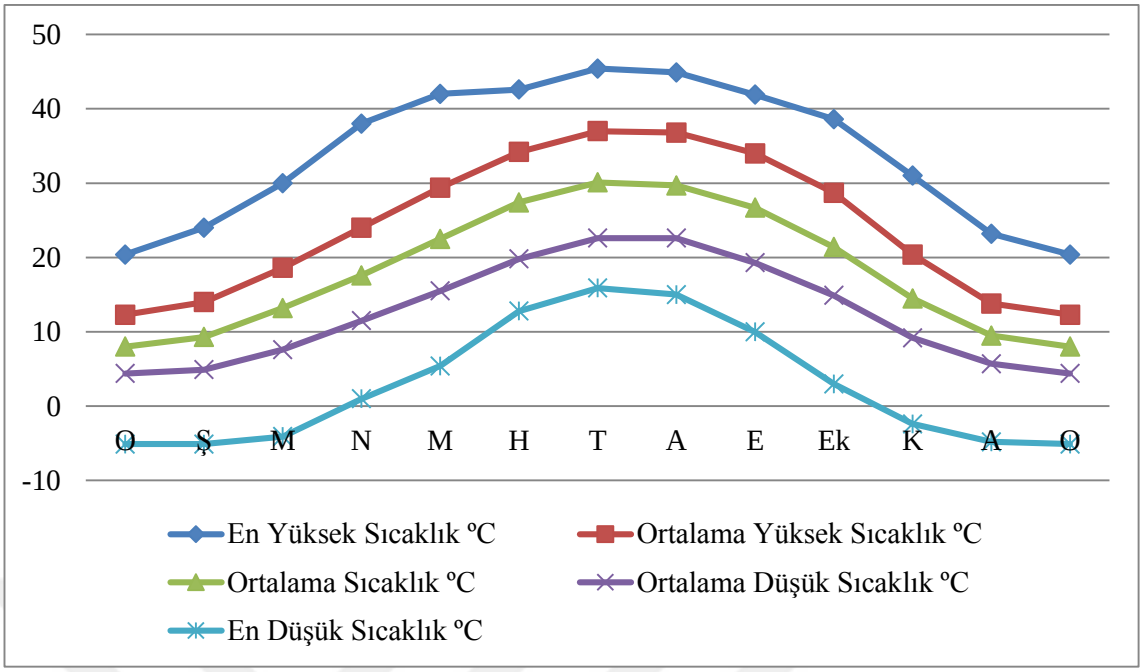
İklimin önemli elemanlarından olan basınç ve yağış sıcaklığa bağlıdır (Dönmez, 1990:7). Sıcaklığın dağılışını etkileyen etmenler ise enlem, karasallık ve yükseltidir. Sahanın iklim özelliklerini ortaya koymak için Kırıkhan, Antakya ve İskenderun meteoroloji istasyonlarının 1975-2015 yılları arasındaki ölçüm verilerinden yararlanılmıştır. Yükselti farklığı ve birbirinden farklı konumlarda bulunan her üç meteoroloji istasyonunda 40 yıllık gözlem sonuçlarına göre Kırıkhan'da ortalama sıcaklık 19,1 ºC, İskenderun'da 20,2ºC ile Antakya'da ise 18,3ºC arasında değiştiği görülmektedir (Tablo 1.7).

İstasyonların klimatik verilerinde farklılıklar ortaya çıkmasında yükselti farklılıkları, yeryüzü şekilleri, bakı durumu ve karasallık gibi unsurlar etkilidir. Sahanın batı ve kuzeybatısında bulunan Amanos Dağları denizden gelen nemli ve ılıman hava kütlesinin iç kısımlara geçişini engellemektedir. Bu sebepten dolayı Kırıkhan'da sıcaklık, İskenderun'a göre daha düşüktür. Denizel etkilere açık olan İskenderun'da sıcaklık değerleri yüksek, karasallık etkisinin görüldüğü Antakya ve Kırıkhan'da ise aylık sıcaklık değerleri düşüktür. Daha öncede belirttiğimiz gibi istasyonların ortalama sıcaklık değerleri doğudan batıya doğru giderek azalmaktadır. Aylık ortalama sıcaklık değerleri incelendiğinde en sıcak olduğu ay Kırıkhan'da 30,1ºC ile Temmuz, İskenderun'da 28,6ºC ile Ağustos ve Antakya'da da 27,7ºC ile Ağustostur. Karşılaştırılan her üç istasyonda aylık ortalama sıcaklıklar yılın tamamında 0ºC'nin üzerindedir. Sahada ortalama sıcaklığın en fazla düştüğü ay 8ºC ile Ocak, İskenderun'da 11,9ºC ile Ocak ve Antakya'da da 9,6ºC ile Aralık ayıdır. Aylık ortalama sıcaklılar Kırıkhan, İskenderun ve Antakya Meteoroloji İstasyonlarında Ocak ayından itibaren artışa geçmektedir. Kırıkhan ve İskenderun istasyonlarında bu artış Ekim ayına kadar devam ederken, Antakya istasyonunda bu artış Ağustos ayına kadar sürmektedir.

Tablo 1.7. Kırıkhan, İskenderun ve Antakya Meteoroloji İstasyonlarına Ait Sıcaklık Değerleri (1975-2015).

Meteoroloji İstasyonu	Sıcaklık Değerinin Türü	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	EK.	K	A	Yıllık
Kırıkhan	En Yüksek Sıcaklık	20.4	24.0	30.0	38.0	42.0	42.6	45.4	44.9	41.9	38.6	31.0	23.2	45.4
	Ort. Yüksek Sıcaklık	12.3	14.0	18.6	24.0	29.4	34.2	37.0	36.8	34.0	28.7	20.4	13.8	25.3
	Ort. Sıcaklık	8.0	9.3	13.2	17.6	22.5	27.4	30.1	29.7	26.7	21.4	14.5	9.5	19.1
	Ort. Düşük Sıcaklık	4.4	4.9	7.6	11.5	15.5	19.8	22.6	22.6	19.3	14.9	9.2	5.7	13.2
	En Düşük Sıcaklık	-5.1	-5.1	-4.1	1.0	5.4	12.8	15.9	15.0	10.0	3.0	-2.4	-4.8	-5.1
İskenderun	En Yüksek Sıcaklık	22.4	26.4	31.7	36.0	38,4	37.2	36.5	38.8	40.0	37.4	31.2	25.2	40.0
	Ort. Yüksek Sıcaklık	15.4	16.0	18.5	22.3	25.4	28.3	30.6	31.3	30.2	27.0	21.5	16.9	23.6
	Ort. Sıcaklık	11.9	12.6	15.1	18.5	22.1	25.5	27.9	28.6	26.7	22.6	17.5	13.5	20.2
	Ort. Düşük Sıcaklık	8.7	8.9	11.2	14.7	18.3	21.9	25.0	25.6	23.2	18.8	13.6	10.2	16.7
	En Düşük Sıcaklık	-0.8	-0.3	0.4	5.1	11.2	14.8	12.5	18.6	15.4	2.5	2.4	0.8	-0.8
Antakya	En Yüksek Sıcaklık	20.0	25.0	30.5	37.5	41.6	41.2	43.4	42.4	42.6	39.2	32.4	22.0	43.4
	Ort. Yüksek Sıcaklık	12.4	14.6	18.3	22.6	26.7	29.2	31.3	31.9	31.2	27.7	20.0	13.9	23.3
	Ort. Sıcaklık	8.3	9.9	13.3	17.2	21.2	24.8	27.2	27.7	25.6	20.7	14.2	9.6	18.3
	Ort. Düşük Sıcaklık	4.6	5.5	8.3	12.2	16.3	20.8	23.8	24.5	21.1	15.4	9.2	5.9	14.0
	En Düşük Sıcaklık	-7.0	-4.2	-4.2	1.5	7.7	13.6	15.9	15.4	7.9	4.3	-2.9	-3.4	-7.0

Kaynak: Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü verilerinden.

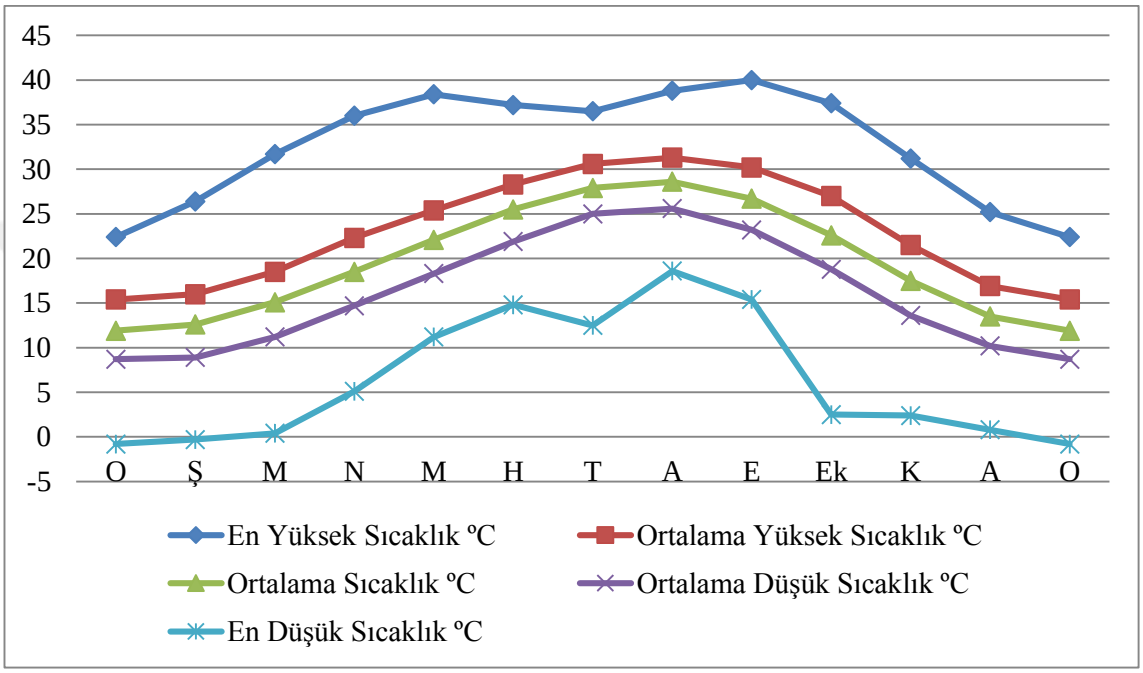
Şekil 1.5. Kırıkhan'da Ortalama ve Ekstrem Sıcaklık Değerlerinin Aylık Dağılımı.

Ocak ayında sıcaklık ortalamasının İskenderun'da yüksek olmasının sebebi denizel etkilerin iç kısımlara kadar sokulabilmesiyle açıklanırken, Kırıkhan'da sıcaklık değerlerinin düşük olması Amanos Dağları'nın set görevi yaparak denizden gelen nemli ve ılıman havayı iç kısımlara geçişini engellemesiyle açıklanabilir. Kırıkhan ve İskenderun meteoroloji istasyonlarında Ekim ayında, Antakya Meteoroloji İstasyonunda ise Eylül'den itibaren giderek azalmaya başlayan sıcaklıklar, Antakya Meteoroloji İstasyonunda Aralık ayında 9,6ºC, Kırıkhan'da ise 9,5ºC'nin altına düşmektedir.

Araştırma sahasında en soğuk olduğu ay olan Ocak ayında ortalama sıcaklık ile en sıcak olduğu ay olan Temmuz ayında 38,1ºC'dir. Yıllık amplütüt değeri Kırıkhan'da 41,2ºC, İskenderun'da 40,5 ºC, Antakya'da ise 36ºC'dir. Her üç istasyonda da yıllık amplütüt değerinin 30ºC'nin üzerinde olması şiddetli karasallığın olduğunu göstermektedir. Bu sonuca göre Kırıkhan ilçesi kışın çok yağışlı, yaz aylarının ise kurak geçtiği, Haziran, Temmuz ve Ağustos aylarının en kurak olduğu *Akdeniz Termik Rejimine* dahil edilebilir. Kırıkhan, İskenderun ve Antakya Meteoroloji İstasyonlarının sıcaklık değerleri ile birlikte ekstrem değerleri de önemli bir yere sahiptir.

Kırıkhan'da ölçülebilen en yüksek sıcaklık değeri 43,4ºC ile 1978 yılı Temmuz ayında kaydedilmiştir. Buna karşılık İskenderun Meteoroloji İstasyonu'nda en yüksek sıcaklık 1984 yılının Temmuz ayında 41,3ºC, Antakya Meteoroloji İstasyonunda ise en

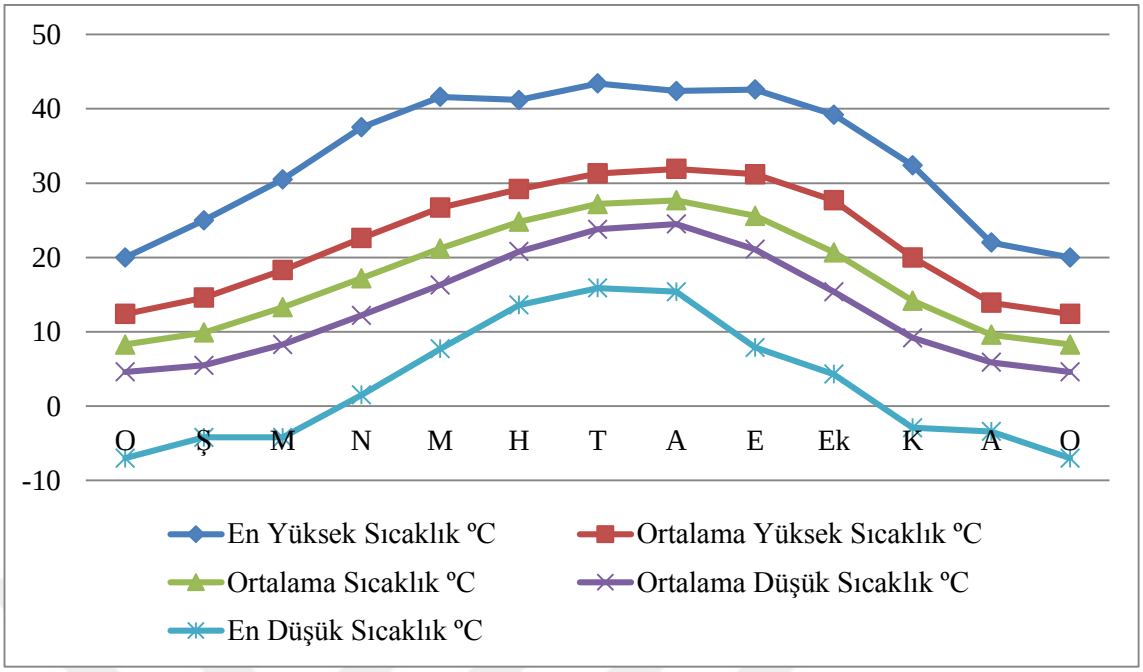
yüksek sıcaklık 1987 yılının Ağustos ayında 42,5ºC olarak ölçülmüştür. Kırıkhan'da mutlak ekstrem değerlerinin en yüksek olduğu aylar 45,4ºC ile Temmuz ve 44,9ºC ile Ağustos, İskenderun'da 40ºC ile Ekim, Antakya'da ise 43,4ºC ile Temmuz ayında ölçülmüştür. Ortalama yüksek sıcaklıklarda en yüksek değerler sırası ile 37ºC ile Kırıkhan'da Temmuz, İskenderun'da 31,3ºC ile Ağustos ve 31,3ºC ile Ağustos ayında Antakya'da ölçülmüştür.

Şekil 1.6. İskenderun'da Ortalama ve Ekstrem Sıcaklık Değerlerinin Aylık Dağılımı.

Maksimum yüksek sıcaklık değerleri ile yüksek sıcaklık değerlerinin yaz mevsiminde görülmesinde Türkiye'nin bulunduğu saha üzerindeki akım hatlarının, hava kütlelerinin ve cephelerin bu mevsimdeki karakteristik durumu ile ilgilidir. Türkiye, yaz mevsiminde genel atmosfer koşullarına bağlı olarak güneyden kuzeye doğru ilerleyen tropikal hava kütlesinin etkisi altına girer.

Bu mevsimde Türkiye'nin güneydoğu kesimi Arabistan üzerinden sokulan sıcak ve kuru hava kütlesinin, güney ve batı kesimi ise Sahra üzerinden gelen tropikal (cT) ve Atlas Okyanusu üzerinden gelen karasal tropikal (mT) hava kütlesinin etkisi altına girer (Atalay, 2010:406). Başka bir ifade ile araştırma sahası ve çevresi yaz mevsiminde Basra alçak basıncının etkisi altında kalarak kuru ve aşırı sıcaklar meydana gelir.

Şekil 1.7. Antakya'da Ortalama ve Ekstrem Sıcaklık Değerlerinin Aylık Dağılımı.

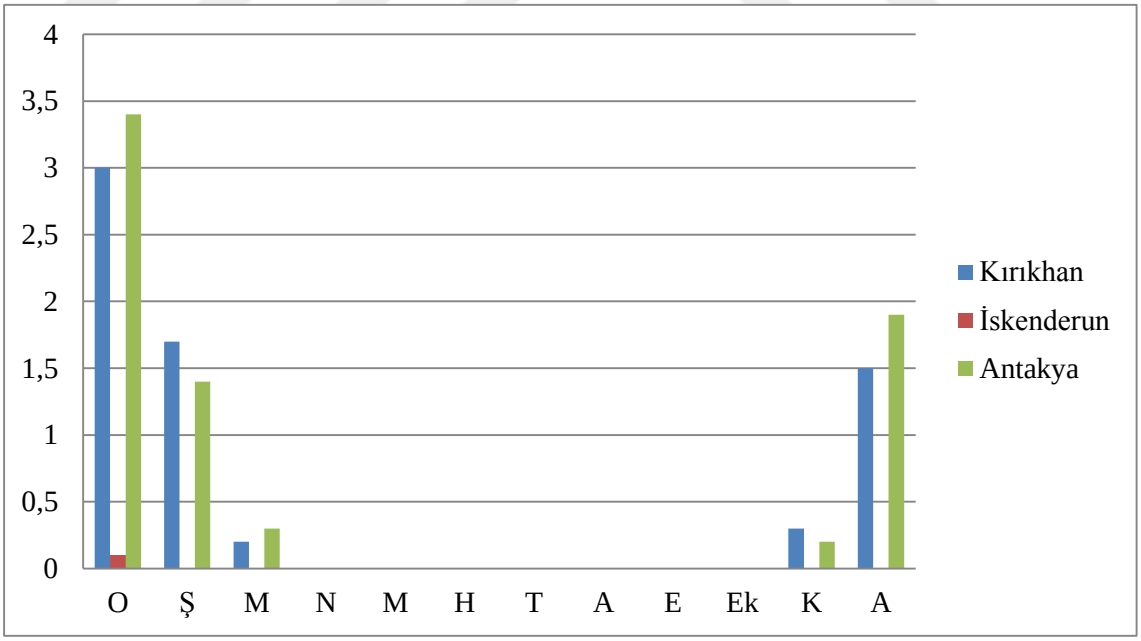
Araştırma sahası mutlak minimum sıcaklıklar açısından incelendiğinde en düşük sıcaklık ortalaması Kırıkhan'da -2,9ºC ile Kasım, İskenderun'da -0,8ºC ile Ocak ve Şubat, Antakya'da ise -2,9ºC ile Kasım ayında ölçülmüştür. Kırıkhan'da en düşük sıcaklık değeri 12 Kasım 1988 tarihinde -9,7ºC, İskenderun'da 11 Aralık 1984 tarihinde -7,2ºC, Antakya'da ise 19 Kasım 1987 tarihinde -11,7ºC olarak ölçülmüştür. Kırıkhan ve Antakya Meteoroloji İstasyonlarında en düşük sıcaklıklar Ekim ayından itibaren 0ºC'nin altına ulaşırken, İskenderun Meteoroloji İstasyonu'nda sıcaklık Aralık ayından itibaren 0ºC'nin altına inmektedir. Kırıkhan ve Antakya Meteoroloji İstasyonlarında sıcaklıklar Nisan ayından itibaren artı değerlere çıkarken, İskenderun Meteoroloji İstasyonunda Mart ayından itibaren sıcaklıklar 0ºC'nin üzerine çıkmaya başlamaktadır. Ortalama düşük sıcaklıklar ise Kırıkhan'da 4,4ºC ile Ocak, İskenderun'da 8,7ºC ile Ocak ve Antakya'da da diğer istasyonlarda olduğu gibi 4,6ºC ile Ocak ayında ölçülmüştür. Kasım-Nisan ayları arasında kendini gösteren kış dönemi, bir bakıma yaz dönemindeki koşulların aksine bir durumu ortaya koyar. Kuzeydeki polar hava kütlesinin güneye doğru ilerleyerek Akdeniz üzerinde tropikal hava kütlesi ile karşılaşması sonucu polar cephenin güney kanadında yer alan Akdeniz cephe sistemi oluşur (Atalay, 2010:406). Bu sebepten dolayı kış mevsiminde sahayı etkileyen hava kütleleri topoğrafya ve karasallığın etkisiyle sıcaklıkların düşmesine neden olmaktadır.

Sıcaklık değerinin 0ºC'nin altına düştüğü günler don olaylı gün olarak ifade edilmektedir. Kırsal yerleşmelerde halkın temel geçim kaynağının zirai faaliyetlere bağlı olması orajlı gün sayısının bilinmesini önemli kılmıştır. Araştırma sahasında 1975-2015 yılları arasında yapılan rasat sonuçlarına göre yıllık ortalama don olaylı gün sayısı Kırıkhan'da 6,7, İskenderun'da 0,1 ve Antakya'da ise 6,9 gündür. Bu sonuca göre don olaylı gün sayısı batıdan doğuya doğru gidildikçe artmaktadır. Amanos Dağları'nın batıya bakan yamaçlarında denizel etkiler don olaylı gün sayısını azaltırken, dağın doğuya bakan yamaçlarında bulunan Kırıkhan ilçesinde don olaylı gün sayısı artmaktadır.

Tablo 1.8. Kırıkhan, İskenderun ve Antakya'da Ortalama Don Olaylı Gün Sayısının Aylara Göre Dağılımı (1975-2015).

Aylar	**O**	**Ş**	**M**	**N**	**M**	**H**	**T**	**A**	**E**	**Ek.**	**K**	**A**	**Yıl.**
Kırıkhan	3.0	1.7	0.2	-	-	-	-	-	-	-	0.3	1.5	6.7
İskenderun	0.1	0.0	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0.1
Antakya	3.1	1.4	0.3	-	-	-	-	-	-	-	0.2	1.9	6.9

Kaynak: Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü verilerinden.

Şekil 1.8. Kırıkhan, İskenderun ve Antakya'da Ortalama Don Olaylı Gün Sayısının Aylara Göre Dağılımı (1975-2015).

Sahada ve Antakya'da donlu günler en erken Kasım ayının sonunda başlamakta ve en geç Mart ayının sonuna kadar devam etmektedir. Nisan-Ekim ayları arasında don

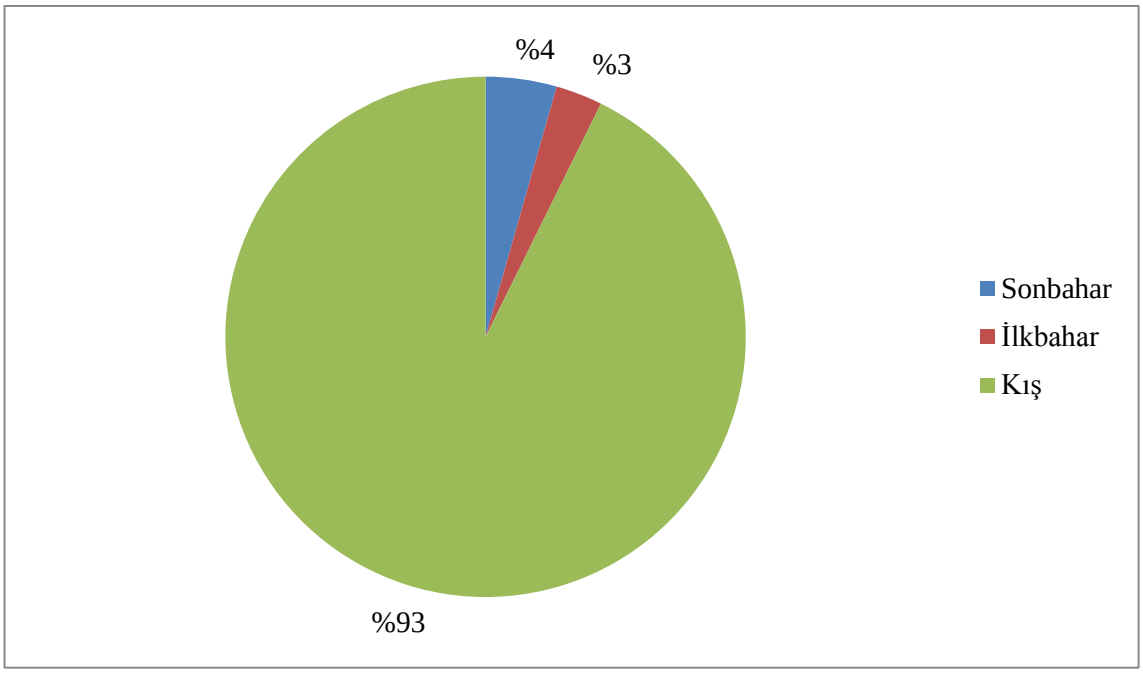
olaylı gün sayısına rastlanmaz. İskenderun'da Ocak ve Şubat aylarında don olayı yaşanırken, geri kalan diğer aylarda don olayı yaşanmaz. Zirai ürünler üzerinde olumsuz etkisi bulunan erken ve geç don olayları araştırma sahasında görülme ihtimali yoktur. Don olaylı gün sayısının mevsimlere dağılımı incelendiğinde don olaylı günlerin büyük bir kısmının kış mevsiminde meydana geldiği görülmektedir (Tablo.1.9).

Kış mevsiminden ilkbahar mevsimine geçişte azalan don, yaz mevsiminde ise hiç görülmez. Sonbahar mevsiminde don olayı Kırıkhan ve Antakya'da görülürken, İskenderun'da görülmez. Kırıkhan Meteoroloji İstasyonu'ndan elde edilen 40 yıllık sonuçlara göre kış mevsiminde don olaylı gün sayısı %92,5'dir. Araştırma sahasında don olaylı günlerin yaşanmasında basınç koşulları ve karasallık şartları etkilidir.

Tablo 1.9. Kırıkhan'da Ortalama Donlu Gün Sayısının Mevsimlere Göre Dağılımı (1975-2015).

Mevsimler	**Don Olaylı Gün Sayısı**	**Oranı (%'si)**
İlkbahar	0.2	2.9
Yaz	-	-
Sonbahar	0.3	4.4
Kış	6.2	92.5
Toplam	6.7	100

Kaynak: Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü verilerinden.

Şekil 1.9. Kırıkhan'da Ortalama Don Olaylı Gün Sayısının Mevsimlere Göre Dağılımı.

Toprakta bitkilerin yetişmesi, içinde bulunan mikroorganizmaların faaliyetleri, organik maddelerin mineralizasyönü ile topraktaki kimyasal olayların devam etmesi için toprak sıcaklığı önemlidir (Atalay, 2006:23). Kırıkhan ve İskenderun Meteoroloji İstasyonlarında toprak sıcaklığı ile ilgili rasatlar yapılmadığından dolayı çalışmada Antakya Meteoroloji İstasyonunun verileri dikkate alınmıştır. Antakya Meteoroloji İstasyonu'nun verilerine göre 5 cm. derinlikte ortalama toprak sıcaklığı 20,5ºC, 10 cm.de 20,3ºC, 20 cm.de 20,1ºC, 50 cm.de 20ºC ve 100 cm.de 19,8ºC'dir.

Tablo 1.10. Antakya'da Ortalama Toprak Sıcaklıklarının Belli Derinliklere Göre Dağılımı (1975-2015. ºC).

Toprak Derinliği	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	Ek	K	A	Yıl
5 cm	7.5	9.3	13.7	19.3	25.1	30.2	33.0	33.3	29.8	22.1	13.8	8.9	20.5
10 cm	8.2	9.7	13.8	18.9	24.2	28.9	31.6	32.1	29.4	22.7	15.0	9.9	20.3
20 cm	8.7	9.8	13.5	18.2	23.2	27.7	30.5	31.3	29.1	23.1	15.8	10.6	20.1
50 cm	10.1	10.4	13.3	17.3	21.6	25.9	28.8	29.9	28.6	24.0	17.7	12.5	20.0
100 cm	12.3	11.5	13.3	16.3	19.7	23.4	26.2	27.8	27.7	24.9	20.1	15.2	19.8

Kaynak: Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü verilerinden.

Bitki hayatı ve dolayısıyla da zirai faaliyetler açısından büyük önem taşıyan toprak sıcaklığı kış mevsiminde düşük değerler gösterirken, Mart ve Kasım ayları arasında toprağın ısınmasına bağlı olarak Amik Ovası ve çevresinde ilkbahar ve yaz mevsiminde ekonomik değeri yüksek sebzeler yetişirken, kış mevsiminde toprağın soğumasına bağlı olarak tahıl çeşitleri yetiştirilmektedir. Toprak sürüm derinliğinin bulunduğu 20 cm.de Aralık, Ocak ve Şubat aylarında toprak sıcaklığı düştüğü, Mart-Ekim ayalarında ise yükseldiği Tablo 1.10'da görülmektedir. Toprak sürüm derinliği olan 20 cm.de en düşük toprak sıcaklığı Ocak ayında, en yüksek toprak sıcaklığı ise Temmuz ayında yaşanmaktadır. Araştırma sahasında don olayının en erken görülmeye başlandığı tarih 10 Kasım, en geç görülmeye başlandığı tarih ise 25 Kasım'dır. Don olayının en erken bittiği tarih 10 Mart olurken, en geç bittiği tarih ise 30 Marttır.

1.2.1.3. Nem ve Bulutluluk

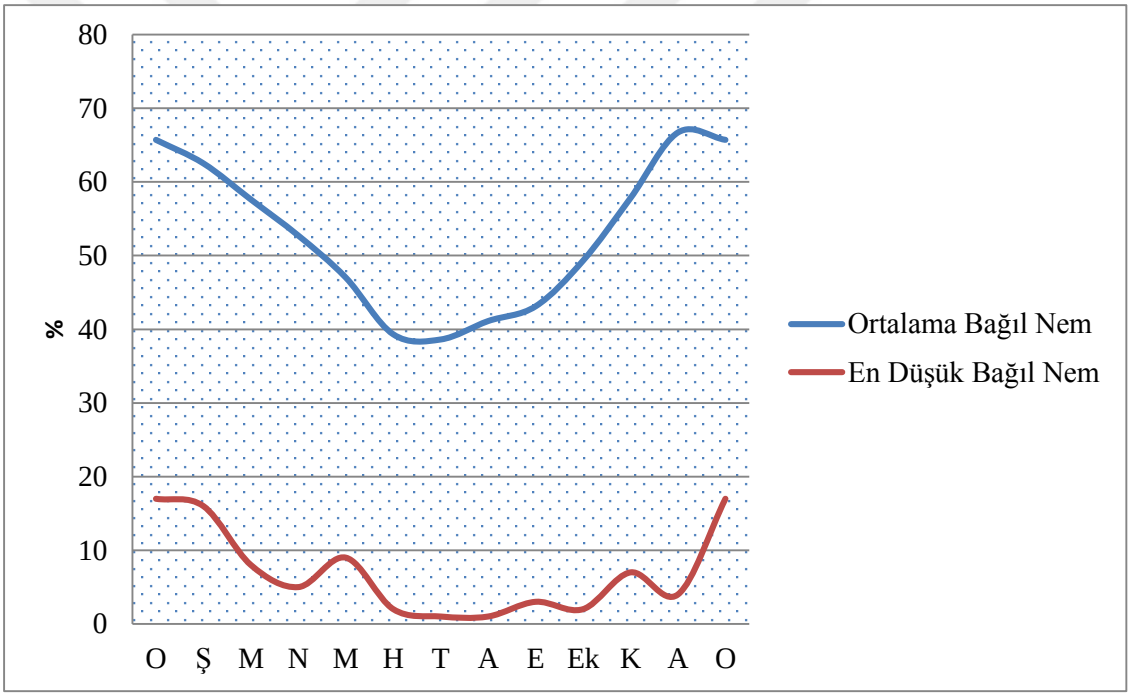
Havanın nispi nemliliği su buharı miktarı ile sıcaklık derecesine göre değişmektedir. Genellikle havada bulunan su buharı miktarıyla, doyma miktarı arasında bir fark, yani bir doyma açığı mevcuttur. Uygulamada bu fark nispi nem şeklinde belirlenir ve havada mevcut su buharı miktarının, havanın doymuşken alabileceği su buharı miktarı oranına nispi nem denir (Erol, 1988:205). İstasyonların yıllık nispi nem

değerleri incelendiğinde Kırıkhan'da %51,7, İskenderun'da %65,7 ve Antakya'da %68,8 olduğu görülmektedir. İncelenen istasyonlarda nispi nem oranının en yüksek olduğu yer Antakya, en düşük olduğu yer ise Kırıkhan'dır (Tablo 1.11).

Tablo 1.11. Kırıkhan, İskenderun ve Antakya'da Ortalama ve En Düşük Nispî Nem Değerlerinin Aylara Göre Dağılımı (1975-2015, %).

İstasyon Adı		O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	Ek.	K	A	Yıl.
Kırıkhan	Ortalama	65.7	62.5	57.6	52.7	47.0	39.3	38.6	41.1	43.1	49.3	57.8	66.7	51.7
	En Düşük	17	16	8	5	9	2	1	1	3	2	7	4	6.2
İskenderun	Ortalama	60.0	61.8	64.7	67.8	70.4	70.9	72.9	71.9	67.0	62.7	58.5	60.5	65.7
	En Düşük	18	15	6	4	7	1	1	2	4	3	5	3	5.7
Antakya	Ortalama	73.8	70.5	67.7	67.5	66.7	67.1	69.9	69.7	66.6	64.3	68.0	74.7	68.8
	En Düşük	18	17	7	3	8	3	1	1	3	2	4	2	5.7

Kaynak: Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü verileri.

Şekil 1.10. Kırıkhan'da Ortalama ve En Düşük Nispî Nem Değerlerinin Aylara Göre Dağılımı (1975-2015.)

Nispi nem değerinin yıl içinde aylara göre dağılımı incelendiğinde sıcaklığın yükseldiği aylarda nispi nem değerinin düştüğü, sıcaklığın azaldığı aylarda ise nispi nem değerinin arttığı görülür. Kırıkhan'da nispi nem değerinin en yüksek olduğu aylar %66,7 ile Aralık, %65,7 ile Ocak ve %62,5 ile Şubat'tır. En düşük sıcaklık değerinin olduğu kış mevsiminde havanın nem taşıma kapasitesinin azalmasının sonucu olarak nispi nem oranı yüksek çıkmaktadır. En düşük sıcaklık değerinin olduğu kış

mevsiminden sonra ilkbahar mevsiminde sıcaklık koşullarının yükselmeye başlamasıyla birlikte nispi nem oranlarında azalma yaşanmakta. Sıcaklığın maksimuma çıktığı Haziran, Temmuz ve Ağustos aylarında nispi nemlilik oranları yıllık ortalamanın altına düşerek en alt değerlere inmektedir.

Araştırma sahasında nispi nemin en düşük olduğu ay %38 ile Ağustos ayıdır. Nispi nemin en yüksek olduğu Antakya'da (%68,8), nem değerleri Kırıkhan'da olduğu gibi Aralık, Ocak ve Şubat aylarına tekabül ederken en düşük nispi nem ortalaması %64,3 ile Ekim ayında görülmektedir. Kırıkhan ve Antakya'da en yüksek nispi nem değerleri kış mevsiminde görülürken, İskenderun'da genel kurallara aykırı olarak en yüksek nispi nem değerleri ilkbahar sonu ile yaz mevsiminde görülmektedir. Mayıs ayından Ağustos ayına kadar olan 4 aylık sürede en yüksek olan nispi nem değerleri sonbahar ve kış mevsimi ile birlikte azalmaktadır. İskenderun'da nispi nemin en yüksek olduğu ay %58,5 ile Kasımdır. Bir kıyı istasyonu olan İskenderun'da nispi nemin ilkbahar ve yaz mevsiminde yüksek olması denizellik-karasallık, coğrafi konumun etkisi ve buharlaşmanın yaz mevsiminde artması ile açıklanabilir.

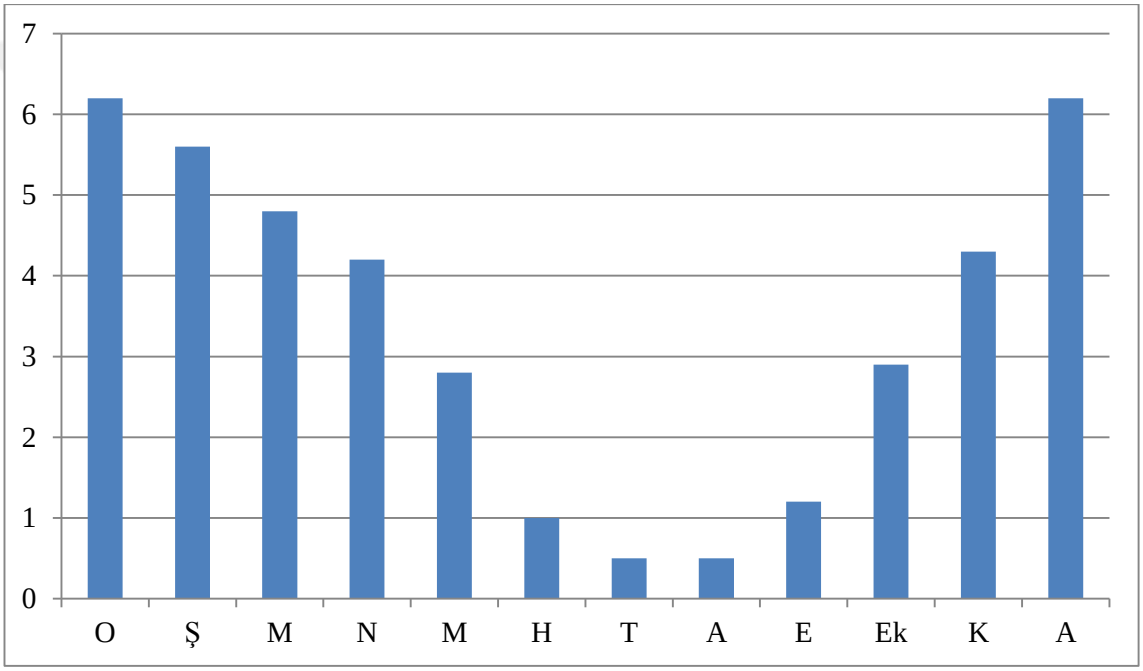
Kırıkhan, İskenderun ve Antakya Meteoroloji İstasyonlarının rasat sonuçlarına göre en yüksek bulutluluk derecesi kış mevsiminde, en düşük ise yaz mevsimine rastlanmaktadır. Kırıkhan'da bulutluluğun en fazla olduğu aylar Ocak ve Aralıktır. Bu aylarda ortalama bulutluluk değeri 6,2 gündür. Kış mevsiminde İskenderun'da bulutluluğun en yüksek olduğu aylar 5,0 gün ile Ocak ve Şubat ayı olurken, Antakya'da Ocak ayı 6,2 gün ile bulutluluğun en fazla olduğu aydır. Kararlı yaz koşullarının sirkülasyonu sonucunda bulutluluğun en düşük olduğu yaz mevsiminde Kırıkhan'da Temmuz ve Ağustos 0,5 gün, İskenderun'da Haziran ayında 2,9 gün ve Antakya'da Temmuz ve Ağustos aylarında 1,3 gün ile bulutluluğun en düşük olduğu aylarıdır.

Her üç istasyonda da kış mevsiminde ortalama bulutluluk değerinin artmasında saha üzerinde frontal faaliyetlerin varlığı ve nemli hava kütlelerinin etkisi ile açıklanabilir. Yaz mevsiminde bulutluluğun az olduğu aylarda yağış miktarı sıcak sektörlü hava kütlelerine bağlı olarak azalmakta ve nispi nemlilik düşük değerler göstermektedir.

Tablo 1.12. Kırıkhan'da Ortalama Bulutluluk ve Bulutlu Gün Sayısının Aylık Dağılımı (1975-2015).

Aylar	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	Ek.	K	A	YILLIK
Ortalama Bulutluluk	6.2	5.6	4.8	4.2	2.8	1.0	0.5	0.5	1.2	2.9	4.3	6.2	3.4
Açık Günler	6.1	5.2	7.6	7.9	13.6	22.7	25.7	25.6	21.1	13.4	10.0	5.8	164.7
Bulutlu Günler	10.0	12.0	14.3	14.7	12.9	5.3	3.2	3.1	6.7	13.1	12.3	10.5	118.1
Kapalı Günler	12.8	9.0	7.8	4.2	1.8	0.2	-	-	0.3	2.5	6.3	12.5	57.4

Kaynak: Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü verileri.

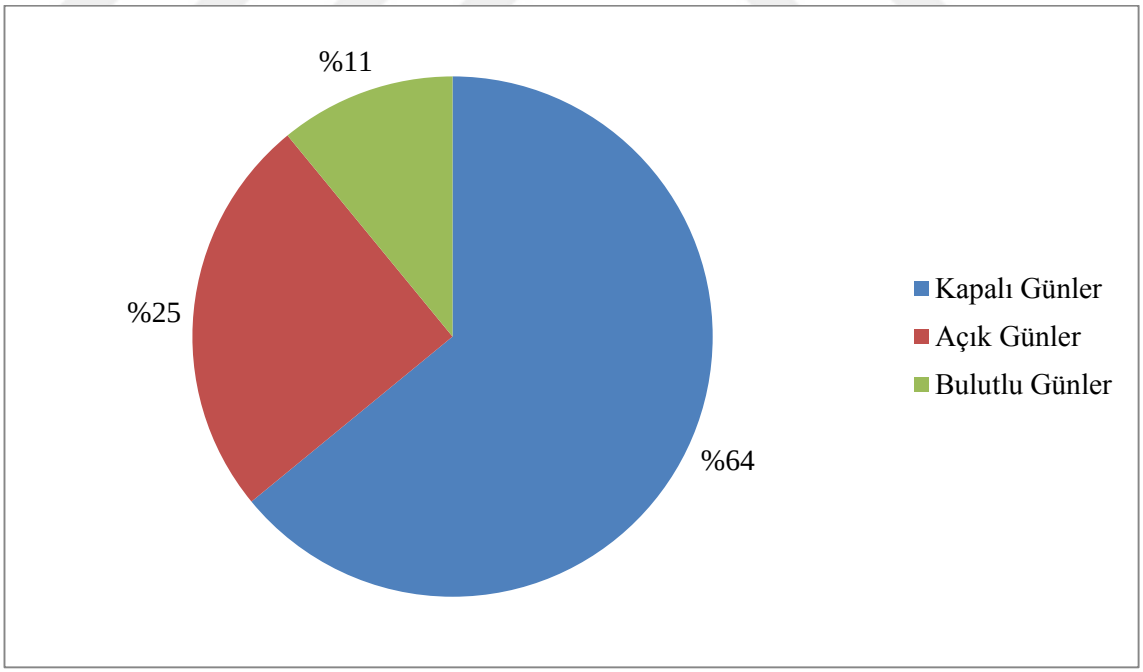

Şekil 1.11. Kırıkhan'da Ortalama Bulutluluk Değerinin Aylara Göre Dağılımı.

Kırıkhan, İskenderun ve Antakya Meteoroloji İstasyonlarının aylara göre açık, kapalı ve bulutlu gün sayıları incelendiğinde, Kırıkhan'da toplam bulutlu gün sayısı 118,1, İskenderun'da 228,5, ve Antakya'da da 181,7 gündür. Aylık bulutlu gün sayısının 3,1 ile 14,7 gün arasında değiştiği Kırıkhan'da bulutlu günlerin en az olduğu aylar Haziran-Temmuz ve Ağustostur. Ekim ayından itibaren artmaya başlayan bulutlu günler Nisan ayında 14,7 gün ile en yüksek seviyesine ulaşmaktadır. İskenderun'da Mayıs 22,3 gün ile en yüksek bulutlu güne sahip ay iken 16,5 gün ile Kasım bulutlu günlerin minimum değerlere sahip olduğu aydır. İskenderun istasyonunda bütün aylarda

bulutlu gün sayısının 15 günün üzerinde olması yıl boyunca buranın bulutlu bir saha olduğunun da göstergesidir.

Aylık bulutlu gün sayısının 9,4 ile 21,6 gün arasında değiştiği Antakya'da Şubat, Mart, Nisan, Mayıs, Ekim, Kasım ve Aralık aylarında bulutlu günler 15'in üzerine çıkmaktadır. En yüksek bulutlu güne sahip Nisan ayı 21,6 gün bulutlu iken, en az bulutlu güne sahip ay 9,4 gün ile Temmuzdur. Kırıkhan, İskenderun ve Antakya Meteoroloji İstasyonlarında bulutlu gün sayıları ilkbahar aylarında en yüksek, yaz ve sonbahar aylarında en düşüktür. İlkbahar mevsiminde bulutlu gün sayısının en fazla olmasında kararsız hava kütlelerinin etkisi ile açıklanabilir. İlkbahar mevsiminden sonra kış mevsiminde en fazla bulutlu günlerin olmasında sıcaklık ve yağış şartların etkili olmuştur. Kırıkhan'da yıllık ortalama açık günlerin sayısı 13,7, İskenderun'da 7,5 Antakya'da ise 11 gündür. Kırıkhan'da ve Antakya'da açık günlerin en fazla olduğu ay Temmuz, İskenderun'da ise 10,4 gün ile Haziran'dır. Tüm istasyonlarda kış mevsiminde açık gün sayısı oldukça az iken, sonbahar mevsiminden itibaren ise açık günlerin sayısı artmaktadır. Açık günlerin yaz mevsimi ile sonbahar mevsiminde fazla olması bulutluluğun az olması ile açıklanabilir.

Şekil 1.12. Kırıkhan'da Ortalama Açık, Bulutlu ve Kapalı Günler Sayısının Dağılımı.

Araştırma sahasında uzun yıllar kapalı gün sayısı 4,7, İskenderun'da 2,9 ve Antakya'da 3,3 gündür. Kapalı gün sayısının en az olduğu hatta görülmediği dönem

Temmuz ve Ağustos aylarıdır. Bu donemdeki aylık ortalamalar 0.0 değerini göstermektedir. Kapalı gün sayısının en fazla olduğu dönem ise kış mevsimidir. Sahada ortalama açık günlerin en fazla olduğu dönem yaz iken, ortalama kapalı günün görülmediği dönem ise yaz ayıdır. Kapalı günlerin aylara dağılımı incelendiğinde Eylül 0,2 gün ile en düşük kapalı günün görüldüğü ay olurken Ocak 6.6 kapalı gün ortalaması ile kapalı günlerin en fazla olduğu dönemdir. Kapalı günlerin yıllık ortalamasının aylara dağılımı incelendiğinde Ağustos ayı kapalı günün görülmediği tek aydır. Ocak ayı 10,0 kapalı gün ortalaması ile en fazla olduğu dönemdir. Tüm inceleme istasyonlarında kapalı gün sayısını kış mevsimi aylarında daha fazla olduğu görülmektedir. Bunun temel sebebi kış mevsiminde etkili olan polar hava kütlesinin sıcaklığı düşürmesidir. Sıcaklığın kademeli şekilde düşmesi ile birlikte nem oranının artması sonucunda bulutluluk görülmeye başlanmaktadır.

Türkiye'de genel atmosfer sirkülasyon koşullarına bağlı olarak sis oluşumu yaz mevsiminde pek gerçekleşmez. Kontinental termal koşullar altında meydana gelen radyasyon sisleri daha çok kış ve ilkbahar aylarında görülmektedir (Koçman, 1993:48). Kırıkhan'da ortalama sisli gün sayısı 4,3 İskenderun'da 0,3 ve Antakya'da da 55,4 gündür. Karşılaştırma yapılan istasyonlarda sisli günlerin aylara dağılımı incelendiğinde Kırıkhan'da sisli günlerin Ocak ayında 1,1 İskenderun'da Nisan-Mayıs-Aralık aylarında 0,1 Antakya'da ise 6,1 gün ile Aralık ayında en fazla olduğu görülmektedir. Bu sonuca göre Kırıkhan ve Antakya'da en yüksek sisli gün sayısına kış mevsiminde ulaşılmaktadır.

Tablo 1.13. Kırıkhan, İskenderun ve Antakya'da Sisli Günlerin Aylara Göre Dağılımı (1975-2010).

İst.Adı	**O**	**Ş**	**M**	**N**	**M**	**H**	**T**	**A**	**E**	**Ek.**	**K**	**A**	**Yıl.**
Kırıkhan	1.1	0.3	0.2	0.2	0.2	0.3	0.3	0.3	0.2	0.1	0.5	0.9	4.3
İskenderun	-	-	0.0	0.1	0.1	0.0	-	-	0.0	0.0	-	0.1	0.3
Antakya	3.6	2.9	3.9	4.2	5.3	5.7	5.8	6.1	5.1	4.6	3.3	4.9	55.4

Kaynak: Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü verilerinden

İskenderun'da Ocak, Şubat, Temmuz, Kasım ve Aralık aylarında sisli gün yokken, Kırıkhan'da en az Ekim ayında 0,1 gün, Antakya'da ise Şubat ayında 2,9 sisli gün görülür. Kış mevsiminde sisli gün sayısının artmasında siklonik hava şartlarının etkisi ile açıklanabilmektedir. Antisiklonal hava şartlarının sonucu olarak geceleri

soğuyan hava kuvvetli arz radyasyonu meydana getirirken sis oluşumunu hızlandırmaktadır. Sıcak günlerde ise sisli gün sayısının az olmasında antisiklonal hava şartlarının sahayı terk ederek, sıcak hava şartlarının sahada etkili olması ile açıklanabilir.

1.2.1.4. Yağışlar

Karşılaştırma yapılan istasyonlar içerisinde ortalama yıllık yağış miktarı bakımından Kırıkhan 522,6 mm, İskenderun 743,0 mm. ve Antakya ise 1114,0 mm. yağış almaktadır. Bu sonuca göre yıllık ortalama yağışın en fazla olduğu yer Antakya iken, Antakya'dan batıya Kırıkhan ve İskenderun'a doğru gidildikçe ortalama yıllık yağışlar düşmektedir. Sahada yağışın dağılışı üzerinde dağların uzanış doğrultusu, bakı ve basınç sistemlerinin etkilidir.

Karşılaştırma yapılan istasyonlarda yıllık toplam yağışın aylara göre dağılımına bakıldığında üç istasyonda da en fazla yağışın Aralık ayında düştüğü görülür. Aralık ayında Kırıkhan'da 105,6 mm. İskenderun'da 98,9 mm. ve Antakya'da ise 183,2 mm. yağış düşer. Akdeniz Havzası kış mevsiminde faal bir frontojenez havzası haline gelir. Bu mevsimde Akdeniz üzerinde oluşan alçak basınç kuşağı boyunca görülen şiddetli sağanak yağışlar, Aralık ayında ekstrem değerlere ulaşmaktadır. Mayıs ayından sonra giderek düşen yağış, Ağustos'ta Kırıkhan'da 0,3 mm, İskenderun'da Temmuz'da 8,2 mm. ile Antakya'da Ağustos ayında 8,2 mm. ile minimuma düşer. Ekim ayından Mayıs ayına kadar olan dönemde Kırıkhan, İskenderun ve Antakya Meteoroloji İstasyonlarında aylık ortalama yağışlar üst değerlere ulaşmaktadır.

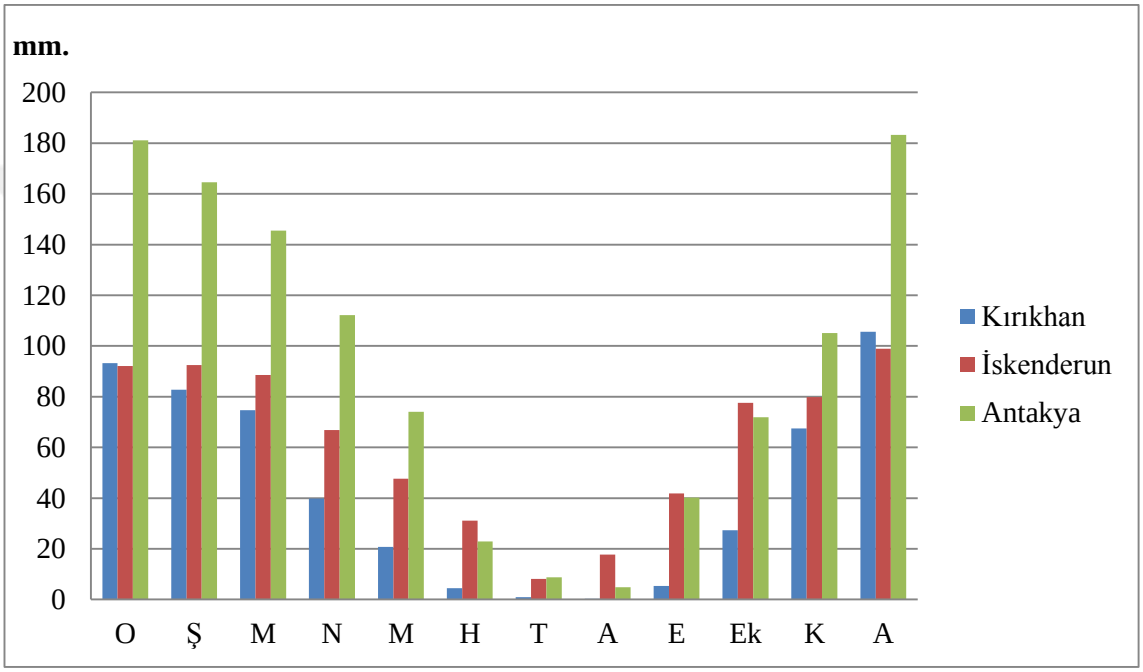
Tablo 1.14. Kırıkhan, İskenderun ve Antakya'da Ortalama Yağış Miktarlarının Aylara Göre Dağılımı (1975-2015 mm.).

İst. Adı	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	Ek.	K	A	Yıl.
Kırıkhan	93.2	82.7	74.7	39.8	20.7	4.5	0.9	0.3	5.4	27.3	67.5	105.6	522.6
İskenderun	92.1	92.5	88.5	66.9	47.7	31.1	8.2	17.8	41.8	77.6	79.9	98.9	743
Antakya	181.1	164.5	145.5	112.2	74.0	22.9	8.8	4.9	40.2	71.9	105.1	183.2	1.114

Kaynak: Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü verilerinden.

Yağış rejimini ortaya koyabilmek için karşılaştırma istasyonlarında yağışın mevsimlere dağılışının da incelenmesi gerekmektedir. Kırıkhan, İskenderun ve Antakya'da en fazla yağışın düştüğü mevsim kıştır. Bu mevsimde Kırıkhan'da yıllık

ortalama yağışların %53'ü düşerken, bu oran İskenderun'da %38, Antakya'da ise %47'dir. Ekim ayının sonundan itibaren Mayıs ayına kadar süren dönemde farklı bölgelerden Akdeniz havzasına ulaşan hava kütlelerine bağlı cephe sistemleri ve alçak basınç oluşumları yağış koşullarını yönetir. Farklı özellikteki hava kütlelerine bağlı olarak cepheler boyunca oluşan depresyonlar geçtikleri alanlarda yağışlara neden olur. Bu sebepten dolayı cephesel depresyonların geçiş frekansının en yüksek olduğu kış mevsiminde araştırma sahası bol yağış almaktadır.

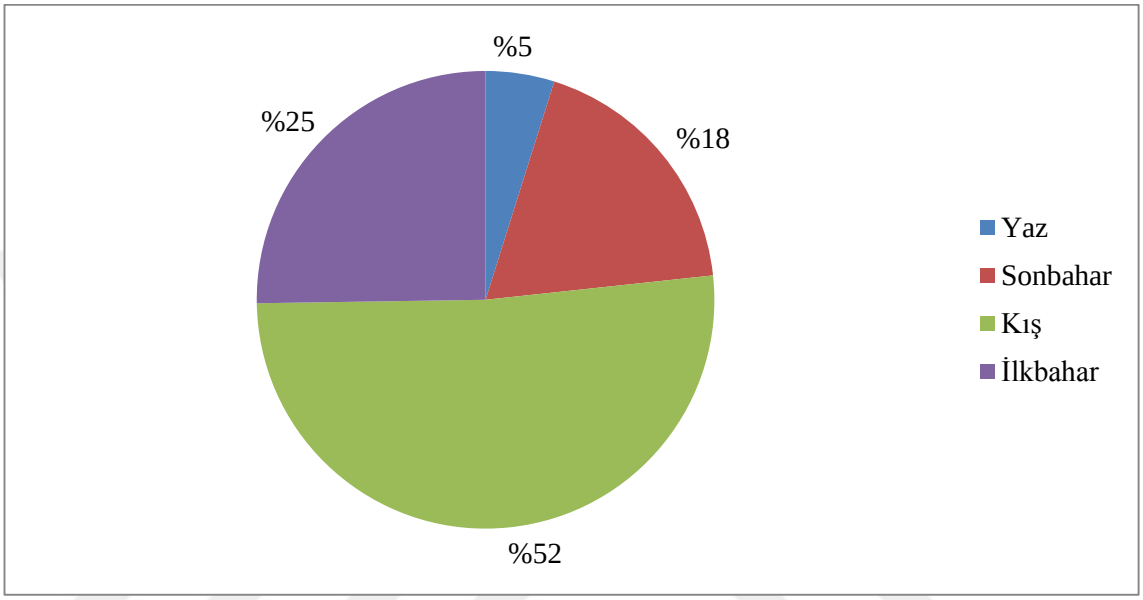
Şekil 1.13. Kırıkhan, İskenderun ve Antakya'da Ortalama Yağış Miktarlarının Aylara Göre Dağılımı (mm).

Kış mevsiminden sonra en fazla yağışın düştüğü mevsim ilkbahardır. İlkbahar mevsiminde yıllık yağışların %26'sı Kırıkhan'a %27'si İskenderun'a ve %29'u Antakya'ya düşmektedir. İlkbahar mevsiminde sahanın bol yağış almasında cephe hareketleri etkilidir. Bu mevsiminde saha üzerinde etkili olan Akdeniz Depresyonu ilkbahar mevsimi ile birlikte giderek etkisini kaybetmektedir. Yüksek basınç alanından, alçak basınç alanına doğru geçişin olduğu ilkbahar mevsiminde sıcaklık artar, yağışlar başlar. İlkbahar mevsiminde atmosferin yeryüzünden başlayarak ısınması zemine yakın hava katmanlarının sıcaklığını arttırmakla birlikte atmosferin yüksek katmanlarında hala soğuk hava yer almaktadır. Bu durum konvektif kararsızlığa yol ve ilkbahar mevsiminde orografik yağışların artmasına neden olur (Koçman, 1993:55).

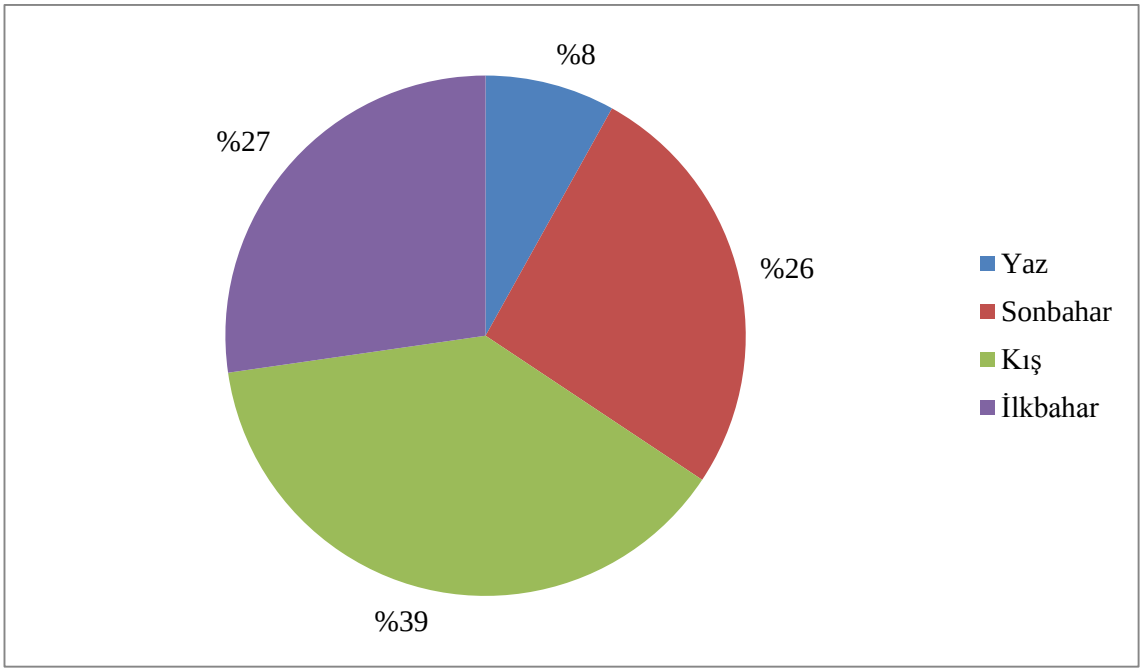
Tablo 1.15. Kırıkhan, İskenderun ve Antakya'da Ortalama Yağış Miktarının Mevsimlere Göre Dağılımı (1975-2015).

Mevsimler	İlkbahar	%	Yaz	%	Sonbahar	%	Kış	%	Yıllık
Kırıkhan	135.2	26	5.7	1	100.2	19	281.5	53	522.6
İskenderun	203.1	27	57.1	8	199.3	26	283.5	38	743
Antakya	331.7	29	36.6	3,2	217.2	19	528.8	47	1.114

Kaynak: Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü verilerinden.

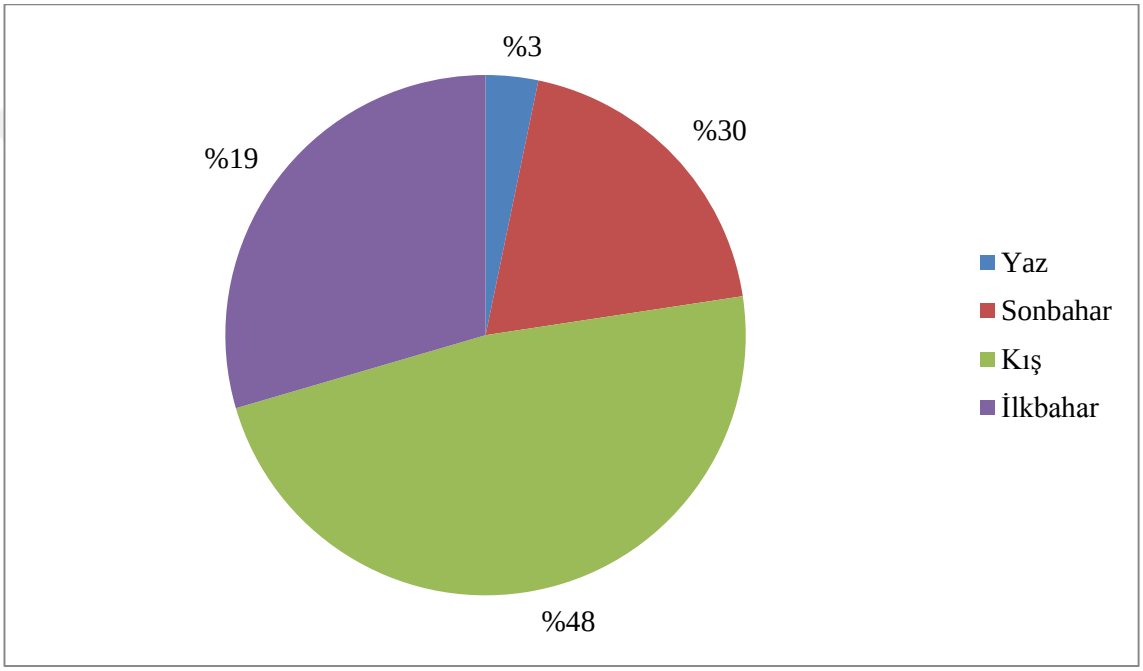

Şekil 1.14. Kırıkhan'da Ortalama Yağış Miktarının Mevsimlere Göre Dağılımı.

Şekil 1.15. İskenderun'da Ortalama Yağış Miktarının Mevsimlere Göre Dağılımı.

Yaz mevsimi yağış miktarı ve yüzdelik oranların en çok düştüğü dönemdir. Bu mevsimde yıllık yağış Kırıkhan'da %1, İskenderun'da %8 ve Antakya'da %3,2'ye düşmektedir. Mayıs ayından itibaren karaların ısınmasıyla birlikte termik yüksek basınç alanının daralması sonucu kış mevsimi boyunca saha üzerinde etkili olan polar cephe yüksek enlemlere çekilir. Yaz mevsiminde Basra alçak basıncının güney bölgelere ulaşması sonucu Akdeniz Havzası tropikal hava kütlelerinin etkisi altına girer. Basra alçak basıncına doğru yönelen hava kütlelerinin etkisiyle ısınır ve nem bakımından fakirleşmesi sonucu sahada yaz mevsiminde yağış ihtimali son derece azalır.

Şekil 1.16. Antakya'da Ortalama Yağış Miktarının Mevsimlere Göre Dağılımı.

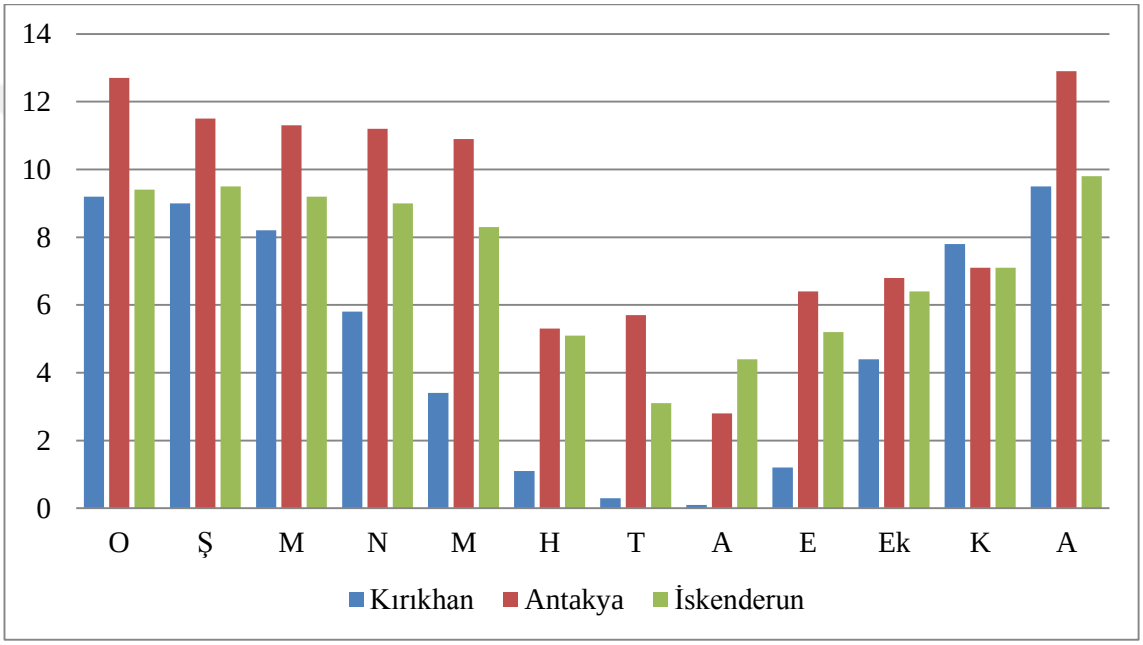
Sonbaharda ise yıllık ortalama yağışlar Kırıkhan ve Antakya'da %19, İskenderun'da ise %26'dır. Hava hareketlerinin etkisiyle sonbaharda yağışlarda artış görülmektedir. Araştırma sahasında büyük ölçüde *Akdeniz Yağış Rejimi* özellikleri görülmektedir. Bu yağış rejiminde; kış mevsimi çok yağışlı, yaz mevsimi ise yağışların en az olduğu dönemdir. Sonbaharın ortalarına doğru başlayan yağış kış aylarında en yüksek değerine ulaşmaktadır. En yağışlı ay Aralık, en kurak ay ise Ağustostur. Ağustos ayında yağış yıllık ortalamaya göre %1'den daha azdır. Karşılaştırma istasyonlarında yağışlı günlerin yıllık ortalaması incelendiğinde Kırıkhan'da 60, Antakya'da 104,6 ve İskenderun'da da 86,5 gündür. İstasyonlarda en az yağışlı güne sahip olan yer Kırıkhan, en fazla yağışlı güne sahip yerde Antakya'dır. Akdeniz Yağış Rejimi'nde yağışların kış ve ilkbahar mevsiminde yoğunlaşması sebebiyle yağış miktarının ve yağışlı gün

sayısının toplamı fazladır. Bu rejimde yerel olarak yağışlı gün sayısının fazla olduğu alanlardan birisi İskenderun Körfezinin doğu kıyılarıdır (Tablo 1.16).

Tablo 1.16. Kırıkhan, Antakya ve İskenderun'da Ortalama Yağışlı Günlerin Aylara Dağılımı (1975-2015).

Meteoroloji İst.	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	Ek.	K	A	Yıllık
Kırıkhan	9,2	9,0	8,2	5,8	3,4	1,1	0,3	0,1	1,2	4,4	7,8	9,5	60
Antakya	12,7	11,5	11,3	11,2	10,9	5,3	5,7	2,8	6,4	6,8	7,1	12,9	104,6
İskenderun	9,4	9,5	9,2	9,0	8,3	5,1	3,1	4,4	5,2	6,4	7,1	9,8	86,5

Kaynak: Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü verilerinden.

Şekil 1.17. Kırıkhan, İskenderun ve Antakya'da Ortalama Yağışlı Günlerin Aylara Göre Dağılımı.

Yağışlı günlerin aylık değerleri incelendiğinde Kırıkhan, Antakya ve İskenderun Meteoroloji İstasyonlarında Aralık ayında yağışlı gün sayısı diğer ayların üzerindedir. Buna göre yağış değerleri 0,1 mm.nin üstünde olan Aralık ayında Kırıkhan'sa 9,5, Antakya'da 12,9 ve İskenderun'da 9,8 yağışlı gün görülmüştür. Aylık ortalama yağışlı gün sayısının en düşük olduğu ay Kırıkhan'da 0,1 mm./gün ile Ağustos, İskenderun'da 3,1 mm./gün ile Temmuz ve Antakya'da 2,8 mm./gün ile Ağustostur. Yağışlı günlerin mevsimlere dağılımı incelendiğinde ortalama yağışın en fazla olduğu mevsim kıştır. Kış mevsiminden sonra ilkbahar mevsiminde yağışlı gün sayısı fazladır. Yağışlı gün sayısının en az olduğu mevsimler ise yaz ve sonbahardır. Yaz mevsiminde sahada etkili olan Basra alçak basıncının yağış değerlerini minimum seviyeye düşürmesi sonucu bu

mevsim en az yağışlı gün sayısına sahiptir. Kış mevsiminde sahada cephe yağışları ile hava hareketleri yıllık yağışlı gün sayısının artmasına sebep olmaktadır.

Aylık veya yıllık ortalama yağışların, ortalama yağışlı günler sayısına bölünmesi ile elde edilen yağış şiddeti Kırıkhan, Antakya ve İskenderun'da kış mevsiminde yüksek, yaz mevsiminde ise düşüktür (Koçman, 1993:12). Kırıkhan'da en yüksek yağış şiddeti 3,8 mm./gün, İskenderun'da 4,1 mm./gün ve Antakya'da 5,2 mm./gündür. Buna karşılık en düşük ortalama yağış şiddeti Kırıkhan'da 2,9 mm./gün, İskenderun'da 3,4 mm./gün ve Antakya'da 4,2 mm./gündür. Kış mevsiminde yağışların şiddetinin yüksek olması taş ve toprağı süpürerek can ve mal kaybına neden olur. Bunun yanı sıra şiddetli yağışlar erozyona neden olduğu için bitki örtüsü ve toprağa da zarar vermektedir.

Karşılaştırma yapılan istasyonların kar yağışlı gün sayıları incelendiğinde Kırıkhan'da 1,1 gün, İskenderun'da 0,1 gün Antakya'da da 1,4 gün olduğu görülmektedir. Bu sonuca göre kıyı kesiminde bulunan İskenderun'da 0,1 gün ile kar yağışlı gün sayısı yok denecek kadar azdır. Kıyıdan uzaklaştıkça yükselti, sıcaklık koşulları ile birlikte karasallığın da etkisi ile Kırıkhan ve Antakya'da kar yağışlı gün sayısı artmaktadır. Kar yağışlı gün sayısının aylara göre dağılımı incelendiğinde Kırıkhan ve Antakya'da ilk kar yağışı Aralık ayından başlayarak Şubat ayının sonuna kadar devam ederken İskenderun'da Ocak ve Şubat kar yağışının görüldüğü aylardır.

Tablo 1.17. Kırıkhan, İskenderun ve Antakya'da Ortalama Kar Yağışlı Günler, Karla Örtülü Günler Sayısı ve Maksimum Kar Örtüsü Kalınlığının Aylık Dağılımı (1975-2015).

AYLAR	**O**	**Ş**	**M**	**N**	**M**	**H**	**T**	**A**	**E**	**EK.**	**K**	**A**	**Yıllık**
Kırıkhan	0.4	0.6	-	0.0	-	-	-	-	-	0.0	-	0.1	1.1
İskenderun	0.1	0.0	0.1	0.0	-	-	-	-	-	-	-	-	0.1
Antakya	0.6	0.6	0.0	-	-	-	-	0.0	-	-	0.0	0.2	1.4

Kaynak: Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü verilerinden.

Karşılaştırma yapılan istasyonlarda Ocak ve Şubat aylarında görülen kar yağışları azdır ve sürekli değildir. İskenderun'dan uzaklaştıkça, Antakya ve Kırıkhan'da kar yağışlarının görülmesinde, yağışlarda görülen nispi artış, kıyıdan birdenbire yükselen dağların yamaçlarında hava kütlelerinin yükselmeye zorlanması, iç kısımlarda karasallığın etkisiyle sıcaklığın düşmesi şeklinde açıklanabilir. Karşılaştırma yapılan istasyonlar içerisinde Kırıkhan ve İskenderun Meteoroloji İstasyonlarında karla örtülü

gün sayıları ile ilgili ölçümler yapılmadığından, Antakya Meteoroloji İstasyonu'nun ölçüm verileri kullanılacaktır.

Antakya Meteoroloji İstasyonunun verisine göre karla örtülü günlerin sayısı 1,1 gündür. Kar kalınlığı Ocak ayında 4 cm, Şubat ayında ise 2 cm.ye ulaşmaktadır. İskenderun Meteoroloji İstasyonu'nun verileri olmamasına rağmen kar yağışının az, sıcaklığın 0ºC'nin altına düşmediği, yağmur şeklindeki yağışların baskın olduğu bu sebepten kıyı bölgesinde kar örtüsünün yerde kalma süresinin de çok kısa olduğu söylenebilir. Kıyıdan uzaklaştıkça yükselti, denizden uzaklık ve karasallık gibi faktörlerin etkisiyle Kırıkhan ve Antakya'da karın yerde kalma süresi de uzundur.

Şimşek ve gök gürültüsü ile yağmur veya dolu eşliğinde görülen hava olayına oraj veya gök gürültülü fırtına adı verilir. Bu olayların görüldüğü günlere ise orajlı gün denir. Kırıkhan Meteoroloji İstasyonunda orajlı gün ile ilgili veri bulunmadığından, İskenderun ve Antakya Meteoroloji İstasyonlarının verileri dikkate alınmıştır. Antakya'da ortalama orajlı gün sayısı 6, İskenderun'da ise 19 olarak ölçülmüştür. Orajlı günlerin aylara dağılımı incelendiğinde İskenderun'da Aralık ayı ile birlikte artmaya başlayan orajlı gün sayısı Ocak ayında en yüksek seviyeye ulaşmaktadır.

Nisan ayına kadar yüksek olan orajlı günler yaz mevsimi ile birlikte azalmaktadır. Antakya'da orajlı günlerin en yüksek değerine ulaştığı ay Nisandır. Nisan ayını Mart takip ederken, en az orajlı günlerin görüldüğü aylar Ekim ve Kasımdır. Konveksiyonel hareketlerin etkili olmaması orajlı gün sayısını azaltırken, yaz mevsimi ile ilkbahar mevsiminde orajlı gün sayısının fazla olması ise alttan ısınan havanın yükselerek serin hava kütleleri ile etkilenmesi ile açıklanabilir.

Tablo 1.18. Kırıkhan, İskenderun ve Antakya'da Orajlı ve Dolu Yağışlı Gün Sayısı (1975-2015).

	Aylar	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	Ek.	K	A	Yıl.
Kırıkhan	**Ort.Dol.Gün**	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1	0.0	-	0.0	0.0	0.0	0.0	0.1	0.6
İskenderun	**Ort.Orj.Gün**	2.9	2.6	2.4	2.4	1.0	0.4	0.3	0.3	0.6	1.4	1.9	2.8	19
	Ort.Dol.Gün	0.3	0.5	0.4	0.3	0.1	0.0	-	-	-	0.2	0.1	0.3	2.2
Antakya	**Ort.Orj.Gün**	0.4	0.5	0.7	0.5	0.4	0.5	1.4	0.9	0.2	0.1	0.1	0.3	6
	Ort.Dol.Gün	0.2	0.4	0.5	0.3	0.1	-	-	-	-	0.1	0.0	0.2	1.8

Kaynak: Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü verilerinden.

Karşılaştırma yapılan istasyonlar içerisinde Kırıkhan'da yıllık ortalama dolulu gün sayısı 0,6 İskenderun'da 2,2 ve Antakya'da 1,8 gündür. Kış mevsiminde ise her üç istasyonda da donlu gün sayısında artış yaşanmaktadır. Aralık-Mayıs arası devrede dolulu gün sayısı 0,1 değerlerdedir. İskenderun istasyonundan alınan verilerde Temmuz-Eylül arasındaki dönemde dolulu gün sayısının olmadığı görülmektedir. Diğer aylarda ise veriler sıfırın altındadır. Antakya'da yıllık ortalama dolulu gün sayısı 1,8'dir. Bu istasyondan elde edilen veriler incelendiğinde Haziran-Eylül arasında dolulu gün sayısı bulunmamaktadır

1.2.2. İklim Tipi ve Yağış Etkinliği

Araştırma sahasında iklim tipi; hidroloji, bitki örtüsü, jeomorfoloji, tarımsal faaliyeteler üzerinde doğrudan etkiye sahiptir. Bu sebepten dolayı bir yerin ikliminin ortaya konmasında yalnız o yerdeki sıcaklık, basınç, rüzgârlar nem ve yağış yeterli değildir. O yerdeki iklim hakkında ancak iklimin bu elemanlarının hep birlikte bir arada değerlendirilmesi bir fikir verir (Birinci, 2013:59).

Herhangi bir sahanın aldığı yağış tutarı ile buharlaşma, terleme, sızma gibi unsurlarla kaybedilen su arasındaki ilişkiye dayanan yağış etkinliği araştırma sahasının iklimini tanımlamada çok önemlidir (Akbulut, 2004:91). Bu sebepten dolayı saha ve yakın çevresinin iklim tipi ve yağış etkinliğini tespit etmek amacıyla Thornthwaite (1948), De Martone (1926) ve Erinç (1965)'in yağış etkinliği formülü kullanılmıştır.

Kırıkhan ilçesinde sıcaklık ve yağış arasındaki ilişkiye dayanan De Martone'nin kuraklık indiksi formülüne göre 9,7 indis değeriyle Kırıkhan ilçesi yarı kurak bir iklim tipine sahiptir (Dönmez, 1990:253-255). Kuraklık indis değerinin aylık değerleri incelendiğinde Kırıkhan'da Ocak ayı nemli geçmektedir. Ocak ayında başlayan nemli devre Mart ayının sonuna kadar devam etmektedir. Nisan ayının yarı kurak geçtiği sahada Mayıs ayı ile birlikte etkili olmaya başlayan Basra alçak basınç koşulları sıcaklık derecesini yükseltmekte, yağışları ise minimum düzeye indirmektedir. Bu sebeple Mayıs-Ekim ayları kurak geçmektedir. Sonbahar mevsimi ile birlikte Ekim sonu-Kasım aylarında sıcaklık derecelerinin düşmesi, yağışların ise artmaya başlaması ile birlikte nemli devreye girilmektedir.

Tablo 1.19. Kırıkhan'da DE MARTONNE (1926) Metoduna Göre Aylık ve Yıllık Kuraklık İndisi Değerleri (1975-2015).

Aylar	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	Ek.	K	A	Yıl.
Ort.Sıcaklık ºC	8.0	9.3	13.2	17.6	22.5	27.4	30.1	29.7	26.7	21.4	14.5	9.5	19.1
Ort. Yağış (mm)	93.2	82.7	74.7	39.8	20.7	4.5	0.9	0.3	5.4	27.3	67.5	105.6	522.6
Kur. İnd. Değ.	66.0	61.3	40.5	19.2	8.5	1.9	0.2	0.2	1.5	12.2	39.4	57.4	9.7
Yağış Etkinliği	Nemli			Yarı Kurak	Kurak					Yarı Kurak	Nemli		Yarı Kurak

Kaynak: Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü verilerinden

Erinç tarafından 1965 yılında ortaya atılan yağış etkinliği indis formülüne göre; yıllık ortalama yağış miktarı, yıllık ortalama maksimum sıcaklık değerlerine bölünerek elde edilmektedir (Erinç, 1996:49). Erinç formülüne göre araştırma sahasında yıllık yağış tesirlik indisi 22,2'e çıkmaktadır. Bu indis değerine göre Kırıkhan yarı kurak iklim sahası içinde yer almaktadır. Aylık yağış etkinliği incelendiğinde Aralık, Ocak ve Şubat çok nemli, Mart nemli, Nisan ayı ise yarı kuraktır. Mayıs ile başlayan kurak devre, Haziran'dan Eylül ayına kadar tam kurak, Ekim'de kurak, Kasım ayında ise nemlidir. Kış ve ilkbahar mevsiminde indis değerinin yüksek olmasında sıcaklığın düşük, buharlaşmanın az ve yağışın fazla olması etkili olurken, yaz ve sonbahar mevsiminde indis değerinin düşük olmasında sıcaklığın ortalamanın üzerinde, yıllık yağışın ise altında olması ile açıklanabilir.

Tablo 1.20. Kırıkhan'da ERİNÇ (1965) Yağış Tesirlilik İndisinin Aylık Dağılımı.

Aylar	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	Ek.	K	A	Yıl.
Ort.Max.Sıc ºC	12.3	14.0	18.6	24.0	29.4	34.2	37.0	36.8	34.0	28.7	20.4	13.8	25.3
Ort.Yağış (mm)	93.2	82.7	74.7	39.8	20.7	4.5	0.9	0.3	5.4	27.3	67.5	105.6	522.6
İndis Değeri	98.4	85.2	48.0	22.8	8.4	1.2	0.2	0.2	1.2	13.2	46.8	81.6	22.2
Yağış Etkinliği	Çok Nemli		Nemli	Yarı Kurak	Kurak	Tam Kurak				Kurak	Nemli	Çok Nemli	Yarı Kurak

Kaynak: Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü verilerinden

THORNWHAİTE formülüne göre Kırıkhan'da yağış değerleri potansiyel evapotranspirasyondan daha düşük olduğu için Kasım ayından itibaren toprakta su birikmeye başlamaktadır. Kasım ayından Nisana ayına kadar toprakta su birikmeye devam etmektedir. Kasım ayından itibaren artan yağışlara bağlı olarak su fazlalığı oluşmaya başlar. Aralık ve Ocak aylarında yağışlı değerlerin maksimum seviyeye

ulaşması sonucunda toprakta su fazlalığı oluşmaktadır. Nisan ayından itibaren yağış miktarı PE'nin altına indiğinden, yağışlar buharlaşmayı karşılayamamakta ve toprakta daha önce biriken su fazlası kullanılmaya başlanmaktadır. Mayıs, Haziran, Temmuz, Ağustos, Eylül, Ekim ve Kasım aylarında su noksanı görülmektedir. THORNTHWAİTE metoduna göre sahada D B'4 s2 b'3 olarak sembolize edilen *Yarı kurak dördüncü dereceden mezotermal kış mevsiminde çok kuvvetli su fazlası olan denizel şartlara yakın iklim tipi* hüküm sürmektedir.

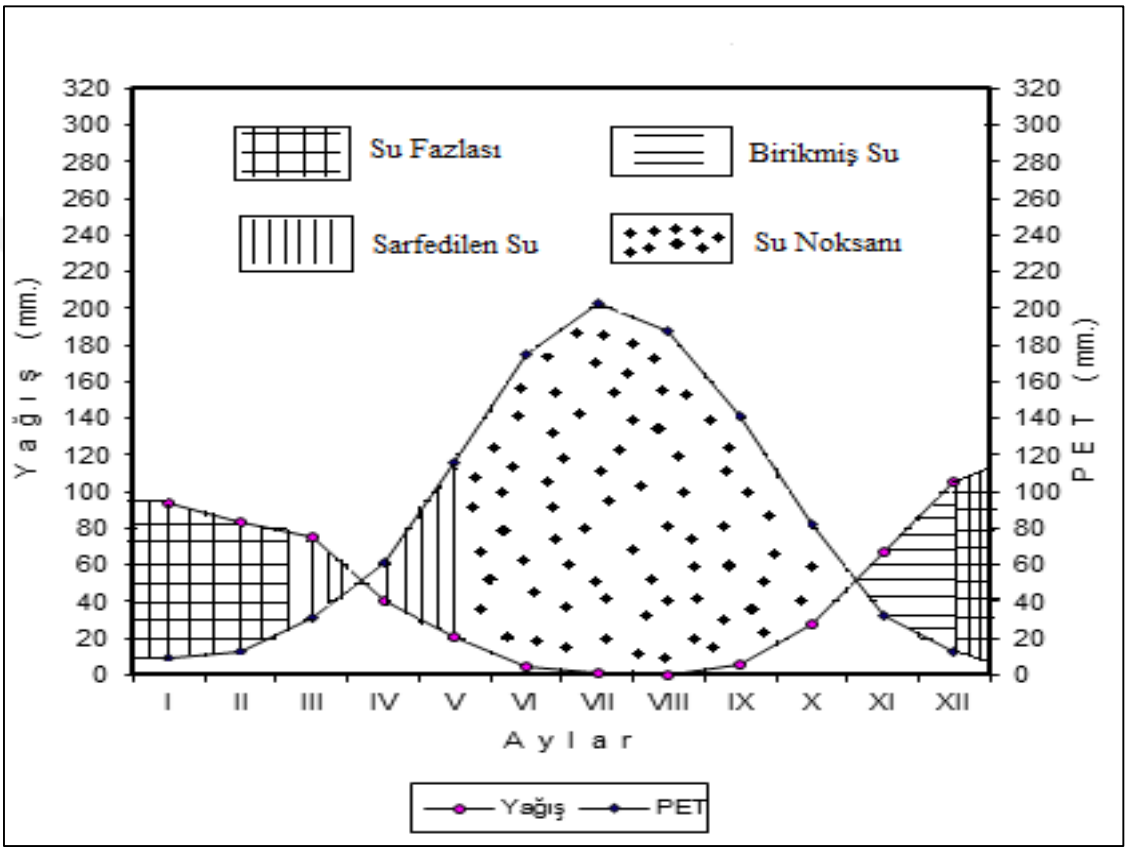
Tablo 1.21. Kırıkhan'da THORNTHWAİTE Formülüne Göre Su Bilançosu.

Bilanço Elemanları		**AYLAR**												
		O	**Ş**	**M**	**N**	**M**	**H**	**T**	**A**	**E**	**Ek**	**K**	**A**	**Y.**
Sıcaklık	°C	8.2	9.4	13.1	17.8	22.7	27.6	30.4	29.9	26.9	21.6	14.5	9.6	19.3
Sıcaklık indisi	i	2.1	2.6	4.3	6.8	9.9	13.3	15.4	15.0	12.8	9.2	5.0	2.7	99.0
Düzeltilmemiş PE	mm	9.4	12.5	33.7	64.9	114.9	186.7	216.4	224.8	136.6	89.1	37.3	12.5	-
Güneşlenme süresine göre PE tashih emsali		9.2	12.1	30.2	62.7	117.3	180.6	226.2	204.2	143.6	84.1	31.3	12.5	-
Düzeltilmiş PE	PET	9.2	12.1	30.2	62.7	117.3	180.6	226.2	204.2	143.6	84.1	31.3	12.5	1113.9
Yağış	y	100.5	100.2	75.2	45.8	22.5	5.7	0.8	0.5	4.5	32.1	80.0	94.4	562.2
Depo Değişikliği	Dd	3,5	-	-	-	-	-62,8	-36,2	-	-	4,9	48,1	46,5	-
Depolama	D	100,0	100,0	100,0	100,0	48,5	-	-	-	-	2,1	-	49,4	100,0
Gerçek Evapotransprasyon	GET	1,6	1,5	-	26,9	35,3	93,2	24,7	12,9	11,0	21,1	3,7	-	314,5
Su Noksanı	Sn	0.0	0.0	0.0	0.0	11.7	174.9	225.4	203.7	139.1	52.0	27.3	0.0	834,1
Su Fazlası	Sf	91.3	88.1	45.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	30.7	255.1
Yüzeysel Akış	Yü1	23,1	39,6	47,8	43,0	16,2	7,5	-	-	-	-	-	-	184,2
" "	Yü2	27,1	29,6	39,7	35,5	19,2	9,1	4,8	1,7	1,9	0,9	0,2	0,3	184,2
Nemlilik Oranı	Ne	9.9	7.3	1.5	-0.3	-0.8	-1.0	-1.0	-1.0	-1.0	-0.6	1.6	6.6	-
İklim Tipi		**D B' 4 s2 b' 3 olarak sembolize edilen *Yarı kurak dördüncü dereceden mezotermal kış mevsiminde çok kuvvetli su fazlası olan denizel şartlara yakın iklim***												

Kaynak: Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü verilerinden faydalanılarak.

Araştırma sahasında uygulanan iklim tasnifine göre nemli geçen aylar Kasım'dan başlayarak Mayıs'a kadar devam etmektedir. Kurak geçen aylar ise Mayıs'tan başlayarak Ağustos'a kadar devam eder. Sonuç itibarıyla araştırma sahasının

yağış etkinliğini bulmak için sahaya uygulanan üç iklim tasnifi birbirine yakın sonuçlar vermektedir. Bu duruma göre Kırıkhan ilçesi yarı kurak bir iklim sahası içerisinde bulunmakta ve sahanın tamamında yaz kuraklığı kendisini hissettirmektedir. Mayıs ayının sonundan başlayarak Ağustos'un sonuna kadar devam eden kuraklık tarımsal faaliyetleri olumsuz etkilemektedir. Yağış değerlerinin düşük olduğu yaz mevsiminde sulamalı tarıma geçilerek kuraklık sorunu aşılmaya çalışılmaktadır.

Şekil 1.18. Thornthwaite Formülüne Göre Kırıkhan'ın Su Bilançosu.

1.3. HİDROĞRAFYA

Bilindiği gibi Hidrografya, fizikî coğrafyanın bir parçası olup okyanus ve deniz çanaklarının morfolojik karakterleriyle bunları dolduran su kütlesinin yüzeyinde ve içinde meydana gelen hadiseleri ile kıtalar üzerindeki suları inceleyen bilim dalıdır (Ardel, 1975:1). Gerek tarımsal faaliyetler, gerekse beşerî ve iktisadî faaliyetleri için büyük önem taşıyan yeraltı ve yerüstü sularının tespiti oldukça önemlidir. Bu sebepten dolayı araştırma sahasının hidrografik özellikleri yer altı su durumu, kaynaklar, göller ve akarsular olmak üzere dört başlık altında incelenmiştir.

1.3.1. Yeraltı Suları

Yağışlar halinde yere düşen veya karların erimesinden oluşan suların bir kısmı zemine sızarak bulundukları alanda belirli şartlar altında yeraltı sularını oluşturmaktadırlar (Erinç, 2001:82). Araştırma sahası yeraltı suyunun depolanması için uygun bir topoğrafyaya sahiptir. Amanos Dağları'nı oldukça dik olan doğu kenarı önünde, bu dağların eksenine paralel, kabaca kuzey-güney doğrultulu uzun bir çukur yer alır. Graben nitelikli bu çukurun doğusunda Gaziantep Platosu'nun yükselmiş kenarı ve onun güneye doğru uzantısı gibi görünen Kurt Dağı bulunur. Daha güneyde de doğu kenarının kesintiye uğramasıyla günümüzde drene edilen Amik Gölü çukur alan genişler (Arınç, 2014:167)

Yeraltı suyunu taşıyan formasyonlar Kuaterner yaşlı alüvyal çökeller, Plio-Kuaterner'in kum ve çakıl seviyeleri, Miosen'in kalker ve konglomeralarıdır. Amik Ovası'nda yer altı suyunu taşıyan en önemli formasyon Kuvaterner yaşlı alüvyal çökelleridir. Bu çökeller konilere Antakya-Kırıkhan karayolunun doğu kısımlarında, kısmen yamaç molozları ile karışık olarak rastlanır. Amanos Dağları'nın, Amik Ovası'na doğru yükselti ve eğimin azaldığı sahalarında görülen yamaç molozları yer altı suyunu geçirecek karakterdedir. Kırıkhan ilçesinin güneyinde Özsoğuksu, Karadurmuşlu, Reşatlı ile kuzeyinde bulunan Güzelce köyleri ve çevresi alüvyal çökellerin rastlandığı diğer yerlerdir.

Kuaterner yaşlı alüvyal çökellerinden sonra Plio-Kuaterner dolgular yeraltı suyunu taşıyan diğer önemli formasyonlardan birisidir. Amik Ovası'nda alüvyallar drene edilen Amik Gölü'nün kuzeyinde bazaltların üstüne gelir ve her yönde bütün ovayı kaplar. Sahanın kuzeyinde Yalangoz mevkiinden Kırıkhan-Reyhanlı karayolunun güneyine kadar, şerit halinde uzanan sahayı içine alır. Ovanın batısında akifer özellikler gösteren Plio-Kuaterner güneye doğru kalınlaşarak devam eder. Kuzeyde Güzelce köyü çevresinde 15-30 m. kalınlıkta olan tabakalar, Amik Ovası'nın kuzeybatı ve batı taraflarında 300 m.yi bulur.

Plio-Kuaterner tabakalar sahanın batısında geçirimli bir alana sahipken sahanın diğer yerlerinde killerle örtülüdür. Kırıkhan kentinden batıya ayrılan karayolunun güneyinde kalan bölümü kalın killerle kaplıdır. Litolojinin farklılıklar göstermesinden dolayı su taşıyan tabakaların hidrojeolojik özellikleri ve verimlilikleri de farklılıklar

gösterir. Amik Ovası'nın güney ve güneydoğusu Plio-Kuaterner kalın killerle temsil edilmekte olup akifer temsil edecek durumda değildir. Kalınlıkları 2-10 m. arasında değişen kum, çakıl karışımı seviyeler yeraltı suyu temini bakımından yetersizdir. Sahanın kuzeyinde Yalangoz mevkii ile doğusunda görülen bazaltlar, Amik Ovası'nın ortasına doğru derinleşerek Neojen ile alüvyon arasında ve kısmen de alüvyonlar içinde görülürler. Kuzeyden itibaren 15-20 m. derinliğinde bulunan ve kalınlığı Abalaklı köyü çevresinde 100 m.ye varan bazaltlar güney ve güneybatıya doğru 120-140 m.ler arasında rastlanmakta olup kalınlıkları 50-60 m.yi bulur. Miyosen konglomeraları Amik Ovası dâhilinde kalın killerle örtülü olarak bulunur (Devlet Su İşleri, 1975: 36).

Devlet Su İşleri araştırma ve inceleme amacıyla sahada 20 lokasyonda 15 adet araştırma, 2 içme suyu 3 işletme sondaj kuyusu açmıştır. Sahada açılan 20 kuyunun ortalama derinlikleri 35 m. ile 363 m. arasında değişmektedir. Kazkeli köyünde açılan 479 kod numaralı kuyu 363 m.yle sahada açılan en derin kuyudur. Araştırma ve inceleme amacıyla açılan 20 kuyunun debisi 2,5 ile 27,5 l./sn. arasında değişmektedir (Tablo 1.22). Sahada bulunan yeraltı suları, büyük oranda yağıştan ve yüzeysel akışlardan beslenmektedir.

Tablo 1.22. Kırıkhan'da Açılmış Olan Bazı Kuyuların Derinliği ve Statik Seviyesi.

Kuyu No	**Kuyu Adı**	**Açılma Amacı**	**Derinlik (m.)**	**Pompaj**	**Statik Seviye (m.)**
472	Kamışlar	Araştırma	137	2.5	+ 0.2
473	Güzelce	Araştırma	35	4.5	+ 7
474	Abalaklı	Araştırma	151	5.3	2.67
479	Kazkeli	Araştırma	363	15.1	+ 2
1269	Danaahmetli	İçme	35	19.1	0.28
1272	Kaletepe	İçme	71	8.1	6.35
2628	Baldıran	Araştırma	97	6.2	+ 3.2
2928	Muratpaşa	Araştırma	93	27.6	0.20
8226	Topboğazı	Araştırma	223	5	19.25
11167	Özsoğuksu	İşletme	89	2.4	2.40

Kaynak: DSİ verilerinden faydalanılarak.

Sulama mevsiminde kuyulardan aşırı miktarda su çekiminin yapılması ile kurak aylarda yağışların azalmasına bağlı olarak kuyular kurumakta veya suları en alt

seviyelerine inmektedir. Yüzeysel akışı oluşturan en önemli akarsu olan Karasu Çayı ve kolları saha içinde oldukça geniş tabanlı bir alan içinde akmaktadır. Karasu Çayı'na kuzeyden Hasancık Deresi ile Kargılı Deresi, kuzeydoğudan Özgün Deresi ile Arılık Deresi, batıdan ise İncirli Deresi karışmaktadır.

Karasu Çayı ile bu çayı besleyen irili ufaklı derelerden yeraltına sızan sular beslenimi etkilemektedir. Kısaca sahada yeraltı suyu rezervuarının beslenimi genellikle yağıştan ve yüzeysel akıştan süzülme ile olmaktadır. Yeraltı sularının boşalımı Karasu Çayı ile suni yolla boşalım şeklinde gerçekleşmektedir. Araştırma sahasında kuyuların coğrafi dağılımı incelendiğinde sahanın batısında iri malzemeli alüvyonlarla açılmış kuyularda iyi kalitede sulara rastlanılmaktadır. Sahanın batısında Kamışlar ve Güzelce köylerinde açılmış olan kuyularda arazi şartlarının uygun olması etkili olmuştur. Kırıkhan ilçesinin güney ve güneybatısında açılmış olan kuyuların büyük bir kısmı sulu özelliktedir.

Abalaklı, Baldıran, Topboğazı, Muratpaşa, Özsoğuksu ve Kazkeli köylerinde açılan kuyulardan yeterli verim elde edilmemiştir. Bu yerler eğim ve yükseltinin az olduğu sahalarda kurulmuşken, kuyularda bulunan sular ABD tuzluluk diyagramına göre C_2S_1 (***C_2**; Orta Tuzlu Su, **S_1**; Az Sodyumlu Su*) su sınıflandırmasına dâhildir. Yeterli verim elde edilemeyen Kaletepede açılmış olan kuyu ise C_3S_1 (***C_3**; Yüksek Tuzlu Su, **S_1**; Az Sodyumlu Su*) su sınıflandırmasına dâhildir. Kaletepe de bulunan su kuyusu kayalık ve eğimli yapıda olmasından dolayı yeterli su barındırmamaktadır. Yeraltı sularının içme ve kullanma suyu olarak kullanımı oldukça sınırlıdır. Sögutlüöz, Kamışlar, Saylak ve Danaahmetli köylerinde açılmış olan kuyular içme suyu olarak kullanılmaktadır. Saha genelinde yeraltı sularının büyük çoğunluğu kullanma suyu olarak değerlendirilmektedir. Sahanın batı ve kuzeybatısında yükselti ve eğim şartlarından dolayı kuyu sayısı az iken, güney, güneydoğu ve kuzeydoğusunda bulunan kırsal yerleşmelerin neredeyse tamamında su kuyusu bulunmaktadır.

1.3.2. Kaynaklar

Yeraltı su tabakasının topoğrafya yüzeyini kestiği sahalardan çıkan kaynakların sayısı araştırma sahasında oldukça fazla olduğu görülür. Oluşumlarına göre yamaç kaynağı, artezyen, fay kaynağı, gayzer ve vöklüz kaynağı şeklinde isimlendirilen kaynakların halk dilindeki karşılıkları göze, pınar, memba, bulak ve çeşmedir (Atalay,

1986:209). Kaynaklar genellikle akarsu ve vadilerin taban ve yamaçları ile Amanos Dağları'nın farklı yükselti kademelerinde ortaya çıkar. Koyuncuhöyük mineralli sıcak su kaynağı dışında saha genelinde yayılan kaynakların tamamı soğuk su karakterli kaynak özelliğindedir.

Kaynaklar Paleozoik şist kalker, Kretase kalker, Eosen-Miyosen formasyonların dokanaklarında yayılış göstermektedir. Kırıkhan ilçesinin doğusunda Gölbaşı, kuzeyinde Delibekirli, kuzeybatısında Bektaşlı ile batısında Kurtlusoğuksu kaynakları bulunmaktadır (DSİ, 1975:60). Gölbaşı Gölü'nün doğu kesiminde Kretase kalkerleri içerisinden faylanmaya bağlı olarak çıkan suların oluşturduğu kaynaklar Gölbaşı kaynakları olarak isimlendirilir. Göl tabanında yer alan kaynak noktalarından çıkan sular önce Gölbaşı Gölü'nün çanağını doldurduktan sonra güneybatıdaki göl ayağını takiben Muratpaşa kanalına ulaşır. Gölbaşı (2000 l./sn.) ve Karşı Mahalle (100 l./sn.) ile Karahöpür (100 l./sn.) kaynaklarının tamamını kapsayan Gölbaşı kaynağı, Başpınar-Adalar-Kamberlikaya hattında açılan kuyularla çevre köylerin içme suyu ihtiyacını karşılamaktadır (Karataş, 2010:112).

Tablo 1.23. Araştırma Sahasında Debisi Yüksek Olan Kaynaklar.

Kaynak Adı	Çıktığı Formasyon	Ortalama Debi	Mevkii
Bektaşlı	Eosen-Miosen Kalker	260 l./sn.	Kırıkhan'ın kuzeyi
Delibekirli	Kretase Kalker	200-300 l./sn.	Kırıkhan'ın kuzeyi
Gölbaşı	Kretase Kalker	90 l./sn.	Kırıkhan'ın doğusu
Kurtlusoğuksu	Eosen-Miosen Kalker	80 l./sn.	Kırıkhan'ın batısı
Pınarbaşı	Kretase Kalker	80 l./sn.	Kırıkhan'ın doğusu
Kamışbaşı	Bazalt	150 l./sn.	İslahiye-Kırıkhan
Yedigöze	Paleozik Şist Kalker	130 l./sn.	İslahiye-Kırıkhan
Deliçay	Paleozik Şist Kalker	212 l./sn.	İslahiye-Kırıkhan
Tiyek Mağara	Paleozik Şist Kalker	76 l./sn.	İslahiye-Kırıkhan
Bozat (Kıranyurdu)	Paleozik Şist Kalker	70 l./sn.	İslahiye-Kırıkhan
Bağlama	Miosen Kalker	110 l./sn.	Serinyol-Kırıkhan

Kaynak: Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü verileri.

Bektaşlı kaynakları, aynı isim ile anılan Bektaşlı köyü içerisinde bulunan Mesozoik kalkerler üzerinde faylanmaya bağlı olarak ortaya çıkmıştır. Bu kaynağın debisi 260 l/sn.dir (Pelen, 2002:137). Bektaşlı'nın merkezinde Bektaşlı Camisi'nin

kuzeyinde ana kaynak suyu bulunur. Bu kaynak suları Amanos Dağları'ndan yükselti ve eğimin azaldığı Amik Ovası çevresinde tarımsal arazilerin sulanması ile Bektaşlı sakinlerinin içme suyu ihtiyacını karşılamak için kullanılmaktadır.

Delibekirli kaynağı Kırıkhan'ın kuzeybatısında Yılanlı köyünde bulunan Kretase kalkerleri içerisinde faylanmaya bağlı olarak çıkmaktadır. Kaynağın debisi 200-300 l./sn. arasında değişmektedir. Bu kaynak Delibekirli Çayı çevresinde bulunan irili-ufaklı su kaynaklarından olan Gözün Suyu, Üngüzlü, Mahmudun Gözü ve Çataloluk gibi çok sayıda kaynağın bir araya gelmesi ile oluşur. Kaynak sularının çoğu Yılanlı, Çamsarı, Çamseki ve Delibekirli köylerinde tarımsal alanlarının sulanmasında kullanılırken diğer bir kısmı ise Kırıkhan kenti ile çevre köylerin içme suyu ihtiyacını karşılamak için kullanılmaktadır.

Fotoğraf 1.19. Delibekirli Çayı Çevresinde Bulunan İrili-Ufaklı Su Kaynaklarından Birisi Olan Gözün Suyu'ndan Bir Görünüm.

Kurtlusoğuksu köyünün güneydoğusunda Eosen-Miosen kalkerlerinden boşalan kaynaklarından biriside Kurtlusoğuksu kaynağıdır. Ortalama debisi 80 l/sn.dir. Kaynak

suları yöre halkı tarafından tarımsal arazilerin sulanmasında kullanılmaktadır. Kaynak sularında hâkim tuz bikarbonattır. Gölbaşı ve Kurtlusoğuksu sularının suları azda olsa volkaniklerin etkisi altındadır. Kurtlusoğuksu kaynaklarının suları nötr, Delibekirli, Gölbaşı kaynakları ise hafif kireçlendiricidir. Sahada az da olsa sıcak su kaynaklarına rastlanmaktadır. Kırıkhan-Reyhanlı karayolunun, Kırıkhan'dan itibaren ikinci kilometresinde, Koyuncuhöyük mevkiinde Koyuncuhoyuk mineralli sıcak su kaynağı yer alır. Sıcaklığı 23.5ºC ile 33ºC arasında değişen kaynaklar bu özellikleriyle epitermal sular grubunda yer alır. Kimyasal yapılarına göre ise flülürlü, kalsiyumlu, magnezyumlu, sülfatlı ve bikarbonatlı karışık termomineral sular arasında bulunmaktadır.

1.3.3. Akarsular

Akarsuların tertipleri, doğrultuları ve birbirleriyle birleşerek bir sistem meydana getirmeleri ve rejimleri iklim etmenleriyle beraber, üzerlerinde aktıkları bölgenin zeminine yani jeolojik ve morfolojik özelliklerine, bitki örtüsüne, beşerî faaliyetlere bağlıdır (Akyol, 1947:2). Araştırma sahasında bugünkü akarsu şebekesinin temeli büyük oranda Pliyosen ve sonrası dönemde şekillenmiştir. Ancak Pliyosende kurulan akarsu şebekesi Neotektonik hareketlerle önemli ölçüde değişikliğe uğramıştır (Ardos, 1996b:109-110). Saha Üst Kretase sonlarına doğru deniz istilasına uğramış, zaman zaman sığlaşıp derinleşen deniz ortamı Pliyosene kadar deniz ortamında kalmıştır.

Sonuç itibariyle, Üst Eosen'deki karasallaşma ile başlayan flüvyal faaliyet Miyosen denizinin ulaşamadığı yükseltilerde Orta Miyosen'den itibaren fazlaca kesintiye uğramadan devam etmiştir. Genel olarak hem horst hem de antiklinal özelliği gösteren dağlık alanlar aşınım, graben tabani ise birikim sahası olarak işlev görmüstür. Pliyosende yükselmiş olan Amanos Dagları'ndan grabene doğru materyal taşınımı hızlanmış, oldukça dik açıya sahip normal ve listrik faylarla eğimi artan yamaçlar ve horst omuzları akarsular tarafından derin boğazlar açılmak suretiyle parçalanmıştır (Karataş, 2014:79). Dolayısıyla ülkemizde ve araştırma sahasında akarsu şebekesinin kuruluşunun çok yeni olduğu hatta devam ettiği söylenebilir. Adeta, Kuaterner'e has, özel bir akarsu şebekesi kurulmuş, gelişmiş ve gelişmektedir (Ardos, 1996a:6).

Kırıkhan ilçesinde çok sayıda akarsu olmasına rağmen sahanın en büyük akarsuyunu Karasu Çayı oluşturmaktadır. Karasu Çayı ve kollarının 2301 km²lik su

toplama havzası bulunmaktadır. Bu çay kaynağını Gaziantep ili, Nurdağ ilçesinin doğusunda Kartal Dağları (1429) ile batısında bulunan Akdağ'dan (1795) doğan küçük derelerden alır. Bu dereler İslâhiye'nin kuzeyinde 1952-1958 yılları arasında kurutulan eski Emen Gölü'nün bulunduğu çanağa açılan drenaj kanalları sayesinde toplanarak güneye doğru akmaya devam ederler. Karasu Çayı, Hassa ilçesinin kuzeydoğusunda Tahtaköprü Barajı'na ulaşır. Çay 31,2 km. boyunca Tahtaköprü 6. Hudut Karakolunu içine alacak şekilde Kaletepe köyünün kuzeydoğu kesiminde Türkiye-Suriye sınırını meydana getirecek biçimde akışına devam eder.

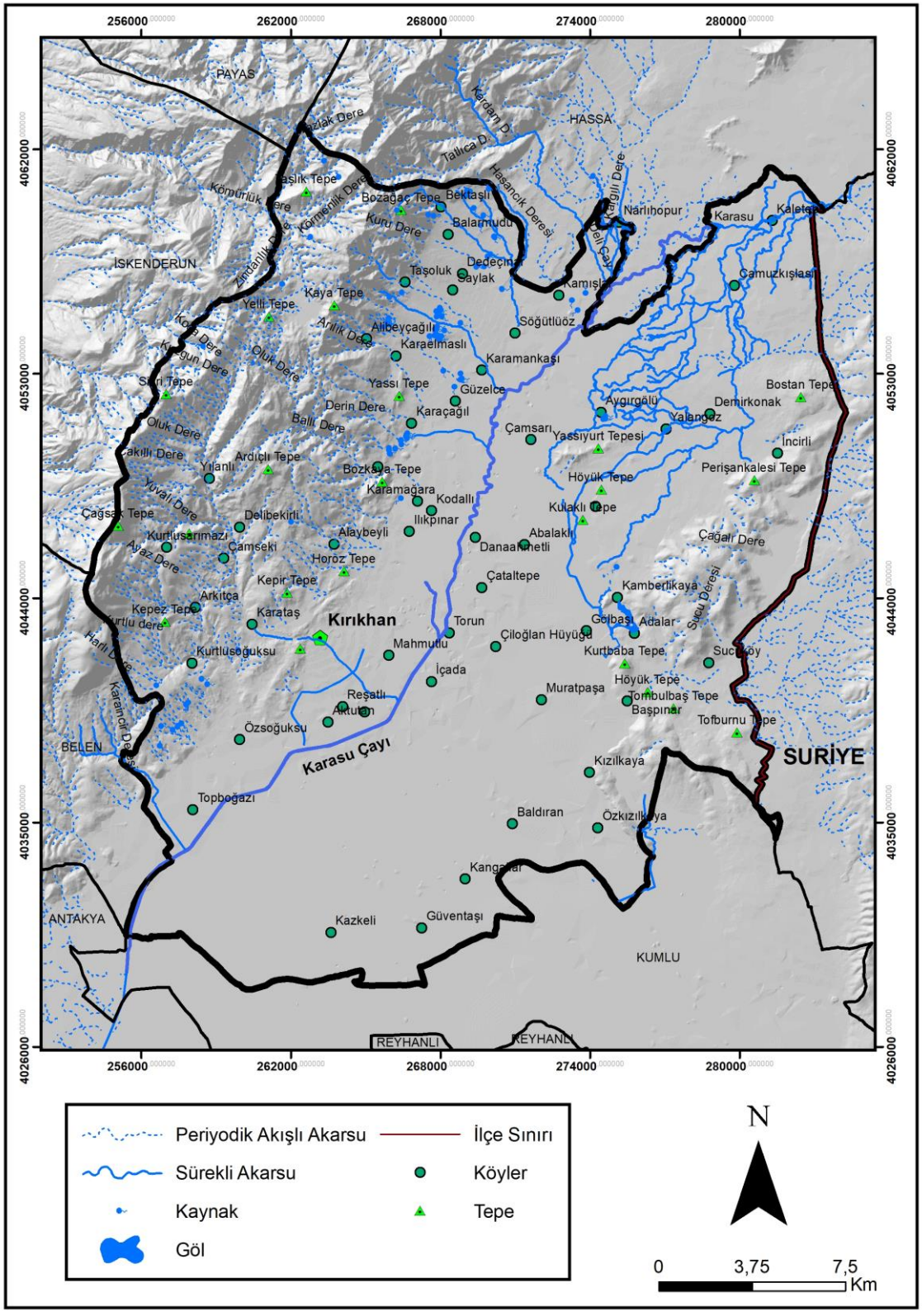
Fotoğraf 1.20. Karasu Çayı'nın Torun Köprüsü Civarından Görünümü.

Kaletepe köyünün kuzeydoğusunda doğal sınır oluşturan Karasu Çayı, ilçe sınırlarına dâhil olduktan sonra güneybatı yönüne akışına devam eder. Amanos Dağları'ndan inen ve akışı zayıf olan derelerin sularıyla kuzey yönünden akan Höpür Çayı ile birleşerek Ilıkpınar ve Kodallı köyleri yakınında bulunan Kamışlar regülatörünü geçer. Kamışlar regülatöründen sonra Torun köyü çevresinde bulunan

Torun Köprüsü'nden itibaren açılan drene kanalına girer ve Amik Ovasını kat ederek Küçük Asi Kanalı ile birleşir. Karasu Çayı'nın toplam uzunluğu 134 km.dir. Bu uzunluğun 49 km.si Gaziantep, 58,8 km.si Hatay, 28,1 km.si ise Türkiye-Suriye sınır çizgisini oluşturmaktadır. Çayın Hatay sınırları içerisinde 56,8 km.lik uzunluğun 27,4 km.si yapay Karasu kanalından ibaret olup, doğal yatağında akmaz.

Karasu Çayı'na kuzeyde katılan beslenme kollarından olan Deli Çay kaynağını Üçgöz Yaylası'nın doğusundaki yamaçlardan alarak araştırma sahası sınırları dışında bulunan Çatköy'ün güneyinde doğudan gelen Karakaya Deresi ile birleşir. Kaplı Mahallesi'nin kuzeydoğusunda Değirmendere ve Bilalık Dere ile bağlanır. Saha dışında kaynağını almış olsa da, sahanın kuzeyinde Narlıhöpür köyünün güneyinde Kargılı Dere ile çok sayıda geçici akarsu tarafından beslenmektedir. Karasu Çayı'nın kuzeybatıdan kolları Körmenlik Dere, Cehennem Dere, Örgün Dere ile Arılık Dere'dir. Kırıkhan ilçesinin kuzeybatısında bulunan Amanoslar'ın yüksek kesimlerinden kaynağını alan Körmenlik Dere kuzey-güney doğrultusunda akar. Körmenlik Dere'nin suları güneyinde bulunan Cehennem Dere ile birleşir. Örgün Dere'nin suları Taşoluk, Cehennem Deresi'nin suları ise Alibeyçağıllı köyünün bulunduğu sahayı drene etmektedir. Öğün, Cehennem ile Körmenlik Deresi'nin suları Karamankaşı köyünün 2 km. doğusunda Karasu Çayı ile birleşir. Araştırma sahasının kuzeybatısında bulunan Oluk Dere kaynağını Amanos Dağları'nın yüksek tepelerinden olan Yelli Tepe'den almaktadır. Bu dere güneydoğu doğrultusunda kıvrımlar çizerek akmaktadır.

Derenin yaklaşık uzunluğu 9-11 km.dir. Oluk Dere'nin güneybatısında, kuzey-güney yönünde Derin Dere, Ballı Dere ve Harlı Dereler bulunmaktadır. Birbirine paralel olarak uzanan bu üç derenin suları Bozkaya Tepesi çevresinde birleşerek, Ceylanlı ve Karamağara köylerinin bulunduğu sahayı drene etmektedir. Harlı Dere, Ballı Dere ve Derin Dere'nin suları aynı zamanda Ceylanlı kaynaklarının beslenmesi açısından da oldukça önemlidir. Deniz seviyesinden 1667 m. yükseltide bulunan Sivri Tepe'nin kuzey ve güneyinde birbirine paralel yönde akan dereler yer alır. Sivri Tepe'nin kuzey ucunda Koca Dere ile Kuzgun Dere, güney ucunda ise Oluk Dere ve Çakıllı Dereleri bulunmaktadır. Bahsi geçen derelerin suları araştırma sahası dışında dağlık sahadan katılan pek çok geçici akarsu tarafından beslenmektedir.

Harita 1.6. Kırıkhan İlçesi'nin Hidroğrafya Haritası.

Fotoğraf 1.21. Araştırma Sahasının Kuzeybatısında Bulunan Oluk Deresi, Güneydoğu Doğrultusunda Kıvrımlar Çizerek Akmaktadır.

Araştırma sahasının batısında bulunan akarsular, kuzeyden-güneye doğru Koca Dere, Kuzgun Dere, Çakıllı Dere, İncirli Dere, Yuvalı Dere ile Delibekirli Çayı'dır. Bu akarsulardan olan Delibekirli Çayı kaynağını Amanos Dağları'nın yüksek tepelerinden olan Bingeyik Tepesi'nden almaktadır. Derin ve profilli bir vadi içerisinden akan Delibekirli Çayı yaklaşık olarak 11-15 km.lik bir uzunluğa sahiptir. Orta-Üst Miyosen konglomera, kumtaşı, kiltaşı gibi birimlerin içinde oluşan vadiden akan çay kaynağını aldığı Yılanlı köyünün 1,5 km. kuzeyinden itibaren, Yılanlı, Dekibekirli, Karataş, Kırıkhan kenti ile Karadurmuşlu'dan geçtikten sonra Karasu Çayı ile birleşir. Delibekirli Çayı'nın havza alanı 66 km²den oluşmaktadır.

Sahanın batı kesiminde Karamağara ve Alaybeyli köyleri arasında bulunan ve kaynağını Karamağara'nın gerisinde Bozkaya Tepe'den alan İncirli Deresi bulunmaktadır. Dere yaklaşık olarak 7-9 km.lik uzunluğa sahiptir. Amik Ovası'na yakın

olan bu dere 35 km²lik bir alanı drene etmektedir. Bu dere aynı zamanda sahanın Amik Ovası'na yakın tarım arazilerinin sulanması için önemli bir sulama kaynağıdır.

Fotoğraf 1.22. Kaynağını Karamağara Köyü'nün Gerisinde Bozkaya Tepe'sinden Alan İncirli Deresi'nin Temmuz Ayındaki Görünümü.

İncirli Deresi'nin batısında bulunan Yuvalı Dere kaynağını Kurtlusarımazi köyünün kuzeyinde bulunan Bingeyik Tepesi'nden alarak kuzey ve kuzeydoğuya doğru akar. Yuvalı Deresi'nin güneyinde Kuru Deresi bulunmaktadır. Bu derenin suları Kurtlusarımazi köyünün bulunduğu sahayı drene etmektedir. Derenin suları araştırma sahası dışında dağlık sahadan katılan geçici akarsular tarafından beslenmektedir. Dere yaklaşık olarak 12-14 km. uzunluğa sahiptir. Araştırma sahasının güneybatı kesiminde en önemli akarsular Bağ Deresi ile Kepez Deresi'dir. Kuru Dere'nin güneydoğusunda bulunan Bağ Deresi Oligo-Miyosen dönemine ait jipsli seri üzerinde akış göstermektedir.

Fotoğraf 1.23. Kuru Deresi'nin Aralık Ayındaki Görünümü.

Akım değeri yüksek olan Bağ Deresi yaklaşık olarak 17-19 km. uzunluğa sahip olup, drenaj alanı 32 km.dir. Dere Arkıtça, Çamseki, Kurtlusarımazi gibi köylerin bulunduğu sahayı drene etmektedir. Bağ Deresi'nin güneybatısında bulunan Kurtlu Dere kaynağını 734 m. yüksekliğine sahip Kepez Tepesi'nden almaktadır. Derenin yaklaşık uzunluğu 16 km. olup drenaj alanı 27 km²dir. Kurtlu Dere'nin suları Kurtlusoğuksu köyünü drene etmektedir.

Araştırma sahasının doğusunda dağlık ve engebeli sahada kuzeyden-güneye Çağalı Dere, Şerşep Deresi ile Sucu Deresi bulunmaktadır. Yaz mevsiminde yatakları kuru olan akarsular ilkbahar mevsimine bağlı olarak akışa geçer. İlkbahar aylarında meydana gelen sağanak yağışlarda Sucu Deresi'nin suları Gölbaşı Gölü'ne dökülmektedir. Çağalı Deresi'nin kuzeybatısında bulunan Kis Deresi gibi küçük dereler periyodik akışlı olup yaz mevsiminde kurumaktadır. Karaçay Çayı'nın akım ve rejim durumunu tespit etmek için DSİ tarafından bu çay üzerinde yapılan ölçme noktaları

1953 yılından beri ölçüm yapmaktadır. DSİ tarafından 24 Ağustos 1953 yılında açılan Torun Köprüsü AGİ yaklaşık 84 m. yükseklikte bulunmaktadır. Bu istasyon 1768 km²lik bir yağış alanına sahip olup bu çalışmada 1953-2015 yılları arasındaki akım değerlerinin yıllık ve aylık ortalaması ile araştırma sahasına ait yağış miktarı birlikte incelenecektir (http://www.rasatlar.gov.re/14.05.2018.). Torun Köprüsü AGİ'nun 52 yıllık verilerine göre Karasu Çayı'nın yıllık ortalama toplam akımı 353,2 10^6 m^3dir. Ocak ayından itibaren Karasu Çayı'nın akım değerleri yükselmeye başlamakta ve bu artış Şubat ve Mart aylarında da devam etmektedir. Akım değerleri Nisan ayından sonra azalmaya başlamakta ve Ağustos ayında (2,3 m^3/sn.) minimum seviyesine ulaşır. Eylül ayından itibaren yükselmeye başlayan akım değerleri Ekim ve Kasım aylarında stabil bir görüntü ortaya koymaktadır. Aralık ayından itibaren artmaya başlayan akım değerleri Nisan ayından itibaren tekrar düşmeye başlar. Karasu Çayı'nın sonbahar mevsiminde debi artışında, tarımsal sulamada kullanılan suyun azalması etkilidir. Yaz başlarında akım değerlerinin düşmesinde yağışların azalması ile tarımsal arazilerin sulanması için tüketilen suyun artması etkili olmuştur. İlkbahar ve kış mevsiminde ise akım değerlerinin yükselmesinde yağış miktarının artması etkili olmuştur.

Fotoğraf 1.24. Torun Köprüsü AGİ'ndan Bir Görünüm.

Kırıkhan ilçesinde akarsu ağlarının oluşumu ve gelişmesinde rölyef ve eğim şartları etkilidir. Sahanın kuzeybatısı ile batısında yoğun bir akarsu ağı bulunurken güney ile doğu kesiminde akarsu ağı eğim ve rölyef şartlarına bağlı olarak gelişmemiştir. Akarsular eğim şartları ve özelliklerine bağlı olarak gelişme gösterirler. Fakat bundan sonra devam eden aşınma ile meydana gelen ikinci ve üçüncü nesil vadilerin kuruluşu üzerinde bünye ve litoloji, zayıf direnç sahaları, jeolojik şartlar, yeni kabuk hareketleri gibi çeşitli etmenler rol oynar. Bunun sonucunda akarsu şebekesi zamanla değişikliklere uğrar ve sonuçta belirli drenaj tipleri meydana gelir (Erinç ve Bilgin, 1956:132). Akarsular mevcut eğim şartlarına bağlı olarak bazı kesimlerde dirsek, kavis, dik, paralel, saçak şekil ve durumları göstermektedir (Yalçınlar, 1996:4).

Araştırma sahasının en büyük akarsuyunu oluşturan Karasu Çayı ve kollarında paralel drenaj ağı gelişmiştir. Bu drenaj tipinin özelliği akarsuların birbirine paralel veya supparalel şekilde dizilmiş olmalarıdır. Böyle bir düzenin meydana gelmesi, belli meyil ve yapı şartlarının gerçekleşmesine bağlıdır. Bu hususta zaman unsuru da rol oynar. Çünkü geniş sahalarda aynı yönde ve aynı derece kuvvetle meyillenmiş yamaçlar üzerinde başlangıçta yapıya lakayt ve yalnız meyle bağlı kurulan paralel akarsular, aradan belirli zaman geçince yapıya uygun subsekantların ortaya çıkışı ile bu karakterlerini kaybederler. Geniş sahalarda yamaç meyillerinin bir tarafa doğru kuvvetli olması paralel drenajın teşekkülüne elverişlidir (Erinç, 2002:579).

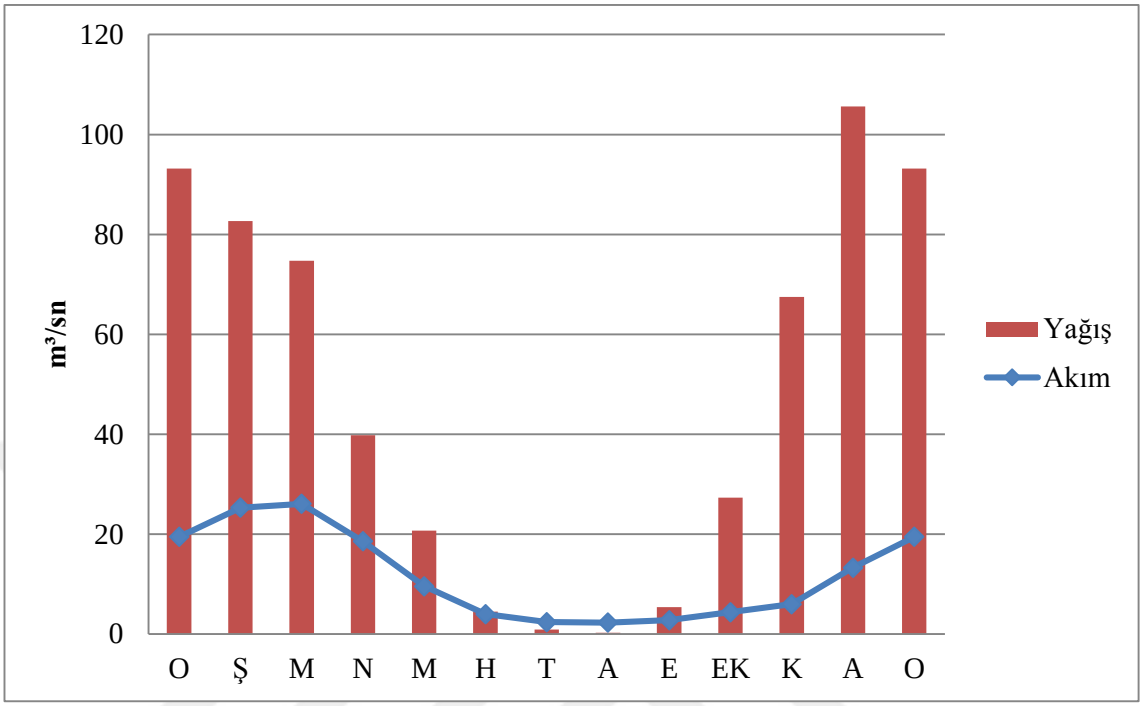
Tablo 1.24. Karasu Çayı'nın Aylık Ortalama Akım Değerleri (1953-2015) ile Kırıkhan'ın Aylık Ortalama Yağış Miktarı (1971-2015).

AYLAR	**O**	**Ş**	**M**	**N**	**M**	**H**	**T**	**A**	**E**	**Ek.**	**K**	**A**	**YIL**
Akım Değ. (10^6 m³/sn.)	19,5	25,3	26,1	18,6	9,6	4,0	2,4	2,3	2,8	4,4	6,0	13,3	11,2
Ortalama Yağış Değer. (mm.)	93,2	82,7	74,7	39,8	20,7	4,5	0,9	0,3	5,4	27,3	67,5	105,6	522,6

Kaynak: DMİGM ve DSİ verilerinden faydalanılarak.

Karasu Çayı'na katılan Delibekirli Çayı, Delibekirli Vadisi boyunca batıdan-doğuya doğru Yılanlı, Delibekirli, Karataş ile Kırıkhan kenti boyunca kaynağından havzaya girdiği yere kadar aynı yönde paralel bir şekilde uzanır. Yine sahanın

kuzeybatısında bulanan Koca Dere, Kuzgun Dere, Oluk Dere, Çakıllı Dere ile Yuvalı Dere'nin oluşturduğu vadiler içinde akan sular birbirine paraleldir.

Şekil 1.19. Karasu Çayı'nın Aylık Ortalama Akım Değerleri (1953-2015).

Paralel akarsu ağı dışında dandritik drenaj tipide gelişmiştir. Vadi şebekesinin kuruluşu üzerinde yapı ve litolojik istikamet verici tesirler icra etmediği homojen sahalarda, bilhassa yatay yapılarda ve zayıf mukavemet hatları göstermeyen masif katılışım kayaları üzerinde drenaj genellikle dandritiktir (Erinç, 2002:567). Araştırma sahasının kuzeybatısında Taşlık Deresi ile Cehennem Deresi gibi küçük dereler birleşerek Örgün Deresi'ni oluşturmaktadır. Çok geniş yayılım gösteren andezit ve Neojen birimler üzerinde gelişen dandritik drenaj tipinin belirdiği oluşuma bir diğer örnekte Harlı Dere ile Ballı Deresi'nin birleşerek İncirli Deresini oluşturdukları kesimdeki vadi ağları bu drenaj tipine örnektir.

Sonuç olarak Karasu Çayı, Hatay sınırları içerisinde 58,8 km.sinin 27,4 km.si yapay Karasu Kanalı'ndan ibaret olup, doğal yatağı içerisinde akmaz. Dolayısıyla Karasu Çayı'nın Hatay sınırları dışında hâkim olan dantritik drenaj ağı, araştırma sınırları içeresindeki drenaj ağına uymaz. Amanoslar'ın yüksek kesimlerinde küçük derelerin birleşerek daha büyük dereler oluşturmaktadır. Çok geniş yayılım ağına sahip olmayan dandritik drenaj ağı daha çok sahanın kuzeybatısında görülür. Amanos

Dağları'nın dik yamaçlarından inen Koca Dere, Kuzgun Dere, Oluk Dere, Çakıllı Dere ile Yuvalı Dere'nin oluşturduğu vadiler içinde akan sular birbirine paralel olup sahasında en yaygın drenaj tipini oluşturmaktadır.

Kırıkhan ilçesinde akarsuların uzun yıllar ortalamasına göre yağmur rejimi tiplerinden *Yağmurlu-Akdeniz Rejimine* dâhil olduğu düşünülebilir. Bu rejim tipi Akdeniz ikliminin hüküm sürdüğü bölgelerdeki akarsuların rejim tipidir. Bu rejimde kış seviye yükselmesi ve yaz alçalması görülür. Seviye yükselmesinin maksimum değere eriştiği ay Şubat'dır. Minimum değerler ise Ağustos ve Eylül aylarında gerçekleşir (Hoşgören, 1984:77). Yağmurlu-Akdeniz akarsu rejiminde akım eğrisi birinci derece yağış rejiminin doğal bir sonucudur. Bu sebepten kış azamisi ve çok kuvvetli bir yaz asgarisi belirgin vasıflarını meydana getirir. Yüksek arızalı sahalardan doğan veya havzası kontinental iç kısımlara fazla sokulan Akdeniz akarsularında azami akım, kar erimesinin şiddetlendiği ve yağışların bol olduğu ilkbahara doğru kayar (Erinç, 1957:113).

1.3.4. Göller

Araştırma sahasında bulunan göller tektonik bir çöküntü alanında, volkanik setler arasında veya gür kaynakların yeryüzüne çıktığı sahalarda gelişme göstermiştir. Göllerin bir kısmı yıl boyunca varlığını sürdürürken bazı göller ise kuraklığa veya beşerî faktörlerin etkisiyle kurumuştur. Bu göllerden biri olan Amik Gölü alanın hidrografik düzeninin insan eliyle değişmesi sonucunda kurutulmuştur. Araştırma sahasında doğal göl olarak ifade edilen Gölbaşı Gölü, Kırıkhan kentinin doğusunda Aygır Gölü ise sahanın kuzeydoğusunda yer almaktadır. Yaklaşık 75 m. yükseltide bulunan Gölbaşı Gölü, tektono-karstik bir çöküntü alanı içerisinde Amik Ovası'nın doğusunda yer alır. Gölbaşı ile Adalar köyleri arasında 716 da.lık bir yüzey alanına sahip olan göl jeolojik açıdan Kretase yaşlı neritik kireçtaşlarından meydana gelir. Göl kuzeyden ve güneyden de Pliyosen bazaltları ile çevrelenmiştir. (Karataş, 2010:85).

En alçak kesimi olan batı kıyılarının derinliği 1,5 m. iken, güneydoğu kıyılarının derinliği 5 m.yi aşar. Batı kısmı Amik Ovası'na doğru açılan düzlüklerden oluşurken, doğu kısmı faylanmanın olduğu ve gölü besleyen ana su kaynaklarının yer aldığı bölümdür. Derinliğin arttığı bu bölümde 8,8 km² yüzölçümüne sahip küçük bir ada yer alır. Kuzeybatısında yükselen ve kamışlar arasında yer alan büyük ada ise 68 km²dir.

Gölbaşı Gölü'nün kireçli olan suları bu gölün doğusunda bulunan Adalar ile kuzeybatısında yer alan Gölbaşı köylerinin tarım arazileri bu göl suları tarafından sulanmaktadır (Fotoğraf 1.25.).

Göl içerisinde Anomoeoneis phaerophora, Coloneis amphisbaena, Dinobryon sartularia, Pediastrum tetras, Treubaria triappendiculata fitoplankton türleri ile Asplanchna riodonta, Brachionus angularis, Corulella oblusa, Keratella cochlearis, Synchaeta oblanga zooplankton türleri ile Synchaeta oblanga, Chara flagiris (Clarophyceae), Cyperus serotinus (Cyperaceae), Eleocharis palustris (Cyperaceae) türlerine ait su bitkileri tespit edilmiştir. Fitoplankton ve Zooplankton türlerinin yanı sıra karabalık (*Claries gariepinus)*, yılan balığı (*Anguilla anguilla)*, midye ve kurbağa türleri de gölde bulunan diğer canlı çeşitleridir (Şereflişan, 2014:30-32).

Fotoğraf 1.25. Adalar Köyü'nden Gölbaşı Gölü'nün Bir Görünümü.

Gölbaşı Gölü'nün dışında Yalangoz ile Aygırgölü köyleri arasında yer alan ve Aygır Gölü adını taşıyan bir doğal göl daha bulunmaktadır. Amik Ovası'nın kuzey

kesiminde, Kahramanmaraş-Hatay grabenini oluşturan düzlük alanda yayılan gölün toplam yüzölçümü 15 km²dir. En derin yerinin 1,5 m. olduğu Aygır Gölü'nün kıyı kesimleri ve göl çevresi sazlık ve nilüferlerle kaplıdır. Olta balıkçılığı yapılan gölde en yaygın balık türü Sazan (*Cyiprinidae*) dır. Göl kuzeyinde bulunan bazaltlardan doğan 30 l./sn. debili kaynağın sularıyla beslenen bir çukur üzerinde bulunmaktadır.

Fotoğraf 1.26. Aygırgölü Köyü'nün Doğusunda Bulunan Aygır Gölü'nden Bir Görünüm.

1.4. TOPRAK

Bilindiği gibi toprak örtüsünün oluşması için yüzlerce ve hatta bazı toprak grupları için binlerce yıllık bir zaman süreci gereken, buna karşılık ekolojik dengesi bozulduğu takdirde, çok kısa sürede aşınarak ortadan kalkabilen en kıymetli doğal kaynaklardan biri de topraktır (Arınç, 1997:87). Toprak oluşumunda etkili olan başlıca faktörler iklim, ana kayanın litolojik yapısı, topoğrafya, bitki örtüsü, zaman ve canlılardır. Kırsal yerleşmelerde tarımsal faaliyetlerin halkın birincil geçim kaynağı oluşturduğu araştırma sahasında toprak örtüsü ile ilgili yeterli çalışmalar yapılmamıştır.

Kırıkhan ilçesinin dâhil olduğu ve Başbakanlık Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü *Hatay İli Arazi Varlığı* adlı çalışma sahanın toprak özellikleri hakkında mevcut olan tek araştırmasıdır. Bu araştırmada Hatay ilinin toprak özellikleri detaylı bir şekilde ortaya konulmuş, ancak araştırma sahasına ait toprak özellikleri ve yapısından fazla bahsedilmemiştir.

Hatay İli Arazi Varlığı adlı yayın ile sahada yapılan gözlemler sonucunda 1/100000 ölçekli Kırıkhan İlçesi Toprak Haritası hazırlanmıştır. Sahaya ait genetik toprak sınıflandırma sistemiyle toprağın pedojenej gelişimine bağlı olarak zonal, azonal ve introzonal olmak üzere üç kategoriye ayrılmıştır. Sahada yaygın toprak grubunu oluşturan Zonal toprakların oluşumunda yağış miktarı, vejetasyon ve sıcaklık etkiliyken Azonal topraklar daha çok eğimin azaldığı Amik Ovası ve etrafında bulunurken en az yayılış alanına sahip İntrozonal topraklar sahada ana kaya ve drenaj sistemine bağlı olarak Kırıkhan kentinin doğusundaki köylerde yayılış göstermektedir.

1.4.1. Zonal Topraklar

Araştırma sahasında en fazla yayılış alanına sahip olan zonal toprakların oluşumunda iklim ve vejetasyon önemli rol oynamıştır. Bunun yanı sıra bu toprakların oluşması için arazinin düz ve düze yakın ve drenajının iyi olması gerekmektedir (Atalay, 1982b:196). Bu topraklar sıcak ve kurak iklim şartlarıyla, zaman zaman orman formasyonu altında gelişme göstermiş, organik madde bakımından fakir olan topraklardır. İyi gelişmiş profil özelliğine sahip olan bu topraklar sahanın kuzeyinde ve doğusunda gelişim imkanı bulmuştur.

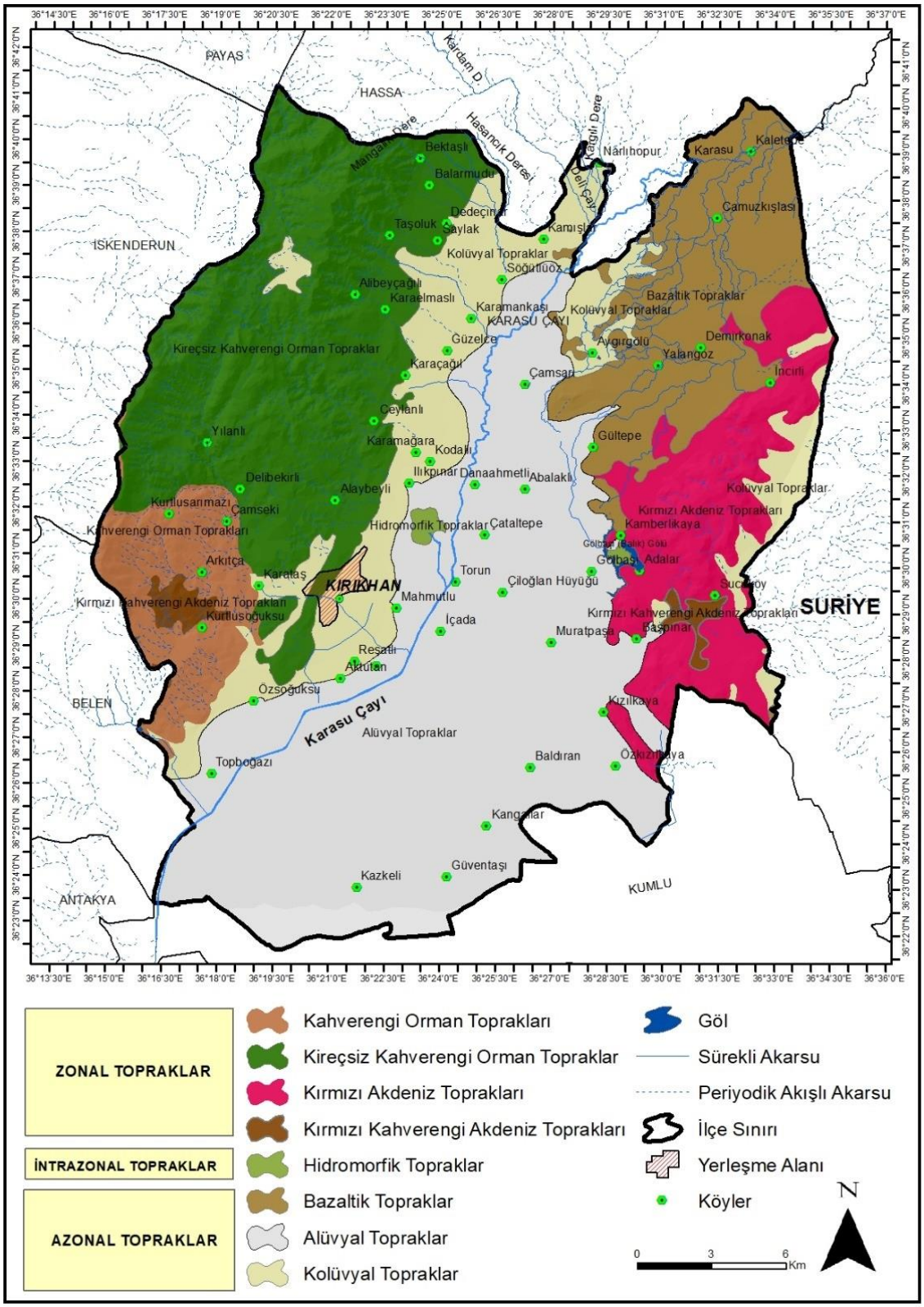
1.4.1.1. Kırmızı Renkli Akdeniz Toprakları

Bu topraklar genel olarak humus bakımından fakir ve demirseskioksit yönünden zengindir. Esas itibariyle garig vejetasyonunun altında kalsik, kireçli veya dolomitik kireçtaşları üzerinde oluşmasına rağmen orman tahribi ile güneş ışınlarına maruz kalan sahalarda yayılış göstermektedir. kil bakımından zengindir Bu topraklar, derin çatlaklar veya parçaları bol miktarda bulunmaktadır (Atalay, 1982b:208). Toprak oluşumunda kirecin yıkanması sonucunda kurak yaz döneminde yükseltgenmesiyle yerinde demir oksit birikimi işlemleri etkilidir. Toprağın gövdesi (AB) çoğunlukla doğrudan doğruya sert kireç taşı üzerine oturur. İstisnai durumlarda ise arada ince, yumuşak bir kireç katı bulunmaktadır. Bu topraklar üzerinde taşlılık ve kaya çıkışları oldukça yaygındır (Köy

Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 1998:16). Kırmızı Akdeniz topraklarının diğer adı da Terra Rossa'dır. Terra-rossalar potasyum bakımından zengin, fosfor ve nitrojen bakımından ise yoksundur. Bileşiminde silisin yanı sıra demir ve alüminyum da bulunur. Bileşimindeki yüksek demir miktarı ve çok az organik madde nedeniyle parlak kırmızı bir renge sahiptir (Arınç, 2011:49). Kırmızı Renkli Akdeniz topraklarının üzerinde doğal örtüsü Akdeniz iklimi bitki topluluğu olan çalı-maki bulunmaktadır. Bu topraklar üzerinde bulunan meşe (*Quercus*) Akdeniz iklimi bitki topluluğunun baskın türüdür. Meşe dışında incir, dut ve zeytine de rastlanmaktadır. Kırmızı topraklar orman vejetasyonunun korunduğu yerlerde Kahverengi Orman topraklarına dönüşmektedir. Kırmızı Akdeniz Topraklarını, Kahverengi Orman Topraklarından kırmızı renk özelliği belirgin bir şekilde ayırmaktadır. Araştırma sahasında Türkiye-Suriye sınırına yakın olan Gültepe, İncirli, Sucu ve Demirkonak köylerinde bu topraklar kesintiye uğramıştır.

Fotoğraf 1.27. Humus Bakımından Fakir Demirseskioksit Yönünden İse Zengin Olan Kırmızı Renkli Akdeniz Topraklarından Bir Görünüm.

Harita 1.7. Kırıkhan İlçesi'nin Toprak Haritası.

1.4.1.2. Bazaltik Topraklar

Bu topraklar aynı iklim şartları altında kireç taşları üzerinde oluşmuş olan kahverengi ve kırmızı topraklara benzerlik gösterirler. Orta derin profile sahip olan bu topraklar ağır killi olup iyi bir profil göstermezler. A horizonu granüllerden blok yapıya kadar değişken yapıda olup B horizonu A horizonuna göre daha ince bünyeli ve blok yapılıdır. Organik maddesi zayıf olup kireçsiz yapıda bulunmaktadırlar. Bünyelerinde su tutma özelliği fazla olan bu topraklar, meyve ve meyvecilik ile uğraşılan yerlerde yaygın olarak görülmektedir. Meyvecilik faaliyetleri dışında bu toprakların yayıldığı alanlarda tarımsal faaliyetler de yapılmaktadır. Bazı sahalarda bu toprakların bünyelerinde küçük veya orta halde taş parçacıkları bulunmaktadır. Araştırma sahasında bazaltik topraklar Yalanköz çevresi ile Kaletepe ve Camuzkışlası köylerinde kesintiye uğramıştır.

1.4.1.3. Kahverengi Orman Toprakları

Kırıkhan ilçesinin batısında yer kaplayan kahverengi orman toprakları; kireçli şistler, gnays, kil, marn ve değişik kalkerler üzerinde oluşmuştur. Granüllü yapıda olan bu toprakların yayıldığı alanlarda yıllık yağış ortalaması 400-800 mm. arasında değişmektedir. Kahverengi orman toprakları yüksek kireç içeriğine sahip ana madde üzerinde oluşurlar. Profilleri A (B) C şeklinde olup horizonlar birbirine tedricen geçiş yaparlar. Bunlardan A horizonu çok gelişmiş olduğundan iyice belirgindir

A horizonu koyu grimsi kahverengi ve sığdır, humus miktarı %3 ile %10 arasında değişmektedir; pH'ı 6 civarındadır, baz strüktürü ise %50 dolayındadır. B horizonu nötraldır, kahverengi rengindedir ve kalınlığı 30-60 cm. arasında değişmektedir; (B) horizonundaki serbest demir miktarı C veya A horizonuna nazaran az da olsa fazladır, gerçekten kahverengi olan (B) horizonu bu durumu yansıtmaktadır, ancak toprak oluşum olayları ilerledikçe B horizonunun rengi kahverengi ile kırmız arasında değişmektedir (Atalay, 1982b:209). Araştırma sahasında kahverengi orman toprakları genellikle tepelik ve eğime sahip dağlık bir rölyef özelliği gösteren ilçenin batı kesimindeki sahalarında görülür. Arkıtça, Kurtlusoğuksu, Kurtlusarımazi ve Çamseki gibi kırsal yerleşmelerde görülen bu toprakların kaplı olduğu sahalarda eğim ve toprak derinliğinin imkân verdiği ölçüde kuru tarım yapılmaktadır. Kahverengi orman toprakları sahada meşe ve sarıçam ağaçlarının altında yayılış göstermektedir.

Fotoğraf 1.28. Kırıkhan İlçesi'nin Batısında Oldukça Geniş Bir Sahaya Yayılan Kahverengi Orman Topraklarından Bir Görünüm.

1.4.1.4. Kireçsiz Kahverengi Orman Toprağı

Şiştler, serpantin ve kristal kireçtaşı üzerinde; orman ve çalı örtüsü altında, zayıf, ileri derecede katmanlaşmış kireçsiz kahverengi orman toprakları oluşmuştur. Toprak profilinde üste koyu gri kahverengi A, altta daha kırmızı, bünyece daha ağır veya yapı olarak farklı B, en altta C, horizonu bulunur. Şist üzerinde bulunan toprak açık renklidir. Kireç taşı üzerindeyse özellikle B horizonu daha kırmızıdır. Oluşumunda üst toprakta organik madde birikmesi, kireç yıkanması, oksitlenmesi, kil Fe-A_1 oksitlerinin A horizonundan B horizonuna yer değiştirmesi etkilidir. Kireçsiz kahverengi toprak oluşumunu gösteren kalkerler eski olup Permien yaşlıdır. Şistler Devonien'e ve serpantin Mesozoik'e aittir. Serpantin ve bazı şistlerden ayrışan materyal serbest kireçten yoksundur. Kireç taşından ayrışan materyal yüksek oranda kireçlidir. Kireçsiz kahverengi orman topraklarında Ph ve bazla doyma oranları yüksek olmasında yoğun yaşın etkisi ile toprakların profilden yıkanması etkilidir.

Fotoğraf 1.29. Amanos Dağları'nda Kireçsiz Kahverengi Orman Topraklarının Yayıldığı Alandan Bir Görünüm.

Horizon hudutları geçişli ve tedrici olan Kireçsiz kahverengi orman topraklarının A horizonundaki derinliği 10-30 cm, B horizonundaki derinliği ise 15-50 cm. arasında değişmektedir (*Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü*, 1998:16). Araştırma sahasında kireçsiz kahverengi orman toprakların yayıldığı alanlar sahanın en yüksek ve en arızalı kesimi olan Amanos Dağları'nı içine alan yerlerdir. Sahada bu toprakların kuru tarımda kullanıldıkları görülürken tarımın yapılmadığı ormanın üst sınırına yakın kesimlerinde mera alanı olarak kullanılmaktadır.

1.4.1.5. Kırmızı Kahverengi Akdeniz Toprakları

Nötr veya hafif alkalen reaksiyon gösteren bu topraklar, silisli ana kaya üzerinde nemli iklimlerde meşe veya maki vejetasyonu altında gelişmişlerdir. A horizonu iyi gelişmiş olup daha ziyade kahverengidir. A ve B horizonlarında kireç bulunmaz (Dizdar, 1987:29). Kırmızı kahverengi Akdeniz toprakları kurak devre esnasında ped yüzeyler üzerinde oluşmuş ferri hidroksit kabuklu kil bakımından zengin, kompakt,

hafif asit B horizonuna sahip ve ayrıca ince null tabakasına sahip topraklardır. Bu toprağın C horizonunda ise sarı/kahverengi bir kabukla kaplı kuru karbonatik balçık bulunmaktadır (Atalay, 1982b:209).

Fotoğraf 1.30. Başpınar Köyü'nün Güneyinde Kurak ve Sıcak Yaz Döneminin Etkisiyle Yoğun Oksitlenmeye Maruz Kalan Kırmızı Kahverengi Akdeniz Topraklarından Bir Görünüm.

Kurak ve sıcak yaz döneminin etkisiyle yoğun oksitlenmeye maruz kalan toprak demir bileşiklerinin birikmesi sonucunda kırmızı renklidir. Bu tür topraklar alçak şekillerde ve daha düz eğimlerde ve nemli koşullarda oluşmuştur. Bu durum sonucunda toprağın üstü daha koyu ve kahverengiye kaçan bir renktedir. Organik maddesi yüksek, toprak gövdesi ise daha derindir. Kırmızı kahverengi Akdeniz toprakları kristal kalker çakıllı ve kalker çimentolu konglomera litolojisi üzerinde bulunmaktadır. Toprak gövdesiyle konglomera arasında kalın bir geçiş katı veya yumuşak kireç katı vardır. Kırmızı kahverengi Akdeniz topraklarında su ve besin tutma sığası fazla olup bazla doyma oldukça yüksektir. Toprağın organik madde kapsamı ortadadır, derinlikleri

düzenli şekilde azalıp pH'ı 7,3-7,6 arasında değişmektedir. Araştırma sahası genelinde bu tür toprakların yayılma oranı fazla değildir. Kırıkhan ilçesinin doğusunda bulunan Sucu ve Başpınar köylerinin çevresinde bu topraklar kesintiye uğramıştır.

1.4.2. İntrazonal Topraklar

Bu toprakların oluşmasında topoğrafik unsurlar, drenaj ve ana materyaller etkilidir. Dolayısıyla toprak oluşumu yeteri kadar ilerlememiştir; horizon teşekkülü tam değildir. İntrazonal topraklar AC horizonlu olup araştırma sahasında çok fazla görülmez. En çok görülen introzonal toprak türü hidromorfik topraklardır.

1.4.2.1. Hidromorfik Topraklar

Taban suyu yüksek, drenajı zayıf, yılın önemli bir kısmında su altında bulunan ve gür bir vejetasyonun oluşumuna elverişli düz topoğrafya arazilerinde oluşmuş olan ve özellikle yerel koşullara bağlı olarak gelişen topraklardır (Ergene, 1993:454). Bataklık, sazlık gibi alanlarda suların biriktiği yerlerde toprak örtüsü devamlı su altında kaldığı için oksijensiz olan topraklardır. Organik madde bakımında zengin olan bu toprakların drenajları mümkün değildir. Araştırma sahasında 4-8 ay arasında görülen yağışlar sonucu devamlı yaş halde bulunan bu topraklar drene edildiklerinde suyu seven çayır veya yem bitkilerinin yetiştiriciliğinde kullanılmaktadır. Sürekli taşkına uğrayan ovalarda, dağların yüksek kesimlerinde bulunan mahallî çukurlar ile Kamberlikaya, Adalar ve Gölbaşı köylerinde bu topraklar yayılış gösterir.

1.4.3. Azonal Topraklar

Bu gruba giren topraklar, eğimli yamaçlarda devamlı taşkın ve millenmeye uğrayan taşkın ovalarında, genç alüvyal ve volkanik depolar üzerinde bulunmaktadır. Azonal topraklarda erozyon ve birikme horizonlaşmaya imkân vermemektedir. Bunun yanı sıra yeni oluşmuş volkanik ve tortul depolar veya su altında yeni çıkmış yüzeyler üzerinde toprak oluşumu için yeterli zaman geçmediğinden toprakta horizonlaşma olmamıştır (Atalay, 1982b:220). Genç topraklar olarak bilinen azanol topraklar Kuaterner dönemine ait formasyonlar üzerinde oluşmuştur. Bu toprakların oluşumu üzerinde iklim ve bitki örtüsü yeterli ölçüde etkili değildir. Topraklar bütün özelliklerini üzerinde bulundukları ana kayaçlar üzerindeki materyallerden alır.

1.4.3.1. Alüvyal Topraklar

Tarımsal faaliyetler açısından büyük önem taşıyan alüvyal topraklar azonal toprak grubu içerisinde en fazla yayılış alanına sahiptir. Bu topraklara araştırma sahasında Karasu Çayı ile bu çayın kenarlarında, Amik Ovası ile bu ova ve çevresinde bulunan köylerde görülür (Fotoğraf 1.31.).

Fotoğraf 1.31. Ilıkpınar Köyü'nün Batısında Tarımsal Faaliyetler Açısından Büyük Önem Taşıyan Alüvyal Topraklardan Bir Görünüm.

Gerek Karasu Çayı, gerekse Amik Ovası'nın batı ve kuzeyindeki derelerin taşıyıp yığılan alüvyal malzemenin eğimin azaldığı Amik Ovası ve çevresinde birikmesi, alüvyal toprak oluşumunu meydana getirmiştir. Sulama imkânlarına bağlı olarak her türlü kültür bitkisinin yetiştirildiği bu topraklar, organik madde bakımından oldukça zengindir. Akarsular tarafından taşınıp depolanan materyallerin birikmesi sonucunda oluşan (A) ve C horizonuna sahip genç topraklardır. Mineral birleşimleri akarsu havzasının litolojik birleşimi ile jeolojik periyotlarda yer alan toprak gelişimi sırasındaki erozyon ve birikime bağlı olup heterojen yapılıdır. Toprak profilinde

horizonlaşma yok yada çok az belirgindir. Buna karşılık çeşitli özellikte katlar görülür. Yukarı katlarda yıkanan kireç, miktar olarak da fazladır. Alüvyal topraklarda, üst toprak alt toprağa belirsiz olarak geçiş yapar. İnce bünyeli ve taban suyu yüksek olanlarda düşey geçirgenlik azdır. Toprak yüzeyi nemli ve organik madde bakımından zengindir. Alt topraklarda hafif seyreden bir indirgenme olayı hüküm sürmektedir. Toprak üzerindeki bitki örtüsü iklime bağlıdır. Bulundukları iklime adapte olabilen her türlü kültür bitkisinin yetiştirilmesine elverişli ve üretken topraklardır (Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 1998:15).

1.4.3.2. Kolüvyal Topraklar

Dağlık ve tepelik arazilerin eteklerindeki dar vadi tabanlarında yer çekimi ve küçük akıntılarla sürüklenmiş materyaller bu toprakları oluşturur. Kolüvyal topraklar (A), C profilli genç topraklardır. Toprak profilinde yağış yoğunluğuna veya eğim derecesine göre çeşitli parça büyüklüğünü içeren katlar görülür. Araştırma sahasında kolüvyal depolar sel olayları sonrasında taşınan malzemelerin eğimin azaldığı yerlerde birikmesi sonucunda oluşur. Eğimli olan bu toprakların drenajı iyidir. Araştırma sahasında farklı yükseltilerde rastlanan bu topraklar üzerinde bulunan bitki örtüsü iklime bağlı olarak otlak, çalı ve ormandan oluşmaktadır. Bu topraklar alüvyon topraklara oranla daha kuru oldukları için zayıf bitki örtüsüne destek olmaktadırlar. Bunun sonucunda üst toprakta daha az organik madde birikimi gerçekleşmektedir. Araştırma sahasında bu tür topraklar yükseltinin ve eğimin fazla, sularla harekete geçen çeşitli parçacıkların biriktiği kuzeybatıdaki dağlık alanlar ile Amonoslar da sarp engebeler arasında sıkışmış yerleşim noktalarının dolaylarında görülmektedir. Kırıkhan ilçesinin kuzeybatısında buluna Ceylanlı ile batısında buluna Narlıhöpür, Kamışlar, Söğütlüöz, Karamankaşı, Güzelce, güneyinde bulunan Attutan, Reşatlı ile Kodallı, Aygırgölü ve Başpınar köylerinde bu topraklar kesintiye uğramıştır. Bu yerleşim alanlarında kolüvyal topraklar daha çok meyve ve sebze tarımı için kullanılmaktadır.

1.4.3.3. Çıplak Kaya ve Molozlar

Organik madde bakımından fakir olan bu toprakların bünyeleri taş, çakıl ve kumlardan oluşur. Bitki örtüsünden yoksul olan bu topraklar Amanos Dağları'nın batı ve kuzeybatı yamaçları, Horoz Tepe'nin, batı ve kuzeyi, Kaya Tepe'nin doğusu, Sivri Tepe'nin batısı ile Kurt Dağları'nın doğusu ile Yılanlı köyünün güneyinde Perişah

mezrasının çevresindeki eğimli yüzeyler çıplak kaya ve molozlardan oluşmaktadır. Tarımsal faaliyetlere uygun olmayan bu topraklar sel sularına bağlı olarak taşınır.

Fotoğraf 1.32. Başpınar Köyü'nün Kuzeyinde Organik Madde Bakımından Fakir Olan Çıplak Kaya ve Molozlarlardan Bir Görünüm.

1.5. DOĞAL BİTKİ ÖRTÜSÜ

Araştırma sahası, sahip olduğu konum, iklim, yer yüzü şekilleri, yükselti, eğim, toprak yapısı ve bakıya bağlı olarak farklı bitki türlerinin yetişmesine imkan tanımıştır. Herhangi bir alanda bitki örtüsünün tutunması, gelişmesi ve mevcudiyetinin devam etmesi, o alanın toprak, ana materyal, topoğrafya ve biyotik faktörler gibi ortamı oluşturan ekolojik şartlara bağlıdır (Atalay, 1994c:10-11). Bunun yanı sıra iklim şartlarından olan ışık, sıcaklık, rüzgâr, nem ve yağış da bitkilerin yaşaması için gerekli olan zaruri ortamı ve unsurları sağlar (İnandık, 1961:8). Saha dünya üzerinde sınıflandırılan üç floradan biri olan Akdeniz-Flora Bölgesi sınırlarına dâhildir. Bu flora bölgesi İtalya'nın doğu yarısından Lübnan'a kadar uzanırken Türkiye'de Anadolu'nun güney kıyıları, Batı Anadolu kıyıları ile Trakya'nın güneyinde Gelibolu Yarımadası'na kadar uzanmaktadır.

Akdeniz florasını bazı çamlar (*Pinus halepensis, Pinus Pinaster ve Pinus Brutia*) ile daima yeşil bazı bitkiler (*Quercus ilex, Quercus coccifera,* zeytin ağacı, defne, mersin, zakkum) karakterize eder. Bunların başlıcaları da kestane ve çınardır. Bunun yanı sıra bazı step bitkileri, bilhassa Astragalus (geven) büyük ölçüde yaygındır. İğnelilerden bazı köknarlar ile dağlık sahalarda görülen sedirler ve servi ağacı Akdeniz florasını karakterize eder (Erinç, 1977:128). Amanos Dağları, izobotanik sınıflandırmada Akdeniz Sert Yapraklı Ormanları Bölgesi'nde bulunmaktadır (Yılmaz, K,T, 2001:44). Gerek bitki çeşitliliği açısında gerekse kuşların göç yolları üzerinde yer alan Amanoslar, endemik bitki türleri varlığı açısından da önemli bir yere sahiptir. Endemik türler içerisinde Amanos kekiği (*Origamum amamum*), patlakotu (*Heleborus vesicarius*), kayagüzeli (*Wulfenia orientalis*) gibi çok sayıda endemik türler bulunmaktadır (Avcı, M, 2005:31).

Fotoğraf 1.33. Türkiye'de Bitki Çeşitliliği Açısında Oldukça Zengin Olan Amanos Dağları'ndan Bir Görünüm.

Amanos Dağları dışında endemik türlerin bulunduğu diğer bir alanda Kurt Dağları'dır. Dağların Türkiye sınırına yakın Suriye'nin kuzeybatısında Kulaklı fığ

(*Vicia articulata*) ile Salkım baklaya (*Vicia noeana*) rastlanmıştır (Post ve Dinsmore, 1932:5). Dağların Türkiye tarafında bulunan Hatay sınırına yakın yerlerde endemik bir tür olan Muş Lalesi (*Tilupa sintenisii Baker*) yanı sıra, Irazdene (*Johrenia dichotoma DC*), Halep çakşırı (*Ferulago kurdica Post*), Asi anasonu (*Scaligeria hermonis Post*), Cadı baklası (*Vicia michauxii Sprengel*) ve Narin nakil (*Silene fuscata Link ex Brot*) bulunmaktadır (Özuslu ve Tel, 2008:102).

Amanos Dağları, Türkiye'de bitki çeşitliliği açısında oldukça zengin olup bünyesinde 3000'e yakın farklı bitki türü barındırmaktadır. Bu dağlar için yapılan floristik çalışmalarda 91 familya 419 cins ve 880 tür ve tür altı takson tanımlanmıştır. Türkiye florasında 850 cins tanımlanırken bunun yarısı Amanos Dağları içerisinde bulunmaktadır (Elçim, 2013:12). Esas yayılış alanı Doğu ve Orta Avrupa olan doğu kayını, doğu gürgeni, porsuk, ışılgan, şimşir gibi floristik elemanlar Amanos Dağları'nın daha çok yağış alan ve nemli olan batı kısmında yayılış göstermektedir (Arınç, 2011:173).

Sahada bitkilerin yaşamsal faaliyetleri üzerinde iklim, topoğrafya, jeolojik yapı, yükselti, bakı, toprak ve su kaynakları etkilidir. Kırıkhan ilçesinde yıllık ortalama sıcaklık 19,1ºC yıllık yağış miktarı ise 522,6 mm.dir. İklimin yanı sıra bitkilerin gelişim faaliyetlerini sürdürmelerinde etkili olan diğer faktörde topoğrafyadır. Yükseltiye bağlı olarak oluşan vejetasyon kuşakları, faklı bitki türlerinin yetişmesine de imkân sağlamıştır. Gerek Amanos Dağları, gerekse Delibekirli Vadisi'ne doğru yükseltinin kısa mesafeler dahilinde değişmesi karaçam, kızılçam, meşe gibi bitki topluluklarının en güzel örneklerine rastlamamıza neden olmuştur.

Amanos Dağları'nda bitki tür ve dağılışında etkili olan unsurlardan bir diğeri de arazinin yayılma durumu ve özellikleridir. Amanos Dağları Neotektonik dönemde meydana gelmiş dikey yönlü tektonik hareketlerden etkilenmiştir. Dikey yönlü tektonik hareketlenme yüksek dağlar arasındaki akarsu yataklarının derine doğru kazarak derinleşmesine neden olmuştur. Bu durum akarsuların dar, derin ve sarp vadiler oluşturmasına neden olmuştur. Oluşan bu derin ve sarp yataklar bitki türlerinin artmasına ve gelişmesine olanak vermiştir. Araştırma sahasında bitki yetişme şartlarını etkileyen bir diğer unsur da ana kayaçlardır. Sahada yeşil kayaçlar, kumtaşı, kuvarsit

kayaçlar yanı sıra, Neojen yaşlı kayaçlarda bulunmaktadır. Farklı özellikte ve yapıdaki kayaçlar bitkilerin yetişmesi ve gelişmesine imkân sağlamıştır.

Bitki örtüsü üzerinde etkili olan diğer bir unsur da denize göre konum ve bakıdır. Amanos Dağları'nın batı yamacı denizel etkilere açık bir konumda bulunmaktadır. Bu durum Akdeniz üzerinden gelen nemli hava kütlesinin yağış bırakmasına neden olmaktadır. Bu sebepten dolayı dağın batı yamacı endemik, relikt türler açışından zengin iken bitki varlığı açısından dağın batı yamacı doğu yamacına göre zengindir. Dağın doğu yamacının bitki varlığı açısından, batı yamacına oranla fakir olmasında nemli hava kütlesinin dağın doğu yamacına sokulamaması ile açıklanabilmektedir (Aytaç, 2010:104). Bu sebepten dolayı nemi seven ve daha çok yayılma alanı Doğu Karadeniz ormanları vejetesyonu içerisinde yer alan doğu kayını (*Fagus Orientalis*), doğu gürgeni (*Carpinus orientalis*), porsuk (*Taxus baccata*), işilgan (*İlex colchıca*), ıhlamur (*Tilia sp.*), şimşir (*Buxus sempervirens*) gibi ağaç türleri daha çok dağın batı yamacında saf ormanlar halinde bulunurken dağın doğu yamacında saf halin dışında farklı ağaç türleri ile görülmektedir. Amanos Dağları'nda 550 m. - 1800 m. arasında yayılış gösteren Toros sediri (*Cedrus libanı*) ile, 1600 m. - 2000 m. arasında yayılma gösteren Toros köknarı (*Abies cilicica*) dışında kayın (*Fagus sylvatica L.*), meşe (*Quercus sp.*), göknar (*Abies sp.*), kızılçam (*Pinus brutia*) ormanlarını görmek mümkündür.

Araştırma sahasında asıl Akdeniz kuşağı vejetasyonu, Akdeniz dağ kuşağı vejetasyonu, yüksek dağ stepleri vejetasyonu bitki örtüsü sınıflandırılması yapmak mümkündür. Asıl Akdeniz Kuşağı vejetasyonunun en karakteristik ağaç türleri kızılçam, maki ve garigtir. Akdeniz Bölgesi'nde orman büyük tahribata uğramış olmakla beraber, yine geniş sahalar üzerine yayılmıştır (Saraçoğlu, 1962:37). Kıyıdan itibaren iç kesimlere doğru yayılış gösteren bu ormanlar deniz seviyesinden başlayarak 1000-1100 m. yükseltilere kadar olan sahalarda bulunmaktadır. Araştırma sahası ve yakın çevresinde bu vejetasyon 1200 m. yükseltiye kadar devam etmektedir. Vejetasyon kuşağı içerisinde 500-600 m. ye kadar Akdeniz ikliminin doğal bitki örtüsü olan maki görülürken 600-1100 m. arasında kızılçam (*Pinus Brutia*), saçlı meşe (*Quercuc cerris*), kayın (*Fogus Orientalis*), kızılcık (*Cornusmas*) ile birlikte bu vejetasyona karışmış olan bitki örtüsü türleri de görülmektedir. Akdeniz-Flora bölgesine ait bitkilerden olan

Kızılçam (*Pinus Brutia*) sıcaklık ve ışık isteği yüksek, nem isteği ise az olan, kuraklığa dayanıklı dona karşı hassas bitkilerdir. Bu ekolojik istekleriyle karasal iklimlerde yetişmeyen kızılçamlar, Türkiye'de kendisine en uygun yayılma alanını Akdeniz ikliminin görüldüğü alanlarda bulmuştur (Günal, 1997:22). Kızılçam ormanları güney-kuzey doğrultusunda Horoz Tepe (217 m), Bozkaya Tepesi ile Yassı Tepe (309 m) çevresinde görülmektedir. Sahanın batısında Çamseki, Alaybeyli; kuzeyinde Dedeçınar, Saylak, Taşoluk, doğusundan Kurtbaba Tepesi'nde saf kızılçam toplulukları bulunmaktadır (Fotoğraf 1.34.).

Fotoğraf 1.34. Arkıtça Köyü'nün Batısında Akdeniz-Flora Bölgesine Ait Bitkilerden Olan Kızılçam Ormanlarından Bir Görünüm.

Kızılçam (*Pinus Brutia*) ormanları yıllık ortalama sıcaklığın 15-19ºC arasında ve yıllık yağışın 1000 mm'nin altında olduğu yerlerde doğal olarak yetişmektedir. Araştırma sahasında kızılçam ormanları yerleşim yerlerinin uzağında, dağlık ve engebeli araziler üzerinde yer almaktadır. Verimli orman özelliği gösteren bu ormanların yerleşim yerlerinde fundalık özellik kazanmalarında insanlar tarafından

tahribata uğramaları etkili olmuştur. Amanos Dağları'nın Amik Ovası'na yakın alçak kesimlerinde yer alan kızılçam ormanları çoğunlukla maki türleri ile birlikte görülmektedir. Kızılçam (*Pinus Brutia*) ormanlarının tahrip edildiği alanlarda sekonder sükseyen olarak makiler bulunur. Kırıkhan'ın kuzeyinde kızılçam ormanlarının tahrip edildiği Karacağil, Güzelce, Kamışlar ve Saylak köylerinde tahrip edilen alanlar zeytin ve bağ alanı olarak kullanılmaktadır. Kırıkhan ilçesinde 600-700 m.ye kadar olan yükseltilerde kızılçam formasyonu saflığını yitirmezken 600-700 m.lerden sonra saflığını yitiren kızılçam ormanlarına meşe, dişbudak, akçaağaç gibi bazı öksin elementler karışır. Yükselti arttıkça kızılçam ormanları içerisinde ıhlamur ve gürgene de rastlanmaktadır. Yükseltinin arttığı 1200 m.den sonra kızılçam yerini karaçama bırakır. Kızılçam-karaçam geçiş alanında kızılçam (*Pinus brutia*), karaçam (*Pinus nigra*), meşe (*Quercus sp.*), ve kayın (*Fagus sp.*) yan yana bulunmaktadır (Aytac, 2010:99).

Fotoğraf 1.35. Yılanlı Köyü'nün Doğusunda Kızılçam Ormanlarının Tahribi Sonucunda Ortama Hâkim Olan Maki Türlerinden Olan Zakkumdan Bir Görünüm.

Araştırma sahasında kızılçam ormanlarının tahribi sonucunda ortama maki türleri hâkim olmuştur. Makiler kolayca su bulabilecekleri fazla geçirimli olmayan alanlarda gelişmektedir. Bunun yanı sıra kuru ve geçirimli olan kireçli zeminlerde bodurlaşır, seyrekleşir ve üzerinde bulunduğu zemine iyi uyum sağlayan türler çoğalır. Maki formasyonu içindeki türlerin boyu 1,5-4 m. arasında değişir. Makiler kızılçam ormanlarının asırlar boyu tahrip edilmesinin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır (Arınç, 2014:42). Amanos Dağları'nın doğu yamacında sandal (*Arbutus andrahne*), kocayemiş (*Arbutus unedo*), tespih (*Melia azedarach*), menengiç (*Pistacia terebhintus*), sakız (*Pistacia lentiscus*), mersin (*Myrtus communis*), defne (*Lauris nobilis*), delice (*Olea europa*), erguvan (*Cercis ciliquastrum*), keçiboynuzu (*Ceratonia siliqua*) görülmektedir. Bu türlerin dışında keçiboynuzu (Ceratonia siliqua), kermez meşesi (*Quercus coccifera*), akçakesme (*Phillyrea*), sumak (*Rhus coriaria*) gibi türler bulunmaktadır. Bazı maki türleri Tofburnu Tepe çevresinde, Bostan Tepe'nin (395 m) batı ve güney yamaçlarında, Horoz Tepe'nin (217 m), Yassı Tepe'nin (309 m) tamamında, Bozkaya Tepe'sinin güney yamacında görülmektedir.

Fotoğraf 1.36. Bozkaya Tepe'sinin Güney Yamacında Ortama Hakim Olan Gevenlerden Bir Görünüm.

Yayılma alanı çok fazla olmamakla birlikte makilerin tahrip olduğu alanlarda kuraklığa dayanıklı, hayvanlar tarafından yenmeyen garigler sahaya yerleşmiştir. Yaz kuraklığının hakim olduğu, Akdeniz ikliminin hüküm sürdüğü bölgelerde veya bu iklimin etkisi altındaki sahalarda maki formasyonunun tahrip edilmesi, toprak örtüsünün süpürülmesine ve zayıflamasına sebep olur. Bunun sonucunda maki elemanlarının birçoğu ortadan kalkar. Maki türlerinin ortadan kalkmasıyla ortama iklim ve toprak şartlarını zor beğenen, son derece kurakçıl bir karakter kazanmış olan cılız bitki formasyonu olan garigler hakim olur (Dönmez, 1985:125). Ceylanlı köyü yakınlarında tarlaya dönüştürülen makilikler, arazinin verim değerinin düşmesinden sonra terk edilmiştir. Terk edilen bu tarımsal arazilere garigler yayılmıştır. Yaygın olarak görülen garig türleri içerisinde kermez meşesi (*Quercus coccifere*), diken çalısı (*Poterium spinosium*) ve kekiktir.

Fotoğraf 1.37. Yılanlı Köyü ile Çataloluk Yaylası Arasında Yayılma Alanı Çok Fazla Olmamakla Birlikte Makilerin Tahrip Olduğu Alanlarda Ortama Hakim Olan Gariglerden Bir Görünüm.

Akdeniz dağ kuşağı vejetasyonu 1000-2000 m.ler arası yükseltilerde meşe (*Quercus sp.*), karaçam (*Pinus nigra*), sedir (*Cedrus libani*), göknar (*Abies sp.*) ve kayın

(*Fagus sylvatica L.*) ormanlarından oluşmaktadır. Karaçam (*Pinus nigra*) ormanları Amanos Dağları'nda 1100-1200 m. arasında kızılçam-karaçam kuşağında yer alır. Yükseltinin arttığı 1200-1800 m. aralığında ise her türlü anakaya üzerinde bulunmaktadır. Karaçam (*Pinus nigra*) ormanları yıllık yağış miktarının 500-1000 mm, ortalama sıcaklığın ise 2.5-3ºC arasında olan bölgelerde iyi uyum sağlayarak gelişmektedir (Atalay, 1994c:12-25).

Fotoğraf 1.38. Bektaşlı Köyü'nün Batısında Karaçam Ormanları Yükseltinin Arttığı Derin Topraklı Sahalar İle Gevşek Kumlu Kireçtaşları Üzerinde Bulunmaktadır.

Kırıkhan'da karaçam (*Pinus nigra*) ormanları Mesozoik döneme ait dolomit, kumtaşı, çamurtaşı ve kireçtaşı üzerinde yer almaktadır. Araştırma sahasında karaçam (*Pinus nigra*) ormanlarının sınırlı alanda yayıldığı yerlerden birisi Alan Yaylası ve çevresidir. Yayla çevresinde karaçam (*Pinus nigra*) ormanları Kambriyen dönemine ait kumttaşı, çamurtaşı özelliği gösteren topraklarda yayılış göstermektedir. Yükseltinin arttığı Arkıtça, Alaybeyli, Ceylanlı, Karaelmaslı ve Bektaşlı köylerinde karaçam (*Pinus*

nigra) ormanları derin topraklı sahalar ile gevşek kumlu kireçtaşları üzerinde bulunmaktadır.

Fotoğraf 1.39. İncirli Köyü Yakınlarında Bulunan Karaçam ve Kızılçam Ormanlarından Bir Görünüm.

Bektaşlı yakınlarında yer alan karaçam (*Pinus nigra*) ormanlarının boyu 4-17 m. arasında değişirken Alan Yaylası ve çevresinde bu ağaçların boyu 2-17 m. arasındadır. Bektaşlı ve Alan Yaylası, Amanos Dağları'nda yükseltinin arttığı bir alanda yer alırken yükseltinin fazla olmadığı Arkıtça'nın batısında bu ağaçların boyu 1-10 m. arasında değişmektedir. Araştırma sahasında karaçam (*Pinus nigra*) toplulukları yer yer saf halde bulunurken yer yer meşeler ile karışık topluluklar oluşturur. Farklı orman ve topoğrafya koşullarında saçlı meşe (*Quercus cerris*), sapsız meşe (*Quercus petraea*), titrek kavak (*Popolus tremula*), gürgen (*Carpinus betulus*) gibi türler katılmaktadır. Amanos Dağları kuşağı içerisinde doğal ortamın elverişli olmasından dolayı oldukça geniş yer kaplayan türlerden bir diğeri de meşe (*Quercus sp.*) dir. Mese geniş yapraklı orman ağaçlarının en yaygın olanlarından biridir. Boyları 20-35 m.ye kadar yükselir, gövdelerinin çapı ise

birkaç metreyi bulabilir (İzbırak, 1976:202). Toros Dağları'nda Asıl Akdeniz ile Akdeniz Dağ vejetasyonu arasındaki geçiş kuşağında 800-1000 m.ler arasında nemli ortamlarda oluşan bir alanda yer alır (Atalay, 1994c:214). Amanos Dağları'nda ise meşe 550-1800 m.ler arasında hemen her türlü ana kayaç üzerinde görülmektedir.

Fotoğraf 1.40. Saylak Köyü'nün Güneyinde Çeşitli Meşe Türleri Bulunmakla Beraber En Yaygın Tür Olan Saçlı Meşeden Bir Görünüm.

Araştırma sahasında çeşitli meşe türleri bulunmakla beraber en yaygın tür saçlı meşe (*Quercus cerris*), saplı meşe (*Quercus petraea*) ve Lübnan meşesi (*Quersis libani*) dir. Saçlı meşe (*Quercus cerris*), Pinus nigra ve Pinus brutia ile birlikte karışık ormanlar oluştururken Lübnan meşesi (*Quersis libani*) daha çok karaçam (*Pinus nigra*) ve sedir (*Cedrus libani*) ormanlarının geçiş zonunda görülür. Saylak, Karacağil, Ilıkpınar'ın batısı Karataş köyü ile Kırıkhan kentinin kuzeyinde meşe (*Quercus sp.*), kızılçam (*Pinus brutia*), ve karaçamlardan (*Pinus nigra*) oluşan ormanlar bulunmaktadır. Bu sahalarda meşe (*Quercus sp.*) ormanlarının büyük bir kısmı tahribata uğradığı için fundalık karakter göstermektedir. Amanoslar'da meşe (*Quercus sp.*), saf ormanlar

oluşturmakla birlikte, çeşitli ağaç toplulukları ile de birlikte karışım yapmaktadır. Meşe (*Quercus sp*.) ormanlarına karışan diğer ağaç türleri gürgen (*Carpinus sp*.), kayın (*Fagus orientalis*) ve dişbudakdır (*Fraxinus excelsior*). Orman altında tespih (*Styrax officinalis*), erguvan (*Cercis siliquastrum*), kızılcık (*Cornus mas*), mazi meşesi (*Quercus infectoria*), otsu mürver (*Sambucus ebulus*), adaçayı (*Salvia officinalis*) gibi farklı türlere rastlanmaktadır.

Akdeniz dağ kuşağının en önemli ve en eski ağaç formasyonlarından birisi sedirdir (*Cedrus libani*). MÖ. 4000-2000 yılları arasında Mezopotamya'da kurulmuş olan Sümerler, Babilliler, Akatlılar ve Elamlılar gibi uygarlıklar Amanos Dağları'nı, sedir dağı olarak isimlendirmişlerdir. Mezopotamya uygarlıkları dışında birçok uygarlık dayanıklı ve sağlam olması sebebi ile sedir ağacını Amanoslar'dan temin etmekteydi. Tarihin ilk çağlarından günümüze kadar geçen süreçte sedir ağacına olan ihtiyaç sonrasında bu ağaç Amanoslar'da tahribata uğramıştır. Amanos Dağları'nda 1100 m.den sonra görülmeye başlanan sedirin esas yayılış alanı dağın doğu yamacı olup 1500-1800 m. aralığındadır. Dağın batı yamaçlarının, doğu yamaçlarına oranla sedir ormanı varlığı açısından fakir olmasında iklim özellikleri etkili olmuştur. Amanos Dağları'nın batı yamacı sisli ve nemli iken doğu yamacı kalınlığı birkaç cm.yi bulan kar yağışları sedir ormanlarının gelişmesine imkân sağlamaktadır.

Kurtlusarımazi ve Balarmudu köylerinde sedir ormanları antropojen karakter özelliği gösterirken Eşmişek ve Alan Yaylası çevresinde sedir ormanları doğal sedir orman özelliği gösterir. Alan Yaylası gibi yükseltinin arttığı alanlarda sedir ormanlarının içine karaçam (*Pinus nigra*), ardıç (*Juniperus sp*), kayın (*Fagus sylvatica*) gibi türlerde karışmaktadır. Çok fazla olmamak ile birlikte sarp arazilerde varlığını sürdüren sedir türlerinden bir diğeri de Lübnan Sediri (*Cedrus libani*) dir. Lübnan sediri çeşitli uygarlıklar tarafından dayanıklı ve sağlam olmasından dolayı tercih edilmiş ve bugün yok olma tehlikesi ile karşı karşıya kalmıştır. Kırıkhan'ın kuzeybatısında bulunan Delibekirli-Yılanlı köyleri arasında yükseltinin arttığı alanlarda Lübnan sedirine rastlamak mümkündür.

Fotoğraf 1.41. Amanos Dağları'nın Doğu Yamacında Çok Sayıda Ağaç Formasyonu Bir Arada Yayılım Gösterir.

Araştırma sahasında 1500-2100 m. aralığında görülen göknar (*Abies cilicica*), sedir (*Cedrus libani*) ağaçları gibi tahribata uğramıştır. Ülkemizde Doğu Karadeniz göknarı (*Abies nordmanniana*), Uludağ göknarı (*Abies bornmülleriana*), Kazdağı göknarı (*Abies equitrojana Aschers.et Sint*.) ve Toros göknarı (*Abies cilicica*) olmak üzere dört tür göknar yayılış göstermektedir. Araştırma sahasında en yaygın olarak görülen Toros göknarı, nemli ve serin iklim bölgelerinde derin havadar nemli topraklarda iyi yetişme olanağı bulmuştur. Amanos Dağları'nın nemli batı yamacında Toros göknarı saf topluluklar halinde bulunurken doğu yamacında ve özellikle araştırma sahasında yükseltinin arttığı Yılanlı köyünün kuzeybatısında karaçam, sedir ve kayın ağaçları ile karışık halde görülmektedir.

Amanos Dağları'nda relikt olarak bulunan kayın dağın kuzey-kuzeybatı yamaçlarında 1100-1500 m. aralığında yer alırken 1500 m.den sonra dağın kuzeye bakan yamaçları ile az olmakla birlikte dağın doğu yamaçlarında görülür (Aytaç,

2010:113). Kayın nemli ve sisli bir ortamı sevmesinin yanı sıra orta derecede nemli madensel besin maddelerince ve humusça zengin toprakları da sever. Bu sebepten dolayı Amanos Dağlarının doğu yamacında kayın varlığı, batı yamacına göre daha azdır. Kayın ormanlarının bileşiminde Toros sediri (*Cedrus libani)*, göknar (*Abies sp*.), karaçam (*Pinus nigra*), saçlı meşe (*Quercus cerris*), sapsız meşe (*Quercus petreae*), kayacık (*Ostrya carpinifolia*), çiçekli dişbudak (*Fraxinus ornus*), gürgen (*Carpinus sp*), porsuk (*Taxus baccata*), karaağaç (*Ulmaceae sp.*) gibi ağaçlar katılmaktadır.

Araştırma sahasında ana kayanın yüzeye çıktığı, kötü toprak koşulları ve kuraklığın etkili olduğu Yılanlı, Delibekirli ve Bektaşlı köylerinde kokar ardıç ve boylu ardıç yayılım göstermiştir. Kızılçamların üst sınırlarından itibaren eğim değerlerinin arttığı alanlarda görülen ardıç ormanları kuraklığa ve düşük sıcaklığa dayanıklıdır. Ardıçlar çoğunlukla karaçam ormanlarının tahribi ile oluşmuş sekonder bir topluluk olarak dikkat çeker (Atalay, 1994c:213). Haymaçınar Yaylası, Paşaoluk Yaylası, Elmacık Yaylası gibi orman üst sınırına yakın sahalar ardıç ormanları ile örtülüdür. Akdeniz dağ kuşağının karakteristik türleri içerisinde bulunmamasına rağmen Amanos Dağları'nın kendine özgü koşulları sebebi ile varlığını sürdüren türler ıhlamur (*Tiliaceae*) ve gürgendir (*Carpinus sp*). Gürgen 550-1400 m.ler aralığında yayılış alanında, kızılcık (*Cornus mas*), çiçekli dişbudak (*Fraxinus ornus*), tespih (*Styrax officinalis*) ile beraber bulunur. Ihlamur araştırma sahasında yükseltinin artmaya başladığı Karataş, Arkıtça, Karamağara, Alaybeyli gibi yerleşim alanlarında diğer orman türleri ile birlikte bulunmasının yanı sıra evlerin bahçelerinde de bulunmaktadır (Orman Genel Müdürlüğü, 2013:36).

Amanos Dağları'nda 2000 m.den sonra ağaç formasyonu seyrekleşmeye başlamaktadır. Ağaç yetişme sınırı ile Alpin bit katı arasında 2000-2100 m.ler arasında sınır değişimi görülür (Arınç, 2014:46). Araştırma sahasında 2000 m.den sonra iğne yapraklı ağaçlar bodurlaşıp seyrekleşmekte veya çalı formuna dönüşmektedir. Yükseltinin arttığı veya azaldığı geçiş kuşağı üzerinde yaz ve kış mevsiminde yeşilliğini koruyan yüksek boylu çayırlar başlamaktadır. Alpin kuşağın alt kısmında ot görülürken, üst kısmında toprak tabakasının incelmesi sonucunda bitki örtüsü seyrekleşmektedir. Bu alanlarda daha çok mürvet otu (*Sambucus ebulus*), baldıran (*Conium maculatum*), papatya (*Anthemis sp*.) gibi türlere rastlanmaktadır. Araştırma sahasında Alan

Yaylası'nın çevresi ile Kurtlusarımazinin yüksek kesimleri ile Kurucaova Polyesi'nin çevresinde nemli orman örtüsünün altında geniş yapraklı ot türleri bulunurken, Amanos Dağları'nda 2000 m.den sonra zemine yayılan küçük yapraklı otlara rastlanmaktadır.

Fotoğraf 1.42. Alpin Kuşağın Alt Kısmında Ot Görülürken, Üst Kısmında Toprak Tabakasının İncelmesi Sonucunda Bitki Örtüsü Seyrekleşmektedir.

Sahanın kuzey, güney ve doğusunda ki yağış miktarlarının ağaç yetişmesine yetmeyecek kadar az olduğu başta makiler olmak üzere kızılçam ve meşe ormanları içerisinde antropojenstep vejetasyonu yer almaktadır. Mevsimlik yağışlara bağlı olarak yeşeren ve gelişen ot örtüsü çiçeklenme döneminden sonra yaz kuraklığına dayanamayarak yazın sararark vejetasyon devresini tamamlar. Derine inmiş ve kurakçıl yaprakları bulunan otlar Haziran-Ağustos ve Temmuz aylarındaki yaz kuraklığa rağmen varlığını devam ettirmektedir. Amanos Dağları'nın kuzeybatı eteklerinde hatmi (*Alcea sp.*), ateş pamuğu (*Filago pyramidata*), çobangülü (*Anthyllis vulneraria*) tespit edilmiştir. Kırıkhan kenti çevresinde kangal dikeni (*Onopordum bracteatum*), gül sığırdili (*Echium glomeratum poir*), üçgül (*Trifolium sp.*) ot türlerine

rastlanmıştır. Kurt Dağları'nın eteklerinde ise kayalıklar çevresine yerleşmiş kangal dikeni (*Onopordum bracteatum*) ve iplikçil otu (*Galium canum*) otları görülmüştür.

Sonuç olarak araştırma sahasının kuzeyinde ve batısında bulunan Amanos Dağları bitki tür ve çeşitliliği bakımından ülkemizin en önemli alanlarından birisidir. Jeobatik sınıflandırmaya göre Akdeniz Sert Yapraklı Ormanları Bölgesi'nde bulunan Amanos Dağları'nda bulunan türlerin %19'u Avrupa-Sibirya, %65'i Akdeniz, %2,5'i de İran-Turan florasından oluşmaktadır (Yılmaz, K,T, 2001:44). Araştırma sahasında bakı faktörü, yükselti, sıcaklık ve yağış şartlarına bağlı olarak 600 m.ye kadar olan alçak kesimlerde maki, 900-1000 m.lere kadar yüksek sahalarda ise kızılçam ormanları yaygındır. Daha yükseklerde ise kayın, karaçam, sedir, göknar ve ardıç ormanları Akdeniz dağ kuşağı vejetasyonunu karakterize eder. Ağaç formasyonunu seyrekleşmeye başladığı 2000 m.den sonra ise iğne yapraklı ağaçlar bodurlaşır seyrekleşmekte veya çalı formuna dönüşmektedir. Sahanın geçmişten-günümüze eski bir yerleşim merkezi olması, insanların ormanlar üzerinde gelişi güzel kaçak kesim yapmasına, yapacak ve yakacak temini elde etmesine, hayvanların aşırı otlatılması ve tarla açması gibi faaliyetleri sonucu tahrip edilen doğal vejetasyon yerini sekonder bitkilerine bırakmıştır.

.

İKİNCİ BÖLÜM
BEŞERİ COĞRAFYA

2.1. KIRIKHAN İLÇESİ'NİN TARİHÎ COĞRAFYASINA GENEL BİR BAKIŞ

Anadolu'nun en eski yerleşim alanlarından birisi Hatay ve yakın çevresidir. Hatay'ın tarihi geçmişi yakın çevresinde görülen yerleşmeler üzerinde kurulmuş olan devletlerin tarihi ile de yakın ilişkilidir. Hellenistik Çağ'da, Selevkos Krallığı'nın başkenti olmasının yanı sıra Asya ve Anadolu'yu bağlayan güzergâh üzerinde yer almasından dolayı önemli bir yere sahipti (Yıldız, S, 2004:1). MS.I. yüzyılda Antakya; yüzölçümü ve nüfus bakımından Roma İmparatorluğu'nun üçüncü, Roma, İskenderiye ve Ksepsiphon'dan sonra dünyanın 4. büyük kentiydi. Osmanlı İmparatorluğu sırasında Halep eyaletine bağlı iken Kurtuluş Savaşı yıllarında Fransız manda yönetimine giren saha, 1939 yılında yurt topraklarına katılmıştır.

Hatay iline bağlı Kırıkhan ilçesinin tarihi, Antakya ilçesinin tarihi ile paralellik göstermiştir. Antakya toprakları üzerinde başlayan tarihi gelişim MÖ. 3000 yılına kadar uzanmıştır (Bulut ve Kaya, 2011:200). Araştırma sahası olan Kırıkhan da ise Hurri Krallığı MÖ. 1500 yılı öncesinde egemenliğini kurmuş ve Orta Anadolu, Kilikya ve Kuzey Suriye'de yaşayan bazı toplulukları da yönetimi altına almıştır. Bu krallık MÖ. 1450 yılında Hurri ve Mitanni adında iki konfederasyona ayrılmıştı. Mitanniler bugünkü Ceylanpınar yakınında bulunan Vaşşuganni kentini başkent yapmıştı. Kısa sürede güçlenen Mitanniler Hurri Krallığı ile savaşmaya başlamışlardı. Bu savaşlar sonrasında Karkamış, Urfa, Halep, Antakya ve yakın çevresindeki yerleşim alanlarını ele geçirmişlerdir. Gerek ele geçirdikleri bölgeler gerekse sahip oldukları topraklar yüzünden Mitanniler, Mısır ve Hitit uygarlığı sonrasında o dönemde üçüncü bölgesel güç durumuna gelmişlerdi. Mitanniler daha fazla güç kazanmak ve toprak elde etmek için Mısır ve Hitit sınırlarına göz dikmişler ve zamanla bu devletler ile savaşmışlardır. Hitit orduları MÖ. 1336 yılında Mitanni başkentini ele geçirerek Mitanni uygarlığına son vermişlerdi (http://www.kulturturizm.gov.tr/15.10.2015). Günümüzde Mitanni uygarlığına dair en önemli kalıntılar ve bilgiler Amik Ovası'nda bulunan Tell Atçana höyüğünden elde edilmiştir (Güldirek, 2006:22). Bu höyükte Kalkolitik Çağ'dan Hitit Dönemi'nin sonuna kadar toplam 17 kültür katı tespit edilmiştir. Mitanni Kralı olan

Şauşatar Dönemi'nde ait kalıntılar üçüncü kültür katından bulunmuştur (Yıldız, S, 2004:15).

Araştırma sahası toprakları üzerinde MÖ. 1200 yılında Geç Hitit Prenslikleri Dönemi başlamıştır. Amik Ovası'ndaki Hitit Prenslikleri birleşerek Hattena Krallığını kurmuşlardı. Bu krallığın başkenti bugünkü Kırıkhan yakınlarında yer alan Kanula (Çatalhöyük veya Çataltepe Köyü) idi (Gök, C, 2005:2). Çatalhöyük yerleşmesinde yapılan arkeolojik kazılarda bu dönemdeki kent devletlerinin varlığından söz edilmiştir. Bu kazılarda MÖ. XVIII-XII yüzyıllar arasında inşa edilmiş avlulu, dikdörtgen planlı ve çok odalı evler, ön avlulu saraylar ve savunma yapıları ortaya çıkarılmıştır (Yıldız, S, 2004:5). Hititlerden sonra sahaya egemen olan Asur Kralı II. Sargon Hattena Krallığını kendi egemenliği altına almıştır. Araştırma sahası ve yakın çevresinde Asur egemenliği MÖ. 612 yılına kadar devam etmiştir. Bu tarihten sonra Medler ve Babilliler birleşerek Asurlulara son vermiştir. Babilliler'in kısa hâkimiyeti ise Pers istilasına kadar devam etmişti (Bahadır, 2012:15).

Babilliler'in hâkimiyetinden sonra sahada Pers egemenliği (MÖ.550-MÖ.333) başlamıştır. Babil ve Asur baskılarından bunalan Ortadoğu halkı, Perslerin egemenliğini kabul etmişti (Ayparlar, 2002:2). Perslerin idaresine geçen saha MÖ. 333 yılına kadar merkezi Tarsus'ta bulunan Kilikya Satraplığı'nın yönetiminde kalarak vergi ödemişti (Gök, C, 2005:3). Satraplık yönetimi Pers İmparatorluğu'na özgü bir yönetim biçimidir. Bu yönetim biçiminde ele geçirilen bölgelerin nüfusunun korunması, sınırların güvenlik altında tutulması için bugünkü eyalet sistemine benzer satraplık sistemini geliştirmişlerdi. Doğrudan kral tarafından atanan ve satrap denilen kişilere farklı görevler yüklenmiştir. Bu kişiler bulunulan bölgelerde güvenliğin sağlanması, isyanların önlenmesi için görev almışlardır (Duran, 2015:61). Payas ilçesi civarında MÖ. 333 yapılan İssos Savaşı'nda, Pers İmparatoru Darius ile Büyük İskender karşı karşıya gelmiştir. Darius'un orduları Amanos Dağları'nı aşarak yaptığı bu savaşı kaybetmiştir. Savaş sonrasında Büyük İskender komutasındaki askerler Antakya ve yakın çevresini ele geçirmiştir (Çelik, 2010:9).

Büyük İskender'in MÖ. 323 yılında vefatından sonra Seleucos, rakibi Antigonos'u yenerek Dicle kıyısında Seleukeia kentinde yeni bir krallık kurmuş ancak bu kenti daha sonra Seleukeia Pieria kentine taşımıştır. Selefkos Nikator Seleukeia

Pieria'da yeni bir krallık kurduktan sonra deniz tarafından saldırıya uğrayan bu kentin yeterince güvenli olmadığı anlaşılması üzerine Amik Gölü'nün güneybatısında babasının adına izafeten Antiokheia (Antakya) adını verdiği kenti kurmuştur. (Ayparlar, 2002:3). Romalılar MÖ. 60 yılında Selokid topluluklarının varlıklarına son vererek Kırıkhan ve yakın çevresini MÖ. 64 yılında Roma İmparatorluğu'na dahil ederler. Roma İmparatorluğu'nun vali atayarak yönettiği kent, kısa sürede sosyal, kültürel, ekonomik ve dini açıdan gelişmiştir.

Roma İmparatorluğu 395 yılında Doğu Roma ve Batı Roma olmak üzere ikiye ayrılınca Kırıkhan ve yakın çevresi Doğu Roma İmparatorluğu'nun sınırları içinde kalmıştır. Aynı dönemde Perslerin yerine kurulmuş olan Sasanilerin çeşitli dönemlerde görülen askeri tehditlerine karşı konulmuş ancak MS.600 yılında Sasaniler sahada egemen güç durumuna gelmişlerdir (Bahadır, 2010:355). Sasanilerin hakimiyetinden sonra araştırma sahası ve yakın çevresinde İslam Uygarlıkları dönemi başlamıştır. Hz. Ebubekir Dönemi'nde İslamiyet'in gücü kendini hissettirirken, Hz. Ömer (634-644) komutasındaki İslam orduları 638 yılında Bizans ile yaptıkları savaşta Kırıkhan kentini almıştır (Öztürk, 2011:7).

Hz. Osman (644-656), Hz. Ömer'in Kırıkhan ve yakın çevresine verdiği değeri sürdürmüştür. Halife seçildikten sonra bütün Suriye bölgesinin yönetimini Muaviye'ye vermişti (Korkmaz, 2003:46). Hz. Osman başta Antakya olmak üzere Kırıkhan ve yakın çevresinde İslam faaliyetlerinin gelişmesine önem vermişti. Bu önemi Suriye Valisi Muaviye'ye *''Hatay'da Müslümanları ikamete mecbur et, onlara arazi ver''*. şeklindeki talimatı da göstermektedir (Ayparlar, 2002:4). Hz. Osman döneminden sonra sahada Emevi (661-750) varlığı hissedilmeye başlanmıştır (Aycan, 1999:147). Emeviler Dönemi'nde Hatay ve yakın çevresinde Türkler açısından sosyal değişimlerin yaşandığı bir dönem olmuştur. Emeviler'den önce kendi halinde bulunan halk, Emevilerin idaresinde askeri ve idari kademelerde görev almaya başlamıştır.

Emevilerden ardından sahaya hâkim olan Abbasiler Dönemi'nde (750-944) bölge huzur içinde kalmış, Halife Memun zamanında da çok sayıda kişi Hatay ve çevresine yerleştirilmiştir (Tutar, 1997:18). Harun Reşit zamanında Abbasi savunma ve yerleşme sistemi olan Sugur ve Avasım sistemi güçlendirilmiştir. Kırıkhan ve yakın çevresi 944 yılında Hamdanoğullarının elinde geçmiştir (Bahadır, 2012:147). Gücü

sınırlı olan Hamdanoğulları döneminde, Bizanslılar Hatay'ın da içinde bulunduğu Avasım şehirlerini Arapların elinden almaya başlamıştır. Bizans İmparatoru Nikefor Pokas yönetimindeki ordular 29 Kasım 969 yılında 331 yıl boyunca İslam uygarlığında kalan Kırıkhan ve yakın çevresini ele geçirmiştir (Vasiliev, 1943:392). Saha 969-1084 yılları arasında Bizans yönetiminde kalmıştır. Kırıkhan ve yakın çevresinde 1084-1096 yılları arasında Anadolu Selçuklu Devleti'nin varlığı hissedilmiştir. Anadolu Selçuklu Devleti hükümdarı Alpaslan 1071 tarihinde Bizans İmparatoru Romen Diogenes ile Malazgirt Ovası'nda Malazgirt Savaşı'nı kazanması sonrasında Anadolu'nun kapıları Türklere açılmıştır.

Malazgirt Savaşı'ndan sonra Anadolu'nun büyük bir kısmında Anadolu Selçuklu akınları görülmüştür. Bu akınlar toprak elde etme amacı güderken aynı zamanda Anadolu'nun da hızlı şekilde Türkleşmesini sağlamıştır. Süleyman Şah, 1084 yılında Bizans ordularını yenerek Antakya ve yakın çevresine hâkim olmuştur (Gök, İ, 2014:232). On iki yıl Anadolu Selçuklu Devleti hükümdarlığında kalan saha, 1098 yılında yeniden Bizans yönetimi altına girmiştir. Daha önce Bizans egemenliğinde olan Antakya'nın Anadolu Selçuklular tarafından ele geçirilmesinden sonra Bizans kaybettiği toprakları yeniden elde etmek ve Hristiyanlar için çok önemli olan Antakya'nın Müslüman Türklerin elinden yeniden alınması için haçlıları hareketi geçti. Bizans askerleri, Haçlı ordularının yardımı ile 3 Haziran 1098 yılında Kırıkhan ve yakın çevresini ele geçirerek 170 yıl sürecek ve başında Bohemond olan Antakya Prensliğinin egemenliği başlamış (Bahadır, 2014:1222). Antakya Prensliğinden sonra sahada 1268-1517 yılları arasında varlığını devam ettirecek olan güç Memlüklülerdir. Osmanlı padişahlarından Yavuz Sultan Selim 1516 Ridaniye ve 1517 Mercidabık Savaşları'nda Memlük ordusunu bozguna uğratmıştı. Memlüklerin yenilmesi ile birlikte Kırıkhan ve yakın çevresi de Osmanlı Devleti'nin egemenliği altına girmiştir. Ağustos 1516 yılında Osmanlı topraklarına katılan saha, Memlüklüler Dönemi'nde idari olarak Şam eyaletinin 6 naipliğinden birisi olan Halep naipliğine bağlı olarak yönetilirdi. Osmanlı Devleti'nin hâkimiyetine girdikten sonra ise 1523 yılından sonra Halep Sancağına bağlanmıştır. Kırıkhan ve yakın çevresi 1522 yılında *Derb-i Sak* (Gündüzlü) nahiyesi adı ile anılmış ve bu tarihte Gündüzlü, Halep Sancağı'na bağlanmıştır (Çakat, 2003:367,372). Kırıkhan ve yakın çevresi 1573 yılında Üzeyr Sancağı'na bağlı bir nahiye durumundaydı. Bu sancak Üzeyr, Arsuz, Derb-i Sak ve Bakras olmak üzere dört

nahiyeden oluşmuştu (Gündüz, Ergün, Terzi, 2016:15-16). Halep eyaletine bağlı olan Üzeyr Sancağı 1840 yılında Adana Vilayetine bağlanmıştır. Sancak Payas, Osmaniye ve Belen kazalarından oluşmaktaydı (Güner, 2014:461). Belen kazası sınırları içerisinde yer alan Kırıkhan 1907 yılında Halep Eyaleti-Halep Sancağı haline gelmiştir (Müderrisoğlu, 1994:238).

Hatay ve yakın çevresinde 1918-1938 yılları arası Fransız Mandater yönetiminin hissedildiği dönemdir. Birinci Dünya Savaşı'ndan yenik çıkan Osmanlı Devleti kısa sürede İtilaf Devletleri'nin askeri güçleri tarafından işgale uğrar. Yurdun itilaf devletlerinin orduları tarafından işgal edilmesinden sonra halk bölgesel örgütlemeler yolu ile düşman askerine karşı koymaya başlar. Bu yerel örgütlemelerin görüldüğü yerlerden biriside Kırıkhan ve yakın çevresidir. Burada görülen kurtuluş mücadelesi ufak tefek çetelerin düzgün taburlara karşı yaptığı savaş şeklinde olmuştu (Ayparlar, 2002:22). Kırıkhan ve yakın çevresinde yaşanan direnişlerin en önemlisi olan Boklu Kaya Savaşı ve Kızılkaya Boğazı çarpışmaları Türk askerlerinin Fransız askerlerine karşı başarı elde ettiği savaşlardandır.

Mustafa Kemal Atatürk'ün girişim ve çabaları sonucunda Türk askeri 6 Temmuz 1938 günü Kurmay Albay Şükrü Kanatlı komutasındaki Takviyeli Dağ Alayı'nın ana kuvvetleri iki kol halinde Aktepe-Bulgur Pınarı istikametinden Kırıkhan'a girmiştir. Türk askerlerinin 1938 yılında Kırıkhan'a girmesi sonucunda 23 Temmuz 1939 tarihinde Hatay Millet Meclisi Kırıkhan'a ilçe statüsünü vermiştir (Demir, 2016:41).

2.2. NÜFUS

2.2.1. Nüfus Gelişimi

Belirli bir sayım gününde, belirli bir ülke veya yönetim biriminde tespit edilen toplam insan sayısı nüfus olarak tanımlanmaktadır (Doğanay, 1991:2). Nüfusun yapısı, miktarı, eğitim durumu, sosyal ve ekonomik nitelikleri, ekonomik kalkınmanın göz ardı edemeyecek olan temel unsurları arasında yer alır (Tandoğan, 1998:2). Nüfus, bazen güç kaynağı bazen de gelişmenin önünde bir engel gibi göründüğünden, araştırmalara devamlı konu olmuştur (Tanoğlu, 1969:43). Araştırma sahası olan Kırıkhan ilçesi Amanos Dağları'nın doğusunda eğim ve yükseltinin kademeli olarak arttığı, verimli tarım arazileri ile su kaynaklarının bulunduğu bir sahada kendine has özellikleriyle yerleşmeye son derece uygun bir konuma sahiptir. Kırıkhan yüzyıllardır Akdeniz'e

geçiş bölgesi olarak kervanların kullandığı İskenderun-Halep, Antakya-Kahramanmaraş yollarının kesiştiği bir yerleşim merkezi olmuştur. Ayrıca burası ticaretin yoğun olduğu yıllarda kervanların konaklaması için çok sayıda hanın bulunduğu ve tarih boyunca beşerî ve ekonomik faaliyetlerin yoğunluğunun hiç azalmadığı bir yer konumundaydı.

Sahanın yerleşme tarihine ışık tutan tarihi eserler, ticaret yolları, antik kalıntılar, höyükler ve tümülüsler günümüze kadar ulaşabildiğinden sahanın yerleşme özellikleri ve tarihi genel hatlarıyla ortaya konulabilmiştir. Geçmişi çok eski tarihlere uzanan, birçok medeniyete ev sahipliği yapmış olan Kırıkhan'ın nüfusu ile ilgili Cumhuriyet öncesi dönem ile ilgili bilgiler kısıtlıdır. Var olan bilgiler de çeşitli tahminlere dayanmaktadır. Dolayısıyla tahminlere dayalı verilerden hareketle sahanın geçmişteki nüfusunu tam olarak bilmek mümkün değildir.

Cumhuriyet'in ilanıyla birlikte ülkede yaşayan nüfusun tespiti için 28 Ekim 1927 tarihinde ilk düzenli nüfus sayımı yapılmıştır. Hatay ili dışında tüm illerimize ait periyodik genel nüfus sayım sonuçlarına 1927 yılından sonra ulaşılmaktadır. Araştırma sahası da dâhil olmak üzere Hatay iline ait ilk resmi genel nüfus sayım sonuçları ise 1940 yılında elde edilmiştir. Bu tarihten önce Hatay ilinin 1918-1938 yılları arasında Fransız işgali altında olması, araştırma sahasına ait sayım sonuçlarının da düzensiz ve sağlıksız olmasına neden olmuştur. Hatay'da ilk genel nüfus sayımının yapıldığı 1940 yılından önce saha ile ilgili nüfus bilgisine S. Yerasimos'un ''*Milliyetler ve Sınırlar*''adlı eserinde bahsedilmiştir. Bu eserde Kırıkhan kazasında 1924 yılında 12202'si Türk 7898'i ise yabancı olmak üzere toplam nüfusun 20100 olduğunu belirtilmiştir (Tekin, 2010:187-188). Kırıkhan ilçesinin 1940 yılı nüfus sayımında toplam nüfusu 20524'ti. İlk nüfus verisinin elde edildiği 1940 yılından 2015 yılına kadar geçen 75 yıllık sürede sahasının nüfusu 20524'ten 108918'e çıkmıştır. Sayım periyotları incelendiğinde 1990 yılına kadar düzenli olarak artan ilçe nüfusunun 1990-2000 periyodunda azalış gösterdiği ve 2000-2015 döneminde tekrar arttığı görülmektedir.

II. Dünya Savaşı yıllarına denk gelen 1940-1945 sayım döneminde ilçe nüfusu 17916'ydı. Bu sayım döneminde beslenme yetersizliği ve buna bağlı ölümler nüfus gelişimini olumsuz etkilemiştir. Erkek nüfusun seferberlik yıllarında silah altında olması nedeniyle evlilikler azalmış ve doğum oranları düşmüştür. Halk oylaması

sonucunda 29 Haziran 1939 tarihinde TBMM tarafından alınan kararla Hatay anavatan topraklarına katılmıştır. Hatay'ın anavatana katılmasıyla 1939 tarihinde ilçe statüsü verilen Kırıkhan'ın idari yapısında meydana gelen değişiklikler, artan bebek ölümleri nüfusun bu sayım devresinde azalmasına neden olmuştur. Dolayısıyla araştırma sahasında 1940-1945 sayım döneminde nüfus %-2,9 azalarak 20524'ten 17916'ya inmiştir. Araştırma sahasının 1945-1950 sayım döneminde nüfusun yıllık ortalaması bir önceki sayım dönemine göre %6,3 artarak 26245'e yükselmiştir. Bu sayım dönemi aynı zamanda tüm sayım dönemleri içerisinde yıllık nüfus artışının en fazla gerçekleştiği dönem olmuştur. Nüfus artışında etkili olan unsurların başında erkek nüfusun II. Dünya Savaşı'nın bitmesi ile birlikte terhis olup ilçeye dönmesi, devletin izlediği sağlık politikası sonucu ölümlerin azalması, doğum oranlarının artması şeklinde açıklanabilir.

Ülkemizin 1950 yılında çok partili sisteme geçişi ile birlikte sanayi, tarım ve çeşitli alanlarda kalkınma hamleleri yaşanmıştır. Çok partili döneme geçiş ile birlikte meydana gelen siyasi değişimlerin sonucu olarak, tarım alanındaki gelirlerin artışı, köyden kente göçün yaşanmasına neden olmuştur. Bu sayım devresinde yıllık nüfus artış hızı %2,2 olarak gerçekleşerek nüfus 29584'e ulaşmıştır. Bu tarihten itibaren araştırma sahasının nüfusu doğal seyrinde artmaya başlamıştır.

Araştırma sahasında 1955-1960 sayım devresinde toplam nüfus bir önceki sayım devresinde göre 8294 artarak 37878'e ulaşmış ve yıllık nüfus artış hızı %4,3 olarak gerçekleşmiştir. Bu sayım devresinde Kırıkhan kentine, çevre köylerden göçler yaşanmaya başlanmıştır. Tarımda modern yöntemlerin uygulanmaya başlanması ile birlikte halkın gelir düzeyinde artış yaşanmıştır. Tarımsal üretim, aynı zamanda ticari yaşamın da canlanmasına neden olan unsurların başında gelir. Nitekim bu devrede Kırıkhan ilçesinde Söylemezler Zeytinyağı ve Tekstil ile Koçova Çırçır Prese tesisleri sayesinde önemli bir nüfus istihdam edilerek nüfus artışı yaşanmıştır. Nüfustaki yüksek artış oranları 1960-1965 sayım devresinde de devam etmiştir. Kırıkhan ilçesinin 1965 yılı genel nüfus sayımında nüfusu 52292 olup yıllık nüfus artış oranı %5,4'e ulaşmıştır. Nüfusun bu sayım devresinde, bir önceki sayım devresine oranla %1,1 artmasında 1955 yılında başlayan tarımsal reformların devam etmesi şeklinde açıklanabilir. Tarımsal reformların yanı sıra, Amik Gölü'nün kurutulması sonucu göl tabanı ve çevresinde

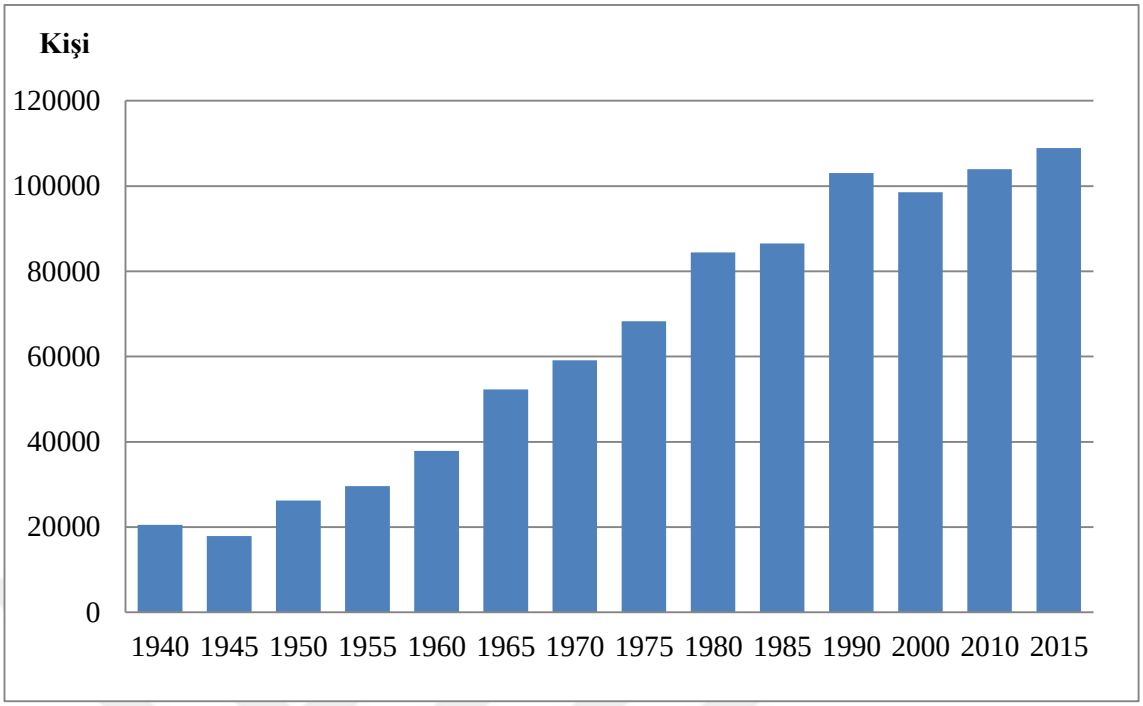
geniş verimli tarım arazileri elde edilmiştir. Buraya çevre köylerden ve ilçelerden hızlı bir şekilde göç olması nüfus artışı üzerinde etki etmiştir.

Tablo 2.1. Kırıkhan İlçesi Nüfusunun Sayım Dönemlerine ve ADNKS'ye Göre Dağılımı (1940-2015).

Sayım Dönemi	Nüfus Miktarı	Artan/Azalan Nüfus Miktarı	Yıllık Artış Oranı (%)	1940=100
1940	20524	-	-	100
1945	17916	8329	- 2,9	97
1950	26245	3339	6,3	103
1955	29584	4967	2,2	143
1960	37878	8294	4,3	210
1965	52292	14414	5,4	241
1970	59100	6808	2,3	270
1975	68260	9160	2,6	315
1980	84417	16157	3,8	327
1985	86560	2143	0,4	321
1990	103075	16515	3,2	417
2000	98530	-4545	0,4	372
2010	103922	5292	0,5	410
2015	108918	4996	0,9	414

Kaynak: TÜİK verilerinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

Kırıkhan ilçesinin nüfusu 1965-1970 sayım devresinde %2,3 oranında artarak 52292'den 59100'e ulaşmıştır. Ülkemizden yurt dışına göçlerin devam ettiği bu dönemde araştırma sahası da göç vererek olumsuz yönde etkilenmiştir. Bu sayım devresinde nüfus üzerinde etkili olan unsurların başında iç göçler olmuştur. Trabzon ili Çaykara ilçesinde 1959 yılında yaşanan sel felaketi sonucunda Şahinkaya, Kabataş ve Ulucami köylerinden 408 aile, afetler yasasına göre 1965 yılında Kırıkhan kentine yerleştirilmişti.

Şekil 2.1. Kırıkhan İlçesi Nüfusunun Sayım Dönemlerine ve ADNKS'ye Göre Dağılımı (1940-2015).

Araştırma sahasında 1970-1975 sayım devresinde nüfus artışı %2,6 olmuştur. Bu sayım devresinde nüfus 59100'den 68260'a çıkmıştır. Kırıkhan kentinde Aydınlı, Fatih, Barbaros ve Gazi mahallelerindeki yeni yerleşim alanlarında ticari hayatın devam etmesi için çok sayıda işletme açılmıştır. İlçede eğitim öğretim faaliyetlerine önem verilerek birden fazla okul bu sayım devresinde eğitim-öğretim faaliyetlerine başlamıştır. Bölge yatılı okulunun açılmasının yanı sıra yeni kurulan yerleşim alanlarının çevresinde artan nüfusun eğitim ihtiyacını karşılamak için de okullar yapılmıştır. Tüm bu gelişmeler söz konusu devrede nüfus artışı üzerinde etkili olmuştur.

İlçenin nüfusu 1975-1980 sayım devresinde %3,8 artarak 68260'dan 84417'ye çıkmıştır. Bu nüfus artışında bir önceki sayım devresinde yapılan tarımsal reformların bu sayım devresinde de devam etmesi ile Amik Ovası çevresinde kurulan Türkoğlu Çırçır ve Prese, Akova Çırçır ve Prese tesislerinin açılması etkilidir. Bunun yanı sıra E-79 karayolunun uluslararası nitelikte bir devlet karayolu haline gelmesiyle birlikte tarıma dayalı sanayi ürünlerinin diğer ilçe ve illere taşınması da kolaylaşmıştır.

Araştırma sahasının 1980-1985 sayım devresinde nüfus artışı %3,8'den %0,4'e gerilemiştir. Bu sayım devresinde nüfus hareketlerini olumsuz yönde etkileyen unsurların başında dış göçler gelir. Başta Kırıkhan ilçesi olmak üzere Hatay iline bağlı

tüm ilçelerden Suudi Arabistan, Kuveyt ve Birleşik Arap Emirlikleri gibi ülkelere çalışmaya gidenler, nüfus miktarı üzerinde etkili olmuştur. İlçe nüfusu 1985-1990 sayım devresinde bir önceki sayım devresine göre %3,2 artarak 86560'dan 103075'e çıkmıştır. Nüfusun %3,2 artmasında ilçe genelinde kurulmuş olan pamuk, zeytin, çırçır ve yağ sanayisine dayalı sanayi tesislerinde çalışacak işçilerin köyden şehre göçü etkilidir.

İlçesinin 1990-2000 sayım devresindeki nüfus artış oranı %0,4 olup toplam nüfusu 103075'dir. Kırıkhan ve yakın çevresinde 1990 yılından sonra hizmet sektörü etkili olmaya başlarken tarım sektörü giderek zayıflamış, devlet ve devlet yatırımları araştırma sahası ve yakın çevresinde giderek gelişmeye ve büyümeye başlamıştır. Modern konutların yapımının yanı sıra Kırıkhan Meslek Yüksekokulu'nun yanı sıra Vardılar Medya Grubu'nun açılması ile sağlık ve eğitim yatırımları da sahada nüfusunun artmasında etkili olmuştur (Çetin, 2012:251).

Kırıkhan ilçenin nüfusu 2000-2010 sayım devresinde bir önceki sayım devresine göre nüfusu %0,5 artmıştır. Sahanın nüfusu 98530'dan 103922'e yükselmiştir. Bu artış bize bir önceki sayım yılı ile 2000-2010 sayım yılı arasında nüfusun dengeli arttığını göstermektedir. Sayım dönemleri içerisinde 2010-2015 yılını kapsayan beş yıllık devrede 103922'den 108918'e çıkmıştır. Bir önceki sayım yılına göre istikrarlı artışın olduğu nüfusta Amik ovası çevresinde yeni sulama kanalları sayesinde sulanabilen araziler genişlemiş ve ilçede tarımsal üretimin artışı, devlet tarafından yürütülen KÖYDES, kırsal kalkınma gibi projeler ile ilçeye yönelik yatırım ve teşviklerin çoğalması, Koruma şirketler grubunun Kırıkhan-Hatay fabrikasında konejerasyon-enerji üretim tesisi, Klor Alkali üretim kapasitesini arttıracak ilave elektroliz ünitesi ve Koruma Temizlik A.Ş. üretim tesisinin açılması gibi yeni sanayi tesislerinin çoğalması nüfus artışına sebep olmuştur.

Araştırma sahasında kırsal yerleşmelerin 1940-2015 sayım devrelerine göre nüfusu incelendiğinde kırsal yerleşmelerde yaşayan nüfus miktarının farklı yıllarda arttığı veya azaldığı Tablo 2.2'den görülmektedir. İlk nüfus verisinin kayda alındığı 1940 yılında kırsal nüfus 13391 iken 75 yıl sonra 2015 yılında 30625'e ulaşmıştır. Kırıkhan ilçesinde 1940-1945 yılları arasındaki 5 yıllık sayım devresinde kırsal nüfus durağan bir devre geçirmiştir. Bu sayım devresinde kırsal nüfus yıllık %0,1 oranında azalmıştır.

Erkek nüfusun II. Dünya Savaşı sebebi ile silah altına alınması nüfusun azalmasında etkili olmuştur. Bu sayım devresinde Alibeyçağıllı, Arkıtça, Balarmudu, Çamseki, Çataltepe, Danaahmetli, Kangallar, Karaelmaslı, Kazkeli, Reşatlı, Yılanlı, Adalar, Aygırgölü ve Kalatepe köylerine ait nüfus verisi bulunmamaktadır. Bu durum 1940-1945 sayım devresinde kırsal nüfusa ait verilerin de sağlıklı olmasını engelleyen başka bir faktördür. Kırsal nüfus, 1945-1950 sayım devresinde bir önceki sayım devresine göre yıllık nüfus artış oranı %0,1'den %5,8'e yükselerek 20163'e ulaşmıştır. Bu devrede nüfusun artmasında II. Dünya Savaşı'nın bitmesiyle silah altına alınan askerlerin köylerine dönmeleri etkili olmuştur. Çok çocuklu aile yapısı ve yüksek doğum oranı kırsal yerleşmelerde nüfus artışının yüksek olmasına nedenlerindendir. İlçede kırsal nüfusun doğal seyrini yakalaması 1950 yılından sonra gerçekleşmiştir.

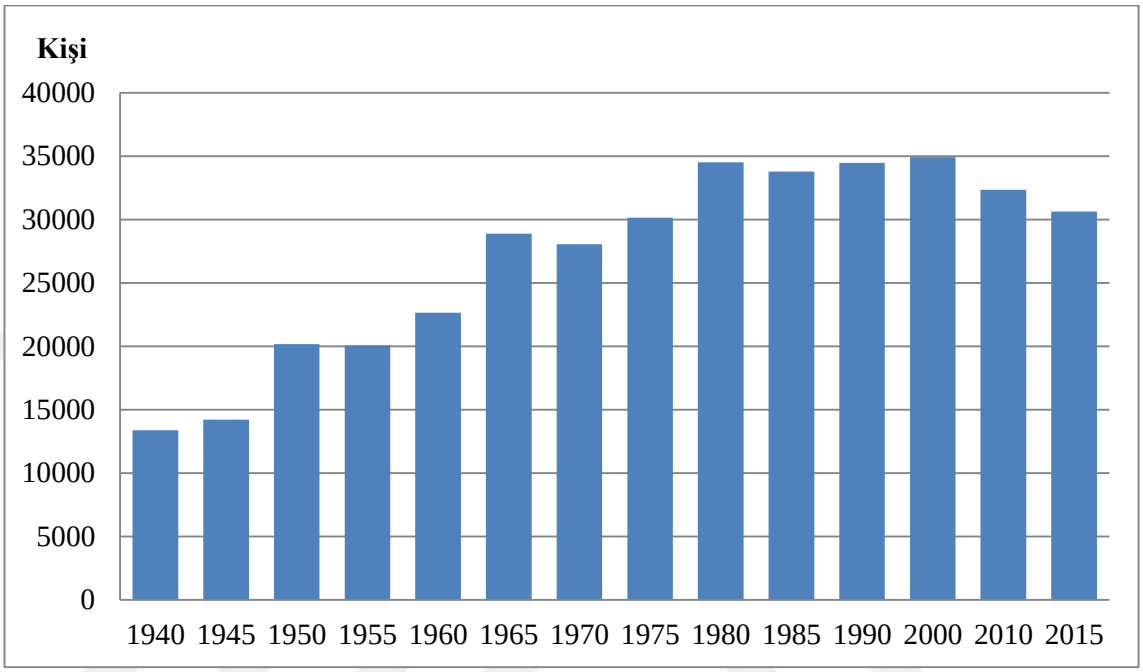
Tablo 2.2. Kırıkhan İlçesi'nde Kırsal Nüfusun Sayım Devrelerine Göre Değişimi (1940-2015).

Sayım Dönemi	Kırsal Nüfus	Artan/Azalan Nüfus Miktarı	Değişim Oranı (%)	1940=100
1940	13391	-	-	100
1945	14226	835	0,1	146
1950	20163	5937	5,8	262
1955	20065	- 98	0,09	237
1960	22659	2594	2,2	340
1965	28887	6228	4,3	410
1970	28054	- 833	- 0,5	390
1975	30142	2088	1,3	514
1980	34526	4384	2,5	572
1985	33780	-746	0,4	518
1990	34474	694	0,4	543
2000	34915	441	0,1	593
2010	32342	-2573	- 0,7	528
2015	30625	-1717	- 1,1	517

Kaynak: TÜİK verilerinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

Kırsal nüfusun 1950-1955 sayım devresinde yıllık nüfus artış hızı % 0,09 olmuştur. Sağlık imkânları ile halkın eğitim seviyesinin giderek yükselmesinin yanı sıra bu sayım devresinde yaygın olan çok çocuklu aile yapısı ve yüksek doğum oranı nüfus

üzerinde etkili olmuştur. Toplam nüfus içerisinde 1955-1960 sayım devresinde kırsal nüfus 20065'den 22659'a yükselerek %2,2 artmıştır. Ülkemizde tarımda makineleşmenin hızlı şekilde arttığı bu dönemde, kırsal yerleşmelerde tarımla geçinen kişi sayısında da artış yaşanmıştır.

Şekil 2.2. Kırıkhan İlçesinde Kırsal Nüfusun Sayım Devrelerine Göre Değişimi (1940-2015).

Araştırma sahasında 1960-1965 sayım devresinde kırsal nüfus bir önceki sayım devresine göre %2,2'den %4,3'e yükselmiştir. Bu sayım devresinde nüfus 28887'ye ulaşmıştır. Nüfus artışında önceki sayım döneminde başlanılan ve bu dönemde de gelişen sağlık koşulları ile beslenme şartlarının iyileştirilmesi nüfus artışı üzerinde olumlu etki yapmıştır. Daha önce Delibekirli köyüne bağlı olan Yılanlı 1963 yılında bu köyden ayrılarak ayrı bir köy haline gelmesi ile Delibekirli köyünün nüfusu azalmıştır. Bölge yatılı okulunun Karataş yolu üzerinde 1964-1965 Eğitim-Öğretim yılında 200 öğrenci ile eğime başlaması nüfusun kademeli olarak kırsal alanda arttığının göstergelerindendir. Sahada 1965-1970 sayım devresinde, bir önceki sayım devresine göre nüfus %-0,5 oranında azalmıştır. Bu durum bize bu sayım devresinde kırsal yerleşmelerde nüfusun azalma eğiliminde olduğunu göstermektedir. Nüfusun azalmasında işsizlik ve kırsal yerleşmelerden dışarıya doğru yapılan göçlerin yoğun olması etkili olmuştur. Dış göçün yanı sıra kırsal yerleşmelerden Kırıkhan kentine yapılan göçlerde nüfus üzerinde etkili olan bir diğer unsurdur. Tarıma dayalı iş

kollarının kentte çoğalması köyden şehre göçü hızlandıran etmenlerin başında gelmiştir. Bu sayım yılında mevcut kırsal yerleşmelerin 25'inin nüfusunda azalış görülmektedir. Karadurmuşlu, Kazkeli ve Yalangoz köylerinde ise nüfus hareketleri dikkat çekicidir. Nitekim bu sayım devresinde Karadurmuşlu (338), Kazkeli (196) ve Yalangozde (535) nüfus azalmış, Çamuzkışlası köyünün nüfusu ise 917'den 1166'ya çıkarak bu sayım döneminde kırsal yerleşmeler içerisinde en yüksek artış oranını göstermiştir.

Kırsal nüfus artışı Kırıkhan ilçesinde 1970-1975 sayım döneminde, bir önceki sayım dönemine göre %-0,5'ten %1,3'e yükselerek 30142 olmuştur. Amik Gölü'nün tamamen kurutularak kuruyan göl tabanında tarımsal faaliyetler yapılması sonucunda göl çevresinde bulunan Adalar, Baldıran ve İçada köylerinin nüfusu hızlı şekilde artmıştır. Ancak bu sayım döneminde nüfus üzerinde değişen ekonomik şartlar sebebiyle Orta Doğu ülkelerine yaşanan yoğun göçler nüfus üzerinde etki etmiştir. Yine bu sayım devresinde Kıbrıs Barış Harekâtı'nın gerçekleştiği yıllara tekabül etmesi ekonomik bir durgunluğa neden olmuş ve kırsal alanlara doğru bir nüfus hareketi meydana gelmiştir. Sayım döneminde Baldıran, Ceylanlı, Kurtlusoğuksu, Camuzkışlası, ve Çamsarı köylerinin nüfusları hızlı şekilde artarken Karadurmuşlu'nın nüfusu 1158'den 1080'e azalmıştır.

Araştırma sahasının kırsal nüfusu 1975-1980 sayım devresinde %1,3'den %2,5'e yükselmiştir. Bu devre aralığında nüfus artışında eğitim alanında yatırımların artması ve daha önce yapılan yatırımların karşılığının alınmaya başlanması, sağlık hizmetlerindeki iyileştirmeler sonucunda bebek ölümlerinin azalması nüfus üzerinde olumlu etki yapmıştır. Bu sayım devresinde 57 kırsal yerleşmeden 15'inin nüfusu azalmıştır. Aynı sayım döneminde 37 köyün nüfusu artarken en çok nüfus artışı Ceylanlı, Karadurmuşlu, Karacağil, Kazkeli ve Camuzkışlasında yaşanmıştır.

Kırıkhan ilçesinde 1980-1985 sayım devresinde kırsal nüfus bir önceki sayım devresine göre %0,4 azalarak 34526'dan 33780'e düşmüştür. Bu sayım devresi, kırsal nüfusta sonraki dönemlerde yaşanacak olan azalmalarında başlangıcı olmuştur. Nüfusun azalmasında aile planlamasının giderek halk tarafından benimsenmesi, kırsal yerleşmelerden dışarıya yapılan göçlerin devam etmesi etkili olmuştur. Bunun yanı sıra Kırıkhan kentinde şehir ve şehirsel fonksiyonların giderek gelişmesi kırsal nüfusun bu yönde göç etmesine de nedendir. Kangallar köyünün nüfusu bu sayım döneminde

870'den 472'ye yarı yarıya azalmasının yanı sıra daha önceki sayım dönemlerinde nüfusu sürekli artan Karataş ve Kazkeli köylerinde de nüfus azalması yaşanmıştır. Sayım devresinde Balarmudu köyünün nüfusu 383'den 629'a yükselmiştir. Araştırma sahasında 1985-1990 sayım devresinde kırsal nüfus, bir önceki sayım devresine göre artış oranı aynı kalarak %0,4 olmuştur. Bazı köylerde göçlerden kaynaklanan nüfus kaybı yaşanmasına rağmen, bazı yerleşmelerde meydana gelen yüksek artışlar, Baldıran, Camuzkışlası ve Delibekirli köylerindeki azalış oranını sınırlandırmıştır. Bu sayım devresinde Kurtlusoğuksu köyünün nüfusu 1692'den 2065'çıkmıştır. Bu köyün nüfusu artarken 1985-1990 sayım devresinde nüfusu en çok azalan kırsal yerleşme olan Çamseki 1586'dan 1344'e düşmüştür.

Kırıkhan ilçesinde 1990-2000 yılları arasında kırsal nüfus artış oranı %0,1'e inmiştir. Bu sayım döneminde kırsal kesimde ekonomik gelir getiren kaynakların yavaş yavaş tükenmesi ve ortadan kalkması kır nüfusuna etki etmiştir. Araştırma sahasında 1955-1990 yılları arasında halkın temel geçim kaynağı tarımsal faaliyetlere dayanırken 1990 yılından sonra tarım ile birlikte hizmet ve özel sektörde gelişme yaşanmıştır. Bu durum Kırıkhan kentinde şehir fonksiyonlarının hızla gelişmesini sağlayarak halkın daha iyi hayat standartlarını yakalama ihtiyacı sonucu göç olaylarının yaşanmasına da neden olmuştur. Bu sayım devresinde 25 kırsal yerleşmenin nüfusunda azalma yaşanırken Gölbaşı'nın nüfusu 1232'den 1645'e, Kurtlusoğuksu'nun nüfusu 2065'den 3472'ye Yılanlı'nın nüfusu ise 140'tan 314'e yükselerek nüfusu en fazla artan yerleşmeler olmuştur.

Araştırma sahasında 2000-2010 sayım devresinde kırsal nüfus %-0,7 oranında azalarak 34915'ten 32342'e inmiştir. Nüfusun azalmasında etkili olan etmenlerin başında Kurtlusoğuksu köyünde yaşanan idari değişiklik olmuştur. Kurtlusoğuksu Belediyesi'nin kapatılarak köy haline dönüştürülmesi ile nüfus kütüğüne kayıtlı olan nüfusun bir kısmı Kırıkhan kentinde bulunan mahalle nüfuslarına kayıtları yapılmıştır. Bu durum sonucunda Kurtlusoğuksu'nun nüfusu 3472'den 2173'e inmiştir. Adrese Dayalı Nüfus Kayıt sistemi sonuçlarına göre 2010-2015 sayım devresinde kırsal nüfus, bir önceki sayım devresine göre %0,7'den %-1,1'e azalmıştır. Nüfusun azalmasında göç olayları ile kısmen Amanos kırsalında yaşanan terör olayları etkili olmuştur. Amanos Dağları'nda orman sınırına yakın sahada kurulmuş olan yerleşmeler ile orman üst

sınırının bulunduğu alanlarda yaşanan terör olayları halkın can ve mal güvenliğini zaman zaman etkilemektedir. Halkın can ve mal güvenliğinin korunması için güvenlik güçleri Alan Yaylası'nın yüksek kesimleri ile Kırıkhan-Hassa arasındaki dağlık alanlardaki tehlikeli sahaları özel güvenlik bölgesi ilan etmesi sonucu faaliyet alanı sınırlandırılan halk şehre yakın alanlara göç etmeye başlamıştır.

Araştırma sahasında kırsal yerleşmelerin nüfus değişimleri incelenirken kırsal nüfusa ait sağlıklı veriler Hatay'ın anavatana katılmasından sonra elde edilmiştir. Kırsal yerleşmelerin nüfuslarına ait ilk sağlıklı verilerin yayınlandığı 1940 yılında toplam nüfus 13331 iken, 2015 yılında 30625'e yükselmiştir. Alibeyçağıllı ve Reşatlı köylerine ait ilk nüfus verisi 1955 yılında, Kalatepe köyünün 1955 yılında, Arkıtça, Danaahmetli, Kangallar, Karaelmaslı, Kazkeli ve Yılanlı köylerine ait ilk nüfus verileri ise 1960 yılında elde edilmiştir (Tablo 2.3).

Tablo 2.3. Kırıkhan İlçesi'ne Bağlı Kırsal Yerleşmelerin Nüfuslarının Sayım Yıllarına Göre Dağılımı (1940-2015).

Köyler-Yıllar	1940	1945	1950	1955	1960	1965	1970	1975	1980	1985	1990	2000	2010	2015
Abalaklı	314	250	551	406	399	437	438	528	960	518	684	499	537	528
Attutan	161	155	375	209	182	144	128	177	154	157	151	103	95	99
Alaybeyli	337	407	524	518	681	743	840	788	802	790	686	403	625	465
Alibeyçağıllı	-	-	-	466	478	563	451	375	432	280	322	275	198	170
Arkıtça	-	-	-	-	423	460	471	438	408	379	393	338	316	271
Adalar	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	282	256
Aygırgölü	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	219	196	165
Balarmudu	-	-	-	-	-	-	-	-	383	629	675	676	593	533
Baldıran	165	261	320	291	658	898	788	1031	961	1017	1127	1062	1057	1028
Başpınar	213	187	307	343	415	529	544	610	826	702	659	674	751	842
Bektaşlı	275	284	354	443	537	751	872	764	942	1028	1039	1113	870	842
Camuzkışlası	397	421	894	639	820	917	1166	1361	1728	1981	2171	2200	2248	2313
Ceylanlı	907	950	1128	963	1472	1766	1829	2024	2042	2232	2232	2155	2025	2020
Çamsarı	636	575	910	851	942	1127	1280	1572	1365	1586	1344	877	796	713
Çamseki	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	206	229	219
Çataltepe	-	-	-	-	-	356	378	384	330	367	336	431	265	277
Çiloğlanhüyüğü	403	298	740	632	553	657	685	586	537	577	458	427	300	269
Danaahmetli	-	-	-	-	192	187	164	146	252	153	166	186	153	135
Demirkonak	484	403	448	461	273	237	307	414	676	635	728	779	914	923
Dedeçınar	300	272	433	460	524	694	562	601	313	199	305	296	260	224
Delibekirli	787	823	947	1006	876	974	1033	1048	897	1085	1129	1130	874	892
Gölbaşı	388	432	467	623	655	784	798	783	1000	1020	1232	1645	1479	1510
Güventaşı	248	387	2783	2194	1233	381	340	412	446	686	604	546	600	525
Gültepe	212	183	506	296	317	285	198	189	208	306	267	472	383	373
Güzelce	345	384	272	569	394	463	460	480	465	413	413	409	348	373
Ilıkpınar	186	183	287	293	259	435	316	312	337	342	434	378	306	287
İçada	235	243	362	539	480	433	500	502	682	705	707	617	624	651
İncirli	293	302	254	292	268	425	305	263	347	435	541	413	532	492
Kamberlikaya	220	198	344	228	248	286	215	338	392	336	351	453	289	257
Kamışlar	189	154	196	282	254	217	219	284	279	258	215	246	206	184
Kangallar	-	-	-	-	246	326	312	437	870	452	407	433	480	432

Karaçağıl	230	290	286	372	422	577	657	570	1179	791	811	670	743	706
Karadurmuşlu	329	393	967	719	899	1541	1158	1080	1181	1260	1129	1202	1333	1353
Karaelmaslı	-	-	-	-	254	296	309	264	236	204	211	182	128	134
Karamağara	216	201	224	265	250	279	267	300	305	319	300	305	268	296
Karamankaşı	249	239	488	267	430	489	396	545	590	571	614	263	305	315
Karataş	398	447	598	639	657	775	918	1060	1359	1266	1125	1130	1092	1052
Kazkeli	-	-	-	-	1055	1234	1038	1000	1313	980	960	884	780	690
Kodallı	202	216	294	367	434	466	521	592	640	628	580	566	564	476
Kaletepe	-	-	160	207	167	285	337	514	475	483	529	497	593	620
Kızılkaya	251	214	409	480	410	495	608	748	642	668	690	713	598	607
Kurtlusarımazı	454	575	536	646	314	333	391	424	433	440	432	133	151	145
Kurtlusoğuksu	473	438	531	652	759	794	987	1358	1496	1692	2065	3472	228	2173
Mahmutlu	165	182	270	277	159	143	99	51	108	164	198	187	87	114
Muratpaşa	126	162	319	368	498	566	606	501	509	355	336	362	286	315
Narlıhopur	199	189	407	630	694	355	368	368	541	442	407	295	276	262
Özkızılkaya	101	154	190	262	401	461	429	571	587	604	619	700	716	725
Özsoğuksu	125	212	329	321	405	533	445	461	447	643	527	521	483	454
Reşatlı	-	-	-	151	151	201	181	305	290	192	180	161	157	152
Saylak	853	1004	1246	474	589	513	457	434	491	501	494	514	485	442
Söğütlüöz	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	242	211	191
Sucuköyü	159	149	171	196	186	184	156	124	265	188	296	225	302	312
Taşoluk	0	0	0	339	414	456	422	396	426	341	372	242	205	219
Topboğazı	251	246	328	324	352	394	336	427	565	556	493	389	373	355
Torun	561	588	666	757	632	266	224	205	202	235	284	227	143	180
Yalangoz	393	196	670	336	354	1356	821	785	798	864	906	858	796	1077
Yılanlı	-	-	-	-	309	331	224	214	217	135	140	314	156	153

Kaynak: TÜİK verilerinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

Kırıkhan ilçesinde 1940-2015 yılları arasında kırsal yerleşmelerin nüfus değişimlerinde etkili olan temel unsur ekonomik şartların yetersizliği veya bu şartların iyileştirilmesi olmuştur. Sahada tarımsal araç gereçlerin kullanımının arttığı 1955 yılından sonra Amik Ovası ve çevresinde tarımla uğraşan kişi sayısında artış yaşanmıştır. Ekonomik şartların iyileştirilmesi dışında kırsal yerleşmelerin nüfusu üzerinde etkili olan diğer bir unsurda sahaya doğru yapılan göçlerdir. Reşatlı Balkan Savaşı sonrasında Bulgaristan'dan Türkiye'ye gelen Müslüman ve Türk kökenli muhacirler tarafından kurulmuştur. Gültepe sakinleri Türkiye ve Suriye devletleri arasında 1939 yılında yapılan halk oylamasında Türkiye'den yana tavır alarak Gültepe köyüne yerleşmişlerdir. Gölbaşı, Damalha ve Hazal gibi aşiret mensuplarının Suriye'den gelip bu köye yerleşmeleri sonucunda, Demirkonak ise 150 yıl önce Suriye'den gelip sahaya yerleşen Şıhhazi aşireti tarafından kurulmuştur.

Kırsal yerleşmelerin nüfus miktarını belirleyen diğer bir etmen de doğal nüfus artışları olmuştur. Araştırma sahasında 1940-2015 yılları arasında nüfusu en fazla artan köyler Baldıran, Ceylanlı, Delibekirli, Karadurmuşlu, Karataş, Çamsarı ve Kurtlusoğuksu'dır. Ceylanlı, Kırıkhan kentine yakın olması, verimli tarım arazilerine

sahip olması ile Alan Yaylası'nın bu köy sınırlarında bulunması nüfus artışında etkilidir. Kırıkhan kentinin kuzeybatısında, Delibekirli Vadisi boyunca kurulmuş olan Delibekirli de kayısı, nar, incir ve erik yetiştirilmektedir. Araştırma sahasında 1940-2015 yılları arasında nüfusu en fazla azalan kırsal yerleşme ise Attutan'dır. Köy nüfusu 1940 yılında 161'ken 2015 yılında 99'a düşmüştür. Nüfusun azalmasında işsizlik, gelir yetersizliği ve ulaşım sorunu gibi faktörler etkili olmuştur.

Tablo 2.4. Kırıkhan İlçesi'ndeki Kırsal Yerleşmelerin Nüfusunda 1940-2015 Yılları Arasında Meydana Gelen Değişmeler.

Kırsal Yerleşmeler	1940	2015	Artan/Azalan Nüfus Miktarı	Değişim Oranı (%)
Abalaklı	314	505	191	0,8
Attutan	161	92	- 69	0,8
Alaybeyli	137	453	316	3
Alibeyçağıllı	-	173	-	-
Arkıtça	-	259	-	-
Adalar	-	252	-	-
Aygırgölü	-	143	-	-
Balarmudu	-	529	-	-
Baldıran	165	1016	851	6,8
Başpınar	213	685	472	2,9
Bektaşlı	275	822	547	2,6
Camuzkışlası	397	2304	1907	6,4
Ceylanlı	907	1990	1083	1,5
Çamsarı	636	659	23	0,04
Çamseki	-	204	-	-
Çataltepe	-	275	-	-
Çiloğlanhüyüğü	403	281	-122	-0,4
Danaahmetli	-	103	-	-
Demirkonak	484	960	476	1,3
Dedeçınar	300	223	- 77	- 0,3
Delibekirli	787	878	91	0,1
Gölbaşı	388	1481	1093	3,7
Güventaşı	248	514	266	1,4
Gültepe	212	372	160	1
Güzelce	345	327	-18	-0,06
Ilıkpınar	186	278	92	0,6
İçada	235	584	349	1,9
İncirli	293	451	158	0,7
Kamberlikaya	220	241	21	0,1
Kamışlar	189	141	- 48	0,3
Kangallar	-	351	-	-
Karaçağıl	230	679	449	2,6
Karadurmuşlu	329	1366	1007	-

Karaelmaslı	-	137	-	-
Karamağara	216	289	73	0,4
Karamankaşı	249	312	63	0,3
Karataş	398	1068	670	2,2
Kazkeli	-	622	-	-
Kodallı	202	468	266	1,7
Kaletepe	-	646	-	-
Kızılkaya	251	547	296	1,5
Kurtlusarımazı	454	139	- 315	- 0,9
Kurtlusoğuksu	473	2119	1646	4,6
Mahmutlu	165	101	-64	- 0,5
Muratpaşa	126	327	201	2,1
Narlıhopur	199	246	47	0,3
Özkızılkaya	101	669	568	7,4
Özsoğuksu	125	468	343	3,6
Reşatlı	-	161	-	-
Saylak	853	401	- 452	-0,7
Söğütlüöz	-	165	-	-
Sucuköyü	159	344	185	1,5
Taşoluk	-	192	-	-
Topboğazı	251	328	77	0,4
Torun	561	135	-426	- 1,0
Yalangoz	393	1008	615	2,0
Yılanlı	-	145	-	-

Kaynak: TÜİK verilerinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

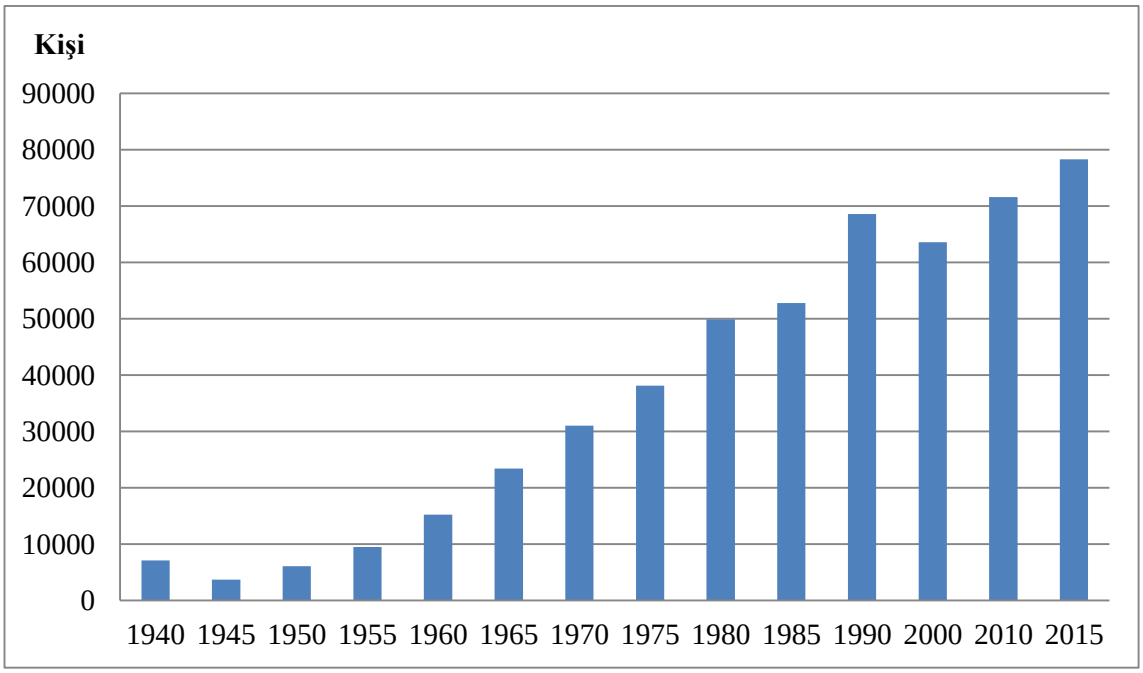
İlçe merkezi durumundaki Kırıkhan kasabasının nüfusu 1940 sayım yılında 7133'di. Bu nüfus 2015 sayım yılında 78293'e ulaşmıştır. Kırıkhan kentinde 1940-2015 sayım devreleri arasında nüfusun artış gösterdiği sayım dönemleri 1945-2015 yılları arasıdır. Hatay ilinde ilk genel nüfus sayımın yapıldığı 1940 yılında Kırıkhan kasabası 7133 nüfusa sahipti. II. Dünya Savaşı yıllarını içeren 1940-1945 sayım yılları arasındaki devrede nüfus %-18,3 oranında azalarak 7133'den 3690'a düşmüştü (Tablo 2.5). Bu devrede kasabanın nüfus kaybetmesinde II. Dünya Savaşı etkili olmuştur. Türkiye bu savaşa girmemişse de üretken ve eli silah tutan erkek nüfusun silah altına alınması nüfus artış hızı ürerinde etkili olmuştur. Sayım devresinde kentin nüfus miktarı üzerinde dıştan katılımların olmaması da nüfus artış hızının en düşük seviyeye inmesini sağlamıştır. Sayım süreci boyunca ilk yüksek nüfus artışının gerçekleştiği dönem 1945-1950 sayım devresidir. II. Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle birlikte 1950 yılında yıllık %7,8 artış oranı ile 6882'e yükselmiştir. Nüfus artışında seferberlik ilanının sona erdirilerek silah altındaki askerlerin terhis edilmesi, kentte yaşam ve sağlık

koşullarındaki iyileştirmeler ile kasaba çevresindeki kırsal yerleşmelerin göç alması nüfus artış oranının yükselmesine etkendir.

Tablo 2.5. Kırıkhan Kenti Nüfusunun Sayım Dönemlerine ve ADNKS'ye Göre Gelişimi (1940-2015).

Sayım Dönemi	Nüfus Miktarı	Artan/ Azalan Nüfus Miktarı	Değişim Oranı %'si	1940=100
1940	7133	-	-	100
1945	3690	- 3443	- 18,6	92
1950	6082	2392	7,8	127
1955	9519	3437	7,2	147
1960	15219	5700	7,4	252
1965	23405	8186	6,9	315
1970	31046	7641	4,9	410
1975	38118	7072	3,7	570
1980	49891	11773	4,7	640
1985	52780	2889	1	694
1990	68601	15821	4,6	810
2000	63615	- 4986	- 0,7	732
2010	71580	7965	1	817
2015	78293	6713	1,7	910

Kaynak: TÜİK verilerinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

Şekil 2.3. Kırıkhan Kenti Nüfusunun Sayım Dönemlerine ve ADNKS'ye Göre Gelişimi (1940-2015).

Kasaba nüfusu 1950-1955 yılları arasında 9519'a ulaşarak yılda %7,2 oranında artmıştır. Bu devrede nüfus doğal gelişim seyrine inerek artmaya devam etmiştir. Kırıkhan'da 1955-1960 sayım devresinde yıllık nüfus artış hızı %7,4 olmuştur. Kasaba nüfusu 1960 genel nüfus sayımında 9519'dan 15219'a yükselmiştir. Nüfus artışında doğal seyir yanında kentin sosyo-ekonomik yapısındaki çeşitliliğin giderek gelişmesi ve cazibe merkezi haline gelmesi etkilidir. Bunun yanı sıra inşaat ve imar çalışmalarına hız verilmesi, tarım, eğitim ve sağlık alanındaki olumlu gelişmeler nüfus artış hızına neden olmuştur.

Sayım süreci boyunca ikinci yüksek artışın gerçekleştiği dönem 1960-1965 yılları arasındaki devredir. Bu sayım döneminde kent nüfusu %6,9 artarak 15219'dan 23405'e yükselmiştir. Kentin nüfus artış hızı üzerinde göç hareketleri etkilidir. Hızlı kentleşme sonucunda Kırıkhan kentine kırdan yapılan göçler nüfus artış hızı üzerinde artışa sebeptir. Kentte hızlı nüfus artışının devam ettiği 1965-1970 sayım devresinde yıllık nüfus artış hızı %4,9'tır. Bir önceki sayım devresinde nüfus üzerinde etkili olan göç hareketleri bu sayım devresinde de nüfus artış hızı üzerinde de belirleyicidir. Göç hareketleri dışında kentte sanayi alanında yapılan atılımlar kenti cazibe merkezi haline getirmiştir. Yine bu sayım devresinde nüfusun doğal gelişimin yanı sıra tarıma dayalı ticari fonksiyonların gelişmesi nüfus artış oranını etkileyen faktörler olarak kabul edilebilir.

Nüfus 1970-1975 ile 1975-1980 sayım devrelerinde de artmaya devam etmiştir. Nitekim 1970-1975 yılları arası artış oranı %3,7, 1975-1980 yılları arası yıllık artış oranı ise %4,7'dir. Kentte iş imkanı sağlayan alanların giderek çoğalması, kamu-kurum ve kuruluşlarının artması, nüfusu arttıracak gerçek ve kalıcı yatırımların yapılması ile çevreyolunun uluslararası nitelikte bir devlet karayolu haline gelmesi nüfus artış oranı üzerinde etkili olmuştur. Kent nüfusunun 1980-1985 sayım devresindeki yıllık artış hızı, bir önceki sayım devrelerine göre oldukça azalmış ancak nüfus %1,0 artmıştır. Nüfus artış hızında meydana gelen azalma eğilimi göç hareketleri ile açıklanabilir. Kentten Ortadoğu ülkelerine çalışma amacıyla yapılan göçler yıllık nüfus artış hızında meydana gelen gerilemelere nedendir.

İlçe merkezi nüfusu 1985-1990 sayım devresinde tekrar artışa geçerek 52780'den 68601'e yükselmiştir. Bu devrede yıllık nüfus artış hızı %4,6 olmuştur.

Nüfus artışında doğal seyir yanı sıra milli gelirden daha fazla pay almak maksadıyla yerel yönetimler nüfusu olduğundan çok daha fazla göstermiştir. Kırıkhan kentinde 1990-2000 sayım devresindeki 10 yıllık devrede kent nüfusu %-0,7 oranında azalarak 68601'den 63615'e düşmüştür. Nüfus artış hızının azalmasında göç olayları etkilidir. Kent nüfus artışının doğal seyrini yakaladığı dönem 2000 yılından sonra olmuştur. Kırıkhan kentinin 2000-2010 sayım periyodunda nüfusu %1,0 oranında artarak 71580'e çıkmıştır. Nüfus artış oranında kentte gelişen ve büyüyen ekonomik koşullar, memur, asker ve öğrenci nüfusundaki hareketlilik ile şehir fonksiyonlarının gelişmesi etkili olmuştur. Kırıkhan kentinin nüfusu 2015 yılı itibarıyla bir önceki sayım periyoduna göre nüfus artış hızı %1,7 artarak 78293'e ulaşmıştır.

2.2.2. Nüfus Hareketleri

2.2.2.1. Doğumlar ve Ölümler

Sürekli değişim içerisinde olan ve buna bağlı olarak artış veya azalış gösteren nüfus bu özeliğini doğumlar, ölümler ve göçlerden kaynaklanan dinamizmden alır. Nüfusun üzerinde bulunduğu alanın büyüklüğü ne olursa olsun, nüfus hareketleri o kadar hızlı ve karışık olarak cereyan eder ki, ne kadar düzenli yapılırsa yapılsın hiçbir sayım veya kayıt bu hareketliliği bütünü ile ortaya koyamaz (Tanoğlu, 1969:31). Doğum ve ölümler nüfus piramitlerini etkileyen en önemli unsurların başında gelir.

Sanayi toplumlarının XVIII. yüzyıldan itibaren gelişmesi, kadınların erkekler gibi toplumda ve iş yaşamına dâhil olması sosyal ve ekonomik yapıda meydana gelen gelişmeler dünyada ve ülkemizde doğum ve ölüm oranları üzerinde etkili olan unsurlardır. ADNKS sisteminin 2007 yılında kullanılmaya başlanması ile birlikte TÜİK ve Sağlık Bakanlığı arasındaki veri paylaşımı doğru ve hızlı şekilde yapılmaya başlanmıştır. Bunun sonucu olarak araştırma sahasına ait doğum ve ölüm oranları ile ilgili verileri net öğrenebiliyoruz. Kırıkhan ilçesinde 2015 yılında 2872 doğum olayına karşılık, 52 ölüm meydana gelmiştir. Bu sonuca göre araştırma sahasında ham doğum oranı ‰26,3, ham ölüm oranı ise ‰0,4 olarak hesaplanmıştır. Doğurgan nüfus olarak kabul edilen 15-49 yaş dilimindeki toplam kadın nüfusu ile doğum sayısının oranlanmasında elde edilen genel doğum oranı ‰9,2'dir. Araştırma sahasına ait ‰9,2 doğum oranı, 2015 yılında ‰2,10 olan Türkiye ortalamasının üstündedir.

Tablo 2.6. Kırıkhan İlçesi'nde 2015 Yılında Meydana Gelen Doğumlar ve Bebek Ölümleri.

Nüfus Hareketi	**Kent Nüfusu**			**Kırsal Nüfus**			**Toplam Nüfus**		
	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam
Doğum Sayısı	1259	1224	2483	181	208	389	1440	1432	2872
15-49 Yaş Arası Kadın	-	15894	15894	-	10567	10567	-	26461	26481
Genel Doğum Oranı (‰)	-	-	156,2	-	-	36,8	-	-	108,5
Toplam Ölen	29	15	44	5	3	8	32	18	52
Bebek Ölümü	4	6	10	6	8	14	12	16	26

Kaynak: Kırıkhan Sağlık Ocağı ve TÜİK verilerinden faydalanarak.

Sahaya ait genel doğum oranının yüksek olmasında sosyo-ekonomik unsurlar etkilidir. Nüfusun genç olması, kırsal yerleşmelerin bir kısmında aşiret sisteminin yaygın olması, aile planlaması ve doğum kontrolünün önemsenmemesi veya doğru öğrenilmemesi ile erken evlilikler etkilidir. Kırsal yerleşmelerde yaşayan ailelerin temel geçim kaynağı tarım ve hayvancılıktır. Tarımsal arazilerin işlenmesi, ürünlerin toplanması ve pazarlanması için insan iş gücüne ihtiyaç vardır. Bu durum yörede doğumların yüksek olmasının nedenleri arasındadır.

Yüksek doğumlar üzerinde belirleyici unsurların başında eğitim gelmektedir. Kırıkhan kenti ve şehre yakın kırsal yerleşmelerde eğitim seviyesi yükseldikçe doğum oranı azalmaktadır. Bu yerleşmelerde aileler bakabildikleri kadar çocuk sahibi olmaktadır. Oysa kırsal yerleşmelerde eğitim seviyesinin düşmesine bağlı olarak doğum oranlarında artış yaşanmaktadır. Kırsal yerleşmelerde yaşayan aileler, aile planlaması ve doğum kontrolü hakkında yapılan bilgilendirici toplantı veya seminere ayıp veya diğer köylüler tarafından dışlanma gerekçesiyle katılmaması doğum oranların kırsal yerleşmelerde yüksek olmasının bir diğer faktörüdür.

Kürtajın yasak olması doğumların artışına sebep olan diğer bir unsurdur. Araştırma sahasında bulunan Kodallı ve Torun köyleri aynı aşiretten üyelerin bir arada yaşadığı yerleşmelerdir. Bu aşiretler varlıklarını devam ettirmek, güçlü görünebilmek için sülalede erkek çocuğun varlığına önem vermesi doğumların yüksek olmasına neden olan diğer bir unsurdur. Kırıkhan ilçesinde 2015 yılında 26 bebek ölümü gerçekleşmiştir. Sahada bebek ölüm oranlarında geçmişe göre azalma görülmesinde

sağlık şartlarının iyileştirilmesi etkili olmuştur. Bebek ölüm oranlarının azalmasında etkili olan bir diğer unsurda kentte bulunan 1 devlet ve 2 özel hastanenin kadın hastalıkları ve doğumları konusunda alanında uzman hekimleriyle vatandaşa hizmet vermeleridir. Kırsal yerleşmelerde bebek ölümlerinin azalmasında Camuzkışlası, Ceylanlı, Çamsarı, Karadurmuşlu, Kurtlusoğuksu, Muratpaşa ve Saylak köylerindeki Aile Sağlık Merkezlerinin uyguladığı aşı politikası da etkili olmuştur. Aile Sağlık Merkezi bulunmayan yerlerde ise gezici sağlık personeli bebekleri Sağlık Bakanlığı'nın belirlediği aşı programına göre aşılamaktadır. Sağlık Ocakları, Kırıkhan Aile Sağlık Merkezi ile Hatay Nüfus Müdürlüğü kayıtlarına göre 2015 yılında Kırıkhan kentinde 29'u erkek, 15'i ise kadın olmak üzere toplam 44 ölüm olayı gerçekleşmiştir. Aynı yıl kırsal yerleşmelerde ise 32 ölüm olayı yaşanmıştır. Bu sonuçlara göre araştırma sahasında genel ölüm oranı ‰ 0,4'dır. Ülkemizde 2015 yılı TÜİK verilerine göre kaba ölüm hızı 5,2, kaba doğum hızı ise 16,9'dır.

2.2.2.2. Göçler

Göç bir idari sınırı geçerek oturma yerini devamlı yada uzun süreli olarak değiştirme olayını ifade etmektedir. Bu değişim, kıtalararası, uluslararası, bölgelerarası, kırdan şehire ya da şehirden kıra doğru herhangi bir ölçek yada yönde meydana gelebilir (Tümertekin ve Özgüç, 2009:289). Başka bir ifade ile göç, ekonomik, toplumsal, siyasi sebeplerle bireylerin veya toplulukların bir ülkeden başka bir ülkeye, bir yerleşim yerinden başka bir yerleşim yerine gitme işi, taşınma, hicret, muhaceret şeklinde tanımlanmaktadır. Bir sahada doğum ve ölümlerden sonra nüfus değişiminde etkili olan etmenlerden birisi olan göç, Anadolu'nun en eski yerleşim yerlerinden birisi olarak kabul edilen araştırma sahası ve yakın çevresini de etkilemiştir. Kırıkhan, Akdeniz'den doğuya açılan ticaret yollarının kesiştiği yerde bulunmasının yanı sıra İskenderun'dan Halep'e, Antakya'dan Kahramanmaraş'a ve Gaziantep'e giden yolların da odak noktasında yer almaktadır. Selçuklu ve Osmanlı Devleti, Kırıkhan'ın ticaret yollarının üzerinde bulunmasını fırsat bilerek bölgeye çok sayıda han ve kervansaraylar yaptırarak, sahanın hareketli ve canlı bir nüfusa sahip olmasını sağlamıştır.

Sahada ilk göç olgusu Orta Asya'dan gelerek Kırıkhan topraklarına yerleşen Hurrilere kadar dayanmaktadır. Hurrilerden sonra sırası ile Hititler, Persler, Makadonya Krallığı, Roma, Sasani ve Bizans gibi farklı uygarlıkların egemenliği altına giren saha

savaşlar sırasında hareketli ve canlı bir nüfusun oluşmasına neden olmuştur. İslam Uygarlıkları döneminde bölgeye Müslüman nüfus aktarımı yapıldığına dair kayıtlar vardır. Bu dönemde Arap Yarımadası'ndan Kırıkhan'a göçler yaşanmıştır. Emeviler döneminde de Kırıkhan ve yakın çevresi konumu sebebiyle de önemini korumuştur. Sahada Bizans tehdidine karşı saldırı ve savunma görevi yapmak üzere çok sayıda Türkmen aşireti Maveraünnehir ve Horasan boylarından sahaya iskan ettirilmiştir. Halife Memun'un saltanatı süresince de Türklerin itibar gördüğü ve bunun sonucunda İmparatorluk topraklarına çok sayıda Türk'ün yerleştirildiği bilinmektedir. Osmanlı Devleti padişahlarından olan Yavuz Sultan Selim'in Mercidabık Savaşı'nda Memlük ordusunu yenmesi, Osmanlılara Halep kapılarını açarken sahada da Türk nüfusu iç göç yoluyla artmıştır. Osmanlı Devleti zamanında araştırma sahasında yaşayan Türkmen nüfus, huzur ve güven içinde yaşamıştır. Saha geniş otlaklara, ılıman iklime sahip özellikleri ve güvenli bir yer olmasından dolayı Türkmen topluluklarının daima ilgisini çekmiştir. Sahanın en eski Türkmen aşiretlerinden birisi olan Gündüzoğulları XIV. ve XV. yüzyılda 8 obadan oluşan bir topluluk olarak Amik Ovası'nda yaşamış ve Darb-ı Sak Kalesi'ni kendi denetimleri altında tutmuşlardır. Kırıkhan-Hassa yolları arasında bulunan Karamağara köyünden başlayarak kuzeye doğru uzanan sahada oturan aşiretlerin yerleştiği alan bugün Gündüzlü olarak adlandırılmaktadır. Halep Türkmenlerinin en önemli kollarından olan Beğdili aşireti üyeleri XIV. ve XV. yüzyılda Amik Ovası çevresinde yaşamışlardır. Aşiretin bir kolu Urfa'ya, diğer bir kolu ise Amik Ovası'na yerleşerek 12000 bin çadıra sahip olmuştur. Çepni aşireti ise Halep Türkmenlerinden olup Tuğrul Kethüda yönetiminde Gündüzlü köyü çevresinde yaşamışlardı.

Araştırma sahasına XIV. ve XV. yüzyılda yerleşen Türkmen topluluklarından en köklü olanı Avşarlar ve Bayatlardır. Avşar boyunun bir kolu olan Gündüzoğulları, Amik Ovası çevresinde yaşarken, boyun bir diğer kolu olan Özeroğulları Dörtyol ve Payas'a egemen olmuştu. Kırıkhan'ın önemli aşiretlerinden olan Sarıcalı aşiretinin üyeleri 1690 yılında Amik Ovası'na yakın Baldıran, Muratpaşa ve Kızılkaya köylerine yerleşmişlerdir. Aşiretin Erzurum'dan İzmir'e kadar her tarafta oymak ve kolları bulunmaktaydı. Günümüzde de bu aşiretin üyeleri Baldıran, Muratpaşa ve Kızılkaya köylerinde yaşamakta olup Kızılkaya, Sarı, Aslan ve Alkaya soyadlarıyla Kırıkhan'da varlıklarını sürdürmektedir. Aslen Mersin Türkmenlerinden olan Eymürler, eşkıyalık

yaptıkları gerekçesiyle 1695 yılında Humus topraklarına sürülmüşlerdir. Eymürler Humus topraklarında gördükleri baskılar sonucunda 1713 yılında Saylak köyü ile Muratpaşa köprüsü mevkiine yerleştirilmişlerdir (Ayparlar, 2002:59). Amik Ovası ve yakın çevresinde yaşayan en büyük aşiretlerden birisi de Reyhanlı aşiretidir (Demirtaş, 1949:324). Aşiretin üyeleri 1799 yılında Amik Ovası çevresine yerleşimler kurmuşlardır. Bu aşiretinin kolları olan Coşlu, Kodallı ve Torunlar günümüzde aynı isim ile anılan kırsal yerleşmelerde yaşamaktadır.

Coşlu aşiretinin üyeleri Güzelce köyünden başlayarak Aktepe'ye kadar uzanan alanda varlıklarını devam ettirmişlerdir. Günümüzde Güzelce'nin doğusunda bulunan Taştepe mevkiinde bu aşiretin ileri gelenlerinden olan Hacı Veli Ağa'ya ait olan konağın kalıntılıları bulunmaktadır. Kodallı aşireti Yarbaşı mevkiinden Topboğazı boğazına kadar olan sahada yaşamışlardır. Torun aşireti ise Karasu Çayı'nın doğusundan bugünkü Torun köyünden başlayarak Gölbaşı ve Paşa Köprüsü'ne kadar uzanan saha ile Çamsarı köyünün sınırlarına kadar uzanan sahada yerleşmişlerdi. Şıhlar aşiretinin üyeleri ise bugünkü Yalangoz çevresinde varlıklarını sürdürmekteydi.

Araştırma sahasında aşiretlerin iskânını kolaylaştıran ve bu aşiretler arasında düzenin sağlanmasına neden olan olay Derviş Paşa iskanıdır. Fırka-i İslahiye adlı deniz birliği 3 Haziran 1865 İskenderun'a gelmiştir. Deniz birliğinin başında Ahmet Cevdet Paşa'nın görevlendirdiği Derviş Paşa bulunmaktadır. Derviş Paşa, Hatay-Maraş-Adana bölgesinde bağımsız olarak varlıklarını devam ettiren boy ve aşiretleri tek buyruk ve yönetim altına almak için görevlendirilmiştir. Aşiret reisleri, Derviş Paşa ile yaptıkları görüşmeler sonucunda Osmanlı Devletine tek buyruk altında bağlanmayı kabul etmişlerdir. Bu olay Hatay-Maraş-Adana bölgesinde yer alan aşiretlerinin iskânını tek yönden kolaylaştırmış ve düzeni sağlamıştır (Canpolat, 2006:78). Osmanlı-Rus, Yunan ve Balkan Harpleri sırasında Balkanlardan ve Kafkasya'dan çok sayıda kişi can ve mal güvenlikleri tehlikede olduğu gerekçesi ile Osmanlı Devletine sığınmıştır. Osmanlıya sığınanların bir kısmı Suriye topraklarına yerleştirilirken, diğer bir kısmı ise Halep'e (Hatay) yerleştirilmiştir (Hocaoğlu, 2011:47). Kırıkhan İlçesi'ne bağlı Reşatlı köyü I. Balkan Harbi sonrasında Türkiye'ye gelen Bulgaristan ve Türk kökenli muhacirler tarafından kurulmuştur. Reşatlı'ya yerleştirilmeden önce muhacirler tek odalı, üstü berdi ile kapalı kerpiç evlerde kalmışlar, daha sonra ise bugünkü köyün bulunduğu alan

kendilerine gösterilerek yerleştirilmişlerdir. Başta Antakya olmak üzere 1893 yılında görülen kolera salgını, araştırma sahasını da etkileyerek çok sayıda insanın ölümüne sebep olmuştur. Hatay ilinin dışarıya verdiği ilk toplu göç olan bu salgın çoğunluğu Hristiyan-Ortodoks olan 4000'e yakın kişinin Antakya, Kırıkhan ve yakın çevresinden başka yerlere göç etmesine de neden olmuştur (Gök, C, 2005:15).

Kırıkhan ilçesine doğru olan göç hareketleri Cumhuriyetin ilk yıllarında da devam etmiştir. I. Dünya Savaşı'ndan yenik ayrılan Osmanlı Devleti'nin toprakları İtilaf Devletleri tarafından işgal edilmiş ve Fransızlar güney bölgelerini kısa sürede ele geçirmişlerdir. Hatay ve yakın çevresinin 1918-1939 yılları arasında Fransızların denetiminde kurulan sancak ile yönetilmesi, sahanın siyasi, ekonomik demografik yapısını da değiştirmiştir. Kırıkhan ve yakın çevresine hızlı şekilde Fransızların denetiminde ve yönetiminde Ermeni nüfusu yerleştirilmiştir. Bu nüfus 1909 yılında 75 aile, 1927 yılında 440 aile (1800), 1931 yılında ise 2700'e yükselmişti (Greenshields, 1978:113-153-175). Suriye'nin Afrin ilçesi Reco nahiyesinde bulunan 1500 hane, 1938 yılının Ocak ayında siyasi mülteci olarak Kırıkhan'a yerleştirilmiştir. Siyası mülteci statüsünde oldukları için kendilerine hanede bulunan kişi sayısı kadar toprak verilmiştir (Gök, C, 2005:18).

Hatay'ın anavatana katılmasından sonra araştırma sahasında yaşanan göçler kırdan-kente, kentten de yurtdışına şeklinde olmuştur. Hatay'ın anavatana katılmasından sonra Kırıkhan'da yaşayan çok sayıda Ermeni Suriye ve Lübnan'a göç etmiştir. Araştırma sahasının nüfusu üzerinde etkili olan göç hareketleri 1955 yılından sonra değişmeye başlamıştır. Amik Gölü'nün insan sağlığına zarar verdiği gerekçesiyle kurutulması saha nüfusu üzerine etki eden olaylardan birisidir. Zamanla kuruyan göl tabanı, tarımsal faaliyetler için kullanılmaya başlanmış ve bu durum Kırıkhan kenti ile Amik Ovası çevresinde kurulmuş olan kırsal yerleşmelere doğru göçün başlamasına neden olmuştur. Tangızlı aşiretine mensup 370 çadırlık Yörük halkı 1964 sonbaharında kışı geçirmek için Kırıkhan civarındaki Amik Ovası'na yerleşmişlerdir. Ancak bu durumu kabullenemeyen halk, yörükleri iskân ettikleri yerden kovamayınca kolluk kuvvetleri yörüklerin çadırlarını dağıtır ve geçici yerleşme sona ermiştir. (Eröz, 1965:153).

Yöreye yönelik kalıcı göçler ise 1965 yılından sonra yoğunluk kazanmaya başlamıştır. Trabzon ili, Çaykara ilçesinde 1959 yılında yaşanan sel felaketi bölgede can ve mal kaybına neden olmuştur. Çaycuma ilçesine bağlı Şahinkaya, Kabataş ve Ulucami köylerinden 408 hane afetler yasasına göre kentteki 408 Evler Mahallesi'ne yerleştirilmişlerdir. Yerleştirilen 408 haneye hane başına 20-27 dönüm arası toprak verilmiştir. Günümüzde Kırıkhan kentinde bulunan 408 Evler Mahallesi, sel felaketinden sonra afet kanununa göre yerleştirilen afetzedelerin yaşadığı yerdir. Çaykaraların iskânı yanı sıra göçer Aydınlı ve Yörük ailelerinin iskânı için Kırıkhan kentinde Alakoyun, Özyörük ve Aydınlı mahalleri ile Kurtlusoğuksu köyü İmece Mahallesi'nde iskânlar yapılmıştır. Kırıkhan ilçesi 1980 yılından sonra Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesinden hızla göç almıştır. Bu bölgelerden göç edenler kentin kenar mahallelerine yerleşmişlerdir. Araştırma sahasına çeşitli tarihlerde devam eden göç hareketleri 2011 yılında da devam etmiştir. Kendi ülkelerinde savaştan veya çeşitli sebeplerden dolayı kaçan ve Türkiye sınırına yakınlığı sebebi ile Kilis, Gaziantep, Şanlıurfa, Şırnak, Mardin ve Hatay illerine göç etmiş olan Suriyelilerin bir kısmı, 2011 yılından sonra Kırıkhan ilçesine yerleşmişlerdir. Kırıkhan'a yerleşen Suriyelilerin %43'ünün sınıra yakın olması, %26'sının akrabalık ilişkileri, %22'sinin halkın yaklaşımı, %6'sının ise devletin yönlendirmesi ile Kırıkhan'a geldiği tespit edilmiştir. İlçeye yerleşen Suriyelilerin büyük bir kısmı konut sorunu, dil sorunu, eğitim sorunu, iş bulma gibi çeşitli sorunlarla baş başa kalmışlardır (Atasoy ve Demir, 2015:457).

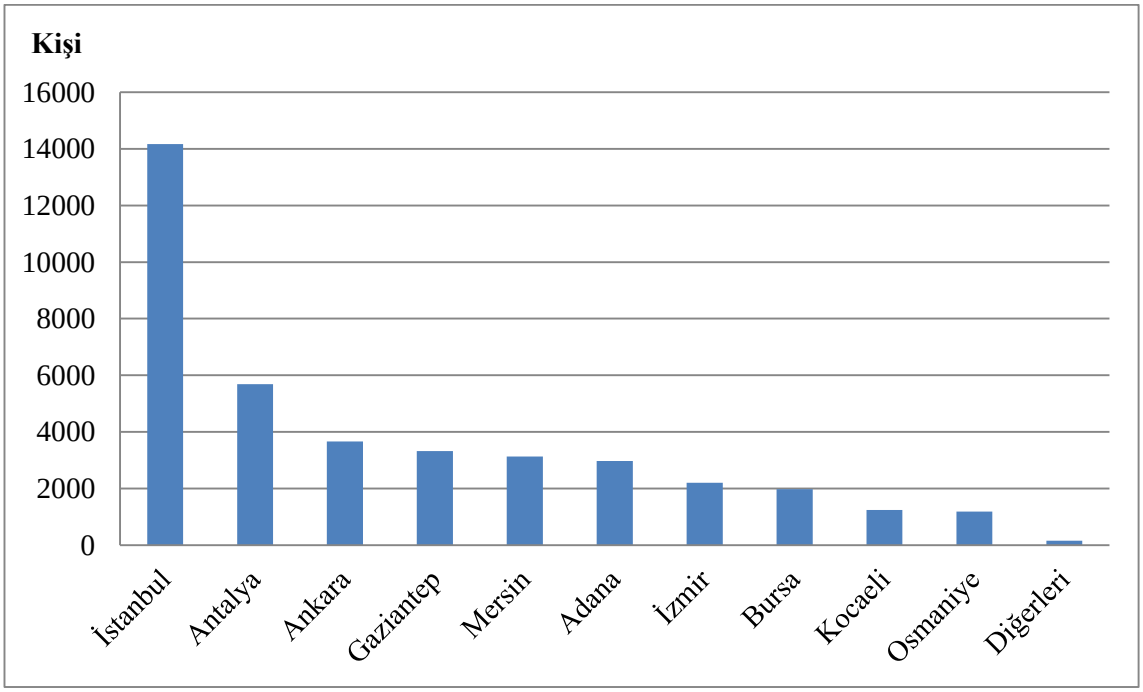
Kırıkhan ilçesinden çevre illere ve ilçelere yapılan göçlerin en önemli sebepleri arasında ekonomik sebepler gelmektedir. Sahada gençlere yönelik iş imkânlarının sınırlı veya olmaması kişileri iş olanaklarının fazla olduğu büyük kentlere doğru göçe zorlamıştır. Çevre ilçelere, illere ve ülkelere yapılan göçün istatiksel verileri TÜİK, köy muhtarları, çeşitli kurum ve kuruluşlar, anketler ile Nuriye Ulviye Civelek Halk Kütüphanesinde bulunan kaynaklardan elde edilmiştir. Elde edilen verilere göre 1970-2015 yılları arasında 5495 ailenin ve 39680 nüfusun Kırıkhan ilçesinden çeşitli kentlere göç ettiği anlaşılmıştır (Tablo 2.7). Araştırma sahasından yapılan göçlerin en önemli çekim merkezi İstanbul olmuştur. Sahadan göç eden 2024 aile İstanbul'a yerleşmiştir. Önemli bir metropol kenti olmasının yanı sıra, iş olanaklarının fazla olması, eğitim ve sağlık imkanlarının birçok il ve ilçeye oranla gelişmiş olması İstanbul'u cazibe merkezi haline getirmiştir. Kırıkhan'dan İstanbul'a göç edenler daha çok servis taşımacılığı,

lokanta işletmeciliği, uluslararası nakliyat, ayakkabı tamir ve yapımı işlerinde çalışmaktadırlar.

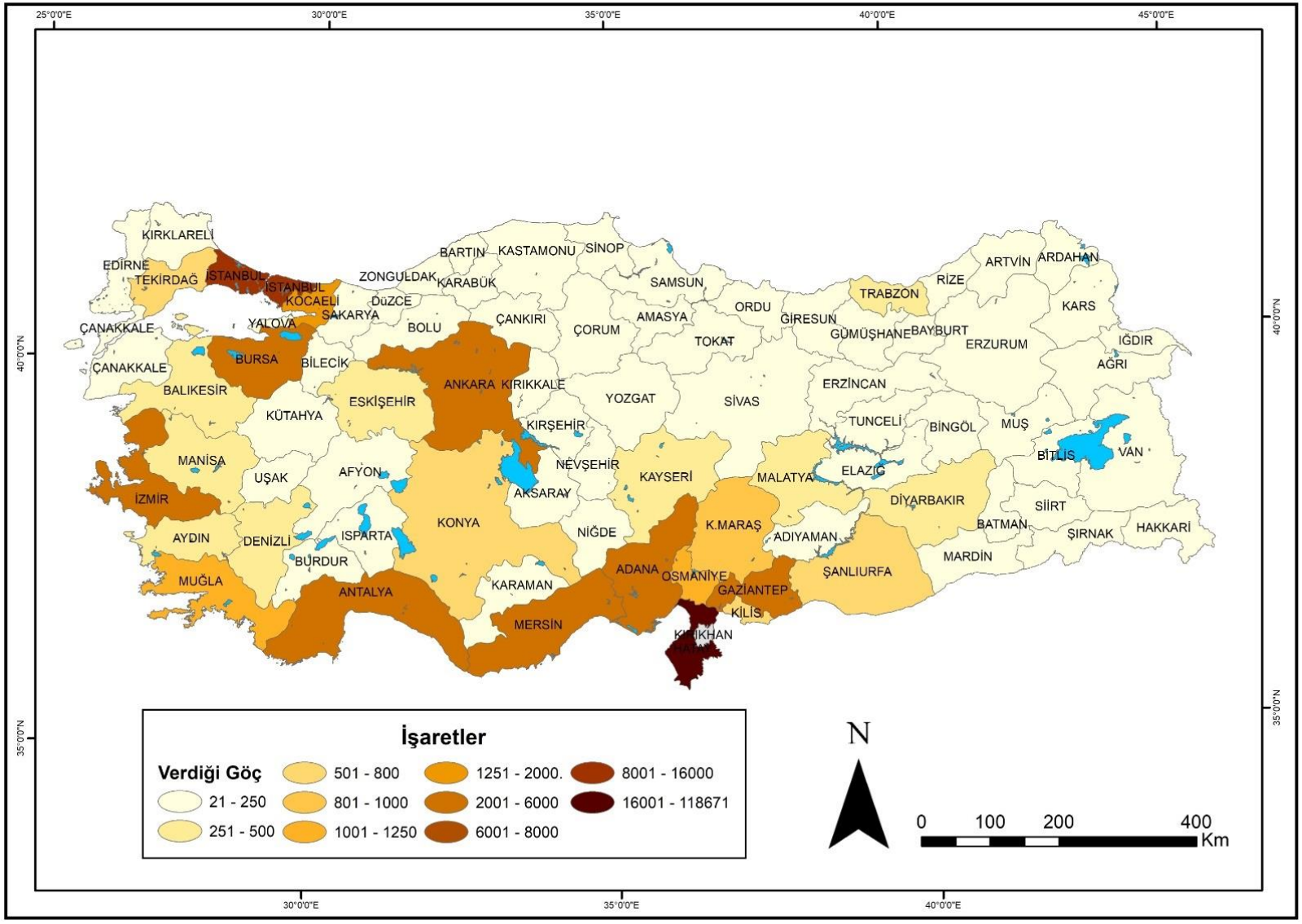
Tablo 2.7. Kırıkhan İlçesi'nden Dışarıya Yönelik Göçlerin İllere Göre Dağılımı (1970-2015).

Göç Edilen İl	Göç Eden Aile Sayısı	Nüfus Miktarı	Toplam Göç İçindeki Oranı (%)
İstanbul	2024	14170	35,7
Antalya	811	5683	14,3
Ankara	522	3660	9,2
Gaziantep	475	3326	8,3
Mersin	446	3124	7,8
Adana	425	2976	7,5
İzmir	314	2200	5,5
Bursa	281	1971	4,9
Kocaeli	176	1235	3,1
Osmaniye	168	1182	2,9
Uşak	6	42	0,08
Çorum	5	38	0,09
Ardahan	4	29	0,07
Iğdır	4	28	0,06
Bartın	2	16	0,04
Toplam	**5495**	**39680**	**100,0**

Kaynak: Yörede yapılan anket ve mülakat sonuçlarından faydalanılarak.

Şekil 2.4. Kırıkhan İlçesi'nden Dışarıya Yönelik Göçlerin İllere Göre Dağılımı.

Harita 2.1. Kırıkhan İlçesi'nden Dışarıya Yönelik Göçlerin İllere Göre Dağılım Haritası.

İstanbul'dan sonra en fazla göç edilen kentler Ankara ve Antalya olmuştur. Ankara'ya 522 aile ve 3660 kişi, Antalya'ya ise 811 aile ve 5683 kişi göç etmiştir. Araştırma sahasından yakın ilçe ve illere yapılan göçler, toplam göçlerin %26,5'ini oluşturmaktadır. Sahaya yakın olan Gaziantep'e 475 aile, Adana'ya ise 425 aile göç etmiştir. Ailelerin göç etmesinin en önemli sebepleri arasında ise yeni iş imkânlarına sahip olma şeklinde açıklanabilir. Kırıkhan'a çevre illerden yapılan göçler ise daha çok Gaziantep, Şanlıurfa, Kilis, Adana ve Kahramanmaraş'dır. Yakın tarihe kadar olan göçlerin sebepleri incelendiğinde doğal afet, yerleşme, siyası baskıların etkili olduğu görülmüştür. Günümüzde Kırıkhan ve yakın çevresi ile ilgili göç hareketlerini incelerken, öncelikle göçe neden olan sebepleri bilmek gerekmektedir. Göçlerin temel nedeni incelendiğinde, en önemli faktör sosyo-ekonomiktir. Bu sebebin oluşmasında iller ve bölgeler arasındaki düzensiz gelişme etkili olmuştur (Başel, 2007:521). Bölgeler arası dengesizlik, hem iç göçlerin sebebini oluştururken hem de bu göçlerin sonucunu oluşturmaktadır. Sanayileşmenin XVIII. yüzyıldan itibaren hızlı şekilde artması ile kurulan kentler hızlı şekilde göç alarak büyük kent haline dönüşmüştür.

Fotoğraf 2.1. Çamseki Köyü'nde Göç Eden Aileden Kalma Terkedilmiş Bir Konut.

Kırıkhan ve yakın çevresi 1975 yılından itibaren tarım ve tarımsal faaliyetlere bağlı olarak gelişen bir yerleşim alanıdır. Amik Ovası'nın 1975 yılında tamamen kurutulması ile birlikte saha hızlı şekilde göç almaya başlamıştır. Uzun yıllar tarımsal faaliyetlere dayalı iş gücü istihdamı yapılmış ancak makineleşme sonucunda insan iş gücü oranı azalmıştır. Bu durum Kırıkhan ilçesinde tarımla geçinen kırsal nüfusu olumsuz yönde etkilemiştir. Bu etkileme beraberinde iller arası göçünde başlangıcı olmuştur. Makineleşmenin yanı sıra tarım arazilerinin giderek küçülmesi göçe neden olan diğer bir sebeptir.

Hatay ilinde Mustafa Kemal Üniversitesi ile İskenderun Teknik Üniversitesi yükseköğrenim anlamında eğitim veren devlet üniversiteleridir. Cumhuriyetin ilanı ile birlikte kurulmuş olan büyük metropollerdeki üniversiteler kuruldukları tarihten günümüze kadar daima yüksek oranda öğrenci kabul eden kurumlar olmuştur. Kırıkhan ilçesinde üniversite çağına gelmiş gençlerin bir kısmı büyük kentlerde kurulmuş üniversitelerde eğitim hayatlarına devam etmek için Kırıkhan'dan ayrılıp geri dönmemeleri göçe neden olmaktadır. Araştırma sahasından yurtdışına yapılan göçlerin temel sebepleri incelendiğinde ise yurt içine yapılan göçlerin sebepleri ile benzerlik oluşturduğu görülmektedir. Sahadan yurt dışına yapılan göçlerin en önemli sebebi ekonomik şartların iyileştirilmesi arzusu şeklinde açıklanabilir. Avrupa ve Ortadoğu ülkeleri en çok göç edilen yerler arasındadır.

Yurtdışına yapılan ilk göçler 1961 yılından sonra Avrupa ülkelerine olmuştur. Almanya, Fransa, Hollanda gibi Avrupa ülkelerinin işçi kabul etmeye başlamasıyla birlikte ilk göçlerde bu ülkelere yapılmıştır. Avrupa ülkelerine doğru yapılan göçler 1961 yılında başlamış ve belirli aralıklarla 1975 yılına kadar devam etmiştir. Avrupa ülkelerine çalışmaya giden işçilerin tercihi 1980 yılından sonra Ortadoğu ülkeleri olmuştur. Göç yönünün Avrupa'dan Ortadoğu ülkelerine doğru yönelmesinde, Ortadoğu ülkelerinin hızlı büyümesine karşılık iş gücüne ihtiyaç duymalarıdır. Bir diğer sebep ise dil probleminin ortadan kalkmasıdır. Nitekim Kırıkhan ve yakın çevresinde Arapça bilenlerin sayıca fazla olması, kişilerin Ortadoğu ülkelerine yönelmesini kolaylaştırmıştır.

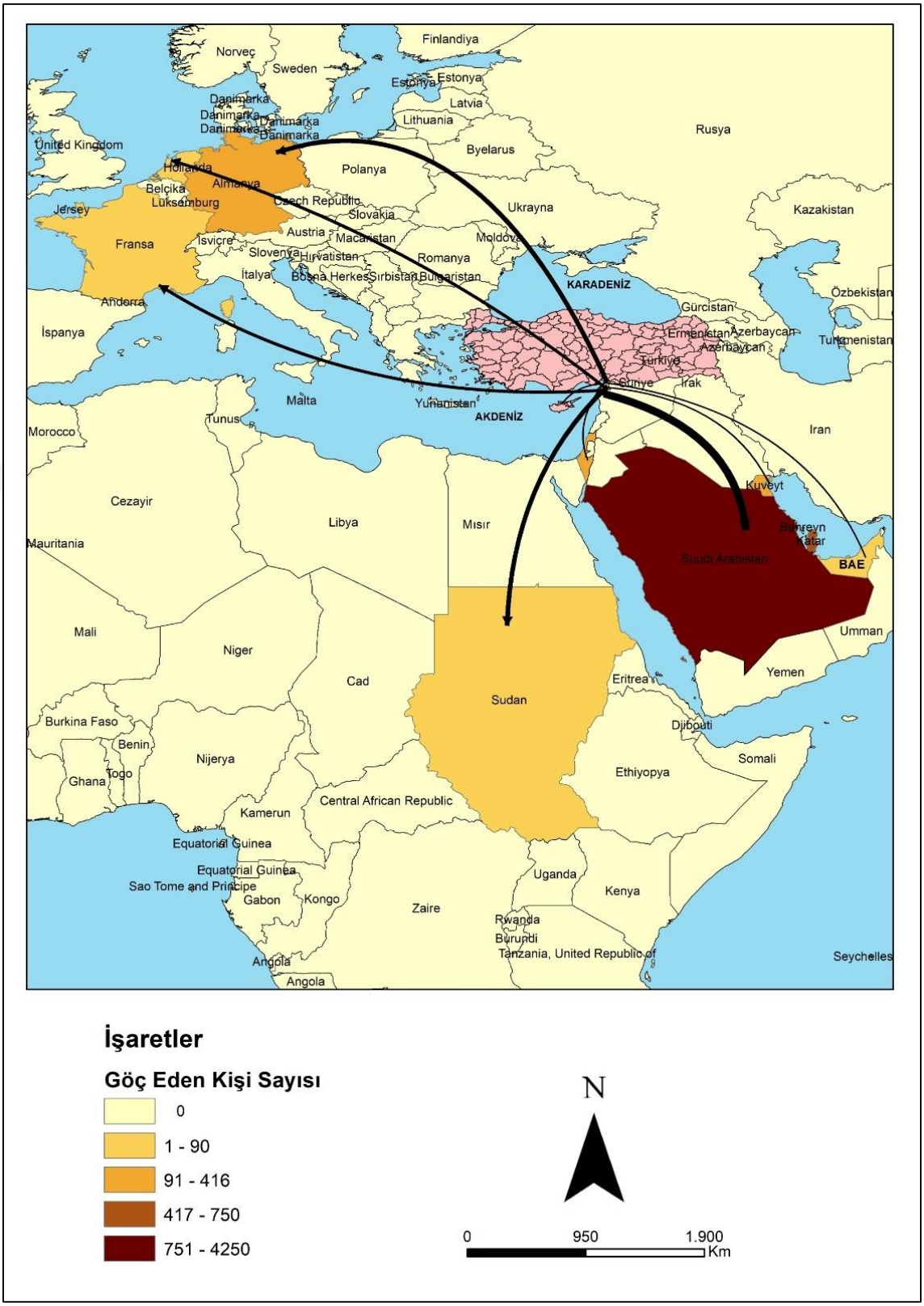
Kırıkhan ilçesinden Ortadoğu ülkelerine en fazla göçün yaşandığı yer Suudi Arabistan'dır. Bu ülkeye göç edenlerin sayısı 4250 olup, yurt dışına yapılan toplam

göçlerin %45,5'ini oluşturmaktadır. Suudi Arabistan'dan sonra sırasıyla Rusya, Katar, Kuveyt gibi ülkelere aileler göç etmiştir. Ortadoğu ülkelerine çalışmaya giden kişilerin büyük çoğunluğu oto tamir ve bakım, inşaat, lokanta ve berberlik işlerinde çalışmaktadır. Yapılan anket çalışmalarında Ortadoğu ülkelerine gidenlerin genellikle bireysel gitmeyi tercih etmişlerdir. Çalışmaya gidenlerin çoğu erkekler olduğu için ağır iş yükünü de üstlenen onlardır. Avrupa ülkelerine çalışmaya gidenler ise bireysel gitmeyip ailelerini de yanına götürmüşlerdir. Sonuç olarak araştırma sahasında 1950-2015 yılları arasında gerek Avrupa, gerekse Orta Doğu ülkelerine yapılan göçlerin sonuçlarına göre 9327 aile göç etmiştir. Hatay'dan körfez ülkelerine yapılan göçlerin yoğun şekilde yaşanmasında kadınların işgücüne katılım oranının düşük olması (%18-25), belirli sektörlerde yerlilerin çalışmaması, eğitim seviyesinin düşüklüğü gibi faktörler etkili olmuştur (Kahraman, 2010:1165). Çok fazla olmamakla birlikte Kırıkhan'dan Orta Asya ülkesi olan Kazakistan'a da göçler yapılmaktadır.

Tablo 2.8. Kırıkhan İlçesi'nden Yurtdışına Yönelik Olarak Yapılan Göçlerin Ülkelere Göre Dağılımı.

Göç Edilen Yer	**Göç Eden Aile Sayısı**	**Oran (%)**
Suudi Arabistan	4250	45,5
Rusya	2948	31,6
Katar	750	8,1
Kuveyt	416	4,4
Almanya	390	4,1
İsrail	270	2,8
Dubai	90	0,9
Sudan	74	0,7
Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti	50	0,5
Fransa	46	0,4
Hollanda	43	0,4
Toplam	**9327**	**100**

Kaynak: Kırıkhan İlçe Nüfus Müdürlüğü verilerinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

Harita 2.2. Kırıkhan İlçesi'nden Yurtdışına Yönelik Olarak Yapılan Göçlerin Ülkelere Göre Dağılımı.

Araştırma sahasında nüfus hareketlerini etkileyen unsurların bir diğeri de mevsimlik göçlerdir. Mevsimlik göçlerin önemli bir kısmını çalışmak ve para kazanmak için başka il ve ilçelerden gelen işçiler, diğer bir kısmını ise yaz mevsiminde bağcılık, bahçıvanlık ve tarımsal faaliyetlerle uğraşanlar oluşturmaktadır. Kırıkhan ilçesine mevsimlik işçi göçü yoğun olarak Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde ikamet edenler tarafından gerçekleştirilmektedir. Göçlerin en yoğun olduğu dönem pamuğun çapalandığı Nisan-Mayıs ayları ile toplandığı Eylül-Ekim aylarıdır. Köylerde çavuş olarak isimlendirilen kişiler, tarımsal ürünlerin ekildiği, çapalandığı, işlendiği (Nisan-Mayıs) ile toplandığı (Eylül-Ekim) aylarda çevre il ve ilçelerden mevsimlik işçileri toplayarak sahaya getirmektedir. Mevsimlik tarım işçileri Amik Ovası'na yakın olan Çataltepe, Muratpaşa, Kodallı, Yalangoz ile Abalaklı köyleri çevresinde konaklamaktadır. Bu işçiler Kırıkhan Kaymakamlığının tahsis ettiği prefabrik evlerde veya derme çatma yerlerde kalmaktadır.

Fotoğraf 2.2. Mevsimlik Tarım İşçilerinin Çalıştığı Amik Ovası'ndan Bir Görünüm.

Kırıkhan ilçesine bir mevsimde göç edenlerin sayısını tespit etmek için Hatay Halk Sağlığı Müdürlüğü verileri ile saha anketleri uygulanarak bilgiler elde edilmiştir.

Bu bilgilere göre soğan yetiştiriciliğinde 1000-2000, pamuk yetiştiriciliğinde 2000-3000 ve patates yetiştiriciliğinde ise 1000-1500'e yakın kişinin mevsimlik olarak çalıştığı tespit edilmiştir. Buna göre Kırıkhan ilçesinde bir mevsimde çalışmaya gelenlerin toplam sayısı 1000-3500 arasında değişmektedir.

Fotoğraf 2.3. Mevsimlik Tarım İşçileri Amik Ovası'na Yakın Olan Köylerden Birisi Olan Yalangoz Çevresinde Prefabrik Evlerde Konaklamaktadır.

2.2.3. Nüfusun Sosyal ve Kültürel Özellikleri

2.2.3.1. Cinsiyet ve Yaş Yapısı

Bir ülke nüfusunda, toplam olarak veya yaş gruplarına göre kadın-erkek nüfusundaki dağılış yalnız demografya yönünden değil, sosyal ve ekonomik yönden de büyük önem taşır (Tandoğan, 1998:11). Araştırma sahasına ait nüfusun analiz edilmesinde gereken değişkenlerden birisi nüfusun cinsiyet oranıdır. Nüfusun cinsiyet yapısını belirleme yöntemlerinden birisi olan genel cinsiyet oranı belli bir nüfus kitlesinde, 100 veya 1000 kadına karşılık gelen erkek sayısını ifade eder (Doğanay, 1994:156). Nüfusa yönelik sosyal ve ekonomik amaçlı sorunların belirlenmesi, kadın ve erkek nüfusu arasındaki dengesizlik, evlenme güçlükleri ile bağımlı ve faal nüfus

oranlarını tespit etmek için nüfusun cinsiyet ve yaş yapısının iyi analiz edilmesi gerekmektedir (Tablo 2.9).

Kırıkhan ilçesine ait nüfus ve yaş yapısı hakkında Cumhuriyet Dönemi'nden önce sağlıklı bilgi bulunmamaktadır. Araştırma sahası 1921 yılına kadar Belen Sancağı'nın bir kazası olup nüfusun cinsiyet ve yaş yapısı hakkında saha ile ilgili doğrudan bir veri yer almamıştır. Osmanlı padişahlarından olan II. Mahmut'un 1831 yılında yaptırdığı ilk nüfus sayımında da nüfusun cinsiyet ve yaş yapısı ile ilgili bilgilere rastlanılmamıştır. Nitekim bu sayımın amacı askere gidecek erkekleri tespit etmek ve vergi veren kişileri belirlemek olmuştur. Hatay ili dışında, Türkiye genelinde ilk nüfus sayımı 1927 yılında yapılmış ve ancak bu tarihte ülke nüfusuna ait cinsiyet ve yaş oranları ile ilgili bilgilere ulaşılmıştır.

Kırıkhan ilçesine ait ilk resmi nüfus verisine ise Hatay'ın anavatana katılmasından bir yıl sonra 1940 yılında yapılan genel nüfus sayımından ulaşılmaktadır. Nüfusun cinsiyet ve yaş özellikleri ile ilgili 1940 yılında yapılan sayım sonucuna göre 20524 olan toplam nüfusun 8118'i kadın, 12346'sı ise erkektir. Bu sonuca göre bu sayım döneminde erkek nüfusun, kadın nüfusundan oransal olarak fazla olmasında doğum ve ölümlerin kendine has durumları ile ilgili 1940 yılından önce kontrol dışı gelişen istatistik verileri etkili olmuştur.

Tablo 2.9. Kırıkhan İlçesi'nde Nüfusun Cinsiyet Durumu (1940-2015).

	Kentsel Nüfus				Kırsal Nüfus				Toplam Nüfus			
Sayım Dönemi	**Erkek**	**Kadın**	**Toplam**	**C. Oranı (‰)**	**Erkek**	**Kadın**	**Toplam**	**C. Oranı (‰)**	**Erkek**	**Kadın**	**Toplam**	**C. Oranı (‰)**
1940	4493	2640	7133	1701	7853	5538	13391	1418	12346	8178	20524	**1509**
1945	1951	1739	3690	1095	5554	4397	14226	1236	7505	6133	17916	**1223**
1950	3102	2980	6082	1123	10879	9384	20163	1159	14002	12243	26245	**1143**
1955	4974	4545	9519	1094	11457	10263	20065	1116	16404	14808	29584	**1107**
1960	8377	6842	15219	1224	14768	7831	22659	1885	23145	14733	37878	**1570**
1965	12872	10532	23405	795	14795	14092	28887	1049	27668	24624	52292	**1123**
1970	16472	14574	31046	1168	14051	14005	28054	895	30523	28577	59100	**1068**
1975	19958	18160	38118	1099	15376	14766	30142	1041	35334	32926	68260	**1073**
1980	25278	24613	49891	1081	17235	17291	34526	924	42513	41904	84417	**1014**
1985	26656	26124	52780	1047	16625	17155	34116	931	43281	43279	86560	**1000**
1990	34842	33759	68601	1032	17033	17441	34474	976	51875	51200	103075	**1013**
2000	31955	31660	63615	1009	17067	17848	34915	956	49022	49508	98530	**990**
2010	35775	35805	71580	999	16201	16141	32342	1003	51976	51946	103922	**1000**
2015	39399	38894	78293	1012	15391	15234	30625	1010	54.790	54.128	108918	**1012**

Kaynak: TÜİK verilerinden faydalanılarak.

Araştırma sahasında 1945 sayım devresinde bir önceki sayım devresine göre erkek nüfusun, kadın nüfusuna oranla fazla olduğu, ancak erkek nüfusunda bu sayım döneminde azaldığı görülmektedir. Bu durum İkinci Dünya Savaşının 1938-1945 yılları arasında devam etmesi ve erkek nüfusun silah altına alınmasıyla ilgilidir. Kırıkhan ilçesinin 1945 sayım yılındaki cinsiyet oranı ‰ 1223'dir. İkinci Dünya Savaşı'nın 1945 yılında sona ermesinden sonra Kırıkhan ilçesi de doğal nüfus seyrini yakalamaya başlamıştır.

Kırıkhan ilçesinin 1950 yılı sayım sonucuna göre cinsiyet oranı ‰ 1143 olmuştur. Bu sayım sonucunda erkek nüfus oranı, kadın nüfus oranını geçmiştir. Sahada 1955 sayım döneminde erkek nüfus artmaya devam etmiştir. Bu sayım sonucuna göre sahanın cinsiyet oranı ‰ 1107'lik bir değer göstermiştir. İlçede 1960 sayım devresinde kadın-erkek nüfus oranının belirlenmesinde yurtdışına yapılan göçler etkili olmuştur. Bu durum sahadaki cinsiyet yapısı üzerinde belirleyici olmuş ve tüm sayım dönemlerine içerisinde en yüksek cinsiyet oranı 1960 sayım döneminde olmuştur. Bu sayım döneminde 1000 kadına 1570 erkek düşmekteydi.

İlçede 1965,1970, 1975 ve 1980 sayım devrelerinde erkek nüfus fazlalığı devam etmektedir. Araştırma sahasında 1965 yılında 1000 kadına 1123 erkek, 1970 yılında 1000 kadına 1068 erkek, 1975 yılında 1000 kadına 1073 erkek ve 1980 yılında 1000 kadına 1014 erkek düşmekteydi. Belirtilen sayım dönemlerinde erkek nüfusun, kadın nüfusundan fazla olmasında, Kırıkhan ilçesinde kentsel fonksiyonların gelişmesi, doğum sayılarının erkek nüfusun lehine olması ile kamu kurum ve kuruluşlarında çalıştırılmak üzere gerçekleşen işçi alımları nedeniyle erkek nüfus fazlalığı görülmektedir. Kırıkhan ilçesinde 1985 sayım döneminde kadın ve erken nüfus oranları eşitlenmiştir. Bu sayım döneminde 1000 kadına 1000 erkek düşmekteydi. Araştırma sahasında 1990 sayım devresinde 1000 kadına düşen erkek sayısı 1013 olmuştur.

Kırıkhan ilçesinde 2000 sayım döneminde ilk kez kadın nüfusu erkek nüfusunu geçmiştir. Bu sayım devresinde 1000 kadına 990 erkek düşmekteydi. Kadın nüfusunun, erkek nüfustan fazla olduğu 2000 sayım devresinde ilçenin aldığı nüfustan daha fazla göç verdiğini göstermektedir. Araştırma sahasında cinsiyet oranı 2010 yılı itibarıyla eşitlenmiştir. Buna göre bu sayım devresinde 1000 kadına 1000 erkek düşmekteydi. İlçeye ait son sayım yılı olan 2015 yılında ise erkek oranı artarken 1000 kadına 1012

erkek düşmekteydi. Araştırma sahasında iş gücünün büyük bir kısmının erkekler tarafından yapılmasının bir sonucu olarak erkek nüfusu kadın nüfusundan fazladır. Türkiye-Suriye sınır hattında bulunan Kırıkhan ilçesinde askeri birliğin varlığı nüfusun cinsiyet oranı üzerinde etkili olan diğer bir unsurdur.

Kırsal yerleşmelerde 1985, 1990 ve 2000 sayım dönemleri dışında erkek nüfus oranı, kadın nüfus oranından fazla olmuştur. Kırıkhan ilçesi kırsal yerleşmelerinde 1940 yılı nüfus sayımında 1000 kadına 1418 erkek düşmekteydi. Kadın ve erkek nüfusu arasındaki denge 1945 sayım devresinde değişim göstermiştir. Bu sayım devresinde, bir önceki sayım devresine göre erkek nüfus azalmasına rağmen 1000 kadına 1236 erkek düşmekteydi. Erkek nüfusun 1940-1945 yılları arasında II. Dünya Savaşı sebebiyle silah altına alınması etkili olmuştur. Sahada 1970 yılına kadar toplam nüfus içerisinde erkek nüfus oranı kadın nüfus oranından fazlaydı. Bu tarihte ise ilk kez 1000 kadına 895 erkek düşmekteydi. Yine bu sayım devresinde toplam cinsiyet oranında kadın ve erkek nüfusun birbirine yakın olması sahada yaşanan göç olayları ile ilgilidir. Kırdan şehre veya yurtdışına yapılan göçlere erkeklerin bireysel olarak katılması nüfusun cinsiyet oranına etki etmiştir. Kırsal nüfus içerisinde kadın nüfusun oranı ilk kez 1985 sayım devresinde erkek nüfustan fazla olmuştur. Bu tarihte 1000 kadına 931 erkek düşmekteydi.

Erkek nüfusun kırsal yerleşmelerde azalmasında, tarım arazilerinin küçülmesi, sosyal yaşamdaki yetersizlikler, daha iyi yaşam şartları ile tarımda modern araç-gereçlerin kullanımı sonucu erkek nüfusun işsiz kalarak göç etmesi etkili olmuştur. Araştırma sahasında 1990 yılında 1000 kadına düşen erkek sayısı 976 iken, 2000 yılında bu sayı 956'ya düşmüştür. Bu sonuca göre kırsal yerleşmelerde kadın nüfus oranı, erkek nüfus oranından fazladır. Erkek nüfusun çalışmak ve daha iyi şartlarda iş imkânı bulmak için kırsal yerleşmelerden ayrılması, kadınların ise evde kalarak köy işlerini devam ettirmesi nüfusun cinsiyet oranı üzerinde etki etmiştir. Kadın ve erkek cinsiyet oranının eşitlenmeye yakın olduğu 2010 yılında 1000 kadına 1003 erkek düşmekteydi.

Yıllara göre Kırıkhan kenti genel cinsiyet oranına baktığımızda Kırıkhan ilçesi geneline göre cinsiyet oranları farklı özellikler göstermektedir. Kırıkhan kentinde ilk nüfus verisinin elde edildiği 1940 yılında erkek nüfus oranı kadın nüfus oranından fazlaydı. Bu sayım yılında 1000 kadına, 1701 erkek düşmekteydi. Bunu takip eden 1945

yılında ise, bir önceki sayım devresinin tersine erkek oranındaki düşme hareketi II. Dünya Savaşı sebebiyle askere alımların artmasıyla açıklanabilir. Bu devrede 1000 kadın başına 1095 erkek düşmekteydi.

Kırıkhan kentinde cinsiyet oranı 1945 yılından itibaren erkek nüfusun lehine olmuştur. Bu sayım devresinde erkek oranının, kadın oranından fazla olmasında II. Dünya Savaşı sebebiyle silah altına alınan askerlerin terhis olması ile kırdan şehre nüfus hareketleri etkili olmuştur. Kentte 1945 sayım devresinden sonra erkek nüfus oranı her sayım devresinde sürekli artmıştır. Bununla beraber 1960 sayım devresinde erkek cinsiyet oranı en yüksek seviyesine ulaşarak 1000 kadın başına 1224 erkek olacak şekilde yükselmiştir. Bu sayım devresinde erkek nüfusun önceki sayım devrelerine göre armasında, Kırıkhan kentinde eğitim, sağlık, kültür ve ticaret fonksiyonlarının giderek gelişmesi ile açıklanabilmektedir.

Cinsiyet oranında 1945-1975 devresinde açık ara erkek nüfus lehineyken, 1975 sayım devresinde cinsiyet oranları dengelenmiştir. Bu sayım devresinden itibaren Kırıkhan kentine doğru kırsal kesim ile çevre illerden yapılan göçler etkili olurken, kentte tarım ve ticaretin yanı sıra hizmet sektörünün gelişmesi ilçe merkezinde erkek nüfus fazlalığını ortaya çıkarmıştır. Araştırma sahasında 2000 yılında 1000 kadına düşen erkek sayısı 1009 iken, 2015 yılında 1000 kadına 1012 erkek düşmüştür. Nüfus içerisinde 1975-2015 devresinde kadın-erkek cinsiyet oranları doğal seyrine çok yaklaşarak hemen hemen birbirini dengelemektedir.

Nüfusun herhangi bir mekân hatta herhangi bir büyük şehir ölçüsünde değişen yaş ve cinsiyet yapısı, belirli bir mekândaki nüfusun miktarı yanında onun çeşitli yaş ve gruplarına göre durumu ve özellikle çalışabilir ya da faal nüfus miktarları, iş gücü kapasitesi, gıda ve çeşitli hizmetlere olan ihtiyaç, aile tipleri, ölüm-doğum oranları ve göçler bakımından önem taşır (Tümertekin ve Özgüç, 2009:285). Bir ülkenin veya herhangi bir yerin belirli sayım dönemlerindeki nüfusu, belirli yaş dilimleri kriter alınarak gruplandırılır. Nüfusun cinsiyet yapısı ile birlikle, nüfusun yaş yapısı da demografik, askeri, siyasi ve iktisadî bakımdan büyük önem taşır.

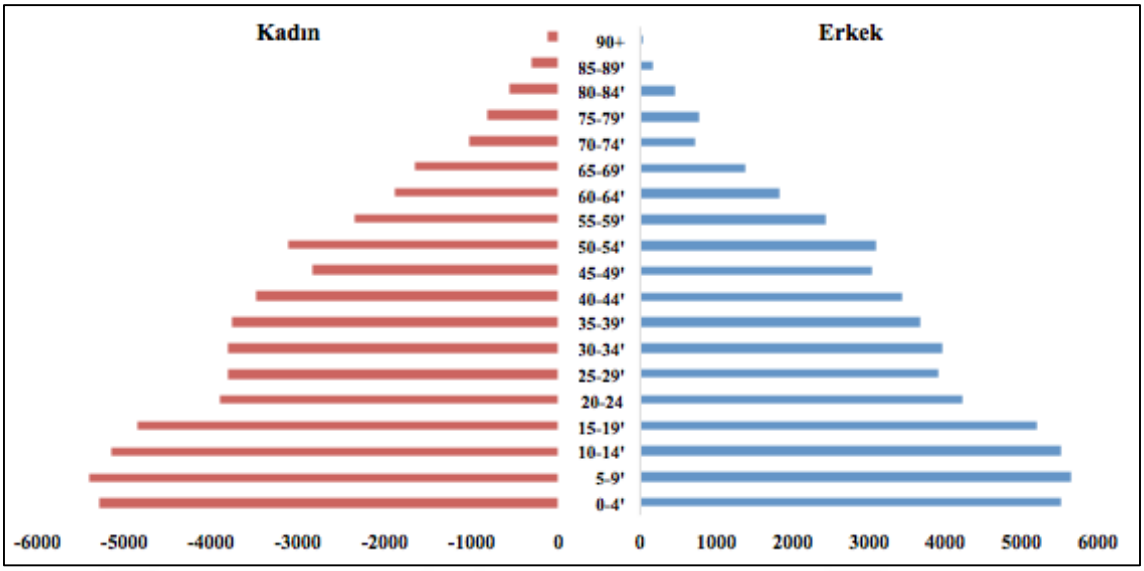
Nüfusun yaş özelliklerini yorumlayabilmek için geniş ve dar aralıklı nüfus gruplandırması yapılır. Geniş aralıklı gruplandırma 0-14, 15-64 ve 65 yaş üstü

şeklindeyken dar aralıklı gruplandırma 0-4 yaş grubu ile başlayıp her dört yıllık yaş dilimini bir grup kabul ederek devam eden gruplandırmadır. Yine nüfusun bağımlılık oranının belirlenmesi için çocuk, yaşlı ve çağında olan aktif nüfusun bilinmesi gerekmektedir (Tandoğan, 1994:65,115). Kırıkhan ilçesinde nüfusun dar aralıklı yapısı incelendiğinde hiçbir nüfus aralık payının %10'un üstüne çıkmadığı görülür. İlçede dar aralıklı yaş grupları incelendiğinde en yüksek oran %10 ile 5-9 diliminde olduğu dikkat çeker. Araştırma sahasında çocuk nüfusu oluşturan 0-4 yaş diliminde 10788 nüfus ulunmaktadır. Yine bu yaş aralığındaki nüfus sayısının, toplam nüfus içindeki oranı %9,8'dir. Nüfus piramidinin taban kısmını oluşturan 0-4 yaş grubu nüfusunun 5-9 yaş grubu nüfusuna oranla daha az olmasında genç nüfusun önemli bir kısmının saha dışına göç etmesi sonucunda doğum oranlarının azalması şeklinde açıklanabilir (Tablo 2.10).

Tablo 2.10. Kırıkhan İlçesi'ndeki Nüfusun Dar Aralıklı Yaş Gruplarına Göre Dağılımı (2015).

Yaş Grubu	Kent Nüfusu			Kırsal Nüfus			Toplam Nüfus			Toplam %'si
	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	
0-4	3964	3771	7735	1541	1512	3053	5505	5283	10788	9,8
5-9	4244	3897	8141	1412	1498	2910	5656	5395	11051	10
10-14	4162	3830	7992	1353	1324	2677	5515	5154	10669	9,7
15-19	4005	3639	7644	1204	1216	2420	5209	4855	10064	9,1
20-24	2972	2791	5763	1151	1113	2264	4223	3904	8127	7,3
25-29	2906	2728	5634	1003	1088	2091	3909	3816	7725	7,0
30-34	2987	2889	5876	978	917	1895	3965	3806	7771	7,0
35-39	2761	2906	5667	898	866	1764	3659	3772	7431	6,7
40-44	2588	2688	5276	856	784	1640	3444	3472	6916	6,2
45-49	2217	2034	4251	808	802	1610	3025	2836	5861	5,5
50-54	2201	2379	4580	789	726	1515	3090	3105	6195	5,6
55-59	1647	1737	3384	793	611	1404	2440	2348	4788	4,3
60-64	1060	1148	2208	768	729	1497	1828	1877	3705	3,3
65-69	659	1025	1684	710	635	1345	1369	1660	3029	2,7
70-74	182	472	654	540	568	1108	722	1040	1762	1,5
75-79	375	437	812	390	373	763	765	810	1575	1,5
80-84	213	365	578	245	191	436	458	556	1014	0,9
85-89	79	210	289	89	92	181	168	302	470	0,3
90+	17	108	125	23	29	52	40	137	177	0,1
Toplam	**39239**	**39054**	**78293**	**15551**	**15074**	**30625**	**54790**	**54128**	**108918**	**100,0**

Kaynak: TÜİK verilerinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

Şekil 2.5. Araştırma Sahasının Dar Aralıklı Nüfus Piramidi (2015).

Kırıkhan ilçesinde toplam nüfusun %38,6'sının 0-4, 5-9, 10-14 ve 15-19 yaş grubundaki nüfus oluşturur. Bu sonuç bize ilçe nüfusunun büyük bir bölümün öğrenim çağındaki genç nüfus tarafından oluştuğunu göstermektedir. Dar aralıklı yaş gruplandırmasında 20-24 yaş grubundan itibaren nüfusta azalma görülmektedir. Nüfusun azalmasında genç nüfusun iş ve çeşitli sebeplerle göç etmesi etkili olmuştur. Azalma evlilik ve çalışma hayatına atılması gibi süreçlerin gerçekleştiği 25-29 yaş grubunda da devam etmektedir. Araştırma sahasında 30-64 yaş gruplarının nüfusları birbirine yakındır. Nüfus diyagramında 65 ve daha üzerindeki yaş gruplarında yer alan nüfusta düzenli bir azalma görülmektedir. Yine 65 yaş ve üzerinde nüfus grubunda kadın nüfusu erkek nüfusundan fazladır. Bu durumun oluşmasında erkeklerin dışarıya yönelik göç olaylarına katılması etkilidir. Bunun yanı sıra 65 yaş ve üstü kadın nüfusunun ortalama yaşam süresinin uzunluğu bu verinin ortaya çıkmasında neden olmuştur.

Kırıkhan ilçe nüfusunun dar aralıklı nüfus piramidi incelendiğinde piramidin tabanında bir daralma eğilimi olduğu görülür. Elde edilen piramidin kabaca bir üçgene benzediği ve *Brezilya Tipi* nüfus piramidine girdiği dikkat çekmektedir (Atalay, 1999: 8-9). Dar tabanlı olan nüfus piramidi 5-9 yaş grubundan 15-19 yaş grubuna kadar olan kesimde genişlemekte 20-24 yaş grubundan 40-44 yaş grubuna kadar olan kısmında ise daralmaktadır. Daralma 45 yaş üstünde de devam ederek 50-54 yaş grubunda biraz

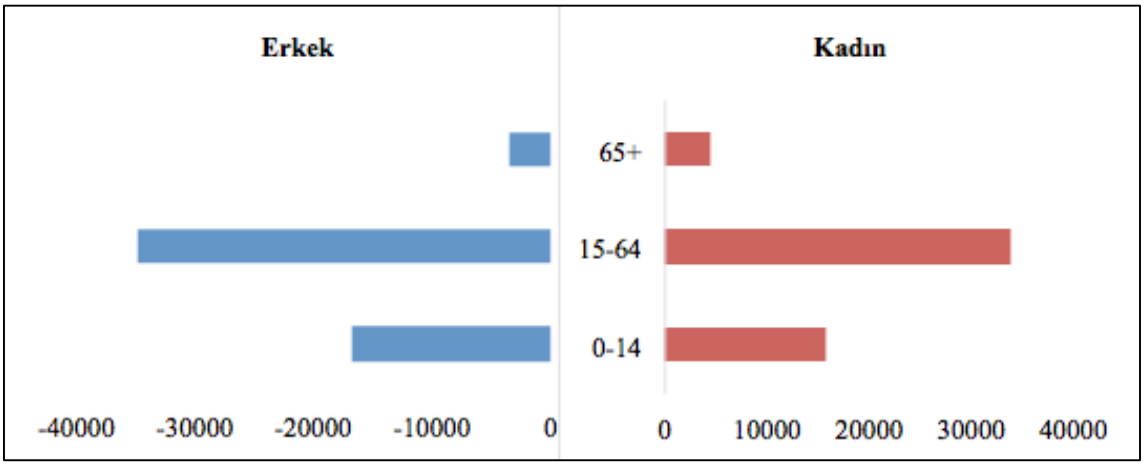
genişlemektedir. Piramit 55 yaşın üstünde tekrar daralmakta ve en üst kısmında en dar yerine ulaşmaktadır.

Toplumdaki üretim faaliyetlerine iştirak etmediği varsayılan 0-14 yaş grubu ile 65 ve daha yukarı yaşlardaki nüfusun toplamına, faal nüfus olarak kabul edilen 15-64 yaş grubundaki nüfusun üretime ortak olduğu için bağımlı nüfus adı verilir (Tandoğan, 1998:119). Kırıkhan ilçesinde nüfusun aktif ve bağımlılık oranının belirlenmesi bakımından geniş aralıklı yaş piramitleri dikkate alınmıştır. İlçe nüfusunun geniş aralıklı gruplandırmaya göre dağılımını incelediğimizde nüfusun yoğun olduğu grup faal nüfusu oluştursan 15-64 yaş grubudur. Nitekim 2015 yılı verilerine göre, toplam nüfusun %29,9'unun çocuk nüfus, %62,9'unun yetişkin ya da aktif nüfus ile %7,3 ise yaşlı nüfus oluşturmaktadır.

Tablo 2.11. Kırıkhan İlçesi'ndeki Nüfusun Geniş Aralıklı Yaş Gruplarına Göre Dağılımı (2015)

Yaş Grubu	Erkek	%'si	Kadın	%'si	Toplam	%'si
0-14	16776	15,4	15832	14,5	32608	29,9
15-64	34792	31,9	33791	31	68583	62,9
65 +	3522	3,2	4505	4,1	8027	7,3
Toplam	54790	49,5	54128	49,5	108918	100

Kaynak: TÜİK verilerinden faydalanılarak.

Şekil 2.6. Kırıkhan İlçesi'ndeki Nüfusun Geniş Aralıklı Yaş Gruplarına Göre Dağılımı (2015).

Aktif ya da yetişkin nüfus olan 15-54 yaş aralığının toplam nüfusu 68583'dir. Çalışma çağındaki nüfusu temsil eden 15-64 yaş aralığındaki kadın ve erkek nüfusu genel olarak dengede gözükmektedir. Kırıkhan kentinde çalışma çağındaki nüfus

üzerinde ilçenin genel fonksiyonları itibarıyla ticaret merkezi olması, küçük ve orta ölçekli ticarethanelerin bulunması ve bu ticarethanelerde çalışanların çalışma çağındaki nüfusu oluşturması bu yaş aralığını etkilemektedir. Küçük ve orta işletmeler dışında kentte bulunan kamu kurum ve kuruluşlarında çalışanlar aktif nüfus üzerinde doğrudan etkilidir.

Çalışma çağındaki nüfusu temsil eden 15-54 yaş grubunun, diğer yaş gruplarına oranla fazla olmasında etkili olan bir diğer unsurda ilçe merkezinde askeri nüfusun varlığıdır. Ülkemizde 15-64 yaş grubunun toplam nüfus oranı %67,8, Hatay ilinin toplam nüfus oranı %64,6, Kırıkhan ilçesinin toplam nüfus oranı ise %62,9'dur. Bu sonuçlara göre araştırma sahasının 15-64 yaş arasındaki nüfus oranı Türkiye ve Hatay ilinin ortalamasının altındadır. Çalışma çağına gelen nüfusun iş imkânları bulmak için göç etmesi bu durumun sebepleri arasında sayılmaktadır. Geniş aralıklı gruplandırmaya göre nüfus fazlalığı bakımından ikinci sırada yer alan yaş grubu 0-14'dır. Toplam nüfusun %29,9'unu oluşturan bu yaş grubu tüketici durumundadır. Bu gruplandırmaya göre ülkemizin toplam nüfus oranı %24, Hatay ilinin aynı yaş aralığındaki toplam nüfus oranı %28,7, Kırıkhan ilçesinin ise %29,9'dur. Bu verilere göre araştırma sahasının 0-14 yaş aralığındaki nüfusu Türkiye ortalamasının üstündedir. Geniş aralıklı gruplandırmaya göre Kırıkhan ilçesinde 0-14 yaş aralığının Türkiye ve Hatay ortalamasının üstünde olmasında doğum oranının artması, sağlık koşullarının iyileştirilmesi gibi faktörler etkili olmuştur.

Geniş aralıklı yaş gruplandırmasında 65 + nüfusun Türkiye ortalaması %8,2, Hatay ilinin %6,6, Kırıkhan ilçesinin ise %7,3'dir. Bu sonuçlara göre ilçe 65 yaş üstü nüfusun Türkiye ortalamasının altında, Hatay ilinin ise üstündedir. Araştırma sahasında yaşlı nüfusun Hatay ilinin üstünde olmasında sahanın dışarıya göç vermesi etkili olmuştur. Dar aralıklı yaş gruplandırmasına göre sahanın en yüksek nüfus miktarını 5-9 yaş dilimi oluştururken, 0-4 yaş dilimindeki nüfus 5-9 yaş diliminden sonra en fazla nüfusa sahiptir. Geniş aralıklı gruplandırmaya göre ise 15-64 yaş aralığındaki nüfus, toplam nüfusun yarısından fazlasını oluşturmaktadır. Kırıkhan ilçesinde geniş aralıklı nüfus gruplandırmasından çıkan sonuca göre; ilçe nüfusunun yarısından fazlası orta yaş nüfustan meydana gelmektedir. Düşen doğum oranlarının sonucu olarak Kırıkhan ilçe nüfusunun çok daha hızlı şekilde azalacağı ve durumun nüfus üzerinde tehlikeli

sonuçlar getireceği düşüncesini akla getirmektedir. Nüfusun yaş yapısının yorumlanmasındaki en iyi göstergelerinden birisi medyan yaştır. Medyan yaş, bir yerde nüfusu oluşturanların yani yeni doğan çocuktan en yaşlı kişiye göre sıralandığında ortada kalan kişinin yaşıdır. Araştırma sahasının 2015 yılındaki medyan yaşı 29,2 iken, Hatay ilinin aynı yılda medyan yaşı 28,8, ülkenin medyan yaşı ise 29,8'dir. Medyan yaşının Hatay ili ortalamasının üzerinde olması Kırıkhan ilçesinde genç nüfusun göç etmesi ile açıklanabilir.

2.2.3.2. Nüfusta Bağımlılık Oranı

Nüfusun önemli özelliklerinden olan bağımlılık oranı nüfusun yaş yapısı ile ilgili önemli ölçütlerden birisidir. Toplumdaki üretim faaliyetlerine katılmadıkları varsayılan 0-14 yaş grubu ile 65 ve daha yukarıdaki yaştaki nüfusun toplamına, faal nüfus olarak kabul edilen 15-64 yas grubundaki nüfusun üretimine ortak olduğu için bu nüfusa bağımlı nüfus adı verilir (Tandoğan, 1998:119). Başka bir ifade ile bir ülke nüfusunun tamamı tüketici iken bir kısmı hem tüketici hem de üretici konumundadır. Üretim faaliyetlerine katılanların hem kendilerine hem de üretim faaliyetlerine katılmayan kişilere bakacak kadar üretimde bulunması gerekmektedir. Buna bağımlılık oranı adı verilmektedir (Murat, 2007:70).

Kırıkhan ilçesinde 2015 yılı verilerine göre çalışma çağı nüfusu 68583, bağımlı nüfus ise 40635'di (Tablo 2.12.) Başka bir ifade ile çalışma çağı nüfusu toplam nüfusun %62,9'unu oluştururken, bağımlı nüfus toplam nüfusun %37,1'ini oluşturmuştur. Nüfus sayımı verilerine göre (2015) Türkiye'de bağımlı nüfus oranı %32,2'idi (http://rapor.tuik.gov.tr/30.10.2015). Daha önce açıkladığımız üzere ise araştırma sahasında bağımlı nüfus oranı ülke ortalamasının oldukça üstündedir. Kırsal nüfus içindeki bağımlı nüfus oranı ise 2015 yılında %40,8'dir. Başka bir ifade ile 0-14 yaş grubundaki çocuk oranı %28,2, 65 ve üzerindeki yaşlı nüfus oranı ise %12,6'dır. Diğer yandan eldeki verilere göre sahadaki bağımlı nüfus oranları ifade edildiği gibi olmakla birlikte saha içindeki bağımlı nüfus oranını tam olarak yansıtmamaktadır. Kırsal kesimde çocuk nüfusun üretime katılma çağının 10-11 yaşlarında başladığı göz önünde bulundurulursa çok yüksek gibi görünen 0-14 yaş aralığındaki bağımlı nüfus oranları yanıltıcıdır. Temel geçim kaynağının tarım ve hayvancılığa dayalı olduğu kırsal yerleşmelerde 10-14 yaş aralığındaki çocuklar yoğun şeklide üretim faaliyetlerine

katılır. Kırsal nüfusun üretime katılma yaşı daha erken başlamakta olup 10-14 yaşa grubunda yer alan nüfusun bir kısmı çalışan nüfus olarak kabul edilmektedir (Arınç, 1997:144). Kırsal kesimde son yıllarda uygulanan doğum kontrolleriyle çocuk nüfus oranı giderek düşmesine rağmen, yöre halkının doğum kontrolleri ile ilgili olumsuz tutumu bu konuda istenilen sonucun alınmasını engellemektedir. Doğurgan durumda olan nüfusun başta ekonomik sebeplerden dolayı olmak üzere saha dışına göç etmesi çocuk nüfus oranının düşmesinde etkili olan faktörler arasındadır.

Tablo 2.12. Kırıkhan İlçesi'nde Nüfus Bağımlılık Oranının Yaş Grupları ve Cinsiyete Göre Dağılımı (2015).

Yaş Grubu		**Erkek**	**%'si**	**Kadın**	**%'si**	**Toplam**	**%'si**
Kırsal Nüfus	**0-14**	4306	26,6	4334	28,7	8640	28,2
	15-64	9248	59,4	8852	58,7	18100	59,1
	65 +	1997	12,8	1888	12,5	3885	12,6
	Toplam	**15551**	**100**	**15074**	**100**	**30625**	**100**
Kentsel Nüfus	**0-14**	12370	31,5	11498	29,4	23868	30,4
	15-64	25344	64,5	24939	63,8	50283	64,2
	65 +	1525	3,8	2617	6,7	4142	5,2
	Toplam	**39239**	**100**	**39054**	**100**	**78293**	**100**
Toplam Nüfus	**0-14**	16776	15,4	15832	14,5	32608	29,9
	15-64	34792	31,9	33791	31	68583	62,9
	65 +	3522	3,2	4505	4,1	8027	7,3
	Toplam	**54790**	**50,3**	**54128**	**49,6**	**108918**	**100**

Kaynak: TÜİK verilerinden faydalanılarak hazırlanmıştır.

Ölene kadar gücü yettiğince üretim faaliyetlerine katılan, ancak bağımlı nüfus içerisinde değerlendirme yaşı olan 65 yaş ve üstü nüfus 8027'dir. Her ne kadar 65 yaş ve üstündeki nüfus bağımlı nüfus olarak kabul edilse de, aslında bu nüfus çoğunlukla aktif nüfus içinde yer aldığı gözlenmiştir. Bu yaş aralığındaki nüfus tarımsal üretimin içinde bulunmakta olup Gaziantep, Adana, Mersin gibi kent ve Kuveyt, Katar, Birleşik Arap Emirlikleri, Suudi Arabistan gibi ülkelerde çalışmakta ve ailelerine katkı sunmaktadır. Kırıkhan kentinde bağımlı nüfus miktarının %30,4'ünü çocuk nüfusu, %5,2'sini yaşlı nüfus oluşturur. Kırsal yerleşmeler ve ilçe geneline göre bağımlı nüfus oranının düşük olmasında çalışma çağı nüfusunun artması, çocuk nüfus oranının

azalması, aile planlaması eğitimi ile doğum kontrolleri ile sağlık koşullarının iyileştirilmesi çocuk nüfus oranının azalmasında etkili olan faktörlerdir.

Kırıkhan kentinde faal nüfus içeresinde yer alan 15-19 yaş grubunda bulunanların büyük bir kısmı ortaokul, lise ve yüksek öğrenimlerine devam etmelerinden dolayı faal nüfus grubu içerisinde bulunmalarına rağmen çalışmamaları ve üretime katkıları olmamasından dolayı teorik olarak bağımlı nüfus grubuna dâhil edilmektedir. Öğrenciler dışında işsiz nüfus ile çeşitli sebeplerden dolayı üretime katkısı olmayan nüfus da bağımlı nüfusa dâhil edildiğinde nüfusun bağımlılık oranının gerçek verilerin dışında daha yüksek olduğu görülmektedir. Bağımlılık oranındaki yanıltıcı unsurlardan biriside çalışma çağında olduğu halde işsiz olduğu için aktif nüfus içinde yer almayan ev kadınları, öğrenciler, işsizlerin ve sokakta yaşayanların çalışabilir nüfus içinde değerlendirilmesidir.

2.2.3.3. Aile Büyüklükleri

Aile, evlilik, kan bağı ve yasal yollarla birbirine bağlı, karşılıklı hak ve hükümlülüklerle bir arada yaşayan insan topluluğu olup toplumun temeli kabul edilen en küçük birimidir. Hane halkı ise aralarında kan bağı olsun veya olmasın aynı konutta yaşayan insan sayısını ifade etmektedir (http://www.tuik.gov.tr/05.05.2015). Genellikle hane halkı sayısı ile aile sayısı birbiri ile karıştırılmaktadır. Türkiye'de ortalama olarak bir hane halkı 4-5 kişiden oluşmaktadır.

Ortalama aile büyüklüğü açısından Kırıkhan kenti ile kırsal yerleşmeler arasında bazı farklılıklar görülmektedir. Kırsal kesimdeki aileler kentlere oranla daha büyükken şehirde aileler büyük ve geniş aile yapısı tarzındadır. Kırıkhan ilçesinin nüfusu 2015 yılı verilerine göre Kırıkhan kenti 78293, köylerde 30625 olmak üzere 108918'den oluşmaktadır. Bu verilere göre Kırıkhan kentinde ortalama aile büyüklüğü 7, kırsal yerleşmelerde 3,8'dir, Kırıkhan ilçesinin ise 5,6'dır. Ülkemizin ortalama aile büyüklüğü ise 3,6, Hatay ilinin ortalama aile büyüklüğü ise 4,0'dır.

Kırıkhan ilçesindeki kırsal yerleşmelerde ortalama aile büyüklüğünün düşük değerler gösterdiği anlaşılmaktadır. Geçmişte tarım ve hayvancılığın birincil ekonomik faaliyet olduğu kırsal yerleşmelerde aileler geniş, büyük aile şeklindeydi. Geniş tarım arazilerini işleyebilmek için iş gücüne ihtiyaç duyulduğu için çocuk sayısı fazlaydı.

Zira fazla çocuk iş gücüne ihtiyaç dışında güç ve güvence olması düşüncesi aileleri fazla çocuk yapmaya itmiştir. Ancak zamanla sahanın sosyo-ekonomik yapısındaki değişiklikler ile kentlere yoğun şekilde göçlerin yaşanmaya başlanması ile sayılarının küçülmesine ve nüfus miktarının azalmasına neden olmuştur. Bunun yanı sıra kırsal kesimde aktif nüfusun saha dışına çalışmak veya çeşitli sebeplerden dolayı çıkması ile köylerde doğurgan olmayan yaşlı nüfusun sayıca artması aile büyüklüklerinin azalmasının diğer bir sebebidir.

Kırsal yerleşmelerde aile büyüklüğü üzerinde göç, ekonomik şartlar ve aile yapısı gibi unsurlar etkili olmuştur. Yapılan saha araştırmaları ve gözlemler sonucunda kırsal kesimde yoğun göç veren köylerde ortalama hane büyüklüğü 1-6,7 arasında değişmektedir. Çalışma çağına gelmiş erkek nüfus başta Kırıkhan kenti olmak üzere büyük şehirlerde bulunan akrabalarının yanına gönderilmektedir. Çocukları veya torunları büyük kentlere göç etmiş olan bireyler ve yaşlı nüfus yaşamlarını tek başına sürdürmektedir. Kırsal yerleşmelerde ortalama aile büyüklüğü sayısının fazla olmasında aile ve çocuk planlamasının kentlere oranla istenilen düzeyde olamaması etkilidir.

Günümüzde aile büyüklükleri geniş, büyük aileden çekirdek aile yapısına doğru gidildiğini görüyoruz. Gelenek ve görenekler ile birlikte ekonomik şartların zorluğu ve tarımda çalışacak iş gücüne ihtiyaçtan dolayı ailelerin ataerkil bir şekilde yaşamasına neden olmuştur. Bu yapının görüldüğü ailelerde dede, nine, torun ile evli çocuklar bir arada aynı evde yaşadığı görülmektedir.

Kırıkhan ilçesinde kırsal alanda ortalama aile büyüklüğünün en büyük değer gösterdiği yerleşme Yalangoz'dur. Yalangoz'da 150 hane yer alırken bu hanelerde devamlı yaşayan toplam nüfus 1008'dir. En küçük aile büyüklüğü değeri ise Taşoluk köyünde görülür. Bu köyde 44 hanenin toplam nüfusu 315'dir. Bazı kırsal yerleşmelerde nüfus ve aile sayısının azalmasında etkili olan unsur göçtür. Kırsal yerleşmelerde ortalama aile büyüklüğü 2'nin altında olan Kızılkaya, Taşoluk ve Yılanlı köylerinin nüfusunun azalmasında göç etkili olmuştur. Tarımsal faaliyetlerin yoğunluk kazandığı Çamsarı, Ceylanlı, Karadurmuşlu, Karataş ve Kızılkaya köylerinde ise aile sayısı fazladır. Tarımsal faaliyetlerin yanı sıra geçimi hayvancılık faaliyetlerine dayanan Sucu, İncirli, Kodallı da ortalama aile büyüklüğü sayısı fazladır (Tablo 2.13)

Tablo 2.13. Kırıkhan İlçesi'nde Ortalama Aile Büyüklüğünün Yerleşim Birimlerine Göre Dağılımı (2015).

Yerleşmenin Adı	Nüfus Miktarı	Aile Sayısı	Ortalama Aile Büyüklüğü	Yerleşmenin Adı	Nüfus Miktarı	Aile Sayısı	Ortalama Aile Büyüklüğü
Abalaklı	505	105	4,8	Kamışlar	141	57	2,4
Adalar	252	55	4,5	Kangallar	351	100	3,5
Attutan	92	30	3,0	Karacağıl	679	175	3,8
Alaybeyli	453	130	3,4	Karadurmuşlu	1336	400	3,4
Alibeyçağıllı	173	55	3,1	Karaelmaslı	137	30	4,5
Arkıtça	259	70	3,7	Karamağara	286	70	4,0
Aygırgölü	143	62	2,3	Karamankaşı	312	70	4,4
Balarmudu	529	130	4,0	Karataş	1068	300	3,5
Baldıran	1016	240	4,2	Kazkeli	622	135	4,6
Başpınar	685	140	4,8	Kodallı	468	115	4,0
Bektaşlı	822	200	4,1	Kurtlusarımazı	139	44	3,1
Çamsarı	659	280	2,3	Mahmutlu	101	32	3,1
Çamseki	204	50	4,0	Muratpaşa	327	80	4,0
Camuzkışlası	2304	550	4,1	Kızılkaya	547	280	1,9
Çataltepe	275	67	4,1	Narlıhöpür	246	75	3,2
Ceylanlı	1990	500	3,9	Özkızılkaya	699	180	3,7
Çiloğlanhüyüğü	281	70	4,0	Özsoğuksu	468	120	3,9
Danaahmetli	103	35	2,9	Reşatlı	161	44	3,6
Dedeçınar	223	56	3,9	Saylak	401	158	2,5
Delibekirli	878	265	3,3	Söğütlüöz	165	70	2,4
Demirkonak	960	245	3,9	Sucuköy	344	65	5,2
Gölbaşı	1481	240	6,1	Taşoluk	192	76	1,3
Gültepe	372	88	4,2	Topboğazı	328	85	3,8
Güventaş	514	110	4,6	Torun	135	44	3,0
Güzelce	327	80	4,0	Yalangoz	1008	150	6,7
İçada	584	163	3,5	Yılanlı	145	78	1,8
Ilıkpınar	278	42	6,6	**Kırsal Yerleşmeler Toplamı**	30625	8035	3,8
İncirli	451	120	3,7	**Kent Toplam**	78293	11138	7,0
Kamberlikaya	241	70	3,4				
Kurtlusoğuksu	2119	550	3,8	**Genel Toplam**	108918	19173	5,6
Kaletepe	646	150	4,3				

Kaynak: TÜİK verilerinden faydalanılarak hazırlanmıştır.

Kırıkhan kentinde 2015 yılı ADNS dayalı nüfus sayım sonuçlarına göre 11138 aile bulunmaktadır. Kent nüfusunun aile yapısı ve nüfus büyüklüğü

incelendiğinde kırsal yerleşmelere göre farklılıklar gösterir. Kentte aile büyüklüğü köylere nazaran yüksektir. Aile büyüklüğünün yüksek olmasında göç ile kentin kent özelliği kazanmış olması etkili olmuştur. İlçe merkezinde hane halkı büyüklüğü 7'dır. Bu durum kentte çekirdek aile yapısının kırsal yerleşmelere nazaran hala devam ettiğinin de göstergesidir.

Aile büyüklük değerleri mahallelere göre farklılıklar göstermektedir. Kentte 16 mahallede 11138 hane olup bu hanelerin toplam nüfusu 78293'dir. yaşamaktadır. Kentin kenarında gelir düzeyi düşük, 1975 yılından sonra kırsal kesimden göç ederek gelmiş aileler Aydınlı, Özyörük ve Alakoyun mahallelerinde yaşamaktadır. Kırıkhan TOKİ konutlarının bulunduğu Bahçelievler ile Barbaros, Kurtuluş ve Cumhuriyet Mahalleleri kent nüfusu ve aile sayılarının en fazla olduğu yerlerdir. Kentin önemli ve en eski mahallelerinden birisi olan Kurtuluş Mahallesi'nin toplam nüfusu 4421 olup ortalama aile büyüklüğü 4,5'dır. Ticaretin en yoğun olduğu mahallelerden olan Kurtuluş, Mustafa Kemal Üniversitesi Meslek Yüksekokul ile çok sayıda hastane ve eğitim kurumunu da barındırır.

2.2.3.4. Nüfusun Diğer Sosyo-Kültürel Özellikleri

Bir ülkenin, ilin, ilçenin veya köyün nüfus özelliklerinin ortaya konmasında ve bilinmesinde eğitim durumu çok önemli bir yere sahiptir. Eğitim nesilden nesile aktarılan, sürekli gelişen ve kendini yenileyen en önemli unsurdur. Eğitim seviyesi yüksek olan toplumlar, bireylerine refah, huzur ve güven sağlar. Eğitim mutlu ve sağlıklı bireyler yetiştirmenin en önemli aracıdır. Ülkeler eğitime yapmış oldukları yatırımların uzun vadede ancak emin şekilde geri almaktadır.

Sahadaki eğitim kurumları ile ilgili en eski bilgilere 1326 tarihli Halep Salnamesi'nden ulaşılmaktadır. Hatay'ın Osmanlı Devleti'nin yönetimi altında olduğu dönemde saha idari açıdan Halep Sancağı, Belen Kazasına bağlı bir nahiye durumundaydı. Halep Salnamesine göre 1326 tarihinde Belen Kazası'nda 1 tekke, 1 rüştiye, 1 iptidai ve 4 sıbyan mektebi bulunmaktaydı. İptidai mektebinde 1 muallim, 48 talebe, Mülkiye Rüştiye mektebinde ise 1 muallim ve 26 talebe eğitim görmekteydi (Eroğlu, Babuçoğlu, Köçer, 2012: 118,582). Yine bu salnamedeki bilgilere göre Belen kazasında 38 öğrencili bir medrese, 23 öğrencili bir ortaokul ve 1 Ermeni ilkokulu bulunmaktaydı.

Osmanlı Devleti zamanında formal olmayan medrese; aritmetik öğrenme, iyi yazı yazma, dini ve ilmi bilgilerin öğrenilme yeriydi. Küçük yaşta başlanılan medrese eğitimi 12 yıllık bir eğitim-öğretim sürecini kapsamaktaydı (Soyer,1998:28). Araştırma sahası ve yakın çevresi 1918 yılından sonra Fransızların denetimine geçmiştir. Sahada, Fransızların kendi yönetimlerini kurmaları ile eğitim-öğretim faaliyetlerinde de hızlı bir değişim ve yenilenme yaşanmıştır. İskenderun başta olmak üzere Belen ve Kırıkhan'da yabancılara ait misyon okullarının sayısı hızlı şekilde artmış, Kırıkhan Soğuksu'da Cizvit papazlarının desteğiyle de 1923 yılında bir okul açılmıştır.

Cumhuriyetin ilanından sonra eğitim alanında yapılan inkılaplardan olan harf inkılabı ile okuma yazma bilenlerin sayısı artmış, Atatürk'ün belirlediği eğitim politikasına bağlı olarak yurdun her köşesinde yeni okullar açılmıştır. Kırıkhan'da 1931 yılında bir Ermeni okulu dışında tüm okullar Türkçe eğitim-öğretim yapmaktaydı. Okullarda Suriye ve Türk edebiyatının yanı sıra Fransızca okutulan fizik, kimya ve matematik dersleri bulunmaktaydı. Araştırma sahasında 1932 yılından itibaren ders kitaplarını Türkçeleştirme faaliyetlerine geçildi ve tüm okullarda okutulacak yeni kitapların basımına başlandı. Yenigün gazetesinin 08.10.1933 tarihli baskısında Kırıkhan kazasında 4 ilkokul, 40 öğretmen, 152'si Türk 21'i yabancı olmak üzere toplam 173 öğrencinin olduğu belirtilmiştir.

Fransız mandater yönetiminin sona erip, Hatay'ın anavatana katılması ile eğitim alanında Türkçeleştirme ve millileştirme çalışmaları hızlanmıştır. Okullarda Fransız yönetimine ait tüm eğitim-öğretim unsurları kaldırılmış, yerine yeni eğitim-öğretim sistemini öğretecek öğretmenler gelmiştir. Cumhuriyet Dönemi'nde sahada açılan ilk eğitim kurumu Kurtuluş İlkokuludur. Kurtuluş Mahallesi'nde 1939 yılında açılan okul günümüzde yöre insanı tarafından sarı okul olarak da bilinmektedir. Kurtuluş İlkokulu'nun ismi zamanla Hasan Zengin Alp olarak değiştirilmiş ve en son sarı okul olarak isimlendirilen bina Kültür müzesi olarak hizmet vermektedir.

Kurtuluş İlkokulundan sonra 1959 yılında Zafer, 1960 yılında Mehmet Akif ve 1964 yılında Atatürk İlkokulu açılmıştır. Araştırma sahasında 2015-2016 eğitim-öğretim yılında 24'ü Kırıkhan kentinde, 27'si kırsal yerleşmelerde olmak üzere 51 ilkokulda eğitim-öğretim faaliyetlerine devam ederken yine aynı eğitim-öğretim döneminde 25'i Kırıkhan kentinde, 14'i kırsal yerleşmelerde olmak üzere toplam 39

ortaokulda öğrenciler eğitimlerine devam etmekteydi. Kırsal yerleşmelerde ortaöğretim kurumu bulunmayıp tüm okullar Kırıkhan kentindedir. Kentte çeşitli mahallelerine dağılmış durumunda bulunan 10 ortaöğretim kurumu bulunmaktadır.

Sahada bulunan 6 anaokulunun tamamı Kırıkhan kentinde olup farklı yerlere dağılmış olan anaokullarında okuyan toplam öğrenci sayısı 720'dir. Kırıkhan kentinde 2015 yılı itibarıyla 24 ilkokulda, 405 öğretmen ve 9668 öğrenci eğitim-öğretim görmektedir. Öğrenci sayısının en çok olduğu okul olan 5 Temmuz İlkokulunda toplam öğrenci sayısı 1482, derslik başına düşen öğrenci sayısı ise 29'dır. Kırsal yerleşmelerde 27 ilkokulda eğitim-öğretim gören toplam öğrenci sayısı 2453, bu öğrencilere ders veren öğretmen sayısı ise 163'dir.

Tablo 2.14. Kırıkhan İlçesi'nde Bulunan Okul Öncesi Kurumlarının Öğrenci Derslik ve Öğretmen Sayıları (2015).

Okul Adı	**Öğrenci Sayısı**	**Derslik Sayısı**	**Öğretmen Sayısı**
Bahçelievler	72	5	5
H. Hayrettin Parlar	101	5	4
Kırıkhan	55	3	2
TOKİ	205	6	10
15 Temmuz Şehitleri	152	4	7
75.Yıl	135	4	8
Toplam	**720**	**27**	**36**

Kaynak: Kırıkhan İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü verilerinden faydalanılarak.

Adalar'da ilkokul çağına gelmiş olan öğrenciler taşımalı olarak Gölbaşı köyünde, Arkıtça'da ilkokul çağına gelmiş olan öğrenciler ise Delibekirli de eğitim-öğretim faaliyetlerine devam etmektedir. Daha önce öğrencisi bulunan Adalar ve Yılanlı ilkokulları öğrenci yetersizliğinden dolayı kapanmıştır. Bu okullardaki öğrenciler eğitim öğretim faaliyetlerine yakın çevre köylerde devam etmektedir. Kente yakın kırsal yerleşmelerdeki öğrencilerin bir kısmı eğitimlerine kentteki okullarda devam etmektedir. Buna göre bazı okullar ilçe merkezinde bulunurken bazı okullarda taşımalı eğitim ile ilçe merkezine yakın köylerden öğrencileri almaktadırlar.

Kurtlusoğuksu ilçe merkezine 4 km. uzaklıkta olup burada taşımalı eğitim yapılmaktadır. Karadurmuşlu İlkokulu kent merkezine 3 km. uzaklıktadır. Öğrenciler

okula şehir içi dolmuşlar ile gitmektedirler. Kırsal yerleşmelerde okulların bir kısmı eski, büyük çoğunluğu ise yeni yapılmıştır. Eski okullar tek katlı ve derslik sayısı az iken yeni okulların kat sayısı ve buna bağlı olarak derslik sayısı fazladır.

Fotoğraf 2.4. Öğrenci Yokluğundan Dolayı Kapanan Adalar Köyü'ndeki İlkokulundan Bir Görünüm.

Kırıkhan kentine 0-10 km. arasında uzaklıkta bulunan okullar Abalaklı, Aktutan, Alaybeyli, Arkıtça, Çamseki, Çataltepe, Ceylanlı, Çiloğlanhüyüğü, Kangallar, Karacağıl, Karadurmuşlu, Karamağara, Karataş, Kodallı, Mahmutlu, Danaahmetli, Delibekirli, İçada, Ilıkpınar, Özsoğuksu, Reşatlı, Topboğazı, Torun ve Yılanlı köylerinde yer almaktadır. Alibeyçağıllı, Aygırgölü, Baldıran, Başpınar, Çamsarı, Karaelmaslı, Karamankaşı, Kazkeli, Muratpaşa, Kızılkaya, Dedeçınar, Gölbaşı, Gültepe, Güventaş, Güzelce, Özsoğuksu, Saylak, Söğütlüöz, Taşoluk, Yalangoz köyleri Kırıkhan kentine 11-20 km. arasındaki uzaklıkta bulunmaktadır. Adalar, Balarmudu, Camuzkışlası, Kalekamberli, Kaletepe, Kamışlar, Narlıhopur ve Sucu köyleri ise şehre 21-30 km. arası uzaklıktadır.

Kırıkhan kentinde bulunan ortaokullarında eğitim-öğretim gören öğrenci sayısı 6381, bu okullarda görev yapan öğretmen sayısı ise 309'dur. Mehmet Akif Ortaokulu 650 öğrencisi ile öğrenci sayısının en fazla olduğu okuldur. Barbaros Mahallesi'nde bulunan bu okulda görev yapan öğretmen sayısı ise 22'dir. Bahçelievler Mahallesi Karataş yolu üzerinde bulunan Kırıkhan Bölge Yatılı Ortaokulu sahada eğitim veren tek yatılı okuldur. Okul 1964-1965 eğitim-öğretim yılında Temel Eğitim Bölge adı ile açılmış, 13 Kasım 1965 tarihinde de 200 öğrenci ile eğitim-öğretim faaliyetlerine başlamıştır. Nitekim 2015-2016 eğitim-öğretim yılında 407 öğrenci öğrenim görürken okulda görev yapan öğretmen sayısı ise 15'dir.

Tablo 2.15. Kırıkhan İlçesi'nde Bulunan İlköğretim I. Kademe ile İlköğretim II. Kademe Okullarının Öğrenci Derslik ve Öğretmen Sayıları (2015).

İLKÖĞRETİM I. KADEME			
Okul Adı	**Derslik Sayısı**	**Öğrenci Sayısı**	**Öğretmen Sayısı**
Atatürk İlkokulu	13	628	26
Abalaklı İlkokulu	3	74	5
Bahçelievler İlkokulu	11	187	9
Bektaşlı İlkokulu	5	122	8
Başpınar İlkokulu	4	117	4
Baldırın İlkokulu	5	91	5
Balarmudu İlkokulu	3	39	3
Camuzkışlası Çatalyurt İlkokulu	1	8	2
Camuzkışlası İlkokulu	5	156	5
Camuzkışlası Meccobası İlkokulu	5	83	5
Cemal Gürsel İlkokulu	16	413	17
Ceylanlı İlkokulu	11	178	12
Cumhuriyet İlkokulu	21	605	24
Çamsarı İlkokulu	4	68	4
Çataltepe İlkokulu	2	30	2
Çiloğlan İlkokulu	2	26	2
Delibekirli İlkokulu	5	101	4
Demirkonak İlkokulu	5	102	4
Fatih Sultan Mehmet İlkokulu	12	220	9
Gazi İlkokulu	8	110	8
General Şükrü Kanatlı İlkokulu	11	252	11
Gölbaşı İskân İlkokulu	10	262	11
Güventaşı Baytarlı İlkokulu	1	9	1
İçada İlkokulu	2	24	2
İçada İskânı İlkokulu	1	3	42
İmece İlkokulu	5	69	5
Karataş İlkokulu	9	211	9
Karacağıl İlkokulu	8	148	5

Kaletepe İlkokulu	4	74	5
Kangallar İlkokulu	3	40	3
Kızılkaya İlkokulu	5	91	5
Kodallı İlkokulu	5	72	5
Kaymakam Hasan Zenginalp İlkokulu	19	375	21
Karadurmuşlu İlkokulu	8	168	9
Kazkeli İlkokulu	5	126	5
Kurtlusoğuksu İlkokulu	9	174	9
Muratpaşa İlkokulu	3	42	3
Muhammet Çalışlar İlkokulu	12	589	26
Mehmet Akif İlkokulu	26	864	22
Öğretmen Yüksel Acun İlkokulu	12	610	22
Özsoğuksu İlkokulu	2	33	2
Özyörük İlkokulu	8	173	10
Özkızılkaya İlkokulu	5	75	5
Saylak İlkokulu	5	101	7
Şehit Ahmet Saylak İlkokulu	10	287	10
Yalangoz İlkokulu	7	135	6
Yunus Emre İlkokulu	12	498	23
5 Temmuz İlkokulu	29	1482	54
75.Yıl İlkokulu	11	676	23
100.Yıl İlkokulu	16	468	19
408 Evler İlkokulu	16	533	17
İLKÖĞRETİM II. KADEME			
Atatürk Ortaokulu	25	777	33
Beyazıt-i Bistami İmam Hatip Ortaokulu	12	259	14
Balarmudu Ortaokulu	8	87	7
Baldıran Ortaokulu	4	75	5
Başpınar Ortaokulu	8	80	8
Bektaşlı Ortaokulu	4	63	5
Camuzkışlası Ortaokulu	8	118	5
Cemal Gürsel Ortaokulu	9	360	18
Cemil Meriç Ortaokulu	18	266	11
Ceylanlı Ortaokulu	8	138	9
Cumhuriyet Ortaokulu	10	225	14
Çamsarı Ortaokulu	4	78	5
Delibekirli Ortaokulu	4	68	3
Demirkonak Ortaokulu	4	85	5
Ertuğrul Gazi Ortaokulu	12	191	15
Fatih Sultan Mehmet Ortokulu	11	280	18
Gölbaşı İskân Ortaokulu	7	192	10
Karadurmuşlu Ortaokulu	4	112	7
Karacağıl Ortaokulu	4	106	3
Kaletepe Ortaokulu	4	96	6
Kazkeli Ortaokulu	4	126	6
Kırıkhan Şehit Hurşit Uzel İmam Hatip Ortaokulu	24	320	35

Kırıkhan İmam Hatip Ortaokulu	25	605	38
Kurtuluş Ortaokulu	11	271	16
Kodallı Ortaokulu	4	64	6
Kurtlusoğuksu Ortaokulu	16	182	12
Mehmet Akif Ortaokulu	10	650	22
Mimar Sinan Ortaokulu	28	643	33
Muratpaşa Ortaokulu	9	75	7
Muhammed Çalışlar Ortaokulu	9	341	20
Özkızılkaya Ortaokulu	4	75	5
Saylak Ortaokulu	4	70	6
Süleyman Şah Ortaokulu	21	560	35
Şehit Akmet Saylak Ortaokulu	12	373	15
Şehit Atilla Kurt Ortaokulu	8	181	12
Ticaret Borsası Ortaokulu	19	385	22
Yalangoz Ortaokulu	4	89	5
Yatılı Bölge Ortaokulu	19	407	15
Yunus Emre Ortaokulu	7	393	12
5 Temmuz Ortaokulu	27	510	20
100. Yıl Ortaokulu	16	233	16
408 Evler Ortaokulu	17	584	31
Toplam	**657**	**22815**	**1135**

Kaynak: Kırıkhan İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü verilerinden faydalanılarak.

Fotoğraf 2.5. Başpınar İlkokulu ve Ortaokulundan Bir Görünüm.

Kırsal yerleşmelerde bulunan ortaokullarda okuyan toplam öğrenci sayısı 1250, bu okullarda görevli öğretmen sayısı ise 80'dir. Toplam öğrenci sayısının en fazla olduğu okul Ceylanlı Ortaokuluyken, bu okulu sırası ile Çamsarı ve Camuzkışlası ortaokulları takip etmektedir. Kırıkhan kentinde eğitim-öğretim veren 10 ortaöğretim kurumu bulunmaktadır. Kırıkhan Anadolu İmam Hatip Lisesi 1975 yılında 5 Temmuz İlköğretim Okulu'na ait ek binada dört sınıf olarak eğitim-öğretime başlamıştır. Öğrenci sayısının artması ile bina, ihtiyacı karşılayamadığından Merkez Kuran Kursu yanına beş derslik daha eklenerek eğitim faaliyetlerine devam etmiştir. Okul mevcut binasına 1998-1999 öğretim yılında taşınmıştır. Okul binasında 25 derslik, bir dil sınıfı, üç laboratuvar, bir kütüphane ve çok amaçlı salon bulunmaktadır. Okulda 601 öğrencinin yanı sıra İmam Hatip Lisesi Yaptırma ve Yaşatma Derneğinin yardımları ile 150 öğrenci kapasiteli pansiyon da hizmet vermektedir. Kentte lise eğitiminin en önemli eksiği ise Fen Lisesi'nin bulunmayışıdır. Fen lisesinde okumak isteyen öğrenciler İskenderun, Antakya ve İslâhiye'ye günübirlik giderek eğitimlerine devam etmektedir.

Fotoğraf 2.6. Kurtuluş Mahallesi'nde Bulunan Kırıkhan Anadolu İmam Hatip Lisesi'nden Bir Görünüm.

Mustafa Kemal Üniversitesi Kırıkhan Meslek Yüksekokulu 1994 yılında açılmıştır. İlk açıldığı yıl seracılık, bağcılık ve büro yönetimi konusunda eğitim veren okul zamanla program sayısını çoğaltarak bahçe ziraatı, muhasebe, bilgisayar destekli tasarım ve animasyon, uluslararası ticaret, internet ve ağa teknolojileri, organik tarım, tıbbi ve aromatik bitkiler olmak üzere çeşitli programlarda eğitim verir hale gelmiştir. Okulun toplam öğrenci sayısı 1300, okulda görevli akademik personel sayısı 15, idari personel ise 11'dir.

Kırıkhan ilçesinde eğitim-öğretim faaliyetlerinin en büyük sorunlarından birisi öğretmen yetersizliğidir. İlçe Milli Eğitim Müdürlüğünün verilerine göre 2015-2016 eğitim-öğretim yılı için toplam öğretmen açığı 420'dir. Başta ilçenin Suriye sınırı ile komşu durumunda olan İncirli, Sucu ve Kaletepe köylerinde öğretmen açığı ücretli öğretmenler ile giderilmeye çalışılmaktadır. Kırsal yerleşmelerde kentin dışından gelen öğretmenlerin konaklaması için gerekli olan lojman sayısı az veya hiç yoktur. Sahada yapılan gözlem ve anket sonuçlarına göre kentte ve kırsal yerleşmelerde bulunan okulların fizikî kapasitesi ile ilgili değişik sorunlar bulunmaktadır. Kentte bulunan okulların büyük çoğunluğunda fen laboratuvarı, bilgisayar sınıfları, spor salonu, yemekhane ve kütüphane gibi kullanım alanlarına sahiptir. Oysa kırsal yerleşmelerde çok az okulda bu olanaklar mevcuttur.

Tablo 2.16. Kırıkhan İlçesi'nde Yer Alan Orta Öğretim Kurumlarının Derslik, Öğretmen ve Öğrenci Sayıları (2015).

Okul Adı	**Öğrenci Sayısı**	**Derslik Sayısı**	**Öğretmen Sayısı**
Zübeyde Hanım Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi	1070	32	55
Kırıkhan Anadolu Lisesi	1045	30	48
Kırıkhan Anadolu İmam Hatip Lisesi	1007	31	44
Kırıkhan Nene Hatun Kız Anadolu İmam Hatip Lisesi	786	24	33
Kırıkhan Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi	595	20	52
Kırıkhan Fevzi Çakmak Anadolu Lisesi	574	17	24
Kırıkhan Gazi Anadolu Lisesi	560	20	27
Kırıkhan Beyazid Bestami Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi	550	13	31
Kırıkhan Naim Atakaş Anadolu Lisesi	525	17	31
Kırıkhan İbn-i Sina Mesleki ve Teknik Lisesi	363	9	28
Toplam	**7075**	**213**	**373**

Kaynak: Kırıkhan İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü verilerinden faydalanılarak

Tarım ve tarımsal faaliyetlerin yoğun olarak yapıldığı araştırma sahasında, okul çağına gelmiş öğrencilerin bir kısmı okula gönderilmeyip tarlada çalıştırılmaktadır. Bu durumun önüne geçmek için İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü görevlileri Eylül, Ekim, Kasım aylarında çocuklarını okula göndermeyen velilerle görüşmeler yaparak eğitim yaşına gelmiş çocukların okula gönderilmesini sağlamaktadır. Ulusal eğitim istatistikleri incelendiğinde 2015 yılında ülkemizde-okuma yazma bilenlerin sayısı 54875143 okuma-yazma bilmeyenlerin sayısı ise 2622084'dir.

Tablo 2.17. Kırıkhan İlçesi Altı Yaş ve Üzeri Nüfusun Eğitim Durumu (2015).

Bitirilen Eğitm Seviyesi	**Erkek**	**%'si**	**Kadın**	**%'si**	**Toplam**	**%'si**
Okuma Yazma Bilmeyen	769	1,6	2093	4,4	2862	3,1
Okuma Yazma Bilen Fakat Bir Okul Bitirmeyen	7219	15,1	11994	25,4	19213	20,2
İlkokul Mezunu	13570	28,5	15050	31,9	28620	30,2
İlköğretim Mezunu	7712	16,2	5754	12,2	13466	14,2
Ortaokul Veya Dengi Okul Mezunu	6023	12,6	4394	9,3	10417	11,1
Lise Veya Dengi Okul Mezunu	7793	16,3	5106	10,8	12899	13,6
Yüksekokul Veya Fakülte Mezunu	4252	8,9	2650	5,6	6902	7,2
Yüksek Lisans Mezunu	172	0,3	78	0,1	250	0,2
Doktora Mezunu	29	0,1	25	0,1	54	0,1
Genel Toplam	**47539**	**100**	**47144**	**100**	**94683**	**100**

Kaynak: TÜİK verilerinden faydalanılarak hazırlanmıştır.

İlkokul düzeyinden yüksekokul düzeyine doğru eğitim-öğretim seviyesi yükseldikçe bir okulu bitirme oranı da düşmektedir. İlkokul düzeyinde okulu bitirme oranı %30,2, ortaokul veya dengi okulu bitirme oranı %11,1, lise ve dengi okulları bitirme oranı %13,6, yüksekokul veya fakülte mezunu ise %0,2'dir. İlkokul mezunlarının oranı diğer okul türü mezunlarından daha fazladır. Kırıkhan ilçesinde 6 yaş ve üzeri kız çocuklarında okuma-yazma bilmeyenlerin sayısının fazla olması bir nevi ülkemizin gerçek durumunun yansıtmaktadır. Kız çocuklarının okullu olamaması,

ailelerin baskısı ve araştırma sahası sınırları içerisinde tarımsal faaliyet kollarında çocukların da bulunması etkili olmuştur. Halk Eğitim Merkezi 1975-1976 eğitim-öğretim yılında bugünkü Emniyet Müdürlüğünün karşısında faaliyetlerine başlamıştır. Günümüzde Cumhuriyet Mahallesi'nde faaliyetlerine devam eden bu merkezde 25 branşta kurslar verilmektedir. Bu branşlar arasında arı yetiştiriciliği, karate, katı ve sıvı yakıtlı kalorifer ateşçisi, hızlı klavye kullanımı, hububat işleme elemanı, bağlama eğitimi, emlak danışmanlığı ve okuma yazmadır.

Tablo 2.18. Kırıkhan Halk Eğitim Merkezi Bünyesinde Açılan Kurslar ve Kursiyer Sayıları (2015).

Kurs Adı	**Kursiyer Sayısı**	**Kurs Adı**	**Kursiyer Sayısı**
Katı ve Sıvı Yakıtlı Kalorifer Ateşçisi	45	Karate	26
Bağlama Eğitimi	43	Kuaför Hijyen Eğitimi	25
Emlak Danışmanlığı	35	Hızlı Klavye Kullanımı	23
Emlak Danışmanlığı	35	Hızlı Klavye Kullanımı	22
İngilizce	32	Et ve Et Ürünleri	21
Badminton	30	Arı Yetiştiriciliği	18
Aşçı Çırağı	27	Diş Protezi	17
İş Güvenliği	27	Gitar Eğitimi	16
Hububat İşleme Elemanı	26	Voleybol	15

Kaynak: Kırıkhan Halk Eğitim Merkezi Müdürlüğü verilerinden.

Kursiyerler dışında Kırıkhan Açık Ceza İnfaz Kurumunda görevli mahkûmlar halk eğitim merkezi ve akşam sanat okulundaki faaliyetlere katılarak el becerilerini geliştirmekte veya istedikleri bir konu hakkında eğitim alarak sertifikaya sahip olmaktadır. Kırıkhan Açık Ceza İnfaz Kurumu'nda bulunan mahkûmlar daha çok kaynakçılık, terzilik, berberlik eğitimlerine devam etmektedir. İlçede bulunan gençler ise daha çok İngilizce yaz kursu ve el sanatları kurslarına katılmaktadır. Bununla birlikte 2011 yılından sonra Suriye'den göç eden ailelerin çocukları içinde Halk Eğitim Merkezinde yaz döneminde Türkçe kursları açılmıştır. Halk Eğitim Merkezi ve Akşam Sanat okulunun Kurtuluş Mahallesi'nde bulunan binası dışında Gazi Mahallesi ve Cumhuriyet Mahallesi'nde de atölyeleri bulunmaktadır. Kursiyerler almış oldukları eğitimler sonrasında sergiler açarak ürünlerini satma imkânı bulmaktadır.

Bir toplumun gelişmesinde, refah ve huzur ortamı içinde yasayabilmesinde halkın almış olduğu sağlık hizmetlerinin önemli bir yeri vardır. Kırıkhan da sağlık hizmetleri ile ilgili ilk çalışma 1924 yılında yapılmıştır. Bu tarihte yabancılar tarafından kurulmuş olan ve sörlere (rahibe-hemşire) ait olan bir hastane faaliyette bulunuyordu. Yine aynı tarihte Kırıkhan kentinde dört doktor, iki diş hekimi ve iki eczane yer alıyordu. Araştırma sahasında 1930 yılında sağlık hizmetleri sadece şehirde yapılmakta köy ve taşralara sağlık hizmetleri götürülememekteydi. Bu tarihte en çok görülen hastalıklar sıtma, trahom ve veremdi (Tekin, 2010:234).

Kırıkhan kentinde sağlık hizmetleri 1 devlet hastanesi, 2 özel hastane ve Aile Sağlık Merkezleri tarafından yürütülmektedir. Kırıkhan Devlet Hastanesi 150, Özel Bilim Hastanesi 47, Özel Can Hastanesi ise 49 yatak ile vatandaşa hizmet vermektedir. Kırsal yerleşmelerde sağlık hizmetleri köylere dağılmış durumda bulunan Aile Sağlık Merkezleri tarafından yürütülmektedir.

Fotoğraf 2.7. Kurtuluş Mahallesi'nde Bulunan Özel Bilim Hastanesi'nden Bir Görünüm.

Araştırma sahasında faaliyette bulunan en kapsamlı ve en önemli sağlık kuruluşu Kırıkhan Devlet Hastanesidir. Kırıkhan Devlet Hastanesi 1958 yılında A sınıflı bir kamu hastanesi olarak açılmış ve zamanla C sınıflı bir kamu hastanesi haline gelmiştir. Sahadaki nüfus artışına bağlı olarak 1971 yılında 50, 1983 yılında ise yeni doğan bölümü eklenerek hastane yatak kapasitesi 90'a çıkarılmıştır. Yatak kapasitesinin yetersizliği, hastane binasının hasta ihtiyacına cevap verememesi gibi sebepler sonucunda Başbakanlık Toplu Konut İdaresi 23 Ağustos 2011 tarihinde yeni hizmet binasının inşası için ihaleye açmıştır. Yeni hastane Mimar Sinan Mahallesi'nde 15 Eylül 2017 tarihinde 150 yatak kapasitesi ile hizmet vermeye başlamıştır. Her branşta hastane ve poliklinik hizmeti veren bu kurum 3 bloktan oluşmaktadır.

Kırıkhan Devlet Hastanesinin mevcut birimleri şu şekildedir: Acil servis, ameliyathane, doğumhane, poliklinikler, koroner yoğun bakım ünitesi, servisler laboratuvar (Bakteriyoloji, biyokimya), kan merkezi, röntgen (Merkez ve acil), eczane, mutfak ve B tipi 112 acil yardım servis hizmeti bulunmaktadır. Araştırma sahasında doktor başına 1533, hemşire başına 601, ebe başına da 1609 hasta düşerken 2015 yılında ülke genelinde hekim başına düşen hasta sayısı ise 590'dı. Bu sonuca göre Kırıkhan'da hekim başına düşen hasta sayısı ülke ortalamasının 3 katıdır. Yöredeki kırsal yerleşmelerde sağlık hizmetleri Aile Sağlık Merkezleri tarafından yürütülmektedir. Temeli 1994 yılında atılan ve 2005 yılında uygulamaya konulan Aile Sağlık Merkezleri ile sağlık imkânları daha hızlı, güvenilir ve tekelden yürütülmeye başlanmıştır. Kırıkhan ilçesinde 11 adet aile sağlık merkezi bulunurken aile hekimi birim doktor sayısı 28'dir.

Kırsal yerleşmelerde Camuzkışlası, Ceylanlı, Çamsarı, Karadurmuşlu, Kurtlusoğuksu, Muratpaşa ve Saylak köylerinde Aile Sağlık Merkezleri vatandaşa sağlık hizmeti sunmaktadır. Aile Sağlık Hizmetleri dışında Abalaklı, Baldıran, Bektaşlı, Güzelce, İçada, Narlıhöpür, Özkızılkaya, Gölbaşı ve Delibekirli köylerinde halkın sağlık ihtiyacının karşılanması için sağlık evleri bulunmaktadır. Kırıkhan kentinde devlet hastanesi ve özel hastaneler dışında 5 adet Aile Sağlık Merkezi vatandaşa sağlık hizmeti sağlamaktadır. Kırıkhan 1 Nolu Aile Sağlık Merkezi Tayfur Sökmen Caddesi'nde, Kırıkhan 2 Nolu Aile Sağlık Merkezi Cumhuriyet Mahallesi'nde, Kırıkhan 3 Nolu Aile Sağlık Merkezi Aydınlı Mahallesi'nde, Kırıkhan 4 Nolu Aile

Sağlık Merkezi Barbaros Mahallesi'nde, Kırıkhan 5 Nolu Aile Sağlık Merkezi ise Kurtulus Mahallesi'nde hizmet vermektedir.

Fotoğraf 2.8. Ceylanlı Köyü Aile Sağlık Merkezinden Bir Görünüm.

Kırıkhan ilçesinde en yaygın geleneksel sağlık hizmetlerinden birisi dişçilik ve diş teknisyenliğidir. Hacılar köyünde 1890 yılında doğan Şıho Şık bölge genelinde dişçiliğin gelişip yaygınlaşmasında önemli rol oynayan vatandaşlardan birisidir. Meslek öğrenmek amacı ile İslahiye'ye giden Şıho Şık, Ermeni ustasından gördüğü dişçilik alet ve gereçlerini Kırıkhan'a döndükten sonra temin eder. Şıho Şık dışında, Mehmet Şık da Hannes Babikyandan dişçilik ile ilgili tüm detayları öğrendikten sonra bu işi yapmaya başlar. Yaptıkları iş zamanla tüm Hatay ve Ortadoğu'ya yayılır. Diş ve diş teknisyenliği için eğitim almayan bu kişilerin yerini zamanla diş hekimliği mezunu doktorlar almıştır. Günümüzde ise eskisi kadar yaygın olmamakla birlikte usta-çırak iş birliği sonucunda yetişenler bu geleneği kentte bulunan Kelce Eczanesi çevresinde sürdürmektedir (Palabıyık, 2014:528).

Kırıkhan Devlet Hastanesi ve Kırıkhan Toplum Merkezi verilerine göre en fazla rastlanan hastalıklar hipertansiyon, kalp, diyabet, ishal, kızamık, verem ve çocuk felcidir. Kırsal yerleşmelerde evin bitişiğinde bulunan ahırlar ve çöpler halkın sağlığını etkileyen unsurlar arasındadır. Şifalı otlar, hayvanlar, sular veya bunların birkaçının birleşimi sonucu uygulanan geleneksel tedavi yöntemleri sağlık ile ilgili diğer sorunlardandır. Kırsal yerleşmelerde geleneksel tedaviyi yapanlar kırık çıkıkçılar, hocalar veya yaşlı kimselerdir. Uygulanan tedavi yöntemleri yöre insanı tarafından kabul edilmekte ve itibar görürken bilimsel açıdan bir değeri ve niteliği yoktur. Hasta okumak, okumuş su içirmek ve muska yazdırmak günümüzde hala tedavi etmede uygulanan yöntemlerden birkaçıdır. Geleneksel tedavi yöntemlerinin insanlar üzerinde olumsuz etkisini azaltmak, sakatlanma ve ölümlerin önüne geçmek için, yöre insanının hastaneye veya sağlık ocaklarına yönlendirilmesi veya sağlık personellerinin kırsal yerleşmelerde görevlendirilmesi gerekmektedir.

Araştırma sahasında nüfusun sağlığı ile doğrudan ilişkili olan beslenme koşulları kırsal yerleşmelerde tarım ve hayvancılık faaliyetleri ile ilişkilidir. Tarımsal faaliyetlerin birincil ekonomik geçim kaynağı olduğu kırsal yerleşmelerde sebze tüketimi oldukça yaygındır. Yükseltinin artması ile sebze türlerinde görülen azalma halkın beslenme alışkanlığını da etkilemektedir. Sebzenin yanı sıra kolay bulunan ve kırsal yerleşmelerde olmazsa olmaz olan hayvansal ürünler halkın en çok tükettiği gıdalar arasındadır. Sonuç olarak araştırma sahasında sağlık hizmetlerinin etkinleştirilmesinde kırsal nüfusun modern sağlık hizmetlerine erişinin sürekli olması gerekir. Ana ve çocuk sağlığına yönelik koruyucu sağlık hizmetlerinin iyileştirilmesi ve sürekli olması, yaşlıların sağlık hizmetlerinden faydalanabilmesi için gezici sağlık ve halk sağlığı hizmetlerinin arttırılması gerekmektedir.

2.2.4. Nüfusun Dağılış Düzeni ve Nüfus Yoğunlukları

Nüfus ile arazi arasındaki ilgi derecesini ortaya konan ve en açık göstergelerden biri olan nüfus yoğunlukları, belli bir coğrafi ünitede barındırılan nüfusun, bu ünitenin yüzölçümüne oranlaması ile elde edilir (Doğanay, 1997:210). Yeryüzünün farklı kesimlerinde nüfusun dağılışı üzerinde doğal ve beşerî unsurlar etkidir. Doğal unsurlar, yeryüzü şekilleri, iklim, yükselti, su kaynakları, toprak ve bitki örtüsü gibi coğrafi faktörlerin yanında demografik özellikler, sanayi, ticaret, turistik faaliyetler ile sosyal-

kültürel unsurlar içinde yer alan beşerî ve ekonomik coğrafya faktörlerinden oluşmaktadır.

Yükselti, yerleşmelerin yoğunluğu üzerinde etkili olan faktörlerin başında gelir. Sahadaki yükselti basamakları çok kısa mesafeler dâhilinde 2262 m.ye çıkmaktadır. Yükselti kırsal yerleşmelerde yaşayan insanlar dâhil olmak üzere doğrudan etkili olan iklim, toprak ve bitki örtüsü gibi faktörleri etkileyen temel nedendir. Hemen hemen tüm orta iklim bölgelerinde alçak kesimlerin daha nüfuslu olmalarına karşın, yüksek kesimlerde nüfusun azalması yükseltinin nüfuslanma üzerindeki etkisinin en açık örneğidir (Sergün, 1994:5-17). Araştırma sahasının kuzey, batı ve doğu kesimi yükseltinin kademeli olarak arttığı, yerleşme sayısının yükselti faktörüne bağlı olarak sınırlandırıldığı, tarımsal faaliyetlerin zor ve su kaynaklarının az olduğu yerlerdir. Sahanın kuzey ve kuzeybatısında bulunan Amanos Dağları yükseltiye bağlı olarak nüfuslanmanın az olduğu yerlerin başında gelirken, sahanın güney güneybatı ve güneydoğu kesimindeki alanlar nüfuslanmanın yoğun olduğu yerlerdir (Harita 2.3).

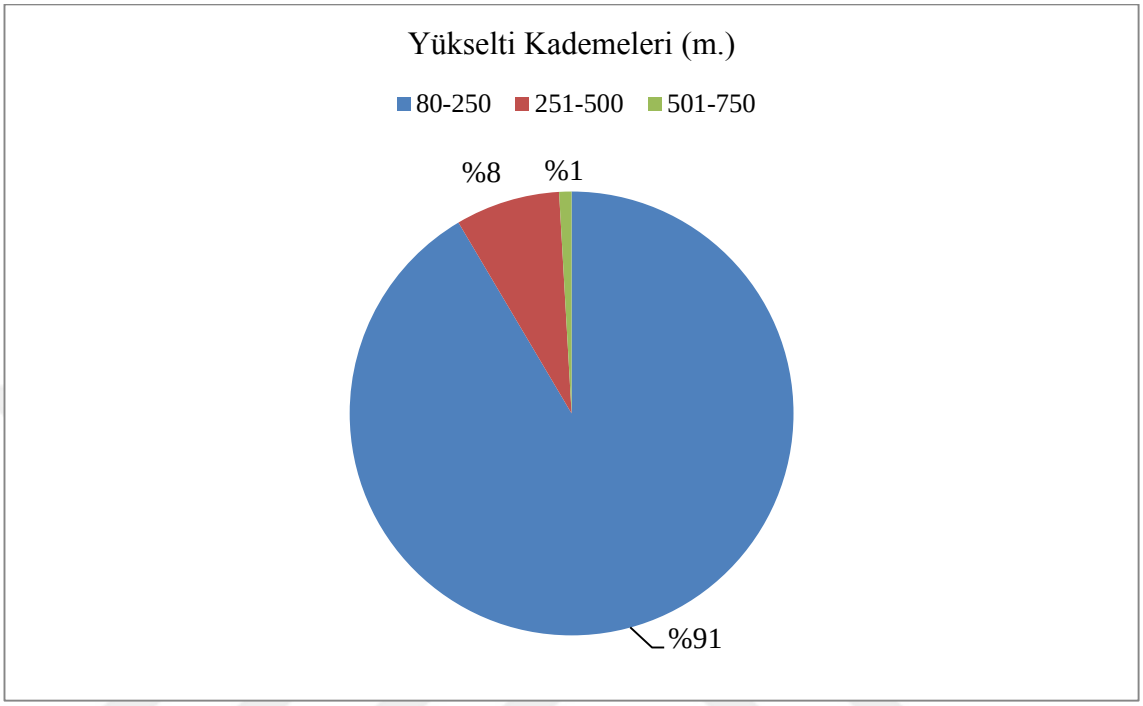
Tablo 2.19. Kırıkhan İlçesi Nüfusunun Yükselti Kademelerine Göre Dağılımı (2015).

Yükselti Basamağı (m.)	**Yerleşme Sayısı**	**Oranı %**	**Nüfus Miktarı**	**Oranı**	**Ortalama Nüfus Büyüklüğü**
80-250	44	77,1	99476 (78293'ü Kırıkhan Kenti)	91,3	2260
251-500	10	17,5	8280	7,6	828
501-750	2	3,5	1023	0,9	511
751-1000	1	1,7	139	0,1	139
Toplam	**57**	**100,0**	**108918**	**100,0**	**3738**

Kaynak: D.İ.E., TÜİK., verileri ile topoğrafya haritalarından yararlanılarak hazırlanmıştır.

Kırıkhan ilçesinde kısa mesafelerde önemli farklılıklar gösteren yükselti değerleri farklı nüfuslanma kuşaklarının da oluşmasına sebep olmuştur. Bu kuşaklardan ilki toplam nüfusun %91,3'nün (99476) yaşadığı 80-250 m.ler arasındaki yükselti değerinde bulunur. Bu yükselti aralığı araştırma sahasının güneybatı, kuzeybatı ve güney yarısını kaplayan alçak plato yüzeyleri üzerinde kurulmuş yerleşmelerden oluşmaktadır. Belirtilen nüfus kuşağının yoğunlaşmasında çeşitli sebepler

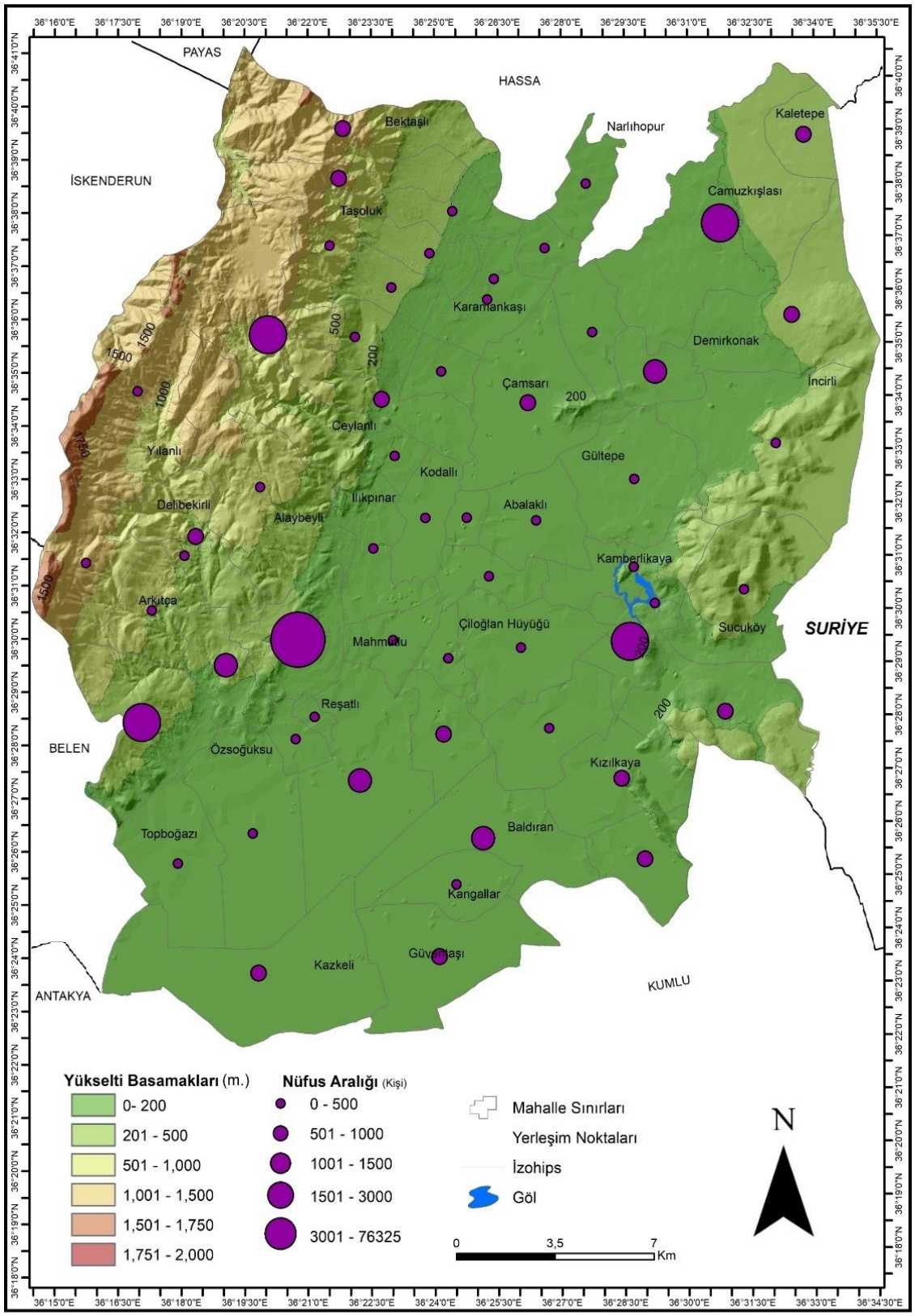
bulunmaktadır. Amik Ovası sahip olduğu verimli tarım arazileri, su kaynaklarının bol olması gibi sebeplerle çok sayıda kırsal yerleşmenin de bu ova çevresinde kurulmasına sebep olmuştur.

Şekil 2.7. Kırıkhan İlçesi Nüfusunun Yükselti Kademelerine Göre Dağılımı (2015).

İlçede en yoğun nüfuslu alanı meydana getiren 80-250 m. yükselti aralığında 44 kırsal yerleşme ve Kırıkhan kenti konumlanmıştır. Kırıkhan kenti dışında, 80-250 m. yükselti aralığında yaşayanların büyük çoğunluğun birincil geçim kaynağı tarım, ikincil geçim kaynağı ise hayvancılıktır. Bu yükselti kuşağında bulunan kırsal yerleşmelerin Kırıkhan kentine yakın olması, verimli tarım arazilerinin sulanabilmesi gibi faktörler sayesinde az göç vermektedir (Harita 2.3.).

Yükselti aralığında Kırıkhan kenti dışında, en yoğun nüfuslu yerleşme Camuzkışlası'dır. Camuzkışlası (2404) dışında Baldıran (1016), Gölbaşı (1481), Karadurmuşlu (1336) ve Yalangoz (1008) köyleri en fazla nüfusa sahip olan yerler olurken Attutan (92), Danaahmetli (103) ve Mahmutlu (101), 80-250 m.ler arasındaki yükselti kuşağında ez az nüfusa sahip olan yerleşmelerdir. Kırıkhan kenti 2015 yılı verilerine göre 78293 nüfusu ile bu kaşağın en fazla nüfuslanmış yeridir. Kırıkhan ilçesinin idari, ekonomik, sosyal, ticari, sanayi ve kültürel fonksiyonlarının gelişmiş olması nüfus üzerinde etkili olan en önemli unsurdur.

Harita 2.3. Kırıkhan İlçesi Nüfusunun Yükselti Basamaklarına Göre Dağılışı.

Yükseltinin arttığı, hafif eğimli dağlık sahaların düzlük ovalar ile birleştiği 251-500 m. yükselti aralığında bulunan 10 yerleşmenin toplam nüfusu 8280'dir. Bu kuşakta en fazla nüfusu barındıran kırsal yerleşme Ceylanlıdır (1990). Ceylanlı sahip olduğu verimli tarım alanlarının yanı sıra, Alan ve Eşmişek gibi iki önemli yaylanın bu köy sınırları içinde bulunması nüfus artışında etkili olan unsurlardır. Ceylanlı'dan sonra Bektaşlı (822) ve Demirkonak (960) bu kuşakta en fazla nüfusa sahip olan yerleşmelerken Karaelmaslı (137), Taşoluk (192) ve Çamseki (204) ise en az nüfusa sahip olan yerlerdir. Yükseltinin arttığı 500 m.den sonra yerleşme sayısı ve nüfus giderek azalmaktadır. Bu yükseltiden sonra nüfusun azalmasında, yeryüzü şekilleri, iklim ve halkın geçim kaynaklarının azalması veya sınırlandırılması etkilidir.

Yüksek ve engebeli yamaçlar nüfusun dağılışını olumsuz yönde etkilerken tarımsal faaliyetler yerini tarım-hayvancılık faaliyetlerine bırakmaktadır. Araştırma sahasında 501-750 m. yükselti aralığında 2 kırsal yerleşme bulunmaktadır. Bu kuşak içerisinde bulunan Delibekirli (878) ve Yılanlı (145) köylerinin toplam nüfusu 1023'dir. Söz konusu yükselti kuşağı en az nüfus barındırmaktadır. Bu kuşağın diğer bir özelliği ise Delibekirli ve Yılanlı köylerinin ormana yakın ve birbirine yakın bir konumda kurulmaları şeklinde açıklanabilir.

Kurtlusarımazi (139) ve Kurtlusoğuksu (2119) köyleri 751-1000 m.ler arasında kurulmuş olan ve toplam nüfusu 2258 olan iki kırsal yerleşmedir. Kurtlusarımazi köyü 4 nüfus kuşağı içerisinde 139 kişilik nüfusu ile Attutan, Danaahmetli ve Mahmutlu ile birlikte en az nüfusa sahip yerleşmelerden birisidir. Köyün arazi yapısı ve eğim şartları tarımsal faaliyetleri sınırlandırırken konumlandığı yer tarımsal faaliyetlerden ziyade hayvancılık faaliyetlerinin yapılmasına olanak sağlamaktadır. Köyde keçi yetiştiriciliği dışında, badem, armut ve zeytin halkın diğer önemli gelir kaynaklarını oluşturmaktadır.

Kurtlusoğuksu köyü 4 nüfus kuşağı içerisinde 2119 ile en fazla nüfusa sahip olan kırsal yerleşmedir. Arazisinin büyük bir kısmı düz bir arazi üzerinde, bir kısmı ise Amik Ovası'nın Amanos Dağları'na doğru yükselmeye başladığı sahada bulunmaktadır. Tarım alanları verimli olan mahallenin, Amanos Dağları'na doğru engebeli ve yükseltinin arttığı kesimlerinde tahıl ekilmekte ve teraslama yolu ile bağcılık ve meyvecilik yapılmaktadır. Delibekirli köyünün geçim kaynaklarının başında meyve yetiştiriciliği ve hayvancılık faaliyetleri gelmektedir. Burada yetiştirilen nar, kayısı ve

incir, köy dışında da tadı ve lezzeti ile tanınırlığı olan ürünlerdir. Küçükbaş hayvan yetiştiriciliği, köy arazisinin ormana yakın olması, Çatalokuk Yaylası'nın bu burada bulunması, tarım yapılabilecek arazinin az olması gibi sebeplerden dolayı gelişmiştir. Yılanlı, Delibekirli köyünde olduğu gibi Amanos Dağları'nda orman arazisine yakın bir alanda kurulmuştur. Tarımsal arazilerin sık sık yaban hayvanları tarafından tahrip edilen köylülerin temel geçim kaynağı meyve yetiştiriciliğidir.

Türkiye'de 2015 yılı verilerine göre köylerin ortalama nüfus büyüklüğü 6217919'iken araştırma sahasında 57 kırsal yerleşmenin nüfus büyüklüğü 3788 olmuştur. Araştırma sahasına ait nüfus dağılışındaki farklılıkları belirleyebilmek için nüfusun ne kadar yoğunlukta olduğunu bilmekte oldukça önemlidir. Kırıkhan ilçesinde 2015 yılı itibariyle toplam nüfus 108918 olup matematiksel nüfus yoğunluğu km²ye 152,3'dir. Aynı sayım yılında ülkemizin matematiksel nüfus yoğunluğu km²ye 99,6'dır. Kırsal yerleşmelerin 2015 sayım yılında ise matematiksel yoğunluğu km²ye 42,8 kişiyken, Kırıkhan kentinde km²ye 109,5 olmuştur (Tablo 2.20).

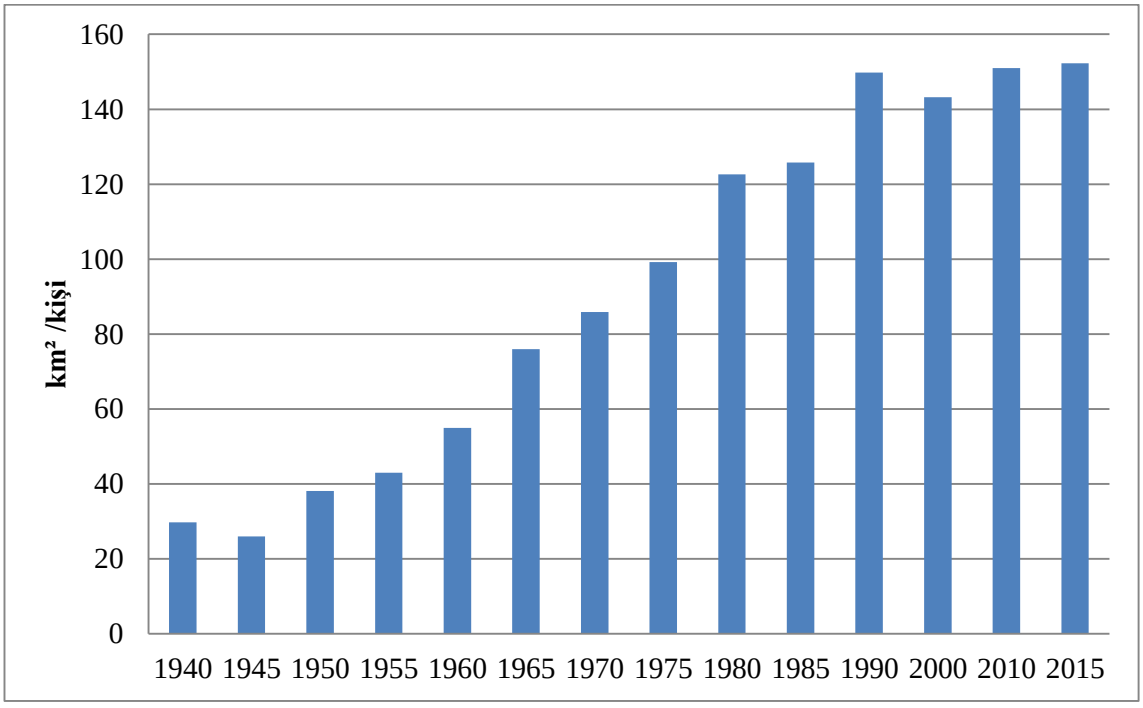
Araştırma sahasında yıllara göre matematiksel nüfus yoğunlukları incelendiğinde, nüfus artışına bağlı olarak yoğunlukların kademeli olarak arttığı da görülmektedir. Hatay'da ilk nüfus sayımının yapıldığı 1940 yılında Kırıkhan ilçesinin matematiksel yoğunluğu km²ye 29,8 iken 2015 yılında bu sayı km²ye 152,3 kişiye yükselerek 4,2 katına yakın bir artış yaşanmıştır. Sahada matematiksel nüfus yoğunluğunun km²ye 26 ile en az olduğu yıl 1945 olmuştur. Bu tarihte matematiksel nüfus yoğunluğunun bir önceki sayım yılına göre düşük oranlar göstermesinde, erkek nüfusun II. Dünya Savaşı sebebi ile silah altına alınması şeklide açıklanabilir.

Matematiksel nüfus yoğunluğunun en fazla olduğu yıl ise km²ye 152,3 kişinin düştüğü 2015 olmuştur. Kırıkhan ilçesinin göç alması, kent fonksiyonlarının gelişmesi, modern tarım yöntemlerinin kullanılması etkili olmuştur. Kırsal yerleşmelerde matematiksel nüfus yoğunluğu km^{2}ye 42,8'dir. Araştırma sahasında ilk nüfus sayımının yapıldığı 1940 yılından 1965 yılına kadar kademeli olarak nüfus yoğunlukları artarken, 1970 yılında azalma yaşanmıştır. Nüfus yoğunluklarında 1970-2015 yılları arasında inişli çıkışlı bir seyir görülmüştür.

Tablo 2.20. Kırıkhan İlçesi'nde Sayım Dönemlerine Göre Matematiksel Nüfus Yoğunlukları (1940-2015 kişi/km²).

Sayım Dönemleri	KIRIKHAN ŞEHRİ		KIRSAL YERLEŞMELER		KIRIKHAN İLÇESİ	
	Nüfus	Yoğunluk	Nüfus	Yoğunluk	Nüfus	Yoğunluk
1940	7133	10,3	13391	19,4	20524	29,8
1945	3690	5,3	14226	20,6	17916	26,0
1950	6082	8,8	20163	29,3	26245	38,1
1955	9519	13,8	20065	29,1	29584	43,2
1960	15219	22,1	22659	32,9	37878	55,4
1965	23405	34,2	28887	41,9	52292	76,2
1970	31046	45,1	28054	40,7	59100	85,9
1975	38118	55,4	30142	43,8	68260	99,2
1980	49891	72,5	34526	50,1	84417	122,6
1985	52780	76,7	33780	49,0	86560	125,8
1990	68601	99,7	34474	50,1	103075	149,8
2000	63615	92,4	34915	50,7	98530	143,2
2010	71580	104,1	32342	55,7	103922	151,4
2015	78293	109,5	30625	42,8	108918	152,3

Kaynak: D.İ.E., TÜİK., Kırıkhan Tapu ve Kadastro İlçe Müdürlüğü verileri ve topoğrafya haritasından yararlanılarak hazırlanmıştır.

Şekil 2.8. Kırıkhan İlçesi'nin Sayım Dönemlerine Göre Matematiksel Nüfus Yoğunlukları (1940-2015).

Kırsal yerleşmelerde matematiksel nüfus yoğunlukları ayrı ayrı incelendiğinde 57 yerleşmenin yoğunluğu km²ye 8,8 ile 166,8 arasında değişmektedir. Bu yerleşmeler içerisinde matematiksel nüfus yoğunluğunun fazla olduğu köyler Başpınar (km²'ye 116,1), Delibekirli (165,6 kişi/km²), Karataş (166,8 kişi/km²) ve Kurtlusoğuksuyken (123,1 kişi/km²) yoğunluğun en az olduğu yerler Attutan (8,8 kişi/km²), Mahmutlu (9,3 kişi/km²) ve Torundur (9,1 kişi/km²). Kırıkhan kentinde matematiksel nüfus yoğunluğunun en az olduğu yıl 1945'tir. Daha önce açıkladığımız gibi 1940-1945 sayım yılları İkinci Dünya Savaşı'nın devam ettiği, erkek nüfusun silah altına alındığı yıllardır.

İkinci Dünya Savaşı'nın sonunda doğal nüfus artışına bağlı olarak Kırıkhan kenti hızla nüfuslanmıştır. Nitekim 1950 sayım yılında kentin matematiksel nüfus yoğunluğu km²ye 8,8 olmuştur. Kentte 1960, 1965, 1970 yılları matematiksel yoğunluğun kademeli olarak arttığı yıllardır. Amik Gölü'nün kurutma çalışmalarının bittiği 1975 yılında matematiksel nüfus yoğunluğu km²ye 55,4 olmuştur. İlk nüfus sayımının yapıldığı 1940 yılında km²ye 10,3 kişi düşerken 1975 yılında bu rakam km²ye 55,4'e yükselmiştir. Tarımsal faaliyetlerin yanı sıra, sanayi sektöründe geliştiği 1980-1990 yıllarında göç ve doğal nüfus artışına bağlı olarak Kırıkhan kentinin matematiksel nüfus yoğunluğu hızla artmıştır. Tarım ve sanayi sektörünün yerine, hizmet sektörünün geliştiği 1990-2000 yıllarında matematiksel nüfus yoğunluğu artmış, 2015 yılında da km²ye 109,5 kişi olmuştur. Bu sonuca göre 1940-2015 yılları arasında sahanın matematiksel nüfus yoğunluğu km^2 ye 10,3'ten, km^2ye 109,5'e yani 11 katı artmıştır.

Matematiksel nüfus yoğunluğu toplam nüfusun arazi yüzölçümüne bölünmesiyle elde edilmekte, nüfusun hangi alanlarda yoğunlaştığı konusunda yeterli bilgi vermediği gibi yanıltıcı bir görünüşün ortaya çıkmasına da neden olmaktadır (Tandoğan, 1994:24-25). Matematiksel nüfus yoğunluğuna göre daha gerçekçi sonuçlar ortaya koyan ve toplam nüfusla ekili-dikili arazi arasındaki ilişkiyi ortaya koyan fizyolojik nüfus yoğunluğu metodunun sahaya uygulanması daha yararlı olacaktır (Doğanay, 1997:24). Kırıkhan ilçesinin fizyolojik nüfus yoğunluğun değeri yüksek olup 253 kişi/km²dir. Nüfusun büyük bir kısmının tarımla uğraşıyor olması yoğunluk değerinin yüksek çıkmasına neden olan sebepler arasındadır. Kırsal yerleşmelerde fizyolojik nüfus yoğunluğu 11,2 kişi/km² ile 1326,6 kişi/km² arasındadır. Fizyolojik nüfus yoğunluğu en düşük olan yerleşme Torun, yoğunluğu en fazla olan yerleşme Ceylanlıdır. Ceylanlı,

Balarmudu ve Kurtlusoğuksu gibi kırsal yerleşmelerin fizyolojik nüfus yoğunluğunun yüksek olmasında nüfusun fazla, tarımsal arazilerin ise az olması ile açıklanabilir. Attutan, Mahmutlu ve Torun köylerinin toplam nüfuslarının az olması sebebiyle bu köylerin fizyolojik nüfus yoğunluğu düşüktür. Narlıhopur, Topboğazı ve Gültepe köylerinin fizyolojik yoğunluğunun yüksek çıkmasında geniş tarım arazilerine sahip olmaları etkilidir.

Tablo 2.21. Kırıkhan İlçesi'nde Matematiksel, Fizyolojik ve Tarımsal Nüfus Yoğunluğu Değerlerinin Yerleşmelere Göre Dağılımı (2015).

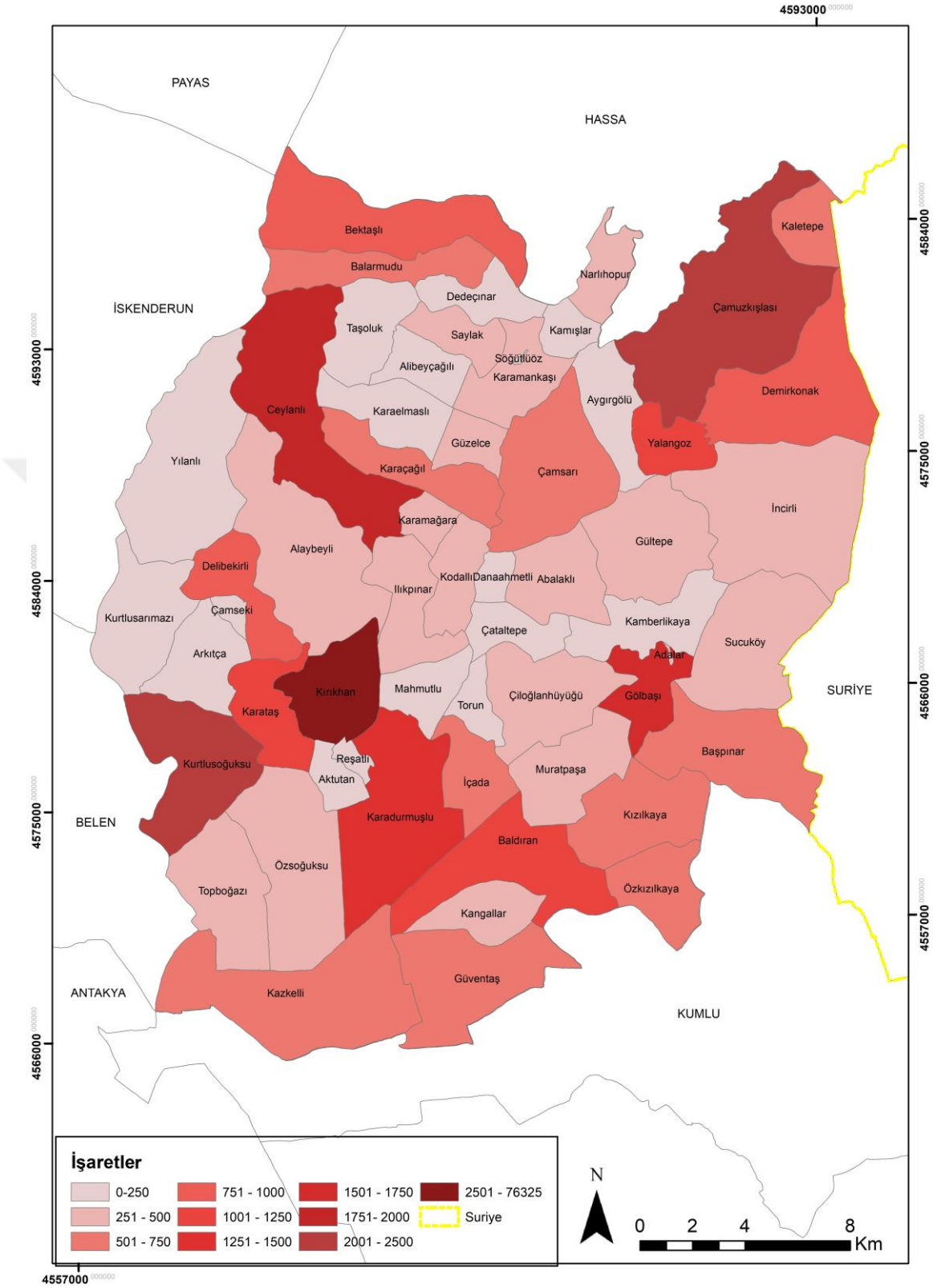
Yerleşme	Nüfusu	Yüzölçümü (km²)	**Matematiksel Nüfus Yoğ. (kişi/km²)**	Tarım Alanı (km²)	**Fizyolojik Nüfus Yoğ. (kişi/km²)**	Tarımsal Nüfus	Tarım Alanı (km²)	**Tarımsal Nüfus Yoğunluğu (kişi/km²)**
Abalaklı	505	10,8	46,7	8	63,1	323	8	40,3
Adalar	252	7,9	31,8	5	50,4	240	5	48
Attutan	92	10,4	8,8	7.5	12,2	70	7,5	9,9
Alaybeyli	453	9	50,3	6,2	73,0	413	6,2	66,6
Alibeyçağıllı	173	3,6	48,0	0,7	247,1	100	0,7	142,8
Arkıtça	259	5,3	48,8	2,5	103,6	200	2,5	80
Aygırgölü	143	5,3	26,9	2,5	57,2	100	2,5	40
Balarmudu	529	3,2	165,3	0,45	1175,5	520	0,45	1,155
Baldıran	1016	23,9	42,5	21	48,3	970	21	46,1
Başpınar	685	5,9	116,1	3,1	220,9	690	3,1	222,5
Bektaşlı	822	8,3	99,0	5,5	149,4	820	5,5	149.0
Çamsarı	659	9,6	68,6	6,7	98,3	706	6,7	105,3
Çamseki	204	7,5	27,2	4.6	44,3	193	4,6	41,9
Camuzkışlası	2304	17,9	128,7	15	153,6	2125	15	141,6
Çataltepe	275	5,8	47,4	3	91,6	260	3	86,6
Ceylanlı	1990	4,4	452,2	1,5	1326,6	1856	1,5	1,237
Çiloğlanhüyüğü	281	12,3	22,8	9,5	29,5	170	9,5	17,8
Danaahmetli	103	5,1	20,1	2,3	44,7	116	2,3	50,4
Dedeçınar	223	8,9	25,0	6	37,1	193	6	32,1
Delibekirli	878	5,3	165,6	2,4	365,8	759	2,4	316,2
Demirkonak	960	14,8	64,8	12	80	875	12	72,9
Gölbaşı	1481	7,8	189,8	5	296,2	1269	5	253,8
Gültepe	372	19,3	19,2	16,5	22,5	306	16,5	18,5
Güventaşı	514	20,8	24,7	18	28,5	490	18	27,2
Güzelce	327	8,6	38,0	5,8	56,3	256	5,8	44,1
İçada	584	14,8	39,4	12	48,6	508	12	42,3
Ilıkpınar	278	11,3	24,6	8,5	32,7	246	8,5	28,9
İncirli	451	15,8	28,5	13	34,6	478	13	36,7
Kaletepe	646	6,1	105,9	3,2	201,8	578	3,2	180,6
Kamberlikaya	241	6,7	35,9	3,8	63,4	200	3,8	52,6
Kamışlar	141	5,8	24,3	3	47	136	3	45,3
Kangallar	351	7,3	48,0	4,5	78	397	4,5	88,2
Karacağıl	679	8,1	83,8	5,2	130,5	658	5,2	126,5
Karadurmuşlu	1366	16,9	80,8	14	97,5	1250	14	83,3
Karaelmaslı	137	3	45,6	0,2	68,5	100	0,2	500
Karamağara	286	5,4	52,9	2,5	114,4	230	2,5	92

Karamankaşı	312	12,5	24,9	9,7	32,1	265	9,7	27,3
Karataş	1068	6.4	166,8	3,6	296,6	973	3,6	270,2
Kazkeli	622	32.9	18,9	30	20,7	790	30	26,3
Kodallı	468	4,2	111,4	1,4	334,2	400	5,5	72,7
Kızılkaya	547	14,8	36,9	12	-	1196	12	99,6
Kurtlusarımazı	139	4,2	33,0	1,4	99,2	100	1,4	71,4
Kurtlusoğuksu	2119	28,3	74,8	5,9	359	1459	5,9	247
Mahmutlu	101	9,3	10,8	6,5	15,5	92	6,5	14,1
Muratpaşa	327	9,3	35,1	1,2	272,5	270	1,2	225
Narlıhopur	246	10	24,6	7,2	34,1	200	7,2	27,7
Özkızılkaya	669	10,3	64,9	7,5	89,2	616	7,5	83,4
Özsoğuksu	468	5	93,6	2.2	212,1	426	2,2	193,6
Reşatlı	161	7,1	22,6	4,2	38,3	100	4,2	23,8
Saylak	401	6,4	62,6	3,5	114,5	390	3,5	111,4
Söğütlüöz	165	6,8	24,2	4	41,2	119	4	29,7
Sucuköy	344	6,9	49,8	4,1	83,9	208	4,1	50,7
Taşoluk	192	3,3	58,1	0,5	384	183	0,5	366
Topboğazı	328	16,8	19,5	14	23,4	293	14	20,9
Torun	135	14.8	9,1	12	11,2	93	12	7,75
Yalangoz	1008	11,7	86,1	8,7	115,8	716	8,7	82,2
Yılanlı	145	4,9	29,5	2	72,5	103	2	51,5

Kaynak: TÜİK verilerinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

Nüfus ile tarım arasındaki ilişkiyi en iyi şekilde ortaya koyan yoğunluk ise tarımsal nüfus yoğunluğu metodudur. Araştırma sahasında tarımla uğraşan toplam nüfus 34693, toplam tarımsal arazi ise 487,5 km²dir. Bu veriye göre 2015 yılında Kırıkhan ilçesinin tarımsal nüfus yoğunluğu 71,1 kişi/km²dir. Kırsal yerleşmelerde bu değer 71,4 kişi/km², Kırıkhan kentinde ise 70,1 kişi/km²dir. Kırıkhan ilçesinde kırsal yerleşmeler içerisinde en düşük tarımsal nüfus yoğunluklarına Torun (7 kişi/km²), Mahmutlu (14 kişi/km²), Çiloğlanhöyü (17 kişi/km²) ve Attutan (9 kişi/km²) köyleridir. Tarımsal nüfus yoğunluklarının söz konusu yerleşmelerde düşük çıkmasında tarımla uğraşan kişi sayısının az olması ile açıklanabilir (Harita 2.4.).

En yüksek tarımsal nüfus değerleri Balarmudu (1155 kişi/km²), Ceylanlı (1237 kişi/km²), Taşoluk (1366 kişi/km²), Delibekirli (316 kişi/km²), Gölbaşı (253 kişi/km²) ve Karaelmaslı (500 kişi/km²) köylerinde gerçekleşmiştir. Karaelmaslı ve Taşoluk köylerinde tarımsal nüfus yoğunluğu değerlerinin yüksek çıkmasında her iki kırsal yerleşmeye ait tarımsal arazi büyüklüklerinin 0,2 ile 0,5 km² arasında değişmesi etkilidir. Ceylanlı ve Balarmudu köyleri yüksek tarımsal nüfus yoğunluğuna sahipken dağlık ve engebeli bir sahada bulunmalarından dolayı tarımsal arazilerin az olmasından kaynaklı tarımsal nüfus yoğunluğu yüksek bir değer göstermektedir.

Harita 2.4. Kırıkhan İlçesi'nin Matematiksel Nüfus Yoğunluğu Haritası (2015 km²/kişi).

Kırıkhan kentinde tarımsal nüfus yoğunluğu 70,1 kişi/km²'dir. Tarımsal nüfus yoğunluğunun düşük olmasında kentte tarımla uğraşan kişi sayısının az olması ile açıklanabilir. Bir diğer sebep ise tarım dışında ticaret, sanayi gibi sektörlerde çalışanların yanı sıra emekli olan nüfusun ikamet etmesinden dolayı tarımsal nüfus yoğunluğu düşüktür. Özetle ifade edilecek olursa Kırıkhan ilçesinin fizyolojik nüfus yoğunluğu ile tarımsal nüfus yoğunluk değerleri arasında belirgin bir fark gözlenmez. Kırıkhan kentinde tarımsal nüfus yoğunluğu ile fizyolojik nüfus yoğunluğunun düşük olmasında tarım arazisi ile tarımsal nüfusun az olması etkilidir. Her üç yoğunluk metodu üzerinde göç unsurunun etkili olduğu görülmüştür. Göçün yanı sıra fizikî coğrafya koşulları nüfusun dağılışı ve yoğunluğu üzerinde etkili olan bir diğer unsurlardır. Toprak yapısı, su kaynakları, topoğrafyanın yapısı tarımsal faaliyetlere imkân verdiği sahanın alçak kesimlerinde bulunan kırsal yerleşmelerinde yoğun bir nüfus söz konusuyken, eğimin arttığı yüksek ve engebeli sahalarda yerleşme sayısı ve nüfus azalmaktadır. Tüm bu unsurlar sahanın nüfus dağılışı ve yoğunlukları üzerinde etkili olan temel faktörlerin başında gelmektedir.

2.3. YERLEŞME

2.3.1. Genel Bakış

Yerleşme en geniş anlamda dünyanın her yerinde bulunan en ilkel ev kümelerinden, en yüce yapılarına kadar, bütün binaların tamamı olarak tanımlanabilir (Tunçdilek, 1986:8). Yerleşme Coğrafyası ise yerleşmelerin konumlarını (sit ve situasyon), yoğunluklarını, fizyonomi (büyüklüklerini, plan ve sky-linelarını), fonksiyon ve kökenlerini araştırır (Denker, 1977:1). Yerleşme, insanoğlunun tarihin her döneminde gerçekleştirdiği en önemli faaliyetlerden birisidir. İnsan ve doğa arasındaki ilişki yerleşmelerin ortaya çıkmasına, konumlarının belirlenmesine, ekonomik faaliyetlerinin oluşmasına neden olan şartlardan bazılarıdır.

İnsanların barınma ihtiyacına karşılık ortaya çıkmış olan ilk yerleşmeler için en önemli unsur suyun varlığı ve savunmaya elverişliliktir. Araştırma sahasında yerleşmenin tarihi geçmişi daha önce ifade edilmişti. Kısaca değinecek olursak sahadaki ilk yerleşmeler MÖ.3000 yılana dayanmaktadır. Akat, Hurri, Hitit ve Pers akınları ile kısa süreli yerleşmelerin olduğu sahaya Romalılar, Bizanslılar, Emeviler, Abbasiler, Selçuklu ve Osmanlı Devleti de hâkim olmuştur. Osmanlı Devleti zamanında Halep

Sancağına bağlı bir kaza durumunda bulunan Kırıkhan, Fransızların 1918-1939 yılları arasındaki yönetimleri sırasında ise bir kaza durumundaydı. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin çıkardığı yasa ile 29 Haziran 1939 tarihinde Hatay anavatan topraklarına katılmış, Kırıkhan da 7 Temmuz 1939 yılında Hatay iline bağlı ilçe statüsünü almıştır.

Geçmişten günümüze yerleşmenin kesintisiz devam ettiği araştırma sahasında, eski uygarlıklardan kalan çok sayıda höyük, mağara, mozaik kalıntıları ve tarihi eserler bulunmaktadır. Hatay il merkezinin doğu-kuzeydoğusunda, Reyhanlı ilçesinin 17-18 km. batısında, Asi Nehri'nin 1,5 km. doğusunda yer alan Tell-Atçana höyüğü üzerinde yapılan kazılarda 17 kültür katı olduğu ortaya çıkarılmıştır (Güldirek, 2006:22). Tell-Atçana höyüğü dışında Reşatlı, Dedeçınar, Koyuncu ve Güzelce höyükleri araştırma sahasında bulunan diğer ören yerleridir. Kırıkhan ilçesi sınırları içerisinde bulunan Ceylanlı köyü çevresinde yer alan Beş Kızlar Mağarası'nda taşa oyulmuş resimlerin çok eski dönemlerde yapıldığı anlaşılmaktadır. Bu mağara dışında yine aynı köyde Harap Bağı Mağarası ile Yılanlı köyünde Domuz Mağarası Roma Döneminden kalma olduğu için önem taşır.

İncirli köyünde 1996 yılında bir mahallelinin bahçesinde bulunan mozaik MS. IV. yüzyıla aittir. Kurt Dağları'nın eteklerinde, Amik Ovasına hakim, Suriye sınırına yakın bir noktada bulunan İncirli köyündeki mozaikli alan iki odadan oluşmaktadır. Zemini mozaik döşeli olan iki odadan birisinde 3 figürlü, iki geometrik panel diğer odada ise iki figürlü mozaik panel bulunmaktadır. Yukarıda ismi geçen tüm arkeolojik kalıntılar, tarihi eserler ve höyükler sahada yerleşmenin çok eskiye dayandığı ve kesintisiz olarak devam ettiğinin bir göstergesidir.

Kırıkhan MÖ.3000 yılından başlayarak günümüze kadar yerleşmenin kesintiye uğramadığı bir sahadır. Yerleşme üzerinde coğrafi şartlar, rölyef gibi morfolojik unsurlar, ulaşım şartları, iklim, su kaynakları, bitki örtüsü ve tarımsal arazinin verimliliği etkilidir. Sahanın batı ve kuzeybatı kesimlerinde yerleşmeyi kesintiye uğratan temel faktörler eğim ve yükseltidir. Amanos Dağları'nın bulunduğu bu kesimde yerleşme sayısı sınırlıyken, sahanın doğu ve güneyindeki arazilerin neredeyse tümünde yerleşmeler yayılmış durumdadır. Kırıkhan kenti 2015 yılı itibariyle toplam nüfusu 78293 olup araştırma sahasının en büyük yerleşmesi özelliğini taşır.

2.3.2. Yerleşme Tipleri

2.3.2.1. Kırsal Yerleşmeler

2.3.2.1.1. Devamlı Kır Yerleşmeleri

2.3.2.1.1.1. Köy Yerleşmeleri

Türk Dil Kurumu, köy kelimesini ‘’Yönetim durumu, toplumsal ve ekonomik özellikleri veya nüfus yoğunluğu yönünden şehirden ayırt edilen, genellikle tarımsal alanda çalışılan, konutları ve öteki yapıları bu hayata uygun yerleşim birimi, köylük yer, köy yeri’’ şeklinde tanımlamıştır (http://www.tdk.gov.tr/31.10.2015). Kırıkhan ilçesinde en yaygın devamlı kır yerleşmelerini meydana getiren köyler 18.03.1924 tarihli ve 442’nolu kanunun 1. maddesine göre nüfusu 2000’den aşağı olan yurtlara verilen isimdir. Aynı kanunun 2. maddesinde cami, mektep, otlak, yaylak, baltalık gibi orta malları bulunan ve toplu veya dağınık evlerde oturan insanlar bağ bahçe ve tarlalarıyla birlikte bir köy teşkil eder hükmü yer almaktadır (Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı Köy Kanunu No: 442, 1924:237).

Bakanlar Kurulunun 24.12.2014 tarihinde yürürlüğe giren 5272 sayılı belediye kanununun 4. maddesine göre 5000 ve üzerinde nüfus barındıran yerleşmelerde belediye kurabilir hükmü getirilmiştir. Değişen yasa ile birlikte nüfusu 5000’e kadar olan yerler köy olarak değerlendirilmiştir (Erhan, 2013:221). Köyler bir veya birden fazla yerleşim ünitesinin yani mahallenin birleşerek bir muhtar tarafından yönetilmesiyle meydana gelmiş olan devamlı kır yerleşmeleridir. Dağınık yerleşmede meskenlerin arazi üzerinde dağılmasına, münferit veya birkaçının bir arada küçük gruplar halinde serpilmiş olmasına karşılık, toplu yerleşmede köy topluluğuna ait bütün evler, köyün toprakları dahilinde tek bir noktada toplanmış bulunurlar (İbret, 2000:205).

Daha öncede belirttiğimiz gibi araştırma sahasındaki köy yerleşmelerinin sayısı 57’dir. Bu köylerin büyük çoğunluğu tek parçalı yani bir mahalleden meydana gelmiştir. Tarım topraklarının bulunduğu alanlarda yoğunluk kazanan 57 köyün 33’ünde idari alanda tek yerleşme ünitesi vardır. Geri kalan 24 yerleşmenin idari alanı ise birden fazla mahalle, mezra, yayla ve çiftlik yerleşmeleri oluşturmaktadır. Bu tür yerleşmeler topoğrafik yapının engebeli olduğu yüksek kesimlerde yer alır. Araştırma sahasına bağlı kırsal yerleşme sayısı Hatay’ın anavatana 1939 yılında katılması ile

değişikliğe uğramıştır. Kırıkhan ilçesinde Fransız mandater yönetiminin altında olduğu 1937 yılında 30 köy bulunmaktaydı (Türkmen, 1937:108). Hatay'ın anavatana 1939 yılında katılmasıyla birlikte ilçe olan sahada 1981 yılında 53 köy bulunmaktaydı. Bu köylerin 46'sı Kırıkhan merkez ilçesine, 7'si ise o dönemde bucak olan Yalangoz'e bağlıydı. Yalangoz'a bağlı olan köyler bu bucağın kapatılarak köy haline dönüştürülmesiyle Kırıkhan merkez ilçesine bağlanmıştır (Saral, 1981:222). Hatay ili 2014 yılı yerel seçimleri sonrasında büyükşehir belediyesi olunca Kırıkhan ilçesindeki tüm belde ve köyler mahalle statüsüne dönüştürülmüştür. Bununla birlikte alandaki gerçekliği dikkate alarak biz yerleşme coğrafyası ölçülerine göre köyden küçük devamlı ve periyodik kullanılan yerleşmeler, köy, belde, kasaba ve şehir ayırımlarını yapmaya devam edeceğiz.

Araştırma sahasında kırsal yerleşmelerin ortaya çıkmasında doğal ve beşerî unsurlar etkilidir. Su kaynakları, tarım arazilerinin verimi, geleneksel yaşam tarzı, iklim ve topoğrafya şartları etkili olmuştur. Bunun yanı sıra yerleşmeye müsait alanların coğrafi engellerle parçalanmış olması, köy sınırları içerisinde yaşayan insanların birbirleriyle münasebetleri ile karayoluna yakın olma isteği köy ve bu köye bağlı mahalle yerleşmelerinin ortaya çıkmasında etkili olmuştur (Koday, S, 2000:111). Sahadaki yerleşmelerin büyük bir kısmı toplu dokulu köyler şeklindedir. Topoğrafya şartlarının uygun olduğu, sahada düz ve eğimin artmadığı, tarım topraklarının verimli, su kaynaklarının bol olduğu sahalarda toplu yerleşmeler görülmektedir. Tarımsal verimin düştüğü, su kaynaklarının azaldığı sahalarda kırsal yerleşme sayısı azalırken eğim ve yükseltinin yerleşmeye imkân vermediği alanlarda kırsal yerleşme yerine çiftlik veya mezra yerleşmesi görülmektedir.

2.3.2.1.1.1.1. Konumlarına Göre Köyler

Geçmişten günümüze insanlar yaşam alanlarını seçerken büyük çoğunluğunun doğal unsurları dikkate alarak yerleştiği bilinmektedir. Doğal unsurlar içinde yer alan yeryüzü şekilleri, hidrografya, iklim, toprak tipleri gibi özellikler kırsal yerleşmeleri olumlu veya olumsuz şekilde etkilemiştir. Bunun yanı sıra herhangi bir bölge veya yöredeki coğrafi çevre şartlarının insan hayatı üzerindeki etkisini en iyi yansıtan olgulardan birisiside kırsal yerleşmelerin kuruluş yerleridir. Çünkü kırsal yerleşmelerin

kuruluş yerleri ve konumları asırlar süren bir arayışın sonunda belirmiştir (Arınç, 1997:173).

Tablo 2.22. Kırıkhan İlçesi'ndeki Köylerin Kuruldukları Jeomorfolojik Birimler.

Köyler	Konumu	Köyler	Konumu	Köyler	Konumu
Abalaklı	Ova	Delibekirli	Yamaç	Kazkeli	Ova
Adalar	Vadi Tabanı Düzlüğü	Demirkonak	Ova	Kodallı	Ova
Attutan	Ova	Gölbaşı	Ova	Kurtlusarımazı	Sırtta
Alaybeyli	Orman	Gültepe	Sınır	Kurtlusoğuksu	Etekte
Alibeyçağıllı	Ova	Güventaş	Ova	Kızılkaya	Ova
Arkıtça	Yamaç	Güzelce	Ova	Mahmutlu	Ova
Aygırgölü	Vadi Tabanı Düzlüğü	İçada	Ova	Muratpaşa	Ova
Balarmudu	Orman	Ilıkpınar	Ova	Narlıhopur	Ova
Baldıran	Ova	İncirli	Etekte	Özkızılkaya	Ova
Başpınar	Yamaç	Kamberlikaya	Vadi Tabanı Düzlüğü	Özsoğuksu	Ova
Bektaşlı	Orman	Kaletepe	Ova	Reşatlı	Ova
Çamsarı	Ova	Kamışlar	Ova	Saylak	Orman
Çamseki	Yamaç	Kangallar	Ova	Söğütlüöz	Ova
Camuzkışlası	Ova	Karacağıl	Yamaç	Sucuköy	Ova
Çataltepe	Ova	Karadurmuşlu	Ova	Taşoluk	Etekte
Ceylanlı	Orman	Karaelmaslı	Ova	Topboğazı	Ova
Çiloğlanhüyüğü	Ova	Karamağara	Ova	Torun	Ova
Danaahmetli	Ova	Karamankaşı	Vadi Tabanı Düzlüğü	Yalangoz	Ova
Dedeçınar	Ova	Karataş	Etekte	Yılanlı	Vadi

Kaynak: Yerinde Yapılan Tespitler.

Araştırma sahasındaki kırsal yerleşmelerin tarihleri çok eski döneme kadar uzanmaktadır. Tarihi kaynaklarda Darb-ı Sak olarak geçen kalenin etrafında sahadaki ilk yerleşme çekirdekleri oluşmuştur. Kırsal yerleşmeler içerisinde bulunan Bektaşlı 1926 yılında, Çiloğlanhöyüğü 1935 yılında, Delibekirli 1865 yılında, Demirkonak 150 yıl önce, Kaletepe 1915 yılında, Karacağil 170 yıl önce, Karataş 1930 yılında, Reşatlı 1900 yılında ve Yılanlı 1880 yılında kurulmuş olan bazı kırsal yerleşmelerdir. İsmi geçen kırsal yerleşmelerin kuruluş tarihlerinin çok eski tarihlere kadar dayanması sahanın uzun yıllar yerleşmeye açık olduğunu da göstermektedir. Topoğrafik şartlar, tarımsal arazi varlığı ve hidrografik özellikler kırsal yerleşmelerin kuruldukları yer ve

konumlarının belirlenmesinde etkili olan etmenlerdir. Bunun yanı sıra tarımsal faaliyetler için daha alçak ve az eğimli yüzeylerin olduğu sahalarda kırsal yerleşmenin yeri seçilirken, eğimin arttığı, tarımsal faaliyetlerin azaldığı ve daha çok hayvancılık faaliyetlerinin yapıldığı sahalarda kırsal yerleşme sayısı azdır.

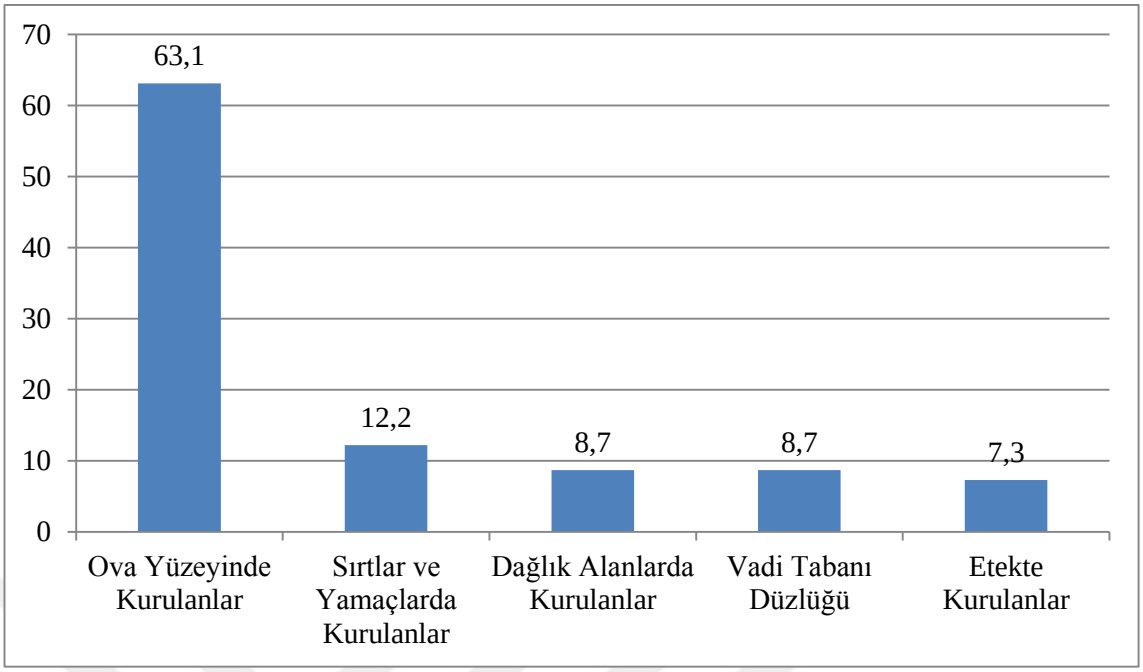
Kırsal yerleşmeler 5 farklı jeolojik birim üzerinde kurulmuştur. Bu jeolojik birimler ova, vadi, sırt ve yamaç, dağlık alanlar ve etekte kurulmuş yerleşme şeklinde sınıflandırılır. Sahadaki 57 kırsal yerleşmenin 36'sı yani %63,1'i Ova yüzeyinde kurulmuştur. Burada kurulan yerleşmeler su kaynakları açısından zengin, tarımsal araziden en iyi ve en çok verim ve gelir elde edilecek şekilde konumlandırılmıştır. Verimli tarım arazilerinin çevresinde kurulan yerleşmeler Torun, Muratpaşa, Attutan, Reşatli, Kodallı, Mahmutludır. Alüvyal düzlük yerleşmelerinde halkın birincil geçim kaynağı tarım, ikincil geçim kaynağı ise hayvancılıktır. Bu yerleşmelerde tarımsal arazilerden daha çok verim alabilmek için Muratpaşa, Çiloğlanhöyü gibi köylerin çevresine su bentleri kurulmuştur.

Tablo 2.23. Kırıkhan İlçesi'ndeki Köylerin Kuruldukları Jeomorfolojik Ünitelere Göre Dağılışı.

Yerleşmelerin Konumları	**Köy Sayısı**	**%'si**
Ova Yüzeyinde Kurulanlar	36	63,1
Sırtlar ve Yamaçlarda Kurulanlar	7	12,2
Vadi Tabanı Düzlüğü	5	8,7
Dağlık Alanlarda Kurulanlar	5	8,7
Etekte Kurulanlar	4	7,3
Toplam	**57**	**100**

Kaynak: 2010 Hatay İli Köy Envanteri Etüdü ve Yerinde Yapılan Tespitler.

Ova yüzeyinde kurulmuş en önemli yerleşmelerden birisi Yalangoz'dur. Geçim kaynakları tarım ve hayvancılık olan bu köylerin toplam nüfusu 1008'dir. Yalangoz Alüvyal düzlük içerisinde kurulmuş yerleşmeler içinde stratejik bir öneme sahiptir. Bu köye yakın Kürk Nasır Tepesi'nde yönleri Suriye'ye çevrili uçaksavar ve füze rampaları bulunmaktadır. Ova yüzeyinde kurulmuş bir diğer önemli yerleşmede Topboğazı'dır. Antakya-Gaziantep karayolu ile Adana, Mersin, Kahramanmaraş gibi illere ulaşım Topboğazı köyünün çevresindeki karayolundan sağlanmaktadır.

Şekil 2.9. Kırıkhan İlçesi'ndeki Köylerin Kuruldukları Jeomorfolojik Ünitelere Göre Dağılışı.

Fotoğraf 2.9. Ova Yüzeyinde Kurulmuş Olan Çataltepe Köyü'nden Bir Görünüm.

Araştırma sahasında köylerin 4'ü yani %7,3'ü etekte bulunurken yamaçta kurulmuş yerleşme sayısı 7'dir. Bu tür yerleşmeler düzlük sahanın bittiği hafif eğimli arazilerin başladığı yerde bulunmaktadır. Düzlük sahanın bulunduğu alanda tarımsal faaliyetler yapılırken hafif eğimin başladığı yerlerde tarımın yanı sıra küçükbaş hayvancılıkta yapılmaktadır. Etekte kurulan yerleşmelerin yükseltisi fazla olmadığından dolayı iklim koşulları sert değildir. İklim koşullarının sert olmaması yerleşmelerin kurulmasına imkân verirken tarımsal faaliyetlerin yapımına da olanak sağlamıştır. Araştırma sahasında Taşoluk, Karataş, Kurtlusoğuksu ve İncirli köyleri etekte kurulmuş yerleşmelerdir. Bu yerleşmelerden olan Kurtlusoğuksu 1994 yılında belde statüsüne geçmiş ancak 2014 yılında değişen 6603 sayılı yasa ile tekrar kırsal yerleşme haline gelmiştir. Verimli tarım alanlarına sahip olan köylerin yüksek kesimlerine tahıl ekilmekte ve teraslama yolu ile bağcılık yapılmaktadır. Kırıkhan ilçesinde etek üzerinde kurulan bir diğer yerleşmede İncirli'dir. Kurt Dağları eteğinde bulunan bu köyde Nebulli ve Delibeko aşiretlerine mensup insanlar yaşamaktadır.

Fotoğraf 2.10. Etek Üzerinde Kurulmuş Olan İncirli Köyü'nden Bir Görünüm.

Hatay'da Gazella Gazella (Hatay Dağ Ceylanı) İncirli köyü kırsalında yaşamını sürdürmektedir. Ceylan üretme ve koruma çiftliğinin bulunduğu İncirli aynı zamanda Suriye-Türkiye sınır hattında bulunan yerlerden birisidir. Geçim kaynakları tarım ve hayvancılığa dayanan köyün toplam nüfusu 451'dir. Köy arazisinin elverişli olması hayvancılık için büyük bir avantajdır.

Sahadaki 57 köyden 7'si yani %12,2'si sırt ve yamaçlarda kurulmuştur. Sırt ve yamaçlarda kurulmuş olan kırsal yerleşmeler Arkıtça, Başpınar, Çamseki, Delibekirli, Karacağil, Kurtlusarımazı ve Gültepedir. Sırt ve yamaçlar ulaşımın zor, tarımsal faaliyet sahalarının az ve konut yapımının sınırlandırıldığı yerlerdir. Kurtlusarımazi sırt ve yamaçta kurulan kırsal yerleşmelerdendir. Bu köyde evlerin büyük bir kısmı taştan yapılmıştır (Fotoğraf 2.11.).

Fotoğraf 2.11. Yamaçta Kurulmuş Olan Başpınar Köyü'nden Bir Görünüm.

Köyün Fenk Mahallesi'nde Frenklerden kalma tarihi kaleye ait kalıntıların çok azı günümüze kadar ulaşmıştır. Sırt ve yamaçta kurulan bir diğer yerde Karacağildir. Tarım ve hayvancılık faaliyetlerinin yapıldığı köyde zeytin yetiştiriciliği son derece gelişmiş olup önemli bir geçim kaynağıdır. Burada okaliptüs, dut, nar, portakal, ceviz, meşe, incir ve harnup ağaçları bulunur. Arpalı ve Ağcık adlı iki mahallesi bulunmaktadır. Arpalı mahallesinde bulunan sakız ağacı tarihi özelliğinden dolayı koruma altına alınmıştır. Arpalı ve İkiztepe höyükleri mahallenin en önemli iki tarihi kalıntısı arasında yer alır. Arpalı Höyük Kırıkhan-Hassa karayolunun 1 km. uzağında Arpalı Mahallesi'ndedir. Yılanlı, Adalar, Kalekamberli, Aygırgölü ve Karamankaşı vadi tabanı düzlüklerinde kurulmuş yerleşmelerdir. Vadi tabanı yerleşmeleri sahadaki yerleşmelerin 8,7'sini oluşturmaktadır. Bu düzlüklerde kurulmuş olan yerleşmeler birkaç derenin birleştiği ve vadinin genişlediği sahalarda yoğunlaşmış olan bu yerleşmeler su kaynakları açısından oldukça zengindir. Yerleşme formu vadi uzanışı ile paralellik gösteren yerleşmelerden birisi Yılanlı'dır.

Fotoğraf 2.12. Vadi Tabanı Düzlüklerinde Kurulmuş Olan Yılanlı Köyü'nden Bir Görünüm.

Yılanlı, Delibekirli'ye bağlıyken 1963 yılından ayrılıp ayrı bir köy haline gelmiştir. Köy arazisinin olduğu sahada yaban domuzlarının varlığından dolayı köylüler tarla tarımı yerine meyvecilik faaliyetleriyle uğraşmaktadır. Yılanlı'ya 7 km. uzaklıkta bulunan Çataloluk Yaylası çınar ağaçlarının çevrelediği, temiz içme suyunun aktığı, çeşitli kuş ve av hayvanlarının bulunduğu eşsiz güzelliklere sahip bir yerdir. Bu köy içerisinde bulunan Domuz Mağarası'nda Roma Dönemi'nden kalma kaya mezarları bulunur. Aynı mağara yakınında eski dönemlere ait bir kilise kalıntısı da vardır. Amanos Dagları'nın vadi yatağında kurulan bu köyün çevresindeki kırsal alanda birçok av hayvanı yaşamaktadır.

Gök kenarında kurulmuş ve su kaynakları açısından zengin olan kırsal yerleşmelerden bir diğeri de Kamberlikaya'dır. Sarıcalı aşiretinden üyelerin yaşadığı köy, Gölbaşı'nın kuzeydoğusunda kurulmuştur. Temel geçim kaynağı tarla tarımına dayansa da köy halkı Gölbaşı Gölü'nden balık avcılığı da yapmaktadır. Sahadaki köylerin 5'i yani %8,7'si dağlık alanda kurulmuştur.

Fotoğraf 2.13. Su Kaynakları Açısından Zengin Olan Adalar Köyü'nden Bir Görünüm.

Dağlık veya ormanlık alanda kurulmuş olan yerleşmeler Alaybeyli, Balarmudu, Bektaşlı, Saylak ve Ceylanlıdır. Yerleşme sayısını kısıtlayan en önemli faktör yükselti, iklim ve ulaşım koşullarıdır. Ceylanlı dağlık alanda kurulmuş en büyük kırsal yerleşmedir. Köse Hasanlar, Karataş ve Ahmetçikler mahallelerinden oluşan Ceylanlı Alan ve Eşmişek yaylalarına da sahiptir. Bektaşlı mevkiindeki Sütlü Mağara, Karacağil ve Ceylanlı köyleri sınırında bulunan İkizler Höyüğü, Eşmişek Yaylası'ndaki Harap Bağı Mağarası Ceylanlı'nın en önemli tarihsel, kültürel ve arkeolojik zenginliğidir. Bitki örtüsü gibi özellikler yerleşmeyi olumlu veya olumsuz şekilde etkilemiştir. İnsanoğlu doğal unsurları dikkate alarak, evlerini yapmış, ekonomik geçim faaliyetlerini bu unsurlara göre belirlemiştir. Bu döngü yüzyıllardır köy yerleşmelerinde devam etmiştir. Yerleşmelerinde köyün coğrafi konumu o köyün varlığı ve devamlılığı için önemli yer tutar. Bulunulan konuma göre ev tipi, yaşam özellikleri ve çeşitli faaliyetler belirlenir.

Fotoğraf 2.14. Orman Alt Sınırına Yakın Bir Konumda Kurulan Ceylanlı Köyü'nden Görünüm.

2.3.2.1.1.1.2. Yükselti Basamaklarına Göre Köyler

Yerleşmelerin kuruluşu ve dağılışını etkileyen doğal çevre faktörlerinden birisi yükseltidir. Yükselti beşerî faktörler üzerinde doğrudan etkili olan ve insanların yaşaması için gerekli olan unsurlar ile ilgilidir. Araştırma sahasında kırsal yerleşmeler 80-1000 m. aralığında dağılmıştır. Kırsal yerleşmelerde yükselti kademeleri sahanın güneyinde azalırken kuzey ve batısında artmaktadır. Sahanın güneyinde kırsal yerleşmelerin yoğunluk kazanmasında verimli tarım arazilerinin bulunması, yükselti ve eğimin az olması ile su kaynakları açısından zengin olması gibi faktörler etkilidir. Tarımsal faaliyetlerin yanı sıra sulama imkânlarına da sahip olan bu yerleşmeler 80-250 m. yükselti aralığında yoğunlaşmıştır. Amanos Dağları ile Kurt Dağları bulunduğu alanlar yükselti ve eğimim artmasına bağlı olarak yerleşme sayısının sınırlandırıldığı veya azaldığı yerlerdir (Tablo 2.24.).

Tablo 2.24. Kırıkhan İlçesi Nüfusunun Yükselti Kademelerine Göre Dağılımı (2015).

Yükselti Basamağı (m)	**Yerleşme Sayısı**	**Oranı %**	**Nüfus Miktarı**	**Oranı %**	**Ortalama Nüfus Büyüklüğü**
80-250	44	77,1	99476 (78293'ü Kırıkhan Kenti)	91,3	2260
251-500	10	17,5	8280	7,6	828
501-750	2	3,5	1023	0,9	511
751-1000	1	1,7	139	0,1	139
Toplam	**57**	**100**	**108918**	**100**	**3738**

Kaynak: ADNKS sonuçları ve topoğrafya haritalarından yararlanılarak hazırlanmıştır.

Kırsal yerleşmelerin yükselti kademelerine göre dağılışı incelendiğinde 80-250 m. aralığında 44 yerleşme bulunmaktadır. Bu sonuç bize aynı zamanda sahada en fazla kırsal yerleşmenin 80-250 m. aralığında yer aldığını göstermektedir. Sahada 251-500 m. yükselti aralığında bulunan ikinci yükselti aralığında 10 kırsal yerleşme yer alır. Yükselti kuşakları arttıkça yerleşme sayıları da azalmaktadır. Yükselti aralığı 501-750 m. aralığında 2 kırsal yerleşme konumlanmışken, 751-1000 m. yükselti aralığında yerleşme yoğunluğunun azalmasına bağlı olarak 2 yerleşme bulunur.

Araştırma sahasında kırsal yerleşmeler 80-250 m. aralığında yoğunluk kazanmıştır. Bu yükselti kuşağı arasında 44 yerleşme bulunmakta olup toplam kırsal

yerleşmelerin %77,1'i bu yükselti aralığındadır. Yerleşmelerin bu kuşak aralığında yoğunlaşmasında verimli tarım arazilerinin bulunması, su kaynaklarının yeterli olması, eğim değerlerinin az olmasıyla açıklanabilir. Belirtilen kuşak aralığında yer alan Kangallar 80 m. yükseltisiyle sahanın en alçak kırsal yerleşmesidir. Kangallardan sonra sırasıyla Çiloğlanhöyüğü, Çataltepe, İçada, Torun ve Özkızılkaya 85 m. yükseltiyle yükseltisi az olan diğer yerleşmelerdir (Tablo 2.25).

Tablo 2.25. Kırıkhan İlçesi'ndeki Köy Yerleşmelerinin Yüksekliklerine Göre Dağılımı.

Köyler	**Yükselti**	**Köyler**	**Yükselti**	**Köyler**	**Yükselti**
Abalaklı	88	Delibekirli	525	Kazkeli	110
Adalar	100	Demirkonak	325	Kodallı	95
Attutan	90	Gölbaşı	90	Kurtlusarımazı	830
Alaybeyli	225	Gültepe	90	Kurtlusoğuksu	120
Alibeyçağıllı	95	Güventaş	85	Kızılkaya	95
Arkıtça	500	Güzelce	115	Mahmutlu	90
Aygırgölü	100	İçada	85	Muratpaşa	95
Balarmudu	400	Ilıkpınar	90	Narlıhopur	175
Baldıran	90	İncirli	200	Özkızılkaya	85
Başpınar	90	Kamberlikaya	90	Özsoğuksu	100
Bektaşlı	450	Kaletepe	220	Reşatlı	92
Çamsarı	90	Kamışlar	130	Saylak	250
Çamseki	470	Kangallar	80	Söğütlüöz	110
Camuzkışlası	210	Karacağıl	170	Sucuköy	200
Çataltepe	85	Karadurmuşlu	90	Taşoluk	450
Ceylanlı	280	Karaelmaslı	300	Topboğazı	90
Çiloğlanhüyüğü	85	Karamağara	105	Torun	85
Danaahmetli	90	Karamankaşı	115	Yalangoz	90
Dedeçınar	240	Karataş	300	Yılanlı	720

Kaynak: 1/100 000 ölçekli topoğrafya haritası paftalarından yararlanılarak hazırlanmıştır.

Yükselti aralığı 251-500 m.ler arasında yer alan kırsal yerleşme sayısı 10'dur. Bu yükselti kuşağında bulunan kırsal yerleşmeler toplam yerleşmelerin %17,5'ini oluşturmaktadır. Yükselti aralığındaki yerleşmeler düzlük sahaların azalıp eğimin

başladığı yamaçlarda kurulmuştur. Tarımsal faaliyetlerin yanı sıra hayvancılık faaliyetleri de bu yükselti aralığında halkın temel geçim kaynakları arasında bulunur.

Araştırma sahasında eğimin arttığı, tarım alanlarının kısıtlı olduğu ve yerleşme sayısının azaldığı yükselti kuşağı 501-750 m.ler arasıdır. Bu yükselti aralığında Delibekirli (525) ve Yılanlı (720) köyleri yer alır. Yükseltinin artmasına bağlı olarak bu iki köyde halkın temel geçim kaynakları da değişime uğramıştır. Tarımsal arazilerin ve verimin sınırlandırıldığı bu yükselti kuşağında halkın birincil ekonomik faaliyeti hayvancılığa dayanmaktadır. Hayvancılığın yanı sıra Delibekirli'de yapılan meyvecilik halkın diğer gelir kaynaklarını oluşturmaktadır. Sahada 751-1000 m. yükselti kademesinde tek kırsal yerleşme Kurtlusarımazi'dir. Yükseltisi 830 m. olan bu köyün toplam nüfusu 145'dir. Amanos Dağları'nın kuzeydoğusunda yer alan bu köyde yükseltiye bağlı olarak iklim ve topoğrafya şartları yerleşmeyi olumsuz yönde etkilemiştir. Yükselti arttıkça kırsal yerleşmelerin sayısında azalma görülmektedir.

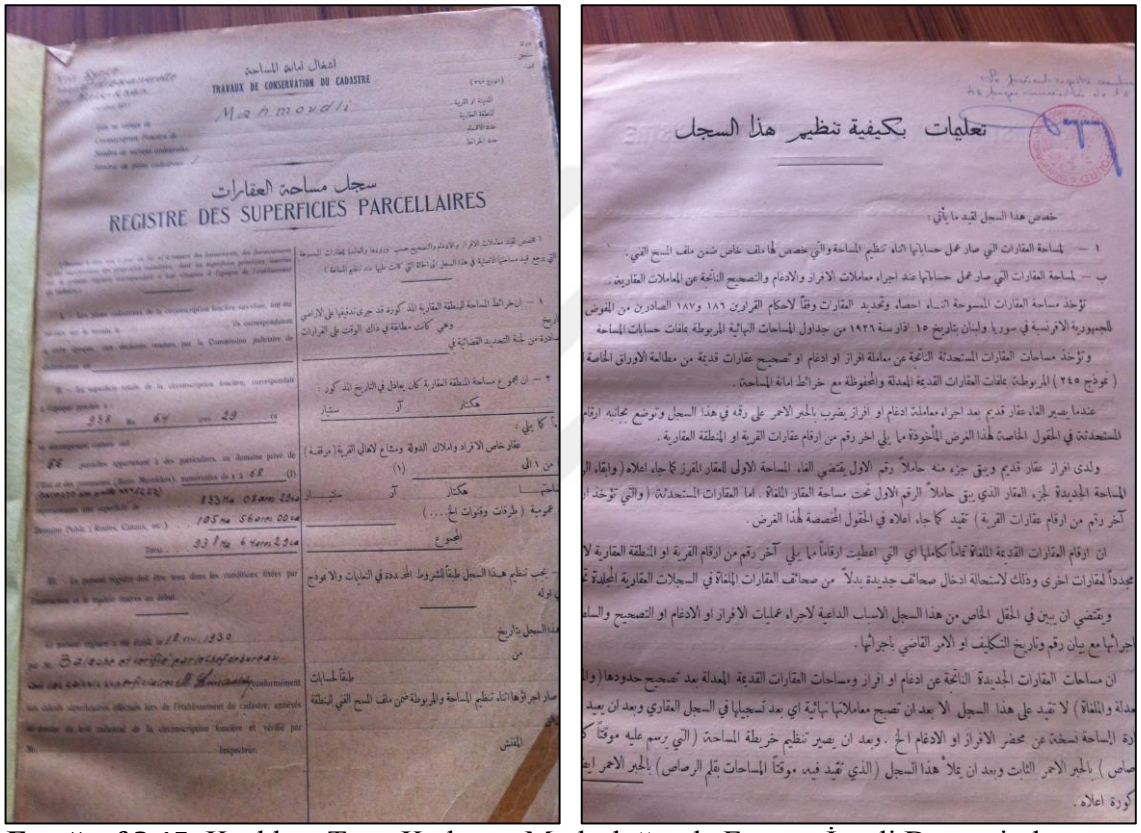
Sonuç olarak kırsal yerleşmelerin %77,1'i yani 44 köy yerleşmesi 80-250 m. yükselti aralığında bulunmaktadır. Bu yükselti aralığında kırsal yerleşmeler eğimin az, tarımsal verimin yüksek ve su kaynaklarının bol olduğu sahalarda dağılış göstermiştir. Yine bu yükselti kuşağında kurulmuş olan yerleşmelerde halkın temel geçim kaynağı tarımdır. Amik Ovası ve çevresinde yoğunluk kazanan tarımsal faaliyetlerin yanı sıra yer yer hayvancılık faaliyetleri de halkın geçim kaynakları arasındadır.

2.3.2.1.1.1.3. Yüzölçümü Büyüklüğüne Göre Köyler

Araştırma sahasında bulunan kırsal yerleşmelerin yüz ölçümleri Fransızlardan kalma tapu kadastro belgeleri ile Hatay Tapu ve Kadastro XII. Bölge Müdürlüğünden elde edilmiştir. Sahadaki ekonomik faaliyetlerin gelişmişlik düzeyi bir bölgenin sahip olduğu alan ile doğrudan ilgilidir. Kent yerleşmelerinde nüfus büyüklüğüne bağlı olarak kurulan yerleşim alanları, sanayi tesisleri sosyal ve kültürel yapılar o bölgenin yüzölçümü ile doğrudan bağlantılıdır. Kırsal yerleşmelerde ise köyün sahip olduğu tarımsal arazının yapısı ve büyüklüğü o yerin yüzölçümü ile ilişkilidir.

Kırsal yerleşmelerin yüzölçümünün büyük veya küçük olması o köyün ekonomik fonksiyonlarının gelişmişliği ile yakından ilişkilidir. Yüzölçümü büyük olan köyler verimli tarım arazileri sayesinde hızlı şekilde gelişirken yüzölçümü küçük olan

yerlerde sadece o köyde yaşayan halkın nüfusunu besleyebilecek kadar ürün elde edilmektedir. Bu durum köyden-kentte göçün yaşanmasının önemli sebeplerden birisidir. Köy yerleşmelerinde yüz ölçümünün büyük veya küçük olmasının yanı sıra arazi varlığının yapısı da önemli bir konudur. Düz ve düze yakın tarımsal araziler tarımsal fonksiyonlar için uygunken taşlık, engebeli sahalar tarımsal fonksiyonlar için uygun değildir. Bu tür alanlarda halk meyvecilik, sebzecilik veya farklı ekonomik fonksiyonlar oluşturarak gelir elde etmeye çalışmaktadır.

Fotoğraf 2.15. Kırıkhan Tapu Kadastro Müdürlüğünde Fransız İşgali Döneminden Kalan ve Yöre Hakkında Bilgi Veren Belgelerden Bir Görünüm.

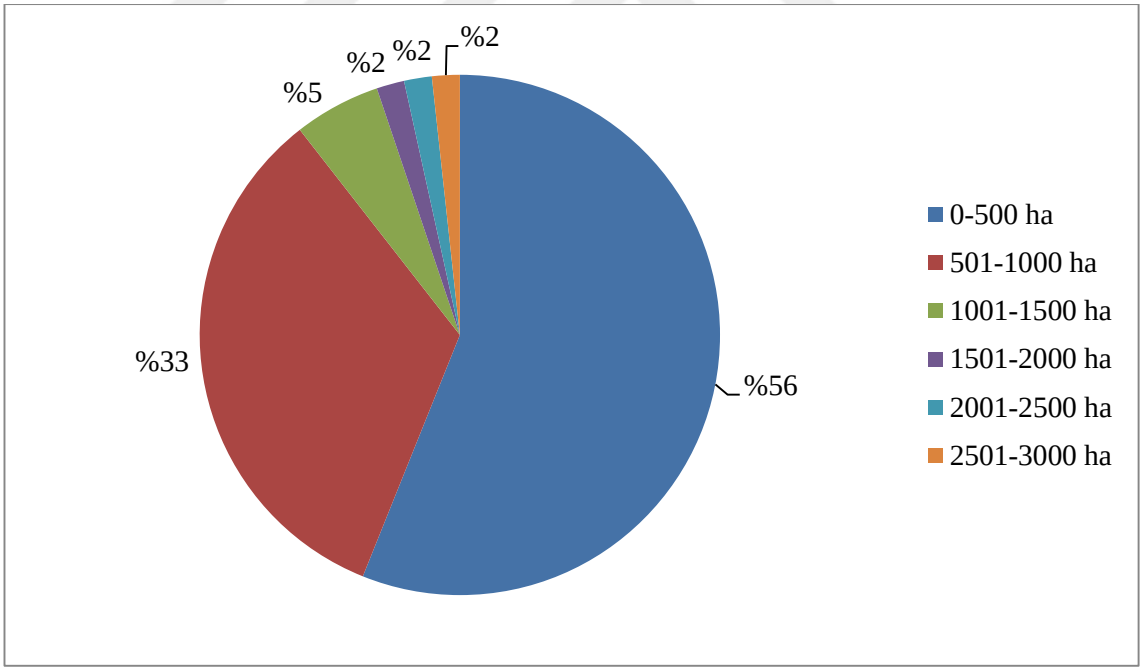
Kırıkhan ilçesinde 57 kırsal yerleşmenin toplam yüzölçümü büyüklüğü 34305 hektardır. Alanın toplam köy sayısına bölünmesiyle elde edilen köylerin ortalama yüzölçümü ise 601,8 hektardır. Toplam yüzölçümü büyüklüğüne göre köy yerleşmeleri incelendiğinde her yerde yüzölçümünün aynı olmadığı görülmektedir. Araştırma sahasında 57 kırsal yerleşmenin 51'inin yüzölçümü 0-1000 ha alan arasında değişmektedir. Bu sonuç bize araştırma sahasında yer alan mahallelerin %67,8'i 0-1000 ha arasında yüz ölçüm büyüklüğüne sahip olduğunu göstermektedir. Yüzölçüm

büyüklüğü 1001-1005 ha. alan arasında olan köy sayısı 3 olup toplam arazi miktarları 3800 ha.dır. Bunun yanı sıra 1500 ha alandan sonra sahada bulunan köy sayısı azalmaktadır. Sahada 1500-3000 ha alan arasında toplam 3 köy yerleşmesi bulunmaktadır (Tablo 2.26).

Tablo 2.26. Kırıkhan İlçesi'ndeki Köy Yerleşmelerinin Yüzölçümü Büyüklüklerine Göre Dağılımı (2015).

Köy Yüzölçümü (ha.)	**Köy Sayısı**	**%'si**	**Toplam Arazi Miktarı (ha)**	**%'si**
0-500	31	55,3	9280	27,5
501-1000	20	32,9	14525	40,3
1001-1500	3	5,3	3800	11,2
1501-2000	1	1,7	1600	4,7
2001-2500	1	1,7	2100	6,2
2501-3000	1	1,7	3000	8,8
Toplam	**57**	**100**	**33710**	**100**

Kaynak: Tapu Kadastro Müdürlüğü verilerinden faydalanarak hazırlanmıştır.

Şekil 2.10. Kırıkhan İlçesi'ndeki Köy Yerleşmelerinin Yüzölçümü Büyüklüklerin Göre Dağılımı (2015).

Sahada bulunan bazı köylerin yüzölçümleri küçük olmasına rağmen nüfusları fazladır. Bu tür kırsal yerleşmeye en önemli örnek İçada'dır. Geçim kaynakları tarıma dayanan köylerde, zeytincilik ve nar yetiştiriciliği de yapılmaktadır. Amik Gölü'nün

kurutulmasından önce ise halkın temel geçim kaynağı balıkçılıktı. Köyün en önemli tarihi kalıntısı İçada Höyüğü'dür. Yüz ölçümü büyük ancak nüfusu az olan kırsal yerleşme Torun'dur. Karasu Çayı'na yakın olmasından dolayı köyün tarımsal arazileri bu ırmağın sularıyla sulanmaktadır. Oldukça verimli bir araziye sahip olan köyde pamuk, buğday, mısır ve havuç gibi tarımsal ürünler yetiştirilmektedir.

Araştırma sahasında 0-500 ha. yüzölçümü arasında bulunan köy yerleşmelerinin sayısı 31'dir. Bu yerleşmeler 9280 ha. alan kaplarken toplam yüzölçümü içerisinde %27,5'lik bir orana sahiptir. Belirtilen hektar aralığında bulunan yerleşmeler; Adalar, Arkıtça, Balarmudu, Başpınar, Çataltepe, Danaahmetli, Delibekirli, Demirkonak, Gültepe, Güventaş, İçada, İncirli, Kalekamberli, Kaletepe, Kamışlar, Kangallar, Karadurmuşlu, Karaelmaslı, Karamağara, Karataş, Kurtlusarımazi, Muratpaşa, Narlıhöpür, Özsoğuksu, Reşatlı, Saylak, Söğütlüöz, Sucu, Taşoluk ve Yılanlı'dır.

Kırıkhan ilçesinde kırsal yerleşmelerde 501-1000 ha. arasındaki alan en büyük yüz ölçüm oranına sahiptir. Bu ha aralığının toplam yüzölçüm büyüklüğü 13930 ha. olup toplam alan içerisinde %41,3'lük orana denk gelmektedir. Bu hektar aralığında Aktutan, Alaybeyli, Aygırgölü, Bekraşlı, Çamsarı, Çamseki, Ceylanlı, Çiloğlanhöyüğü, Dedeçınar, Güzelce, Ilıkpınar, Karacağıl, Karamankaşı, Kodallı, Mahmutlu, Özkızılkaya ve Yalangoz köyleri bulunur. Bu yerler geniş yüzölçümüne sahip olmalarının yanı sıra ekonomik faaliyet kolları açısından da gelişmiş durumdadır.

Araştırma sahasında 1001 ha. alandan sonra kırsal yerleşme sayısında azalma görülmektedir. Torun, Topboğazı ve Kızılkaya 1001-1500 hektar arasında bulunan yerleşmelerdir. Topboğazı geniş yüzölçümüne sahip arazi üzerinde kurulmuştur. Belen geçidinin altında Antakya-Kırıkhan yol ayırımının batısında yer alan bu köyde tarımsal faaliyetler yaygın olarak yapılmaktadır. Camuzkışlası 1501-2000 ha. arasında yer alan tek kırsal yerleşmedir. Toplu yerleşme dokusunun görüldüğü bu köyde halkın büyük bir kısmı tarımsal faaliyetler ile uğraşmaktadır. Tarım dışında köyde içinde çok sayıda esnafa ait küçük dükkânlar bulunmaktadır. Bu da bize yerleşme alanı sınırları dâhilinde tarım dışında canlı ekonomik hayatın var olduğunu göstermektedir. Baldıran 2001-2500 ha alan arasında bulunurken, Kazkeli 2501-3000 hektar arasındadır. Bu köyün toplam yüzölçümü 3000 hektardır.

Tablo 2.27. Kırıkhan İlçesi'nde Köy Yerleşmelerinin Yüzölçüm Büyüklüğü.

Köyler	Yüzölçümü (ha.)	Köyler	Yüzölçümü (ha.)	Köyler	Yüzölçümü (ha.)
Abalaklı	800	Delibekirli	240	Kazkeli	3000
Adalar	500	Demirkonak	120	Kodallı	550
Attutan	750	Gölbaşı	500	Kurtlusarımazı	140
Alaybeyli	620	Gültepe	320	Kurtlusoğuksu	595
Alibeyçağıllı	70	Güventaş	180	Kızılkaya	1200
Arkıtça	250	Güzelce	580	Mahmutlu	650
Aygırgölü	730	İçada	120	Muratpaşa	350
Balarmudu	420	Ilıkpınar	850	Narlıhopur	260
Baldıran	2100	İncirli	130	Özkızılkaya	750
Başpınar	310	Kamberlikaya	380	Özsoğuksu	230
Bektaşlı	550	Kaletepe	320	Reşatlı	420
Çamsarı	670	Kamışlar	300	Saylak	360
Çamseki	970	Kangallar	450	Söğütlüöz	400
Camuzkışlası	1600	Karacağıl	520	Sucuköy	400
Çataltepe	300	Karadurmuşlu	140	Taşoluk	50
Ceylanlı	850	Karaelmaslı	20	Topboğazı	1400
Çiloğlanhüyüğü	950	Karamağara	250	Torun	1200
Danaahmetli	230	Karamankaşı	970	Yalangoz	870
Dedeçınar	600	Karataş	360	Yılanlı	200

Kaynak: 1/100 000 ölçekli topoğrafya haritası paftaları, Kırıkhan Tapu Kadastro İlçe Müdürlüğü verileri ve anket çalışmaları.

Araştırma sahasında yüzölçümü en büyük olan kırsal yerleşme Kazkeli'dir. Kırıkhan ilçesinin kuzeyinde düz bir alan üzerinde kurulan köyün temel geçim kaynağı tarım ve hayvancılıktır. Verimli tarım arazilerinin bulunduğu bu köyde pamuk, buğday, mısır, kuru soğan ve kırmızı biber yetiştirilmektedir. Kazkelinden sonra Baldıran 2100 hektarlık alanı ile yüzölçümü büyük olan yerlerdendir. Burada geleneksel tarım ürünleri olan pamuk ve buğday yetiştirilmektedir. Bu ürünlerin dışında havuç zeytincilik ve mısır yetiştiriciliği son yıllarda gelişmeye başlamıştır. Karasu Kanalı ve Muratpaşa Deresi'nin suları Kazkeli'nin verimli tarım arazilerinin sulanmasında değerlendirilmektedir.

Sahada yüzölçümü en küçük olan kırsal yerleşme Karaelmaslı'dır. Toplam yüz ölçümü 20 hektar olan köyde halkının temel geçim kaynağı hayvancılık ve meyve

yetiştiriciliğidir. Orman sahasına yakın bir alanda kurulan köy toprakları tarım yapmaya elverişli olmadığı için meyvecilik halkın temel geçim kaynağını oluşturmaktadır. Araştırma sahasında Karaelmaslı'dan sonra yüzölçümü en küçük olan kırsal yerleşme Taşoluk'tur. Toplam yüzölçümü 50 hektar olan köyün Amanos Dağları'nın Amik Ovası'na doğru uzanan sahalarında zeytincilik halkın temel geçim kaynağını oluşturmaktadır. Zeytincilik dışında nar, ceviz, portakal, limon, hurma, dut, yeni dünya ve incir yetiştirilmektedir. Toprakları verimli olmakla birlikte çok iyi planlanmış bir bağ, bahçe arazisine de sahiptir. İçme suyu ile köy topraklarının sulanmasında Ötkün ile Kocasu Deresi'nin suyundan faydalanılmaktadır.

2.3.2.1.1.1.4. Yerleşme Dokusuna Göre Köyler

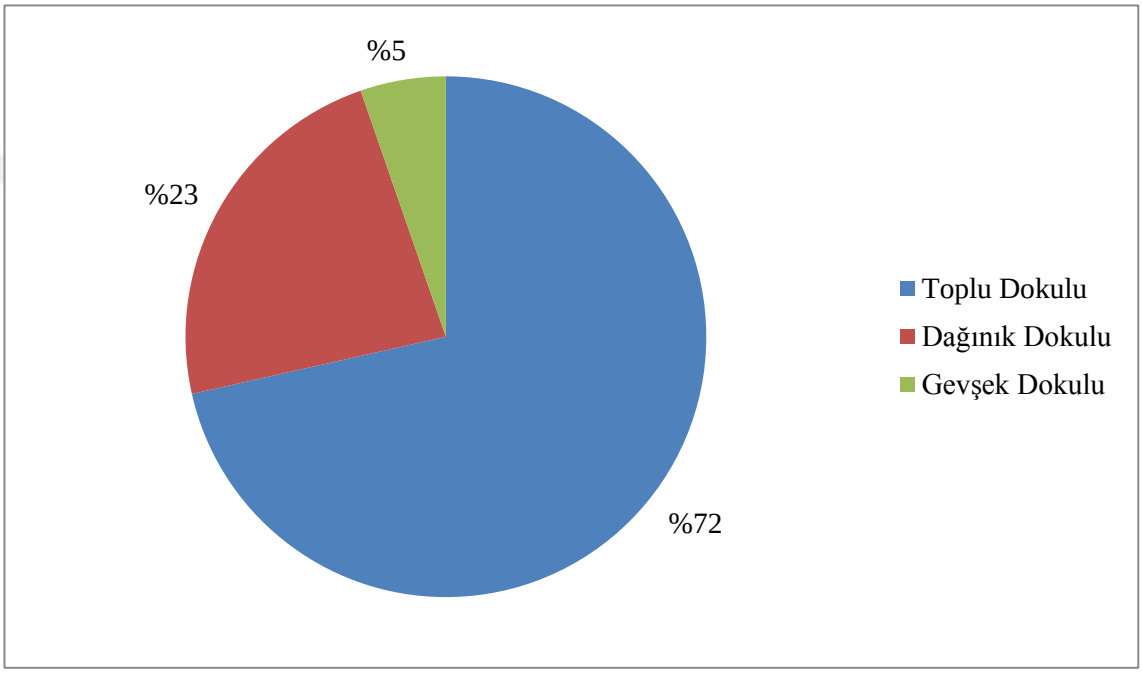
Köy tipleri kadar köylerin yapısı, yani köyü meydana getiren mesken, ambar ve ahırların tertip tarzı ile aralarındaki mesafeye göre sıkışık veya gevşek dokulu olmaları da yerleşme coğrafyası bakımından önem arz etmektedir (Güney, 1967:312). Yerleşmelerin toplu, gevşek veya dağınık dokulu olarak şekil yönünden üç gruba ayrılmasında dikkate alınan kriterler çok belirgin ve açık olmasına rağmen eğer konutlar bir arada inşa edilmişlerse toplu, birbirinden belli uzaklıkta inşa edilmişlerse dağınık ve ikisi arasında geçiş özelliği gösteriyorlarsa gevşek dokulu yerleşme olarak kabul edilirler (Doğanay, 1997:262). Köy yerleşmeleri dokularına göre ayrıldığında bazı yerleşmelerin tarihsel süreç içinde ana yollara biraz uzak vadi tabanlarına ve dağ eteklerinde kurulduğu görülmüştür. Bu yerleşmelerin vadi tabanlarında, dağ eteklerinde ve ana yollardan uzak kurulmasında güvenlik, korunma ve gelişme gibi faktörler etkili olmuştur (Arınç, 1991:215).

Araştırma sahasındaki köy yerleşmelerinin dokuları incelendiğinde toplu dokulu yerleşme tipinin çoğunlukta, dağınık ve gevşek dokulu yerleşme tipine ise az rastlandığı görülmektedir. Kırsal yerleşmelerin dağınık, toplu ve gevşek doku tipi göstermesinde; su, toprak, topoğrafya, iklim, nüfus miktarı, tarihsel geçmiş, ulaşım ve ekonomik faktörlerin rolü bulunmaktadır. Kırıkhan ilçesindeki köy yerleşmelerinin %71,9 'u toplu (41 köy), %23,2'si dağınık (13 köy) ve %5,3'ü gevşek (3 köy) doku özelliği göstermektedir. (Tablo 2 .28).

Tablo 2.28. Kırıkhan İlçesi'ndeki Köy Yerleşmelerinin Yerleşme Dokularına Göre Dağılım Oranı (2015).

Yerleşme Tipi	Köy Sayısı	%'si
Toplu Dokulu	41	71,9
Dağınık Dokulu	13	23,2
Gevşek Dokulu	3	5,3
Toplam	**57**	**100**

Kaynak: Köy Envanteri ve yerinde yapılan gözlemler.

Şekil 2.11. Kırıkhan İlçesi'ndeki Köy Yerleşmelerinin Yerleşme Dokularına Göre Dağılımı (2015).

Sahadaki pek çok köyün toplu dokulu olmasında su kaynakları, topoğrafya şekilleri, yükselti, jeolojik yapı, toprak şartları, ulaşım koşulları ile beşerî unsurlar gibi faktörler etkilidir. Su kaynaklarının belirli alanlarda yoğunlaşması, yerleşmelerinde bu alanlara yakın kurulmasına sebep olmuştur. Buna bağlı olarak su kaynakları açısından yetersiz ve geçirimli arazilerde kurulan köyler zamanla su kaynaklarının olduğu alanlara taşınmıştır. Temel geçim kaynağı tarıma dayalı köylerde suya olan ihtiyacın bir sonucu olarak yerleşmeler toplu dokulu olarak kurulmuştur. Danaahmetli, Torun, Mahmutlu, Topboğazı ve Delibekirli köyleri su kaynakları çevresinde kurulmuş toplu yerleşmelerdir. Su kaynaklarının yanı sıra tarım toprakları da yerleşme dokusu üzerinde etkili olan diğer bir unsurdur. Tarımsal arazileri verimli olan İçada, Kamberlikaya,

Kazkeli, Çamsarı, Güventaşı ve Başpınar toplu dokuya sahip olan köylerdir. Başka bir ifade ile verimli tarım arazilerinin bulunduğu Amik Ovası çevresindeki yerleşmelerin çoğu toplu dokuludur (Fotoğraf 2.16.).

Fotoğraf 2.16. Toplu Dokulu Formda Kurulmuş Olan Delibekirli Köyü'den Bir Görünüm.

Sahanın kuzey ve kuzeybatısında bulunan ve çok yüksek olmayan tepelik sahalar üzerinde kurulan Balarmudu, Saylak, Dedeçınar, Taşoluk, Alibeyçağıllı, Kurtlusarımazi, Arkıtça, Kurtlusoğuksu ve Karataş toplu dokulu köy yerleşmeleri şeklinde kurulmuştur. Doğal faktörler kadar olmasa da, beşerî faktörlerde yerleşmelerin toplu dokulu olmasında etkilidir. Aynı kan bağına sahip kişilerin ve yakın akrabalarının aynı köy veya yakınındaki köyde yaşama isteği, köylüler arasında farklı konularda yardımlaşma isteği yerleşmelerin toplu dokulu olmasında etkili olan beşerî faktörlerdir. Araştırma sahası önemli yolların kesiştiği bir kavşak noktasında bulunur. Ulaşım yerleşmenin dokusu üzerinde etkili olan unsurlardan birisidir. Antakya-Gaziantep

karayolu güzergâhı üzerinde bulunan köyler ile Kırıkhan-Reyhanlı karayolu üzerinde bulunan Kızılkaya, Çiloğlanhöyüğü, Torun ve Mahmutlu toplu dokulu yerleşmelerdir.

Fotoğraf 2.17. Su Kaynakları Bakımından Zengin Olan ve Toplu Dokulu Formda Kurulmuş Olan Kamberlikaya Köyü'nden Bir Görünüm.

Sahadaki toplu köylerin yerleşmelerinin doku formları incelendiğinde yerleşmeler daire, yarım daire, oval, üçgen ve meydan gibi farklı şekillerdedir. Amik Ovası ve çevresinde kurulmuş olan Sucuköy, Özkızılkaya, Kazkeli, Başpınar, Torun, Mahmutlu, Reşatlı ve Çataltepe köyleri dairesel toplu yerleşme şeklindedir. Okul, cami, küçük iş yerleri ve ticarethanelerin yer aldığı meydan formundaki kırsal yerleşmeye en güzel örnek Kurtlusoğuksu ve Delibekirli'dir. Bu tür köylerde bakkal, köy kahvesi, okul, muhtarlık binası gibi yapılar meydanda kurulmuştur.

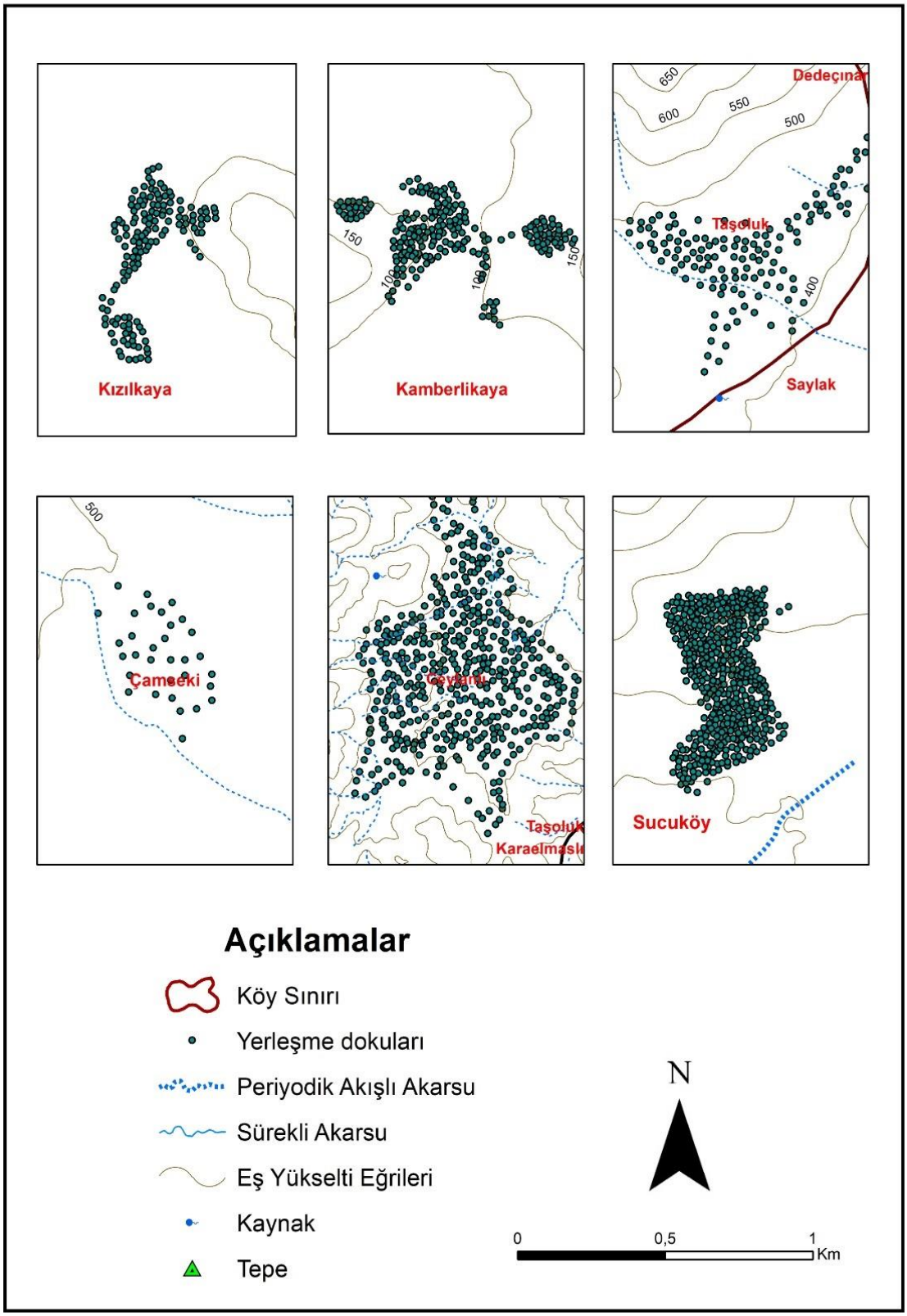
Merkezden çevreye doğru yayılan evlerin sayısı artmaktadır. Köydeki tüm sokaklar aynı zamanda köy merkezi olan meydana açılmaktadır. Yarım daire formunda kurulmuş olan yerleşmelere Arkıtça, Karataş, Kurtlusarımazi ve Karacağil örnek

verilebilir. Bu yerleşmeler yükseltisi az olan yamaçlarda kuruldukları için evler yamaçtan ovaya doğru inşa edilmektedir. Yarım daire formundaki köylerin en belirgin özelliği yamaçlarda kurulmalarından dolayı tarım alanının sınırlı olmasıdır. Sahadaki oval şekilli yerleşmelere ise en güzel örnek Kızılkaya, Danaahmetli, Gölbaşı, Abalaklı'dır. Bu köylerin içerisinden veya çevresinden dere veya su kaynağının geçmesidir. Su kaynaklarından balıkçılık faaliyetlerinden yararlanıldığı gibi, tarımsal arazilerin sulanmasında da yararlanılmaktadır. Araştırma sahasında toplu dokulu köylerin yanı sıra dağınık dokulu köy yerleşmeleri de görülmektedir. Dağınık dokulu yerleşmelerin sayısı 13 olup toplam yerleşme dokusu içerisinde %23,2'lik bir orana sahiptir.

Tablo 2.29. Kırıkhan İlçesi'nde Köy Yerleşmelerinin Yerleşme Dokusuna Göre Dağılımı (2015).

Köyler	**Yerleşme Dokusu**	**Köyler**	**Yerleşme Dokusu**	**Köyler**	**Yerleşme Dokusu**
Abalaklı	Toplu	Delibekirli	Toplu	Kazkeli	Toplu
Adalar	Gevşek	Demirkonak	Dağınık	Kodallı	Toplu
Attutan	Dağınık	Gölbaşı	Toplu	Kurtlusarımazı	Toplu
Alaybeyli	Dağınık	Gültepe	Dağınık	Kurtlusoğuksu	Toplu
Alibeyçağıllı	Toplu	Güventaş	Toplu	Kızılkaya	Toplu
Arkıtça	Toplu	Güzelce	Toplu	Mahmutlu	Toplu
Aygırgölü	Toplu	İçada	Toplu	Muratpaşa	Dağınık
Balarmudu	Toplu	Ilıkpınar	Toplu	Narlıhopur	Dağınık
Baldıran	Dağınık	İncirli	Toplu	Özkızılkaya	Toplu
Başpınar	Toplu	Kamberlikaya	Toplu	Özsoğuksu	Toplu
Bektaşlı	Dağınık	Kaletepe	Toplu	Reşatlı	Toplu
Çamsarı	Toplu	Kamışlar	Dağınık	Saylak	Toplu
Çamseki	Toplu	Kangallar	Dağınık	Söğütlüöz	Toplu
Camuzkışlası	Toplu	Karacağıl	Toplu	Sucuköy	Toplu
Çataltepe	Toplu	Karadurmuşlu	Toplu	Taşoluk	Toplu
Ceylanlı	Dağınık	Karaelmaslı	Dağınık	Topboğazı	Toplu
Çiloğlanhüyüğü	Toplu	Karamağara	Toplu	Torun	Toplu
Danaahmetli	Toplu	Karamankaşı	Gevşek	Yalangoz	Dağınık
Dedeçınar	Toplu	Karataş	Toplu	Yılanlı	Gevşek

Kaynak: Köy Envanteri ve yerinde yapılan gözlemler.

Harita 2.5. Kırıkhan İlçesi'ndeki Bazı Köy Yerleşmelerinin Dokuları.

Dağınık dokulu yerleşmelerin temel geçim kaynağı tarım ve hayvancılıkken yüksek sahalarda kurulmuş dağınık dokulu yerleşmelerde temel geçim kaynağı meyvecilik ve zeytin yetiştiriciliğidir (Alaybeyli). Bu yerleşmelerin alçak kesimlerinde kurulmuş köylerde su sorunu yaşanmazken, yükseltinin arttığı alanlarda su sorunu bulunmaktadır. Sahada gevşek dokulu yerleşme sayısı ise 3'tür. Bu yerleşme çeşidinde evler yol kenarında olabileceği gibi dere ve dere yatağına yakın alanlarda da olabilmektedir. Adalar, Yılanlı ve Karamankaşı köyleri gevşek dokulu yerleşme tipine örnek kırsal yerleşmelerdir. Sonuç itibariyle araştırma sahasındaki kırsal yerleşmelerin büyük çoğunluğu toplu dokulu yerleşmelerdir. Yerleşmelerin toplu, dağınık ve gevşek bir doku özelliği göstermesinde doğal ve beşerî faktörlerin rolü etkili olmaktadır.

2.3.2.1.1.1.5. Yer Adlarına Göre Köyler

Köy yerleşmelerinin çeşitli özellikleri incelenirken o köyün geçmişten günümüze gelinceye kadar hangi isim ile anıldığı büyük önem taşımaktadır. Bugün o köy sahip olduğu fonksiyonları ile sadece bir yerleşke konumundayken geçmişte sahip olduğu özellikler o köyü tarihin, coğrafyanın ve çeşitli bilimlerin merkezi konumuna getirip büyük anlam katmış olabilir (Yılmaz, M, 2013:242). Toponomi yani yer adları bilimi folklor ile coğrafya arasındaki işbirliğine güzel bir örnek teşkil eder. Coğrafyaya çok bağlı, yerinde kullanılmış birçok mahalli terimi bulup çıkarmak toponomi açısından ilgi çekicidir. Bunlar Türkçenin araziye yakıştırarak ad koyma hususundaki zenginliğini göstermektedir (Karaboran, 1984:97-148). Yer adları bir yerin coğrafi, tarihi ve genel karakterini tanıma ve tanıtmada rol oynar. Hatta edebi ve mizahi yönleri de bulunmaktadır (Alagöz, 1984:11). Yer adları ile ilgili çalışmalar yerleşmenin tarihi, sosyal-kültürel ve sosyal ekonomik yapısı ile coğrafyasını ortaya koyması bakımından önem taşımaktadır. Çünkü yerleşmenin adları genellikle bulundukları yerlerin hem fizikî hem de beşerî coğrafyası ile ilgili ön fikirler verebilmektedir (Koday, S, 1998:221-253).

Sahada bulunan kırsal yerleşmelere ait yer adlarının tarihi ve kökeni cumhuriyet öncesine kadar dayanır. Bulunduğu stratejik konum itibarıyla çok sayıda devletin egemenliğine giren Kırıkhan'da yer isimleri de buna bağlı olarak değişmiştir. Cumhuriyetin ilanından 1981 yılına kadar geçen sürede sahadaki yer adları Türkçe

olmadığı veya Türkçe'de yer isimlerinin sadeleşmesi gerekçesiyle 20 köyün adı değiştirilmiştir.

İnsanlar yaşamış oldukları çevresel elamanlara çeşitli anlam ve isim katmışlardır. Bu anlam ve isim, ağız ve şive özellikleri dikkate alınarak söylenmiş veya zamanla değişikliğe uğrayarak farklı bir isim almıştır. Anadolu toprakları çok sayıda uygarlığa ev sahipliği yapmış bir coğrafyayı barındırır. Bu coğrafyada kurulan her uygarlık kendi kültürünün özelliklerine göre bulunduğu yeri isimlendirmiştir. Yer adları konusu incelenirken iki önemli konu bulunmaktadır. Bunlardan birisi Anadolu toprakları üzerinde tarihi dönemlerden cumhuriyetin ilanına kadar olan dönemde köylere verilen yer isimleri ile cumhuriyetin ilanından günümüze gelinceye kadar olan yer isimleridir. Kırıkhan ve yakın çevresinde köy adlarına isim verilirken bazı özellikler dikkate alınarak verilmiştir. Bazı köy adları bulunduğu doğal ortamın özellikleri dikkate alarak isimlendirilmiştir. Köyler dağ, tepe, göl, akarsu, bitki örtüsü gibi doğal ortam unsurlarını dikkate alarak isimlendirilirken bazı köy adları insan, aşiret, soy gibi beşerî unsurları dikkate alınarak isimlendirilmiştir (Tuncel 2000:27). Kısaca köy adlarında yapılan değişikliklerle doğal ve beşerî çevre özelliklerini yansıtmaktadır (Arınç, 1998:172). Doğal ve beşerî çevre özelliklerine göre köylere isim verilirken bazı köy isimleri yeniden isimlendirilerek eski ismine yakın isim almaktadır. Eski ismi Narlıhöpur olan köy yeni isimlendirilmeyle Narlıhopur adını almıştır.

Tablo 2.30. Kırıkhan İlçesi'nde Bazı Köylerin Eski ve Yeni Adları.

Eski Adlar	**Yeni Adlar**	**Eski Adlar**	**Yeni Adlar**
Kunduz Höyüğü	Abalaklı	Baytarlı	Güventaş
Toklucu	Attutan	Lelik Uşağı	Ilıkpınar
Gökdere	Arkıtça	Kömürçukuru	Karaelmaslı
Hıtışa	Balarmudu	Hamam Garbi	Kodallı
Baklıca	Baldıran	Narlıhöpür	Narlıhonur
Hırsızpınarı	Başpınar	Ortaoba	Söğütlüöz
Haceraslı	Çiloğlanhöyüğü	Torun İnnapı	Torun
Pınarbaşı	Demirkonak	Yalakoz	Yalangoz
Hamoroğlu	Adalar	Gömit	Aygırgölü

Kaynak: İller İdaresi Genel Müdürlüğü, Köylerimiz.

Sahadaki su kaynaklarından ismini alan kırsal yerleşmeler Kurtlusoğuksu, Ilıkpınar, Gölbaşı, Delibekirli ve Başpınar'dır. Su varlığı açısından zengin olan bu yerleşmelerde tarımsal faaliyetlerin yanı sıra meyvecilik ve sebzecilikte yapılmaktadır. Delibekirli kaynağını aldığı yerden itibaren Değirmendere, Yılanlı, Delibekirli, Karataş ve Karadurmuşlu'dan geçer. Amanos Dağları'nın zirvesindeki su bölümü çizgisi beslenme havzasını doğu ve batı olmak üzere ikiye ayırır. Doğuya bakan kısımların suları derin vadilerden akarak geniş bir beslenme havzası oluşturur. Amanos Dağları'nın doğu tarafında bulunan Değirmendere, Yılanlı ve Delibekirli köylerini içine alan havza Dekibekirli olarak isimlendirilir. Gölbaşı ismini köyün etrafında bulunan Gölbaşı Gölü'nden alırken Kurtlusoğuksu köyü içerisinde yer alan doğal su kaynağının soğukluğundan yola çıkılarak bu ismi almıştır.

Özkızılkaya, Kızılkaya, Karacağil, Karaelmaslı ve Karataş isimlerini taşların rengi, fizikî görünümü, mineral yapısı gibi farklı litolojik özelliklerden kaynaklı almıştır. Özkızılkaya etrafında bulunan dağ kayaçlarının kızılımsı renginden dolayı bu ismi almıştır. Karacağil köyünün kurulmuş olduğu arazideki taşların rengi siyahtır. Ev, ahır, samanlık ve kümes yapımında kullanılan bu taşlar aynı zamanda kırsal yerleşmelerde bahçe duvarı yapımında kullanılmaktadır. Köyün kurulduğu alan tamamen taşlık ve çalılık olduğu için Karacağil olarak isimlendirilmiştir. Karataş kurulduğu arazide büyük bir taşın olmasından dolayı bu ismi almıştır. Karataş mevkiine gelip yerleşen köylüler zamanla daha geniş alanlara dağılmaya başlamış ve karataşın olduğu alandan uzaklaşmışlardır.

Kırıkhan'da orman ürünleri yakacak olarak kullanılırken doğal bitki örtüsü de hayvanların beslenmesini oluşturmaktadır. Sahadaki düzlüklerden başlayarak yükseltinin arttığı Amanos Dağları'nın yamaçlarına kadar çeşitli bitki adları köy isimlerine verilmiştir. Orman ve bitki örtüsünün hem ekonomik değer taşıması, hem de yerleşmelerin bu sahalarda kurulmasından kaynaklanan adlandırmaya göre Baldıran, Çamseki, Çamsarı, Dedeçınar, Kamışlar, Kangallar, Narlıhöpür, Söğütlüöz ve Yalangoz köylerine bitki ağaç isimleri verilmiştir.

Kırsal yerleşmelerde en fazla yetiştirilen meyveler incir, armut, elma, nar ayva ve armuttur. Bu duruma bağlı olarak Kırıkhan'da İncirli ve Balarmudu isimlerini yetiştirilen meyvelerden alır. Zoolojik adlar Kırıkhan'da köylerin isimlendirilmesinde

kullanılan bir diğer unsurdur. Yılanlı, Kurtlusarımazi, Ceylanlı, Camuzkışlası ve Aygırgölü hayvan isimleri ile anılan yerleşmelerdir. Camuzkışlası köyüne göçebe olarak yerleşen kişiler arazisinin bulunduğu alana tiftikten yapma kara çadırlar kurmuşlardır. İklim şartlarından dolayı zamanla Amik Ovası'nın çevresinde yetişen kamışları keserek kendilerine Huğ adı verilen evler yapmışlardır. Bu evlerde camuzlarla birlikte yaşadıkları için köy bu ismi almıştır.

Bazı köylere bulunduğu yerin topoğrafyasına uygun isimler verilmiştir. Taşoluk, Saylak, Kaletepe, Karamağara, İçada, Gültepe, Adalar ve Çataltepe bunlara örnek verilebilir. Topoğrafik sınıflandırmada tepe veya tepeye hâkim olan yerlerin sayısı fazladır. Tepelik sahalar güvenli olmalarının yanı sıra, su kaynakları açısından zengin, hayvanlar içinde mera alanı olarak değerlendirilmektedir. Doğal unsurların yanı sıra beşerî ve ekonomik unsurlarda köylerin isimlendirilmesinde etkilidir.

Karamankaşı, köyde yaşayan insanların gür ve çatık kaşlı olmalarından dolayı bu ismi alırken Karadurmuşlu, Karadurmuşlu höyüğünün bulunduğu alanda yaşayan Durmuş adlı vatandaşın ten renginin esmer olmasından dolayı bu ismi almıştır. Demirkonak, Kalekamberli ve Sucu isimlerini o köylerde bulunan tarihi nesne veya beşerî eserlerden almıştır. Demirkonak adını köy içerisinde yaşayan ağaların oturduğu konaktan alırken Sucu ismini köy yakınında bulunan ve derinliği 8 m. olan su kuyusundan almıştır. Kişi isimleriyle kurulan köyler Muratpaşa ve Mahmutlu'dur. Sahanın Türkleşmesinde önemli rol oynayan Türkmen aşiretleri ve boylarına ait isimlerde köylerin adlandırılmasında kullanılmıştır. Derviş Paşa İskânı sırasında yörede güvenlik ve düzenin sağlanmasından sorumlu olan aşiretler Torun, Reşatlı, Kodallı ve Kazkeli'dir. Güventaş, Abalaklı, Aktutan, Alaybeyli ve Alibeyçağıllı köylerine ise aile adlarından kaynaklı isim verilmiştir. Karadurmuşlu, Güzelce, Çiloğlanhöyüğü, Karamankaşı ve Arkıtça gibi köyler kişilerin sahip oldukları kişisel özelliklerinden dolayı isimlendirilmiştir.

2.3.2.1.1.1.6. Ekonomik Faaliyetlerine Göre Köyler

Kırsal yerleşmelerde insanlar yaşamlarını devam ettirebilmeleri, ihtiyaçlarını karşılayabilmeleri için ekonomik faaliyet döngüsü ile uğraşmaktadır. Bu yerleşmelerde ekonomik faaliyet kollarının şekillenmesinde iklim, yeryüzü şekilleri, toprak, su ve bitki örtüsü etkilidir. Köyler, temel ekonomik faaliyeti veya temel geçim kaynağı ekip

biçmeye dayanan köyler, hayvancılığa dayanan köyler, meyve ve sebzeciliğe dayanan köyler şeklinde sınıflandırılır (Arınç, 1998:249). Ekonomik faaliyet temel alınarak yapılan bu sınıflandırma Kırıkhan ilçesinde bulunan kırsal yerleşmeler için uygundur çünkü sahadaki kırsal yerleşmelerin temel ekonomik yapısı tarım ve hayvancılık üzerine kurulmuştur.

Yükselti ve eğimin artmadığı alçak sahalarda tarımsal faaliyetler yoğun şekilde yapılırken arazinin tarımsal faaliyetlere kısıtlı imkân verdiği eğim ve yamaçlarda tarımın yanı sıra hayvancılık faaliyetleriyle sebze ve meyve üretimi de yapılmaktadır. Oysa yükselti faktörüne bağlı olarak tarım ve sebzeciliğin sınırlandığı veya yapılamadığı dağlık sahalarda kurulan köylerde halkın temel geçim kaynağı hayvancılıktır. Yükseltinin kademeli olarak arttığı kırsal yerleşmelerde ekonomik faaliyet kolları da çeşitlilik göstermektedir. Su kaynaklarının yeterli olması iklime bağlı tarımsal faaliyetlerin yapılmasını da olumlu yönde etkilemiştir. Kırıkhan ilçesinde 57 kırsal yerleşmeden 44 tanesi tarla tarımı ve hayvancılık (%77,1), 5 tanesi (%8,7) tarla tarımı, 3 tanesi (%5,2) meyvecilik ve 5 tanesi (%8,7) de hayvancılığı temel ekonomik faaliyet olarak yapmaktadır (Tablo 2.31).

Tablo 2.31. Kırıkhan İlçesinde Köy Yerleşmelerinin Temel (Primer) Ekonomik Faaliyetlere Göre Dağılımı (2015).

Ekonomik Faaliyet Türü	**Köy Sayısı**	**%'si**
Tarla Tarımı	5	8,7
Hayvancılık	5	8,7
Tarla Tarımı-Hayvancılık	44	77,1
Meyvecilik	3	5,2
Toplam	**57**	**100**

Kaynak: Tarım İl Müdürlüğü verileri ve yerinden yapılan tespitler.

Sahada tarla tarımı-hayvancılık faaliyetleriyle uğraşan köy sayısı 44'dir. Tarımı temel ekonomik faaliyet olarak yapan kırsal yerleşmeler 80-300 m. yükselti aralığında bulunduğu ve sahanın tarım toprağı açısından zengin olan kesimlerinde yoğunlaştığı görülmektedir. Verimli tarım arazisinin yanı sıra sulama imkânlarının yeterli olması, tarımsal ürün çeşitliliğini ve verimini arttırmıştır. Tarımsal arazilerin verimli, sulama ve gübreleme imkânlarının yeterli olduğu kırsal yerleşmelerde ekonomik değer getiren tarımsal ürünler geniş arazilere ekilmektedir.

Fotoğraf 2.18. Sahanın Güneydoğu Kesiminde Halkın Temel Geçim Kaynağı Pamuk Tarımıdır. (Özkızılkaya Köyü).

Birincil ekonomik faaliyetin tarla tarımının olduğu yerlerde nüfus fazlalığının yanı sıra bu yerler aynı zamanda sahanında zengin köyleri arasında sayılmaktadır. Kangallar, Baldıran, Abalaklı, Kazkelı, Mahmutlu, Danaahmetli köylerine ait arazilerde en çok ekilen ürünler pamuk, mısır, çeşitli sebze türleri ve meyvelerdir. Tarla tarımı ile uğraşılan kırsal yerleşmelerde halk ikincil faaliyet olarak hayvancılıkla uğraşmaktadır. Sahanın tarım toprakları açısından yetersiz olan köylerinde tarım tek başına köy nüfusunu besleyemez olduğundan dolayı hayvancılık faaliyetleri de önem kazanmıştır. Tarımsal faaliyetler sahanın düz olan alanlarında yapılırken tarım ve hayvancılık faaliyetlerinin aynı anda yapıldığı yerler yükseltinin artmaya başladığı sahalar ile yamaçlarda bulunan köylerdir. Köylerde insanlar tarım topraklarından geçinimi temin ederken hayvancılık daha çok ikinci planda kalarak halkın geçiminden ziyade ailelerin süt ve süt ürünleri ihtiyacını karşılamak amacıyla yapılmaktadır. Tarımın yanı sıra küçük ve büyükbaş hayvancılık kırsal yerleşmelerde yapılırken, Kaletepe,

Camuzkışlası, Başpınar ve Sucu köylerinde tarım ürünleri içerisinde arpa, fiğ ve yonca gibi hayvancılığa yönelik ürünler de ekilmektedir.

Fotoğraf 2.19. Sucu Köyü'nde Geçim Kaynağı Hayvancılığa Bağlı Olan Aileden Bir Görünüm.

Tarla tarımı-hayvancılık ekonomik faaliyet içerisinde sebze yetiştiriciliği önemli yer tutar. Sahanın sahip olduğu uygun iklim koşulları sebze yetiştiriciliğine olanak sağlamıştır. Köy yerleşmeleri içerisinde tarım-hayvancılık faaliyetleri ile birlikte sebzecilik faaliyetlerinin yapıldığı yerler Danaahmetli, Demirkonak, Güzelce, Taşoluk, Kalekamberli, Karamankaşı ve Söğütlüöz'dür. Tarla tarımı-hayvancılık ekonomik faaliyet içerisinde zeytincilik ile uğraşan köyler Balarmudu, Ceylanlı, Kamışlar, Yılanlı ve Bektaşlı'dır.

Kırsal yerleşmelerde birincil geçim kaynağı hayvancılığa dayanan köy sayısı 5'dir. Toprak ve iklim özelliklerinin tarımsal faaliyetleri zorlaştırdığı sahalarda hayvancılık halkın temel ekonomik geçimini oluşturmaktadır. Sahada temel geçim kaynağı hayvancılık olan köyler Kurtlusarimazi, İncirli, Demirkonak, Gultepe ve Ilıkpınardır. Bu yerler dağlık alanlarda ve eğimli yamaçlarda kurulmuştur. Hayvancılık

faaliyetlerinin yapıldığı köylerde hayvanların ot ihtiyacını karşılamak amacıyla yaylak ve mera alanları oldukça önemlidir. Yaz kuraklığına bağlı olarak mera alanlarında kuruyan otlar küçükbaş, büyükbaş ve özelliklede Halep keçisinin beslenmesine olanak sağlamaktadır. Sahanın orman içi köylerinde ormanlık sahalar tarım alanları üzerinde sınırlayıcı etki yaptığından temel ekonomik faaliyet hayvancılık olmuştur. Kurtlusarımazi'de arazi yapısı keçi yetiştiriciliği için son derece uygun şartlar taşımasından dolayı köylüler keçi besiciliği ile uğraşmaktadır. Demirkonak'ta ekilebilir arazi varlığının sınırlı olması hayvancılık faaliyetlerinin gelişmesine olanak sağlamıştır. Büyükbaş hayvancılığın yaygın olarak yapıldığı köyler Kurt Dağları ve çevresi hayvanlar için iyi bir otlak sahası oluşturmaktadır. Gültepe'de küçükbaş hayvancılık, Ilıkpınar'da ise manda yetiştiriciliği yaygın olarak yapılmaktadır.

Ilıkpınar, Kırıkhan ilçesinde ve Hatay ilinde en çok manda yetiştirilen yerlerden birisidir. Burada yetiştirilen mandalardan elde edilen yoğurdun satılmasıyla köy halkı önemli gelir elde etmektedir. Ortalama 450 mandanın yani sıra inek, koyun ve keçi de bulunmaktadır. Arazisi hayvan yetiştiriciliği için oldukça uygun olan Ilıkpınar'a ait mera sahasında köyün hayvanları dışında Karamagara, Kodallı, Alaybeyli'ye ait hayvanlarda yararlanmaktadır. Arazisinin elverişli olması sebebiyle İncirli'de küçükbaş hayvancılık son derece gelişmiştir. Köyde koyun ve Halep keçisi en çok yetiştirilen küçükbaş hayvan türleridir. Araştırma sahasında bulunan Alaybeyli, Bektaşlı, Çamsarı, Çataltepe ve Kamışlar'da tarla tarımı halkın birincil geçim kaynağıdır. Bu köyler daha çok ova tabanında, aşınım yüzeylerinde ve yüksekte kalmış olan plato sahalarında kurulmuştur. Bu köylerde tarla tarımının yanı sıra hayvancılıkta yapılmaktadır. Tarla tarımı-hayvancılık ekonomik faaliyet içerisinde meyvecilik ile uğraşan köyler Karataş ve Alibeyçağıllı'dır.

Sonuç olarak araştırma sahasında yer alan köyler yerleşmelerinde tarımsal faaliyetleri belirleyen en önemli unsurlar topoğrafya, su kaynakları, arazi varlığı ve iklimdir. Arazinin engebeli olmadığı alanlarda verimli tarımsal ürünler yetiştirilirken arazinin engebeli olduğu sahalarda yöre halkı tarımın yanı sıra hayvancılık ile uğraşmaktadır. Su kanalları ve dere yatağının yanında bulunan köyler balıkçılık faaliyetleri ve kurbağa yetiştiriciliği ile uğraşmaktadır. Bu iki uğraş alanı sulak alanlar etrafında kurulmuş olan köy yerleşmelerinde yaşayan halka ek gelir kaynakları

getirmektedir. Son yıllarda sahada seracılık faaliyetlerini geliştirmek için devletin ilgili kurum ve kuruluşları köylerde yaşayanlar ile işbirliği içerisine girerek gelir kaynaklarını arttırmaya başlamıştır.

2.3.2.1.1.2. Köyden Küçük Devamlı Kır Yerleşmeleri

a) Mahalle Yerleşmeleri

Türk Dil Kurumu sözlüğünde mahalle kelimesi ‘’Bir şehrin, bir kasabanın, büyükçe bir köyün bölündüğü parçalardan her biri’’ şeklinde tanımlanmaktadır (http://www.tdk.gov.tr/07.11.2015). Özçağlar'a göre mahalle ise; ‘’Bir köy idari alanı içinde aynı muhtarlığa bağlı olup, sürekli olarak ikamet edilen köy yerleşmesidir’’. Türkiye'de köy idari alanlarını bünyelerinde yer alan kırsal yerleşim ünitelerinin nicelik ve niteliklerine göre tek yerleşmeli, mahalleli ve çok yerleşmeli olarak üç gruba ayrılmaktadır (Özçağlar, 2005:6).

Kırıkhan ilçesinde mahalle yerleşmelerinin 24 tanesi birden fazla yerleşim ünitesinden yani mahalleden oluşmuştur. Bu yerleşim ünitelerinden birisi olan mahallelerin muhtarlığı ve köy tüzel kişiliği bulunmaktadır. Mahalle, aynı kökten gelen akrabaların bir araya toplanmasından oluşacağı gibi sosyal ve ekonomik bağlar ve karşılıklı dayanışma sonucu toplanan ailelerin birleşmesinden de oluşabilmektedir (Atalay, 1994d:309). Mahalle sadece kırsal bir yerleşme değil, aynı zamanda kasaba ve şehirlerde bulunan idari bir birimdir. Kırsal yerleşme birimi olan mahalle aynı zamanda şehir ve kasabalarda iskân kademesinin ilk basamağını oluşturmaktadır (Tunçdilek, 1967:107-108).

Kırsal yerleşmelerde bulunan mahalleler kurulmuş oldukları konum, mekân, nüfus ve hane sayısı bakımından değişmekte ve farklı özellikler gösteren yerler arasındadır. Nüfus büyüklüğü açısından gelişen köyün bir benzeri durumunda olan mahalleler birkaç haneden başlayarak 30-40 hane büyüklüğüne kadar ulaşmaktadır. Köy yerleşmelerinin ortaya çıkmasında coğrafi unsurlar etkili olmuştur. Hane sayısının çok olduğu sahalar geçim kaynakları açısından da zengindir. Bu durum yerleşme sayısının artmasına ve buna bağlı olarakta yeni mahallelerin oluşmasına ve çoğalmasına neden olmuştur. Yamaç ve eteklerde kurulmuş olan köylerde yaşam şartlarının zorlaşması sonucu yerleşme sayısı azalmıştır. Yerleşme sayının azaldığı bu köylerde köyün merkezi dışında ancak köye yakın çeşitli mahalleler ortaya çıkmıştır. Doğal faktörlerin

yanı sıra beşerî faktörlerde mahallelerin oluşmasında etkilidir. Aralarında akrabalık bağları bulunan aileler karşılıklı sosyal-ekonomik çıkarları doğrultusunda evlerini birbirine yakın inşa ederek köy yerleşmelerini oluşturmaktadır.

Fotoğraf 2.20. İçada Köyü- İskân Mahallesi'nden Bir Görünüm.

Amik Ovası, Kırıkhan ilçesindeki en verimli tarım topraklarına sahip olduğu için bu ovanın çevresinde çeşitli köy yerleşmeleri bulunur. Ovada kurulmuş olan yerleşmelerden olan Güventaşı'ya bağlı Havaslı mahallesi 1947 yılında kurulmuştur. Agidat aşiretine mensup Arapların yaşadığı bu mahallenin etrafı sazlıklarla kaplıdır. Bu aşiretin Reyhanlı ilçesinde de kolları bulunmaktadır. Mahallede yaşayanların çoğu üçtaş, dermen, alçan ve şahinler gibi soy isimlerini taşımaktadır. Gültepe'ye bağlı Çorum mahallesi Çorum'dan gelenler tarafından kurulmuş olup Denizoğulları soyadını almışlardır.

Tablo 2.32. Kırıkhan İlçesinde Kırsal Yerleşmelere Bağlı Mahalleler.

Yerleşme Adı	Köy Adı	Yerleşme Adı	Köy Adı
Alaybeyli	Telbizek	**İçada**	İskân
			Alibeyhöyügü
Alibeyçağıllı	Söğütlüalan	**Kamışlar**	Hocalar
	Sofular		Mamolar
Baldıran	İskân	**Karacağil**	Arpalı
			Ağcık
Bektaşlı	Sinaroba	**Kazkeli**	Lükör
	Ortaoba		
Ceylanlı	Ahmetçikler	**Karadurmuşlu**	Bayırbucak
	Köse Hasanlar		İskân
	Karataş		
Çamsarı	Yusuflu	**Karamağara**	Yılocağı
	Çintepe		
	Acerköy		Kıyı
	Kürt Nasır		
Çiloğlangöyüğü	Küçük Hacelaslı	**Kurtlusarımazi**	Emerce
	Hacelaslı İskân		
	Büyük Hacelaslı		
Danaahmetli	Gökçeoğlu	**Muratpaşa**	Han
			Muratpaşa Köprü
Delibekirli	Tepe		İkinci Köprü
Gölbaşı	Merkez	**Narlıhopur**	Karacağil
	Gırmıtlı		Güllüköy
	Atatürk		Hazine
Güventaşı	Havaslı	**Özkızılkaya**	Sütlüçeşme
			İskân
Gültepe	Çorum	**Yılanlı**	Değirmendere
	Karakışla		Üngüzlü
	Göktepe		
	Aydınlı		Kızılcaemiş

Kaynak: Yerinde yapılan gözlemler.

Göktepe ve Karakışla mahalleleri Suriye'den gelenler tarafından kurulmuşken, İskân Mahallesi Gültepe'ye yakın çevre mahallelerden gelen insanlardan oluşan 30 hanelik bir mahalledir. Kırsal yerleşmelerdeki köy evlerinin büyük çoğunluğunun çatısında güneş enerjisinden yararlanmak için güneş panelleri bulunur. Düz ve düze yakın alanlarda kurulmuş olan evleri, sokak ve bahçe arasını ayıran çitler bulunurken, dağlık yerlerdeki evlerde bu çit yoktur. Bazı kırsal mahallelerin kuruluşu çok eski tarihlere dayanır. Kuruluş tarihi 1952 yılı olan Sofular mahallesi ile kuruluşu 1947 yılı olan Havastepe mahallesi bu tip mahalle yerleşmesine örnek verilebilir.

Fotoğraf 2.21. Ceylanlı Köyü-Emirler Mahallesi Hane Sayısı ve Nüfus Miktarı Yoğun Olan Yerleşmelerdendir.

Temel geçim kaynağı tarıma dayalı olan kırsal mahalleler daha çok eğimin arttığı yerlerde kurulmuştur. Çamseki'ye bağlı Yusuflu Mahallesi, Gölbaşı'ya bağlı Kırmıtlıkeli Mahallesi, Yalangöz'e bağlı Körpınar Mahallesi temel geçim kaynağı tarıma dayalı mahallelere örnek verilebilir. Dedeçinar'a bağlı Gökçeağaz ve Abrazlar mahallelerinde oturanların temel geçim kaynağı ise hayvancılıktır. Sahada kurulmuş

olan bazı köylerdeki mahalleler kişilerin bir yerden başka bir yere yerleştirilmesiyle kurulmuş ve bu mahalleler zamanla iskân mahallesi olarak anılmıştır. Bu mahalleler önceleri köyün çevresinde kurulmuşken zamanla artan nüfusu bağlı olarak köyün içinde merkez mahalle durumuna gelmiştir. Baldıran İskân, Çiloğlanhöyü İskân, Gültepe İskân, Karadurmuşlu İskân, Muratpaşa İskân ile Özkızılkaya'ya bağlı İskân Mahallesi bu şekilde kurulmuş yerleşmelerdir.

Kırıkhan ilçesinde toplam 57 kırsal yerleşme bulunmaktadır. Bu köylerin %42,1 (24)'inde mahalle bulunurken %57,8 (33)'sinde mahalle yoktur. Mahalle nüfusları 70-410 arasında değişmekte olup hane sayıları 15-47 arasındadır. Emirler, Köseler ve Sabırlar mahallelerinin hane sayılar 30-35 arasında, nüfus miktarı ise 150'nin üzerindeyken, Bektaşlı'ya bağlı Sinanoba Mahallesi'nde hane sayısı 27, nüfus miktarı ise 130'un üstündedir. Danaahmetli köyü Gökçeoğlu mahallesi ile Kamışlar köyü Hocalar mahallesi nüfus miktarı ve hane sayısı az olan yerleşmelere örnek verilebilir. Kırsal yerleşmelerin büyük çoğunluğu 80-250 m. yükselti aralığında kurulmuştur. Tarımın elverişli olduğu sahalar dışında Delibekirli, Yılanlı ve Kurtlusarımazi'de tarımsal faaliyetlerin yapılamadığı yüksek sahalarda kurulmuştur. Kurtlusarımazi Emerce Mahallesi 830 m. yükseklikte kurularak sahanın en yüksek mahallesiyken, Yılanlı'ya bağlı Özgözlü ile Delibekirli'ye bağlı Tepe mahallesi Emerce mahallesin'den sonra yüksekte bulunan mahallelerdir.

b) Çiftlik Yerleşmeleri

Türk Dil Kurumu sözlüğünde çitlik kelimesi *''Tarım yapılan, hayvan yetiştirilen, çalışanlarının da oturması için evler bulunan geniş toprak parçası''.* olarak tanımlanmaktadır. Bir diğer tanıma göre ise çiftlik; bir veya birkaç ailenin geçimini ve aynı zamanda ikametini sağlayan bir iskân yeri ve iskân sahasının olduğu yere verilen isimdir (Tunçdilek, 1967:121). Çiftliklerin ortaya çıkmasında çeşitli unsurlar etkili olurken en yaygın etmen toprak sahiplerinin geniş arazilerde tarım, meyvecilik veya hayvancılık faaliyetleriyle uğraşmalarıdır. Sahada çiftlikler çoğunlukla varlıklı ailelerin mülkiyeti olduğu için o çiftliği kuran kişinin ismi ile anılmaktadır. Araştırma sahasında en büyük çiftlikler, Şamo, Karamehmetler, Kamil Kahraman, Şükrü Toma ve Oktay Sarıcalı'dır. Şamo Çiftliği Çiloğlanhöyügü köyü sınırları içinde bulunmaktadır. Kırıkhan kentine 20 km. uzaklıkta olan bu çiftlikte iki hane yaşamaktadır. Toplam

nüfusu 14 olan Şamo Çiftliği'nde yaşayan aileler daha çok tarla tarımı ile uğraşmaktadır. Geniş duvarlarla çevrili olan çiftliğin bahçesinde iki ev, kümes ile tarımsal araç-gereçlerin muhafaza edildiği geniş bir depo bulunur.

Fotoğraf 2.22. Araştırma Sahasında En Büyük Çiftliklerden Olan Şükrü Toma Çiftliği İncirli ve Adalar Köyleri Arasında Bulunmaktadır.

Kırıkhan-Reyhanlı karayolu üzerinde kurulmuş olan çiftliklerde tarım ve hayvancılık faaliyetleri yapılmaktadır. Yol kenarında veya yola yakın olan alanlarda kurulan bu çitliklerde sürekli yaşayanların sayısı azdır. Tarımsal arazilerde mahsulün kaldırılması sırasında çiftliklerde çalışan kişi sayısı artmaktadır. Geniş bahçesi bulunan bu çiftliklerde traktör, tırpan ile çeşitli tarımsal araç-gereçler bulunmaktadır. Topraktan elde edilen ürünler Kırıkhan kentinde bulunan fabrikalara götürülerek işlenmektedir. Tarımsal faaliyetlerin yanı sıra hayvancılık faaliyetleri de çiftliklerde yapılan diğer bir ekonomik uğraştır. Kırıkhan kentine 13 km. uzaklıkta bulunan Karamehmetler hayvancılık ile uğraşılan çiftlikler arasındadır. Bu çiftlikte birden fazla fonksiyon kullanım alanları bulunur. Çiftlikte aile bireylerinin yaşadığı ana binanın yanında

küçükbaş hayvanların tutulduğu bir ahır yer alır. Bu ahırın kuzey cephesinde otların konulduğu başka bir bina bulunur.

c) Yayla Yerleşmeleri

Araştırma sahasında sayıları çok fazla olmamak ile birlikte yayla yerleşmelerine rastlanılmaktadır. Fizikî coğrafya terimi olarak yayla: akarsularla derin bir şekilde yarılmış, yüksek veya yüksekçe düzlüklerdir (Doğanay, 1997:265). Beşerî Coğrafya olarak yayla terimi ise Alagöz'e göre Eski Türkçede Yaz mevsimi anlamına gelen ''Yay'' kökü ile hayvanları açıkta ve dağınık olarak otlatmak manasını da ifade eden yaymak mastarından çıkmıştır (Alagöz, 1993:1). Sözer'e göre ise, yayla terimini yazın belirli bir süre içinde hayvan otlatmak, ziraat yapmak ve geçimin sağlanmasında menfaat temin edilen her türlü işte çalışmak, hatta dinlenmek için çıkılan veya gidilen, köyün ortak mülkü olan, köyden ayrı ve çok zaman pek uzak olmakla beraber sosyal-ekonomik bağlarla tamamen veya kısmen köye bağlı bir mahal; veya köyün esas geçim sahasına ekli bir bölüm olarak ele almaktadır (Sözer, 1972:36).

Yaylacılık ise step bölgelerinde yükselti farkının neden olduğu iklim elemanlarındaki değişmeler sonucu farklı dönemlerde yeşeren bitki örtüsüne bağlı olarak hayvan sürülerinin yer değiştirmesiyle ilişkili bir faaliyettir (Emiroğlu, 1977:16). Yayla yerleşmelerinin ortaya çıkmasında ekonomik sebepler etkili olurken yaylacılık fikrinin ortaya çıkmasında hayvancılık faaliyetlerinin varlığı etkili olmuştur. Sahada tarımsal faaliyetlerin yapılamadığı eğimli arazilerde küçükbaş hayvancılık ile uğraşan aileler çayır ve otlak sahalarının bulunduğu daha yüksek kesimlere çıkmaktadır. Yaylacılık yayladaki tarımsal faaliyetlerin yanı sıra hayvancılık yapan insan gruplarına, sürülerini daha iyi besleyerek iyi ürün alma ve daha fazla hayvansal ürün elde ederek köy ve kent pazarlarında satarak gelir elde etme imkânı sağlar.

Araştırma sahasında bulunan Ceylanlı, Delibekirli ve Yılanlı köylerinde yaşayan insanlar yaz mevsiminde kuraklığın ve sıcaklığın artmasıyla, az sayıdaki hayvanları ile yamaç ve dağ eteklerinde kurulan köy evlerine karşılık yaylada bulunan evlerine çıkarlar. Alaybeyli, Ceylanlı, Delibekirli ve Balarmudu gibi dağ köyleri için yaylacılık önemli bir ekonomik faaliyet iken gerek Kırıkhan kenti gerekse Amik Ovası ve çevresinde kurulmuş yerleşmeler için yayla, sıcak ve kuraktan kaçış yeri, bir nevi rekreasyon alanı olarak görülmektedir. Oysa rekreasyon amacı taşıyan yaylacılık

faaliyetleri, yaylada kalış süresini sınırlandırmakta olup sosyal ve kültürel etkileşimi de azaltmaktadır.

Araştırma sahasında rekreasyon amaçlı yaylacılık faaliyetleri yapanlar nispeten yükseltinin az, buna karşılık aşırı sıcak ve bunaltıcı ortamdan uzaklaşmak ve serin yerlerde dinlenme amacını taşımaktadır. Rekreasyon amacı ile yaylacılık faaliyetlerinde kırsal nüfus kitlesinin Alan ve Eşmişek yaylalarına çıkış ve iniş tarihleri, yayla konutları ve yaylalarda kalış süreleri değişmektedir. Yapılan gözlem ve araştırmalarda Alan, Çataloluk ve Eşmişek yaylalarındaki yaylacı nüfusun birbirleri ile etkileşimi daha kuvvetlidir. Alan yaylasında kahvehane, çay salonu gibi ortak kullanım alanları bulunurken sünnet düğünleri, kına geceleri ve şenlikler gibi sosyal ve kültürel etkinliklerde gerçekleşmektedir.

Kırıkhan ilçesinde üç köyde bulunan yaylalar şehre 10-20 km. uzaklıkta ve Amanos Dağları çevresinde yer almaktadır. Orman üst sınırına yakın konumda bulunan Alan Yaylası, Ceylanlı sınırları içerinde yer almakta ve köye 3 km. uzaklıktadır. Ceylanlı'ya bağlı bir diğer yayla olan Eşmişek Toroslarda yaygın olan polye-karstik şekli ile oluşmuştur. Çataloluk Yaylası, Delibekirli ve Yılanlı arasında bulunmaktadır. Alan, Eşmişek ve Çataloluk yaylaları kadar kullanılmasa da Dokuzarmutlu, Hacılar Yurdu ve Sığırkıran yaylaları da araştırma sahası sınırları içinde yer almaktadır. Alan, Eşmişek ve Çataloluk yaylaları Delibekirli, Ceylanlı ve Yılanlı köyleri yakınlarında yer aldıkları için daha çok bu köylerde yaşayanlar tarafından kullanılırken Dokuzarmutlu, Hacılar Yurdu, Sığırkıran yaylaları Balarmudu ve yakınında bulunan köylüler tarafından kullanılmaktadır.

Kırıkhan ilçesindeki en önemli yayla sahası kentin batı ve kuzeybatısında bulanan Amados Dağları'dır. Ceylanlı köyüne bağlı Alan Yaylası gerek barındırdığı nüfus miktarı gerekse kullanım şekli ile diğer yaylalardan ayrılır. Orman üst sınırına yakın bir alanda bulunan yaylayı Ceylanlı sakinleri hem hayvancılık hem de sayfiye amaçlı olarak kullanmaktadır. Yaylada konutu olan köylüler Nisan-Kasım ayları arasında yaylaya çıkarlar. Konut sahibi olan köylüler dışında ev kiralayarak rekreasyon amaçlı yaylaya gelenlerde bulunmaktadır.

Yaz mevsiminde yaylanın nüfusu 4500'den fazla olurken bu nüfusun büyük çoğunluğunu Ceylanlı köyü sakinleri oluşturmaktadır. Yaz mevsiminde artan nüfusun ihtiyaçlarını karşılamak için 4 fırın, 3 kasap, bakkal ve manav haftanın yedi günü açıktır. Bunun yanı sıra halk ibadetini yapmak içinde yaylada bulunan Alan Merkez Yayla camisi de yaz mevsimi boyunca açıktır. Yaylada 12 hane hayvancılık faaliyetleri ile uğraşmaktadır. Özellikler Akdeniz Bölgesi'nde yaygın olarak bakımı yapılan keçi ve koyun yaylada daha çok ekonomik gelir elde etmek için bakılırken büyükbaş hayvan bakımı daha çok yaylaya çıkan hane halkının süt ve süt ürünleri ihtiyacını karşılamak için yapılmaktadır. Hayvancılık faaliyetlerinin yanı sıra tarımsal faaliyetlerde yaylada halkın uğraş alanları arasında bulunmaktadır. Yüzölçümü ve düşük eğim değerleri yaylada tarımsal faaliyetlerin yapılmasına olanak sağlamaktadır. Düşük eğimli sahalarda tahıl tarımı yapılırken bu sahaların çevresindeki az eğimli yamaçlar ise hayvan otlatmak için kullanılmaktadır (Fotoğraf 2.23.).

Fotoğraf 2.23. Kırıkhan İlçesi'nde En Önemli Yayla Sahası Olan Alan Yaylası'ndan Bir Görünüm.

Alan Yaylası'nda eski tip konutlar ile modern malzeme kullanılarak inşa edilmiş konutlar bir aradadır. Tahıl tarımında verimin yüksek olması için yaylanın tarıma elverişli sahalarında toprak işgalinin önlenmesi için konut ve yerleşmeler kontrollü dağılmıştır. Tarımsal arazilerden yüksek verim elde edilen yaylanın güneydoğusundaki alanlarda konut ve yerleşme sınırlı kalmıştır. Yayladaki eski tip konutlar daha çok doğanın sunduğu doğal malzemelerden yapılmıştır. Konutlar, taşların bağlayıcı malzeme olarak kullanılmaksızın, üst üste konulması ve aralarına hatıl denilen ahşapların uzatılması ile yapılmaktadır. Yeni konutlar ise tek veya iki katlı olup evlerin çevresi tahta, taş veya telden yapılmış çitlerle çevrilidir. Yeni tip konutların yapımında betonarme kullanılırken saç çatı örtüleri ile evler modern bir görünüme sahip olmuştur.

Sonuç olarak günümüzde Alan Yaylası sahip olduğu konum ve özellikleri nedeniyle hem kırsal hem de kentli nüfusun tercih ettiği bir sayfiye yerine dönüşmüştür. Haziran ayı ile birlikte okulların tatile girmesinin etkisiyle Temmuz ve Ağustos aylarında yayla nüfusu 4500'ün üzerine çıkmaktadır. Dönüşler Eylül ayından başlayarak Ekim ve Kasım'a kadar devam eder. Yaylacıların büyük bir kısmı Ceylanlı sakinleriyken Ceylanlı'ya yakın Alaybeyli, Ilıkpınar, Karamağara, Kurtlusoğuksu ve Taşoluk köylerinin sakinleri de yayla nüfusunun ağırlığını oluşturmaktadır. Nüfusun arttığı yaz mevsiminde başta Antakya olmak üzere çevre ilçelerden yaylaya her üç saatte bir minibüs kalkmaktadır.

Yayla nüfusunun büyük bir bölümü memur, çiftçi, işçi ve emeklilerden oluştuğu için bu kişiler yaylaya iniş ve çıkışlarda kendi araçlarını kullanmaktadır. Özellikle 2001 yılında Kırıkhan-Ceylanlı ve Alan Yaylası arasında ulaşımı sağlayan yolun genişletilerek asfaltlanması yaylaya da ulaşımı kolaylaştırmıştır. Alan Yaylası son 25 yıllık süreçte kentli nüfusun tercih ettiği, konut aldığı ve yaz mevsiminde 15-20 gün kaldığı bir sayfiye yerine dönüşmüştür. Geleneksel yaylacılık faaliyetlerinin yapıldığı döneme kıyasla günümüzde yaylayı kullanan nüfusun sosyal-ekonomik ve kültürel profili değişikliğe uğramıştır.

Ceylanlı köyüne ait bir diğer yaylada Eşmişek'tir. Bu yaylaya Ceylanlı üzerinden 2 km. asfalt, 2 km.de stabilize yolla ulaşılmaktadır. Alan Yaylası kadar yoğun nüfuslu olmayan bu yer daha çok sayfiye yeri olarak kullanılmaktadır. Yaylada bulunan konutlar betonarme yapılı olup geniş bahçeliyken bazı evler ise geleneksel yöntem olan

taş kullanılarak inşa edilmiştir. Taş yapılı evlerin bir kısmı çok eski olduğu için yıkılma tehlikesi ile karşı karşıyadır. Bu yaylanın topoğrafik yapısından dolayı düzenli bir yerleşme söz konusu değildir. Düzenli bir yerleşme olmamasının yanı sıra planlı bir sokak-cadde sistemide oluşturulmamıştır. Eşmişek Yaylası'ndaki konutların büyük bir bölümünün mülkiyet ve kullanımı şahıslara ait olduğu için evler kişilerin gelirine göre 2 veya 3 kat olarak inşa edilmiştir. Ceylanlı'ya yakın olmasından dolayı yayladaki konaklama vatandaşların ikinci ev olarak tabir ettikleri Eşmişek Yaylası'ndaki evlerde yapılmakta ve devam etmektedir. Gözlem neticesine göre yaylada 25'e yakın konutun varlığından söz edilebilir. Konut sayısının son 30 yılda artmasında elektrik, su, yol gibi temel altyapı hizmetlerinin yaylaya kadar ulaştırılması etkili olmuştur.

Fotoğraf 2.24. Sayfiye Yeri Olarak Kullanılan Eşmişek Yaylası'ndan Bir Görünüm.

Sayfiye yeri olarak kullanılan bu yaylada halk arıcılık faaliyeti ile uğraşmaktadır. Arıcılık ile uğraşan aileler, bu kovanlarından elde ettikleri balı pazarlayarak ekonomik gelir elde etmektedir. Araştırma sahasında bulunan diğer bir

yaylada Çataloluk'tur. Bu yayla Delibekirli ve Yılanlı arasında yer almaktadır. Delibekirli, Çataloluk Yaylası'na 7 km. Yılanlı ise 2 km. uzaklıktadır. Yüzyıllık çınar ağaçlarının bulunduğu bu yayla, aynı zamanda Kırıkhan kentinin içme suyu ihtiyacının sağlandığı yerdir. Alan yaylası gibi rekreasyon alanı olarak kullanılmayan bu yaylada çeşitli kuş ve av hayvanları ile çok sayıda çam ve çınar ağaçları yer alır.

Fotoğraf 2.25. Çataloluk Yaylası'ndan Bir Görünüm.

Araştırma sahasında bulunan Dokuzarmutlu, Hacılar Yurdu, Sığırkıran yaylaları Balarmudu ile Bektaşlı, Taşoluk, Dedeçınar köyleri sınırları içerisinde yer almaktadır. Balarmudu sakinlerinin birincil ekonomik faaliyet alanının hayvancılığa dayalı olmasından dolayı bu yayla daha çok büyükbaş hayvanların mera alanı olarak kullanılmaktadır. Yayla çevresindeki ormana yakın az eğimli yamaçlarda otlatılan hayvanlar basit bir yapıya sahip ve mevsimlik olarak kullanılan ağıllarda kalmaktadır. Bu ağıllar doğadan temin edilen ve boyları 150 cm. ile 170 cm. arasında değişen ağaç gövdelerinin yere çakılması ile yapılmaktadır. Ağaç gövdelerinin çevresi tel örgülerle örülmekte ve üstü brandalarla kapatılmaktadır. Çoğu ağılın brandası uzun yıllar ve mevsimlik olarak kullanıldığı için eskidir.

Fotoğraf 2.26. Dokuzarmutlu Yaylası Çevresinde Ormana Yakın Az Eğimli Yamaçlarda Otlatılan Hayvanlar, Basit Bir Yapıya Sahip Olan ve Mevsimlik Kullanılan Ağıllarda Kalmaktadır.

d) Mezra Yerleşmeleri

Halk arasında mezraa, mezere, mezre, mezra, mezrea, mezraacık, mezria, mezri olarak anılan bu kelime Arapça kökenli olup *‘’ Tarıma ayrılan, ekilip biçilen, dikilen yer, ekilmiş-toprak tarla, tarıma ayrılan geniş arazi parçası’’*. şeklinde tanımlanmaktadır (Tuncel, 1996:75). Tarım fonksiyonlu bu yerleşmeler genelde köy ve kasabalardan uzakta ve onlardan bir tepe veya sırtla ayrılmış, tarım arazilerinin kenarında taş veya kerpiçten yapılmış tek katlı ahır ve kom ile samanlık ve tezeklik gibi eklentileri olan basit meskenlerin, bir araya gelmesiyle meydana gelmiş ya da büyük toprak mülkiyetinin egemen olduğu eğimlerinin arttığı ya da toprak mülkiyetinin egemen olduğu yerlerde karşılaşılan bir yerleşme tipidir (Özgür, 2001:96). Araştırma sahasındaki mezraların ortaya çıkışında; köylerde hızlı nüfus artışına bağlı yeni tarım alanlarının oluşturulması, Derviş Paşa iskânı sırasında devlete ait arazilerin tarıma

kazandırılmak amacıyla yararlılık gösteren aşiretlere dağıtılması gibi unsurlar etkili olmuştur.

Tablo 2.33. Kırıkhan İlçesi'nde Mezra Yerleşmeleri ve Nüfus Miktarları (2015).

Köy Adı	Mezraa	Nüfusu	Köy Adı	Mezraa	Nüfusu
Adalar	Kurt Baba	27	**Güventaş**	Havastepe	35
Arkıtça	Aşağı Gökdere	25	**Ilıkpınar**	Abrazlar	12
	Yukarı Gökdere	13		Civelek	19
	Çirkinler	31			
Alibeyçağıllı	Söğütlüalan	34	**İncirli**	Sakızevler	12
				Zengin Harabe	14
	Sofular	23		Perişah	18
Alaybeyli	Gümüşoluk	14	**Karamankaşı**	Kıyı	18
Aygırgölü	Körpınar	9	**Kızılkaya**	Kastel	22
Baldıran	İskân	20	**Kurtlusarımazı**	Fenk	53
Başpınar	Tof	11	**Narlıhopur**	Eski Narlıhopur	23
Camuzkışlası	Çatalyurt	19	**Özkızılkaya**	Çiftlik	6
	Çevlik	15			
	Meco	14			
Çamseki	Emirce	34	**Özsoğuksu**	İmece	28
	Mıdıklar	13			
Çiloğlanhüyüğü	Hacenaslı	19	**Saylak**	Celiller	46
	Kamberli	17			
Dedeçınar	Çınarbaşı	12	**Söğütlüöz**	Zenniler	17
	Tesbidibi	16		Mezarlık	23
Gölbaşı	Kırmıtlı Keli	17			
Gültepe	Çorum	12	**Yalangoz**	Körpınar	34
	İskân	11			
	Aydınlar	19			

Kaynak: Yerinde yapılan anket ve gözlem sonuçları.

Baldıran-İskan, Kazkeli-İskân, Çamseki-Emirce, Mıdıklar mezraları Osmanlı Devleti döneminde yararlılık gösteren ve çevre güvenliğini sağlayan aşiretlerin yerleştirildiği mezralardır. Sahada bulunan mezraların bir kısmında sadece tarımsal

faaliyetlerle uğraşılmaktadır. Bu tür mezralar daha çok yükseltinin az ve eğim değerlerinin değişmediği alanlarda bulunur. Köye yakın olan bu mezralara dar bir patikadan veya tali yoldan ulaşılmaktadır. Adalar-Kurtbaba, Gölbaşı-Kırmıtlı Keli mezraları ise su problemi olmayan, daha çok buğday-arpa tarımının yapıldığı sahalardır.

Fotoğraf 2.27. İncirli Köyü-Perişah Mezrası'ndan Bir Görünüm.

Özkızılkaya-Çitlik mezrasında tarımsal faaliyetlerin yanı sıra hayvancılık faaliyetleri de yapılmaktadır. Genellikle düz bir arazide bulunan bu mezralar çiftlik olarak kullanılır. Tarım arazilerinin parçalanarak küçülmesi sonucunda yeni araziler elde etmek için kurulan mezralarda bulunmaktadır. Tezbizek, Sofular, Çintepe, Zenniler mezraları bu şekilde oluşmuş yerlerdir. Araştırma sahasındaki mezralarda 2015 yılı itibariyle toplam 828 nüfus yaşarken, hane sayısı da 3-10 arasında değişmekteydi. Mezralarda kış mevsiminde konaklayan nüfus bulunmazken, ilkbahar ve yaz mevsiminde nüfus artmaktadır. Sahasındaki bazı mezralar sahipleri tarafından yazlık olarak kullanılmaktadır. Zamanla yolları yapılan, su ve elektriği bulunan mezralardaki

meskenlerin bir kısmında ise yıl boyu oturulmaktadır. Yazlık olarak kullanılan mezraların bir kısmı daha çok yaz aylarında sıcak havadan bunalan köy veya kent nüfusu tarafından tercih edilmektedir. Kurtlusarımazi-Fenk Mezrası yaz aylarında sıcak havadan bunalan köy veya kent nüfusunun tercih ettiği bir yerdir. Mezraların sahipleri mezraya yakın köylerde ikamet eden kişilere aittir. Meskenler tek veya iki katlı olup geniş bahçeye sahiptir. Hayvancılık ile uğraşan aileler kendi konaklama yerleri dışında hayvanları içinde ahır yapmaktadırlar.

2.3.2.1.1.3. Kırsal Konutlar

İnsan topluluklarının doğal peyzaj üzerine oluşturdukları en önemli unsurlardan biri olan konutlar insan gibi ömürlü olmalarına rağmen değişmeyen faktörlerin etki ve izlerini taşıyan yeniden inşa ve tanzim edilebilen beşerî tesislerdir (Başıbüyük, 1999:289). İnsanoğlunun öncelikle barınma ihtiyacı için inşa ettiği konutlar zamanla fonksiyonel özellikler kazanarak çeşitlenmiştir (Denker, 1977:60). Konutlar barınma mekânının yanı sıra toplumların tarihi, kültürü, aile yapısı ve gelenekleri gibi çeşitli özellikleri hakkında da bilgi veren yapılar olarak da değerlendirilmelidir (Göney, 1967: 112-130).

Gelenek, göreneğin ve diğer psikolojik, etnik tarihi, ekonomik faktörlerin yanında, bölgeye göre değişen ve her bölgenin karakterini teşkil eden konutların temel şekillerinde coğrafi faktörlerin etkisi büyüktür ve inkâr edilemeyecek kadar meydandadır (Tanoğlu, 1969:214). Çevrenin konutlar üzerindeki etkisini yine çevreden elde edilen malzemenin kısmen veya tamamen konut yapımında kullanılmasında görülür. Taş, toprak ya da kerestenin değişik ölçülerde kullanılması ile meydana getirilmiş konutlar kendilerine özgü ortak şekilleri ve yapı tarzlarıyla çevrenin etkilerini en açık şekilde bizlere göstermektedir (Sergün, 1986:95). Kırsal konutların bir kısmı tamamen, bir kısmı ise kısmen yakın çevreden elde edilen malzemeden inşa edilmesine rağmen farklı şekil, tarz ve planda görülmektedir. Gelişen inşaat teknolojisi konutlarda kullanılan malzemelerin doğal çevreye olan etkisini azaltmış ve yakın çevre ile ilgisi olmayan her köyde benzer konutların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Buna rağmen sahadaki kırsal yerleşmelerin doğal görünümü, doğal çevre koşulları ile insan arasındaki geleneksel yaşam biçimi, konutların yöresel mozaik çeşitliliğinin günümüze kadar yaşayabilmesini sağlamıştır.

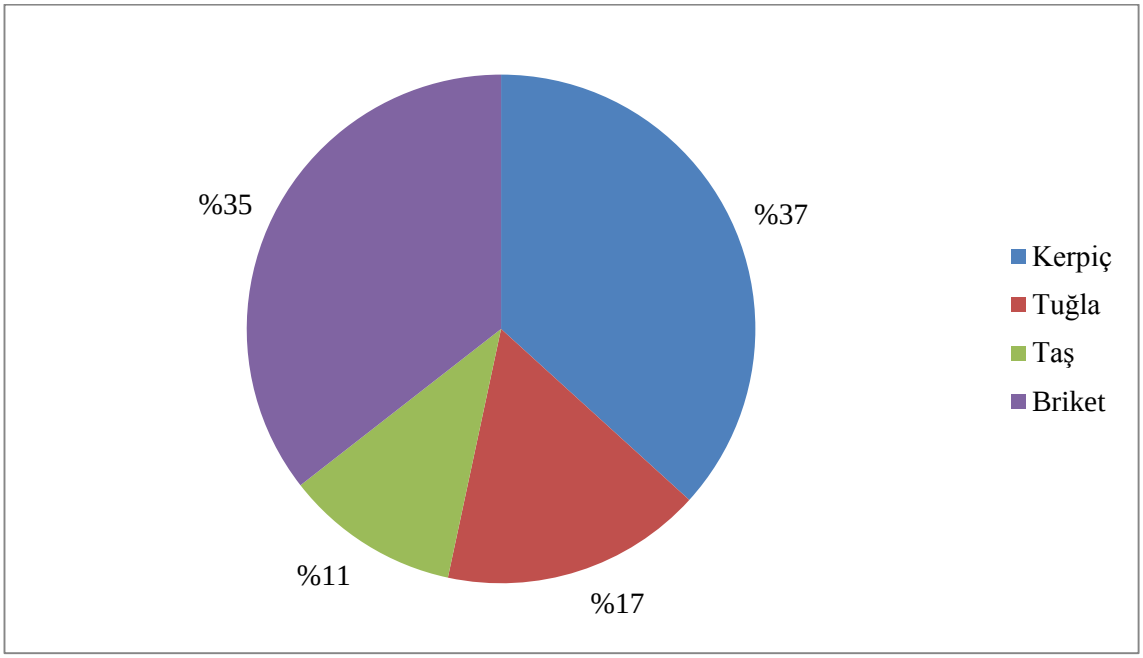
2.3.2.1.1.3.1. Doğal Çevre ve Kırsal Konutlar

Kırıkhan ilçesinde kırsal konut yapımında kullanılan inşaat malzemeleri yakın çevreden kolaylıkla temin edilebilen taş, kerpiç, toprak ve ahşaptır. Bu durum bize sahada doğal şartların konut yapımında oldukça etkisi olduğunu göstermektedir. Kırsal yerleşmelerde konut malzemesi yükselti ve eğimin arttığı yerleşmelerde ahşap, taş ve kerpiç, Amik Ovası ve çevresindeki yerlerde ise taş ve kerpiçtir. Gelişen inşaat teknolojisine bağlı olarak kırsal yerleşmelerdeki yeni konutlarda alüminyum, betonarme en çok kullanılan malzemelerdir. Konutların yapı malzemelerinin seçilmesinde iklim, jeoloji ve bitki örtüsü gibi doğal çevre faktörleri etkili olmuştur.

Tablo 2.34. Kırıkhan İlçesi'ne Bağlı Kırsal Yerleşmelerdeki Konutların Yapı Malzemelerine Göre Dağılımı (2015).

Yapı Malzemesi	**Konut Sayısı**	**%'si**
Kerpiç	1725	36,7
Briket	1668	35,5
Tuğla	781	16,6
Taş	522	11,1
Toplam	**4696**	**100**

Kaynak: Köy Envanteri (1981) ve Arazi anketleri.

Şekil 2.12. Kırıkhan İlçesi'ne Bağlı Kırsal Yerleşmelerdeki Konutların Yapı Malzemelerine Göre Dağılımı (2015).

Kırsal konutlarda yapı malzemesi olarak kullanılan kerpiç, killi toprak, saman veya talaş gibi katkı malzemelerinin su ile karıştırılması ile elde edilmektedir. Su ile karıştırılan kerpiç istenilen kıvama geldikten sonra önceden hazırlanan kalıplara dökülerek güneşte kurutulur. Kırsal konutlar içerisinde toplam konut sayısının %36,7'sini (1725 konut) kerpiç yapılar oluşturmaktadır. Kerpiç konutlar Abalaklı, Adalar, Balarmudu, Çataltepe, Delibekirli, Kamışlar, Kangallar, Karamağara, Saylak, Söğütlüöz ve Topboğazı dışında tüm köylerde yapı malzemesi olarak tercih edilmektedir.

Fotoğraf 2.28. Muratpaşa Köyü'nde Yapı Malzemesi Kerpiç Olan Konuttan Bir Görünüm.

Kurtlusoğuksu (170 konut), Çamuzkışlası (130 konut) ve Muratpaşa (115) köylerindeki konutlarda yapı malzemesi olarak en çok kerpiç kullanılmaktadır. Kerpiç konutlarda aşınma ve yıpranmayı önlemek için evlerin iç ve dış duvarlarının killi toprak ile sıvanması oldukça önemlidir. Sahada kerpicin en çok kullanılan dolgu malzemesi

olmasında yakın çevreden kolaylıkla temin edilmesi, yüksek ücret ve ustalık istemeden kolaylıkla yapılabilmesi, yazın serin kışın ise sıcak tutma özelliğinden dolayı tercih edilmesinden kaynaklanmaktadır.

İnşaat malzemeleri içinde bulunan briket, kerpiçten sonra konutlarda en çok kullanılan yapı malzemesidir. Toplam 4696 kırsal konutun 1668'inde briket kullanılmaktadır. Kum ve çimentonun karışımından elde edilen briket köylerde yaşayan kişilerin sosyal-kültürel, ekonomik yapısı ve alım gücünün yükselmesi sonucu son yıllarda konutların inşaatında yoğun olarak kullanılmaktadır. Briket kırsal yerleşmelerin çoğunda kullanılırken özellikle Delibekirli (233 konut), Karadurmuşlu (180 konut) ve Kurtlusoğuksu (233 konut) köylerinde kullanım alanı en fazla olan yapı malzemesidir.

Fotoğraf 2.29. Karataş Köyü'nde Yapı Malzemesi Briket Olan Çift Katlı Bir Evden Görünüm.

Sahadaki kırsal konutların çoğunda yapı malzemesi olarak taş kullanıldığı dikkat çekmektedir. Kırıkhan İlçesi'nde 4696 kırsal konuttan 552'sini taş konutlar

oluşturmaktadır. Taş kırsal konutlarda binayı taşıyan konstrüksiyon sistemlerinde ve bahçe duvarlarının örülmesinde kullanılmaktadır. (Fotoğraf 2.30.). Taştan yapılmış konutlar en çok Baldıran (82 konut), Camuzkışlası (65 konut), Ceylanlı (60 konut) ve Topboğazı (43 konut) köylerinde karşımıza çıkmaktadır. En az taş konutun olduğu kırsal yerleşmeler ise Kızılkaya (2 konut), Alaybeyli (5 konut) ve Karaelmaslıdır (5 konut). Eski tip taş konutlarda duvarlar bağlayıcı harç kullanılmadan sadece ahşap destekleriyle yapılırken günümüzde inşa edilen yeni taş konutların birbirine bağlanmasında harç olarak çimento tercih edilmektedir.

Fotoğraf 2.30. Sucu Köyü'nde Yığma Taştan Yapılmış Bir Konuttan Görünüm.

Ulaşım ağının gelişmesi, gelir seviyesinin yükselmesi ve kişilerin kısa sürede konutlarını tamamlama isteği yapı malzemesi olarak tuğlanın kullanımını arttırmıştır. Konutlarda tuğla kullanımının toplam konut sayısı içindeki payı %16,6'dır (731 konut). Nüfusun yoğun olduğu Ceylanlı, Baldıran gibi kısal yerleşmelerde yeni yapılan konutlarda tuğla kullanımı artmakta, taş ve kerpiç kullanımı ise azalmaktadır.

Konutlarda yapı malzemesi olarak tuğla kullanımın en yaygın olduğu yerleşmeler Ceylanlı, Baldıran, Camuzkışlası, Arkıtça ve Bektaşlı'dır.

Ahşap yapı malzemesi genel olarak eski konutlarda kapı ve pencere gibi ek kısımlar ile konutun iç bölmelerinde tercih edilmektedir. Konutlarda kapı ve pencere yapmak için en çok kullanılan ağaç türleri ise sedir ve köknardır. Delibekirli, Yılanlı, Bektaşlı, Balarmudu ve Kurtlusoğuksu gibi ormana yakın sahalarda ahşap bol ve kolay elde edilebildiği için kullanımı yaygındır. Kırsal konutlardaki kat sayıları konut yapımında kullanılan temel yapı malzemesine göre değişmektedir. Kerpiç konut yapımında en çok kullanılan yapı malzemesi iken taş en az kullanılan yapı malzemesidir. Buna göre kerpiçten yapılmış meskenler kerpicin özelliğinden dolayı fazla yükselemediğinden dolayı konutlar çoğunlukla tek katlıdır. Taş yapılar taşın yükünden dolayı 2 veya 3 katlı yapmak oldukça zor ve pahalı olduğu için genellikle yapı malzemesi taş olan binalar tek katlıdır. Briket ve çimentonun kullanıldığı yeni konutlarda ise kat sayısı 2-3 şeklinde değişmektedir.

Fotoğraf 2.31. Gölbaşı Köyü- İskân Mahallesi'nde Tek Katlı Duvarlı Betonarme Konuttan Bir Görünüm.

Kat sayıları bakımından kırsal meskenler incelendiğinde 4696 kırsal konutun 3571'i tek katlı, 1052'si iki katlı, 73'ü ise üç katlıdır. Bu sonuca göre kırsal konutların %76'sı tek katlı, %22,4'ü iki katlı, %1,5'ise üç katlı olup saha geneline dağılmış durumdadır. Gölbaşı, Camuzkışlası, Ceylanlı, Delibekirli, Karadurmuşlu ve Demirkonak köylerindeki konutlarda tek kat sayısının en fazla olduğu yerleşmelerdir. İki katlı köy konutları verimli tarım arazilerinin yanında çoğunlukla orman kenarındaki köylerde hâkimdir.

Fotoğraf 2.32. Narlıhopur Köyü'nde Çift Katlı Konuttan Bir Görünüm.

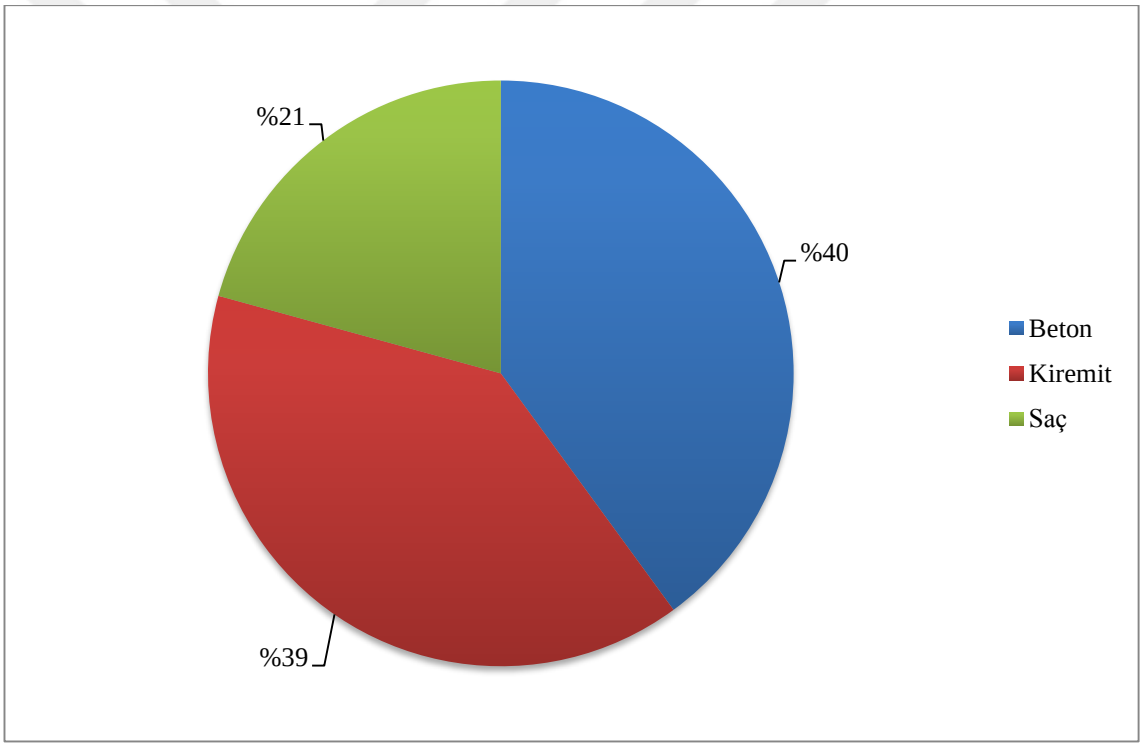
Üç katlı konutlar saha genelinde yaygın görülmemekle birlikte daha çok ekonomik durumu iyi aileler ile kent ve ülke dışında çalışıp da köylerde evi olanlar tarafında yapılan konutlardır. Sahanın iklim şartları kır konutlarında çatı örtü malzemesinin belirlenip kullanılmasında etkilidir. İklim elemanlarından olan yağış konutun çatı şeklini, eğimini belirlerken ailelerin ekonomik ve kültürel düzeyleri örtü malzemesi seçiminde etkilidir. Kırıkhan ilçesinde 4696 konutun %37'si düz çatılı

betonarme, %192'si saç, %36,4'ü kiremit ve %0,3'ünün çatı örtü malzemesi topraktan oluşmaktadır.

Tablo 2.35. Kırıkhan İlçesi'ndeki Kırsal Konutların Çatı Örtü Malzemelerine Göre Dağılımı (2015).

Çatı Örtü Malzemesi	**Konut Sayısı**	**%'si**
Beton	1738	37
Kiremit	1713	36,4
Saç	900	19,2
Toprak	145	0,3
Toplam	**4696**	**100**

Kaynak: Köy Envanteri (1981) ve Arazi anketleri

Şekil 2.13. Kırıkhan İlçesi'ndeki Kırsal Konutların Çatı Örtü Malzemelerine Göre Dağılımı (2015).

Saç çatılar tüm köylerde kullanılırken, orman köylerinde, Alan ve Eşmişek Yaylası'ndaki kırsal konutlarda sahadaki diğer konutlara oranla çoğunlukta tercih edilmektedir. Elde edilmesi kolay ve ucuz olmasının yanı sıra yağmur suyunu kolayca tahliye etmesi sebebiyle saç çatıların kullanım alanı oldukça yaygındır.

Fotoğraf 2.33. Alan Yaylası'nda Çatı Örtü Malzemesi Olarak Galvenize Sac Örtü Malzemesi Kullanılan Bir Konuttan Görünüm.

Çatı örtü malzemesi olarak kullanılan kiremit saha genelindeki tüm kırsal yerleşmelerde tercih edilmektedir. Yağmur sularını hızlı ve kolay tahliye etmesinden dolayı en çok kullanılan kiremit türü olukludur. Ekonomik durumu iyi olan köylüler ise oluklu kiremit yerine yassı tipi kiremit tercih etmektedir. Bu yerlerden olan Ceylanlı ve Delibekirli çatı kullanım malzemesi olarak kiremidin en yaygın olduğu yerleşmelerdir. Toprak çatı örtü malzemesi olarak en az kullanılan malzemedir. Az tercih edilmesinde ise; çatıların çökmesi, yağışlarla oluşan sızmaları engelleyememesi ve zaman zaman can ve mal kayıplarına sebep olarak gösterilebilir.

Fotoğraf 2.34. Arkıtça Köyü'nde Çatı Örtü Malzemesi Kiremit Olan Bir Konut.

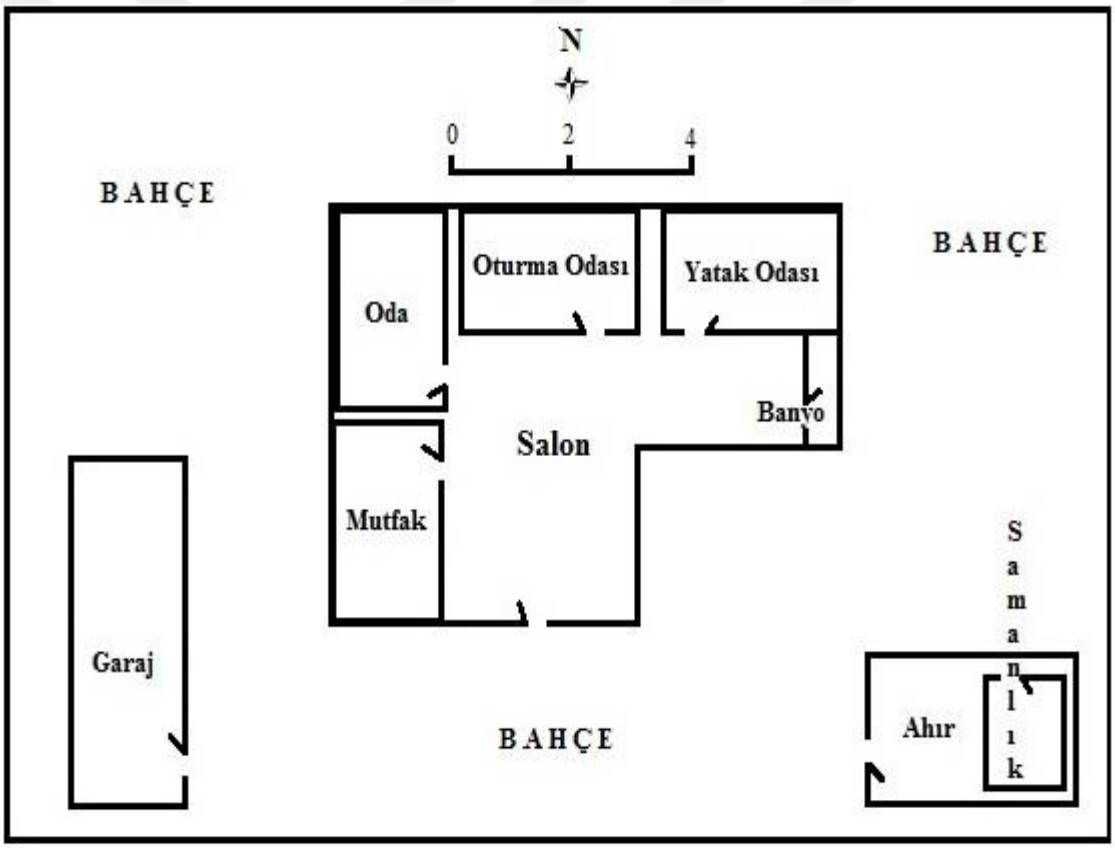
2.3.2.1.1.3.2. Sosyal Çevre ve Kırsal Konutlar

Araştırma sahasında geleneksel köy konutlarının inşa tarzı bu konutlarda kullanılan malzeme yöre insanının gelenek, görenek, ekonomik ve kültürel düzeyi gibi farklı sosyal özellikleri sebebiyle çeşitlilik göstermektedir. Geleneksel kır konutları geçmişten günümüze gelinceye kadar geçirdikleri tadilat ve tamiratlarla ayakta kalarak yenilenmiş ancak fonksiyonel açıdan çok fazla bir değişikliğe uğramamıştır. Zamanla konutların yanına insanların değişen ihtiyaçları doğrultusunda çeşitli eklentiler eklenmiştir. Bu eklenti türleri daha çok tarım ve hayvancılık ile geçinen köy halkının işlerini kolaylaştıran depo, ahır, samanlık, ambar ve garajdır.

Aile konutlarının büyüklükleri, fonksiyonel çeşitlikleri ve oda sayıları kişilerin ekonomik yapıları ile doğrudan ilişkilidir. Kırsal yerleşmelerde 2015 yılı verilerine göre 4696 konutun 136'sı (%2,8) tek odalıydı. Tek odalı konut sayısının en fazla olduğu yerleşmeler Delibekirli, Gölbaşı, Kurtlusoğuksu'yken, Attutan, Balarmudu ve Kızılkaya

köyleri tek odalı konutların en az olduğu yerleşmelerdir. Aynı yılın verilerine göre iki odalı kırsal konut sayısı 831 (%17,6), üç odalı konut sayısı ise 2612'dir (%55,6).

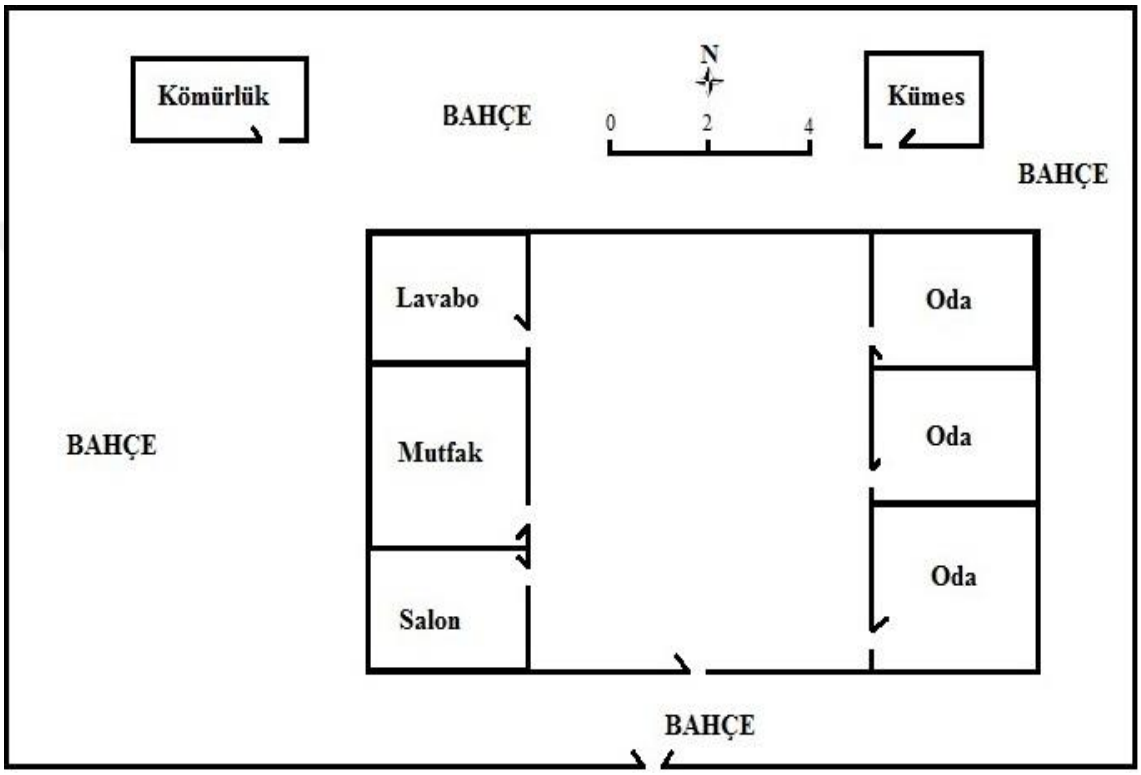
İki odaya sahip konutların en fazla olduğu yerleşmeler Delibekirli, Camuzkışlası ve Ceylanlı'yken, en az iki odaya sahip konutlar Alibeyçağıllı, Arkıtça, Aygırgölü ve Torundur. Sahadaki kırsal konutların %55,6'sını oluşturan üç odalı konutlar Ceylanlı, Kurtlusoğuksu ve Camuzkışlası'nda en fazla, Reşatlı, Kızılkaya ve Danaahmetli de ise en azdır. Dört odalı kırsal konutların toplam konut içindeki payı %23,7 olup konut sayısı 1116'dır. Ceylanlı, Karadurmuşlu ve Camuzkışlası gibi yerleşmelerde dört odalı konut sayısı fazlayken Karaelmaslı, Karamağara ve Reşatlı köylerinde dört odalı konut sayısı en azdır.

Şekil 2.14. Ataerkil Aile Yapısına Göre Oluşmuş Bir Konut ve Eklentileri (Konut Sahibi: Hasan BİLGİN, Gölbaşı Köyü, Yapım Yılı: 1985).

Tek katlı olarak inşa edilmiş geleneksel kır konutlarının ev planları çok basit olup odalar yan yana gelecek şekilde yapılmıştır. Konutlar ahır, samanlık gibi eklentileriyle beraber aynı avlu içerisinde bulunmaktadır. Avlunun etrafında yüksekliği 1,5-2 m. arasında değişen taştan veya telden örülmüş duvar yer alır. Konutun içindeki

geniş alan aynı zamanda evin en önemli ve en çok kullanılan yeridir. Evin içindeki odaların tamamı bu salona açılmaktadır. Salona açılan ve evin avluya hâkim yerinde bulunan oda oturma odası olarak kullanılır. Daha çok misafir ve kış mevsiminde kullanılan bu odanın karşısında mutfak bulunmaktadır. Yemeğin geleneksel köy sobasında piştiği mutfakta araç-gereçleri asmak için tahtadan veya ince telden dolaplar yapılmıştır.

Şekil 2.15. Ataerkil Aile Yapısına Göre Oluşmuş Bir Konut ve Eklentileri (Konut Sahibi: Ayfer İSTANBULLU, Delibekirli Köyü, Yapım Yılı: 1995).

Evdeki diğer odalar kiler olarak kullanılırken ataerkil aile yapısının devam ettiği köylerde yeni evlenen çiftler veya ailenin yaşlı üyeleri bu odaları kullanmaktadır. Eski tip konutlardan tuvalet konuttan ayrı bahçeye evin girişine uzak bir köşeye yapılmıştır. Karkas sistemine göre inşa edilmiş iki katlı köy konutlarının alt katı ahır, depo, samanlık, kiler veya mutfak olarak kullanılmaktadır. Mutfağın içinde bulunduğu oda, yemeğin piştiği aile bireylerinin özellikle yaşlı kişilerin dinlendiği yerdir. Tek bir penceresi olan bu odalar özellikle yaz mevsiminde serin olduklarından dolayı tercih edilmektedir. Ahır ve samanlık olarak kullanılan alt katlar ise genellikle tek, ancak geniş bir odadan oluşmaktadır. Aile bireylerinin et ve süt ihtiyacını karşılayacak kadar bakılan hayvanlar kışı bu ahırlarda geçirmektedir. Evin üst katı ise yaşam alanının

bulunduğu misafirlerin ağırlandığı, bekâr veya yeni evli kişilerin yaşadığı yerdir. Oda sayısı 2-3 arasında değişen ikinci katta lavabo ve tuvalet bazı konutlarda aynı yerde bazı konutlarda ise dışarıdadır. Eski konutlarda daha önce mutfak, ahır, depo olarak kullanılan alt katlar yeni konutlarda otomobil, traktör veya motosiklet koymak için kullanılmaktadır.

Fotoğraf 2.35. Balarmudu Köyü'nde Alt Katı Ahır ve Samanlık Üst Katı İse Yaşam Alanı Olarak Kullanılan Konuttan Bir Görünüm.

Daha önce de belirttiğimiz gibi yeni tip kırsal konutların yapımında ailelerin ekonomik, sosyal-kültürel özelliklerinin değişmesi etkili olmuştur. Kırıkhan ilçesinden başta çevre illere, Türki Cumhuriyetlere, Suudi Arabistan'a ve Avrupa'nın farklı şehirlerine çalışamaya gidenler kazandıkları parayla doğup büyüdükleri köylere yeni konutlar inşa ettirmektedir. Demir, çimento tuğla gibi inşaat malzemelerinden yapılan bu konutların kat aralığı 2-4 arasında değişmektedir. Her katında bir balkon olacak şekilde inşa edilen bu konutlarda pencere sayıları, tek katlı konutlara göre çoğaltılmış ve genişletilmiştir.

Fotoğraf 2.36. Delibekirli Köyü'nde Konutun Büyüklüğü Ailelerin Ekonomik Durumuna Göre Değişmektedir.

Eski konutlarda ekmeğin piştiği ve her evin bahçesinde bulunan tandır yeni konutlarda yerini modern araç-gereçlerine bırakmıştır. Tandır yere çukur kazılarak yapılan bir fırın türüdür. Bu fırın kırsal konutlarda bahçede bulunur. Üstü kapalı, çevresi ateş ve dumanın yayılması için açık olan tandırın kuyu derinliği 130-150 cm. arasında değişmektedir. Tandırda biberli ve katıklı ekmek, buğday ekmeği, kahke ve patlıcan közleme (Ebu Ğannuç) yapılmaktadır. Halk tandırda yaptığı ekmeği derin dondurucuya koyarak saklar ve gerektiğinde tüketir.

Kırsal konutlarda önemli eklentilerden bir diğeri de banyo ve tuvalettir. Gerek eski gerekse yeni konutlarda banyo evin içinde yer alırken tuvalet hem evin içinde hem de dışında bulunmaktadır. Sahada bulunan 4696 kırsal konuttan 3936'sında tuvalet evin içinde, 760'ında ise evin dışındadır. Başka bir ifade ile kırsal konutların %83,8'inde tuvalet evin içinde, %16,1'inde ise evin dışındadır. Sonuç olarak kişilerin sosyal-

ekonomik ve kültürel özellikleri konut şeklini, çatı örtü malzemesini, oda sayısını ve konut katını belirlemektedir. Aileler geleneksek konuttan daha modern ve kullanım alanı fazla olan yeni konutlara doğru imkânları doğrultusunda geçiş yapmaktadır.

Fotoğraf 2.37. Özsoğuksu Köyü'nde Tandırdan Bir Görünüm.

2.3.2.1.1.3.3. Ekonomik Etkinlikler ve Kırsal Çevre İlişkisi

Köy konutlarının tarzları, şekilleri ve kullanım alanları üzerinde doğal çevre ve sosyal etkilerin yanı sıra ekonomik yapının da etkisi vardır. Kırsal nüfusun temel geçim kaynağı olan tarım ve hayvancılık konut eklentilerinin oluşmasında temel faktör olmuştur. Kırsal yaşamda vazgeçilmez unsur olan ahır, samanlık, garaj ve kiler gibi eklentiler ekonomik faaliyetlerin ortaya çıkardığı yapılardır. Bu yapılardan olan ahırlar daha çok büyükbaş hayvancılığın yapıldığı yerleşmelerde fonksiyonel eklenti alanıdır. Ahırların büyüklüğü, hayvan sayısı ve ailelerin ekonomik durumuna göre değişmektedir.

Fotoğraf 2.38. Bektaşlı Köyü'nde Ahırlar Avlu İçinde Konuta Yakın Olacak Şekilde İnşa Edilmiştir.

Geleneksel kır konutlarında ahırlar avlu içinde konuta yakın olacak şekilde bulunmaktadır. Yeni konutlarda ise ahır konuttan uzak ve tamamen bağımsız bir eklenti halini almıştır. Ahırın kapısı demir veya birkaç tahtanın bir araya gelmesiyle oluşan tahta kapılardan yapılmıştır. Küçük ve eski ahırlarda pencere sayısı 1-2 arasında değişirken modern ahırlarda pencere sayısı artmaktadır. Eski ahırlarda ahırlıkların alt kısmı taş veya ahşaptan yapılırken ahşap veya taşın üstüne bir miktar saman serpilmektedir. Modern ve yeni ahırlarda zemin betonarmeden yapılmıştır.

Ahırın hemen yanında bulunan bir diğer eklentide samanlıktır. Saman, ekinlerin harmanda dövülüp taneleri ayrıldıktan sonra kalan, hayvanlara yedirilen ufalanmış saplardır. Samanlık ise samanların koyulduğu yerdir. Samanlıkta sadece hayvanların yemesi için kurutulmuş otlar bulunmaz. Aynı zamanda tahıl ürünleri de kışa hazırlık olarak da muhafaza edilmektedir. Kırsal yerleşmelerde evlerin çevresinde yer alan önemli eklentilerden biriside tezek kalağıdır. Araştırma sahasında yaygın kullanım alanı

olmamasına rağmen sığır, koyun ve manda gibi hayvanların çoğunlukla kış mevsiminde biriktirilen ahır gübresinin su ve samanla iyice karıştırılarak sert bir zemin üzerine yığılmasından elde edilir. Kış mevsiminde enerji kaynağı olarak kullanılan tezeğin sahada en yaygın kullanım alanı Çiloğlanhögü, Reşatlı ve Bektaşlı'dır.

Fotoğraf 2.39. Çiloğlanhöyüğü Köyü'nde Tezek Kalağından Bir Görünüm.

2.3.2.2. Kent Yerleşmeleri: Kırıkhan Kenti

2.3.2.2.1. Kuruluş ve Gelişimi

İnsanların doğal çevre üzerinde bir takım değiştirici etkiler yaptığı ve en önemli etkinin de yerleşmeler kurmakla gerçekleştirdiği bilinmektedir. İnsan eliyle oluşturulan beşerî eserler arasında, şehirlerin ayrı bir yeri ve önemi bulunmaktadır (Arınç, 2001:129). Araştırma sahasında gerek nüfus miktarının en fazla olduğu gerekse şehirsel fonksiyonlar açısından en büyük yerleşim yerini Kırıkhan kenti oluşturmaktadır. Kentin gerisinde bulunan Amanos Dağları'nın kuzeydoğu-güneybatı doğrultulu uzanması yerleşim faaliyetlerini kısıtlamıştır. Kentin güneyinde bulunan Amik Ovası plato yüzeyleri ve uygun topoğrafya ile yeni yerleşmelerin yayılmasına zemin hazırlamıştır.

Araştırma sahasında yerleşmenin tarihi geçmişi daha önce ifade edilmişti. Kırıkhan'da ilk yerleşme çekirdeği günümüzde kentin kuzeyinde Alaybeyli köyü sınırları içinde kalan Darb-ı Sak Kalesi ve çevresidir. Osmanlı Devleti zamanında Belen kazasına bağlı bir nahiyeyken Fransızları işgalinden sonra 1921 yılında kaza merkezi durumuna gelen Kırıkhan bundan sonra hızlı şekilde gelişmiştir. Pazaryeri Alaybeyli köyünden kentteki Kanatlı Caddesi'ne taşınmıştır. Bu cadde günümüzde kentin en eski yerleşim yeriyken aynı zamanda da işlek ticaret alanı olarak fonksiyonunu sürdürmektedir.

Kaymakam Halefzade Süreyya Bey'in 1936 yılında elektriği ve suyu Kırıkhan'a getirtmesiyle kent Amik Ovası'na doğru kuzeydoğu ve güney yönünde gelişme göstermeye başlamıştır. Türkiye Büyük Millet Meclisinin 7 Temmuz 1939 tarihinde Kırıkhan'ı Hatay'ın bir ilçesi olarak tanımasından sonra dairesel olarak gelişmeye başlamıştır. Kent 1950 yılına kadar Kanatlı Caddesi çevresinde kabaca kuzey-güney istikametinde büyümeye devam etmiştir. Kanatlı Caddesi, Kurtuluş Mahallesi, Cumhuriyet Mahallesi, Mimar Sinan Mahallesi, Gündüz Mahallesi ve Yeni Mahalle'nin kesiştiği bir alanda bulunur. Kırıkhan kentinde 1950 yılından sonra sosyal ve kültürel binalar, çeşitli kademedeki okullar ile resmi kurum ve kuruluşların faaliyetleri hızlanmıştır. Bu durumun bir sonucu olarak kent daha önce olduğu gibi merkezden çevreye doğru yani kuzeydoğu-güneybatı doğrultusunda yayılmıştır. Kırdan kente yapılan göçler, iskân ile Amik Gölü'nün kurutularak topraklarının tarımsal amaç için kullanılması gibi etmenler sonucu kent 1960 yılından sonra hızla gelişme ve büyüme göstermiştir.

Kırıkhan kentinin kuzeydoğusunda 1960 yılında yapımına başlanan 408 evin mesken inşaatı 1964 yılında tamamlanmıştır. Bu meskenler 1965 yılında Trabzon ili, Çaykara ilçesinin Zeno, Fotinos ve Şur köylerinden 408 hane heyelan ve sel felaketi sonucunda 1960 yılında kurulan 408 Evler Mahallesi'ne yerleştirilmiştir. Kent 1965 yılından sonra da hızlı şekilde gelişmeye devam etmiştir. Yatay yönlü gelişme, dikey yönlü gelişmeye dönmüştür. Bu tarihten sonra idari yönetim alanlarının yanı sıra, modern sanayi kurum ve kuruluşları açılmıştır. Kentin gelişmesi ve büyümesine bağlı olarak 1970-1975 yıllarında Aydınlı Mahallesi oluşturularak yürüklerin yerleşmesi sağlanmıştır. Yine bu tarih aralığında kent güneybatı yönüne

doğru gelişme göstermiştir. Bunun yanı sıra 1970 yılında Kahramanmaraş/Elbistan'dan gelenler Yeni Mahalleye, Hassa ve İskenderun'dan gelenler Mimar Sinan Mahallesi'ne, Ahıska Türkleri ise Kurtuluş Mahallesi'ne yerleşmişlerdir. Amik Gölü'nün 1955 yılında başlayan kurutma çalışmalarının 1975 yılında tamamlanmasıyla gölün kuruyan alanı tarımsal arazi olarak kullanılmaya başlanmıştır. Bu durumun bir sonucu olarak göç artmış ve kentin gelişimi Amik Ovası'na doğru gerçekleşmiştir. Kentteki hızlı nüfus artışı, şehir fonksiyonlarının 1980 yılından sonra sosyal, idari ve kültürel yönden de gelişimine sebep olmuştur. Tarıma dayalı sanayi ve ticaretin gelişmesi bu tarihten sonrada devam etmiştir. Nitekim kent 1980 yılından sonra kuzeydoğu-güneybatı doğrultusunda gelişmeye devam etmiştir.

Aydınlı, Bahçelievler ve Menderes mahalleleri 1980-2000 yılları arasında gelişirken artan nüfusa bağlı olarak Cumhuriyet Mahallesi, Reyhanlı yolu üzerinde Amik Ovası'na doğru gelişmeye başlamıştır. Kentin güneyinde bulunan Özyörük Mahallesi'ndeki iskan evleri 2001 yılında tamamlanmıştır. Böylece kent Aydınlı Mahallesi'nin güneybatısına doğru yani Özyörük Mahallesi'ne doğru yayılmıştır. Günümüzde planlı kentleşme çalışmalarıyla verimli tarım arazilerinin olduğu Amik Ovası'na doğru yerleşme sınırlandırılmıştır. Bunun yerine yeni yerleşmeler kentin batısı ile kuzeyinde bulunan yamaç arazilerine doğru yönlendirilerek yapılmaya başlanmıştır. Toplam idari alanı 715 km²den oluşan Kırıkhan kentinde ilk nüfus sayımı 1940 yılında yapılmıştır. Bu tarihte 7133 olan nüfus, 1955 yılında 9519'a 1970 yılında 31046'ya, 1990 yılında 68601'e, 2007 yılında 70543'e, 2015 yılında da 78293'e yükselmiştir.

2.3.2.2.2. Kırıkhan Kentinin Yatay ve Dikey Gelişimi

Kırıkhan kenti sahip olduğu kültürel, ekonomik, sosyal fonksiyonlar ve nüfus miktarı ile her yönden hızlı şekilde gelişmesine olarak sağlamıştır. Kent 408 Evler, Alsancak, Alparslan, Aydınlı, Bahçelievler, Barbaros, Cumhuriyet, Çankaya, Fatih, Gazi, Gündüz, Kurtuluş, Menderes, Mimar Sinan, Özyörük ve Yeni Mahalle olmak üzere 16 mahalleden oluşmaktadır. Kurtuluş Mahallesi, Kırıkhan kentinin kuzey kesiminde bulunur. Bu mahalle aynı zamanda şehirde kent çekirdeğinin oluştuğu Kanatlı Caddesi ve çevresini de içine almaktadır. Kuruluş tarihi eski olan bu mahallenin

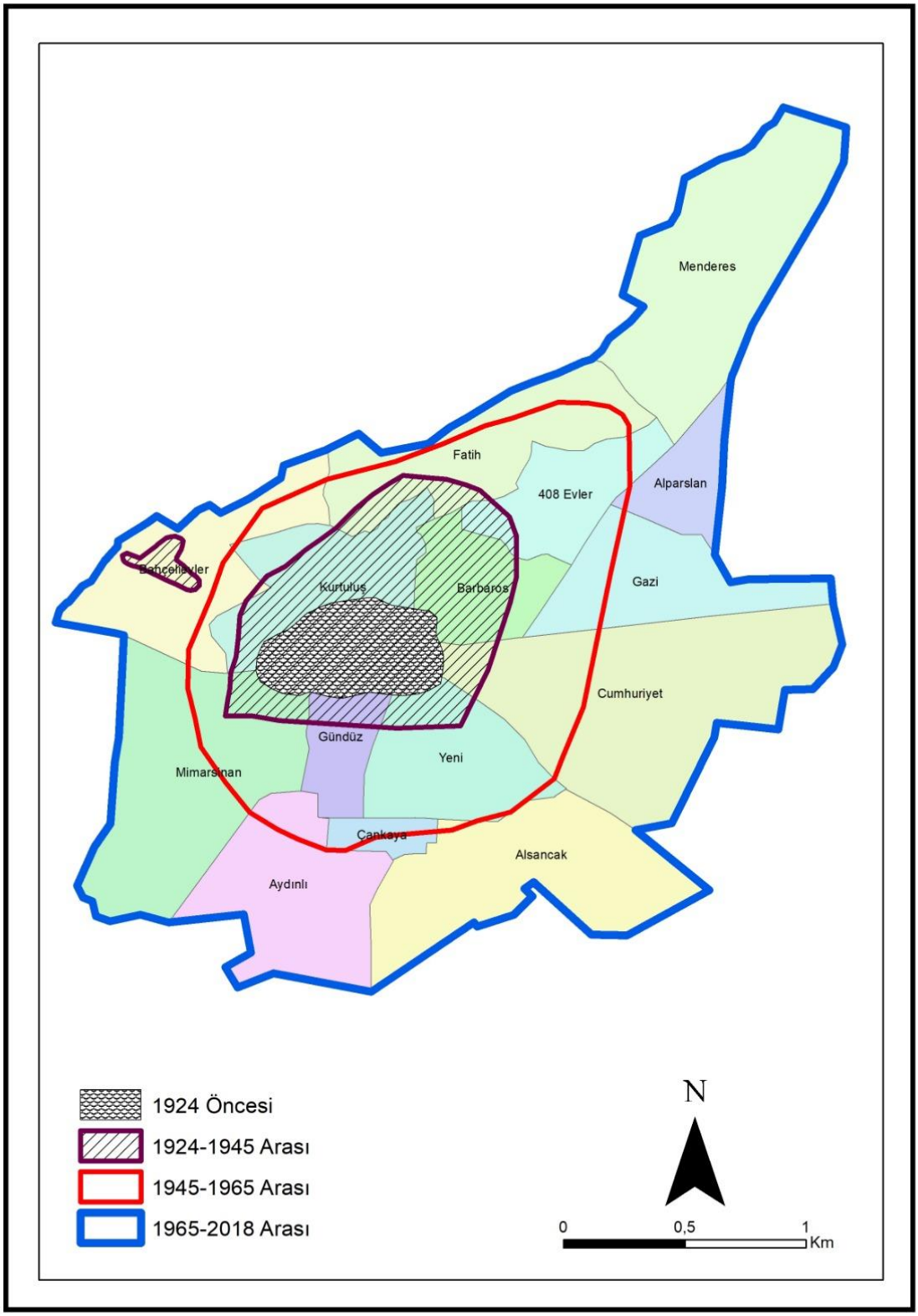
cadde ve sokakları dar, konutlar ise geleneksel yapıya göre tek katlı ve bahçelidir. Yer yer geniş dokulu konutların olduğu bu mahalle aynı zamanda şehirdeki resmi binaların, önemli ticaret alanlarının ilk açılan ilkokul ve caminin de olduğu yerdir.

Bu okullardan olan Kurtuluş İlkokulu'nun binası Fransız Katolikler tarafından yapılarak 1938-1939 öğretim yılında hizmete girmiştir. Bunun yanı sıra bu mahallede Hatay Kırıkhan Anadolu İmam Hatip Lisesi, Özel Kırıkhan Bilim Hastanesi ve Atatürk Parkı gibi kentin önemli kurumları ile sosyal alanları bulunur. Günümüzde Kurtuluş Mahallesi kent nüfusunun %5,7'sine sahiptir. Kentin eski mahallerinden biri olan 408 Evler Mahallesi nüfus artışına bağlı olarak 1965 yılında kurulmuştur. Mahallede yer yer tek katlı ve bahçeli evler bulunurken son yıllarda çok katlı modern binaların yapılmasıyla mahallenin görünümü de değişmiştir. Hızlı nüfus artışı ve kentin gelişimine bağlı olarak kurulan mahalleler ise Cumhuriyet, Mimar Sinan, Barbaros ve Yeni Mahalle'dir. Bu mahalleler aynı zamanda yerleşmenin de en yoğun olduğu yerlerdir. Kırıkhan kentinde 2015 yılı verilerine göre nüfusun %19,2'si Cumhuriyet, %12,5'i Mimar Sinan ve %10,7'si de Barbaros Mahallesi'nde yaşamaktaydı. Nüfusun en fazla olduğu mahalle Cumhuriyet, en az olduğu yer ise Çankaya'dır (Tablo 2.36).

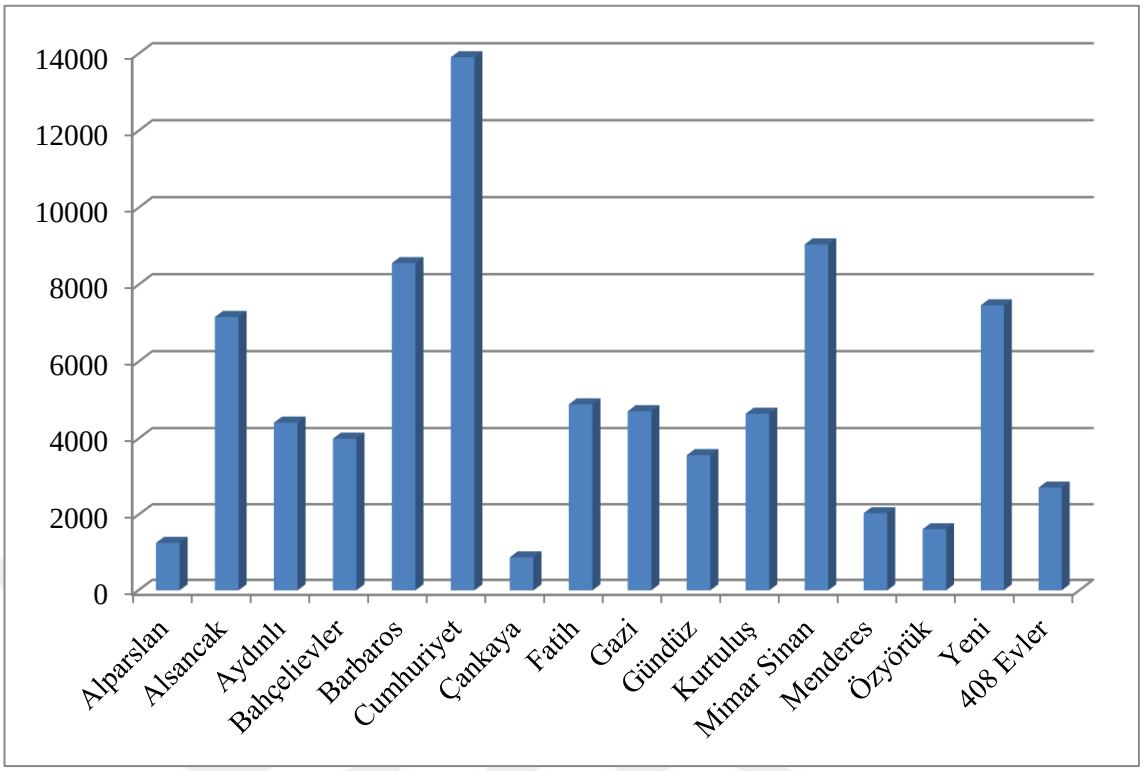
Tablo 2.36. Kırıkhan Kentinde Nüfusun Mahallelere Göre Dağılımı (2015).

Mahalle Adı	**Nüfus Miktarı**	**Oran (%)**
Alparslan	1260	1,6
Alsancak	4531	5,8
Aydınlı	3042	3,9
Bahçelievler	4348	5,6
Barbaros	8306	10,7
Cumhuriyet	14792	19,2
Çankaya	986	0,1
Fatih	4990	6,4
Gazi	4738	6,1
Gündüz	3528	4,5
Kurtuluş	4421	5,7
Mimar Sinan	9687	12,5
Menderes	2052	2,6
Özyörük	1693	2,2
Yeni	7255	9,4
408 Evler	2664	3,4
Toplam	**76921**	**100**

Kaynak: TÜİK ve Kırıkhan İlçe Nüfus Müdürlüğü verileri.

Harita 2.6. Kırıkhan Kenti Yerleşim Alanının Yatay Gelişimi Haritası.

Şekil. 2.16. Kırıkhan Kentinde Nüfusun Mahallelere Göre Dağılımı.

Genel olarak Kırıkhan kenti MÖ.3000 yılına dayanan eski bir yerleşim yeri olup Kurtuluş ve Cumhuriyet mahallelerinin bulunduğu yerde gelişmeye başlamıştır. Hızlı gelişim ve nüfus artışına bağlı olarak 408 Evler, Aydınlı ve Mimar Sinan Mahalleleri kurulmuş ve şehir yatay gelişim ivmesi kazanmıştır. Bununla birlikte gelişen ticaret, sanayi ve şehir fonksiyonları Gazi, Gündüz, Barbaros, Bahçelievler mahallelerinin kurulmasına neden olmuştur. Bu mahallelerin kurulmasına bağlı olarak Cumhuriyet, Kılınçoglu, Mehmet Sakman, Yıldırım Beyazıt, Mustafa Filikçi, Alpaslan Türkeş, Şehit Onur Karasu, Nuriye Civelek, Recep Tayyip Erdoğan ve Necmettin Erbakan Bulvarları çevresinde nüfus yoğunlaşmıştır.

2.3.2.2.3. Kent Konutları ve Nitelikleri

Kırıkhan kentinde konutlar üzerinde tarihi yapı, gelenek-görenek, kişilerin ekonomik durumu ile doğal ve beşerî unsurlar etkilidir. Kentin en eski çekirdeğini oluşturan Kurtuluş ve Cumhuriyet mahalleri etrafında Fransız mimarı tarzında yapılmış tek katlı, iki katlı ve nadir olarak ta üç katlı konutlar bulunmaktadır. Fransızların 1918 yılından başlayarak 1938 yılına kadar bölgeye hâkim olmaları mimari alanda da kendini

hissettirmiştir. Nitekim günümüze kadar ulaşan Fransız mimari örneklerine sahip binaların sayısı çok fazla değildir. Günümüze kadar ulaşabilen binalar ise ya yıkılmış yada terke edilmiştir.

Günümüzde Kırıkhan İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü tarafından kullanılan bina Fransızlar tarafından 1925-1930 yıllarda arasında Kırıkhan Kaymakamlık binası olarak kullanılmıştır. İki katlı olup taştan yapılmış kare planlıdır. Üst katına dört basamaklı merdivenle çıkılan bu binanın ikinci katında üç oda ve küçük balkonlar vardır. Alt giriş katında iki yüksek sütundan içeriye girilmektedir. İkinci katında çok sayıda oda ve bu odalara ait balkonlar bulunmaktadır. Hatay ilinde eski dönemde yapılmış konutların büyük bir kısmında ahşap veya taş görülmektedir (Güçbey, 2012:37). Fransız mimari örneklerine sahip olan binaların çoğu cadde üstünde olup taş işçiliği ve süslemeleri yönünden günümüz konutlarından ayrılmaktadır. Binaların giriş cepheleri kabartma taşlarla süslenmiş olup gösterişli sütunlara sahiptir. İki katlı olan binaların alt katı geniş ve yüksek tabanlıdır. Daha çok konukların ağırlandığı bu katta geniş bir salon ve birkaç oda bulunmaktadır.

Fotoğraf 2.40. Kurtuluş Mahallesi'nde Tarihi Niteliğine Sahip Eski Bir Konuttan Görünüm.

İkinci kat ise yatak odası, mutfak, lavabo, banyo ve çalışma odalarının olduğu bölümdür. Günümüzde tek katlı ve bahçeli, iki, üç ve daha fazla katın olduğu konutlar ise farklı mahallelerde dağılmış durumdadır. Betonarme binalar; Yeni Mahalle, 408 Evler Mahallesi ve Bahçelievler'de, taş malzemeden yapılan konutlar; Kurtuluş Mahallesi'nde, tek ve iki katlı binalar ise Alparslan Mahallesi'nde yoğunlaşmıştır. Göçlere bağlı meydana gelen hızlı nüfus artışı Kırıkhan kentinde son yıllarda modern çok katlı apartmanların da inşa edilmesine sebep olmuştur (Fotoğraf 2.41.).

Kentte modern inşaat malzemeleri ile yapılmış binaların sayısı artarken doğal malzemelerin kullanıldığı binaların oranında hızlı şekilde azalma olmuştur. Betonarme, tuğla ve briketten yapılan ve çoğunlukla 6-8 kattan oluşan apartmanlar kentin geneline yayılmış durumdadır.

Fotoğraf 2.41. Gündüz Mahallesi'nde Çok Katlı Modern Konutlardan Bir Görünüm.

Çatıların birçoğunda güneş panelleri bulunur. Modern konutların çoğu galvanize saç örgülü olup uzun ve geniş balkonlara sahiptir. Konutların kat sayılarına göre

dağılımı incelendiğinde %27,8'i tek katlı, %29,2'si iki katlı, %33,7'si üç katlı, %9,3'ü dört ve daha fazla konuttan oluşmaktadır. Tek katlı konutlar daha çok gelir seviyesi düşük, kentin kırsal nitelikli yerleşmelerine yakın Bahçelievler, Özyörük, Menderes ve Alparslan mahalleri ile kentin çekirdeğini oluşturan Kurtuluş ve Cumhuriyet mahallerinde rastlanılmaktadır. İki odalı bir salon şeklinde olan bu konutların yapı malzemesi briket, taş ve tuğladır. İki ve üç katlı konutlara kentin genelinde rastlanılmaktadır. Konutların neredeyse tamamına yakınının çatısı saçtan yapılmıştır. Bu konutların alt katı ticari iş yeri üst katı ise yaşam alanı olarak kullanılmaktadır.

Fotoğraf 2.42. Kırıkhan Kentinde Tek Tip Konutların Bulunduğu Çankaya Mahallesi'nden Bir Görünüm.

Yaşam alanı olarak kullanılan konutların dışında kamu kurum ve kuruluşları tarafından çalışanlarının barınmasına yönelik yapılan lojmanlarda bulunmaktadır. Kentin çeşitli mahallerinde; PTT, Polis ve Öğretmen Lojmanları yer alır. Sonuç olarak Kırıkhan kentinde konutlar kent çekirdeği ve merkezi iş alanlarında çevreye doğru

farklılaşmaktadır. Gelişigüzel ve plansız şekilde dağılmış olan konutlar kentin görünümünü ve gelişimini olumsuz etkilemektedir.

2.3.2.2.4. Fonksiyon Alanları

Bilindiği gibi fonksiyon mekâna ihtiyaç gösterir ve bunun sonucu olarak kent yerleşmeleri içerisinde her fonksiyona ayrılmış faaliyet sahaları ortaya çıkar. Fonksiyonların mekân içinde düzenlenme şekli şehir strüktürü olarak tanımlanır. Kent strüktürü fonksiyonların çeşitlilik ve büyüklüğüne bağlı olarak şekil kazanmaktadır (Başıbüyük, 1999:292). Kırıkhan kenti kendisine bağlı köy ve mahallerinin yönetim merkezi olmasının yanı sıra ulaşım açısından önemli bir kavşak, tarımsal faaliyet verimliliği açısından da önemli bir çekim merkezi konumundadır. Belirli bir nüfus potansiyeline sahip, sosyal, ticari, ekonomik, eğitim, sağlık, dini ve konut gibi şehre merkeziyet kazandıran fonksiyonların belirlenmesi ve bilinmesi oldukça önemlidir.

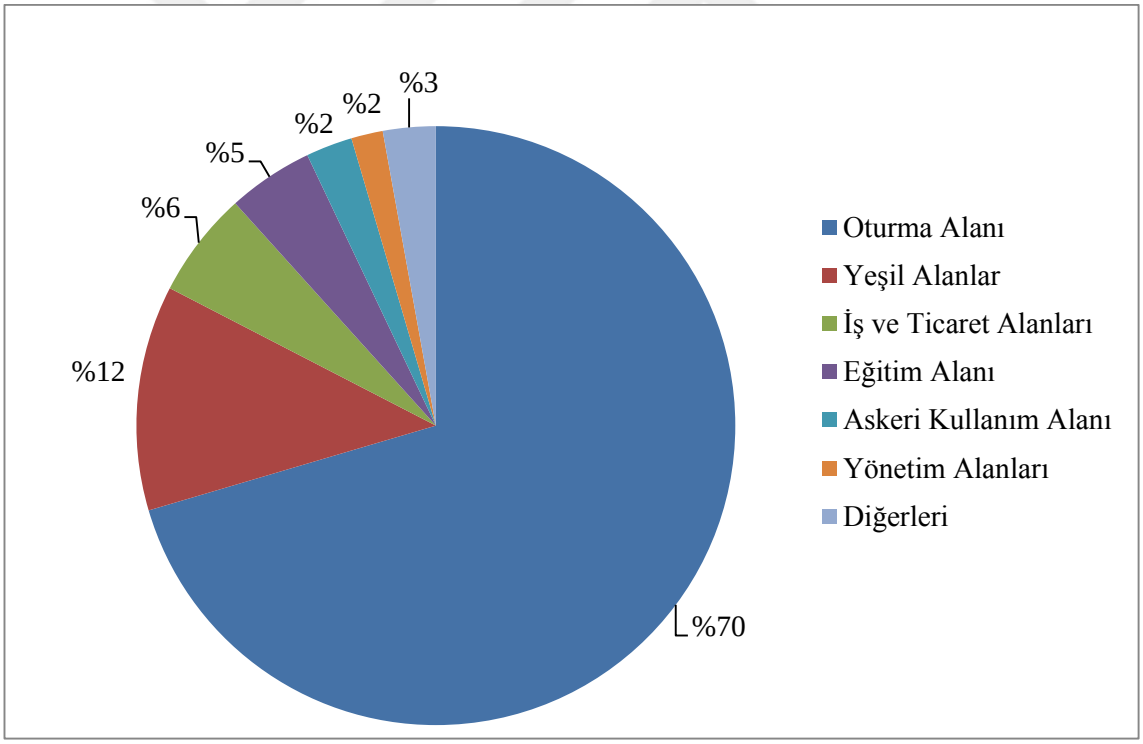

Fotoğraf 2.43. Kırıkhan Kentinden Bir Görünüm.

Tablo 2.37. Kırıkhan Kentinde Fonksiyonel Arazi Kullanışı (2015).

Fonksiyon Alanları	Yüzölçümü (ha.)	Kullanış %'si
Oturma Alanları	5855,8	70,1
Yeşil Alanlar	1015,1	12,1
İş ve Ticaret Alanları	476,9	5,7
Eğitim Alanı	388,4	4,6
Askeri Kullanım Alanı	215,7	2,5
Yönetim Alanları	142,7	1,7
Sanayi Alanları	113,0	1,3
Spor Tesisleri Alanı	93,4	1,1
Sağlık Alanları	74,6	0,8
Dini Alanlar	68,1	0,8
Turizm Tesis Alanları	3	0,02
Toplam	**83423**	**100**

Kaynak: 1/10000 Ölçekli Şehir İmar Planı, 1/100 000 ölçekli topoğrafya haritası ile yerinde yapılan gözlemlerden yararlanılarak hesaplanmıştır.

Şekil 2.17. Kırıkhan Kentinde Fonksiyonel Arazi Kullanışı (2015).

Kentte ilk imar planı çalışması 1945 yılında yapılmış ve 1954 yılında bakanlığın onayı ile yürürlüğe girmiştir. Ancak aradan geçen sürede kentin gelişimine bağlı olarak 1954 yılında onanan planın ihtiyacı karşılayamaması nedeniyle yeni bir plan hazırlanmış ve bu plan 1973 yılında tanzim edilerek bakanlığın onayına sunulmuştur.

Bakanlığın 1973 yılında onayına sunulan planın yetersiz kalmasıyla 1986 yılında yeni imar planı hazırlatılırmış ve kentin gelişimi hazırlatılan bu plan doğrultusunda 2000 yılına kadar devam etmiştir. Her ne kadar geçmişte farklı tarihlerde şehir imar planı hazırlatılsa da şehirdeki bazı mahalleler gelişigüzel inşa edilmiştir. Ancak son yıllarda alınan önlemler ve imar planı değişiklikleriyle bu durumun önüne geçilmiş, çarpık kentleşme ve kaçak yapılaşma giderilmeye çalışılmıştır.

Kırıkhan kentinde fonksiyonel arazi kullanılışının dağılışına bakıldığında şehir 8535,7 hektar alan üzerine dağılmıştır. Şehir genelinde 5855,8 ha.lık alan konut alanı, 1015,1 ha.lık alan yeşil alan olarak ayrılmıştır. Kent içi arazi kullanımı incelendiğinde en geniş alanları oturma alanlarının oluşturduğu dikkat çekmektedir. Oturma alanları hemen hemen kentin her tarafında karışık dağılım göstermesine rağmen konut sayıları ve yoğunlukları 16 mahallede eşit dağılım göstermez.

Tablo 2.38. Kırıkhan Kentinin Mahalleleri, Mahalle Yüzölçümleri ve Konutların Mahallelere Göre Dağılımı (2015).

Mahalle Adı	**Konut Sayısı**	**Yüzölçümü (ha.)**	**Konut Yoğunluğu (Konut/Alan)**
Alparslan	245	61,7	0,5
Alsancak	878	219,3	2,7
Aydınlı	615	153,6	1,9
Bahçelievler	856	214,2	2,5
Barbaros	1525	305,1	3,8
Cumhuriyet	3078	769,5	9,6
Çankaya	320	64,3	0,7
Gazi	867	216,8	2,6
Gündüz	611	152,7	1,8
Fatih	907	226,6	2,8
Kurtuluş	782	195,9	2,3
Mimar Sinan	2167	541,7	6,8
Özyörük	347	86,5	1,1
Yeni	1295	259,2	3,3
408 Evler	470	117,8	1,4
Toplam	**15352**	**3682**	**45,1**

Kaynak: Kırıkhan Belediyesi Kayıtları ve yerinde yapılan anket sonuçlarından faydalanılarak.

Fonksiyonel kullanım alanları içerisinde en çok konutun bulunduğu mahalle Cumhuriyet'tir. Bu mahalledeki 3078 konuttan 987'si ticari işyeriyken, 1973 bina aile konutlarından oluşmaktadır. Kentin doğusunda bulunan bu mahalledeki konut fazlalığı, Reyhanlı yolu üzerindeki iş alanları ile General Şükrü Kanatlı Caddesi gibi ticarethanelerin kenarındaki konumu, arsa arzı ve yeni konut talebinin yüksek olması gibi etmenler Cumhuriyet Mahallesi'nde bina sayılarında artışa sebep olmuştur.

Fotoğraf 2.44. Fonksiyonel Kullanım Alanları İçerisinde En Çok Konutun Bulunduğu Cumhuriyet Mahallesi'nden Bir Görünüm.

Cumhuriyet Mahallesi'nden sonra bina sayısının fazla olduğu diğer mahalleler Mimar Sinan, Barbaros ve Yeni Mahalle'dir. Mimar Sinan Mahallesi kentin güneybatısında yer alırken Toplu Konut İdaresi Başkanlığı'nın yaptığı çok katlı binaların etkisiyle büyümüş ve gelişmiştir. Kent ormanının içinde bulunduğu bu mahallede oturma alanı olarak değerlendirilen 2167 konut bulunmaktadır. Kentin en merkezi konumunda Barbaros Mahallesi'nde aile konut sayısı 1150 ticari konut sayısı ise 345'dir. Barbaros Mahallesi'nin hemen bitişiğinde bulunan ve şehirde yerleşmenin çekirdeğini oluşturan Kurtuluş Mahallesi'nde 782 konut yer alır.

Kurtuluş Mahallesi'nin merkezi konumda olmasından dolayı geçmişte olduğu gibi günümüzde de ticari iş yeri sayısı fazladır. Aile konutlarının az olduğu bu mahallenin kenarında evler tek katlı, eski ve bahçeliyken bu mahallenin merkezinde evlerin kat sayısı 3-4 arasında değişmektedir. Mahalle ölçeğinde en ez konutun olduğu yer Alparslan Mahallesi'dir. Bu mahallede 245 bina bulunurken, bu binaların 173'ü aile konutlarıdır. Antakya-Gaziantep karayolunun çevresinde bulunmasından dolayı dikey yapılaşmanın az olması, Amik Ovası yakınında bulunması sonucu yapılaşmanın verilen yasal izinler doğrultusunda olması gibi etmenler Alparslan Mahallesi'nde konut azlığının sebepleri arasındadır.

Fotoğraf 2.45. Kentin En Az Konuta Sahip Bölgesi Alparslan Mahallesi'dir.

Çankaya ve Özyörük mahalleleri, Alparslan Mahallesi'nden sonra bina ve aile konutu sayısının az olduğu diğer yerlerdir. Çankaya Mahallesi kentin güneyinde, Antakya-Kırıkhan karayolunun sınırlandırıldığı yöne doğru gelişmiştir. Mahallede, bina ve aile konutu sayısının az olmasında mahalle yüzölçümünün az ve mahalledeki meskûn alanlarda daha çok boş alanların olması ile açıklanabilir. Özyörük, Menderes,

Bahçelievler, Fatih gibi mahallelerdeki konutlar kentin kenarında 1970 yılından sonra aileler tarafından kurulan yerlerde oluşmuştur. Bu mahalledeki binalar daha çok aile konutu olarak kullanılmakta, ticari amaç için kullanılan bina sayısı azdır.

Fotoğraf 2.46. Konut Yoğunluğunun Az Olduğu Mahallelerden Olan Çankaya'dan Bir Görünüm.

Kentin iş ve ticaret alanları tarihsel gelişime uygun olarak Kurtuluş, Cumhuriyet ve Barbaros gibi merkezi mahallelerde yoğunlaşmaktadır. Bunun yanı sıra iş ve ticaret alanları General Şükrü Kanatlı Caddesi, Nuriye Civelek Bulvarı, Şehit Erdoğan Karaoğlu Caddesi ile Tayfur Sökmen Caddesi ile bu caddenin çevresinde yoğunluk kazanmıştır. Kentte ticari faaliyet gösteren işyerleri mahallelere dengeli şekilde dağılmayıp merkezden çevre mahalle ve caddelere doğru azalmaktadır. En az işyeri Menderes, Bahçelievler, Özyörük ve Alparslan mahallelerinde bulunmaktadır (Tablo 2.39). İş ve ticaret alanlarının çok büyük kısmının yoğunlaştığı Nuriye Civelek Bulvarı ile General Şükrü Kanatlı Caddesi üzerindeki iş yerleri, binaların giriş ve zemin katlarında, giriş cepheleri dar olan 70-110 m^2 kullanım alanına sahip dükkânlarda halka

hizmet vermektedir. General Şükrü Kanatlı Caddesi kentin iş ve ticaret merkezinin kalbi olup çok sayıda lokanta, pastane, kahvehane, hazır giyim, züccaciye, beyaz eşya ve telefon bayisi gibi çok sayıda işyeri bu cadde ve çevresinde faaliyetlerini sürdürmektedir.

Tablo 2.39. Kırıkhan Kentindeki Konutların Fonksiyonlarına Göre Dağılımı (2015).

Mahalle Adı	**Aile Konutu**	**Ticari İşyeri**	**Kamu İşyeri**	**Sosyal Amaçlı Bina**	**Diğer**	**Toplam**	**% 'si**
Alparslan	173	56	8	1	7	245	1,1
Alsancak	638	178	12	2	11	878	5,7
Aydınlı	291	54	9	4	9	615	4,1
Bahçelievler	493	131	10	2	20	856	5,5
Barbaros	1150	345	12	5	13	1525	9,1
Cumhuriyet	1973	987	19	9	90	3078	20,1
Çankaya	251	45	5	1	18	320	2,1
Fatih	650	231	3	2	21	907	5,9
Gazi	746	92	12	6	11	867	5,6
Gündüz	431	153	8	2	17	611	3,9
Kurtuluş	675	258	24	7	18	982	6,3
Menderes	278	87	11	2	11	389	2,2
Mimar Sinan	1519	589	9	7	43	2167	14,1
Özyörük	230	98	9	1	9	347	2,2
Yeni	1316	212	13	4	34	1295	8,4
408 Evler	324	129	6	2	9	470	3,1
Toplam	**11138**	**3645**	**170**	**58**	**341**	**15352**	**100**

Kaynak: Bina Sayım Cetvelleri, Kırıkhan Belediyesi İmar Müdürlüğü ve Yerinde Yapılan Anket Sonuçları.

Kırıkhan Tapu Müdürlüğü, Kırıkhan Valiliği, Kırıkhan Belediyesi, Kırıkhan İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü, Nuriye Ulviye Civelek Kütüphanesi gibi çok sayıda resmi bina General Şükrü Kanatlı Caddesi üzerinde bulunmaktadır. Kentin diğer önemli iş yeri ve ticaret merkezi olan Alparslan Türkeş Caddesi üzerinde tarım araç-gereçleri, oto galeri, çok sayıda iş yeri ile Mustafa Kemal Üniversitesi Meslek Yüksekokulu yer alır. Kırıkhan Hava Şehitliğinin de bulunduğu Alparslan Türkeş Caddesi'nin Kırıkhan-Reyhanlı çevreyoluna bağlanmasını bu caddenin önemli bir kavşak noktası üzerinde yer aldığının göstergesidir.

Fotoğraf 2.47. Kırıkhan Kentinde İş ve Ticaret Alanlarının Çok Büyük Kısmının Yoğunlaştığı Nuriye Civelek Bulvarı'ndan Bir Görünüm.

Kentin önemli bulvarlarından olan İsmail Turan Bulvarı üzerinde Kırıkhan Devlet Hastanesi, Devlet Bahçeli Bulvarı üzerinde Kırıkhan Otogarı ile ait çok sayıda otobüs yazıhanesi, lokantalar, bakkallar, İrfan Ünal Caddesi ile 329. Sokağın kesiştiği noktada Kırıkhan Sebze Hali, Tayyib Erdoğan Bulvarı üzerinde de oto tamir, bakım atölyeleri ile oto galerileri yoğunlaşmıştır. Kent ekonomisinde önemli yer tutan ticari faaliyetlerin bir kısmı mahalle pazarlarında yapılmaktadır. Bu pazarlardan olan Çarşamba pazarı Cumhuriyet Mahallesi'nde, Cumartesi pazarı Kurtuluş Mahallesi'nde bulunmaktadır. Ticaretin önemli unsurlarından olan hayvan pazarı Pazar günü 3 hektar alan üzerine kentin doğusunda Gazi Mahallesi'nde kurulmaktadır.

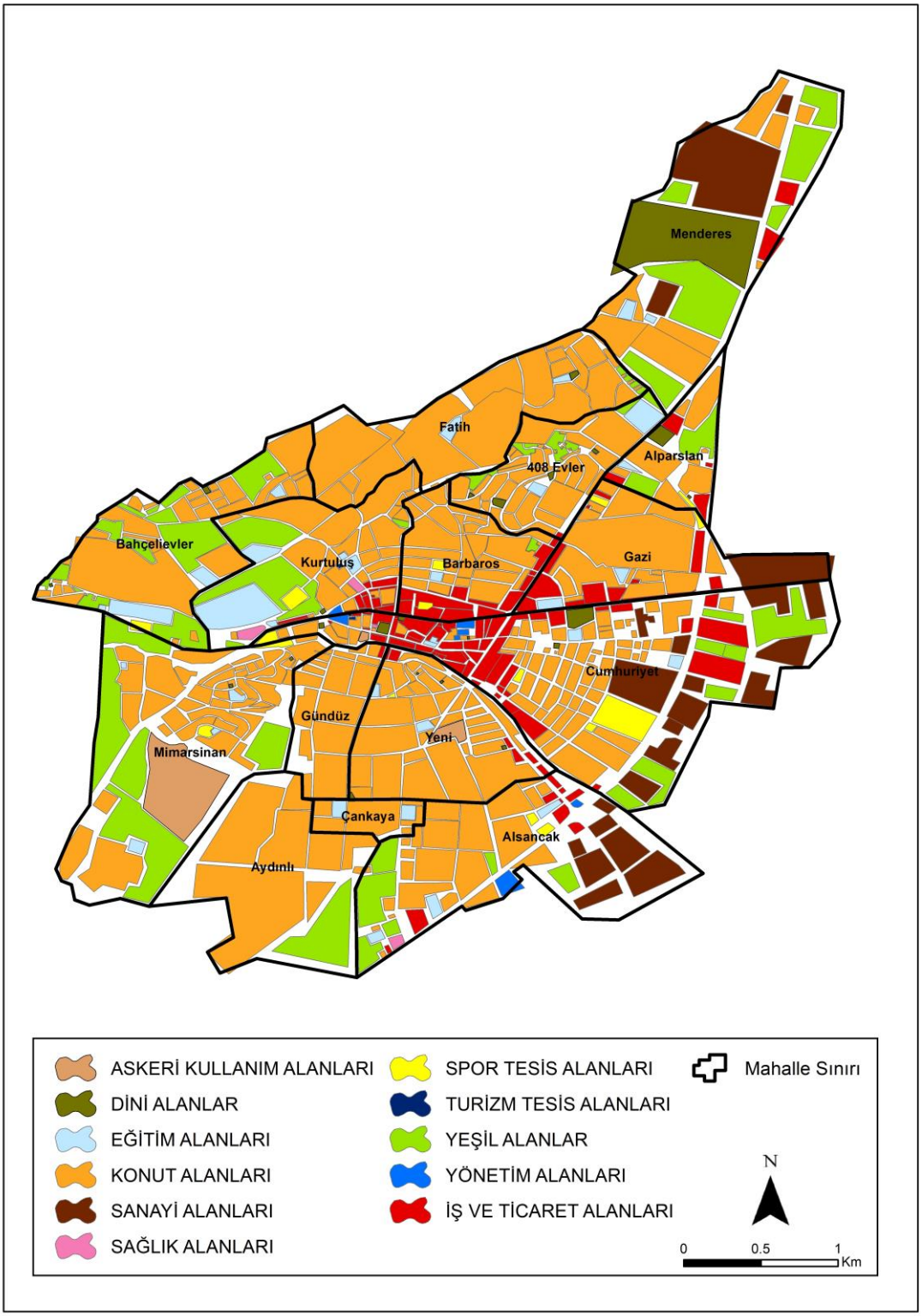
Ticari etki sahası içerisinde olan kırsal alanlara yönelik ticari faaliyetler Alakoyun Mahallesi, Bahçelievler Mahallesi, Muhsin Yazıcıoğlu Bulvarı, Özyörük Mahallesi 680. Sokak üzerinde yoğunlaşmıştır. Bu yerlerde daha çok market, nalbur ve

bakkal gibi perakende ticaretine dayanan iş yerleri faaliyettedir. Şehirde yönetim alanları için ayrılmış alan 142,7 hektardır. Kırıkhan ilçesinin idari yönetim merkezi olan Kırıkhan kentinde çok sayıda kamu kurum ve kuruluşu bulunur. Bu kamu kurum ve kuruluşları kentin çekirdeğini oluşturan ve kolay ulaşılabilen Kurtuluş ve Cumhuriyet Mahalleleri'nde yoğunlaşmıştır.

Fotoğraf 2.48. Kurtuluş Mahallesi'nde Kent Ekonomisinde Önemli Yer Tutan Cumartesi Pazarından Bir Görünüm.

Yönetim alanlarının dağılımı incelendiğinde birçok kamu kurum ve yönetim biriminin General Şükrü Kanatlı Caddesi üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir. Bu cadde üzerinde Kırıkhan Kaymakamlığı ve Belediyesi, Kırıkhan Nüfus Müdürlüğü, Tapu Kadastro Müdürlüğü ve Kırıkhan İlçe Emniyet Müdürlüğü yer alır. Kırıkhan Yani Adliye Sarayı Gazi, İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü Kurtuluş, İlçe Trafik Şube Müdürlüğü Barbaros, Sosyal Güvenlik Kurumu Yeni, Tarım Kredi Kooperatifi Gazi, Posta TT ve Türk Telekom Kurtuluş Mahallesi'nde halka hizmet vermektedir.

Harita 2.7. Kırıkhan Kentinin Fonksiyonel Arazi Kullanılış Haritası (2015).

Bunun yanı sıra İlçe Sağlık Müdürlüğü Barbaros, İlçe Müftülüğü Cumhuriyet, İlçe Gençlik ve Spor Müdürlüğü Kurtuluş, Toprak Mahsulleri Ofisi Gazi, İlçe Jandarma Komutanlığı Cumhuriyet, İlçe Tarım Gıda ve Hayvancılık Müdürlüğü Barbaros, İtfaiye Müdürlüğü Cumhuriyet Mahallesi'nde bulunmaktadır. Şehir yerleşmelerinin önemli fonksiyon alanlarından biri olan park ve yeşil alanlar şehirsel kullanım alanı içerisindeki oranı % 12,1'dir. Parklar mahalleler genelinde düzenli bir dağılım göstermekle birlikte en önemli park alanı Atatürk Parkı'dır. Kurtuluş Mahallesinde bulunan bu park yaklaşık 10 hektar alan kaplamakta ve halkın ihtiyaçlarını karşılayacak kafeterya, oyun alanı ve çay bahçesi gibi pek çok sosyal donanıma sahiptir.

Fotoğraf 2.49. Atatürk Parkı Çeşitli Sosyal ve Kültürel Aktivitelerin Yapıldığı Halkın Dinlendiği ve Yürüyüş Yaptığı Yerlerdendir.

Atatürk Parkı dışında şehirde en çok kullanılan parklar; Atatürk Caddesi ile General Şükrü Kanatlı Caddesi'nin kesiştiği Kasrı Arfan Camisi'nin bitişiğindeki park, İnönü Bulvarı 370. Sokak'ta bulunan çocuk parkı, Mimar Sinan Mahallesi Yavuz Sultan Selim Caddesi üzerindeki çocuk parkı, Gazi Mahallesi 333. Sokak üzerinde bulunan

Şekerci Habeş Dede Çocuk Parkı, Fatih Mahallesi 855. Sokak'taki çocuk parkı, Bahçelievler Mahallesi 551. Sokak'taki çocuk parkıdır. Şehirde halen kullanılan en eski yeşil alan Gündüz Mahallesi, İsmail Turan Bulvarı üzerindeki Kırıkhan Kent Ormanı'dır. Yöre halkının piknik yapma ve mesire alanı olarak kullandığı bu yer 23 hektar alan üzerine kurulmuştur. İki mezarlıktan biri olan Kırıkhan Hava Şehitliği 1933 yılında Osmaniye'de yapılan tatbikatta şehit düşen 4 erin defnedilmesiyle aynı yıl kurulmuştur. Kırıkhan Mezarlığı ise Menderes Mahallesi Gaziantep–Antakya karayolu üzerinde bulunur.

Konut, iş, ticaret ve eğitim alanları dışında fazla kullanım alanına sahip olan askeri alanlar şehir içinde 215,7 hektar arazi kullanımına sahiptir. Cumhuriyet Mahallesi Nuriye Civelek Bulvarı üzerinde bulunan Kırıkhan İlçe Jandarma Komutanlığı geniş bir araziye dağılmış durumdadır. Kırıkhan İlçe Jandarma Komutanlığı dışında kentin güneyinde Topboğazı mevkiinde hâkim tepeye konuşlu olan Topboğazı Jandarma Karakol Komutanlığı ile Güzelce Jandarma Karakol Komutanlığı kentin ve Kırıkhan ilçesinin askeri alanlarını oluşturmaktadır.

Dini alanlar kullanım içerisinde %0,8'lik bir paya sahiptir. Camiler kentin her mahallesinde bulunmakta ancak en çok camii Kurtuluş en az cami ise Çankaya Mahallesi'nde yer alır. Kırıkhan'da çok eski dönemlerden beri merkezi konumunu koruyan Merkez camisi Cumhuriyet Mahallesi'nde bulunur. Bu caminin yanı sıra yine Cumhuriyet Mahallesi'nde bulunan Ulu camisi de cemaati tarafından uzun süredir kullanılmaktadır.

Kırıkhan'da modern ve küçük sanayi kuruluşlarına ayrılan toplam alan %1,3'dir. Kentsel arazi kullanım durumu incelendiğinde %0,1'lik sanayi alanının oldukça düşük olduğu görülmektedir. Buna rağmen şehirde modern ve küçük sanayi kuruluşlarının birçoğu faaliyetlerini kentin kuzeyinde Gaziantep yolu üzeri ile kentin güneydoğusunda çevre yoluna yakın alanda sürdürmektedir. Küçük ve orta işletmeler Kırıkhan Sanayi Sitesi ve Kırıkhan Marangozlar Sitesi'nde toplanmıştır. Cumhuriyet Mahallesi 351. Sokak'ta bulunan Kırıkhan Sanayi Sitesinde 200 dükkan bulunmaktadır. Bu site oto, mobilya gibi çok sayıda ve farklı iş kollarından imalatçıyı barındırır.

Fotoğraf 2.50. Kırıkhan Sanayi Sitesi'nden Bir Görünüm.

Şehirdeki diğer önemli sanayi noktası olan Marangozcular Sitesi'nde 102 dükkân yer alır. Marangozcular Sitesi dışında atölye tipine sayalı sanayi faaliyetleri çeşitli mahallelere dağılmış olduğu dikkat çeker. Cumhuriyet Mahallesi'nde çırçır ve pamuk fabrikaları, Menderes Mahallesi'nde oto tamir ve oto galericiler, Alakoyun Mahallesi'nde KRN İplik Tekstil Sanayi Ticaret A.Ş. gibi çeşitli sanayi fonksiyonları için tahsis edilmiş alanlar bulunur.

Şehirleşmenin önemli belirtilerinden olan spor alanları fonksiyon arazi kullanımı içinde değerlendirildiğinde %1,1'lik bir oranı kapsamaktadır. Spor faaliyetleri için ayrılan alanlar dağınık bir görüntü sergilerken bazı mahallelerde açık veya kapalı spor salonu dahi yoktur. Spor tesisleri kentin en eski mahallerinden olan Kurtuluş ve Cumhuriyet Mahallesi çevresinde yoğunlaşmıştır. En geniş ve donanımlı spor tesisi olan Kırıkhan Şehir Stadyumu 2010 yılında faaliyete geçmiş, 2014 yılında da yapılan genişletme çalışmalarıyla 6500 seyirci kapasitesine ulaşmıştır.

Cumhuriyet Mahallesi Feyzullah Kıyılık Caddesi üzerinde merkezi konumda ve ulaşım avantajına sahip olan bu stat çok sayıda genci ve Kırıkhan Spor'u ağırlamaktadır. Kırıkhan Şehir Stadı dışında, Kurtuluş Mahallesi Öğretmenevi Sokak'ta bulunan Özkan Spor Center, Mimar Sinan Mahallesi'nde yer alan Şen Spor Salonu şehirdeki diğer önemli spor sahalarıdır. Gazi Mahallesi Çevreyolu Caddesi üzerinde bulunan Şahinler halı saha, Alakoyun Mahallesi Antakya-Kırıkhan yolunda bulunan çim halı sahaları amatör oyuncular ile spor okulu öğrencileri tarafından kullanılmaktadır. Cumhuriyet Mahallesi 306. Sokak'ta yer alan Gamze Gümüş Spor salonu karate sporu ile uğraşanlara hizmet vermektedir.

Fotoğraf 2.51. Kırıkhanspor'un Antreman Yaptığı Tesislerden Bir Görünüm.

Fotoğraf 2.52. Şen Spor Salonu Merkezi Konumundan Dolayı Çok Sayıda Sportif Faaliyetlerin Yapıldığı Yerlerden Birisidir.

Kırıkhan kentinde arazi kullanım alanlarının dağılışı içerisinde en az yer kaplayan fonksiyon turizm tesis alanlarıdır. İlk turizm belgeli üç yıldızlı Parlak Resort Hotel, Alsancak Mahallesi Recep Tayyip Erdoğan Bulvarı'nda hizmet vermektedir. Otel tek, çift ve üç süit bir kral dairesi 1 engelli odası olmak üzere toplamda 44 oda 88 yatak kapasitesine sahiptir. Şahin Otel ve Hamam Barbaros Mahallesi, Şehir Erdoğan Karaoğlu Caddesi üzerinde 29 oda ve 55 yatak kapasitelidir. Cumhuriyet Mahallesi Şehir Erdoğan Karaoğlu Caddesi'nde bulunan Kırıkhan Öğretmenevi ve Sanat Akşam Okulu 33 oda 63 yatak kapasiteli olup 10 personel ile üyelerine ve sivil vatandaşlara otel hizmeti vermektedir.

Fotoğraf 2.53. Cumhuriyet Mahallesi Şehit Erdoğan Karaoğlu Caddesi'nde Bulunan Kırıkhan Öğretmenevi ve Sanat Akşam Okulundan Bir Görünüm.

Kırıkhan kenti önemli bir eğitim merkezi olmasının yanı sıra çok sayıda ve farklı eğitim kurumuna da ev sahipliği yapmaktadır. Bu doğrultuda anaokulu, ilkokul, ortaokul, Anadolu ve mesleki liseler ile meslek yüksekokulu, öğretmenevi, kütüphane, sürücü kursu gibi farklı eğitim kurumları için ayrılmış alan 3884 hektardır. Şehirde 6 anaokulu faaliyet göstermektedir. Bu anaokullarından olan Hacı Hayrettin Parlar Menderes Mahallesi'nde, 75. Yıl Anaokulu Cumhuriyet Mahallesi'nde, 15 Temmuz Şehitler Anaokulu Aydınlı Mahallesi'nde, Bahçelievler Anaokulu Bahçelievler Mahallesi'nde, Kırıkhan TOKİ Anaokulu Mimar Sinan Mahallesi'nde ve Amerikan Kültür AKD Kids Anaokulu Kırıkhan şubesi Cumhuriyet Mahallesi'nde yer alır.

Kentte 24 ilkokul, 21 ortaokul ile 10 tane lise bulunmaktadır. Her mahallesine dağılan bu okullar en çok Kurtuluş ve Cumhuriyet mahallelerinde yoğunlaşmıştır. Atatürk İlkokulu ve Ortaokulu ile Zafer İlkokulu Yeni Mahallede, Yatılı Bölge Ortaokulu, Fatih Sultan Mehmet İlkokulu ve Ortaokulu, 75. Yıl İlkokulu, Bahçelievler

İlkokulu ve Ortaokulu, Kırıkhan İmam Hatip Ortaokulu Bahçelievler Mahallesi'nde, Muhammet Çalışlar İlkokulu ve Ortaokulu, Şehit Ahmet Saylak İlkokul ve Ortaokulu Mimar Sinan Mahallesi'nde, 408 Evler İlkokulu ve Ortaokulu ise 408 Evler Mahallesi'nde bulunmaktadır.

Fotoğraf 2.54. Kırıkhan Kentinin Kuzeyinde Bahçelievler Mahallesi'nde Bulunan Bahçelievler Anaokulundan Bir Görünüm.

Bu okulların dışında Kurtuluş Mahallesi'nde Kaymakam Hasan Zenginalp İlkokulu ve Ortaokulu, Gazi Mahallesi'nde Yunus Emre İlkokulu ve Ortaokulu, Alakoyun Mahallesi'nde 100. Yıl İlkokulu ve Ortaokulu, Çankaya Mahallesi'nde Kırıkhan Şehit Hurşit Uzel İmam Hatip Ortaokulu, Barbaros Mahallesi'nde Mehmet Akif Ortaokulu, Menderes Mahallesi'nde Kırıkhan General Şükrü Kanatlı Ortaokulu, Aydınlı Mahallesi'nde Cumhuriyet İlkokulu, Alparslan Mahallesi'nde Gazi İlkokulu eğitim öğretim faaliyetlerine devam etmektedir.

Sayıları ilkokul ve ortaokul kadar olmasa da ortaöğretim kurumları kentin farklı konumlarına dağılmış durumdadır. En çok ortaöğretim kurumunun bulunduğu Kurtuluş Mahallesi'nde Kırıkhan Anadolu İmam Hatip Lisesi, Kırıkhan Kız Teknik ve Meslek Lisesi, Kırıkhan İbn-i Sina Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi, Kırıkhan Kız Anadolu İmam Hatip Lisesi yer alırken, Kırıkhan Endüstri Meslek Lisesi ile Kırıkhan Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi 408 Evler Mahallesi'nde, Kırıkhan Anadolu Lisesi Çankaya Mahallesi'nde; Kırıkhan Gazi Anadolu Lisesi Gazi Mahallesi'nde, Zübeyde Hanım Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi, Kırıkhan Fevzi Çakmak Anadolu Lisesi ile Kırıkhan Kız İmam Hatip Lisesi Bahçelievler Mahallesi'nde bulunmaktadır.

Kırıkhan kentinin tek meslek yüksekokulu Gazi Mahallesi Alparslan Türkeş Caddesi üzerinde bulunan Mustafa Kemal Üniversitesine bağlı Kırıkhan Meslek Yüksek Okuludur. Bünyesinde 1300 öğrenci, 15 öğretim elamanı ile 12 bölümle eğitim-öğretim faaliyetlerine devam eden okul 1992 yılında açılmıştır.

Fotoğraf 2.55. Mustafa Kemal Üniversitesine Bağlı Kırıkhan Meslek Yüksek Okulundan Bir Görünüm.

Eğitim alanları içerisindeki sürücü kursları beş mahalleye dağılmış durumdadır. Bu kurslardan olan Yeni Kırıkhan Sürücü Kursu Kurtuluş Mahallesinde, Hatay Fırat Sürücü Kursu Cumhuriyet Mahallesi'nde, Pac Sürücü Kursu Barbaros Mahallesi'nde, Cesurlar Sürücü Kursu Gazi Mahallesi'nde, 5 Temmuz Sürücü Kursu Barbaros Mahallesi'nde hizmet vermektedir. Ortaokul, ortaöğretim ve üniversite düzeyinde eğitim gören öğrencilere barınma hizmeti veren 4 öğrenci yurdu ve pansiyon bulunmaktadır. Kırıkhan Ortaöğretim Erkek Öğrenci Yurdu ile Selimiye Öğrenci Yurdu Yeni Mahallede, Beyazid-i Bestami Ortaöğretim Erkek Öğrenci Yurdu Alparslan Mahallesi'nde, Fatma Trabzon Kız öğrenci Yurdu da Gazi Mahallesinde hizmet vermektedir. Kentin en önemli kültürel alanlarından olan Kırıkhan Nuriye Ulvive Civelek İlçe Halk Kütüphanesi Kurtuluş mahallesinde yer alır.

Sağlık kurumları birçok mahalleye dağılmış şekilde olan kentte sağlık alanları fonksiyonel kullanım alanları içerisinde 74,6 hektardır. Gerek kentin, gerek çevre ilçelerin en önemli sağlık kuruluşu olan Kırıkhan Devlet Hastanesi Mimar Sinan Mahallesi'nde İsmail Turan Bulvarı'nda yer alır. Bu hastanenin yanı sıra şehirde sağlık hizmeti veren Aile Sağlık Ocakları kentin her tarafına dağılmış durumdadır. Kırıkhan Ağız ve Diş Sağlığı merkezi, Özel Kırıkhan Bilim Hastanesi ile Kırıkhan Devlet Hastanesi Diyaliz Merkezi Kurtuluş Mahallesinde, Özel Can Hastanesi ise Çankaya Mahallesi'ndedir. Eczanelerin büyük çoğunluğu merkez mahallelerden olan Kurtuluş ve Cumhuriyet mahallelerinin ana caddelerinde devlet ve özel hastanelere yakın alanlarda faaliyetlerini sürdürmektedir.

2.3.2.2.5. Kentsel Fonksiyonlar

Bir yerin merkezi yer olarak gelişmesinde en önemli elemanlardan biri de şüphesiz idari fonksiyondur (Karaboran, 1989:89). Kırıkhan kenti idari olarak Hatay iline bağlı bir ilçe olup aynı zamanda ilçenin yönetim merkezidir. Merkeziyetçi bir yönetim benimseyen Roma ve Bizans İmparatorlukları bölgeyi valilik statüsünde asker veya komutanlarının aracılığı ile yönetmişlerdir. VI. yüzyıldan sonra İslam uygarlıkları döneminde yönetim merkezi Şam başta olmak üzere Antakya ve çevresi olmuştur. Abbasiler vali atayarak bölgeyi kontrol altında tutmuşlardır.

Osmanlı Devleti döneminde saha Halep Sancağı'na bağlı bir kaza durumundaydı. Kırıkhan 1523 yılındaki ismi ile Darb-ı Sak olarak anılmakta ve Uzeyr

Nahiyesi'ne bağlı bir sancak durumundaydı. Sancak mutasarrıf denilen kişi tarafından yönetilmiştir. Fransızlar 1918 yılında Hatay'ı işgal ettikten sonra hızlı şekilde sahanın nüfus politikasında değişiklik yapmışlardır. Değişiklik sonrasında araştırma sahası ve yakın çevresinde Ermeni ve Fransız nüfusu ağırlık kazanmıştır. Kırıkhan Fransızlar döneminde, İskenderun Sancağı'na bağlı bir kaza durumundaydı. Bu dönemde Kırıkhan kazasında Beylan, Reyhaniye ve Hacılar nahiyesi bulunmaktaydı. Ağustos 1935 yılında İskenderun Sancağı idare meclisinin kararıyla Beylan'a bağlı olan Bakras, Topboğazı, Soğuksu, Kurtlusarımazi yerleşimleri Kırıkhan'a bağlanmıştır (Tekin, 2010:227). Hatay'ın 1939 yılında Suriye'den ayrılıp Türkiye'ye katılmasından sonra Kırıkhan'ın idari yapısı çok uzun yıllar (1940-1980) fazla bir değişime uğramamıştır. Hatay'da ilk nüfus sayımının yapıldığı 1940 yılında, Kırıkhan ilçesinin etki altına aldığı alan 618 km², nüfusu ise 20542'di. Kırıkhan'ın idari yapısı 1940-1980 yılları arasında değişime uğramamıştır. Bu süre zarfında Kırıkhan ilçesi, Kırıkhan kenti ve Yalangoz bucağı ile 53 köyden oluşmaktaydı. Bu köylerin 46'sı merkez bucağına, 7'si de Yalangoz bucağına bağlıydı. Yalangoz bucağına bağlı olan köyler Demirkonak, İncirli, Karamankaşı, Kamışlar, Camuzkışlası, Narlıhopür ve Kaletepeydi.

Sahanın idari yapısı 1994 yılında Kurtlusoğuksu köyünün belediye statüsüne geçmesi ile değişikliğe uğramıştır. Kurtlusoğuksu 1994-2012 yılları arasında bir belde belediyesiyken 6330 sayılı kanun ile tekrar köy statüsüne dönüşmüştür. Büyükşehir belediye yasanından önce 682 km² olan ilçe yüzölçümü yasanın yürürlüğe girmesiyle 715 km²ye yükselmiştir. Günümüzde 715 km²lik bir alan kaplayan ilçeye merkezin dışında 57 kırsal mahalle bağlıdır. İlçenin merkezi durumunda olan Kırıkhan kentinin belediye sınırları içerisinde de 16 mahalle bulunmaktadır. Günümüzde Kırıkhan'da kamu kurum ve kuruluşlarının büyük bir kısmının bulunduğu hükümet binası ve belediye binası kentin merkezi durumundaki Reyhanlı, Kanatlı ve Cumhuriyet caddeleri üzerinde yer alır. General Şükrü Kanatlı Caddesi üzerinde bulunan hükümet binası içerisinde kaymakamlık, nüfus müdürlüğü, tapu müdürlüğü gibi ilçenin önemli kamu kurum ve kuruluşları bulunmaktadır. Yönetim alanında çalışanların sayısı 1720'dir. Eğitim, Jandarma, Emniyet, Tapu-Kadastro, Belediye ve İlçe Tarım Müdürlüğünde çalışan kişiler kamu sektöründe en yüksek oranda istihdam edilen gruplardır. Kırıkhan kentinin, ilçenin yönetim merkezi olması sebebi ile kentte bulunan bazı kurum ve kuruluşlar kırsal yerleşmelere de hizmet götürmektedir.

Tablo 2.40. Kırıkhan Kentinde Kamu Kurumlarında Çalışanların Kurumlara Göre Dağılımı.

Kamu Kurumu	**Çalışan Sayısı**	**%'si**
Sağlık Personeli	472	40,1
İlçe Müftülüğü	123	10,4
Belediye	79	6,7
İlçe Emniyet	59	5,8
Milli Eğitim Müdürlüğü	56	4,7
Orman İşletme	47	3,9
PTT	45	3,8
Noter	35	2,9
Adliye	30	2,5
Vergi Dairesi	21	1,7
Karayolları Müdürlüğü	19	1,6
Kaymakamlık	18	1,5
Nüfus Müdürlüğü	18	1,5
TEDAŞ Müdürlüğü	16	1,6
Mal Müdürlüğü	16	1,6
Gıda Tarım Hayvancılık	16	1,3
İtfaiye	15	1,2
Ziraat Bankası	13	1,1
Halk Bankası	12	1,1
Kapalı Cezaevi Müd.	9	0,7
Tapu Müdürlüğü	9	0,7
Tarım Kredi Kooperatifi	9	0,7
Halk Eğitim Müdürlüğü	9	0,7
Askerlik Şubesi Başkanlığı	8	0,6
Sosyal Yard.	8	0,6
Toprak Mahsulleri Ofisi	8	0,4
Toplam	**1178**	**100**

Kaynak: Kırıkhan Kaymakamlığı ile Kırıkhan Mal Müdürlüğü verileri.

Kırıkhan kentinde sağlık alanları ve sağlık hizmetleri şehir fonksiyonları içerisinde en önemli ve dikkat çekenidir. Şehirde sağlık hizmetleri İlçe Grup Sağlık Başkanlığına bağlı Devlet Hastanesi ve Aile Sağlık Merkezleri ile özel hastaneler ölçeğinde verilmektedir. Hatay'ın 1939 yılında Türkiye'ye katılmadan önce şehirde sağlık kurumlarının mevcut olduğu görülmektedir. Nitekim şehirde Fransız Mandater döneminden itibaren sağlık hizmetleri konusunda önemli gelişmeler yaşanmıştır. Bu

doğrultuda Fransızlar, 1924 yılında şehirde bir dispanser açmışlardır. Dispanserin yanı sıra yabancıların denetiminde sörlere ait bir hastane de bulunmaktaydı.

Kırıkhan kentinde 1950'li yıllardan sonra nüfusun artmasıyla yetersiz gelen mevcut sağlık hizmetleri nedeniyle 1956 yılında Kırıkhan Devlet Hastanesinin temelleri atılmış ve hastane 1966 yılında hizmete girmiştir. Günümüzde devlet hastanesi geniş kitleye hizmet vermektedir. Kentin İslâhiye, Akbez, Hassa, Reyhanlı ve Kumlu gibi ilçelere yakın olması, sahada taşıt yoğunluğunun en fazla olan karayollarından E-79 karayolunun kenarında bulunması, çevresindeki yerleşmelerin merkezini oluşturması nedeni ile Kırıkhan sağlık fonksiyonları açısından yöre ihtiyacının sağlık hizmetlerini karşılayacak durumdadır.

Fotoğraf 2.56. Geniş Kitlelere Hizmet Veren ve 2017 Yılında Açılan Yeni Kırıkhan Devlet Hastanesinden Bir Görünüm.

Devlet Hastanesi çok eski olduğu için ve ihtiyaçlara cevap veremediğinden dolayı 150 yataklı yeni hastane Mimar Sinan Mahallesi İsmail Turan Bulvarı'nda 2017

yılında hizmete girmiştir. Devlet hastanesi ve ek binasının yanı sıra 2 özel hastanede sağlık hizmeti vermektedir. Özel Kırıkhan Bilim Hastanesi 47 yatak kapasiteli olup doluluk oranı %75, Özel Kırıkhan Can Hastanesi ise 49 yatak kapasiteli olup %49 doluluk oranına sahiptir. Kırıkhan kentinde sağlık fonksiyonları için ayrılmış özel veya belirli bir saha yoktur. Şehirdeki yataklı sağlık kurumlarının dağılışına bakıldığında Özel Kırıkhan Bilim Hastanesi Kurtuluş Mahallesi Erler Caddesi Öğretmenevi Karşısında, Özel Kırıkhan Can Hastanesi ise Çankaya Mahallesi'nde bulunur. Devlet Hastanesinin eski hizmet yeri Cumhuriyet Mahallesi'ndeyken yeni hizmet yeri Mimar Sinan Mahallesi'ndedir. Özel Can Hastanesi E-79 karayolu güzergâhı üzerinde olması nedeni ile hasta nakli ve hastaneye erişebilirdik açısından oldukça önemlidir.

Fotoğraf 2.57. Özel Kırıkhan Can Hastanesi Çevre Yoluna Yakınlığı Sebebiyle Çok Sayıda Hastanın Tercih Ettiği Sağlık Kuruluşlarından Birisidir.

Küçük kapsamlı sağlık kuruluşları olan aile sağlık merkezlerinden 5 tanesi farklı mahallelerde halka hizmet vermektedir. Devlet Hastanesi ve Özel Hastaneler karşısında hastanelerin yükünü azaltan özel muayeneler mevcuttur. Kırıkhan kentinde 7 tane özel

muayene pediatri ve diş alanında hasta kabul etmektedir. Kırıkhan İlçe Sağlık Grup Başkanlığı verilerine göre şehirde 28 eczane bulunmaktadır. Eczanelerin coğrafi dağılışında hastaneye yakınlık ve hastane yatak sayısı, nüfus miktarı, halkın gelir seviyesi ve satın alma gücü ve erişebilirlilik şeklinde sıralanabilir. Bu doğrultuda şehirdeki eczaneler Kurtuluş Mahallesi, Çankaya Mahallesi, Reyhanlı Caddesi üzeri ile Nuriye Civelek Bulvarı üzerinde yer seçmişlerdir. Kırıkhan ilçe grup başkanlığının, sağlıkta dönüşüm projesi kapsamında 2011 yılında Mobil Evde Sağlık Hizmetleri Birimi kronik rahatsızlığı olan yaşlı nüfusa hizmet vermektedir. Mobil Evde Sağlık Hizmetleri Birimi bünyesinde 1 ambulans ile 5 sağlık çalışanı görev yapmaktadır. Kırıkhan kentinde bir diğer önemli sağlık kuruluşu da Kırıkhan Ağız ve Diş Sağlığı Merkezi'dir. Bu merkez Kurtuluş Mahallesi İnönü Bulvarı üzerinde bulunmaktadır.

Fotoğraf 2.58. Kurtuluş Mahallesi İnönü Bulvarı Üzerinde Bulunan Kırıkhan Ağız ve Diş Sağlığı Merkezinden Bir Görünüm.

Diş sağlığı merkezinde diş protezi, dolgu, diş çekimi, kanal tedavisi, diş beyazlatma, ağız kokusu, ağız bakımı ve diş eti hastalıkları tedavisi yapılmaktadır. Bu

hizmetlerin yanı sıra evde sağlık hizmeti ile kronik hastalığa veya yaşlılığa bağlı olarak merkeze gelemeyecek durumda olan kişilere de hizmet vermektedir. Kırıkhan Ağız ve Diş Sağlığı Merkezi dışında Kanatlı Caddesi'nde Ahmet Bozoğlan Diş Protez merkezinde vatandaşları özel muayenehanede tedavi etmektedir Sonuç olarak Kırıkhan kentinde bulunan hastaneler başta kendisine akın kırsal yerleşmelerden ve çevre ilçelerden hasta kabul etmektedir. Sağlık hizmetlerinin kapasitesinin yeterli olmasından dolayı şehir sağlık merkezi haline gelmiştir. Sağlık alanında 490 personel hizmet verirken doktor başına düşen nüfus miktarı 1530, hemşire başına 598, ebe başına ise 1607 kişidir.

Kırıkhan kentinde kültürel fonksiyonlar içerisinde en önemli yeri eğitim almaktadır. Eğitim-öğretim faaliyetleri sadece şehirde değil, şehirden-köye doğru yayılan ve etkisini her alanda gösteren en önemli unsurdur. Eğitim kurumları kent içerisinde farklı konumlara dağılmış olup kentin merkez mahalleleri ile en uç mahallelerde eğitim kurumlarına rastlamak mümkündür. Kırıkhan İlçe Milli Eğitim Müdürlüğüne bağlı 108 okul bulunmaktadır. Bu okullarda toplam derslik sayısı 657, toplam öğrenci sayısı 22815, görev yapan öğretmen sayısı ise 1135'dir. Derslik başına ilkokul ve ortaokullarda 29 öğrenci, ortaöğretimde 30 öğrenci mesleki ve teknik liselerde ise 33 öğrenci düşmektedir.

Tablo 2.41. Kırıkhan Kentinde Eğitim Fonksiyonu İle İlgili Kuruluşlar ve İstihdam Durumu (2015).

Kurumlar	**Çalışan**	**%'si**
Okullar	625	79,1
İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü	78	9,8
Öğretmen Evi	23	2,9
Kırıkhan Meslek Yüksekokulu	16	2,2
Halk Eğitim Merkezi	11	0,1
Diğer	37	4,6
Toplam	**790**	**100**

Kaynak: Kırıkhan İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü verileri.

Şehirdeki 2 İmam Hatip Lisesinde, 4 Mesleki ve Teknik Lisesinde ve 4 Anadolu Lisesinde olmak üzere, 373 öğretmen, 74 idari ve yardımcı personel olmak üzere toplam 447 kişi çalışmaktadır. Meslek yüksekokulunun varlığı kentin sosyal, kültürel ve ekonomik yönden gelişimini olumlu yönde etkilemektedir. Devlet ve özel öğrenci

yurtlarının yetersiz olmasından dolayı öğrencilerin konut talebi ya yeni konutlar yapılarak karşılanmakta ya da var olan mevcut konutlar yüksek fiyatlar ile öğrenciler tarafından kiralanmaktadır.

Fotoğraf 2.59. 408 Evler Mahallesi'nde Bulunan Cemil Meriç Ortaokulunda Çok Sayıda Öğrenci Eğitim-Öğretim Faaliyetlerine Devam Etmektedir.

Şehirde bulunan ortaöğretim kurumunda okuyan öğrencilerin büyük çoğunluğu şehir nüfusuna kayıtlıyken kentin dışında kırsal yerleşmelerde ikamet eden öğrenciler taşımalı eğitim sayesinde eğitim-öğretimine devam etmektedirler. Bu durumun bir sonucu olarak da Kırıkhan kentinin ortaöğretimdeki etki sahası kentin dışına genişlemesine neden olmaktadır. Kurtuluş Mahallesi Şehit Erdoğan Karaoğlu Caddesi üzerinde bulunan Kırıkhan Öğretmenevi şehirlerarası otobüs terminaline 1 km. havaalanına 15 km. uzaklıktadır. Öğretmenevi 11 Kasım 2005 tarihinde ASO unvanını almış olup üye ve sivil vatandaşların ihtiyacını karşılayabilmesi için erkek kuaförü, kahvaltı salonu, oturma salonu, kütüphane, kafeterya ve lokaline sahiptir.

Şehirde örgün eğitim kurumlarının yanında Halk Eğitim Merkezi, Akşam Sanat Okulu, kütüphane, yerel gazeteler, radyolar kültürel yaşamı belirlemekte ve devam ettirmektedir. Akşam Sanat Okulunun yanı sıra Halk Eğitim Merkezi gibi yaygın eğitim kurumlarında da eğitim ve öğretim hizmeti verilmektedir. Bu kurum verdiği ders ve kurslarla halkın bilgi, beceri ve görgüsünü arttırarak meslek edinmelerine katkı sağlar. Kurtuluş Mahallesi Oğuzlar Caddesi'nde bulunan Halk Eğitim Merkezinde resim, gitar, bağlama, keman, çocuk ve bayan giyim, işaret dili, iş güvenliği ve sağlığı, İngilizce okuma yazma, aşçı çırağı, katı ve sıvı yakıtlı kalorifer ateşçiliği, Osmanlıca, Arapça, yabancılar için Türkçe eğitimi olmak üzere çeşitli branşlarda kursiyer yetiştirmektedir. Zengin bir kitap koleksiyonuna sahip olan Nuriye Ulviye Civelek Halk Kütüphanesi Kurtuluş Mahallesi'nde bulunmaktadır. İlçede uzun yıllar hekimlik yapan Dr. Ali Civelek, Ermeni Ortodoks Kilisesi gayrimenkulü olan ve 1931 yılı Fransız yapımı olan binayı satın alarak merhum eşi Nuriye Ulviye Civelek adını yaşatmak üzere ve değiştirilmemesi kaydı ile kütüphane olarak kullanılması için bağışlamıştır. Kütüphanenin 2015 yılı itibariyle 22000 kitap ve 9780 kayıtlı üyesi bulunmaktaydı.

Fotoğraf 2.60. Kurtuluş Mahallesi'nde Bulunan Nuriye Ulviye Civelek Halk Kütüphanesinden Bir Görünüm.

Kentte kültür fonksiyonunu belirleyen diğer bir unsur da gazeteler, radyo ve televizyonlardır. Kırıkhan'ın Fransız yönetiminde olduğu 1935 yılında mizah-gazete türünde olan Dalkavuk adlı gazete bulunmaktaydı (Eriş ve Çoruh, 2015:257). Günümüzde Son Dakika, Kırıkhan Olay, Dağyeli, Hatay Vatan ve Erol Ekspresi gazeteler günlük olarak basılmaktadır. Bu gazeteler dışında internetten okunan Kırıkhan Ekspres gazetesi de bulunmakladır. Vardılar Grup bünyesinde faaliyet gösteren radyo ve internet yayını yapan medya grubunda toplam 36 kişi çalışmaktadır.

Kırıkhan'ın Fransızlar tarafından işgal edildiği yıllarda gençleri bir arada tutan en önemli etmen spordu. Günümüzde 3. Ligde top koşturan Kırıkhan spor 1938 yılında kurulmuştur. Kırıkhan sporun maçlarını oynadığı şehir stadı 3500 kapasiteli olup 2011 yılında tamamen yenilenmiş ve modern bir görünüme kavuşmuştur. Kentin kültür fonksiyonları dâhilinde olan camiler 16 mahalleye dağılmıştır. Çeşitli mahallelere dağılmış 40 camide 43 din adamı görev yapmaktadır. Kırıkhan ilçe müftülüğünün bünyesinde 20 kuran kursu aktif olarak eğitim vermektedir. Kanatlı Caddesi üzerinde bulunan Çarşı Camii kentin en eski camisiyken Beyazıt-i Bestami Hz. Türbesindeki cami yurtiçi ve yurt dışından ibadete gelenler tarafından ziyaret edilmektedir.

Kültürel fonksiyonlar kenti her açıdan geliştirirken ilçede sinema ve tiyatro salonlarının bulunmayışı büyük bir eksikliktir. Sinema ve tiyatro izlemek isteyenler Kırıkhan kentine yakın ilçelere giderek bu eksikliklerini kapatmaktadır. Kentin bir diğer eksiği olan kültür merkezi Karataş Mevkiinde TOKİ arazisine yapılmaktadır. Bu merkezde 576 kişilik çok amaçlı salon, fuaye, 1 adet sergi salonu, 2 adet atölye, 1 adet halk oyunları salonu, 1 adet kütüphane ve 2 adet okuma salonu bulunmaktadır.

Kırıkhan kenti tarihin her döneminde yolların kesiştiği bir kavşakta bulunduğu için gelişmiş bir ulaşım ağına sahiptir. Kırıkhan-Ceylanlı, İskenderun'dan Halep'e olan yolların geçiş noktası üzerinde bulunmaktaydı. İskenderun Sancağı'nın 1918 yılında toplam karayolu ağı 87 km.dir. Bu karayolu ağı içerisinde İskenderun-Topboğazı-Kırıkhan yolu da dâhildi. Kırıkhan-Hacılar (35 km) yolu 1928 yılında sancak idaresi tarafından yapılmıştır. Şehirde 1930 yılından sonra yapılan çalışmaların çoğunda Fransız mimarların etkisi görülmektedir. Bu tarihten sonra araştırma sahasında yol, tünel ve köprü yapım çalışmaları hızlanmıştır (Tekin, 2010:238).

Günümüzde E-79 karayolu olarak bilinen Antakya ve Gaziantep'i birbirine bağlayan bu yol kentin doğusundan geçmektedir. Kentin doğusundan geçen E-79 karayolu Kırıkhan'a bağlı olan Topboğazı mahallesi mevkiinde E-5 karayolu ile birleşmektedir. Bu yol ile Belen geçidi üzerinden Türkiye ve Avrupa'nın her yerine ulaşım imkânı sağlanmaktadır. Topboğazı E-5 bağlantı noktası ile ulaşılan diğer bir güzergâh Antakya-Samandağ-Lazkiye ile Antakya-Yayladağı-Suriye'dir. Bu yolların dışında Amik Ovası'nı kat edip Reyhanlı ve Suriye'ye ulaşan Kırıkhan-Reyhanlı karayolu kentin güneydoğusundan geçmektedir.

Fotoğraf 2.61. Antakya ve Gaziantep'i Birbirine Bağlayan E-79 Karayolu Kırıkhan Kentinin Doğusundan Geçmektedir.

Cumhuriyet Mahallesi, Devlet Bahçeli Bulvarı üzerinde bulunan yeni Kırıkhan Otobüs Terminali'nin yeni hizmet binası 2010 yılında hizmete girmiştir. Eski otogar Barbaros Mahallesi'ndeyken ulaşım yoğunluğunu karşılayabilmesi için yeni yapılan binasına taşınmıştır. Çevre yoluna yakın olan otogar 14,5 dönüm üzerinde kurulmuştur. Otogarın içinde 19 yazıhane, lokanta, market, berber, mescit, oto yıkama ve çay ocağı

bulunmaktadır. Devlet Bahçeli Bulvarı üzerinde bulunan yeni Kırıkhan Otobüs Terminali daha çok köylere ve yakın ilçelere yolcu taşımak için kullanılmaktadır. Kırıkhan kenti ile çevre köyleri arasında ulaşım 34 adet yolcu minibüsü ile yapılmaktadır (Fotoğraf 2.62.).

Fotoğraf 2.62. Cumhuriyet Mahallesi Devlet Bahçeli Bulvarı Üzerinde Bulunan Yeni Kırıkhan Otobüs Terminalinden Bir Görünüm.

Kırıkhan-Antakya, Kırıkhan-İskenderun arası yolcu taşımacılığı ise 75 adet yolcu minibüsü ile sağlanmaktadır. Şehirlerarası yolcu taşımacılığı ise Topboğazı mevkiinde bulunan otobüs terminalinden yapılmaktadır. Burada bulunan otobüs yazıhanelerinden günün her saati Adana, Mersin ve Urfa'ya otobüs kalkerken İstanbul varışlı otobüs sayısı 4'tür. Şehir ticaretinin en yoğun olduğu alanlardan olan Nuriye Civelek Caddesi Kanatlı Caddesi ve Reyhanlı Caddesi aynı zamanda kentin en işlek kavşak noktalarının olduğu yerlerdir. Kent içi ulaşımda en çok kullanılan taşıt aracı motosiklettir. Kırıkhan İlçe Trafik Tescil ve Denetleme Büro Amirliğine 2015 yılı sonu itibarıyla 32515 tane motorlu araç kayıtlı bulunmaktadır. Kırıkhan İlçe Emniyet

Müdürlüğünün 2015 yılı verilerine göre 12845 motosiklet kayıtlıyken bunu sırasıyla 11454 otomobil ile 3436 traktör takip etmektedir (Tablo 2.43).

Fotoğraf 2.63. Şehirlerarası Yolcu Taşımacılığında Önemli Bir Yere Sahip Olan Topboğazı Mevkiinde Otobüs Terminalinden Bir Görünüm.

Önemli kavşak noktaları üzerinde bulunan Kırıkhan kentinde ulaşıma bağlı yan sanayi kolları da gelişme göstermiştir. Motosiklet ve oto tamirciliği, oto lastik, araba ve motor yedek parçası ile oto yıkama ulaşıma bağlı olarak gelişen sanayi kollarıdır. Bu sanayi kollarının dışında ulaşım fonksiyonuna bağlı olarak gelişen iş kolları da bulunmaktadır. Yeni otogar çevresinde tezgâhta yöresel gıda maddeleri satışı ile başta şehirde olmak üzere 7'ye yakın lokanta sahada ulaşım fonksiyonuna bağlı ortaya çıkan iş yerleridir. Ulaşım fonksiyonu alanında çalışanların sayısı 123'dir. Şehir içi ulaşımında toplu taşıma araçları taksiler ve özel otomobillerden yararlanılır. Şehir içi ulaşımında en fazla yolcu belediye otobüsleri ile taşınmakta olup 32 adet yolcu minibüsü vatandaşların taşınmasında kullanılmaktadır. Yolcu minibüsü dışında 12 adet

ticari taksi şehir içi ulaşımında kullanılırken belediye otobüsleri ile 5 farklı güzergâha seferler yapılmaktadır.

Tablo 2.42. Kırıkhan Kentinde İlçe Emniyet Müdürlüğüne Kayıtlı Taşıt Sayıları (2015).

Taşıt Cinsi	**Sayısı**	**%'si**
Motosiklet	12845	40,1
Otomobil	11459	35,8
Traktör	3437	10,7
Kamyonet	2551	7,9
Minibüs	728	2,2
Kamyon	476	1,4
Çekici	369	1,6
Otobüs	119	0,3
Ambulans	8	0,1
Kurtarıcı	6	0,1
İtfaiye Aracı	4	0,1
Toplam	**32002**	**100,0**

Kaynak: Kırıkhan İlçe Emniyet Müdürlüğü verilerinden.

Kentlerin hızlı şekilde büyümesinde etkili olan en önemli fonksiyonlardan birisi ticarettir. Ticaret ekonomik değeri bulunan ürünlerin, malların değiştirilmesi, satılması veya alınması için kullanılan bir terimdir. Kırıkhan kenti tarihin her döneminde ticaretin odak noktasında, Asya ve Ortadoğu'ya giden yollar üzerinde bulunmaktaydı. Günümüzde tarım fonksiyonundan sonra araştırma sahasında en fazla uğraşılan geçim kaynağı olan ticaret Kırıkhan kentinin etki alanının belirlenmesinde ve gelişmesinde oldukça önemlidir. Ticaret sadece Kırıkhan kentinin değil kırsal yerleşmeleri de etkisi altına alan en önemli fonksiyonlardan birisidir. Ticaretin gelişmesinde etkili olan diğer unsurda Kırıkhan kentinin D-825 devlet karayolu üzerinde bulunmasıdır. Antakya-Gaziantep karayolu Kırıkhan kentinin doğusundan geçerken Kırıkhan'a bağlı Topboğazı köyü Antakya-Adana-Mersin, Osmaniye hattı üzerinde bir kavşak noktası görevindedir. Bu kavşak noktalarında Kırıkhan kentinde üretimi yapılan ürünler şehirlerarası ve yurtdışına kolay ve hızlı bir şekilde ulaştırılmakta veya ticareti yapılmaktadır.

Kırıkhan kentinde ticaret faaliyetlerinde 2175 kişi çalışmakta olup 2015 yılı itibarıyla Kırıkhan Sanayi ve Ticaret Odasına kayıtlı üye sayısı 864'dir. Şehirde tarım ve sanayi ürünlerinin ticaretini yapan ticarethanelerin yanında perakende gıda satışı

yapan işletmeler önemli bir sayı teşkil etmektedir. Tablo 2.43'den de anlaşılacağı üzere şehirde ticari işyerlerinin çoğu perakendecilik ile uğraşan işletmelerden oluşmaktadır. Şehirde 192 bakkal, 15 pastane, 20 kasap, 3 manav, 8 kuruyemiş ve 18 şarküteri bulunmaktadır. Bu işletmeler şehir halkının yanı sıra kırsal yerleşmelerde yaşayan vatandaşlara da hizmet vermektedir (Tablo 2.43.).

Tablo 2.43. Kırıkhan Kentinde İş Kollarına Göre Ticarî İşyerleri ve İstihdam Edilen İşgücü (2015).

İş Kolu	**Sayısı**	**%'si**	**Çalışan İşgücü**
Bakkal	192	22,2	348
Oto Yıkama	135	17,5	274
Kuaför	79	9,1	237
Lokanta-Restoran	68	7,8	189
Kahvehane	37	4,2	92
Cep Telefonu Bayi	37	4,2	76
Fırın	35	4,1	124
Elektrikçi	23	2,6	35
Elektronik Eşya	21	2,4	41
Kasap	20	2,3	46
Şarküteri	18	2,1	52
Hırdavatçı	17	1,9	57
Gözlükçü	17	1,9	51
Terzi	17	1,9	58
Kuyumcu	16	1,8	48
Pastane	15	1,7	56
Akaryakıt İstasyonu	15	1,7	60
Yufkacı	13	1,5	38
Züccaciye	9	0,1	27
Kuruyemiş	8	0,9	17
Kahvehane	8	0,9	32
Tuhafiye	7	0,8	15
Kargo Şirketi	6	0,6	25
Kırtasiye	6	0,6	14
Camcı	5	0,5	34
Fotografçı	4	0,4	14
Matbaa	4	0,4	34
Manav	3	0,3	15
Aktar	2	0,2	6
Balıkçı	2	0,2	7
Toplam	**864**	**100**	**2175**

Kaynak: Kırıkhan Bel. İmar ve Zabıta Müd. kayıtları ve yerinde yapılan tespitlerden

Şehirde ticaret fonksiyonu General Şükrü Kanatlı Caddesi, Nuriye Civelek Bulvarı, Reyhanlı Caddesi boyunca yoğunluk kazanmıştır. Kentin merkez kısmını oluşturan Kurtuluş ve Cumhuriyet Mahalleleri, ticaretin yoğun olduğu Reyhanlı ve Nuriye Civelek Bulvarına bağlanmakta olup bu alanlar aynı zamanda kentin en önemli ticarethanelerinin olduğu yerlerdir. Belediye binasının bulunduğu Kanatlı Caddesi'nden Nuriye Civelek Bulvarı'na kadar olan sahada bulunan dükkânlarda beyaz eşya, giyim, kundura, bakırcı, demirci, kasap, manav gibi küçük işletmeler radyal bir şekilde dağılmıştır. Şehirde ticaretin canlı olduğunun diğer bir göstergesi de bulunan banka sayısının fazlalığıdır. Cumhuriyet Mahallesi, Kanatlı Caddesi (Akbank), Barbaros Mahallesi, General Şükrü Kanatlı Caddesi (Denizbank), Kanatlı Caddesi (Garanti Bankası), Kurtuluş Mahallesi, Kanatlı Caddesi (Halkbank), Barbaros Mahallesi, General Şükrü Kanatlı Caddesi (İş Bankası), General Şükrü Kanatlı Caddesi (Vakıfbank), Barbaros Mahallesi Şehit Erdoğan Karaoğlu Caddesi (Yapı ve Kredi Bankası) ile Yeni Mahalle, Recep Tayyip Erdoğan Bulvarı (Ziraat Bankası) üzerinde banka şubeleri bulunmaktadır.

Fotoğraf 2.64. Kentte Ticaretin Yoğun Olduğu Kahramanlar Caddesi'nden Bir Görünüm.

Kırıkhan kentinde hizmet ve ticaret fonksiyonundan sonra en fazla çalışanın olduğu fonksiyon sanayidir. Nitekim 2015 yılı itibariyle şehirde çalışan nüfusun %29,4'ü sanayi fonksiyonunda istidam edilmiştir. İstihdam edilen nüfusun büyük bir kısmı tarıma dayalı sanayi tesislerinde çalışmaktadır. Sanayi tesislerinin gelişmesinde tarım ve tarımsal faaliyetler önemli rol oynamıştır. Şehirde bulunan sanayi iş yerlerinin sayısı 795'tir. Bu iş yerlerinde çalışanların %72'si atölye tipi sanayi faaliyetlerinde çalışmaktadır Atölye tipi iş yerlerinin büyük bir kısmı oto tamir ve bakım, marangoz, tarım araç gereçleri üretimi, demirci, oto lastik ve oto boya en fazla bulunan sanayi işyerleridir.

Tablo 2.44. Kırıkhan Kentinde Atölye Tipi Sanayi Tesisi ile Modern Sanayi Tesisi Sayısı ve Bu İşletmelerdeki İstihdam Edilen İşgücü (2015).

İş Kolu	**Sayısı**	**%'si**	**Çalışan İşgücü**
Oto Tamir Atölyesi	98	31,4	294
Oto Elektrikçi	46	14,7	138
Marangozhane	40	12,8	89
Ekmek Fırını	35	11,2	124
Prese-Çırçır	29	9,2	178
Ziraat Aletleri Tamir	15	4,8	62
Demirci Atölyesi	14	4,4	32
Pamuk İşleme Tesisi	7	2,2	37
Yağ Fabrikası	6	1,9	31
Pimapen Üretim Atölyesi	5	1,6	26
Hazır Yemek Üretimi	5	1,6	58
Mermer Atölyesi	4	1,2	19
Mısır Kurutma Tesisi	2	0,1	21
KRN İplik	1	0,03	45
Karo İmalathanesi	1	0,03	15
Mert Genç Salça	1	0,03	32
Koruma Klor Alkali Sanayi ve Ticaret A.Ş	1	0,03	215
Aral Tekstil	1	0,03	35
Ergün PVC ve Kapı Sistemleri	1	0,03	53
Toplam	**312**	**100**	**1504**

Kaynak: Kırıkhan Belediyesi kayıtları, Kırıkhan Esnaf ve Sanaatkarlar Odası kayıtları, sahada yapılan anket ve mülakatlar.

Traktör römorkları ve su tankerleri üreten küçük imalathanelerde şehirde atölye tipi sanayi faaliyetlerini oluşturmaktadır. Oto tamir ve bakım atölyeleri Recep Tayyip Erdoğan Bulvarı ile Nuriye Civelek Bulvarı boyunca sıralanmıştır. Sanayi faaliyetlerini yürüten iş yerleri şehirde farklı mahallelere dağılmış durumdadır. Faal durumda olan Aral Tekstil ve KRN İplik Alakoyun Mahallesi Karadurmuşlu Caddesi üzerinde bulunmaktadır. Karen (KRN) İplik Teksti San ve Ticaret Anonim Şirketi tekstil sektöründe pamuk, tekstil elyafı, iplik, kumaş, boya ve hazır giyim alanlarında üretici pazarlamacı olarak hizmet vermektedir. KRN İplik 2015 yılında 5000 bin ton üretim hacmine ulaşmıştır.

Fotoğraf 2.65. Gürcüler Oto Lastik Bakım ve Tamir Atölyesi Kırıkhan Kentinde Yeni Adliyenin Karşısında Bulunmaktadır.

Sanayi kuruluşlarının bir kısmı faaliyetlerini marangozlar sitesinde sürdürmektedir. Marangozların 107 ortak ile kurdukları bu sitede 200 işyeri bulunmaktadır. Günümüzde 40 marangoz atölyesinin faaliyetlerine devam ettiği sitede toplam 89 kişi çalışmaktadır. Marangozlar sitesinin yanı sıra 4 mermer atölyesinde

toplam 19 kişi istihdam edilmiştir. Bu atölyelerden olan Fettahoğlu Mermer Cumhuriyet Mahallesi E-5 Karayolu üzerinde, Can Mermer Cumhuriyet Mahallesi İrfan Önal Caddesi'nde, Karadeniz Mermer Alüminyum Doğrama Cumhuriyet Mahallesi E-5 karayolu üzeri ile Karosan Karo Mermer Alakoyun Mahallesi çevre yolu üzeri ilk kavşakta faaliyetlerini sürdürmektedir.

Fotoğraf 2.66. Alakoyun Mahallesi'nde Faaliyetlerine Devam Eden Mert Genç Salça Tesisinden Bir Görünüm.

Alakoyun Mahallesi'nde 2010 yılında kurulan Mert Genç Salça ekonomik değeri olan tarım ürünlerini yurt içinde ve yurt dışında gıda sektöründe faaliyet gösteren şirketlere pazarlar. Bu kuruluşta 35 kişi istihdam edilmiştir. Atölye Tipi sanayide olduğu gibi modern sanayi tesislerinin büyük çoğunluğu tarım ve tarımsal ürünlerin işlenmesi üzerine kurulmuştur. Modern tesisler içerisinde çırçır, prese, yağ, iplik ve klor önemli bir yere sahiptir. Nitekim son 20-25 yılda tarıma dayalı ekonominin büyük bir sıçrama gösterdiği Kırıkhan kentinde 27 çırçır ve prese fabrikası, 2 tekstil, 6 yağ, 2

mısır kurutma tesisi, 2 iplik fabrikası ile ÇUKOBİRLİK'e ait 1 özel sektöre aidat 7 adet pamuk fabrikası faaliyet göstermektedir.

Fotoğraf 2.67. Kentte Bulunan 27 Pamuk Çırçır ve Prese Fabrikalarından Birisi Olan Türkoğlu Çırçır Tesisinden Bir Görünüm.

Şehirde bulunan pamuk çırçır ve prese fabrikaları farklı mahallelere dağılmıştır. Öztürk Önder Pamuk çırçır Cumhuriyet Mahallesi Çevreyolu Caddesi'nde, Bilgi Pamuk Yeni Mahalle Karadurmuşlu yolu üzerinde, Ergün Pamuk Gazi Mahallesi çevreyolu Sokak'ta, Kodaz Çırçır Cumhuriyet Mahallesi çevreyolu üzerinde, Akkoza Çırçır ve Prese Fabrikası Alakoyun Mahallesi Karadurmuşlu yolu üzerinde, Altınkoza Pamuk Pamuk tekstil Alakoyun Mahallesi Karadurmuşlu Caddesi, Akçıl Çırçır Prese ve Tarım ürünleri Fabrikası Gazi Mahallesi, Çağan Çırçır Fabrikası Gazi Mahallesi çevreyolu yolu üzerinde bulunmaktadır.

Modern sanayi tesisleri içerisinde Koruma Klor Alkali Sanayi ve Ticaret A.Ş., Ergün PVC ve Kapı Sistemleri önemli bir yere sahiptir. Koruma Klor Alkali Sanayi ve

Ticaret Anonim Şirketi 2007 yılında Menderes Mahallesi'nde 4200 m^2 alan üzerinde kurulmuştur. Tesis 100 ton klor ve 115 ton kostik üretim kapasitesine sahiptir. Tesis Türkiye'nin güney, güneydoğu ve doğu bölgelerinin yanı sıra Orta Doğu ülkelerine sudkastik, sıvı klor, hidroklorik asit, sodyum hipoklorit ve demir-klörür üretimini gerçekleştirerek satış ve ihracat yapar.

Fotoğraf 2.68. Kırıkhan Kentinde Modern Sanayi Tesisleri İçerisinde Bulunan Koruma Klor Alkali Sanayi ve Ticaret A.Ş'den Bir Görünüm.

Ergün Yapı Sistemleri limited şirketi 1995 yılında PVC pencere ve kapı üretimine E-5 çevreyolu üzerinde 3000 m^2lik kapalı alan üzerinde kurulan tesiste başlamıştır. Tesis tamamen elektronik son teknoloji PVC işleme merkezi otomasyonlu CNC makineleri ve kapı imalatı yapan tüm firmaların kemer büküm taleplerini karşılamaktadır. Mısır Kurutma tesislerinden bir olan Türkoğlu Tarım ürünleri Cumhuriyet Mahallesi E-5 Karayolu üzerinde bulunurken, bir diğer tesis olan Var Yağ Varlıbaşlar Pamuk Mısır Tesisi de Cumhuriyet Mahallesi'nde, Koçova Tarım ise Gazi Mahallesi'nde faaliyetlerine devam etmektedir. Cumhuriyet Mahallesi İnönü Bulvarı

üzerinde bulunan Kırıkhan Ticaret ve Sanayi odası 01 Ocak 1956 tarihinde kurulmuştur. Bu odaya kayıtlı üye sayısı 1330 olup ticari işletmeler 8 meslek grubuna hizmet sunmaktadır.

Fotoğraf 2.69. Önemli Sanayi Tesislerinden Birisi Olan Koçova Tarım Kırıkhan Kentinin Doğusunda Gazi Mahallesi'nde Bulunmaktadır.

Kentin kuzeybatısında da Karacağil, Güzelce ve Karaelmaslı mahallelerinin birleştiği saha olan Ceylanlı civarında belirlenmiş ve 2014 yılında proje sahiplik ve sorumluluğu 4562 sayılı Organize Sanayi Bölgesi kanunu çerçevesinde, Hatay İl Özel İdaresi, Kırıkhan Belediye Başkanlığı ve Kırıkhan Ticaret ve Sanayi odası başkanlığından oluşturulmuştur. Kırıkhan Organize Sanayi Bölgesi 2014 yılında yatırım programına alınmış olup Ceylanlı yakınında hazineye ait olan arazi Hatay Valilik yatırım izleme ve koordinasyon birimine tescili 2016 yılında yapılmıştır. Toplam 860 dekar alan üzerine kurulacak olan OSB için 2017 yılında 275 işletme sahibi ön talep için başvurmuştur. OSB'nin imar planı tadilatı 2018 yılı Şubat ayında yatırmaya arz edilerek, 2020 yılında da Kırıkhan Organize Sanayi Bölgesi içindeki fabrikaların

işletmeye açılması planlanmaktadır (*Kırıkhan Ticaret ve Sanayi Odası,* 2014:7). S.S. Kırıkhan Karma Küçük Sanayi Sitesi Yapı Kooperatifi Menderes Mahallesi'nde bulunmaktadır. Site 1994 yılında kurularak faaliyete geçmiştir. Günümüzde 200 işyerinden 190'ı faaliyettedir. Sanayi sitesinde karo imalathanesi, marangoz imalathaneleri, oto tamir ve bakım, demir doğrama imalathaneleri yer almaktadır.

Tarım topraktan ürün almak amacıyla toprağın işlenmesi, tohum ekilip, fidan dikip sonunda ürün hasat edilmesi şeklindeki faaliyetler için kullanılan bir terimdir (Özçağlar, 2000:121). Kırıkhan kenti Amik Ovası yakınında tarımsal faaliyetlerin modern araç gereçlerle yapıldığı bir konumda bulunmaktadır. Tarım, araştırma sahasında bulunan kırsal yerleşmelerde birincil ekonomik faaliyeti oluştururken şehirde tarım halkın başlıca gelir kaynağını oluşturmaz. Şehirde 1940-1980 yılları arasında hâkim fonksiyon tarım olmasına rağmen diğer şehirsel fonksiyonların oluşması ve gelişmesi ile günümüzde gerilemiştir. Tarımda istihdam edilenlerin sayısı 172'dir.

Tarımla uğraşan nüfusa ait araziler kentin dışında kenar mahallelerde bulunmaktaydı. Kentin 1980 yılından sonra hızlı göç almasıyla tarım alanlarının bulunduğu kenar mahalleler yeni yapılan konutlar ile iç içe kalmıştır. Son yıllarda hızlı kentleşme ve konut ihtiyacının artmasının bir sonucu olarak tarımsal arazilerin yerine modern konutlar yapılmıştır. Bu sebepten dolayı şehirde tarımla uğraşan nüfus giderek azalmıştır. Ziraatı yapılan ürünler içerisinde buğday, pamuk, mısır, zeytin ve havuç bulunmaktadır.

Kırıkhan İlçe Gıda Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü Barbaros Mahallesi'nde yer almaktadır. Tarımı destekleyen kuruluşlardan olan Ziraat Odası Cumhuriyet Mahallesi Nuriye Civelek Bulvarı üzerinde bulunmaktadır. Kırıkhan Toprak Mahsulleri Ofisi Cumhuriyet Mahallesi'nde bulunurken ÇUKOBİRLİK Kırıkhan Kooperatifi Reyhanlı Yolu üzerinde yer alır. ÇUKOBİRLİK kooperatifine kayıtlı 1362 üyeden 1337'si kültür ortağı, 17'si soya ortağı, 8'ise kanola ortağıdır.

2.3.2.2.6. Kırıkhan Kentinin Etki Bölgesi ve Fonksiyon Analizi

Kırıkhan kenti araştırma sahasında sahip olduğu nüfus ve şehirsel fonksiyonları ile en büyük ve en gelişmiş yerleşmesidir. Yerleşmelerin kır veya şehir şeklinde ayırımında farklı kriterler etkili olmaktadır. Devamlı yerleşme alanları olmaları ve en

küçük yönetim birimlerini meydana getirmeleri sebebiyle köyler 1924 tarih ve 442 sayılı kanunda; cami, okul, otlak, yaylak, baltalık gibi ortak malları bulunan toplu ya da dağınık evlerde oturan insanlar, bağ, bahçe ve tarlalarıyla birlikte bir köy teşkil eder şeklinde tarif edilmiştir. Yine bu kanuna göre nüfusu 2000'e kadar olan yerleşmeler en küçük idari üniteyi teşkil ederken, 2000-20000 arası olanlar kasaba, 20000'den fazla olanlarda şehir olarak kabul edilmektedir.

Darkot köy şehir ayırımında nüfusu 3000 den az olan yerleşmeleri köy, nüfusu 3000-10000 arasında olan yerleşmeleri kasaba, nüfusu 10000 den fazla olan yerleşmeleri ise şehir olarak tanımlamıştır (Darkot, 1972:60). Göney ise şehir ayırımında nüfusta alt limiti 3000 olarak tanımlamıştır (Göney, 1975:263). Tümertekin, Emiroğlu ve Avcı ise 10000 ve daha çok nüfusa sahip olan yerleşmeleri şehir kategorisine dahil etmiştir (Tümertekin, 1972:23, Emiroğlu, 1975:127-128, Avcı, S, 1993:249). Özçağlar ise nüfusu 20000'nin altında olduğu halde şehir özelliği gösteren yerleşmelerin olduğunu ifade etmiştir (Özcağlar, 1997:9).

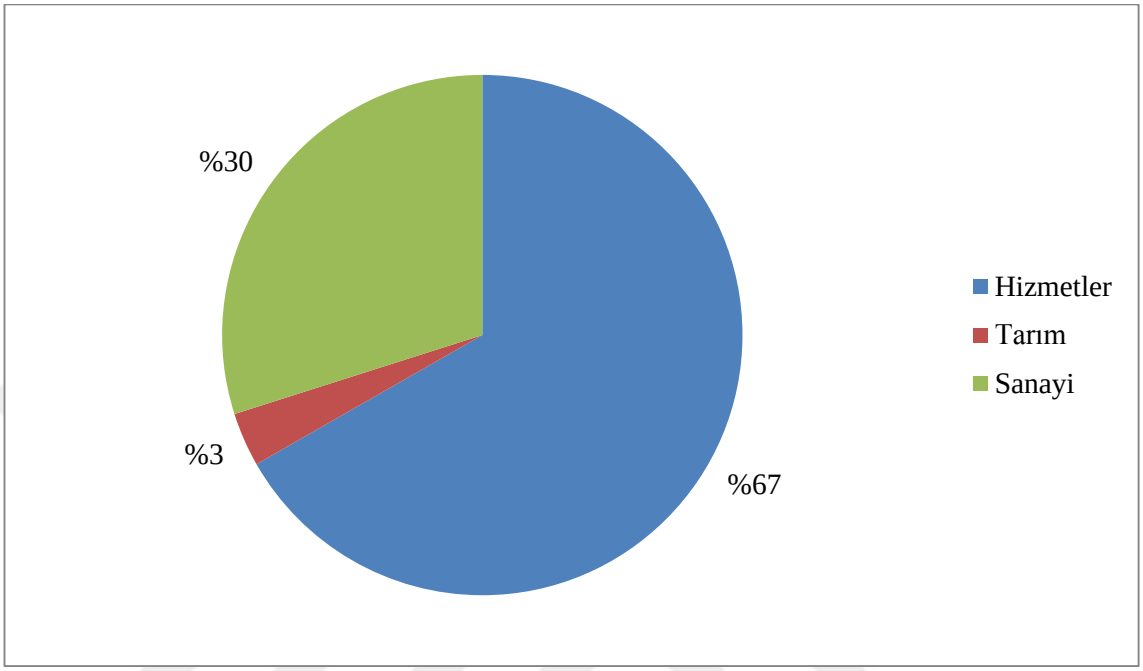
Tablo.2.45. Kırıkhan Kentinde Çalışan Nüfusun Ekonomik Faaliyet Kollarına Göre Dağılımı (2015).

Fonksiyonlar	**İstihdam Sayısı**	**İstihdam Oranı (%)**
Hizmetler		
Yönetim	1178	23,1
Ticaret	864	15,4
Eğitim	790	15,4
Sağlık	422	8,2
Ulaşım	95	1,8
Diğer Hizmetler	87	1,7
Hizmet Fonksiyonları Toplamı	**3436**	**67,3**
Sanayi	**1504**	**29,4**
Tarım	**172**	**3,3**
Toplam	**5112**	**100,0**

Kaynak: TÜİK verilerinden yararlanılmıştır.

Farklı araştırmacılar tarafından yapılan kır-şehir ayırımında en önemli kriter nüfus olmuştur. Açıklamaya çalıştığımız nüfus kriterlerine göre Kırıkhan kenti 2015 yılı itibarıyla 78293 nüfusu ile ekonomik, sosyal, kültürel, turistik, askeri, ticari ve sanayi özelliklerini barındıran şehir vasfına sahip bir yerleşmedir. Kırıkhan kentinde çalışan

nüfusun fonksiyon alanlarına göre dağılımı incelendiğinde %67,3'ü hizmet sektöründe, %29,4'ü sanayi sektöründe, %3,3'ü tarım sektöründe, %8,2'si sağlık sektöründe, %1,8'i ulaşım sektöründe çalışmaktaydı.

Şekil. 2.18. Kırıkhan Kentinde Çalışan Nüfusun Ekonomik Faaliyet Kollarına Göre Dağılımı (2015).

Kırıkhan kenti sahip olduğu 6 anaokulu, 24 ilkokulu, 21 ortaokulu 10 lise ve 1 yüksekokulu ile çevresinde bulunan kırsal yerleşmeleri etki altına almıştır. Nitekim şehre yakın mahallelerde yaşayan öğrenciler günübirlik taşımalı eğitim yoluyla eğitimlerine devam etmektedir. Eğitim fonksiyonunun var olan etki alanını daha da yükseltmek için Kırıkhan Fen Lisesinin biran önce açılması gerekmektedir. Çevresine göre etki sahası olan bir diğer fonksiyon da sağlıktır. Başta kırsal yerleşmeler ve yakın ilçeler olmak üzere yeni yapılan Kırıkhan Devlet Hastanesinde tedavi olmaktadır. Kentin farklı mahallelerine dağılmış olan Aile Sağlık Merkezleri, hastanelerin yükünü hafifleten önemli sağlık kurumlarıdır.

Sanayi ve ticaret fonksiyonunun büyük bir kısmında tarımsal faaliyetlerin etkisi söz konusudur. Ticaret ve sanayi sektöründe çalışanların toplam sayısı %44,8'dir. Sanayi sektöründe çalışanlar atölye tipi sanayide istihdam edilmiştir. Modern sanayi tesisleri ise tarım ve tarımsal ürünler, klor, iplik, PVC gibi alanlarında faaliyet göstermektedir. Nüfusun %65,3'ünün istihdam edildiği hizmet fonksiyonu 1990

yılından sonra zamanla ve kademeli olarak gelişmiştir. Şehirde bulunan kamu kurum ve kuruluşları önemli ölçüde istihdam sağlayan yerlerin başında gelmektedir.

Kırıkhan kentinde tarım sektöründe istihdamın az olduğu görülmektedir. Bu sektörde istihdamın az olmasında tarım alanlarının sınırlı olması, tarım sektöründe çalışan nüfusun büyük bir kısmının kırsal yerleşmelerde ikamet etmesi şeklinde açıklanabilir. Sonuç olarak Kırıkhan sahip olduğu şehir fonksiyonları ile bir bütündür. Fonksiyonları yeterli durumda olup gelişme odaklıdır. Devlet-vatandaş işbirliği yönetimsel olarak gerçekleşmektedir. İlçe sahip olduğu fonksiyonları ile şehir olma özelliği kazanmıştır. Çevresindeki mahalle yerleşmelerine ve fonksiyonları ile katkıda bulunan ve kendine yetebilen düzeydedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
EKONOMİK COĞRAFYA

3.1. TARIM

Kırıkhan ilçesinde ekonomik faaliyetler içerisinde hayvancılık ve tarım önemli bir yer tutmaktadır. Günümüzde tarım; ürün almak amacıyla toprağın işlenmesi, elde edilen ürünün hasadı şeklinde sadece toprağa dayalı ziraat olarak kabul edilmektedir (Bulut, 2010:135). Saha daha öncede belirtildiği üzere MÖ.3000 yılından bu yana çeşitli uygarlıkların yerleşimine sahne olmuştur. İklim, toprak, topoğrafya, hidrografya gibi faktörlerin etkisi ile de tarımsal faaliyetler tarihi devirlerden beri sürdürülmüştür. Tarihsel kaynaklarda Kilikya ismi ile anılan Çukurova ve Amik Ovası verimli tarım arazileriyle insanları kendine çekmiştir.

Roma İmparatorluğu döneminde başta Amik Ovası olmak üzere sahada tarımsal arazilerin gübrelenmesi ve nadasa bırakılması gibi tarım teknikleri kullanılmıştır. Bizans döneminde sahada portakal ve limon yetiştirilmeye başlanmıştır. Selçuklular Dönemi'nde toprak; öşri, haraci ve miri olmak üzere üç kısma ayrılmıştı. Köylü işleyebileceği araziyi kendi mülki gibi tasarruf ederdi ancak satamaz, vakfedemez ve hibe edemezdi. İşlediği toprak için üretimin bir kısmını kira karşılığı olarak ikta sahibine verirdi. Osmanlı İmparatorluğu döneminde tarımsal faaliyetler büyük ölçüde devletin kontrolü altında devam etmişti. Bölge toprakları tımar sahipleri tarafından işletilmekteydi. Köylü, toprakların tasarruf hakları karşılığında, Devlete vergi ödeme yükümlülüğüne sahipti. Topraklar Osmanlı İmparatorluğu döneminde has, zeamet ve tımar şeklinde sınıflandırılmıştı.

Araştırma sahasında ekip biçme faaliyetleri doğal faktörlerin etkisi altıda bulunmaktadır. İklim, toprak, topoğrafya, su kaynakları ve diğer doğal çevre unsurları yetiştirilen tarım ürünleri ve çeşitliliği üzerinde etkilidir. Kırıkhan'ın batı ve kuzeybatısında yer alan Amanos Dağları, doğusunda bulunan Kurt Dağları ile Karasu Çayı ve kollarının oluşturduğu akarsu vadileri ile Kırıkhan kentinin bir kısmının dahil olduğu Amik Ova alanı sahayı etkileyen unsurlar arasında yer almaktadır.

Kırıkhan ilçesinde yükselti aralığı 80-1000 m.ler arasında değişmektedir. Bu durum tarımsal faaliyetlerin farklı yükselti kademelerinde sıcaklık ve yağış şartlarının

değişmesine bağlı olarak yapılmasına olanak sağlamıştır. Topoğrafya şartlarına bağlı olarak sahada tarımsal faaliyetler Amik Ovası, aşınım yüzeyleri, akarsu vadileri, eğim değerlerinin az olduğu sahalar ile dağların eteklerinde yapılmaktadır. Sahanın alçak kesimlerinde ekonomik değeri yüksek pamuk, mısır, havuç ve sebze ziraatı yapılırken eğim ve yükseltinin arttığı yerlerde sebze ziraatı yapılmaktadır. Sebze ve meyve ziraatının yapılmadığı yüksek dağlık kuşaklarında ise hayvancılık önem kazanmış, buna bağlı olarakta fiğ, korunga ve yonca gibi hayvanların ihtiyacını karşılamak amacıyla yem bitkileri ekilmiştir.

Tarımsal faaliyetleri sınırlandıran ve çeşitliliği kontrol eden doğal faktör iklimdir. Sahanın klimatolojik özellikleri tarım faaliyetlerinin kesintisiz olarak farklı ürünler ekilerek yapılmasını sağlamıştır. Tarımsal ürünler üzerinde etkili olan don olayları saha genelinde ürün çeşitliliğini sınırlandıran bir faktör değildir. Don olayları Kasım'dan başlayarak Mart ayının başına kadar sürmektedir. Kış mevsiminde sahanın alçak kesimleriyle sınırlı kalan don olaylarında havuç en çok ekilen tarımsal ürün olarak dikkat çekmektedir. Nisan-Ekim arası dönemde tarımsal ürünler ekilmekte ve hasat edilmektedir. Bu aylar arasında don olaylarının bazı istisna yıllar dışında hiç görülmemesi tarımsal faaliyetlerin yapılmasını kolaylaştırmıştır.

Kırıkhan ilçesinin ortalama yağış miktarı 522,6 mm.dir. Özellikle ilkbahar ve kış mevsiminde en fazla yağışın düşmesi ekim faaliyetlerini etkilemektedir. Dönem dönem yaşanan seller tarım alanlarını etkileyerek tarım ürünlerine zarar vermektedir. Litolojik özellikler saha genelinde farklı tarım ürünlerinin yetiştirilmesinde etkilidir. Tarımsal faaliyetlerin en çok yapıldığı yer olan Amik Ovası'nın alüvyon topraklarında entansif tarım metotları uygulanmakta ve yüksek gelir getiren sebze, pamuk, mısır, havuç ve kavun gibi ürünler yetiştirilmektedir. Alüvyon topraklardan sonra sulanabilen plato sahalarındaki kolüvyal topraklarda meyve bahçeleri bulunmaktadır. Yükseltinin arttığı, arazinin verimsizleştiği ve sulama imkânının kısıtlı olduğu yüksek sahalarda kuru tarım ve hayvancılık faaliyetleri yapılmaktadır. Kırıkhan'da tarım topraklarının en büyük problemlerinden birisi erozyondur. Verimli tarım arazileri erozyona bağlı olarak zamanla yok olmakta veya küçülmektedir. İlçe topraklarının %11,3'ü orta şiddetli erozyon sahalarından oluşmaktadır.

Amik Ovası ve çevresindeki tarım arazilerinin büyük bir kısmı Karasu Çayı ile Asi Nehri'nin suları sayesinde sulanmaktadır. Bu iki önemli su kaynağı dışında ova içinde bulunan su kanalları da tarımsal ürünlerin sulanmasında oldukça etkilidir. Delibekirli Çayı'nın suları daha çok sahanın kuzeybatısında bulunan kırsal yerleşmelere ait tarımsal arazilerin sulanmasında kullanılmaktadır. Tarımsal faaliyetlere etki eden beşerî unsurlar tarım metotları, tohum ıslahı, gübreleme, ilaçlama ve makineleşme seklinde sıralanabilir. Araştırma sahasında toprak verimliliğinin sürdürülmesi için tarımın zorunlu kıldığı en önemli uygulama gübrelemedir. Doğrudan bitkiye veya toprağa verilmesi işlemi olan gübreleme çok eski dönemlerden beri sahada uygulanan bir yöntemdir. Ticari amaç ile yapılmayan sadece aile ihtiyacını karşılamaya dönük yapılan tarımsal faaliyetlerde doğal gübreler kullanılırken tarımsal verimi yükseltmek için ticari amacı olan ticari arazilerde ise ticari gübreler kullanılmaktadır.

Ahır veya çiftlik gübresi olarak isimlendirilen doğal gübreler daha çok tarım ve hayvancılığın birlikte yapıldığı mahallelerde kullanılmaktadır. Tarımsal verimin yüksek geniş arazilerin bulunduğu Amik Ovası'nda suni gübre kullanımı yaygındır. Suni gübreler içinde fosforlu ve potaslı gübreler ekimden önce veya ekimle birlikte, azotlu gübreler ekimle birlikte veya ekimden sonra, kompoze gübreler ise alt gübre olarak kullanılmaktadır. Tarımsal ürün çeşitliliği tohuma bağlıdır. Yöre çiftçisinin bir kısmı tarımsal arazilerinde Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı Tohumluk Tescil ve Sertifikasyon Merkezi Müdürlüğü tarafından belirlenen tohumlar kullanmaktadır. Çiftçinin bir kısmı ise pahalı olduğu gerekçesiyle bu tohumlara ilgi göstermez. Tarımsal üretimde kullanılacak veya üreticiye dağıtımı yapılacak olan tohumun sertifikalı olması tarımsal ürün ve çeşidini arttıracak unsurların başında gelmektedir.

Tarımın gelişmesinde olumlu yönler olduğu gibi tarımsal faaliyetlere zarar veren çeşitli unsurlarda bulunmaktadır. Bu unsurlardan birisi de zararlı böceklerdir. Önemsiz gibi görünse de bir tarım ilçesi olan Kırıkhan'da bu konu oldukça önemlidir. Otlar ve böcekler tarımsal arazilerde en çok görülen ve tarım alanlarına zarar veren iki etmendir. Buğday tarlarında yabani yulaf, mısır tarlalarında kaynaş, pamuk tarlasında topalak, patates tarlasında it üzümü, yonca tarlasında küsküt en çok görülen zararlı bitki türleridir. Bitkilerin yanı sıra buğday tarlasında kımıl ve süne, patates tarlasında patates böceği de en çok görülen zararlı böcek çeşitlerindendir. Yöre çiftçisi tarımsal arazilerde

yaygın olarak görülen yabancı ot, hastalık ve zararlılarla mücadelede yetersiz kalmaktadır. Tarımsal ilacın, tarım ürününe zarar vereceği düşüncesi güden çiftçinin ilaç kullanım alışkanlığı azdır. Tarla bitkilerinde yabancı ot, hastalık ve zararlılarla mücadele konusunda İlçe Gıda Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü verdiği brifing veya bilgilendirici yazılar ile çiftçiyi tarımsal arazilerin ilaçlanması konusunda bilinçlendirmektedir.

Fotoğraf 3.1. Amik Ovası'nda Kullanılan Bir Su Pompası.

Tarımsal araziden istenilen düzeyde verim alınabilmesi için kullanılan tarımsal alet ve makinelerin önemli oldukça fazladır. Ürünün ekimi veya hasadı sırasında o ürüne ait makine ile hasat veya ekim yapıldığında elde edilen verim daha yüksektir. Tarımsal alet ve makineler içerisinde en çok kullanılanı traktör, biçerdöver, kültüvatör, pulluk ve ekim makinesi diskaro, gübre dağıtıcı, pülverizatör ve mibzerdir. Tarımsal yapıyı etkileyen makine kullanımının en önemli göstergelerinden birisi traktör kullanımıdır. Kırıkhan Trafik Tescil ve Denetleme Müdürlüğünün verilerine göre,

Kırıkhan ilçesinde trafiğe kayıtlı 32002 aracın, %10,7'si (3437) traktördür. Sahada traktör ve makine kullanımı Amik Ovası'nda yaygınken yükseltinin arttığı batı ve kuzeybatı kesimlerinde makine yerine insan işgücüne ihtiyaç duyulmaktadır.

Fotoğraf 3.2. Araştırma Sahasında Yağmurlama Yöntemiyle Yapılan Sulamadan Bir Görünüm.

Araştırma sahasında sulanabilen alanların fazla olması tarımsal ürün çeşitliliğinin de fazla olmasına sebep olmuştur. En basit anlamda sulama, bitkinin büyümesi ve gelişmesi için gerekli olan suyun sulama suyu ile toprağa verilmesidir. Sahada en çok kullanılan tarımsal sulama yöntemi karık sulama, yağmurlama, pivot ve damla sulamadır. Tarımın gelişmesinde işletmeler, kooperatifler, tarımsal faaliyetlere destek veren kurum ve kuruluşlarda önemli bir yer oynamaktadır. İlçe genelinde tarımsal kalkınma kooperatiflerin sayısı 1, sulama kooperatiflerin ise 7'dir. Tarıma destek veren kooperatif sayısı 8, sulama birlikleri ise 2'dir. Araştırma sahasında 3377 işletmenin çiftçi kayıt sistemine göre kaydı yapılmış olup, mazot destekli işletme sayısı 3375, gübre destekli işletme sayısı ise 3352'dir.

Çukobirlik (Soya-Pamuk-Kanola), Sulama Birliği (Kırıkhan Su birliği ile Karasu Birliği), Sulama Kooperatifi (S.S. 408, Ceylanlı-88, İskân Alanı, Güventaş, Kazkeli, Kangallar, Aydınlı), Tarım Kredi Kooperatifi (2532 Kırıkhan), Tarımsal Kalkınma Kooperatifi (408 Evler Kalkınma Kooperatifi, Dedeçınar Saylak Damızlık Sığır yetiştiriciliği kooperatifi), ve Ziraat Odası (Kırıkhan Ziraat Odası) gibi birlikler ve kooperatifler çiftçiyi desteklemektedir.

3.1.1. Toprakların Yararlanma Bakımından Bölünüşü

Araştırma sahasında genel arazi kullanılışı üzerinde belirleyici faktör doğal unsurlardır. Yükseltinin arttığı dağlık ve engebeli alanlar dışında tarıma elverişli araziler oldukça geniş bir sahayı kaplamaktadır. Tarım arazileri Amik Ovası'ndaki düzlük alüvyon sahalardan oluşurken Amanos Dağları ve Suriye sınırındaki leçelik yerlerde tarım alanları kısıtlanmıştır. Kısıtlanan tarım alanlarında bahçe tarımı ile birlikte hayvancılık faaliyetleri yoğun şekilde yapılmaktadır.

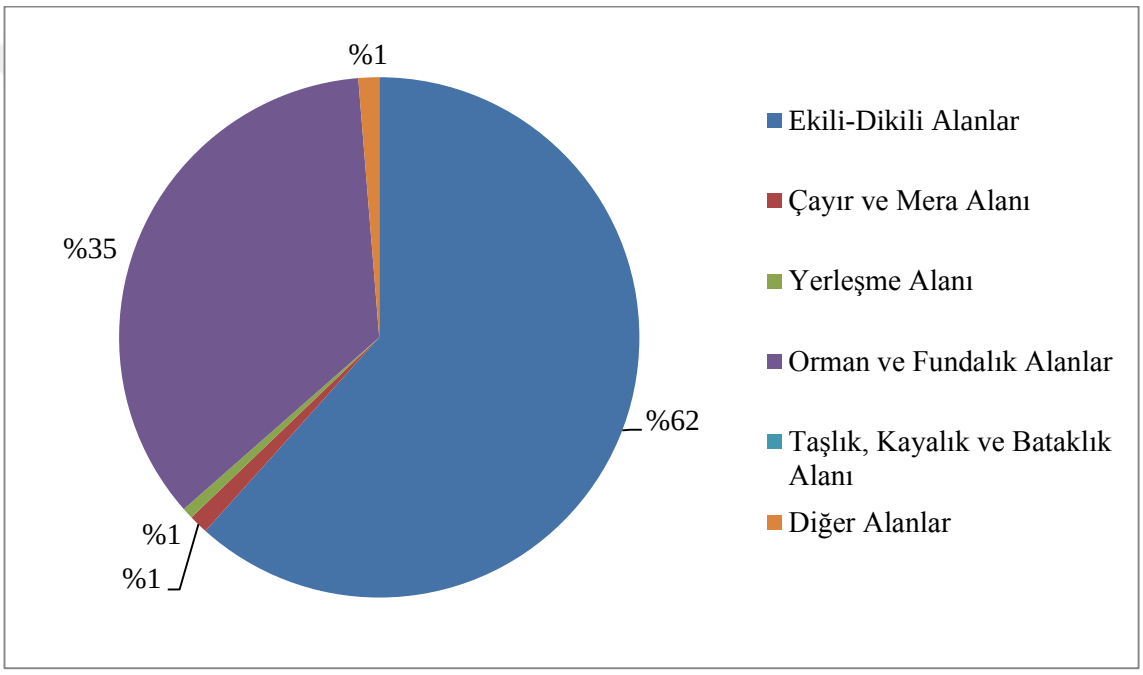
Kırıkhan, ilde en geniş arazi varlığına sahip olup, mevcut tarım arazilerinin toplam yüzölçümü 690530 da kadardır. Toplam 690530 hektarlık arazinin %62,5 (429771 da) tarım arazisi, %35,3'ü (244326 da) orman arazisi, %0,7'i (5009 da) göl ve bataklık, %1,3'ü (8624 da) çayır ve orman arazisinden meydana gelmiştir. Araştırma sahasında toplam arazi içerisinden %60,9 ile ekili-dikili alanlar en geniş yayılış alanına sahiptir. Ekili-dikili alanların büyük bir kısmı Amik Ovası etrafındaki alüvyon sahalarda yoğunlaşırken bu sahada daha çok buğday, pamuk, mısır, havuç, kavun-karpuz tarımı yapılmaktadır. Ekili-dikili arazilerin kullanım şekli incelendiğinde arazilerin %5,2 ile sebze alanları, %1,2 ile meyvelikler ve %0,3 ile de bağ alanlarından oluşmaktadır.

Amik Ovası dışında sahanın kuzeyinde yükseltinin arttığı kesimlerden olan Kodallı ve Güzelce mahalleleri ekili dikili sahalardan oluşmaktadır. Bunun dışında Delibekirli Çayı boyunca mevsimlik karakterli akarsuların vadi kenarı düzlükleri diğer tarımsal alanların yoğunlaştığı yerlerdir. Amik Ovası ve bu ovanın çevresinde bulunan Kodallı, Güzelce, Ceylanlı, Bektaşlı, Kurtusoğuksu ve Bektaşlı gibi kırsal alanlar I ve II sınıf tarım arazileri ile örtüşmektedir. Suriye sınırına yakın İncirli, Yalangöz ve Kaletepe'de sulu ve kuru tarım faaliyetleri yapılmaktadır.

Tablo. 3.1. Kırıkhan İlçesi'nde Arazilerin Yararlanma Bakımından Bölünüşü (2015).

Yararlanma Şekli	**Yüzölçümü (da)**	**Oranı (%)**
Ekili-Dikili Alanlar	429771	62,2
Orman ve Fundalık Alanlar	244326	35,3
Çayır ve Mera Alanı	8624	1,2
Yerleşme Alanı	5009	0,7
Taşlık, Kayalık ve Bataklık Alanı	798	0,1
Diğer Alanlar	2002	0,3
Toplam	**690530**	**100**

Kaynak: Kırıkhan İlçe Tarım Müdürlüğü verileri (2015), Hatay İli Arazi Envanteri.

Şekil. 3.1. Kırıkhan İlçesi'nde Arazilerin Yaralanma Bakımından Bölünüşü (2015).

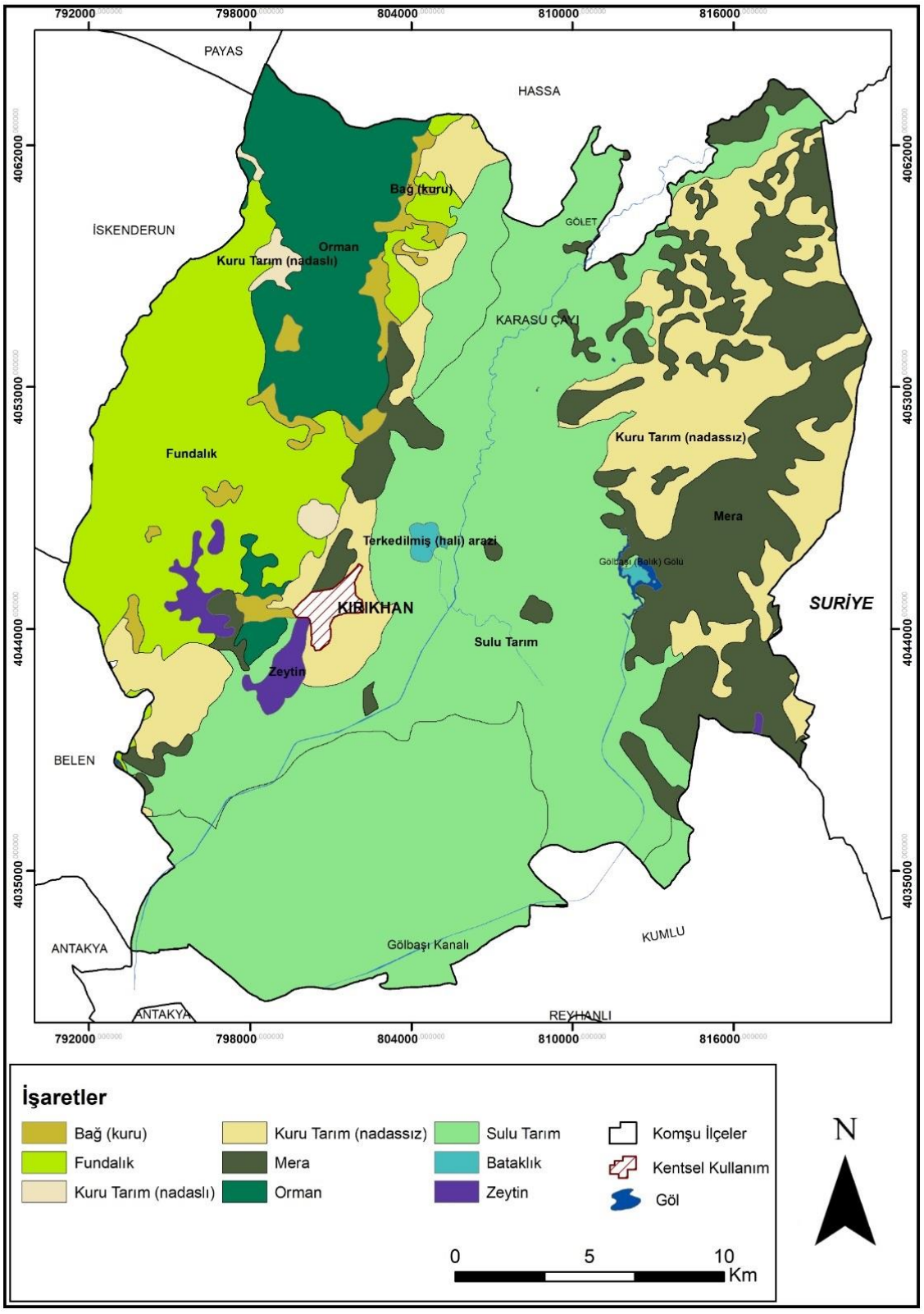
Tarım arazilerinin büyük bir kısmının bulunduğu Amik Ovası ve bu ovanın kuzeyi Karasu Sulama Kanalı ile İslâhiye sınırları içinde yer alan Tahtaköprü Barajı suları ile sulanmaktadır. Tarımsal verimliliği ve tarımsal faaliyetlerin türünü belirleyen sulama ve sulama faaliyetleri sahada 300000 hektarda yapılmaktadır. Başka bir ifade ile 429771 dekarlık tarım arazisinin 300000 dekarı sulu arazilerden oluşmaktadır. Devlet Su İşleri 73000 dekarın, 8650 dekarı sulama kooperatifleri, 21835 dekarı ise açılan kuyulardan sulanmaktadır. Sulu tarım imkanının olduğu sahada Karasu Çayı'na yakın olan yerler ile Tahtaköprü Barajı'ndan Muratpasa kanalına gelen suya yakın sahalardır.

Yılanlı, Ceylanlı, Delibekirli, Bektaşlı ve Taşoluk gibi köylerde tarla tarımı yerine bahçe tarımı yapılmakta ve bu sahalar karstik kaynak suyu ile sulanmaktadır. Sulu tarımın yapıldığı Amik Ovası ve bu ovanın kuzey kesimlerinde kavun, mısır, buğday, pamuk ile meyve ve sebze üretimi yapılmaktadır. Tarımsal arazilerin %5,2'si sebze tarımına ayrılmıştır. Sebze tarımının yapıldığı araziler daha çok sulama imkânlarının olduğu kolay işlenebilen yerlerdir. Sahada en çok havuç, biber, maydanoz, patlıcan, kabak, salatalık, marul, turp, bamya ve taze fasulye tarımı yapılmaktadır.

Yükselti ve eğimin arttığı sahalarda meyvecilik için ayrılan tarımsal alan %0,2 olup meyvecilik yapılan tarımsal alanlarda en çok üretimi yapılan ürün ise nardır. Nar dışında armut, elma, kiraz, şeftali, kayısı ve turunçgiller üretimi yapılan diğer ürünlerdir. Kırıkhan ilçesinde ekili-dikili alanlardan sonra en geniş yayılışa sahip olan yerler orman arazileridir. Sahada toplam arazinin yaklaşık %35,3'ü orman alanlarından ibarettir. Ormanlık araziler Amanos Dağları üzerinde geniş ve kesintisiz kuşaklar halinde uzanmaktadır. Sahanın kuzeyinden doğusuna doğru inen ormanlık sahalar Kurt Dağları'na doğru gittikçe azalmaktadır (Harita 1.1.).

Amanos Dağları'nda Yılanlı, Delibekirli ve Ceylanlı gibi yerleşim yerlerinin yakınında bulunan doğal orman sahaları tarım alanı elde etmek için tahrip edilmiştir. Bunun dışında kaçak kesimler ile keçilerin verdiği zararlar ormanların daralmasının diğer nedenlerindendir. Yörede ormanların büyük bir kısmı kızılçam, karaçam, meşe, Toros sediri ve doğu gürgenidir. Kızılçamın yok edildiği sahalarda yabani zeytinler, melengiç ve maki türlerine rastlanmaktadır. Amik Ovası'na doğru yakın sahalarda ise kavak, meşe, okaliptüs gibi ağaç türleri yaygındır.

Kırıkhan ilçesinde çayır ve mera alanları 8624 hektarlık bir alan kaplamakta ve toplam arazinin %1,3'ünü oluşturmaktadır. Ülkemizde mera alanlarından yararlanma genellikle iki şekilde olmaktadır. Bunlardan birincisi, yerleşmelerin yakınında hayvanların günübirlik gidip gelebildikleri meralar, ikincisi ise yılın belli döneminde hayvanların götürüldüğü ve yayla gibi geçişi yerleşmelerin oluşturduğu dönemlik kullanımlardır (Koday, S, 2000:18).

Harita 3.1. Kırıkhan İlçesi'nin Genel Arazi Kullanılışı Haritası (2015).

Araştırma sahasının güneyinde verimli alüvyon araziler geniş yer tutarken sahanın batı ve kuzeyinde çayır ve mera alanları yayılış göstermektedir. Bu alanlarda ekime müsait ancak tarımsal verim alınamayan sahalar mera arazisi olarak değerlendirilmektedir. Bunun yanı sıra 700 m. ve üzerinde yerleşmiş yüksek orman köylerinde temel geçim kaynağı hayvancılığa bağlı olduğu için mera arazileri ormanlara açılan kesimlerde bulunmaktadır.

Büyükbaş ve küçükbaş hayvancılığın yanı sıra yaylacılık faaliyetleri için vazgeçilmez bir etken olan çayır ve meralar yayla turizmi içinde kullanılmaktadır. Çayır ve meraların bilinçsiz kullanımı zamanla vasıflarının bozulmasına, çayır ve mera bitkisinin yok olma tehlikesiyle karşı karşıya kalmasına neden olmaktadır. Sahada tarım dışı alanlar olarak belirtilen yerleşim alanları, yollar, taşlık ve kayalık arazi, bataklık, akarsu yatakları ve göllerin kapladığı alan toplam arazinin %1,2'sini oluşturmaktadır. Yerleşim alanları içerisinde en büyük paya sahip olan Kırıkhan kenti toplam nüfusun %66,3'ünü barındırmaktadır. Delibekirli, Yılanlı, Taşoluk ve Bektaşlı gibi yerleşmelerde zaman zaman yaşanan kaya yuvarlanmaları gibi kütle hareketleri hayvan ve insanlara zarar verebilmektedir. Kaletepe, İncirli ve Demirkonak gibi Suriye sınırına yakın kırsal yerleşmeler genç bazaltik örtülerin yaygın olduğu sahalardır. Bu tür arazilerde arızalı topoğrafya yüzünden tarım ve hayvancılık faaliyetleri yapılamamaktadır.

3.1.2. Mülkiyet Durumu ve Parsel Büyüklükleri

Kırıkhan ilçesine bağlı kırsal yerleşmelere ait arazilerin mülkiyet durumu ve parsel büyüklüklerine ait bilgilerin bir kısmı Hatay Tapu ve Kadastro XII. Bölge müdürlüğünden, diğer bir kısmı ise Kırıkhan Tapu ve Kadastro Müdürlüğündeki arşivlerden elde edilmiştir. Hatay Tapu ve Kadastro XII. Bölge Müdürlüğü kayıtlarına göre 2015 yılı itibarıyla tarım arazilerinin ortalama parsel büyüklüğü 11,1 dekardır. Araştırma sahasında 57 kırsal yerleşmenin 45'ine ait parsel büyüklükleri ile ilgili veri bulunmaktadır. Kadastro çalışmaları henüz tamamlanmamış olan kırsal yerleşmeler Adalar, Aygırgölü, Alibeyçağıllı, Balarmudu, Dahaahmetli, Dedeçınar, Çamseki, Çataltepe, Kurtlusoğuksu, Kamışlar, Söğütlüöz ve Taşoluktur (Tablo 3.2).

Kırıkhan ilçesinde arazi çalışmaları tamamlanmış olan 45 kırsal yerleşmede 25102 parsel 278800 dekar alan kaplamaktadır. Bu veriye göre 278800 dekar alan

25102 parsele bölünmüş olup ortalama parsel büyüklüğü 1,7 ile 235,1 arasında değişmektedir. Sahada tarım arazilerinin büyük veya küçük parçalar halinde çeşitlilik göstermesinde doğal ve beşerî faktörler, jeolojik yapı, iklim, tarihi ve sosyal olaylar, arazi mülkiyeti, toprak yapısı gibi faktörler etkilidir. Sahadaki tarım arazilerinin %88,8'i 0-50 dekar arasında bir parsel büyüklüğüne sahiptir. Bu grupta yer alan ailelerin toplam arazi varlığı 243000 dekar olup, aile başına ortalama 78,9 dekar tarım arazisi düşmektedir. Bunun yanı sıra 25102 olan toplam parsel sayısının 24881'i 0-50 dekar arasında yer aldığı görülmektedir. Parsel büyüklüğü 0-50 arasında değişen aile sayısının fazla olması yörede tarımsal işletmelerin önemli bir kısmının küçük işletme şeklinde olduğunu göstermektedir. Ortalama parsel büyüklüğü en az olan köy 1,7 dekar ile Mahmutlu'dur. Mahmutluyu, Alaybeyli, İncirli ve Karadurmuşlu takip etmektedir.

Tablo 3.2. Kırıkhan İlçesi'nde Köylerin Yüzölçümü, Parsel Sayıları ve Ortalama Parsel Büyüklükleri (2015).

Köy Adı	**Parsel Adeti**	**Yüzölçümü (da.)**	**Ortalama Parsel Büyüklüğü (da.)**
Abalaklı	390	8000	20,5
Attutan	528	7500	14,2
Alaybeyli	2111	6200	2,9
Arkıtça	651	2500	3,8
Baldıran	900	21000	23,3
Başpınar	187	3100	16,5
Bektaşlı	370	5500	14,8
Çamsarı	264	6700	25,3
Camuzkışlası	440	16000	36,3
Ceylanlı	1348	8500	6,3
Çiloğlanhüyüğü	250	9500	38
Delibekirli	1158	2400	2,0
Demirkonak	202	1200	5,9
Gölbaşı	365	5000	13,6
Gültepe	349	3200	9,1
Güventaş	309	1800	5,8
Güzelce	328	5800	17,6
İçada	329	1200	3,6
Ilıkpınar	97	8500	87,6
İncirli	517	1300	2,5
Kamberlikaya	93	3800	40,8
Kaletepe	169	3200	18,9
Kangallar	330	4500	13,6

Karacağıl	334	5200	15,5
Karadurmuşlu	726	1400	1,9
Karaelmaslı	29	200	6,8
Karamağara	207	2500	12,0
Karamankaşı	310	9700	31,2
Karataş	633	3600	5,6
Kazkeli	2977	30000	10,0
Kodallı	209	5500	26,3
Kurtlusarımazı	425	1400	3,2
Kızılkaya	98	12000	122,4
Mahmutlu	3652	6500	1,7
Muratpaşa	879	3500	3,9
Narlıhopur	49	2600	53,0
Özkızılkaya	190	7500	39,4
Özsoğuksu	699	2300	3,2
Reşatlı	182	4200	23,0
Saylak	574	3600	6,2
Sucuköy	38	4000	105,2
Topboğazı	692	14000	20,2
Torun	370	12000	32,4
Yalangoz	37	8700	235,1
Yılanlı	109	2000	18,3
Toplam	**25102**	**278800**	**11,1**

Kaynak: Kırıkhan İlçesi Tapu, Kadastro Müdürlüğü verileri, Kırıkhan İlçe Gıda Tarım Müdürlüğü ile Hatay Tapu ve Kadastro XII. Bölge Müdürlüğü verilerinden faydalanarak hazırlanmıştır.

Araştırma sahasında arazi büyüklüğü 51-100 dekar arasında toprağa sahip olan ailelerin sayısı 522'dir. Toplam aile sayısının %4,4'nü oluşturan bu aileler orta büyüklükte kabul edilebilecek arazi dilimine sahiptir. Aile başına ortalama 73,3 dekar tarım arazisi düşmektedir. Orta büyüklükte mülkiyet sahibi olarak kabul edilen ve arazi büyüklüğü 101-150 dekar arasında değişen aile sayısı 145'dır. Kırıkhan ilçesinde arazi büyüklüğü 151 dekardan daha büyük olan 37 parsel 15 aile arasında bölünmüştür. Bu aileler toplam ekilebilir arazinin %2,2'sine sahiptir. Aile başına ortalama 27,8 dekar tarım arazisi düşmektedir. Daha öncede belirtiğimiz gibi araştırma sahasında ortalama parsel büyüklüğü yaklaşık 11,1 dekardır. Ortalama parsel büyüklüğü 30000 dekar ile en büyük olduğu köy Kazkelidir. Sahada ortalama parsel büyüklüğü büyük olan Kazkeliden sonra Baldıran, Camuzkışlası, Kızılkaya köyleri takip etmektedir. Sahadaki tarımsal arazilerin işletme büyüklüğü incelendiğinde 0-50 dekar arasındaki işlemeler,

toplam tarımsal işletme ünitelerinin %88,8'ini oluşturmaktadır. Aile başına düşen arazi oranının en yüksek değer gösterdiği 0-50 dekar genişliğindeki tarım işletmelerinin olması, saha genelinde küçük tarımsal işletmelerin fazlalığını göstermektedir.

Araştırma sahasında tarım arazilerinin küçük parsellerden oluşması farklı tarım ürünlerinin de yan yana yetişmesine neden olmuştur. Tarımsal arazinin verimli olmadığı sahalarda ise aynı parselde farklı tarımsal ürünler yetiştirilmektedir. Tarımsal işletmelerin genelde küçük olduğu araştırma sahasında en yaygın toprak işletme modelleri kiracılık ve ortakçılıktır. Ortakçılık; toprağın işlenmesi sonucunda elde dilecek ürünün, toprak sahibi ile toprağı işleyen arasında koşulları iki taraf arasında önceden belirlenen özel sözleşmeye göre paylaşılmasına dayanan işletme biçimidir. Ortakçılık işletme modeli sahada en yaygın olduğu yerler arasında Amik Ovası gelir. Ortakçılık kırsal yerleşmelerde Reşatlı, Kızılkaya, Saylak ve Torun gibi köylerde yaygındır.

Sahada uygulanan diğer bir tarımsal işletme modeli olan kiracılık ise; toprak sahibi ve kiracı arasında düzenlenen, kiracının toprağı işleyip semelerini almasını ve buna karşılık toprak sahibine önceden kararlaştırılan nakdi veya hem nakdi hem aynı belirli bir miktarı kira olarak ödemesini öngören sözleşmeye dayanan işletme şekline denir (Aksoy, 1965:9). Bu işletme modeli sahada daha çok kuru tarım arazilerinde yeterli tarım toprağı bulunmayan aileler tarafından uygulanmaktadır.

3.1.3. Bitkisel Üretim

3.1.3.1. Ekiliş Alanları ve Üretim Durumu

Araştırma sahasında 2015 yılı itibarıyla tarıma elverişli arazi miktarı 429771 ha.dır. Genel arazi varlığının %60,9'unu oluşturan ekili dikili alanın %53,9'unda tarla tarımı, %5,2'sinde sebze, %0,2'sinde meyvecilik, %0,1'inde ise yem bitkilerinin ekimi yapılmaktadır. Bağ tarımı için ayrılan arazi miktarı ise ekili-dikili arazilerin %0,1'inini oluşturmaktadır. Ekili-dikili alanlar içerisinde tarla tarımına ayrılan alanlarda tahıl tarımı önemli bir uğraş olup bu yerlerde mısır, buğday, arpa ve pamuk yetiştirilmektedir. Tahıl ekili arazilerin 158898 da. buğday tarımı, 52198 da. mısır, 7600 da arpa ile 150000 da.lık kısmında pamuk tarımı yapılmaktadır.

Sahada 2015 yılı verilerine göre 158898 da. buğday ekim alanından yıllık yaklaşık 68591 ton buğday ile 150000 da pamuk ekim alanından 560 ton pamuk elde edilmiştir. Sahada ilkbahar yağışlarıyla yetişen ve yaz sıcaklarıyla olgunlaşan buğday ilçede tarıma uygun her konumda ekimi yapılmakta ve ailelerin en fazla tercih ettiği ürün olmuştur. Alüvyal arazinin yaygın, sulama olanaklarının gelişmiş ve yeterli olduğu sulu tarım alanlarında mısır ve pamuk yetiştirilmektedir. Bol suya ihtiyaç duyan pamuk bitkisi Amik Ovası çevresindeki her köyde yetiştirilmektedir. Sulama olanaklarının gelişmiş olması pamuk ve mısır verimini arttıran temel faktördür.

Kırıkhan ilçesinde 2015 yılı verilerine göre 4787 da.lık yem bitkileri alanında silajlık mısır, yonca, korunga ve fiğ tarımı yapılmaktadır. Silajlık mısır 4259 da. ekim alanıyla en önemli üretim sahasından birisini oluşturmaktadır. Araştırma sahasında sulama imkânlarının gelişmiş olmasına rağmen yem bitkilerinin ekiliş alanı ve üretim miktarı, ekili dikili arazinin ancak %0,1'ini oluşturmaktadır. Sahada 429771 da. tarım arazisinin 33222 da.ında sebze tarımı yapılmaktadır. Sulama imkânlarının gelişmiş, verimli tarım arazilerinin ilçede bulunması ile güneşlenme süresinin yıllık 2700-2900 saat arasında olması sebze çeşidinin artmasına neden olmuştur.

Kavun ve havuç üretimi için ayrılan 32971 da. tarım arazisi toplam sebze ekimi için ayrılan tarım arazisinin %99,2'sini oluşturmaktadır. Nitekim 2015 yılı itibarıyla sahanın %60,1'lik kısmında havuç ve %39,1'lik kısmında da kavun yetiştirilmekteydi. Kavun ve havuç ile birlikte domates, marul ve salatalık 251 da. ekiliş alanı içinde üretimi yapılmaktadır. İlçede toplam ekili-dikili arazinin %0,2'sine karşılık gelen 7494 dekarlık kısmı meyveliklerden oluşmaktaydı. Meyvelik alanların önemli bir kısmında nar üretimi yapılmaktadır. Kırıkhan ilçesi Hatay ili genelinde üretilen narın %29,5'ini karşılamaktadır. Meşrubat sanayisinde kullanılan Medine Narı ile yaş meyve olarak tüketilen Hacı Mehmet narı 4679 da. alana ekilmekte ve bu alandan yıllık yaklaşık 5393 ton nar elde edilmektedir.

3.1.3.2. Tahıl Tarımı

Tahıllar veya hububatlar, buğday, arpa, yulaf, çavdar, mısır, pirinç, darı, kaplıca, kuşyemi ve mahlût gibi tarla ürünlerinden oluşmaktadır (Koday, Z, 2010:299). Araştırma sahasında tarla tarımı arazilerinin büyük bir kısmı tahıl tarımı için ayrılmıştır. Tahıllar gerek geçmişte gerekse günümüzde temel besin kaynağı olmalarının yanı sıra

çeşitli iklim ve uygun toprak şartlarında özel ilgi ve ağır bakım istemeyen ve sonucunda kolaylıkla yetişen tarım ürünleridir. Bu unsurların yanı sıra sahasının fizikî coğrafya şartlarıyla uyumlu olması tahıl tarımın diğer tarla ürünlerine göre daha fazla önem kazanmasına neden olmuştur. Yörede tahılların iklim ve toprak özelliklerine en iyi uyum sağlayan ürünler olması yanında, fazla emek sarf edilmeden kolayca yetiştirilebilmesi ve tarımda makinanın diğer tarımsal ürünlere oranla daha entansif bir şekilde kullanılması tahıl tarım alanlarının genişlemesini teşvik etmiştir (Doğanay, 1989:203). Sahada tarım alanlarının ürün gruplarına göre dağılımı incelendiğinde en önemli payın buğday, mısır ve arpaya ait olduğu Tablo 3.3'den görülmektedir. Bu tahılların dışında az miktarda da çeltik ekimi yapılmaktadır. Araştırma sahasında 2015 yılında tahıl tarımının yapıldığı sahaların %72,6'sı buğday, %23,8'i mısır ve %3,4'ünde arpa tarımı yapılmaktaydı.

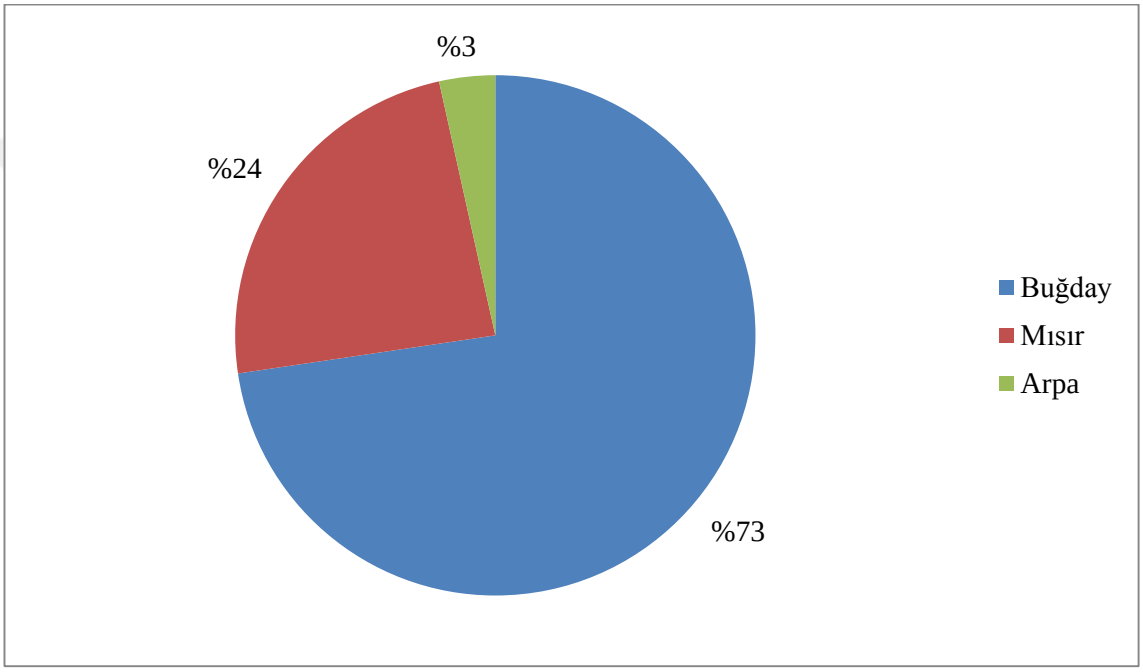
Bu veriye göre sahada tahıl tarımının yapıldığı 218696 da.lık alanın 158898 da.lık kısmı buğday tarımına ayrılmıştır. Tahıl ürünleri içerisinde en geniş yayılış alanına sahip olan buğday yarı kurak iklim özelliklerine daha iyi adapte olan ve yetiştirilmesi daha kolay olduğu için hemen hemen her köyde ekimi yapılmaktadır. Yörede değişik miktarlarda çeşitli ürünlerin yetiştirilmesine karşın tahıl ekili arazilerin %72'si buğday ekim alanına ayrılmış durumdadır. İlçede 2015 yılı itibariyle 158898 da.lık buğday arazisinden yılda 68591 ton ürün elde edilmiştir.

Buğdayın diğer tahıl ürünlerine göre daha fazla yetiştirilmesinde etkili olan diğer bir etmen de halkın temel geçim kaynağını oluşturması gelir. Araştırma sahasında hemen hemen her köyde buğday tarımının yapılmasında az emek ve fazla masraf yapılmaksızın ürün elde edilmesi etkilidir. Buğday ekimi yapılan tüm sahalardan ürün elde edilirken Kırıkhan'ın güney ve doğu kesimlerindeki ova kesimleri içerisindeki düzlükler içerisinde yoğun bir dağılış gösterir. Sahada yükseltinin fazla olmadığı Amik Ovası'nda ile Baldıran, Bektaşlı, Çataltepe, Danaahmetli, Dedeçınar, Delibekirli, Demirkonak, Gölbaşı, Güventaş, Güzelce, İçada, Kalekamberli, Kamışlar, Kangallar, Karacağıl, Karadurmuşlu, Kazkeli, Kodallı, Kızılkaya, Özsoğuksu, Özkızılkaya, Sucu, Topboğazı, Torun, Attutan, Adalar köylerinde buğday ekimi yapılmaktadır. Bu köylerin dışında Yılanlı, Delibekirli gibi yükseltinin arttığı alanlarda buğday sahanın diğer köylerine göre daha az üretime sahiptir.

Tablo 3.3. Kırıkhan İlçesi'nde Tarla Bitkilerinin Ekiliş Alanları ve Üretim Miktarı (2015).

Ürün Türü	Alanı (da)	%'si	Verim (kg/da)	Üretim (ton)
Buğday	158898	72,6	444	68591
Mısır	52198	23,8	1025	53527
Arpa	7600	3,4	3,4	12
Toplam	**218696**	**100**	**-**	**122130**

Kaynak: Kırıkhan İlçe Tarım Müdürlüğü verileri (2015).

Şekil 3.2. Kırıkhan İlçesi'nde Tarla Bitkilerinin Ekiliş Alanları (2015).

İklim şartları ve toprak özelliklerine bağlı olarak buğdayın saha içerisindeki ekim ve hasat zamanı değişmektedir. Kışlık olarak ekilen buğdayın ekim tarihini belirleyen en önemli faktörlerden birisi tohum yatağındaki toprak sıcaklığıdır. Toprak sıcaklığı 5-10ºC derece olduğu zaman ekim yapılmaktadır. Bu doğrultuda araştırma sahasındaki kışlık buğdayın en uygun ekim tarihi 15 Ekim-15 Kasım tarihleri arasındadır. Ekim yapılan buğday 15 Kasım-20 Aralık arasında fışkırma, 10-30 Nisan arasında sap oluşumu, başaklanma evresi ise Nisan ayı sonu ile 15 Mayıs arasında tamamlanmaktadır.

Erme ve hasat dönemi 20 Mayıs'tan sonra başlayarak Haziran ayı boyunca devam eder. Bu dönemde Amik Ovası ile Antakya-Topboğazı arasındaki karayolu boyunca bulunan biçerdöverler kiralanarak buğday hasadı yapılmaktadır. Sahada 2015

yılında ortalama dekar başı buğday verimi 800 kg. iken 2014 yılında kuraklığa bağlı olarak bazı yerlerde verim 350-400 kg.a kadar düşmüştür. Buğday veriminde hasadın yüksek olmasında kullanılan tarımsal araç-gereçlerde oldukça etkilidir. Kırıkhan'ın güney ve doğusunda bulunan Amik Ovası'nda hasat biçerdöverlerle, küçük sahalarda ise orak ve tırpanlarla yapılmaktadır. Hasadı yapılan buğday şehirde bulunan un fabrikalarına gönderilmektedir. Burada buğday un, kepek gibi çeşitli ürünlerde kullanılmak üzere ayrılmaktadır. Kullanıma hazır hale getirilen buğday başta yakın illere olmak üzere yurt içi ve yurt dışına pazarlanmaktadır.

Fotoğraf 3.3. Araştırma Sahasında En Geniş Yayılış Alanına Sahip Olan Tahıl Türlerinden Birisi Buğdaydır.

Yükseltinin fazla olduğu sahalarda yetişme süresi daha kısa olan yaz buğdayının ekimi sınırlı da olsa yapılmaktadır. Olgunlaşma süresi kışlık buğdaya oranla geç olan yaz buğdayı Temmuz ayı sonu ile Ağustos'un sonuna kadar olan dönemde hasat edilmektedir. Ekimi yapılan buğday çeşitleri iklim ve toprak isteklerine bağlı olarak değişirken ekilen buğday türleri yerli ve ithal şeklinde sınıflandırılmaktadır. İthal

buğday türleri içerisinde Vittorio, Masaccia, Stendal ve Azul çiftçiler tarafından tercih edilen buğday türleriyken Kirik ve Sorgül kırsal yerleşmelerde en fazla ekilen yerli buğday çeşididir.

Sahada üretilen buğdayın dekar başına verimi, iklim, toprak, yabani otlarla mücadele yetersizliği, tohumluk seçimi, çekirge tahribatı, ekim yöntemi, kuraklık, gübreleme ve hasat gibi faktörler buğday verimini büyük ölçüde etkilemektedir. Kışlık buğday hasadını etkileyen bir diğer unsur da yağışlardır. Sonbaharda ve ilkbaharda buğdayın ekildiği ve fışkırdığı dönem beklenenden kurak geçerse buğday rekoltesi düşmekte buna karşılık yağışların bol olduğu yıllarda rekoltede artış yaşanmaktadır.

Tahıl çeşitleri içerisinde buğdaydan sonra yetiştirilen ikinci ürün mısırdır. Mısırın ekim alanı 52198 da. olup toplam ekili arazinin %23,8'i mısır alanlarından oluşur. Mısırda iyi bir çimlenme ve çıkış için toprak sıcaklığının 10-12 derece olması gerekir. Toprak istenilen sıcaklığa ulaştığında ekim yapılmaktadır. Araştırma sahasında 25 Nisan'dan itibaren mısır ekimi yapılırken Eylül sonunda mısır hasat edilmektedir. Bunun yanı sıra I. ürün mısır ekimi Nisan ayı itibarıyla başlarken, tane verimi yüksek olan II. ürün ekimi Haziran'ın sonuna kadar yapılmaktadır.

Tarımsal arazinin geniş olduğu Amik Ovası'nda mısır pnömatik (havalı) ekim makineleri ile istenilen sıra aralığında ve sıra üzeri mesafesinde ekilmektedir. Baldıran, Camuzkışlası Ceylanlı, Dedeçınar, Demirkonak, Gültepe, Güventaş, Güzelce, İçada, Kamışlar, Karadurmuşlu, Kazkeli, Kodallı, Kızılkaya, Özsoğuksu, Özkızılkaya, Topboğazı, Torun ve Yalangoz köylerinde mısır yetiştirilmektedir. Karacağil, Karaelmaslı ve Taşoluk gibi sahalar makineli tarıma uygun olmadığı için bu yerlerde zoraki serpme ekimi yapılmaktadır. Nitekim bu köylerde yetiştirilen mısırlar ticari bir amaç için kullanılmazken sahanın alçak olan güney ve doğu kesimlerinde ekilen mısırlar geniş arazilere ekilmekte ve ticari amaç olarak değerlendirilmektedir.

Tahıl çeşitleri içerisinde buğdaydan sonra mısırın ikinci sırada olmasında bu ürünün ekildiği sahaların verimli ve bol su kaynaklarına sahip olduğu görülmektedir. Mısır yetişme süresi döneminde belirli aralıklarla sulanması gerekir. Sahanın geniş tarımsal arazilerinde ekili olan mısırın sıra araları çizgiler açılarak sulanmaktadır. Açılan bu çizgilere su verilerek sulama işlemi gerçekleştirilmektedir. Maliyeti yüksek

olmasına rağmen damla sulama yöntemi de diğer bir sulama metodudur. Mısır hasadı Ağustos'tan itibaren başlamakta ve Eylül ayının sonuna kadar devam etmektedir.

Fotoğraf 3.4. Reşatlı Köyü'nde Tahıl Çeşitleri İçerisinde Buğdaydan Sonra Yetiştirilen İkinci Ürün Olan Mısır Tarlasından Bir Görünüm.

Sahada sulu tarım arazilerinin fazla olması sonucu ortalama dekar başına verimi arttırmış ve 2015 yılında yaklaşık 1025 kg. verim elde edilmiştir. Kırsal yerleşmelerde hasat edilen mısırların sapları ve tanelerinin bir kısmı hayvan yemi olarak kullanılmakta, bir kısmı ise kış mevsiminde kullanılmak üzere saklanmakta veya pazarlarda satılmaktadır. Sonuç olarak kırsal yerleşmelerde mısır ekimi ticari olmaktan çok aile ihtiyacını karşılamak üzere yapılırken Amik Ovası ve çevresinde ekilen mısır ticari gelir elde etmek için kullanılmaktadır.

Buğday ve mısırdan sonra en fazla yetiştirilen tahıl çeşidi arpadır. İklim ve toprak isteği buğdaya benzemekle beraber sahanın doğal çevre şartlarına uygun bir tahıl ürünü değildir. Sahada buğdayın yetiştirilemediği kesimlerde arpa yetiştirilmekte olup

yağış, sıcaklık ve topoğrafya şartları arpa yetiştiriciliğinde önemli rol oynamaktadır. Serin iklim tahılları içerisinde bulunan arpa hayvan yemi olarak kullanılmaktadır. Kırıkhan ilçesinde 2015 yılında 7600 da.lık alanda arpa ekimi yapılmış, 12 ton ürün elde edilmiştir. Bu sonuca göre dekar başına 3,4/kg. arpa üretilmiştir. Sahada hem yazlık hem de kışlık ekimi yapılan arpanın kışlık ekimi 15 Kasım-15 Aralık tarihleri arasında yapılırken yazlık ekimi Mart ayında yapılmaktadır. Sonbaharda ekimi yapılan arpa Haziran'da hasat edilmektedir. Sıcaklığın 0ºC'nin altına inmediği ve 20ºC'nin üstene çıkmadığı alanlarda arpa verimi yüksektir.

Arpa ekimine uygun olan yerler Delibekirli, Yılanlı ve Kurtlusarımazi'dir. Bu köylerde temel geçim kaynağı hayvancılık olduğu için arpa yetiştiriciliği önemli bir yere sahiptir. Yerli-157 arpa ekiminin yapıldığı sahalarda ekim elle serpme yöntemine göre yapılmaktadır. Verimi buğdaya göre düşük olan arpa yetiştiriciliği son yıllarda giderek artmakta ve arpa tarımına ayrılan sahalar genişlemektedir. Arpa sahalarının genişlemesinde etkili olan temel unsur ise arpanın besin değeri yüksek en önemli hayvan yemi olmasında yatmaktadır.

3.1.3.3. Endüstri Bitkileri Tarımı

Araştırma sahasında 184974 da.lık arazi sanayi bitkileri için ayrılmıştır. Bu bitkiler arasında pamuk ve zeytin en önemli endüstri bitkilerdir. Endüstri bitkileri içerisinde ekim alanı ve üretimi en fazla olanı pamuktur. Kırıkhan ilçesinde 2015 yılında 150000 da. olan pamuk ekim alanından 83995 ton üretim sağlanmıştır. Dekar başına ortalama verim ise 560 kg.dır. Pamuk üretimi, ekimi, yetişilmesi ve hasadı teknik bilgi ve beceri gerektiren bir sanayi bitkisidir. Her türlü toprakta yetişen bir bitki olmakla birlikte yüksek verim ve kaliteye ulaşabilmek için sahada alüvyon arazinin yaygın sulama olanaklarının gelişmiş olduğu Amik Ovası'sı ve çevresinde ekimi yapılmaktadır (Fotoğraf 3.5.).

Pamuk tarımında en önemli iklim faktörlerinin başında sıcaklık ve yağış gelmektedir. Pamuk üretimi için yıllık ortalama sıcaklığın 19ºC yaz ayları sıcaklığının ise 25ºC olması gerekir. Bu sıcaklık verilerine göre pamuk ekiminde yüksek verim ve kaliteli ürün elde etmek için genetik saflığı yüksek tohum kullanımı çok önemlidir. Ekim için toprak sıcaklığının 15ºC'nin üstünde olması gerekir. Sahada en uygun ekim zamanı 25 Mart-30 Nisan tarihleri arasındadır.

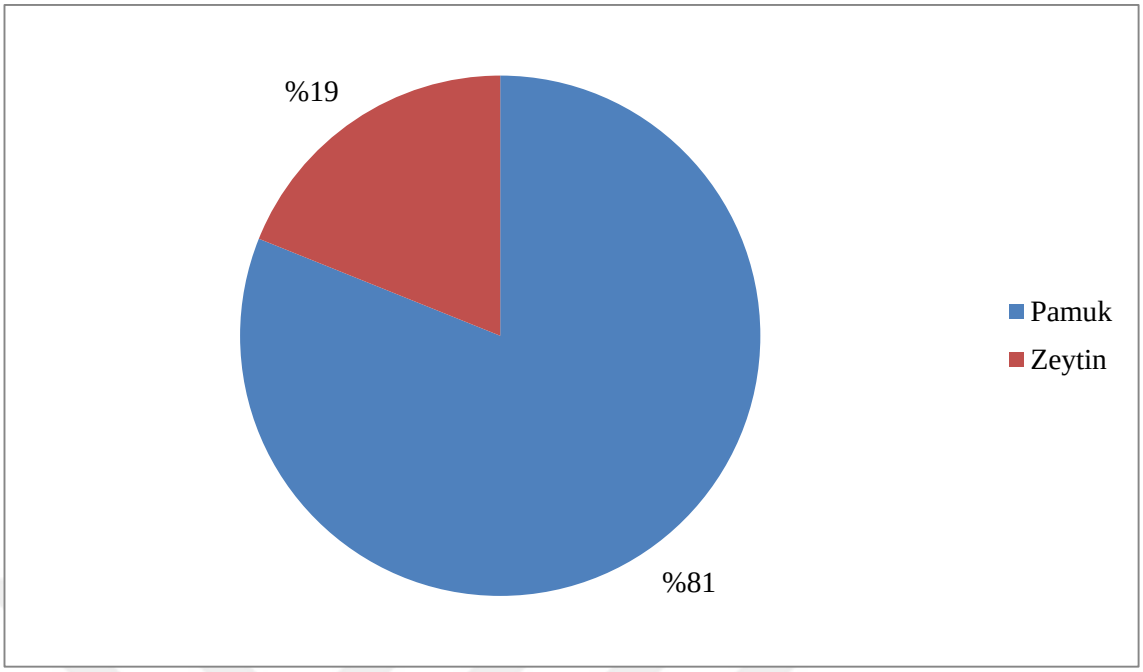
Fotoğraf 3.5. Demirkonak Köyü'nde Tarımsal Sulama Yöntemi Olan Karık Sulama Sistemine Göre Sulanan Pamuk Bitkisinden Bir Görünüm.

İlkbaharda ekimi yapılan pamuktan Ekim ayında kütlü pamuk alınarak çırçırlama yapılmaktadır. Kozaların olgunlaşması ile pamuk hasadı Ağustos sonlarında başlayıp Kasım başına kadar devam etmektedir. Sıcaklık ile birlikte pamuk büyüme evresinde bol su isteyen bir bitkidir. Sahada bulunan tarımsal arazilerde ekili pamuklar su ihtiyacını akarsu çevrelerinde kurulan su bentlerinden karşılamaktadır. Yörede sulamalı tarım arazileri yeterli olduğu için pamuk üretim sahaları geniş yer kaplamaktadır.

Tablo 3.4. Kırıkhan İlçesi'nde Sanayi Bitkilerinin Ekiliş Alanları, Verimi ve Üretim Miktarları (2015).

Ürün Türü	**Alanı (da)**	**%'si**	**Verim (kg/da)**	**Üretim (ton)**
Pamuk	150000	81	560	83995
Zeytin	34974	18,9	15	15739
Toplam	**184974**	**100**	**-**	**16299**

Kaynak: Kırıkhan İlçe Gıda Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü verileri (2015).

Şekil 3.3. Kırıkhan İlçesi'ndeki Sanayi Bitkilerinin Ekiliş Alanları (2015).

Üretim sahaları sınırlı olan arazilerde pamuk hasadı 2-3 kez elle toplanarak yapılırken üretim sahaları geniş olan yerlerde hasat modern araçlarla yapılmaktadır. Kırıkhan ilçesinde ekimi yapılan ve beyaz altın olarak isimlendirilen pamuk çeşidi Yenidünya'dır. Bu pamuk türü açık kozalı ve uzun lifli olup eski dünya pamuklarına göre verimi daha yüksektir. Sulu tarım yöntemine göre üretilen pamuk Amik Ovası dışında Demirkonak, İncirli, Sucu, Özkızılkaya, Kızılkaya, Topboğazı, Özsoğuksu, Attutan, Karamağara, Güzelce ve Gültepe köylerinde yetiştirilmektedir. Köylerde daha çok kapalı koza olarak isimlendirilen kısa lifli ve verimi düşük pamukların ekimi yapılmaktadır.

Sanayi bitkileri içinde yer alan bir diğer bitkide zeytindir. Araştırma sahasında ekili-dikili alanların %1,5'ini tek başına kaplayan zeytin ağacının toplam olarak 34974 da. tarım arazisinde dikimi yapılmıştır. Bu dikim sonucuna göre 2015 yılında 15739 ton zeytin üretimi yapılmıştır. Ağaç başına ortalama verim 15 kg.dır. Sahada meyve veren ağaç sayısı 410500, toplam ağaç sayısı ise 1413940'dır. Yöre insanın en önemli geçim kaynaklarından birisi olan zeytin, fizyolojik etkenlerinden dolayı bir yıl fazla diğer yıl az ürün veren bir meyvedir.

Fotoğraf 3.6. Karataş Köyü'nde Bakımında ve Yetiştirilmesinde Fazla Emek İstemeyen Zeytin Ağaçlarından Bir Görünüm.

Bakımında ve yetiştirilmesinde fazla emek istemeyen zeytin ağacı sahada dağlık alanlarda yayılış göstermektedir. Adalar, Balarmudu, Bektaşlı, Danaahmetli, Gölbaşı, İçada, Karataş, Kurtlusarımazi ve Kurtlusoğuksu köylerinin engebeli sahalarında zeytin ağaçları bulunmaktadır. Bunun yanı sıra Amanos Dağları'nın ormanlık sahaları dışında kalan yerlerinde de yabani zeytinler yayılış göstermektedir. Dağlık ve engebeli sahalarda bulunan yabani zeytinlikler aşılanarak üretim yapılmaktadır.

Sahada bulunan zeytin deliceleri Mart-Haziran dönemleri arasında aşılanmaktadır. Fidan dikimi ve dikim gübrelemesi Aralık-Mart dönemleri arasında yapılırken, Nisan-Eylül dönemleri arasında dağlık ve engebeli olmayan arazilerde damlama sulama yapılmaktadır. Kırsal yerleşmeler çevresinde bulunan zeytinliklerde hasat elle yapılmaktadır. Özenle yapılan bu hasatta ağaç etrafına yerleşen işçiler zeytinleri ya torbalara toplar ya da ağaç altına yayılmış sergilere düşürürler. Geniş tarımsal arazilerde ekili olan zeytinliklerdeki meyveler ise mekanik hasat ile

toplanmaktadır. Zeytin üretiminde yıllara göre değişiklik görülmesinde zeytinin ve zeytinden elde edilen gelirin yeterli olmayışı etkilidir. Bunun yanı sıra engebeli sahalarda zeytin ağacı için gerekli olan suyun yeterince bulunmaması gübreleme, budama, ilaçlama gibi kültürel bakım işlemlerinin bilinçsizce yapılması zeytin verimini düşüren diğer faktörlerdir.

3.1.3.4. Yem Bitkileri Tarımı

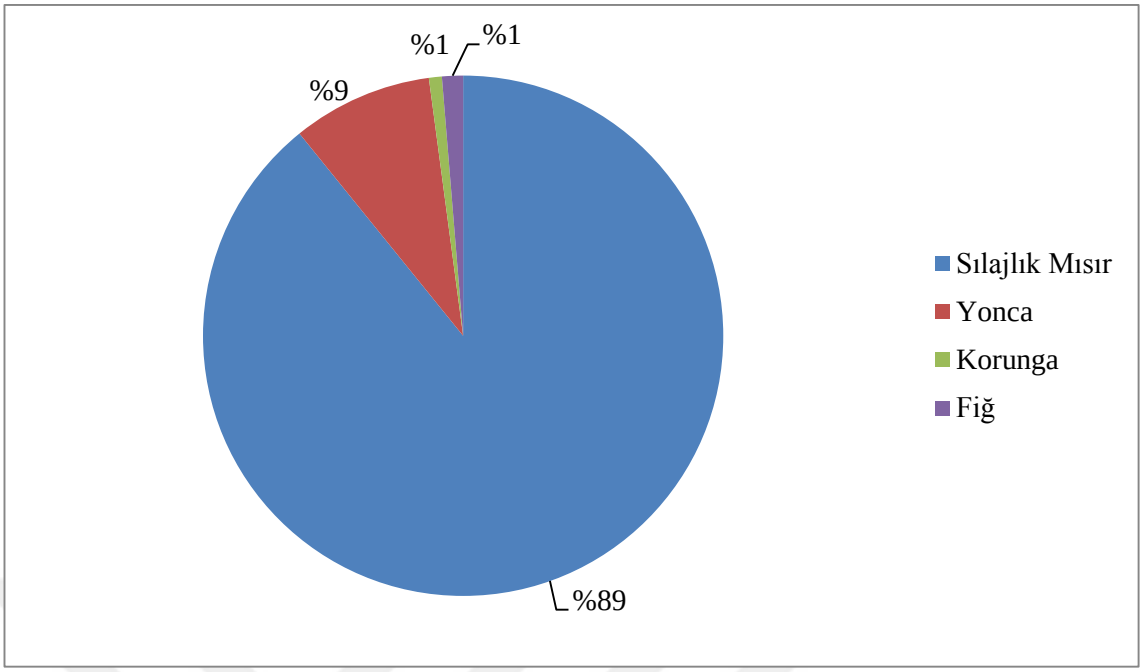
Araştırma sahasında birincil ekonomik faaliyet kolunu tarım oluştururken ikincil faaliyet kolunu ise hayvancılık oluşturmaktadır. Saha genelinde tarım ve hayvancılık birlikte yürütülen bir uğraştır. Bu sebepten dolayı yem bitkilerinin ekimi geçimini hayvancılık ile sağlayan kırsal yerleşmeler için oldukça önemlidir. Çayır ve mera alanlarının giderek azalması ve yöre nüfusunun geçimini sağlamak için hayvancılık faaliyetlerini sürdürmek zorunda oluşu hayvanlar için ihtiyaç duyulan yem bitkilerinin ekimini zaruri bir hale getirmiştir.

Yörede 2015 yılı itibariyle 4787 da.lık alan yem bitkilerinin ekimine ayrılmıştır. Bu bitkiler için ayrılan araziler su ve toprak şartları açısından seçici değildir. Kıraç ve verimi düşük tarımsal araziler yem bitkileri ekim alanı olarak değerlendirilmektedir. Kırıkhan'da yetiştirilen yem bitkileri yonca, fiğ, korunga ve silajlık mısırdır. Silajlık mısır en fazla üretim sahasına sahip olan yem bitkisidir. Bu yem bitkisi 2015 yılında 4259 da.lık bir alana ekilmiş ve ortalama 3700 kg. yıllık verim elde edilmiştir. Silajlık mısırda yıllık üretim ise 118128 ton kadardır (Tablo 3.5).

Tablo 3.5. Kırıkhan İlçesi'nde Yem Bitkilerinin Ekiliş Alanları, Verimi ve Üretim Miktarları (2015).

Ürün Türü	**Alanı (da)**	**%'si**	**Verim (kg/da)**	**Üretim (ton)**
Silajlık Mısır	4259	88,9	3700	118128
Yonca	419	8,7	581	7200
Fiğ	67	1,3	27	10
Korunga	42	0,8	130	12
Toplam	**4787**	**100**	**-**	**125350**

Kaynak: Kırıkhan İlçe Gıda Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü verileri (2015).

Şekil 3.4. Kırıkhan İlçesi'nde Yem Bitkilerinin Ekiliş Alanları (2015).

Silajlık mısırın en çok ekildiği yerleşmeler Özsoğuksu 1236 da. Topboğazı 370 da. Kurtlusoğuksu 449 da. ve Kazkeli 188 da.dır. Bu kırsal yerleşmeler dışında Abalaklı, Aktutan, Alaybeyli, Baldıran, Bektaşlı, Ceylanlı, Çiloğlanhöyüğü, Güventaş, Güzelce, Ilıkpınar, Kamberlikaya, Karadurmuşlu, Karamağara, Karamankaşı, Karataş, Kodallı, Muratpaşa, Özsoğuksu, Reşatlı, Saylak, Söğütlüöz, Camuzkışlası, Çamsarı, Gültepe ve Yalangöz de silajlık mısır ekimi yapılmaktadır.

Yonca, silajlık mısırdan sonra sahada ekimi en yaygın olan yem bitkisidir. Yem bitkileri içerisinde 419 da.lık toplam ekili alanına sahip olan yoncada 2015 yılında 7200 tonluk bir üretim elde edilmiştir. Dolayısıyla yoncada dekar başına 581 kg. verim elde edilmiştir. Sahada hayvancılık ile geçinen ve engebeli arazilerde kurulmuş olan Bektaşlı, Ilıkpınar, Karadurmuşlu, Kodallı ve Karamankaşı kırsallarında yonca üretimi yapılmaktadır. Bu yerleşmelerden olan Bektaşlı 143 da. ve Karadurmuşlu 111 da. en fazla yonca üretim alanlarına sahiptir.

Kışın hayvanların kuru ot ihtiyacını karşılamak için ekilen yonca daha çok sulanabilen tarımsal arazilerde ekilmektedir. Nisan ayı içerisinde ekimi yapılan yonca ilkbahar yağışları ile yeşerir ve çiçeklenme dönemi başlayınca biçilir. Taban suyu seviyesinin yüzeye yakın olduğu kesimlerde yonca ekimi yapılan alanlarda yılda 3-5 kez biçime gidilmektedir. Sahada ekimi yapılan diğer bir yem bitkisi olan fiğ 80 da.lık

ekiliş alanına sahiptir. Bu alanda 2015 yılı itibarı ile 10 ton üretim gerçekleşmiştir. Yıllık ortalama verim 27 kg. olan fiğ, tane, yeşil ve kuru ot olarak hayvancılık faaliyetlerinin yapıldığı Baldıran, Karadurmuşlu ve Saylak'da hayvanların yem ihtiyacını karşılayan en önemli tarım ürünüdür.

Üretimi yapılan bir diğer yem bitkisi de korungadır. Sahada 42 da.lık bir alanda ekim yapılan korungadan 12 ton üretim yapılarak 130 kg. verim alınmıştır. Toprak yönünden fazla seçici olmayan bu yem bitkisi kıraç, yüksek ve fazla verimli olmayan sahalarda değerlendirilir. İlkbaharda ekilen korunga çiçeklendikten sonra hasat edilir. Sonbaharda ekilen korunganın toprağı ilkbaharda hazırlanarak Ekim ve Kasım ayı içerisinde ekim yapılır. Kırıkhan ilçesinin kuzeyinde kalan ve bakı itibariyle daha az yağış alan köylerinde korunga ekimi yapılmaktadır.

3.1.3.5. Sebze Tarımı

Sebze en kısa şekliyle otsu bitkilerin yenilen kısımları olarak tanımlanmaktadır. Daha geniş bir ifade ile insan beslenmesinde kullanılan, meyve ve tahıl grubuna girmeyen bahçe tarımında yetiştirilen; yaprak, kök, yumru, soğan, sürgün, çiçek, meyve, sap ve şapkası yenilen bitkilere sebze denir (Bulut, 2010:162). Araştırma sahasında halkın ekonomik açıdan ihtiyacını karşılayan, beslenme açısından oldukça önemli olan sebze tarımı Kırıkhan'da bulunan hemen hemen her köyde az veya çok üretimi yapılmaktadır. Sebze tarımın az veya çok hemen hemen her yerde yapılmasında doğal çevre koşulları oldukça etkilidir. Sahada sıcaklık sebze tarımı için uygun özellikler gösterirken toprak şartları ve sulama sebzeciliğin hem ticari amaçlar için hem de aile ihtiyaçları için yapılmasına imkân tanımaktadır. Sebzeciliğin entansif ve ekstansif olarak yapılmasında su kaynaklarının durumu belirleyici olmuştur. Kırıkhan'da yıllık yağış ortalamasının 522,6 mm. olması sebze tarımı için gerekli olan suyun bir kısmının yağış yoluyla karşılanması anlamına gelmektedir.

Ticari amaç için yapılan sebze tarımı daha çok sulama imkânı olan alanlarda yoğunlaşırken evin ihtiyacını karşılamaya yönelik yapılan sebze tarımı kırsal konutlara yakın bahçe tarımı şeklinde yapılmaktadır. Kırıkhan kenti ve kırsal yerleşmelerinin %77,1'in olduğu 80-250 m. yükselti aralığı sebze tarımının yapılması için yeterli sıcaklık derecesini koruduğu için ürün ve verim çeşitliliği artmıştır. Araştırma sahasında yükseltinin artmadığı, sulama imkânlarının yeraltı suları ve kanallarla sağlandığı ve

sebze tarımı için gerekli olan alüvyon toprakların bulunduğu güney ve doğusundaki sahalar ile Amik Ovası bu tarıma en uygun yerlerdendir.

Yükseltinin arttığı, sıcaklığın azaldığı, sulama imkânlarının sınırlandığı Kırıkhan'ın kuzey ve batısında sebze verimi ve çeşitliliği azalmaktadır. Yükseltinin arttığı Yılanlı, Delibekirli, Ceylanlı, Bektaşlı, Kurtlusarımazi, Balarmudu gibi köylerde vejetasyon süresinin kısa olmasından dolayı don olayları gerçekleşmekte, en uygun sıcaklık değerleri düşmekte ve sulama olanakları sebze tarımını sınırlamaktadır. Araştırma sahasında sebze tarımı için ayrılan saha 36000 da.dır. Kırıkhan ilçesinde tarım arazisinin %5,2'si sebze tarımı için ayrılmıştır. Sahada 2015 yılında sebze üretimi 92796 tondu. Yörede yetiştirilen sebze türleri fazla olup ekildikleri sahanın büyüklüğü arasındaki dekar eşitsizliği söz konusudur. Kırıkhan'da sebze tarımın yapıldığı tarımsal arazilerde havuç, marul, domates, patates, soğan ve bostan türlerinden olan kavun uygun yetişme koşulları bulduğu için üretimi yapılmaktadır. Sebze bitkileri içinde 19971 da. üretim sahası ve yıllık 59913 ton üretimi ile en fazla yetiştirilen sebze havuçtur. Havucun yıllık ortalama verimi dekar başına 1450 kg.dır.

Tablo 3.6. Araştırma Sahasında Sebze Ekim Alanları ve Üretimi (2015).

Ürün Türü	**Alanı (da)**	**%'si**	**Verim (kg/da)**	**Üretim (ton)**
Havuç	19971	60,1	1450	59913
Kavun	13000	39,1	-	32500
Domates	139	0,4	1700	28
Marul	92	0,2	-	280
Salatalık	20	0,06	1560	75
Toplam	**33222**	**100**	**-**	**92796**

Kaynak: Kırıkhan İlçe Gıda Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü verileri (2015).

Serin iklim sebzesi olan havuç çimlenme ve soğuklara karşı dayanıklı olması sebebiyle sahada kış aylarında rahatça yetiştirilmektedir. Şubat sonu ile Mart ayında ekimi yapılan havucun Kasım ve Aralık aylarında hasadına başlanılır. Kasım'da başlayan hasat, Şubat ayının sonuna kadar devam eder. Sıcaklık havuçta renk oluşumuna olumlu etki yaparken, kuraklık, yüksek ve düşük sıcaklık ile rutubet havuç üretimini olumsuz yönde etkilemektedir. Havuç ortalama 20ºC gelişme olanağı bulur.

Hafif bünyeli topraklarda havuç üretimi uygun besleme ve bakım şartlarında iyi sonuçlar verir. Havuç daha çok çizgi usulü ekime göre yapılmaktadır. Bu ekim türü çok

sayıda ürünü aynı anda toplamak için oldukça uygundur. Serpme usulü havuç ekimi ise daha çok kırsal yerleşmelerde görülmektedir. Mart-Ekim ayları arasında toprakta kalan havuç tohumları bu süre zarfı içinde filizlenir ve Kasım ayının sonunda hasadına başlanılır. Havuç hasat dönemi tarımda ölü dönem olan Ekim-Şubat aylarında yapıldığı için çok sayıda kişiye iş imkânı sağlanmaktadır (Fotoğraf 3.7.).

Tarım arazilerinden toplanan havuçlar Kırıkhan kentinde bulunan 50'ye yakın havuç paketleme tesisine gönderilmektedir. Paketlenen havuçlar Romanya, Bulgaristan, Azerbaycan gibi dış ülkelere gönderildiği gibi iç piyasada da tüketilmektedir. Kırıkhan sınırları içinde havuç ekiminin yapılan en önemli alan Amik Ovası'dır. Bu ova dışında Baldıran, Çataltepe, Çiloğlanhöyüğü, Karamağara, Mahmutlu, Özsoğuksu, Kızılkaya köylerinde de havuç ekimi yapılmaktadır.

Fotoğraf 3.7. Karadurmuşlu Köyü'nde Çizgi Usulü Ekime Göre Yetiştirilen Havuç Ekim Alanından Bir Görünüm.

Sebze tarımı içerisinde üretimi yapılan bir diğer üründe domatestir. Sahanın sulanabilen kesimlerinde aile ihtiyacını karşılamaya yönelik ekildiği gibi, Amik

Ovası'nın alüvyon topraklarında da ticari amaç için ekimi yapılmaktadır. Kırıkhan ilçesinde domates üretim sahaları 139 da. olup yıllık üretim 29 tondur. Yıllık ortalama verim dekar başına 1700 kg.dır. Yazın tüketildiği gibi kışında salça yapılarak yoğun bir şekilde tüketilen domates Söğütlüöz, İçada, Güzelce, Gültepe, Baldıran ve Kangallar gibi yerleşmelerde üretilmektedir. Yükseltinin arttığı Yılanlı, Kaletepe, Demirkonak köylerinde ise domates üretimi sıcaklık değerlerinin düşük, sulama imkânlarının kısıtlı olmasından dolayı ticari amaç için üretilmemektedir. Domates ve havuç dışında ekimi yapılan diğer bir sebze türü de maruldur. Yörede 2015 yılında 92 da.lık marul ekili alandan 280 ton üretim yapılmıştır. Yetişme ortamı 3 ay süren marul, nemli, soğuk ve ılık iklim sebzesidir. Hasat dönemi Ekim ayı olan marul el işçiliğine bağlı olarak tarımsal araziden tek tek toplanması suretiyle yapılmaktadır. Araştırma sahası ve yakın çevresinde yaprak salata ve kıvırcık baş salata en çok görülen marul çeşididir. Kırıkhan'da uygun iklim ve toprak şartları altında yetiştirilen en önemli bostan kavundur. Tek yıllık bir bitki olan kavun, uzun yetişme süresi boyunca güneşli, sıcak ve kuru bir hava, yeterli toprak nem ister.

Fotoğraf 3.8. Uygun İklim ve Toprak Şartları Altında Yetiştirilen ve Sahanın En Önemli Tarımsal Ürünlerden Birisi Olan Kavundan Bir Görünüm.

Kavun üretim sahaları 2015 yılında 13000 da. olup yıllık üretim 32500 tondur. Kavun hasadı sonrası Kırıkhan-Topboğazı mevkiinde yaz mevsiminde üreticiler kavunlarını satarak gelir elde etmektedirler. Kırıkhan kavunun diğer bir özelliği renginin diğer il ve ilçelerde yetiştirilen kavunlara oranla daha sarı ve tadının şekerli olmasıdır. Araştırma sahasında en çok kavun Çataltepe, Çiloğlanhöyüğü, Dedeçınar, Demirkonak, Karamağara, Karacağıl, Kodallı, Torun ve Topboğazı köylerinde yetiştirilmektedir. Ocak ve çizgi usulü ekilen kavun için ayrılan araziler sonbaharda sürülür. Gübre ile desteklenen toprak ilkbaharda tekrar sürüldükten sonra meyve döneminde ayda bir kez sulanır. Tohum ekiminden hasadına kadar 80-110 gün geçen kavun, tam olgunluğa ulaştıktan sonra Mayıs ve Haziran ayı boyunca elle veya bıçakla kesilerek hasat edilir.

Fotoğraf 3.9. Gültepe Köyü'nde Damlama Sulama Yöntemi İle Yetiştirilen Biber Sahasından Bir Görünüm.

Araştırma sahasında sulama imkânlarının olduğu her yerde salatalık yetiştirilmektedir. Özsoğuksu, Danaahmetli, Muratpaşa, Kızılkaya, Kangallar ve

Güventaşı gibi yerleşmelerde ticari ağırlığı olan salatalık 20 da. alanda ekimi yapılmıştır. Yıllık üretim 75 ton, yıllık ortalama dekar başına 1560 kg. ürün alınmıştır. Havuç, domates, marul, salatalık ve kavun dışında sivri biber, taze fasulye, taze börülce ve beyaz lahana gibi sebzelerinde tarımı yapılmaktadır. Saha genelinde bu sebzelerin tarım ve üretim alanları sınırlı olup daha çok kırsal yerleşmelerde bahçe tarımı şeklinde köy halkının ihtiyacını karşılamak sureti ile ekilmektedir.

Kırıkhan'da geleneksel ve modern yöntemlerle sürdürülen sebze tarımının yanı sıra seracılık faaliyetleri de yakın zamanda önem kazanmıştır. Sahada 3017 da. alanda seracılık yapılmaktadır. Seracılık yapılan alanın 2 dekarı plastik yüksek tünel, 9 dekarı plastik sera ve 3006 dekarı da alçak tüneldir (Türkiye İstatistik Kurumu, 2014:152). Ticari amaç ile yapılan seracılık daha çok Çataltepe, Ilıkpınar, Danaahmetli, Abalaklı, Karamağara ve Kodallı köylerinde yaygındır. Erkenci kavun üretimi amacıyla mini plastik seralar kurulmakta ve turfanda kavun yetiştiriciliği bu şekilde yapılmaktadır.

Fotoğraf 3.10. Torun Köyü'nde Alçak Sera Alanından Bir Görünüm.

Özsoğuksu köyünde bulunan seralarda lale ve sümbül ekimi yapılmaktadır. Kırıkhan Park ve Bahçeler Müdürlüğü 2015 yılında 2 adet plastik sera kurarak mevsimlik çiçekler yetiştirmekteydi. Bunun yanı sıra domates ve salatalıkta örtü altı sebze yetiştiriciliğinde önemli bir yere sahiptir. Domates 4 da. alanda ekilmiş olup, 28 ton üretim, salatalık ise 11 da.lık alanda ekilmiş olup, 60 ton üretim yapılmıştır. Muratpaşa'da bulunan 25 dönümlük seranın 15 dönümünde domates, 10 dönümünde ise muz yetiştirilmiştir. Kırsal yerleşmelerde bulunan seraların büyük çoğunluğu derme çatma şeklindedir. Bu seralarda daha çok ev halkının ihtiyacını karşılamaya yönelik marul, domates, biber, salatalık ile çeşitli sebze fidanlarının ekimi yapılmaktadır.

3.1.3.6. Meyve Tarımı

Araştırma sahasında 2015 yılı itibariyle toplam tarım arazisinin %0,2'sini (7494 da.) meyve alanları oluşturmaktaydı. Meyvecilik sahanın topoğrafya yapısı, iklim, toprak ve su şartlarının yeterli ve uygun olmasından dolayı gelişmiştir. Amanos Dağları'nın ilçeyi güneydoğu-kuzeybatı yönünde çevriliyor olması sebebiyle hava kütleleri sahanın dağlık kesimlerinde soğutucu bir etkiye sahipken Karataş, Yılanlı ve Delibekirli gibi vadi içi yerleşmeler korunaklı hale gelmiştir. Korunaklı özellik kazanan vadi içleri başta bağcılık olmak üzere çeşitli meyvelerin yetiştirilmesi için uygun sahalardır.

Tablo 3.7. Kırıkhan İlçesi'nde Meyve Bitkilerinin Ekiliş Alanları, Verimi ve Üretim Miktarları (2015).

Ürün Türü	**Alanı (da.)**	**%'si**	**Verim (kg./da.)**	**Üretim (ton)**
Nar	4679	90,6	2,3	5393
Üzüm	259	5,1	-	740
Portakal	79	1,5	10,4	599
Kayısı	57	1,1	2,7	951
Mandalina	36	0,7	2,2	52
Limon	24	0,4	5,7	49
Armut	17	0,3	2,2	37
Erik	12	0,2	2,0	26
Toplam	**5163**	**100**	**-**	**7847**

Kaynak: Kırıkhan İlçe Gıda Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü verileri (2015).

Vadi içlerinde farklı mikro klima alanlarının dışında, Karasu Çayı ve bu çayın kolları ile, Dekibekirli Çayı'nın suyunu takip ederek uzun sahalarda sulama imkanları ve arazi şartlarının uygun olmasından dolayı meyve yetiştiriciliği yapılmaktadır. Bol su ve geniş arazilerin olduğu Mahmutlu, Kodallı ve Çamsarı köylerinde meyve üretimi ticari bir üretim kazanırken portakal, mandalina, limon ve şeftali en çok üretilen meyvelerdir. Bu köyler dışında Karataş, Yılanlı, Delibekilri, Bektaşlı, Ceylanlı, Saylak, Alaybeyli ve Karamağara'da ilçede en fazla meyve tarımının yapıldığı sahaları oluşturmaktadır. Bunun yanı sıra sahanın hemen hemen her tarafında çoğunlukla ailelerin kendi ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik küçük parsellere ekilen meyve ağaçları da bulunmaktadır.

Kırıkhan'da meyveciliğin tarımsal faaliyet olarak yapılmasında doğal çevre faktörlerinin meyve yetiştiriciliğine uygun olması, modern ve ileri yöntemlerin kullanılması, zamanında budama, gübreleme, ilaçlama ve aşılamanın yapılmasından kaynaklanmaktadır. Yıllık otalama sıcaklığın 19,3ºC, yıllık don olaylı gün sayısının kış mevsiminde 6,2 gün olduğu sahada meyve bahçeleri yeterli sıcaklık almakta ve don olaylarından etkilenmemektedir. Sahada meyve ağaçlarının ekili olduğu alanlar alüvyon ve kölüvyal toprak üzerinde bulunmaktadır. Bu durum meyveciliğin gelişmesine ve yoğun olarak yapılmasına olanak sağlayan diğer bir etmendir.

Kırıkhan ilçesinde meyve alanları içerisinde dikim sahası en fazla olan ürünler; nar, kayısı, üzüm ve turunçgildir. Sahanın kuzeyinde armut, güneyinde ise şeftali, kiraz, Japon eriği ve elma dikimi yapılan diğer meyve çeşitleridir. Gerek ağaç sayısı gerekse yıllık üretim payı en fazla olan ve en geniş yayılış alanına sahip meyve nardır. İlçede 4679 da.lık arazide nar ekimi yapılmıştır. Yıllık 5393 ton ürün elde edilen nardan toplam 55746 meyve ağacı bulunmaktadır. Narın sahada en fazla üretilen meyve olmasında ağacının yüksek sıcaklık derecelerine dayanabilmesinin rolü büyüktür.

Kırıkhan'da iklim ve toprak şartları nar tarımına uygun olduğu için hem ticari hem de aile ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik üretimi yapılan meyve olmuştur. Eğimli yamaçlarda yetiştiği gibi düz sahalarda da yetişen nar ağacının ortalama yüksekliği 2-4 m. arasında değişmektedir. Fizikî koşullara bağlı olarak Mayıs sonu ile Haziran ayında çiçeklenmeye başlayan nar Kasım'da meyve verir. Zengin aroması ve koyu kırmızı rengi nara olan talebi arttırmaktadır. Sahada üretilen nar türleri Medine ve Hacı

Mehmet'tir. Medine narı meşrubat sanayisinde kullanılırken Hacı Mehmet narı yaş meyve olarak tüketilmektedir. İri taneli ve sulu olan Hacı Mehmet narı daha çok Delibekirli, Yılanlı, Karataş ve Çamsarı köylerinde yetiştirilmektedir.

Fotoğraf 3.11. Kırıkhan İlçesi'nde Meyve Alanları İçerisinde Dikim Sahası En Fazla Olan Ürün Nardır.

Araştırma sahasında kayısı nardan sonra en fazla üretilen meyve çeşididir. Sahada 2015 yılında toplam 11953 kayısı ağacından, 951 ton yıllık üretim gerçekleşmiştir. Kayısı tarımı için ayrılmış toplam alan ise 57'dekardır. Sahanın doğal çevre koşullarına iyi uyum sağlayan kayısı ağaçları Nisan ayında çiçeklenme dönemine girerler. Çiloğlanhöyüğü, Karadurmuşlu, Çataltepe, Güventaşı ve Özkızılkaya köylerinde üretilen kayısıların büyük çoğunluğu ticari amaç için pazarlanırken çok az kısmıyla da halk ihtiyaçlarını karşılamaktadır.

Meyvecilik faaliyeti içerisinde önemli olan ve günümüzde 259 da. alanda yapılan bağcılık toplam tarım alanı içinde %5,1'lik bir orana sahiptir. Bağcılık için

ayrılmış 259 da. alandan yıllık bağ verimi 740 tondur. Bağ alanları en geniş olarak sahanın kuzey ve kuzeybatısında bulunan Karataş, Yılanlı, Delibekirli, Ceylanlı ve Alibeyçağıllı gibi engebeli araziye sahip yerleşmelerde yoğunlaşmıştır. Bu köyler dağlık arazilerde kurulmasına rağmen su kaynakları açısından oldukça zengindir. Bu durumun sonucu olarak bağ alanları sulanmakta ve yüksek verim elde edilmektedir.

Fotoğraf 3.12. Kamberlikaya Köyü'nde Meyvecilik Faaliyetleri İçerisinde Önemli Yere Sahip Olan Kayısı Ekim Alanından Bir Görünüm.

Sahada üretimi yapılan üzümlerin bir kısmı yaş meyve olarak tüketilirken diğer bir kısmı da kuru üzüm, pekmez, pestil şeklinde perakende ve toptan olmak üzere satışa sunulmaktadır. Ağustos ayında başlayan üzüm hasadı Eylül sonlarına kadar devam etmektedir. Sahada bağ tarımı Amanos Dağları eteklerindeki kumlu, kireçli çakıllı arazilerde yayılış gösterirken tarla ve bahçe kenarlarında da yan ürün olarak asmalarda yetiştirilmektedir. Yörede siyah ve beyaz üzüm yetiştirilirken en yaygın üzüm türü beyazdır. Beyaz bir üzüm çeşidi olan Dökülgen, Alibeyçağıllı'da en uygun yetişme

ortamı bulmuştur. Bu üzümün salkım şekilleri konik olup taneleri elips biçimindedir. Alibeyçağıllı köyünde bulunan bir diğer üzüm çeşidi de Pafi ve Aküzümdür.

Fotoğraf 3.13. Alibeyçağıllı Köyü Araştırma Sahasında Bağ Alanlarının Geniş Yer Tuttuğu Yerlerden Birisidir.

Ekonomik değeri yüksek olan portakal 79 da. arazi üzerinde ekimi yapılmaktadır. Yörede bulunan 134109 tane portakal ağacından 2015 yılı itibarıyla toplam olarak 559 ton portakal üretilmiştir. Kırıkhan'da yetiştirilen en yaygın portakal çeşidi Washington Nova'dır. Bu portakal ağacının ortalama yüksekliği 3,5-4 m. arasında değişmektedir. Bol sulu ve çekirdeği az olan bu portakal çeşidi yörede Kasım-Şubat ayları arasında toplanmaktadır. Washington Nova portakal türü dışında çok fazla yayılma alanı göstermemekle birlikte Jaffa türü portakallarda yetiştirilmektedir.

Portakal dışında araştırma sahasında yetiştirilen diğer bir turunçgil çeşidi de mandalinadır. Kırıkhan'da bulunan 27010 mandalina ağacından 52 ton üretim yapılmıştır. En çok yetiştirilen mandalina çeşidi Satsuma'dır. Kabuğu kolay soyulan bu

mandalina çeşidinin ağaç yükseltisi 1,5-3 m. arasında değişmektedir. Yine 24336 ağaç sayısı, 49 ton yıllık üretimiyle turunçgiller içinde bulunan limon sıcak iklim koşullarına uyum sağladığı için sahada yükseltisi fazla olmayan Reşatlı, Torun, İçada ve Çataltepe köylerinde yetiştirilmektedir. Yörede en çok yetiştirilen limon türü Endonat'dır. Meyvesi büyük, şekli uzun olan bu limon çeşidi Eylül'den Aralık ayının sonuna kadar devam eden sürede toplanarak pazarlanır.

Çok fazla yetiştirilmemekle birlikte Balarmudu ve Kurtlsarımazi köylerinde Akça türü, Yılanlı'da ise Taş armudu üretimi yapılmaktadır. Sahada armut üretimi 17 da. arazi üzerinde yapılmakta ve yıllık 37 ton armut elde edilmektedir. Üretilen armutlar yerel tüccarlara bahçedeyken toptan, şehir pazarlarında veya Topboğazı mevkiinde ise tahtadan yapılmış küçük stantlara konularak da satılmaktadır. Ticari olarak fazla öneme sahip olmayan erik saha genelinde köy evlerinin yanına diğer meyve ağaçları ile birlikte dikilmiştir. Yaş olarak tüketilen erik 12 da. arazi üzerinde ekilmekte ve 26 ton ürün elde edilmektedir. Vişne, araştırma sahasında yükseltinin arttığı Alaybeyli, Dedeçınar ve Taşoluk gibi yerlerde yoğunlaşmıştır. Sahada bulunan 25 vişne ağacından toplam 13-15 kg. vişne elde edilmiştir. En yaygın vişne Macar vişnesidir. Kiraz ağacı, yükseltinin artmadığı korunaklı vadiler içinde yoğunlaşmıştır. Sıcaklık istediği vişneye oranla fazla olan kiraz daha çok sahanın alçak kesimlerinde aile ihtiyacını karşılamaya yönelik bahçe tarımı şeklinde yapılmaktadır. En yaygın kiraz çeşitleri Napolyon ve Sarıdır. Kiraz ağaçlarının verimi 10-15 kg. arasında değişmektedir.

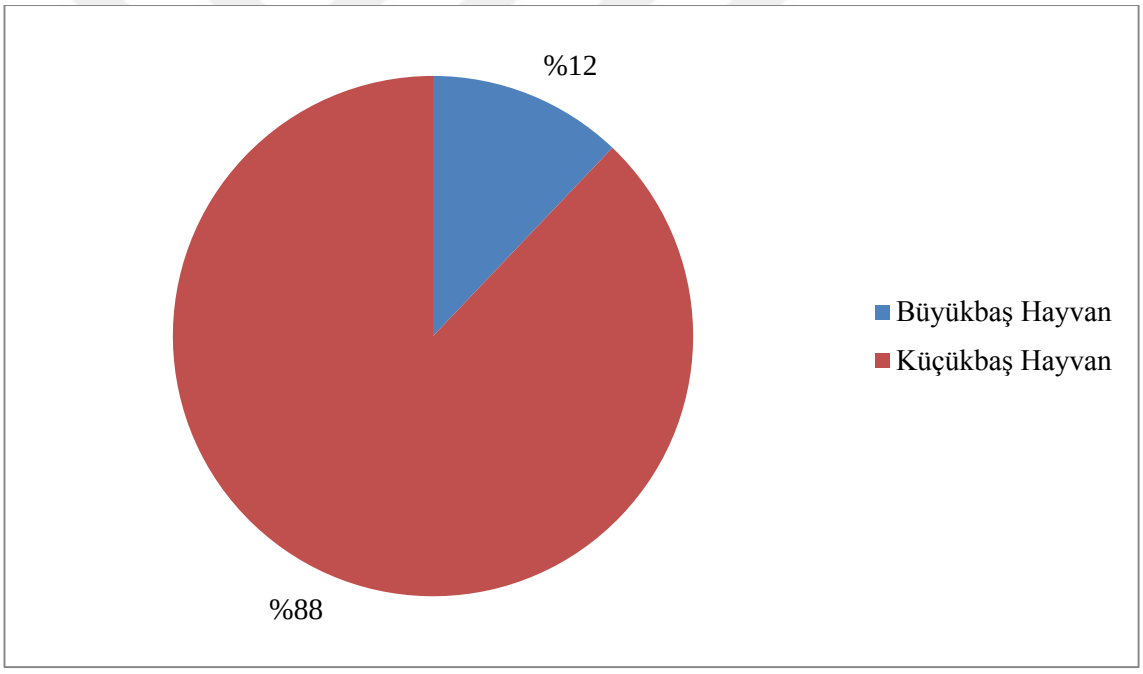
3.1.4. Hayvancılık

Kırıkhan ilçesinde tarımdan sonra yapılan ekonomik faaliyetler içerisinde hayvancılık halkın en önemli geçim kaynağını oluşturmaktadır. Dağlık alanların ve eğimli yüzeylerin geniş yer kapladığı yerlerde halkın geçim kaynağı genel olarak küçükbaş hayvancılıktır. Yükseltiye bağlı olarak tarımsal ürün çeşidinin sınırlandırılması, iklim, topoğrafya ve bitki örtüsü gibi unsurlar sahada hayvancılığın yapılması için uygun şartlar oluşturmuştur. Bu unsurlardan dolayı sahanın dağlık alanları ile yüksek eğim değerlerine sahip olan kesimlerinde ekip-biçme faaliyetlerini sürdürmek zor olduğu için hayvancılık birincil ekonomik faaliyet kaynağı durumuna gelmiştir. Nitekim 2015 yılı itibarıyla sahadaki 57 köyden 44 tanesinin temel geçim kaynağı tarım ve hayvancılık, 5 tanesinin ise geçim kaynağı sadece hayvancılıktır.

Tablo 3.8. Kırıkhan İlçesi'nde Yetiştirilen Hayvan Varlığının Türlerine Göre Dağılımı (2015).

Hayvan Türü	**Hayvan Sayısı (Baş)**	**%'si**
Küçükbaş Hayvan	90110	**87,8**
Koyun	56020	54,6
Keçi	34090	33,2
Büyükbaş Hayvan	12339	**12,1**
Yük ve Çeki Hayvanları	129	**0,1**
Eşek	79	0,03
At	44	0,02
Katır	6	0,01
Toplam	**102578**	**100,0**

Kaynak: Kırıkhan İlçe Gıda Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü verileri (2015).

Şekil 3.5. Kırıkhan İlçesi'nde Yetiştirilen Hayvan Varlığının Türlerine Göre Dağılımı (2015).

Araştırma sahasında çayır-mera alanı olarak kullanılan araziler toplam arazi kullanımının %1,3'üne denk gelmektedir. Nitekim sahanın 690530 da. olan toplam tarım arazisinin 8624 dekarı çayır-meralarla kaplıdır. Bu alanlar çok geniş yer kaplamamasına rağmen hayvancılık bazı köylerde gelir getiren temel ekonomik faaliyet haline gelmiştir. Eğimin arttığı, tarımsal faaliyetlerin yapılamadığı köylerin yakın

çevrelerinde bulunan çayır-mera alanlarında büyükbaş ve küçükbaş hayvancılık yapılmaktadır.

Kırıkhan ilçesinde hayvancılığın birincil geçim kaynağı olduğu ve yayılış gösterdiği köyler sahanın kuzey ve batısı ile güneyinde yoğunluk kazanmıştır. Camuzkışlası, Sucu, Demirkonak ve Kaletepe gibi Türkiye-Suriye sınırına yakın köyler ile Delibekirli, Balarmudu, Karacağıl, Bektaşlı gibi eğimin ve yükseltinin arttığı sahalarda çayır ve mera alanlarının geniş yer kaplamasından dolayı hayvancılık yapılmaktadır. Sahanın güneyinde bulunan köylerinde hayvancılık önemini kaybederken tarımsal faaliyetler halkın temel geçim kaynağını oluşturmaktadır. Özellikle İçada, Baldıran, Muratpaşa, Güventaşı, Karadurmuşlu, Özsoguksu, Mahmutlu ve Reşatli gibi köyler hayvancılığın ön planda olmadığı yerler arasında bulunmaktadır.

Sahada modern yöntemlerle ve devlet teşvikleriyle açılan hayvancılık işletmelerinin sayısı oldukça azdır. Sığır yetiştiriciliğine dönük kurulan modern çiftlikler Bektaşlı, Baldıran, Kurtlusoğuksu ve Topboğazı gibi köylerde ağırlık kazanmıştır. Çayır-mera alanları sınırlı olmasına rağmen hayvanlar ilkbaharda başlayarak kasım ayı ortalarına kadar otlak ve meralarda otlatılmaktadır. Amanos Dağları üzerinde mera alanları erozyona maruz kaldığı için toprak süpürülmekte ve otların yetişme olanağı azalmaktadır. Çayır ve meraların gittikçe azalması ve yetersiz kalması sonucunda hayvanlar yılın belirli bir dönemini ağıl adı verilen hayvan barınaklarında geçirmektedir. Yılın belirli dönemini ahırlarda geçiren hayvanlar kuru ot, saman, arpa ve küspe ile beslenmektedir. Devletin teşviki ile açılan modern besi çiftlikleri dışında sahada yürütülen hayvancılık faaliyetleri daha çok geleneksel yöntemlerle yapılmaktadır. Hayvan varlığı az olan Abalaklı, Attutan, Gültepe Ilıkpınar, Mahmutlu, Karataş gibi köylerde hayvancılık sadece ailenin et, süt ve peynir ihtiyacını karşılamak için yapılmaktadır. Bunun dışında geçim kaynağı hayvancılık olan Ceylanlı, Bektaşlı, Alibeyçağıllı, Karacağil gibi kırsalda yaşayan insanlar yaz mevsiminde kuruyan bozkırlardan dolayı hayvanların otlaması için Eşmişek ve Alan yaylalarını kullanmaktadır.

Sahanın hayvancılıktaki verimini belirleyen unsurlardan birisi hayvan sayısı ile çayır-mera arazisi genişliği arasındaki bağlantıdır. Araştırma sahasında küçükbaş hayvan başına yaklaşık 6 da, büyükbaş hayvan başına ise 19 da. mera arazisi

düşmektedir. Göney; yayım hayvancılığında 1 baş sığır veya 4 baş koyun ya da keçi bir hayvan ünitesi olarak kabul edilmekte ve bir hayvan ünitesinin yeterince beslenebilmesi için büyükbaş hayvan için 20 da, küçükbaş hayvan içinse 5 da. mera arazisi olması gerektiğini belirtir (Göney, 1975:55). Oranlar arasında karşılaştırma yapıldığında Göney'in vermiş olduğu rakamların araştırma sahası içinde yakın olduğu görülmüştür. Ancak oranlar birbirine yakın olmasına rağmen gerçek çayır ve mera alanları ile hayvan sayısı istenilen durumda değildir.

Kırıkhan ilçesinde 2015 yılı itibarıyla 12339'u büyükbaş, 90110'u küçükbaş ve 129'u da. yük ve çeki hayvanı olmak üzere toplam 102578 baştan oluşan hayvan varlığı bulunmaktadır. Diğer bir ifade ile aynı yıl büyükbaş hayvanlar toplam hayvan sayısının %87,8'ini' küçükbaş hayvanlar %12,1'ini ve yük ve çeki hayvanları da %0,1'ini oluşturmaktaydı. Görülüyor ki; sahada toplam hayvan sayısında en yüksek oranı küçükbaş hayvanlar oluşturmaktadır. Nitekim 2015 yılı itibariyle toplam koyun varlığı %54,6 iken, kıl keçisinin oranı %33,2'dir.

Tablo 3.9. Araştırma Sahasında Yetiştirilen Büyük ve Küçükbaş Hayvan Varlığının Türlerine Göre Dağılımı (2015).

Köy	Koyun	Keçi	İnek	Manda	Eşek	Katır	At
Abalaklı	150	30	100	-	2	-	-
Adalar	1500	600	150	-	9	-	1
Attutan	300	100	350	-	-	-	-
Alaybeyli	1500	500	300	-	-	1	2
Alibeyçağıllı	300	200	100	25	1	1	2
Arkıtça	300	300	200	25	1	-	-
Aygırgölü	1100	500	250	20	1	-	-
Balarmudu	700	1200	250	-	-	-	-
Baldıran	600	350	310	-	5	-	2
Başpınar	2000	400	200	-	5	-	3
Bektaşlı	350	1000	300	-	5	-	8
Çamsarı	500	200	300	-		-	
Çamseki	150	200	100	-	2	-	2
Camuzkışlası	13000	10000	400	-	1	-	-
Çataltepe	100	200	100	-		-	-
Ceylanlı	900	500	321	-	2	-	1
Çiloğlanhüyüğü	250	200	80	-	-	-	-
Danaahmetli	300	200	150	-	-	-	-
Dedeçınar	400	200	150	-	-	-	-

Delibekirli	1000	760	350	-	1	-	2
Demirkonak	10000	700	450	100	10	1	2
Gölbaşı	900	700	350	-	-	-	-
Gültepe	400	200	120	2	-	-	-
Güventaş	150	50	15	-	2	-	3
Güzelce	600	400	420	-	-	-	-
İçada	900	600	120	-	-	-	-
Ilıkpınar	200	200	125	-	5	-	2
İncirli	900	300	160	-	1	-	1
Kamberlikaya	500	300	390	-	-	-	-
Kaletepe	880	650	140	-	4	-	-
Kamışlar	500	250	125	-	-	-	-
Kangallar	600	200	162	20	10	1	-
Karacağıl	600	700	300	-	2	2	2
Karadurmuşlu	600	400	180	-	-	-	-
Karaelmaslı	400	100	15	-	-	-	2
Karamağara	500	300	100	-	-	-	-
Karamankaşı	260	300	200	-	-	-	-
Karataş	90	200	30	-	-	-	3
Kazkeli	700	500	50	-	-	-	1
Kodallı	400	10	300	-	-	-	2
Kurtlusarımazı	400	800	120	-	-	-	-
Kurtlusoğuksu	100	50	100	-	-	-	-
Kızılkaya	600	100	70	-	1	-	-
Mahmutlu	120	12	6	4	4	1	-
Muratpaşa	300	250	225	60	-	-	3
Narlıhopur	500	40	11	-	-	-	-
Özkızılkaya	600	100	800	2	-	-	-
Özsoğuksu	900	500	700	-	-	-	-
Reşatlı	600	100	100	-	2	-	-
Saylak	600	400	100	-	-	-	-
Söğütlüöz	200	78	20	-	-	-	-
Sucuköy	1000	1500	700	-	1	-	-
Taşoluk	700	400	200	-	1	-	-
Topboğazı	400	80	300	-	-	-	-
Torun	300	200	20	5	-	-	-
Yalangoz	1280	300	290	-	1	-	-
Yılanlı	2000	3000	424	-	-	-	-
Toplam	**56020**	**34090**	**12339**	**236**	**79**	**6**	**44**

Kaynak: Kırıkhan İlçe Gıda Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü verileri (2015).

Günümüzde sahanın engebeli olan kuzey kesimlerinde kıl keçisi yetiştiriciliği, eğimin az olduğu güney kesimlerinde ise koyun yetiştiriciliği ağırlık kazanmıştır. Hayvan varlığının %12,1'ini oluşturan büyükbaş hayvancılık ise daha çok sahanın batı ve kuzey kesimlerinde ağırlık kazanmıştır. Sahada en çok beslenen küçükbaş hayvan türü olan koyun, daha çok kuru tarım uygulayan tarım arazilerinde ve bu arazileri çevreleyen platoların çevresinde beslenmektedir. Tiftik keçileri koyunlarla aynı sahada beslenirken kıl keçisi Amanos Dağları'nın eteklerinde yükselti ve eğimin arttığı sahalarda beslenmektedir. Özetle ifade edilecek olursa, Kırıkhan ilçesinde toplam hayvan varlığı 102578'dir. Ekonomik faaliyetler içerisinde tarım birinci derecede, hayvan yetiştiriciliği ise ikinci derecede önem teşkil etmektedir. Sahada temel geçim kaynağı hayvancılığa bağlı köylerin oranı %8,7'dir. Çayır-mera alanlarının kısıtlı olması ot veriminin düşmesine neden olmuştur. Bu durum halkın ahır hayvancılığına yönelmesine neden olmuştur.

3.1.4.1. Küçükbaş Hayvancılık

Kırıkhan ilçesinde küçükbaş hayvan sayısı büyükbaş hayvan sayısından fazla olup toplam hayvan varlığının %87,8'ini küçükbaş hayvanlar oluşturmaktadır. Hayvanların türlerine göre dağılımı incelendiğinde beslenen toplam 90110 küçükbaş hayvanın 56020'sini koyun oluştururken keçi sayısı 34090'dır. Başka bir ifade ile küçükbaş hayvan varlığının %54,6'sı koyun, %33,2'sini ise keçi oluşturmaktaydı.

Küçükbaş hayvancılık aileler ve işletmeler tarafından ekstansif olarak yapılırken kırsal yerleşmelerde 3-7 başlık koyun veya keçi ailenin et ve süt ihtiyacını karşılamak için bakılmaktadır. Küçükbaş hayvancılık daha çok çayır ve mera hayvancılığı şeklindedir. Sahadaki hayvancılık faaliyetleri eğimli yamaçlarda, ekip-biçme faaliyetine uygun olmayan meraların yüksek kesimlerinde yoğunluk kazanmıştır. Amik Ovası'na yakın Abalaklı, Güzelce, Gültepe, Kamberlikaya, Karamankaşı köylerinde mera veya ahır olmak üzere küçükbaş hayvancılık yapılmaktadır. İlkbahar aylarında ağıllarından çıkan hayvanlar yaz mevsiminin ortalarına kadar köylerin yakın çevresindeki çayır ve meralarda otlatılmakta, yaz mevsimin sonuna doğru otların azalmasıyla da daha yüksek veya daha uzak otlaklara götürülmektedir. Alan ve Eşmişek ve Çataloluk Yaylaları hayvan sürülerinin otlatıldığı, hayvanların kışlık yem ihtiyacı olan otun biçildiği yüksek alanlardandır. Yayla olarak kullanılan bu sahalar aynı zamanda Ceylanlı, Bektaşlı,

Alibeyçağıllı, Karacağil, Delibekirli ve Yılanlı kırsalındaki kişilerin yaz mevsiminde dinlenmek için gittiği yerler arasındadır.

Sahanın doğu ve güney kesiminde yaygın olarak yapılan küçükbaş hayvancılığa dönük olarak arpa, korunga ve fiği gibi yem bitkilerinin üretimi de yapılmaktadır. Bu bitkiler Haziran-Temmuz-Ağustos aylarında kurutularak kış mevsiminde hayvanların temel besinini oluşturmaktadır. Araştırma sahasında yetiştirilen koyunda hâkim ırk ivesidir. Bu koyunların baş ve bacakları kahverengi, vücutlarının geri kalan bölümleri ise beyaza yakın gri renktedir. Kuzu verimi oldukça düşük olan bu koyunların ortalama ağırlığı 55 kg.dır. Ancak ivesi koyunlarından oluşan sürülerin içinde Morkaraman, Akkaraman ve Merinos ırkı koyunlarda azda olsa yayılış göstermektedir.

Fotoğraf 3.14. Kırıkhan'da Toplam Hayvan Varlığının %54,6'sını Oluşturan Koyunlar Sahada Hakim Küçükbaş Hayvan Irklarıdır. (İncirli-Sucu Köyleri Arası)

Merinos koyununun vücudu genellikle beyaz olup siyah ve alacalara da rastlanmaktadır. Çevre şartlarına ve hastalılara dayanıklı olan merinos ırkı et ve yapağı

verimi açısından diğer koyun ırklarına göre üstündür. Morkaraman ırkı koyunlarının et, süt ve yapağı verimi düşük olup sağlam ve iri yapılıdırlar. Akkaraman kötü mera şartlarında yetiştirilebilen kulakları sarkık, baş boyun altı ve bacakları yapağısız olan koyun ırkıdır. Araştırma sahasının doğu ve güneyinde küçükbaş hayvan yetiştiriciliği ağırlık kazansa da hemen hemen her köyde koyun yetiştiriciliği yapılmaktadır. Özellikle çayır mera alanı ve geniş arazilere sahip olan Camuzkışlası (13000 adet), Demirkonak (10000 adet) ve Sucu (10000 adet) köylerinde koyun sayısı diğer yerleşim merkezlerine göre daha fazladır. Sahada en az koyuna sahip kırsal yerleşmeler Karataş (90 adet), Abalaklı (150 adet), Çataltepe (100 adet) ve Mahmutludur (120 adet).

Fotoğraf 3.15. Kıl Keçisi, Koyundan Sonra En Fazla Bulunan ve Beslenen Küçükbaş Hayvandır (Kurtlusarımazi Köyü).

Canlı olarak ticareti yapılan koyun ekstansif hayvancılığın %54,6'sini oluşturmaktadır. Koyunlardan elde edilen ürünler mandıralarda süt, yoğurt, tereyağı şeklinde değerlendirilirken yurt içi ve yurt dışında pazarlanmaktadır. Sahada 2015 yılı verilerine göre 10 kişiye düşen koyun sayısı yaklaşık olarak 7,5 iken, aynı yıl Türkiye

ortalaması 10 kişi için 6,9'dı. Kıl keçisi, koyundan sonra en fazla bulunan ve beslenen küçükbaş hayvandır. Kırıkhan'da 2015 yılı verilerine göre 34090 keçi küçükbaş hayvan varlığının %33,2'sini meydana getirmekteydi.

Kıl keçisi yetiştiriciliği sahanın dağlık, engebeli, fundalık ve ormanlık olan sahanın kuzey ve batısında yayılış göstermektedir. Ortalama 35-45 kg. ağırlığına ulaşan ve yılda 30-40 litre süt verebilen kıl keçisi koyuna göre bakımı daha uygun ve ucuz olması sebebiyle de yöre insanı tarafından yetiştirilmektedir. Amanosların dağlık alanlarında ve Suriye sınırına yakın köylerde kıl keçisi yaygın olarak bakılmaktadır. Özellikle eğimli arazilere sahip Sucu, Delibekirli, Kaletepe, Camuzkışlası ve Yılanlı gibi köyler en fazla kıl keçisine sahipken en az kıl keçisi Abalaklı, Mahmutlu ve Söğütlüöz'de bulunmaktadır. En az yetiştirilen küçükbaş hayvan türü tiftik ve Halep keçisidir. Sahada 2015 yılı itibarıyla toplam 12469 baş tiftik keçisi bulunmaktadır. Tiftik keçisi Kaletepe ve Narlihopur'de yetiştirilirken Halep keçisi ise Suriye sınırında bulunan İncirli'de beslenmektedir. Keçi sayısının koyuna göre düşük değerler göstermesinde keçinin tarım alanlarına zarar vermesi, keçi eti yeme alışkanlığının olmaması, fundalık ve ormanlık alanlarda tahribata yol açması ile Orman İşletme Müdürlüğünün getirdiği sınırlamalar etkilidir.

3.1.4.2. Büyükbaş Hayvancılık

Kırıkhan ilçesinde büyükbaş hayvan sayısı toplam hayvan varlığının %12,1'ini oluşturmaktadır. Yörede küçükbaş hayvanlardan sonra en fazla bulunan hayvan türleri olan büyükbaş hayvanlar, küçükbaş hayvanlara göre ekonomik değeri yüksek olduğu için önemli bir yere sahiptir. Toplam hayvan varlığının %12,1'ini oluşturan büyükbaş hayvancılık ahır ve mera hayvancılığı şeklinde yapılmaktadır. Kırsal kesimde hemen hemen her köyde büyükbaş hayvancılık yapılmasına rağmen küçükbaş hayvan yetiştiriciliğine göre büyükbaş hayvancılık ikinci planda kalmıştır. Bunda birincil ekonomik faaliyetin tarım olması, iklim şartlarının sığırların meralarda otlatma süresini kısaltması ve sahanın fizikî yapısı etkili olmuştur.

Ekstansif yöntemlerle yapılan büyükbaş hayvancılığın dışında kırsal kesimde hemen hemen her ailenin günlük süt ve süt ürünleri ihtiyacını karşılamak amacıyla 1-3 baş arası büyükbaş hayvanı bulunmaktadır. Kırıkhan ilçesinde büyükbaş hayvan türleri içerisinde en çok yetiştirilen sığırdır. Yetiştirilen 12339 baş sığırın %33,3'ü saf,

%47,2'si kültür ve %18,5'i de yerlidir. Sığırın dışında çok yaygın olmamak ile birlikte manda yetiştiriciliği de yapılmaktadır. Meralara fazla bağımlı olmayan kültür ırkı sığırlarından olan Holstein ve Montofon yetiştiriciliği giderek yaygınlaşmaktadır. Et ve süt verimi düşük olan yerli sığır ırklarıyla suni tohumlama yapılarak kültür melezi sığırları elde edilmiştir. Ahırlarda beslenen kültür ırkı sığırlarının bir kısmı Avrupa'nın değişik ülkelerinden ithal edilmiştir. Araştırma sahasında besi ve yaylacılığa uygun olan Holstein (Siyah Alaca) en yaygın olan kültür melezi ırkıdır. Süt verimi bir laktasyon döneminde 5000 ile 7000 litre arasında değişmektedir.

Tablo. 3.10. Kırıkhan İlçesi'nde Sığır Sayısının Irklara Göre Dağılımı (2015).

Sığır Irkı	**Sayısı**	**%'si**
Kültür Melezi Sığır	5835	47,2
Saf Kültür Sığır	4112	33,3
Yerli Sığır-Manda	2292	18,5
Toplam	**12339**	**100**

Kaynak: Kırıkhan İlçe Gıda Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü verileri (2015).

Holstein melezinin ortalama canlı ağırlığı 600 ile 1000 kg. arasında değişmektedir. Siyah-alaca erkek buzağılar hızlı gelişmeleri nedeni ile et üretiminde kullanılır. Sahada diğer kültür melezi ırkı olan Montofon'un et ve süt verimi Holstein ırkına yakındır. Bir lokasyon döneminde süt verimi 5000-6000 litreyken yıllık süt verimi 3500-4000 kg. arasında değişmektedir. Ortalama canlı ağırlığı 600-700 kg. olup günlük süt verimi ise 8-12 kg. arasında değişmektedir.

Holstein ve Montofon kültür melezi ırkları dışında Güney Anadolu Kırmızısı (GAK) ırkı sığırı da bölge genelinde görülmektedir. Sahada en iri ve süt verimi en yüksek yerli sığır ırkı olan GAK kötü beslenme şartlarına, kenelere ve kan paraziti hastalıklarına oldukça dayanıklıdır. Canlı ağırlığı erkeklerde 610 kg, dişilerde ise 381-482 kg. arasında değişmektedir. Süt verimi 1875-4675 kg. arasında olup uzun mesafeleri kolay yürüyebilme özelliğine sahiptir (Fotoğraf 3.16.).

Kültür ırkı sığırlar ile yerli ırkı sığırları arasında et ve süt verimi bakımından farklılıklar bulunmaktadır. Kültür ırklarında yıllık süt verimi 2150 kg, melez ırklarında 1100 kg. ve yerli ırklarda ise 650 kg.dır. Kırıkhan'da sığır sayısının tür bileşimine göre 2015 yılı dağılımı incelendiğinde toplam sığır sayısının %69,1'i (8527 baş) inek,

%12,1'i (1498 baş) boğa, %9,9'u (1223 baş) düver ve %8,8'ini (1091 baş) tosun oluşturmaktaydı. Büyükbaş hayvan cinsleri içerisinde en çok ineğin yetiştirilmesinde et ve süt veriminin küçükbaş hayvana oranla yüksek olması etkilidir. Bunun yanı sıra ailelerin et ve süt ihtiyacının karşılanması, sütünden peynir, tereyağı ve hayvansal ürünler elde edilmesi ineğin bakılmasında etkili olan diğer faktörlerdir.

Fotoğraf 3.16. Yalangoz Köyü'nde Meralara Fazla Bağımlı Olmayan Olan Holstein Kültür Irkı Sığırlardan Bir Görünüm.

Kırsal yerleşmelerin büyüklüğü, nüfus sayısı, sahanın fizikî özellikleri, çayır ve mera arazilerinin büyüklüğü sığır sayısı üzerinde belirleyici unsurdur. Çamuzkışlası, Demirkonak, Özkızılkaya, Sucu, Aygırgölü ve Balarmudu sığır sayısının en fazla olduğu kırsal yerleşmelerdir. Özsoğuksu, Sucu ve Camuzkışlası köylerinde büyükbaş hayvan sayısının yanı sıra küçükbaş hayvan sayısı da fazladır. Mahmutlu, Güventaş, Narlıhopur ve Karaelmaslı ise sığır sayısının en az olduğu yerleşmelerdir.

Kırsal yerleşmelerde köylüler üretilen sütün fazlasını süt toplayıcılarına vererek gelir elde etmektedir. Üreticiden toplanan sütlerin büyük bir kısmı Kurtlusoğuksu'da bulunan Sara Süt Mamulleri sanayisinde değerlendirilmektedir. Yörede bulunan ev hanımlarının bir kısmı ürettikleri sütün ihtiyaç fazlasını peynir ve yoğurt yaparak Kırıkhan kentinde Pazartesi, Çarşamba ve Cumartesi günü kurulan halk pazarlarında doğrudan tüketiciye satmaktadır. Şehirde kurulan canlı hayvan pazarında köylerden getirilen büyükbaş ve küçükbaş hayvanlarda pazarlanmaktadır.

Büyükbaş hayvan cinsinden olan manda bol suya ihtiyaç duyan ve sıcak aylarda serinlemek amacıyla suya girme ihtiyacı olan bir hayvandır. Sahada akarsu ve dere yatakları çevresinde taban suyunun zemine yakın olduğu yerlerde beslenmektedir. Yılda 500-600 kg. süt elde edilen mandanın canlı ağırlığı ise 750-800 kg.dır. Karasu Çayı boyunca uzanan sulak arazilerde mandalar yaşar. İncirli ve Sucu manda sayısının fazla olduğu yerleşmelerdir. Bu iki köyde 2015 yılı verilerine göre 600 tane manda bulunmaktaydı. Anadolu mandası ile İtalyan melezi ırkına sahip bu mandaların etinden, sütünden ve derisinden yararlanılmaktadır (Şekerden, 2010:34). Küçük tarımsal arazilerin sürüm ve ekim işlerinde de mandanın gücünden faydalanılmaktadır.

3.1.4.3. Yük ve Çeki Hayvanları

Kırıkhan'da kırsal yerleşmelerde gücünden yararlanmak amacı ile at, eşek, öküz ve katır yetiştiriciliği yapılmaktadır. Eğimli arazilere çok iyi uyum sağlamış olan eşek yükseltisi fazla olan Delibekirli, Bektaşlı, Yılanlı, Balarmudu ve Kurtlusarımazi köylerinde kış başlamadan önce ormandan ağaç parçalarını getirmek için kullanılmaktadır. Küçükbaş ve büyükbaş hayvancılığın yaygın olarak yapıldığı köylerde sürüleri otlatan kişiler tarafından kullanılan eşek, sahadaki yük ve çeki hayvanları içerisinde en çok kullanılan olanıdır.

Öküzler daha çok tarlaların sürülmesi ve harman işlerinde kullanılırken atların gücünden ise daha çok yayla ve çayırlardan elde edilen kuru ot ve ekin bağlarının köylere taşınmasında yararlanılmaktadır. Eşek kısa mesafelerde yük ve eşyanın taşınmasında, atin ise uzun mesafeler için gücünden faydalanılmaktadır. Kırıkhan ilçesinde 2015 yılı verilerine göre 893 yük ve çeki hayvanı bulunmaktaydı. Başka bir ifade ile toplam hayvan varlığının %0,1'ini yük ve çeki hayvanları oluşturmaktadır. Hayvanların %0,03'nü (79 baş) meydana getiren eşek en fazla yetiştirilen yük

hayvanıdır. Eşek dışında yük ve çeki hayvanlarının %0,02'si (262 baş) at geri kalan %0,01'lik (30 baş) kısım ise katırdan oluşmaktaydı. Geçmişte sahada sayıları daha fazla olan yük ve çeki hayvanları gelişen yol sistemleri ve artan motorlu araç sayısı karşısında sayıları azalmıştır. Sahada en fazla eşek Adalar, Demirkonak ve Kangallarda en fazla at ise Demirkonak köyünde bulunmaktadır.

3.1.4.4. Kümes Hayvancılığı

Araştırma sahasında bulunan kırsal yerleşmelerde yaşayan aileler kümes hayvanı olarak tavuk, kaz, hindi ve ördek beslemektedir. Köylü, kümes hayvancılığını daha çok yumurta ve et teminine yönelik bir faaliyet olarak yapmaktadır. Her ailenin kendisine ait 4-7 tane kümes hayvanı bulunmaktadır. Ticari amaçlı modern tavukçuluk faaliyetleri Kırıkhan kentinde Ceylan Tavukçuluk tarafından 500-1000 tavuk kapasiteli Yeni Mahalle, Beyazıt Caddesi'ndeki çiftlikte yapılmaktadır.

Fotoğraf 3.17. Amik Ovası'na Yakın Akarsu ve Dere Kenarlarında Kurulmuş Olan Kırsal Yerleşmelerde Ördek Yetiştiriciliği Yapılmaktadır.

Kırıkhan ilçesi genelinde 2015 yılı itibarıyla 6000 kümes hayvanı beslenmektedir (Hatay Valiliği, İl Gıda Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü, 2016:28.) Bu hayvanların %70,6'sı (4239) tavuk, %16,4'ü (989) hindi, %11,5' i (690) kaz ve %1,3'ü

(82) ise ördekti. En fazla yetiştirilen kümes hayvanı Braille cinsi tavuktur. Tavukçuluk geleneksel aile tipi şeklindedir. Kırsal yerleşmelerde kümesler avlunun bir köşesine yapılmaktadır. Tavukların tamamı kendi doğal ortamlarında beslenmekte ve doğada serbestçe hareket etmektedir. Bu özellik tavukların yavaş ve sağlıklı gelişmesine neden olurken bazı aileler doğal ortamlarında yetişen tavukları köy pazarlarında satarak gelir elde etmektedir. Ördek ve kazlar sulak alanlara bağlı olarak akarsu ve dere kenarlarında beslenmektedir. Buna bağlı olarak ördek ve kazlar Karasu Çayı boyunca kurulmuş olan köylerde yetiştirilmektedir.

3.1.4.5. Arıcılık

Kırıkhan arıcılık potansiyelinin yüksek olduğu yerlerden biri olmasına rağmen bu potansiyelinden yeterince yararlanamamaktadır. Sahada topoğrafya şartlarının kısa mesafeler dâhilinde değişmesi, iklim ve bitki örtüsü çeşitliliğinin olması arıcılık faaliyetlerinin yapılmasını kolaylaştırmaktadır. İlçenin kuzey ve batısında bulunan Amanos Dağları'nın farklı yükseltilerinde bal üretimi için gerekli olan kekik, peygamber çiçeği gibi bitki türleri bulunurken akasya, ıhlamur, çam, çeşitli meyve ağaçları, söğüt, akçaağaç, böğürtlen, püren ve meşe gibi nektar ve salgı üreten ağaçlara da rastlanmaktadır.

İlkbahar mevsiminde çiçeklenmeye başlayan bitki ve ağaçlar sahanın flora açısından zengin Delibekirli, Yılanlı, Bektaşlı, Ceylanlı ve Alaybeyli köylerinde arıcılığın yapılmasına olanak sağlamıştır. Sahada geleneksel metotlarla yapılan arıcılık istenilen düzeyde değildir. Kırıkhan İlçe Gıda Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü ile Kırıkhan Halk Eğitim Merkezinin çeşitli dönemlerde açtıkları arıcılık kursları ile yöre insanının meslek edinmesi amaçlanmaktadır. Arıcılık kırsal yerleşmelerde ilkel metotlarla sürdürülen bir faaliyet olduğu için ek geçim ve gelir kaynağı olarak düşünülmemektedir. Araştırma sahasında 2015 yılı itibarıyla toplam 4428 kovanda arıcılık yapılmıştır. Bu kovanların 212 âdeti eski usul 4216 âdeti ise yeni usuldur. Yöredeki arı kovanlarından 14000 kg. bal, 3416 kg. balmumu elde edilmiştir (Hatay Valiliği, İl Gıda Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü, 2016:28.)

Eski usul kovan türü toplam kovan varlığı içerisinde %1,8'lik bir orana sahiptir. Bu kovan türünün Kırıkhan'da az olmasını sebebi üreticiler tarafından çok fazla tercih edilmemesinde kaynaklanmaktadır. Üreticiler az para harcayarak, yüksek miktarlarda

gelir elde etme peşinde oldukları için bu kovan çok fazla kullanılmamaktadır. Eski usul kovan arıcılıkta, doğal ve organik bal üretiminin sağlandığı, içinde hiçbir katkı maddesi olmayan balların üretildiği kovan türü olarak bilinmektedir. Sahada yapılan arıcılık faaliyetlerinde en yaygın kullanılan kovan türü yeni usul kovandır. Yeni usul kovanlar toplam kovan varlığının %98,1'ini oluşturmaktadır.

Fotoğraf 3.18. Balarmudu Köyü'nde Modern Kovanlar İle Yapılan Arıcılık Faaliyetleri Oldukça Yaygındır.

Sahanın uygun floraya sahip olmasına rağmen arıcılık faaliyetlerinin gelişmemesi halkın arıcılığı fazla bilmemesi, kovanlara gereken önem verilmemesi ve hastalıklar etkilidir. Bakımı yapılmayan kovanlarda yavru çürüğü, nosema, varroa gibi hastalıklar oluşmaktadır. Uygun şartlar olmasına rağmen arıcılıktan yüksek verim elde etmek için arıcılık ile uğraşanların kovan bakımı hakkında bilgilendirilmesi büyük önem taşımaktadır.

3.1.4.6. Balıkçılık

Büyükbaş ve küçükbaş hayvancılığın yanı sıra balıkçılık faaliyetleri Gölbaşı, Çamsarı ve Aygırgölu yerleşmelerinde yaygın olarak yapılmaktadır. Gölbaşı balıkçılık faaliyetlerinin yapıldığı köylerden birisidir. Köyün çevresinde bulunan Gölbaşı Gölü'nde yılanbalığı ve karabalık avlanmaktadır. Köy nüfusunun gelirinin arttırmak için gölde kurbağa yetiştiriciliği de yapılmaktadır. Son yıllarda hızla çoğalan kurbağalar başta Avrupa ve Uzakdoğu ülkelerine pazarlanmaktadır. Çamsarı'da bulunan Karadilli Gölü'nden sazan, Karasu Çayı'nın geçtiği Camuzkışlası'ndan yılanbalığı, Aygırgölü köyünde bulunan Aygır Gölü'nden ise yılanbalığı, alabalık ve sazan gibi balık türleri avlanır.

Fotoğraf 3.19. Tarım ve Hayvancılıktan Sonra Halkın Geçim Kaynağı Olan Balıkçılık Faaliyetlerinin Yapıldığı Gölbaşı Gölü'nden Bir Görünüm.

3.2. TİCARET

Kırıkhan ilçesinde iktisadî faaliyetler içerisinde tarım ve hayvancılık dışında ticari açıdan da gelişmiş bir yerleşim birimi konumundadır. Doğuya uzanan ticaret yollarının Akdeniz'e geçiş bölgesi olarak yüzyıllarca kervanların kullandığı İskenderun-

Halep, Antakya-Kahramanmaraş yollarının kesiştiği bir yerleşim merkezi olmuştur. Günümüzde ana yolların güzergâhı üzerinde bulunan Kırıkhan çok eski devirlerden beri ekonomik yapı içerisinde ticari faaliyetlere sahne olmuştur. Araştırma sahası ve çevresinde yapılan arkeolojik kazılarda MÖ. 3000 dolaylarından başlayarak Hurri, Hitit, Asur ve Pers, Roma, İslam Uygarlıkları, Eyyubiler, Memlüklüler Bizans, Selçuklu ve Osmanlı Devleti dönemlerinde yerleşmelerin faklı tarihlerde ve farklı uygarlıklar tarafından yapıldığı bilinmektedir. Arkeolojik buluntuların çıkardığı bir diğer sonuçta M.Ö. 3000'lerde, Anadolu'dan Amik Ovası kanalıyla Filistin'e doğru bazı kavimlerin hareket ederek Mısır'a kadar uzanan bir ticaret aksi meydana getirmiş olduklarıdır. Filistin ve Suriye sahillerini takiben Güney Anadolu'ya gelen yollar ile bu yöne dik olan Mezopotamya'dan geçerek Akdeniz'e ulaşan yollar bu bölgeden geçmekteydi. Makedon istilasından önce Grek tüccarlar tarafından saha bir durak dinlenme yeri olarak kullanılmıştı (Demir, 1996:17).

Büyük İskender'in Pers İmparatorunu MÖ. 333 yılında yenmesiyle Anadolu ve Doğu Akdeniz'de Pers egemenliğinin sona ermesiyle Doğu Akdeniz ticareti, Kral Yolu, Mısır ve İran Büyük İskender ve ordusuna açılmıştır. Bunun yanı sıra Pers egemenliğinden sonra Alaybeyli, Ceylanlı ve Bektaşlı köylerinin çevresi de yerleşmelere sahne olmuştur. Kırıkhan, Seleucus I. Nicador döneminde doğu ve batı ticaret yollarının kesişme noktasında bulunan ticari bakımdan gelişmiş ve aynı zamanda doğu ve batı kültürünün birleştiği önemli bir kültür merkeziydi.

Seleucus Krallığının aynı zamanda Hint ve doğu kültürüne de önem vermesinin sonucu olarak Anadolu'dan başlayarak Basra Körfezi ve Semerkant'a kadar ulaşan transit yollarında Kırıkhan ve yakın çevresinden geçmesine neden olmuştur. Bu ticaret yolları üzerinde inci, pamuk, baharat, ipek gibi değerli eşyalar taşınmış ve ticareti yapılmıştır (Turgut, 1986:57). Roma Dönemi'nde ticaret açısından otonom bölge olan Kırıkhan, Çin'in Shian kentinden başlayarak Orta Asya'yı baştanbaşa kat eden İpek Yolu'nun Antakya'daki güzergâhının kuzeyinde bulunmaktaydı. İpek Yolu güzergâhı üzerinde bulunan saha her gün çok sayıda kişinin uğradığı ve konakladığı bir ticaret şehriydi (Tekin, 2000:49).

Roma İmparatorluğu MS. 395 yılında ikiye bölünmesinden sonra Kırıkhan, Doğu Roma İmparatorluğu sınırlarında kalmıştır. Bizans Dönemi'nde şeker ve pamuk

gibi ziraat ürünleri Suriye, Küçük Asya veya Kıbrıs'tan getirilmekteydi. Zengin ailelerin evlerini süsleyen ince kumaşlar, halılar, baharat ve biber doğudan getirilerek Darb-ı Sak Kalesi çevresinde kurulan pazar yerinde satılmaktaydı. Arap akınları VII. yüzyıldan itibaren araştırma sahası ve çevresinde kendini hissettirmiştir. Bu dönemde kervanlar yoluyla ticaret devam ederken Bağdat ve Basra şehirlerinden gelen mallar Kuzey Suriye'nin ticari kenti olan Halep'e ulaşmaktaydı. Halep'e gelen mallar batıya Kırıkhan yönünde kervanlar tarafından taşınmaktaydı (Heyd, 2000:79). Canlı ticaret dönemi Anadolu Selçuklu Devleti döneminde de devam etmiştir. Selçuklular batılı tüccarlara özellikle Venediklilere tanınan ticari imtiyazlar ticaretin canlı tutulmasını sağlamıştır. Suriye'den hareket eden kervanlar, Kırıkhan'daki hanlarda dinlendikten sonra Belen Boğazı'nı geçip İskenderun körfezini dolaşarak Kilikya ve Konya üzerinden yollarına devam etmekteydi. Osmanlı Devleti döneminde Payas, Belen ve Kırıkhan'dan geçen ana yol ekonomik yönden olduğu kadar hacı kafilelerinin geçtiği yol olması yönünden de ayrı öneme sahiptir.

İstanbul'dan hareket eden haç kervanları Adana-Payas-İskenderun-Belen-Bakras yolunu kullanarak Hacı Paşa Mezrası ve Madik Yolundan Hama tarafına devam ederlerdi. Hac kervanı bugün Antakya-İskenderun karayolunun 27 km.sinden sonra yolun beş kilometre batısında Amanos Dağları'nın sarp kayaları üzerinde yer alan Bakras köyünde kalmaktaydı. Günümüzde Belen ilçesine, XVIII. yüzyıla kadar ise Kırıkhan'a bağlı olan Bakrastaki hanlarda, camilerde Sürre Alayı ve hacı kervanı konaklamaktaydı. Bu durum sahanın Osmanlı Devleti döneminde de kervansaraylar vasıtasıyla canlı bir ticari hayata sahip olduğunu göstermektedir (Demir, 1996:57). Kırıkhan yüzyıllar boyunca önemli ticaret yolları üzerinde bulunması sebebiyle canlı bir ticari yaşama sahipti. Seleukos Krallığı döneminde daha çok askeri malzeme üretilip satılırken, Osmanlı Devleti döneminde ticaret tarım ve el sanatlarına dayanıyordu. Dokumacılık, sabun üretimi ve zeytinyağı en önemli ticari ürünleri oluşturuyordu. Bu ürünlerin dışında Kırıkhan'daki hanlara gelen kervanların taşıdığı ürünler içinde altın, gümüş, ipek, inci, elbiselik kumaş, keten bezi ve evcil hayvanlarda bulunmaktaydı (Heyd, 2000:156). Birinci Dünya Savaşı'nın sonundan 1938 yılına kadar Fransız manda yönetimi altında kalan Kırıkhan, 1939 yılından sonra ticari açıdan kalkınma çabalarına girmiştir. Ticari açıdan hızla gelişen Kırıkhan İlçesi'nde 1972 yılında tarım sanayisine

dayalı ilk tesis kurulmuş Kırıkhan Sanayi ve Ticaret Odası da 1955 yılında ilk üye kaydını yapmıştır.

Yukarıda ifade edildiği gibi Kırıkhan kenti gerek tarihi devirler boyunca gerek cumhuriyetin kurulduğu dönemde gerekse günümüzde az ya da çok ticari faaliyetlerin merkezi konumunda olmuştur. Ticari faaliyetler sadece şehir merkezinde sınırlı kalmayıp Kırıkhan'ın güney ve doğusunda ticari yapısı tarıma dayanan kırsal yerleşmelerde de görülmektedir. Araştırma sahasında 2015 yılı itibarıyla 1057 işyeri bulunmaktaydı. Bu işyerleri şehirde General Şükrü Kanatlı Caddesi, Kurtuluş Mahallesi, Nuriye Civelek Bulvarı ile Şehit Erdoğan Karaoğlu Caddesi boyunca yoğunlaşmıştır (Fotoğraf 3.20.).

Fotoğraf 3.20. Kırıkhan Kentinde Ticaretin Yoğun Olduğu General Şükrü Kanatlı Caddesi'nden Bir Görünüm.

Kentin en eski mahallerinden olan Cumhuriyet ve Kurtuluş mahallelerini dik kesen sokak ve caddeleri boyunca işyerleri bulunmaktadır. Bu yerlerdeki ticari işyerlerinin büyük bir kısmı perakende satışı yapan işletmelerden oluşmaktadır.

Kırıkhan Sanayi ve Ticaret Odası kayıtlarına göre kuyumcu, bakkal, kahvehane, market, gıda satışı, giyim, beyaz eşya ve tuhafiye satışı yapan işyerleri diğer iş kollarına göre daha fazladır. Perakende satışı yapan ticari işletmeler içinde bakkal, market ve gıda satışı yapan dükkânlar çoğunluktadır. Bir malın tek tek yada birkaç parça durumunda satılması olan perakende satış işletmesinde toplam 644 kişi çalışmaktadır. Şehirde 322 bakkal ve market, 18 işletmede gıda satışı yapan yer bulunmaktadır. Şehir pek çok köyün ticari merkezi durumunda bulunduğu için kırsal nüfus günübirlik olarak bakkal ve marketlerden ihtiyaçlarını karşılamaktadır. Bu durumun bir sonucu olarak market ve bakkal sayısı şehirde oldukça fazladır.

Tuhafiye ve konfeksiyon gibi perakende satışı yapan işyerlerinin sayısı 13'dir. Tuhafiye ve konfeksiyon alanında faaliyet gösteren büyük ve küçük ölçekli mağazaların bayileri Reyhanlı Caddesi ve General Şükrü Kanatlı Caddesi üzerinde bulunmaktadır. Gerek kırsal nüfus gerekse şehir merkezinde çalışan memurlar giyim malzemelerini bu caddeler üzerinde bulunan mağazalardan karşılamaktadır. Kentin ana caddeleri ve ara sokaklarında küçük ve orta işletmeler halinde bulunan cep telefonu bayilerinin sayısı 37'dir. Cep telefonu bayileri sıfır, ikinci el telefon alım-satımı yaparken halkın bozuk olan telefonlarını da tamir etmektedir. Kahve ve çay yanı sıra çeşitli meşrubatların ve nargile gibi tütün ürünlerinin servis yapıldığı, masa oyunlarının oynandığı ve sohbet edilen mekanlardan olan kahvehaneler ve çay ocaklarının sayısı 37'dir. Kahvehaneler ve çay ocakları ana caddelerin dışında ara sokaklarda yayılmış durumdadır. Ara sokaklardan ana cadde üzerinde bulunan büyük, orta ve küçük ölçekli işletmelere hizmet vermektedir. Gerek kırsal nüfusun gerekse şehir nüfusunun en çok gittiği kahvehaneler Tayfur Sökmen Caddesi üzerindeki Avşar ve Çavuş Kıraathaneleridir.

Buğday, tohum, gübre, tarımsal araç gereçlerin satıldığı işletmelerde çalışan kişi sayısı 37'dir. Tarımsal ürün, araç-gereç satan ticari işyerleri Nuriye Civelek Bulvarı ile Alparslan Türkeş Caddesi'nde yoğunluk kazanmıştır. Çeşitli yemekler çıkaran müşterilerin para karşılığında yiyip içtikleri yer alan lokantaların sayısı şehirde 81'dir. Mareşal Çakmak Caddesi üzerindeki Bahar Pide Fırını, Tayfur Sökmen Caddesi üzerinde bulunan Gaziantep Pide ve Lahmacun Salonu, Çalı Sokak'ta Kurtoğlu Lahmacun ve Pide salonu ilçede faaliyet gösteren pide salonlarından birkaç tanesidir.

Tablo 3.11. Kırıkhan İlçesi'nde Ticari İş Yerleri ve Bu İş Yerlerinde İstihdam Edilenlerin Sayısı (2015).

İş Yeri ve Türü	İş Yeri Sayısı	%'si	Çalışan Kişi Sayısı
Bakkal	322	30,4	534
Oto Yıkama	135	12,7	274
Kuaför	88	8,3	254
Lokanta-Restoran	81	7,6	198
Kahvehane	38	3,5	50
Kahvehane	37	3,5	92
Cep Telefonu Bayi	37	3,5	76
Fırın	35	3,3	124
Kasap	26	2,4	57
Eczane	25	2,3	53
Elektrikçi	23	2,1	35
Akaryakıt İstasyonu	22	2,0	69
Elektronik Eşya	21	1,9	41
Gıda	18	1,7	52
Hırdavatçı	17	1,6	57
Gözlükçü	17	1,6	51
Market	17	1,6	58
Kuyumcu	16	1,5	48
Pastane	15	1,4	56
Tuhafiye	13	1,2	38
Züccaciye	9	0,8	27
Kuruyemiş	8	0,7	17
Tuhafiye	7	0,6	15
Kargo Şirketi	6	0,5	25
Kırtasiye	6	0,5	14
Camcı	5	0,4	34
Fotografçı	4	0,3	14
Matbaa	4	0,3	34
Manav	3	0,2	15
Aktar	2	0,1	6
Balıkçı	2	0,1	7
Toplam	**1057**	**100,0**	**2425**

Kaynak: Kırıkhan Ticaret ve Sanayi Odası verilerinden hazırlanmıştır.

Orta ölçekli gıda işletmesi grubuna dâhil olan kebap salonlarının sayısı ise daha fazladır. General Şükrü Kanatlı Caddesi üzerinde Eroğlu Kebap Salonu, Ateş Kebap Ciğer Salonu, Çavuş Kebap ile Ertuğrul Sokakta bulunan Kebapçı Şişman Usta, Mete Sokakta bulunan Girne Kebap ve Çorba Salonu ilçede faaliyette bulunan kebap salonlarından birkaç tanesidir. Gıda maddelerinin dışında genç ile evlenecek çiftlerin en çok rağbet ettiği beyaz eşya ve mobilya ürünlerinin ticareti de yapılmaktadır. Son yıllarda sayıları hızla çoğalan ve halkın yoğun olarak başvurduğu yerlerden olan bu işyerlerinin çoğunluğu General Şükrü Kanatlı Caddesi'nde yoğunlaşmıştır. General Şükrü Kanatlı Caddesi'nde yer alan bu dükkânlar alışveriş sırasında nakit yerine belirlenen fiyat üzerinden aylık senet taksitlendirilmesi yaparak ürünlerin satışı gerçekleşmektedir.

Fotoğraf 3.21. Kentin Ana Caddeleri ile Ara Sokaklarında Bulunan Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelerden Olan İletişim Bayilerinden Bir Görünüm.

Satıcıların yerleşim yerlerinde haftanın belirli bir gününde mallarını sergileyip sattıkları yerlerden olan pazarlar kırsal bölgelerde üretilen ürünlerin satışının yapıldığı

en önemli mekânlardır. Bu mekânlar aynı zamanda kır ve şehirler arasında ticari bağı sağladığı içinde önem taşımaktadır. Kırıkhan kenti ekonomik açıdan geliştiği için en büyük pazarlarda burada kurulmaktadır. Haftanın 4 günü pazar kurulmakta olup en büyük pazarlar Cumartesi ve Çarşamba günleri kurulanlardır. Çarşamba günleri Gündüz Mahallesi'nde kurulan pazarlarda sebze ve meyvelerle birlikte çeşitli ürünlerin satışı yapılmaktadır. Cumartesi günü kurulan pazarda gerek ilçe içinde gerekse ilçe dışından çok sayıda pazarcı ürettiği veya satmak istediği ürünlerini bu pazarlarda tüketiciye sunar.

Pazartesi, Çarşamba ve Pazar günleri kurulan pazarlar mahalle aralarına sokak boyunca kurulurken Cumartesi günü Kurtuluş Mahallesi'nde kurulan semt pazarının altı otopark üstü ise modern şekilde düzenlenerek halka hizmet vermektedir. Alsancak Mahallesi'nde bulunan hayvan pazarı saha ekonomisine önemli katkılar sağlar. Köy ve mezralardan getirilen küçükbaş, büyükbaş ve kümes hayvanları Pazar günü kurulan pazarda hayvan üreticileri hayvanlarını satmaktadır.

Şehir dışında ticari işyerleri kırsal işletmelerde de belirli fonksiyonlarda yoğunluk kazanmıştır. Bu yerleşmelerde 2015 yılında bulunan 180 ticari işyerinin 121'i bakkal, 7'si berber, 7'si benzinlik, 10'u lokanta, 6'sı kasap, 26'sı kahvehane ve 3'ünü marangoz oluşturmaktaydı. Ceylanlı, Delibekirli, Gölbaşı, Karadurmuşlu, Özsoğuksu ve Saylak gibi köylerde ticari fonksiyonlar diğer yerleşim birimlerine göre daha fazla gelişmiştir. Ticari fonksiyonu en fazla gelişmiş köylerden olan Karadurmuşlu'da 9 bakkal, 2 berber, 1 benzinlik, 3 lokanta, 1 kasap, 1 marangoz ve 5 kahve bulunmaktadır. Kırsal yerleşmelerde ticari işyerleri içinde bakkallar sayıca en fazlayken, marangozlar en azdır. Kırsal köylerdeki vatandaşlar bahçelerinde veya geniş tarımsal arazilerde yetişen sebze ve meyveleri yol kenarına kurdukları tezgâhlarda satmaktadır. Kırıkhan-Antakya karayolunun, Topboğazı mevkiinde yol kenarına tahtadan tezgâh yapan köylüler ürettikleri ürünlerini yoldan geçenlere satarak para kazanmaktadır. Bu ticari faaliyet Mayıs-Ekim arasında yapılırken özellikle kavun ve havucun hasat edildiği dönemde artmaktadır. Yol kenarlarında aylara göre değişiklik göstermesine bağlı olarak yaklaşık 5-7 kişi düzenli olarak tezgâhta satış yapmaktadır. Buraya kadar yapılan açıklamalardan anlaşılıyor ki Kırıkhan kentinde ticari işyerleri çeşitlilik gösterirken kırsal yerleşmelerde ticari işyerleri belirli fonksiyonlar üzerinde yoğunlaşmıştır.

3.3. MADENCİLİK

Araştırma sahasının en önemli doğal zenginlik kaynağı olan demir yataklarının özellik, çeşit ve rezervleri konusunda Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü'nün yaptığı araştırmalar sonucunda sahada sadece Kırıkhan-Kastal yatağının ekonomik değeri olduğu tespit edilmiştir. Kastal sahasında bulunan yatağın tenörü yüksek olmasına rağmen demir yatakları işletmeye açılmamış olsa da gerektiğinde değerlendirilebilecek özelliktedir. Demir-çelik sektörünün ana maddesi demir cevheridir. Çelik sanayisinde kullanılan demir cevherinin harman tenörü %52-57 olması gerekir (Devlet Planlama Teşkilatı, 2011:31).

Fotoğraf 3.22. Kırıkhan İlçesi'nin Kuzeydoğusunda İncirli ve Kamberlikaya Köyleri Arasında Bulunan Mermer Ocağından Bir Görünüm.

Kastal maden yatağındaki demirin tenör oranı %33,7'dir. Bu yataktaki demir tenörü %47'den az olduğu için günümüzde işletilmemektedir. Demir cevheri yer kabuğunda en çok bulunan ve tüm metaller içinde en çok kullanıldığı için tarih boyunca büyük öneme sahip olmuştur. Dış çekirdek eriyik halde demir ve nikelden, iç çekirdek ise katı halde bulunan demir ve nikelden oluşmuştur. Tüm metaller içinde en çok

kullanılandır ve dünyada üretilen metallerin ağırlıkça %95'ini oluşturur. Demir oksitleri çimento üretimin yanı sıra boya, plastik, seramik ve kâğıt sanayisinde de kullanılmaktadır. Özellikle boya endüstrisinde suda çözülebilen farklı renklerin üretilmesinde önem kazanmaktadır (Tuncel, Arı, Yoleri , Şahiner, 2017:5).

Kırıkhan İlçesi'nin kuzeydoğusunda İncirli, Kalekamberli ile Ceylanlı köyleri yakınlarında gri-krem renkli mermer yatakları bulunur. Sahada mermer alanında faaliyet gösteren en büyük işletmeler Fettahoğlu Mermer Sanayi, Karadeniz Mermer Aliminyum Doğrama, Karosan Karo Mermer ve Can Mermerdir. Fettahoğlu Mermer Sove Sanayi ile Karadeniz Mermer, Cumhuriyet Mahallesi E-5 karayolu üzerinde, Karosan Karo Mermer Alakoyun Mahallesi çevre yolu üzerinde, Can Mermer ise Cumhuriyet Mahallesi İrfan Önal Caddesi'nde hizmet vermektedir. İşletmeler içerisinde en büyük tesis Karosan mermer olup bu tesiste 23 kişi istihdam edilmekte ve 7350 m² mermer ebatlı plaka üretimi yapılmaktadır.

Fotoğraf 3.23. Kırıkhan Bozkayalar Hazır Beton Tesisinden Bir Görünüm.

Mermer yatakları dışında Alaybeyli; Karamağara-Bozkayalar ile Karamağara-Gündüzlü mevkiinde taş ocakları, Kırıkhan-Telbizekte ise kalker ocakları özel şirketler

tarafından işletilmektedir. Karamağara köyü Bozkaya Mevki Hassa yolu üzerinde bulunan Bozkayalar Taş Ocağı 1977 yılından beri taşocağı işletmeciliği, kırmızı kum, kırma taş, mıcır, mekanik malzeme, duvar taşı ve hazır beton üretimi yapmaktadır. Taş ocağında 27 kişi istihdam edilmekte ve yılda 780 ton taş ve taşa dayalı ürün üretilmektedir.

Durmazlar Taş Ocağı, Ceylanlı köyü Eşmişek mezrasında faaliyetlerine devam etmektedir. Adana merkezli olan taş ocağında 18 kişi istihdam edilmekte ve üretimi yapılan ürünler Hatay, Mersin, Adana ve Osmaniye gibi illere pazarlanmaktadır. Sahanın rezerv açısından önem taşıyan diğer bir madeni ise kalkerdir. MTA'nın tespitlerine göre Kırıkhan ilçesi Karamağara köyünde 640000 ton kalker madeni bulunmaktadır. Ceylanlı ve Alaybeyli köyleri arasında Nasdur Madencilik İnşaat Sanayi ve Ticaret Limited Şirketi tarafında IR:85201 ruhsat nolu saha içinde kalker ocağı açılma fizibilitesi yapılmıştır. Nasdur Madencilik İnşaat Sanayi ve Ticaret Limited Şirketi, Maden İşleri Genel Müdürlüğünün verdiği ruhsat ve ÇED raporu ile 10,12 hektarlık alanda kalker ocağı işletecektir. Ocak açıldığında 12 ay, 25 gün ve günde 16 saatlik iki vardiya ile toplam 300 gün çalışacaktır.

3.4. SANAYİ

Ham maddeleri işlemek, enerji kaynaklarını elde etmek için kullanılan yöntemlerin ve araçların tümü olan sanayi araştırma sahasında modern, ev ve atölye tipi sanayi ile temsil edilmektedir. Kırıkhan ilçesi, Hatay'ın diğer ilçelerine göre sanayinin kurulması için gerekli olan ham madde, enerji, sermaye iş gücüne ve ulaşım gibi potansiyellere sahip olan bir konuma sahiptir. Sanayi tesislerinin kurulması için gerekli olan bu potansiyellerin en fazla olduğu ve geliştiği yer ise Kırıkhan kentidir.

Kentin, Amik Ovası gibi verimli bir ovanın yanı başında kurulması sanayi için gerekli olan ham maddelerin tarıma dayalı gelişmesine sebep olmuştur. Nitekim sahada çırçır, yağ, mısır, silaj gibi tarımsal ürünlere dayalı sanayi kuruluşlarının ağırlıkta olması bunun en büyük göstergesidir. Geçmişte olduğu gibi günümüzde de Kırıkhan ulaşım açısından yolların kesiştiği kavşak noktasında yer alır. Bu durum başta sanayi olmak üzere kentin gelişimini olumlu yönde etkilemiştir. Yolların kesiştiği bir kavşak noktasında bulunması sanayi tesislerinin ihtiyacı olan hammadde ve mamul maddelerin

taşınmasını ve pazarlamasını da kolaylaştırmıştır. Sanayi tesislerinin büyük çoğunluğu çevreyolu ile E-79 karayolunun kenarında kurulması bunun en büyük göstergesidir.

Yüzey şekilleri, Kırıkhan kentinde orta ve büyük ölçekli sanayi tesislerinin kurulmasına olanak sağlamıştır. Sanayi üretimini gerçekleştirmek için gerekli olan insan iş gücü açısından sorun bulunmamaktadır. Her ne kadar genç nüfus ilçe ve il dışına göç etse de sanayi tesislerinde çalışacak nitelikli iş gücü mevcuttur. Sanayi tesislerinin kurulabilmesi için gerekli olan sermaye, tesislerin yapımı, makine ve teçhizat alımı, işlenecek ham maddelerinin alımı ve işçilere ücretlerinin ödenmesi gibi birçok alanda kullanılmaktadır. Yöre halkı elde ettiği sermayeyi ise atölye tipi sanayi tesisleri kurarak değerlendirmektedir.

3.4.1. Ev Tipi Sanayi

Ev sanayisi ya da imalatı, yerel ham maddelerin el işçiliği ile evde üretilmesi ve üretilen maddenin yine evde tüketilmesine dayanmaktadır (Tümertekin, 1994:338). Araştırma sahasında ekonomik açıdan fazla bir öneme sahip olmasa da ev tipi imalatı çok eski devirlerden beri ilçede yapılmaktadır. Ulaşım ve sermayenin genel olarak etkisinin olmadığı bu imalatta eskiden çok ender, günümüzde ise şehirde Cumartesi ve Çarşamba kurulan pazarlarda yöredeki köylerde ev hanımlarının yaptığı örgü, dantel, piko, baharatlı çökelek (sürk), tel kadayıf, üzüm pekmezi, süt, tereyağı, peynir ve nar ekşisi gibi ürünler pazarlanmakta veya satışı yapılmaktadır.

Ev tipi imalatı daha çok kırsal alanda hâkim olup her aile kendi ihtiyaçlarının çoğunu kendi evinde üretmektedir. Nitekim bu sanayi tipi kırsal yerleşmelerde sınırlı yapılmaktadır. Bu sanayi imalatında Delibekirli köyünde üretilen nar ekşisi ve söğüt pekmezi önemli bir yere sahiptir. Dekibekirli dışında Karataş ve Ceylanlı'da da üretimi yapılan bu ürünler; Antalya, Mersin, Adana ve İstanbul gibi şehirlere de satılmaktadır. Yöre halkı için önemli bir ekonomik gelir kaynağı olan nar ekşisinin en kaliteli ve pahalı olanı koyu renkli, şişeden zor dökülen, hiçbir katkı maddesi kullanılmadan yapılan Delibekirli nar ekşisidir. Bunun yanı sıra aileler kendi ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla Baldıran, Danaahmetli, Çamsarı, Kodallı, Çataltepe, Karamağara ve Karadurmuşlu'da ev hanımları çorap, bere, kazak dışında el sanatları olarak değerlendirilebilecek dantel, iğne oyası gibi ürünleri üreterek pazarlamaktadırlar. El sanatlarını desteklemek amacıyla Kırıkhan Halk Eğitim Merkezi ve Akşam Sanat Okulu

çok sayıda köyde ve şehir merkezinde çeşitli kurslar açarak ev tipi imalatının gelişmesine önemli katkı sağlamaktadır. Her yıl Kırıkhan Öğretmenevinde açılan yıl sonu sergisinde kursiyerler el sanatları alanında (106 kurs-1799 kursiyer) yıl boyu yaptıklarını sergileme imkânı bulmaktadır.

3.4.2. Atölye Tipi Sanayi

Ev imalatının gelişmesi sonucu ayrı bir bina veya mekânda usta ve işçilerin çalıştığı küçük bir imalat tipi olarak anılan atölye tipi sanayi Kırıkhan'da sanayi faaliyetlerinin belkemiğini oluşturmaktadır. Ham maddesi çoğu kez yakın civardan temin edilen bu sanayi tipi ilçede işletmeleri mevcut sanayi tesislerinin % 72'sini teşkil eder. Atölye tipi işletmelerin tamamı Kırıkhan kentinde bulunurken kırsal yerleşmelerde bu sanayi koluna ait işletme sayısı oldukça azdır. Sahada 2015 yılı itibarıyla çeşitli alanlarda faaliyet gösteren 326 adet atölye tespit edilmiştir. Bu atölyelerde çalışan iş gücü sayısı ise 1548'dir.

Kırıkhan kentinde mevcut atölye tipi işletmeleri arasında çalışan iş gücü ve iş yeri sayısı bakımından en büyük oranı oto tamir ve bakım atölyeleri oluşturmaktadır. Her sokak ve mahallede bulunan oto tamir ve bakım atölyelerinin büyük bir kısmı Kurtuluş ve Cumhuriyet mahallerinde yoğunluk kazanmıştır. Otomobillerin dışında traktör ve motosiklet sahiplerine de hizmet veren bu atölyelerde istihdam edilen iş gücü sayısı 294'dir. Kırsal yerleşmelerde birincil ekonomik faaliyetin tarım olması ve tarımsal arazilerin işlenmesinde traktörden yararlanılması oto bakım ve tamir atölyelerinin sayısını çoğaltmıştır.

Atölye tipi sanayinin yaygın olduğu diğer bir çeşidi de sobacılık sanatıdır. Doğal gaz kullanımının yaygın olmaması kırsal yerleşmelerde ve şehirde soba ihtiyacı ve kullanımını ortaya çıkarmıştır. Şehirde metal üzerine üretim yapan atölyelerin sayısı 20 olup çalışan iş gücü sayısı ise 45'dir. Kırıkhan kentinde bulunan Mendler Pasajı ve çevresini özellikle sonbahar ve kış mevsiminde soba almak isteyen veya sobasını tamir ettirmek isteyenlerle dolup taşmaktadır. Metal üretiminde soba dışında traktör römorku, bıçak, orak, balta, kürek gibi zirai aletlerin imal ve tamir edildiği demirci atölyeleri de mevcuttur. Bu demirci atölyeleri daha çok Kurtuluş ve Cumhuriyet mahallelerinde yoğunluk kazanmıştır.

Marangozluk sahada mevcut olan hammadde potansiyeline bağlı olarak gelişmiştir. Kırıkhan kentinde bulunan marangoz atölyelerinin sayısı 45, bu atölyelerde istihdam edilenlerin sayısı ise 98'dir. Cumhuriyet Mahallesi, 317. Sokakta bulunan marangozcular sitesinde inşaat için şerit, planya, kalınlık ve freze gibi doğrama işleri yapılmaktadır. Çok sayıda marangoz atölyesinin yer aldığı bu sitede aynı zamanda kırsal yerleşmelerde yaşayan kişilerin ahşap kapı ve pencere gibi ihtiyaçları da üretilmektedir.

Tablo 3.12. Kırıkhan İlçesi'nde Atölye Tipi Sanayi Tesisi Sayısı ve Bu İşletmelerde İstihdam Edilen İşgücü Durumu (2015).

İş Kolu	**Sayısı**	**%'si**	**Çalışan İşgücü**
Oto Tamir Atölyesi	98	30	294
Oto Elektrikçi	46	14,1	138
Marangozhane	45	13,8	98
Ekmek Fırını	35	10,7	124
Prese-Çırçır	29	8,8	178
Demirci ve Bakırcı	20	6,1	45
Ziraat Aletleri Tamir	15	4,6	62
Pamuk İşleme Tesisi	7	2,1	37
Yağ Fabrikası	6	1,8	31
Pimapen Üretim Atölyesi	5	1,5	26
Hazır Yemek Üretimi	5	1,5	58
Mermer Atölyesi	4	1,2	19
Un Değirmeni	2	0,6	10
Mısır Kurutma Tesisi	2	9,6	21
Cam Atölyesi	2	0,6	14
KRN İplik	1	0,3	45
Koruma Klor Alkali Sanayi ve Ticaret A.Ş	1	0,3	215
Karo İmalathanesi	1	0.3	15
Mert Genç Salça	1	0,3	32
Aral Tekstil	1	0,3	35
Ergün PVC ve Kapı Sistemleri	1	0,3	53
Toplam	**326**	**100,0**	**1548**

Kaynak: Esnaf ve Sanaatkarlar Odası kayıtları ve yerinde yapılan tespitlerden yararlanılarak hazırlanmıştır.

Fotoğraf 3.24. General Şükrü Kanatlı Caddesi'nin Arka Sokaklarında Bulunan Mendler Pasajı ve Çevresi Daha Çok Sobacılar Çarşısı Olarak Bilinmektedir.

Kırıkhan'da gıda sanayisinin temelini oluşturan un değirmenlerinden oluşan atölye sayısı 2'dir. Bu atölyeler daha çok Kırıkhan çevre yolu civarında yoğunluk kazanmıştır. Kırsal yerleşmelerde üretimi yapılan mısır, buğday, yem, bulgur un değirmenlerinden oluşan atölyede işlenmektedir. Gerek Kırıkhan kentinde yaşayan vatandaşlar gerekse kente yakın köylerde yaşayanların ekmek ihtiyacını karşılayan fırınların sayısı 35 adettir. Bu fırınlarda çalışanların sayısı ise fırın başına ortalama 3-5 arasında değişmektedir. Kırıkhan ilçesi tarihi dönemler içinde dişçileri ve diş teknisyenleri ile ün yapmış bir yerdir. Eski tarihlerde dişçilik ve diş teknisyenliği usta-çırak ilişkisine dayanmaktaydı. Bu durum zamanla çeşitli sağlık sorunlarının doğmasına neden olmuştur. Usta-çırak ilişkisi yerine üniversitelerde ilgili bölüm eğitimini tamamlayan kişiler gününüzde modern aletlerle bu mesleği sürdürmektedir. İlçede 75 işyeri bu konu ile ilgili faaliyetlerini sürdürmekte olup toplam çalışan sayısı 96'dır.

Dişçilerin büyük çoğunluğu Kurtuluş ve Cumhuriyet Mahallesi'nde bulunmaktadır. Bunun dışında ilçede modern şartlarda vatandaşa hizmet veren 2 diş kliniği de mevcuttur.

El sanatlarına dayalı atölyelerin tarihi geçmişi oldukça eskidir. Günümüzde sayıları çok fazla olmamak ile birlikte bakır, kalaycılık, bıçakçılık ve sepet örücülüğü mesleklerini sürdürenlerin sayısı gittikçe azalsa da halen devam etmektedir. Atölyelerin azalmasının en büyük sebeplerin başında bu işi yapan ustaların ekonomik açıdan ürettiklerinin karşılığını alamamasından kaynaklanmaktadır. Gençlerin el sanatlarına olan ilgisizliği ve iyi ustaların yetişmemesi bir diğer sebep olarak söylenebilir. Sahada ilk bakırcı ustalarının Ermeniler olduğu, Ermenilerden sonra bu sanatın da Kırıkhanlılar tarafından öğrenildiğini yapılan saha araştırmalarından öğreniyoruz.

Fotoğraf 3.25. Kırıkhan Çevre Yolu Üzerinde Bulunan Karosan Mermer Atölyesi ve Mermer Satış Yerinden Bir Görünüm.

Kurtuluş Mahallesi'ndeki bakırcı ustaları ürettiklerini Kırıkhan kentindeki çarşı ve pazarlarda satarak ekonomik gelir elde etmektedir. Amik Gölü kurutulmadan önce

sepetçilik halkın gelir elde ettiği önemli el sanatlarından birisiydi. Sepet örümünün ham maddesi olan kamışların odunlaşmamış kısımları bu göl ve çevresinde oldukça yaygındı. Gölün kurutulmasıyla birlikte sepet örücülüğü ile uğraşan kişilerin sayısı oldukça azalmıştır. Şehirdeki 4 sepet ustasının ürettiği sepetler daha çok bağ-bahçe ürünlerinin taşınmasında kullanılmaktadır. Kırıkhan'da yukarıda ismi geçen atölyelerin dışında 1 kuru temizleme, 2 matbaa, 5 mermer atölyesi, 3 pimapen üretim atölyesi ile 1 tornacı da bulunmaktadır.

3.4.3. Modern Sanayi ve Modern Sanayi Tesisleri

Kırıkhan ilçesinde modern sanayi olarak isimlendirilen ve kurulan tesislerin büyük çoğunluğunun ham maddesi tarım ve tarımsal ürünlere dayanmaktadır.. Modern sanayi tesislerinin büyük bir kısmı Kırıkhan-Reyhanlı karayolu üzeri ile Kırıkhan-Gaziantep kavşak noktasında yoğunluk kazanmıştır. Sahada günümüzde en büyük ve en modern sanayi tesisi Koruma Klor Alkali Sanayi ve Ticaret A.Ş'dir. Kocaeli merkezli kurulan bu sanayi tesisinde 4200 m² alan üzerinde 100 ton klor ve 115 ton kostik üretimi yapılmaktadır. Menderes Mahallesi'nde kurulan bu tesiste klor dışında sudkostik, hidroklorik asit, sodyum hipokrolit ve demir klörür üretilmektedir. Tesiste iki vardiya halinde sürekli istihdam edilen kişi sayısı 200'dür. Bu tesiste üretilen ürünler Doğu Anadolu, Güneydoğu Anadolu ile Ortadoğu ülkelerine gönderilmektedir.

Çevre yolu üzerinde yer alan Ergün PVC ve Kapı sistemleri şehirde bulunan diğer bir modern sanayi işletmesidir. İşletmede tek vardiya usulüne dayalı 50 kişi istihdam edilmektedir. Faaliyetlerini 3000 m² alan üzerinde devam ettiren bu tesisin ürün grupları arasında PVC pencere ve kapı sistemlerine dayalı kompozit üretimi bulunmaktadır. Tekstil sektöründe Kırıkhan ekonomisi için önemli yere sahip olan modern işletmelerden bir diğeri de Karen K.R.N İplik Tekstil San. ve Tic. A.Ş'dir. Şirket tekstil sektöründe pamuk, tekstil elyafları, iplik, kumaş, boya ve hazır giyim alanlarında üretici ve pazarlamacı olarak hizmet vermektedir. Karadurmuşlu yolu üzerinde 12000 m² alan üzerinde kurulan bu sanayi tesisinin yıllık üretim kapasitesi 5000 tondur. Karen K.R.N İplik Tekstil San. ve Tic. AŞ'de 110 işçi, 5 hizmetli, 2 şef ve 1 işletme müdürü olmak üzere toplam 118 işgücü istihdam edilmektedir.

Şehirde bulunan prese fabrikalarında yağ işleme sistemi ilkel metotlarla yapılmaktadır. Toplanan zeytinler ezilip hamur haline getirilmekte ve mengenede

sıkılarak yağ elde edilmektedir. İşgücüne ihtiyaç duyan preselerin her birinde yaklaşık olarak 7 kişi çalışmaktadır. Çevre yolunda bulunan prese fabrikalarında yağ çıkartma işleminin yanında zeytin küspesinden prina odunu elde etme işlemi de yapılmaktadır. Yüksek kaloride ısı veren bu odunlar normal oduna göre ucuz oldukları için kış mevsiminde yöre halkı tarafından yakacak olarak kullanılmaktadır.

3.5. ORMANCILIK

Ormanlar bir ülkenin en önemli değerlerinden olmasının yanı sıra flora ve fauna türlerinin devamını sağlayan alanların başında gelmektedir. Çok amaçlı kullanılabilen kaynaklardan olan ormanlar tomruk, kereste, mobilya, kâğıt, yakacak odun ve reçine gibi çeşitli kullanım alanlarına malzeme oluşturmakladır. Araştırma sahasının batı ve kuzeybatısındaki orman örtüsü geniş bir alana yayılmıştır. Kırıkhan ilçesinde toplam orman varlığı 14246.3 dekardır. Buna göre 2015 yılı itibariyle orman alanları ilçe yüzölçümünün %35,3' ünü oluşturuyordu.

Saha fizikî özellikleri açısından doğal orman örtüsünün Amanos Dağları ile Kurt Dağları'nın gelişimine uygun şartlar taşımaktadır. İklim ve toprak özellikleri sahada en geniş ormanların Amanos Dağları'nda bulunmasına sebep olmuştur. Bunun yanı sıra yükseklik farkları, jeolojik yapı ve fitocoğrafik konumu Amanos Dağları'nın bitki ve ağaç çeşitliliğine etki etmiştir. Esas yayılış alanı Lübnan ve Anti Lübnan Dağları olan birçok bitki çeşidi ve ağaç türünün en geniş yayılış alanı Amanos Dağları'dır.

Farklı bitki ve ağaç türlerini barındıran Amanos Dağları karaçam, kızılçam, sedir, meşe, doğu kayını gibi ağaçlara rastlanmaktadır. Sahada ormanları oluşturan ağaç çeşitleri 150 m.ye kadar inerken, üst sınır ise 1900 m.dir. Delibekirli Vadisi'nde sıcaklık isteği fazla, yağış isteği az olan ağaç türleri görülürken, yükseldikçe düşük sıcaklık ve don olaylarına dayanıklı ağaçlar da görülmektedir. Sahanın yüksek olmayan kesimlerinde kızılçam ormanları 200-700 m. arasında yayılış göstermektedir. Saçlı meşe 600-900 m.ler arasında yayılış gösterirken, nadiren 1700 m.ye kadar çıkabilmektedir. Doğu Kayınına Amanos Dağları'nın doğu yamaçlarında 1000-1800 m.ler arasında rastlanır. Ekonomik manada değer taşıyan karaçam ormanı 1100-1600 m.ler arasında yaygınken çoğunlukla yaprağını döken ağaç türleri ile birlikte bulunur. Saf veya karaçam ile ormanlar meydana getiren Toros köknarı ve sedir toplulukları 1500 m.nin üzerinde yayılmıştır. Sedir ormanı sahada 1500-1800 m. arasındaki kireçtaşı katmanları

üzerindeki yamaçlarda bulunurken, Toros köknarı 1700-2100 m.ler arasında daha çok doğu kayını ve karaçam ile birlikte bulunur. Orman İşletmeleri açısında bölgenin ormanlık alanları Kırıkhan Orman İşletme Şefliği içerisinde bulunmaktadır. Kırıkhan Orman İşletme Şefliği, Antakya Orman İşletme Müdürlüğüne bağlı olarak ormanlık sahaların denetimini, işletmesini ve korunmasını gerçekleştirmektedir. Kırıkhan Orman İşletme Şefliğinin sorumluluk sahalarında 14246.3 hektar orman arazisi bulunmaktadır.

Ormanlar geçmişten günümüze önemli bir geçim kaynağını oluşturmaktadır. Kırıkhan ilçesinde 2015 yılında 73000 m^3 dikili damga yapılırken 124759 m^3 endüstriyel ürün elde edilmiştir. Ormanlar, orman çevresinde kurulmuş köyler için gelir ve geçim kaynağıdır. Günümüzde yakacak ve yapacak odunun büyük bir kısmı köylüler tarafından ormandan temin edilmektedir. Özellikle Yılanlı, Kurtlusarımazi, Ceylanlı, Bektaşlı, Delibekirli, Balarmudu ve Dedeçınar gibi köyler orman sahasının içinde veya ormana yakın alanda kuruldukları için ormancılık önemli bir faaliyettir.

Fotoğraf 3.26. Orman Alt Sınırına Yakın Yerlerde Kurulmuş Köylerde Yapacak ve Yakacak Odun Kesmek ile Temin Etmek, Önemli Bir Gelir ve Geçim Kaynağıdır (Dedeçınar Köyü).

Ormanların devamı ve verimliliğini arttırılması için Kırıkhan Orman İşletme Şefliği ormanların ağaçlandırılması ve korunmasında sorumludur. Kırıkhan Orman İşletme Şefliği görevlileri ve mevsimlik işçiler birlikte çalışarak ağaçlandırma, nakliye yol yapımı ve kesim gibi işlerde birlikte çalışmaktadır. Sahada 2015 yılında 430 dekar gençlik bakımı, 70 dekar sıklık bakım ve 340 dekar da kültür bakımı yapılmıştır. Orman alanlarının yerleşmelere yakın bulunması ve çeşitli sebeplere bağlı olarak yılda ortalama 3-5 yangının çıktığı sahada Kırıkhan Orman İşletme Şefliğine bağlı 4 yangın söndürme aracı yangınlara müdahale etmektedir.

Yapacak ve yakacak odun kesmek için her yıl Kırıkhan Orman İşletme Şefliği görevlileri ile orman köylüsü birlikte çalışarak sahada işaretlenen ağaçların kesimi yapılmaktadır. İşaretlenen ağaçların dışında özellikle orman ve orman kenarı köylerde evlerin yakınına istiflenmiş odunların fazlalığı, bilinçsiz ağaç kesimin en önemli kanıtıdır. Kırıkhan'da orman alanlarının azalmasında beşerî faaliyetler, yangınlar orman arazisinin tahrip edilerek tarım arazisi elde etmek, kaçak kesim, hayvan otlatılması ve ağaçların kurumasına neden olan çeşitli böcekler etkilidir.

İhmal ve dikkatsizliğin yanı sıra, kaçak kesim ve tarla açma gibi sebeplerden dolayı kasten yangınlar çıkarılmaktadır. Ormanlar aşırı otlatma gibi sorunlardan dolayı giderek bozulmaktadır. Günümüzde tiftik ve kıl keçisi kırsal yerleşmelerin ormanlık alanlara yakın olmasından dolayı bu arazilerde sıklıkla otlatılması gibi sebepler orman tahribatına neden olmaktadır. Yöre halkının yapacak ve yakacak ihtiyacını ormandan elde etmesi, orman işçiliği, hayvan otlatmacılığı gibi çeşitli şekillerden yararlanıldığı ormanlar, aynı zamanda ormana dayalı sanayinin de gelişmesine olanak vermiştir. Kırıkhan kentinde 46 işyeri orman ürünlerine dayalı mobilya, kapı, pençe gibi ürünler üretilmektedir. Şehirde Yalçın ve Doğuş Kereste olmak üzere 2 tane kereste fabrikası bulunmaktadır.

3.6. ULAŞIM

İnsanların ya da eşyaların bir yerden başka bir yere nakledilmesi şeklinde ifade edilen ulaşım, ekonomik ve sosyal faaliyetlerin yer seçiminde birinci derecen etki yapmaktadır (Tümertekin, 1987:3). Kırıkhan elverişli konumu itibarıyla tarihin her döneminde oldukça iyi ve gelişmiş bir ulaşım ağına sahipti. Eski dönemlerde konumundan dolayı sık sık ziyaret edilen Kırıkhan, Antakya-Kahramanmaraş ve

İskenderun-Halep yollarının kesiştiği noktada çoksa sayıda hanın bulunduğu bir konaklama merkezi olarak bilinirdi.

Yüzyıllarca Hristiyan ve Müslümanların hac ve ticaret kervanları Amanoslarda, Sariseki-Alan-Ceylanlı güzergahını izlemiş, yol güvenliği Sariseki, Salan ve Darb-ı Sak kaleleriyle sağlanmıştır. Kırıkhan, Belen Geçidi açıldıktan sonra oluşturulan İskenderun-Halep ve Antakya-Maraş yollarının kesiştiği noktadadır. Fransız işgali öncesinde ilçeden gecen yol güzergâhı, bugün kullanılandan farklıdır. Eski yol, Kırıkhan'ın üstünden Alaybeyli'ye giden ve bugün de kullanılmakta olan yoldur. Bu güzergâh, Darb-ı Sak Kalesinin kuzeyini takip ederek, Telbizek, Ceylanlı'dan Antakya ve Maraş'a devam eder. Sahayı Halep'e bağlayan yollardan ilki, Ceylanlı üstünden gelip, Taş Koprü, Pasa Koprüsü, Gomit ve Tof köylerini takip etmektedir. İkinci yol ise Topboğazı, Kırıkhan, Murat Paşa Koprüsü, Reyhanlı üzerinden Halep'e giden yoldur (Ayparlar, 2002:21).

Kırıkhan'da Helenizm Dönemi başlamadan önce Anadolu'nun Lidya bölümündeki Sard kentinden İran'ın Sus kentine kadar uzanan bir alanda hâkimiyet kuran Persler, bu iki şehir arasında kalan fetih alanlarını kaplayan boydan boya bir ulaşım sistemi kurdukları yol Kral Yolu'ydu. Makedonya Kralı İskender, Pers hâkimiyetine son verdikten sonra Kırıkhan ve çevresinde Helenizm Dönemi'ni başlatmıştır (Asarcıklı, 1989:10). MÖ.333 yılında İskenderun Körfezi kıyısında İssos'ta yapılan savaş Pers İmparatorunun yenilgisiyle sonuçlanmıştı. Savaş sonrasında İskender'in askerleri Belen ve Amanos Dağları üzerinden yaptıkları yoldan araştırma sahası ve yakın çevresine ulaşmışlardır. Bu yol günümüzde Belen ilçesinin kuzeyinden başlayarak eski Antakya karayolu boyunca devam etmektedir. Roma İmparatorluğu döneminde İmparator Augustus'un emriyle Anadolu'da yol inşaatına başlanmış ve İç Anadolu'yu Akdeniz Bölgesi'ne ve oradan da Kırıkhan'ı da içine alarak Suriye üzerinden Mısır'a uzanan yollar yapılmıştır (Turgut, 1986:47).

Anadolu'nun Anadolu Selçuklu Devleti'nin hâkimiyetine girmesiyle birlikte canlı bir ticaret hayatı başlamıştır. Ticari canlılık Anadolu'yu doğu-batı ve kuzey-güney ekseninde geçen kervan yollarıyla sağlanmaktaydı (Akdağ, 1977:32-35). Tarihi İpek Yolu'nun güzergâhının Antakya'dan geçmesi sebebiyle kervanların uğrak yerlerinden olan Kırıkhan'da çok sayıda han yapılmıştır. Konaklama merkezi durumundaki

Kırıkhan kervanların geçiş noktasında bulunduğu için de canlı bir ticari hayata sahipti. Anadolu'yu doğu-batı ve kuzey-güney ekseninde geçen ticaret yolları üzerinde bulunan Kırıkhan, Bağdat-İstanbul güzergâhındaki ticari malların taşıma merkezindeydi.

Bağdat-İstanbul güzergâhındaki 40'ıncı han araştırma sahasında bulunmaktaydı. Bağdat'tan gelen ticaret malları ve kervanlar Halep üzerinden Kırıkhan'ı geçerek Adana ve İstanbul'a ulaştırılmaktaydı. Osmanlı İmparatorluğu döneminde Kırıkhan kentinin ulaşım yapısı Anadolu Selçuklu devletinin kullandığı ulaşım ile benzerlik göstermekteydi. Bu dönemde ulaşım yolları Kırıkhan'ın Ortadoğu ve Anadolu arasında bulunması sebebiyle ticari ilişkiler açısından büyük önem arz etmişti. Saha XVI. ve XVII. yüzyılda Halep Vilayetine bağlı bir kaza olarak yönetilmiştir. Ticaretin gelişmiş olduğu Halep'e en güvenilir ve en kısa yolun Kırıkhan ve Antakya üzerinden sağlanması sahayı daha da değerli hale getirmiştir (Kara, 2004:54).

Geçmişte oldukça gelişmiş bir ulaşım ağına sahip olan Kırıkhan ilçesi günümüzde de bu avantajlı konumu sayesinde ulaşım hatlarını kendine çekmekte ve önemli bir merkez konumunda olmayı sürdürmektedir. Araştırma sahası günümüzde Suriye üzerinden Lübnan, Irak ve Akdeniz Bölgesi'nin güneyi ile Mekke, Medine ve Aden'i birbirine bağlayan karayolları üzerinde bulunur. Bunu yanı sıra Antakya-Gaziantep karayolunun 38. km.si araştırma sahasından geçmektedir.

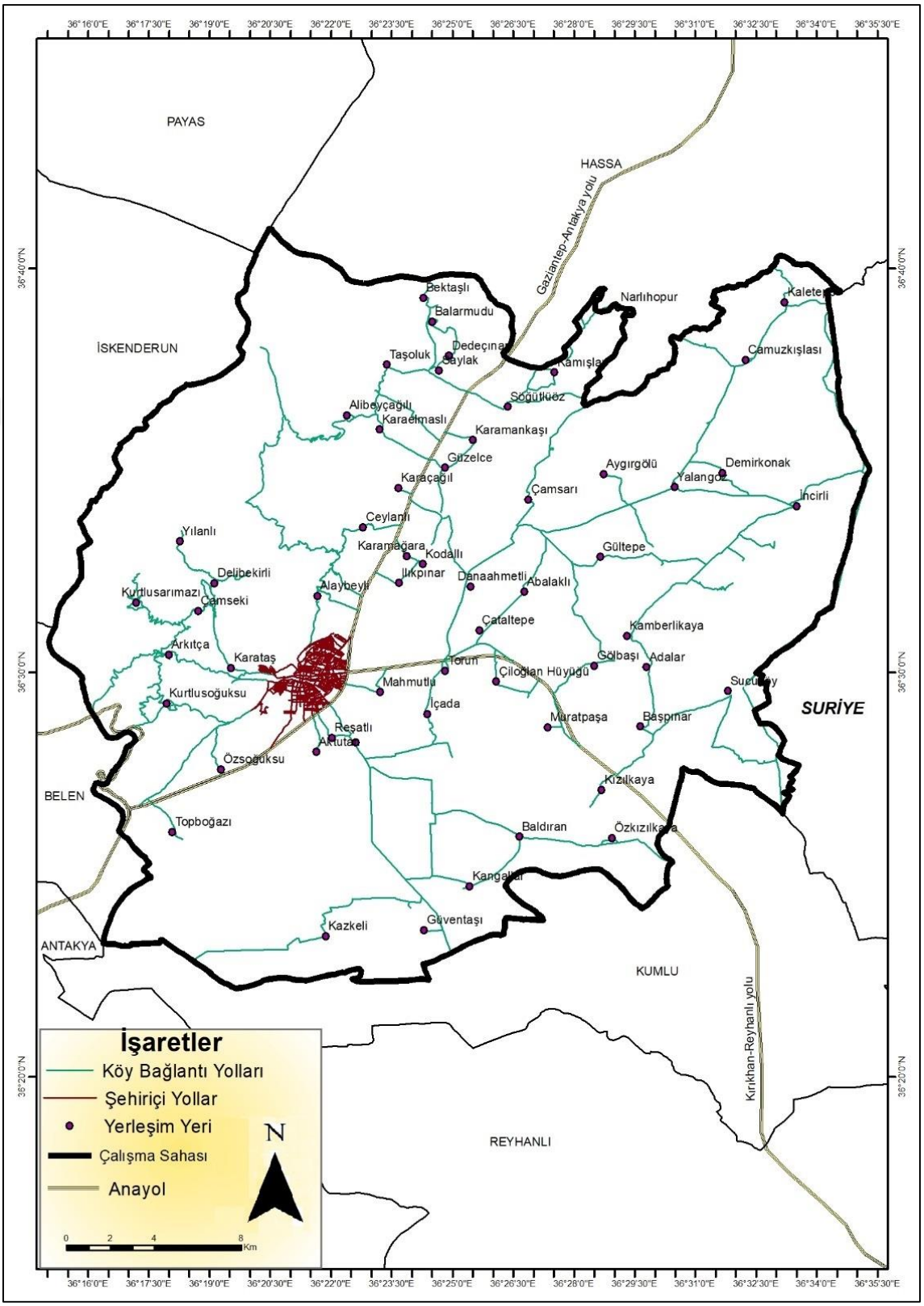
Sahanın morfolojik yapısının kuzey-batı istikameti ile güney-doğu istikametinde farklı depresyonlara sahip olması karayolu ağı üzerinde de etki etmiştir. Kuzey-batı istikametinde sahanın doğal şartlarından kaynaklanan dağ arası kuşaklar ve depresyonlara sahiptir. Bu durum dağların arasında ulaşım ağının kurulmasını güçleştirmiştir. Kentin içinden geçen uluslararası karayolu güney-doğu istikametinde uzanış göstermektedir. Jeomorfolojik birimlerin genel olarak kuzeydoğu-güneybatı yönünde olması sonucunda eğimin arttığı yerlerde ulaşımı kolaylaştırmak için kavisler çizen dönemeçler yapılmıştır. Araştırma sahası içindeki yolların bakım, onarım ve yapımı 5. Bölge Müdürlüğüne bağlı 53. Şube şefliği tarafından yapılmaktadır. Karayolları Genel Müdürlüğüne bağlı merkezi Mersin'de bulunan 5. Bölge Müdürlüğü 1950 yılında kurulmuştur. Sorumluluk alanına Adana, Gaziantep, Hatay, Mersin, Kahramanmaraş, Kilis ve Osmaniye illerinin tamamı ile Malatya, Kayseri ve Adıyaman'ın bir bölümü girmektedir.

Sahada 78 km. karayolunun 48 km.si devlet yolu, 30 km.si ise il yoludur. Kırıkhan'da ulaşımın sağlandığı önemli yollar D-825 devlet karayolu ile E-79 il yoludur. Uluslararası öneme sahip D-825 karayolu, Karayolları Genel Müdürlüğü güney yolları yol grubunda yer alıp Yeşilkent (D-815) Göksun-Kahramanmaraş-Türkoğlu-Nurdağı-Hassa-Kırıkhan-Antakya ve Suriye istikametindedir. Bu karayolu araştırma sahasında kuzey-güney yönlü uzanmaktadır. Kırıkhan kentinden geçen yol Cumhuriyet Mahallesi'nin doğusunda D-827 Kırıkhan-Reyhanlı karayolu ile birleşmektedir. Bu yolda Reyhanlı'da Antakya yönünden gelen D-420 karayolu ile birleşip Türkiye-Suriye sınırını oluşturan Cilvegözü Gümrük Kapısından Suriye topraklarına devam eder.

Fotoğraf 3.27. Kırıkhan Çevre Yolundan Bir Görünüm.

Cumhuriyet Mahallesi, Çevre yolu Reyhanlı kavşağında kuzey ve doğu istikametine ayrılan D-827 karayolunun kuzey istikameti Antakya-Gaziantep karayolunu oluşturmaktadır. Kırıkhan'dan sonra Aktepe'ye giren D-825 karayolu 25 km. giderek Hassa ilçesine ulaşır.

Harita 3.2. Kırıkhan İlçesi'nin Ulaşım Haritası (2015).

Akbez yönünde Kilis üzerinden gelen D-410 karayolu ile birleşir. Altınüzüm ve Kırıkçalıyı geçen yol İslâhiye'nin doğusundan devam ederken İslâhiye'nin kuzeyine doğru uzanışında DAF'nı geçen depresyon alanı olan Fevzipaşa, Nurdağı ve Türkoğlu'ndan ilerleyerek Kahramanmaraş ilinin batısından kıvrım çizerek Tekir ve Göksun'a ulaşır. Göksun'un kuzeyinde bulunan Keklikoluk köyünün 13 km.sinde Kozan'dan gelen D-815 karayoluyla bağlanmaktadır. Kırıkhan kentinin güney çıkışında D-825 karayolu Topboğazına kadar 13 km. devam eder. Devlet karayolu olan D-825 yolu doğuya kıvrılarak Antakya yönüne devam ederken D-817 karayolu Topboğazı köyünün kuzeyinde Belen Geçidi üzerinden Belen ilçesine doğru devam eder.

Antakya yönüne devam eden D-825 karayolu Maraş boğazını takip ederek Serinyol'u geçer. Bu yol Antakya çevre yolunun batısında D-817 karayolu ile birleşir. D-817 devlet yolu Antakya çevre yolundan 33 km. devam ederek Subaşı Mahallesi çevre yolu sapağında Yayladağı ve Samandağ yönlü olmak üzere ikiye ayrılır. Yayladağı yönünde devam eden D-817 karayolu Harbiye'de D-825 devlet yolu ile birleşerek 37 km. boyunca Yayladağ İlçesine devam eder. Yayladağ/Çobala mevkiinde bulunan Yayladağ Gümrük Kapısında sona eren yol Suriye topraklarında 1 nolu karayolu adını alır.

Topboğazı üzerinden Belen yönüne devam eden D-817 karayolu Belen ilçesi çıkışında E-91 karayoluna bağlanır. İskenderun otobanını takip ederek Erzin çıkışında E-91 karayolu E-90 karayolu ile birleşmektedir. Başta Kırıkhan olmak üzere yol yoğunluğu en fazla olan karayolu olan D-825 devlet karayolunun platform ve banket girişleri 13 m.dir. İki şerit halinde yapılan yolun bazı yerlerinde şerit sayısı 3'e çıkmaktadır. Göksun-Antakya istikametine uzanan yol kenarında çok sayıda dinlenme tesisi de bulunmaktadır. Kırıkhan ilçesi sınırlarında ise bu yol boyunca en önemli dinlenme tesisleri Saraybahçe Restoranı (Hasan Böke), Ateşler ile Sünberoğulu Dinleme Tesisleridir. Bu dinlenme tesisleri aynı zamanda Gaziantep ve Kahramanmaraş'tan gelen otobüs ve araçların en önemli mola yerlerindendir.

Kentin içinden de geçen E-98 karayolundan her gün çok sayıda araç geçmektedir. Reyhanlı ilçesini Kırıkhan kentine bağlayan il yolu 37,7 km. kat ederek Kırıkhan kentine gelir. Kırıkhan kentinde güneye dönen bu yol kenti geçtikten 11 km. sonra Topboğazı'nda Antakya-İskenderun devlet karayolu ile birleşir.

Fotoğraf 3.28. Gaziantep-Antakya İstikametinde Çok Sayıda Dinlenme Tesislerinden Birisi Olan Saraybahçe Restoranı Kırıkhan Kentinin Doğusundaki Özyörük Mahallesi'nde Bulunur.

Araştırma sahasının doğu kesimini ilçe merkezine bağlayan Reyhanlı-Kırıkhan karayolu iki gidiş ve iki geliş şeritten oluşmaktadır. Sahanın düz ve iyi asfalt kaplamalı olan yolu sırasıyla Torun, Çiloğlanhöyü ve Gölbaşı köylerini Kırıkhan kentine bu yolun kuzeydoğusunda bulunan Çamsarı Yalangoz ve Demirkonak, güneydoğusunda ise İçada, Özkızılkaya, Kaletepe, Muratpaşa ve Baldıran köylerini tali yollarla Kırıkhan-Reyhanlı karayoluna bağlanmaktadır. İlçenin güneyini Kırıkhan kentine, köylere ve Kumlu ilçesine bağlayan değişik güzergâhlar bulunmaktadır. Karadurmuşu köyünden güneydoğuya uzanan tali yol sırası ile Güventaşı, Kangallar, Akkerpiç, Kumlu kenti, Suluköyden geçerek Varışlı yakınlarında Antakya-Cilvegözü karayoluna birleşmektedir.

Sahanın güney ve doğusundaki köy yollarının bir kısmı Karasu Nehri'ne paralel uzanmaktadır. Kuzey-güney istikametinde sırasıyla Danaahmetli, Çataltepe, Torun, İçada ve Karadurmuşlu köyleri birbiriyle asfalt yollarla bağlanmaktadır. Kırıkhan

ilçesinin kuzey ve batısı eğimli ve engebelidir. Jeomorfolojik birimlerin kuzeydoğu-güneybatı yönlü bulunması ulaşım ağının kurulmasını zorlaştırmıştır. Köy yolları içerisinde arazi şartlarına bağlı olarak Amanos Dağları'nın yüksek kesimlerinde bulunan köy yollarının kalitesi oldukça düşüktür. İlçedeki en eğimli olan bu güzergâh; Delibekirli, Çamseki, Kurtlusarımazi, Arkıtça ve Yılanlı'dır. Bu güzergâh dışında ilçenin kuzeybatısında bulunan Balarmudu, Bektaşlı ve Taşoluk gibi dağ köyleri de engebeli yol güzergâhına sahiptir. Sahanın dağlık ve engebeli kuzey ve batı kesimindeki köy yolları dar ve toprak kaplamalıdır. Delibekirli vadisini takip eden dağ yolları sarp ve engebeli arazide oldukları için karayolu ağı iyi gelişmemiştir. Bunun dışında Kırıkhan kenti ve çevresindeki köy ve mezra yolları asfalt kaplamalıdır. Asfalt yolun bittiği yerde toprak yol halkın tarla ve çayır alanlarına ulaşımını sağlamaktadır. Toprak yollar dar ve kötü bir zeminden oluştuğu için Karayolları Genel Müdürlüğü tahrip olan yolları yeniden yapmakta veya asfaltlamaktadır.

Kırıkhan Trafik Tescil Şube Müdürlüğü verilerine göre 2015 yılında trafiğe kayıtlı araç sayısı 32515'dir. Trafiğe kayıtlı araçlardan sayı olarak en fazla sırasıyla motosiklet, otomobil ve traktördür. Yine Kırıkhan Trafik Tescil Şube Müdürlüğü ve yerinde yapılan gözlemlerden elde edilen verilere göre çevre yolundan her gün otobüs, otomobil, kamyon, motosiklet dâhil toplam 2500 araç geçişi yapılmaktadır. Yıllık ortalama 912500 araç geçişinin olduğu Kırıkhan kenti, ilçenin ulaşım merkezi ile Hatay-Gaziantep ile Topboğazı köyü Hatay-Adana-Osmaniye hattı üzerinde kavşak noktasındadır.

Kırıkhan kentinin çevre ilçeler ve iller ile kırsal yerleşmelerin bağlantısında minibüs taşımacılığı ayrı bir öneme sahiptir. Kentin en önemli ulaşım merkezi olan yeni otogardan Antakya ve İskenderun arasındaki ulaşım 74 adet yolcu minibüsü ile sağlanmaktadır. Otogardan köy ve mezralara her gün yolcu taşıyan minibüsler bulunmaktadır. Özellikle Çarşamba ve Cumartesi günleri şehirde kurulan Pazar için gelenler otogarda yoğunluk oluşturmaktadır. Bunu dışında sağlık, eğitim gibi ihtiyaçların karşılanması için günlük olarak yakın köylerden şehre gelinmekte veya taşımalı eğitim sayesinde öğrenciler eğitimlerine devam etmektedir. Araştırma sahasından Kahramanmaraş, Gaziantep, Kilis, Adana ve Osmaniye'ye her gün karşılıklı otobüs seferleri düzenlenmektedir. Şehre en yakın köy 1 km. mesafedeki Karataş, en

uzak köy ise ilçenin kuzeydoğusunda Suriye sınırı yakınında bulunan Kaletepe'dir (28 km).

Fotoğraf 3.29. Kırıkhan-Antakya Yönünde Yolcu Taşımacılığı 74 Adet Yolcu Minibüsü ile Sağlanmaktadır.

Araştırma sahasında 15 adet Telekom santrali hizmet vermektedir. Haberleşme ulaşım faaliyetleri içerisinde önemli yere sahip olan ve bütünlük teşkil eden yapıdadır. Santral kapasiteleri 19787 hat çalışan abone sayısı ise 18344 hattır. Son yıllarda başta şehirde ve köylerde olmak üzere sabit abone sayısında hızlı düşüş yaşanmaktadır. Bunun sebebi mobil iletişim teknolojisinin hızlı şekilde gelişmesi ile ilgilidir. Hatay ili genelinde bulunan 58 baz istasyonundan 7'si araştırma sahasındadır. Kırıkhan kentinde Kırıkhan TT (Geçici), Kırıkhan Türk Telekom Binası (Geçici), Kırıkhan TT Binası Kurtuluş Mahallesi Atatürk Caddesi (Kalıcı), Hatay yolu Kırıkhan çıkışı Petrol Ofisi yanı (Geçici), Fatih Mahallesi 810 Sokak No:25 (Geçici), Cumhuriyet Mahallesi 307

Sokak No:36 (Geçici) ve çevreyolu üzeri Akçıl Çırçır Fabrikasının yanında (Geçici) baz istasyonları bulunur (Kırıkhan Türk Telekom Müdürlüğü Verileri, 2015).

Kırıkhan kentinde ulaşım faaliyetleri ile ilgili çeşitli sorunlarda bulunmaktadır. Şehirde en büyük sorunlardan birisi ulaşımdaki park sorunudur. Motosikletin yoğun olarak kullanılması sonucu ölümcül ve yaralanmalı kazalar yaşanmaktadır. Kırsal yerleşmelerde bozuk olan yolların yapım ve bakım çalışmalarının uzun sürmesi halkın güvenli ve kaliteli seyahat etmesini engellemektedir. Sonuç olarak ulaşım fonksiyonu coğrafyanın bir empozesidir. O halde sahanın ulaşım açısından değerinin zamana göre değişmediği ve bundan sonrada aynı kalacağı söylenebilir (Arınç, 2000:44).

3.7. TURİZM

Turizm; Fransızca kökenli bir terim olup bir bölgeye, ya da bir ülkeye turist çekmek için alınan her türlü önlem demektir (Doğanay, 2001:3). Bir diğer tanıma göre ise turizm dinlenmek ve tatil geçirmek amacıyla yolculuğa çıkmaktır (Özgüç, 2007:13). Bacasız sanayi olarak isimlendirilen turizm ve turistik faaliyetler ülkelerin gelişmesi ve tanınması için en önemli etmenlerden birisidir. Turistik faaliyetlerinin olabilmesi için ülke veya bölgenin tarihsel süreç içerisinde yerleşmeye sahne olması veya doğal unsurlar açısından zengin olması gerekmektedir. Bir bölge veya alanda tarihsel süreç içerisinde çeşitli uygarlıklar tarafından yerleşme yapıldıysa o alanda çok sayıda kalıntı bulunmaktadır. Bu kalıntılar günümüzde tarihi değer, tarihi nesne veya turistik öğe olarak isimlendirilmektedir.

Doğal ve beşerî kaynaklar açısından zengin olan sahada turizm potansiyeli yüksek olmasına rağmen, günümüzde bu potansiyelin gelişmediği veya istenilen durumda olmadığı görülmektedir. Amanos Dağları, Alan ve Eşmişek yaylaları, mağaralar, çok sayıda höyük, kaleler, cami ve türbeler, tarihi köprüler, evler doğal ve beşerî çevrenin turizm potansiyelini oluşturmaktadır (Tablo 3.13). Doğal ve beşerî unsurlar açısından zengin olan saha, sermaye eksikliği, turistik öğelere değer verilmemesi, konaklama tesislerinin eksikliği, doğal ve beşerî unsurların tanıtımının yapılmaması gibi sebepler, Kırıkhan ilçesinde turizmin gelişmesini ve istenilen düzeye gelmesini engelleyen belli başlı bazı etmenlerdir.

Kırıkhan kentinde gerek yerli gerekse yabancı turistlerin konaklayabileceği yerlerin sayısı oldukça sınırlıdır. Son yıllarda turistler tarafından tercih edilen pansiyon türü konaklama araştırma sahasında yapılmamaktadır. Yerli ve yabancı turistler Parlak Resort Hotel, Şahin Otel ve Hamam ile Kırıkhan Öğretmen Evi ve Sanat Akşam okulunda konaklamaktadır. Kanatlı Caddesi üzerinde bulunan Abba Turizm, ilçenin tek turizm belgeli seyahat acentesidir (Fotoğraf 3.30.).

Fotoğraf 3.30. Yerli ve Yabancı Turistlerin Konakladığı Parlak Resort Hotel'den Bir Görünüm.

Kırıkhan ilçesinde doğal turistik değerler arasında dağlar, mağaralar, göller, yaylalar, termal kaynaklar, yaban hayatı ve vejetasyon özellikleri bulunmaktadır. Amanos Dağları zengin bitki örtüsü, temiz havası ile biyolojik-doğal çeşitlilik gibi birçok önemli potansiyeli barındırdığı için turizm faaliyetleri açısından önemli bir yere sahiptir. Bu dağların yaz ve kış mevsiminde bozulmamış doğal güzelliğinde trekking yapılırken dağcılık ve avcılığın yanı sıra flora ve fauna varlığı ile turizm faaliyetlerini destekleyecek niteliktedir.

Tablo 3.13. Kırıkhan İlçesi'nde Yer Alan Bazı Tarihi Eserler ve Konumları ile I.Derece Koruma Altında Bulunan Sit Alanları.

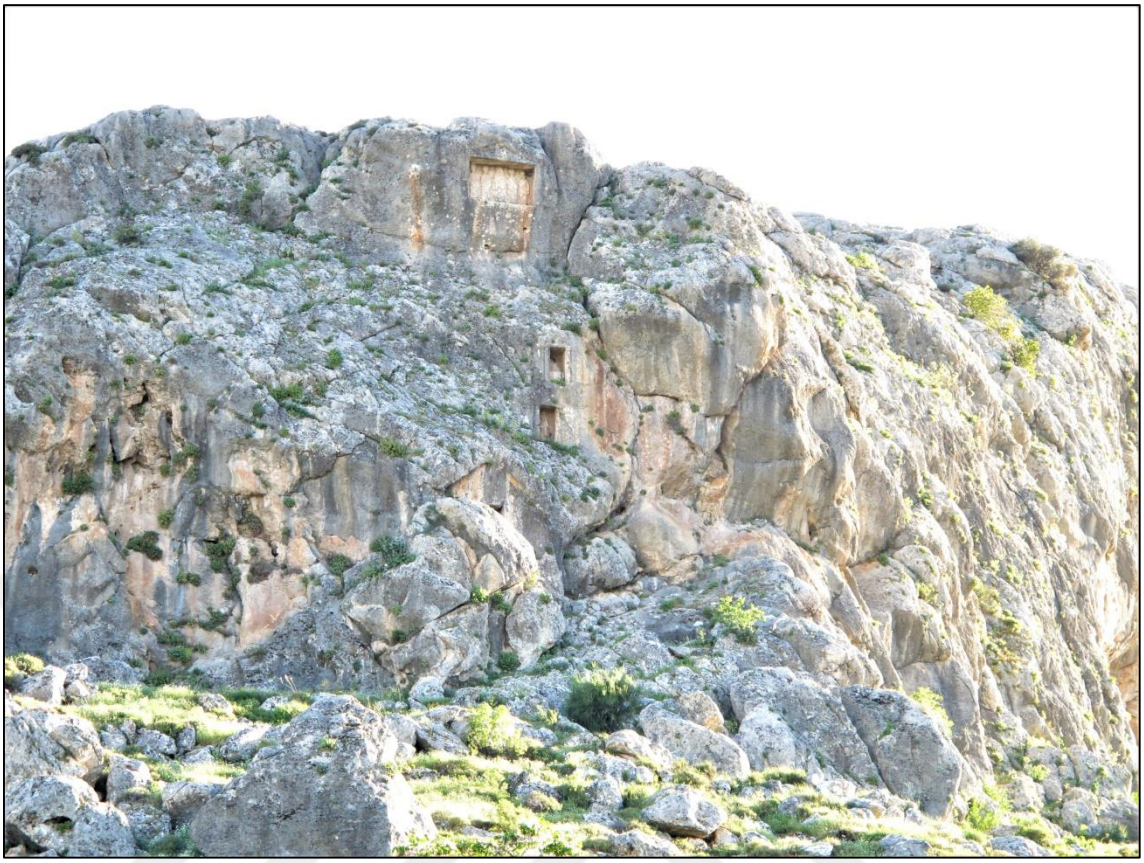
Sit Alanının Adı	Yeri	Sit Derecesi ve Türü	Tescil Kararı
Abalaklı Höyüğü	Abalaklı	1. Derece	24.02.2005/380
Ambar Höyüğü	Narlıhöpür	1. Derece	30.01.1992/1072
Arpalı Höyüğü	Kodallı	1. Derece	06.08.1998/68
Atçı Höyüğü	Abalaklı	1. Derece	04.02.2005/381
Arife Reşaoğlu Konutu	Kurtuluş Mahallesi	Anıt	02.07.1987 /3454
Ali Rıza Kahyaoğlu Konutu	Kurtuluş Mahallesi	Anıt	02.07.1987 / 3454
Ali Ünsal Konutu	Erler Caddesi	Anıt	02.07.1987 / 3454
Baldıran Höyüğü	Baldıran	1. Derece	15.09.1993/ 1538
Bizans Yerleşimi (Mezarlık Alanı)	Saylak	1. Derece	29.05.2000/3739
Boz Höyüğü	Kamışlar	1. Derece	08.06.1988/ 68
Çiloğlan Höyüğü	Çiloğlan	1. Derece	06.08.1988/ 68
Danaahmetli Köprüsü	Danaahmetli Köyü	Anıt	01.03.1990/ 528
Darbısak Kalesi ve Beyazıt Bistami Türbesi	Alaybeyli	Anıt	10.10.1991/ 964
Dedeçınar Höyüğü	Saylak	1. Derece	08.06.1988 /68
Eski Mehtap Sineması	Gündüz Mahallesi	Anıt	24.05.2006/1648
Gölbaşı Gölü (Doğal Sit Alanı)	Gölbaşı	1. Derece	26.06.1992 / 1217
Gözetleme Kulesi ve Nekropol Alanı	Karamağara	1. Derece	26.01.2010 / 5721
Güzelce Höyüğü	Güzelce	1. Derece	08.06.1988/ 68
Halil Ağa Höyüğü	Çamsarı	1. Derece	08.06.1988/ 68
Halk Kütüphanesi	Kurtuluş Mahallesi	Anıt	24.05.2006/ 1648
Hükümet Konağı	Kanatlı Caddesi	Anıt	13.07.1979 / A-1769
Ilık Pınar	Ilıkpınar	1. Derece	06.09.1990 / 651
İç Ada Höyük (Çolak Höyük)	Çiloğlan	1. Derece	08.06.1988/ 68
Karadurmuşlu Höyüğü	Karadurmuşlu	1. Derece	08.06.1988/ 68
Kaya Mezarları	Yeni Mahalle	1. Derece	25.02.2010 / 5789
Kilise Tepe Höyüğü	Çiloğlan	1. Derece	27.05.1997 / 2804
Kiremitli Höyük	Saylak K	1. Derece	08.06.1988/ 68
Kilise (Ermeni Ortodoks)	Kırıkhan		10.09.1977/ A-703
Kosallı Höyüğü	Kodallı	1. Derece	08.06.1988 / 68
Kurtuluş İlkokulu	Kurtuluş Mahallesi	Anıt	02.07.1987 / 3454
Koyuncu Höyüğü	Mahmutlu	1. Derece	12.06.1982 –A-3673
Kırıkhan Şehitliği	Cumhuriyet Mahallesi	Anıt	09.02.1989 /223
Mozaikli Alan	İncirli	1. Derece	26.11.2008 /4466
Murat Paşa Höyüğü	Muratpaşa	1. Derece	08.06.1988/ 68
Muratpaşa Köprüsü (A)	Muratpaşa	Anıt	14.07.1978 / A-1223

Muratpaşa Köprüsü (B)	Muratpaşa	Anıt	14.07.1978 / A-1223
Nekropol Alanı (I)	Karamağara	1. Derece	30.04.2008 / 3783
Özsoğuksu Höyüğü	Özsoğuksu	1. Derece	08.06.1988 /68
Özel İdare Konut	Şeyhşamil Caddesi	Anıt	02.07.1987 / 3443
Reşatlı Höyüğü	Tokluca	1. Derece	08.06.1988/ 68
Tell Malta-Malta Höyüğü	Karadurmuşlu	1. Derece	26.11.1996 /2662
Tell Sultan/Telli Sultan	Karadurmuşlu	1. Derece	27.05.1997 /2803
Topboğazı Höyüğü	Topboğazı	1. Derece	20.06.1987 / 3420
Turhal Vural Konutu	Kırıkhan	Anıt	02.07.1987 / 3454
Yassıyurt Höyüğü	Çamsarı	1. Derece	08.06.1988 /68
Yeni Kızılkaya Höyüğü	Kızılkaya	1. Derece	15.09.1993 / 1539
Yusuflu Höyüğü	Çamsarı	1. Derece	08.06.1988 / 68

Kaynak: Hatay Kültür Edvanteri Cilt II İlçeler, Hatay 2015.

Gölbaşı Gölü doğal turistik alan içerisinde önemli bir kaynak oluşturur. Gölbaşı-İçada ve Adalar köylerine yayılan bu gölün derinliği 5 m.dir. Yöre halkı tarafından daha çok balıkçılık ve kurbağa yetiştiriciliği için kullanılan bu göl son yıllarda yapılan yatırım ve tanıtma çalışmalarıyla turizm amaçlı ziyaret edilmeye başlanmıştır. Gölbaşı Gölü önemli birer sulak alanı ve kuşların göç yolu ürerinde bulunması açısından da önem taşır. Göl çevresinde Küçük Batağan (*Tachybaptus ruficollis*), Alaca Balıkçıl (*Ardeola ralloides*), Küçük Akbalıkçıl (*Egretta garzetta*), Çeltikçi (*Plagadis falcinellus*), Çıkrıkçın (*Anas querquedula*), Arı Şahini (*Pernis apivorus*), Yılan Katralı (*Circaetus gallicus*), Saz Delicesi (*Circus aeruginosus*), Şahin (*Buteo buteo*), Küçük Orman Kartalı (*Aquıla pomarina*), Bozdoğan (*Falco columbarius*), Döğüşkenkuş (*Philomachus pugnax*), Yeşilbacak (*Tringa nebularia*), Orman Düdükçünü (*Tringa glareola*) gibi kuş türleri gözlemlenmiştir (Atahan, A, Atahan, M, Gül, O, Gül, M, 2008:42).

Doğal turistik değerler içinde yer alan Beş Kızlar Mağarası Ceylanlı sınırlarında bulunmakta olup tipik kaya mezarları ve inziva odaları görünümüne sahiptir. Yöre halkının Sütlüce Mağara adını verdiği bu yerde kayalara oyulmuş 3 kat ve katların içinde de 3 göz halinde pencere delikleri günümüze kadar ulaşmıştır. Mağara çevresinde bulunan yazılarda *''Vakfettim burası bir vezir mahallidir''* ibaresi okunmaktadır. Yaygın inanışa göre bu mağarada bir bey, eşi ve çocuklarıyla yaşamaktaydı.

Fotoğraf 3.31. Doğal Turistik Değerler İçinde Yer Alan Beş Kızlar Mağarası Çevresinde Kayalara Oyulmuş 3 Kat ve Bu Katların İçinde 3 Göz Halinde Bulunan Pencerelerden Bir Görünüm.

Beş kızlar mağarası dışında turizm amaçlı halkın ziyaret ettiği bir diğer yer de Çifte Kayalardır. Araştırma sahasının kuzeybatısında bulunan Delibekirli köyünün güney cephesi ile bu köyün batısında yer alan iki kayaya halk Çifte Kayalar ismini vermiştir. Köyün güney cephesinde yalçın ve bıçakla kesilmiş gibi düz olan kayanın adı Şahinkaya, köyün sırtını dayadığı kayanın ismi ise Çürük kayadır. Bu kayalar Çataloluk Yaylası güzergâhında bulunduğu için yaylaya çıkan kişiler tarafından turizm amacıyla ziyaret edilmektedir.

Araştırma sahası ve yakın çevresinde termal kaynaklar bulunmasına rağmen bu kaynaklara gerekli yatırım yapılmamasından dolayı kaplıca turizminde yer bulamamıştır. Kırıkhan-Reyhanlı yolunun, Kırıkhan'dan itibaren ikinci kilometresinde Koyuncu höyük mevkiinde yer alan Koyuncu höyük mineralli su kaynağı en önemli

termal su kaynağıdır. Mineralli su kaynaklarının suları yatırımsızlıktan dolayı değerlendirilemediği için tarımsal arazilerin sulanmasında yararlanılmaktadır.

Yaylalar günümüzde hayvancılık faaliyetlerinin yanı sıra turizm açısından değerlendirilebilecek ölçüde potansiyeli olan alanların başında gelmektedir. Sahada turizm amacıyla değerlendirilen yayların başında Alan gelir. Alan Yaylası yöre insanı tarafından sık kullanılan bir yerdir. Yaz aylarında bunaltıcı sıcaktan kurtulmak isteyen yöre halkı bu yaylada bulunan konutlara yerleşmektedir. Yöre halkı dışında turistler için yaylada geçici konaklama alanları oluşturulmuştur. Turistlerin konaklama şekli daha çok kamping şeklindedir. Yaylada yaz aylarında artan nüfusun ihtiyaçlarının karşılanması için küçük dükkânlar da bulunmaktadır.

Sahadaki zengin flora ve fauna özellikleri de turizm açısından değerlendirilebilecek niteliktedir. Hatay Dağ Ceylanı (*Gazella Gazella*) en önemli fauna zenginliğini meydana getirir. Hatay ilinde uzun yıllar yaşadığı tahmin edilen ancak türü tespit edilemeyen ceylanların varlığı 2008 yılında kanıtlanmıştır. Taksonomi isimlendirmesi Hatay Dağ Ceylanı *''Gazella Gazella''*şeklinde olan bu hayvana halk yöresel dilde Ahu adını vermiştir.

Hatay Dağ Ceylanlarının Türkiye'de yaşam alanı bulduğu tek yer Kırıkhan'ın Sucu ve İncirli köyleri arasında bulunan 10-12 km.lik sınır hattıdır. İncirli Suriye sınırına en yakın olan köylerden birisidir. Ceylanların üremesinde ve çoğalmasında bölgenin sınır hattında bulunması ve sınır karakollarının bu hat boyunca bulunması etkili olmuştur. Ortalama 60 cm. uzunluğunda ve 1 m. yüksekliğinde olan ceylanlar çok hızlı koşuculardır. Perişah mezrasında bulunan tarlalara zaman zaman zarar veren bu ceylanlara yöre halkı asla dokunmaz ve zarar vermez (Fotoğraf 3.32.).

Hatay Dağ Ceylanının varlığı bölge ve eko sistem için oldukça önemlidir. Bu sebepten dolayı 2013 yılında İncirli'ye yakın Beşikli Tepe mevkiinde 160 dekarlık alan üzerinde Hatay Dağ Ceylanı Üretme İstasyonu Orman ve Su İşleri Bakanlığı Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü tarafından kurulmuştur. İstasyon içerisinde 3 adet su yatağı, yem deposu, bekçi kulübesi bulunmaktadır. İstasyonda üretilen ceylanlar tekrar doğal ortamlarına salınarak nesillerinin devam etmesi sağlanmaktadır.

Fotoğraf 3.32. İncirli Köyü Beşikli Tepe Mevkiindeki Hatay Dağ Ceylanı Üretme İstasyonunda Bulunan Gazella Gazellalardan Bir Görünüm.

Kırıkhan ilçesinde çok sayıda beşerî turistik değer taşıyan eserler bulunmaktadır. Tarihi MÖ.3000 yılına dayanan araştırma sahasında sayısız medeniyet ve toplumlar çeşitli yapılar inşa etmiştir. Bu yapılar arasında bulunan evler, höyükler, kaleler, camiler, hanlar, çeşmeler, köprüler ve su kemerleri sahanın beşerî turistik değerlerini oluşturur. Doğal ve kültürel varlıkları koruma envanterinin yaptığı araştırmalar sonucunda Kırıkhan ve yakın çevresinde höyükler, konutlar, nekropol alanları, kaleler ve konutlar tescillenip himaye altına alınmıştır. Kırıkhan'da 26 höyük, 2 köprü, 5 konut, 1 nekropol alanı koruma altına altındadır.

Bunun yanı sıra 33 sit alanı ile 15 anıt alanı yer bulunmaktadır. Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü tarafından 1. Derece arkeolojik sit alanı statüsünde değerlendirilen höyükler saha genelinde her yere dağılmış durumdadır. Höyük, Türk Dil Kurumunda; tarih boyunca çeşitli nedenlerle yıkılan yerleşme bölgelerinde, yıkıntıların üst üste birikmesiyle oluşan ve çoğu kez içinde yapı kalıntılarının gömülü bulunduğu

yayvan tepe şekilde tanımlanmaktadır. Kırıkhan ilçesinde 26 höyük 1. Derece arkeolojik sit alanı statüsünde değerlendirilerek koruma altına alınmıştır. Ancak bazı höyüklerin çevresinde defineciler tarafından kazı çalışmaları (Ambar Höyüğü), bazılarında ise tarımsal ve hayvancılık faaliyetleri yapılmaktadır (Arpalı Höyüğü). ***Kızılkaya Höyüğü,*** Kızılkaya köyü sınırları içerisinde bulunmaktadır. Höyük 30 m. uzunluğunda, 25 m. genişliğinde ve 10 m. yüksekliğindedir. Etrafı ekili tarım arazileri ile çevrili olan höyüğün yamacında bir bina bulunmaktadır. ***Topboğazı Höyüğü***, Topboğazı köyünün 1 km. kadar güneyinde yer almaktadır. Höyük 100x100 ebatlarında olup, yüksekliği 10 m.dir. Etek kısımları sürülerek tarıma açılmış olan höyüğün üzerinde bol miktarda keramik parçaları mevcuttur (Harita 3.3.).

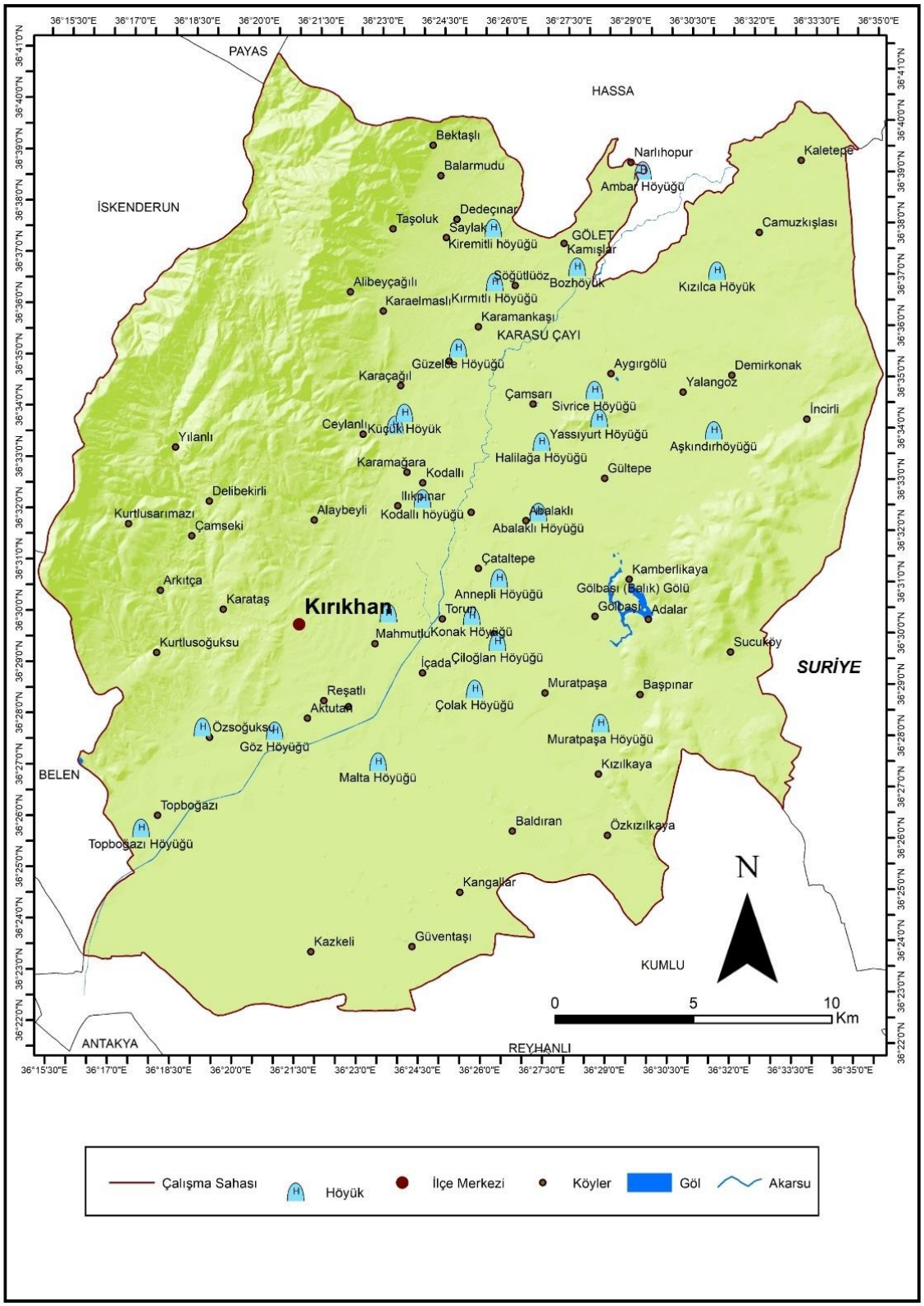
Yassıyurt Höyüğü, Çamsarı köyüne bağlı Aygır Gölü mezrasında ve mezranın 300 m. kadar güneydoğusunda yer almaktadır. Tarım arazileri içerisinde yaklaşık 8 m. yüksekliğinde olup orta büyüklükte bir höyüktür. Üzeri çıplak vaziyette olan höyüğün kenar kısımları tarım arazileri ile birlikte sürülmüştür. ***Sivrice Höyüğü,*** Aygırgölü köyünün 800 m. güneybatısında, Yalangoz'ün yaklaşık 2 km. kuzeydoğusunda yer almaktadır. Kuzeybatı-güneydoğu doğrultusunda 90 m. uzunlukta, kuzeydoğu-güneybatı yönünde 90 m. genişlikte ve yaklaşık 16 m. yüksekliktedir. Höyüğün yüzeyinde bir duvar temeline ait birkaç taş bulunmaktadır.

Yusuflu Höyüğü, Çamsarı köyü Yusuflu Mezrasında yer almaktadır. Tepe Kısmında metruk bir binanın bulunduğu höyük 10 m. yüksekliktedir. ***Halil Ağa Höyüğü,*** Çamsarı köyüne bağlı Acarköy Mahallesinde yer almaktadır. Kırıkhan-Hassa karayolunun sağında bulunan höyük, yaklaşık 12 m. yüksekliğindedir. Höyüğün batı kesiminden dozerle toprak alınması sonucunda tahribatlar meydana gelmiştir. ***İç Ada Höyüğü,*** Çiloğlanhöyüğü köyü sınırları içerisinde yer almaktadır. Höyük fazla geniş olmayıp yuvarlak görünümlüdür. Yüksekliği 10 m. civarında olan bu höyüğün etrafında çok sayıda kaçak kazı çukuru bulunmaktadır. ***Kilise Tepe Höyüğü,*** Muratpaşa köyünün 3 km. güneybatısında, Karasu Kanalının kuzey tarafında yer alır. Kuzey-güney yönünde 400 m. uzunlukta, doğu-batı yönünde 300 m. genişlikte ve yaklaşık 10 m. yüksekliktedir. Höyük üzerinde yükselen masif yapının arkasında eskiden kilise olarak kullanıldığı tahmin edilen belirtiler bulunmaktadır. Çevresindeki keramikler Roma, Bizans ve erken İslam dönemlerini işaret etmektedir.

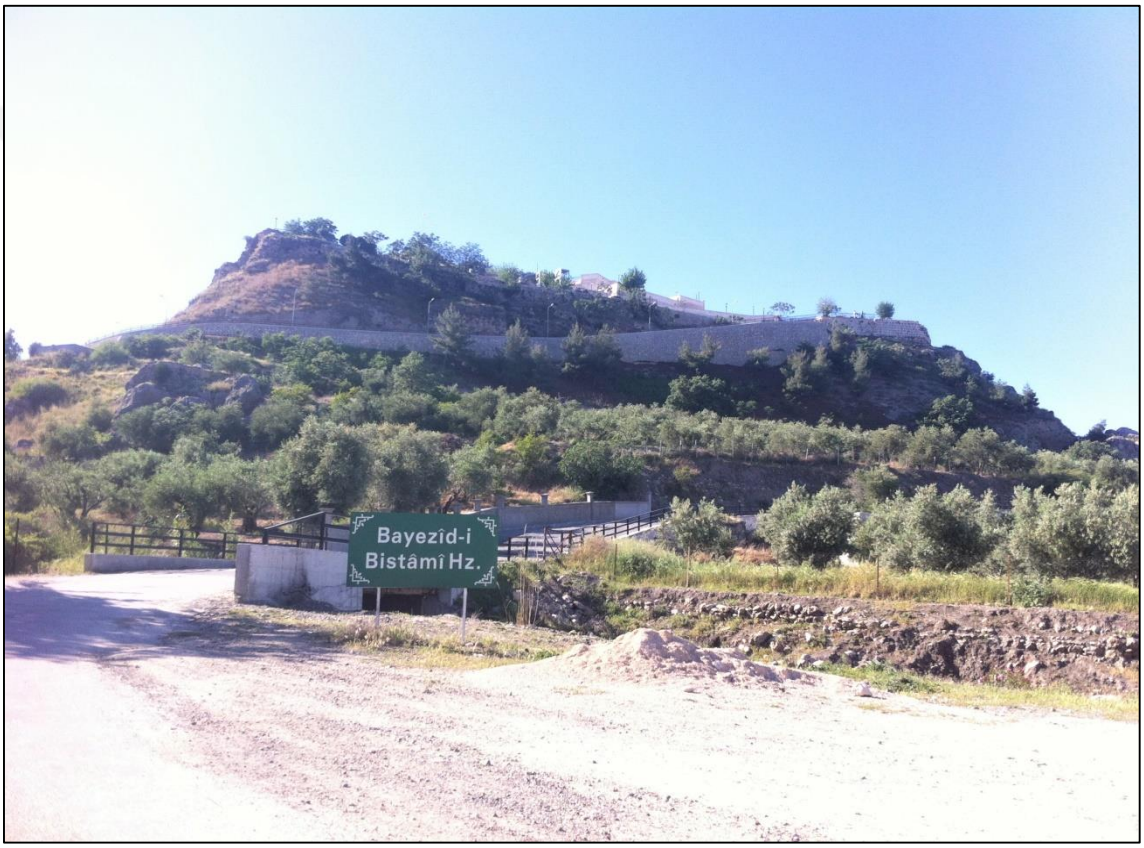
Fotoğraf 3.33. Çamsarı Köyü'nün Yusuflu Mezrasında Yer Alan Yusuflu Höyüğünden Bir Görünüm.

Kiremitli Höyük, Karamankaşı köyünün 200 m. kadar batısında kalmaktadır. Yaklaşık 7 m. yüksekliğinde, 300 m. genişiliğindedir. Höyük üzeri ve çevresi tarım arazisi olarak kullanılmaktadır (Yastı, 2011:193). Kırıkhan ilçesinde çok sayıda beşerî unsur taşıyan eserler içerisinde kaleler geçmişin izlerini yansıtan önemli yapılardandır. Bunlardan bir olan Darb-ı Sak Kalesi Kırıkhan Gaziantep karayolu üzerinde Kırıkhan'a 5 km. uzaklıkta, 50-60 m. yükseklikte bir tepe üzerindedir. Tepe üzerinde Helenistik dönemde yapılmış olan Darb-ı Sak (Trapesak) Kalesi mevcuttur. Haçlılara ve Bizanslılara karsı kullanılan kale 1268 yılında onarım görmüştür (Kireççi, 2011:113).

Harita 3.3. Kırıkhan İlçesi'ndeki Höyüklerin Dağılımı.

Derb ya da Darb (El-Darb) Arapça geçit, yol anlamına sak ise dağ eteği, vadiye bitişik kısım, yamaç manasına gelir. Darb-ı Sak, dağ eteğinden geçen veya dağ eteğindeki yol anlamında kullanılmaktadır. Bu kaleden günümüze kadar ulaşabilen az sayıdaki parçalarından biri kalenin hemen girişinde bulunan ve çevresi taşlarla çevrili odadır. Kale tarihin her döneminde çeşitli uygarlıklar tarafından gözetleme yeri olarak kullanılmıştır. Pers Kralı Darius'un Büyük İskender ile MÖ. 333 yılında karşılaşmadan önce karargâh kurduğu yer bu kaledir. Günümüzde Bayezid-i Bistami Hazretlerinin türbesi ve mescidi bu kalenin çevresinde bulunmaktadır.

Fotoğraf 3.34. Bayezid-i Bistami Hz. Türbesinin de Bulunduğu Darb-ı Sak Kalesi'nden Bir Görünüm.

Darb-ı Sak Kalesine kuzey-batı istikametinden su getirmek için su kemerleri yapılmıştır. İki katlı olarak yapılan kemerlerin birinci katının yüksekliği 4 m. genişliği ise 2 m. Su kemerlerinin ikinci katı 6-7 m. arasında değişen yüksekliği sahipken genişliği 3 m.dir. Yontma taştan yapılan kemerlerin birinci katı tamamen sağlam ve korunmuşken, ikinci katın olduğu bölümde çeşitli tahribatlar bulunmaktadır.

Fotoğraf 3.35. Alaybeyli Köyü'nde Yontma Taştan Yapılan Su Kemerlerinden Bir Görünüm.

Araştırma sahasında turizm değeri olan Gözetleme Kulesi ve Nekropol Alanı Bozkayalar Tepesi'nin doğusunda yer alır. Roma Dönemine ait olan yapı moloz taş örgülü, kireç harçlı yaklaşık 1 m. kalınlığındaki sur duvarları kuzey ve güney yönünde uzanmaktadır. Duvar kalınlığı 120 cm. olan yapının giriş bölümü güneydoğuya bakmaktadır. Nekropol alanının içinde Roma Döneminden kalma bir mezar da bulunmaktadır. Sahada bir diğer turistik değere sahip olan beşerî unsurda kaya mezarlarıdır. Kaya mezarları Yeni Mahalle, Musa Paşa Caddesi, Kırlangıç Sokak, No: 32, 2833 nolu parselde yapılan inşaat çalışmaları sırasında bulunmuştur. Yapılan arkeolojik kazılarda 450x430x220 cm. ebadında mezar odasına rastlanmıştır. Mezar odasının içinde 85 adet arkeolojik esere rastlanılmıştır. Kaya oyma mezarı, Geç Roma Döneminden günümüze kadar ulaşmıştır (Yastı, 2011:185,191). Mozaikli alan İncirli köyünde ikamet eden Mehmet Çanko'ya ait bahçede keşfedilmiştir. Mozaiklerin bulunduğu alan MS.VI. yüzyıl kilise yapısına uygundur. Bu alan 26 Kasım 2008

tarihinde Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü tarafından 4466 sayılı karar ile I. Derece Arkeolojik sit alanı olarak koruma altına alınmıştır.

Araştırma sahasında yer alan tarihi eserlerden olan köprülerin büyük bir kısmı bugün yıkılmış veya üzerine yeni ve modern köprüler yapılmıştır. Kırıkhan ilçesinde Muratpaşa ve Danaahmetli başlıca bilinip tarihi değere sahip olan köprülerdir. Torun ve Abalaklı köyleri ile Kodallı ve Danaahmetli köylerinin kesişme noktasında, Karasu Nehri üzerinde bulunan Danaahmetli köprüsü 65 m. uzunluğunda, 525 cm. yüksekliğinde, en geniş yerinde 540 cm. genişliğinde, 5 ayaklı, 1 tanesi yayvan 5 tanesi sivri olmak üzere 6 kemerli bir Osmanlı Taş köprüsüdür. Köprünün kesin yapılış tarihi bilinmemektedir. Ancak bir rivayete göre yöre insanı köprüyü Yavuz Sultan Selim'in Mısır seferi sırasında yaptırdığı söylemektedir. Köprünün onarım gören kısımları dışında kesme blok taş ve horasan harcı kullanılmış olup üstü kesme parke taşlarla döşenmiştir (Fotoğraf 3.36.).

Fotoğraf 3.36. Kırıkhan-Reyhanlı Yolu Üzerinde Bulunan Muratpaşa Köprüsü'nden Bir Görünüm.

Yöredeki tarihi köprülerden bir diğeri ise Muratpaşa Köprüsüdür. Kırıkhan-Reyhanlı yolu üzerinde bulunan köprünün ilk yapıldığı tarih belli değildir, ancak köprüde bulunan 4 büyük kemerin orta kısmına rastlayan yerde bulunan Arapça yazılı mermer kitabenin altında 1265 tarihi okunmaktadır. Görülebilen aralıklarla 4 büyük göz ile 6 küçük kemerli gözü vardır. Kuzey güney doğrultusunda uzanan köprünün doğu kısmı karayolları tarafından toprak yığılarak doldurulması sonucu köprü gözleri kapanmıştır. Kuzey kesiminden dere geçen köprünün genişliği 8,5 m.dir. Her gözü arasında 200 m. mesafe bulunan köprü adını bölgeye gönderilen isyanları bastırmak için görevlendirilen Murat Paşa'dan almıştır. Bu köprülerden başka araştırma sahasında Baldıran köyü Karasu Çayı üzerinde eski ve yeni köprüler, Kaletepe köyünde ise üç kemerli ve taştan yapılmış olan köprü bulunmaktadır.

Kırıkhan ilçesinde büyük ve gösterişli evlerden olan konaklar ve köşkler de yer almaktadır. Şehirde Gürsel Sokak No: 16'da ***Arife Reşaoğlu Konağı*** Lale Sokak No: 4'de ***Ali Rıza Kahyaoğlu Konağı,*** Erler Caddesi No: 2'de bulunan ***Ali Ünsal Konağı*** ile Kanatlı Caddesi No:5'de ***Turhan Vurla Konağı*** en ünlü ve günümüze kadar gelen yapılarıdır. Bu yapıların dışında bugün Halk Kütüphanesi olarak kullanılan yapı İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü binası olarak kullanılan bina ile Kurtuluş İlkokulu olarak kullanılan bina tarihi değere sahip yapılar olarak dikkat çekmektedir.

Arife Reşaoğlu Konağı taş örgü duvarlı, tek katlı, beton damlı, köşelerinde beton kolonlar bulunan yapının ön cephesinde kemerli dört adet penceresi bulunmaktadır. Pencerelerin kenarları ile üzerleri kesme düz taşlarla kaplıdır. Ahşap giriş kapısının sağında ve solunda işlemeli gömme taş sütunlar yer alır. Çatı ve bina duvarları köşelerde bulunan köşebentler ile birbirine bağlanmaktadır. Yapının arka kısmında aynı özellikleri taşıyan bir ek kısım daha mevcuttur. Duvarların örüldüğü taş bloklar eşit ölçüler göstermeyip, değişik boyutlarda kırma taşlar şeklindedir.

Ali Rıza Kahyaoğlu Konağı iki katlı olup, çatı örtüsü ahşap üzerine kiremittir. Yapının alt ve üst katlarında binanın girişinde sütunlarla taşınan dışa taşkın balkonlar yer alır. Balkonların yan korkulukları taş olup, bitkisel bezemelerle oyularak işlenmiştir. Ana kapı girişinin üzeri ve pencere üzerleri kesme taşlarla kemer oluşturularak örülmüştür. Alt katın ön cephesinde dört, üst katta ise iki pencere yer almaktadır. Binanın dış cephesi sarı renk ile boyalıdır. Turhan Vural Konağı iki katlı betonarme,

ahşap çatı örtüsü üzerine kiremit kaplıdır. Alt kat iş yeri üst kat ise konut olarak kullanılmaktadır. Ön cephede bulunan giriş ahşap bir kapı ile sağlanmaktadır. İkinci katın ön cephesinde bir adet balkon ve dışa bakan dört adet penceresi bulunmaktadır. Binanın yan cephelerinde küçük pencereler yer alır.

Fotoğraf 3.37. Kırıkhan Kentinde Taş Örgü Duvarlı ve Tek Katlı Olan Arife Reşaoğlu Konağından Bir Görünüm.

Ali Ünsal Konağı'nın ön cephesine dışa taşkın iki sütunla taşınan revaklı bir giriş kısmı hakimdir. Giriş kapısı ahşap olan konağın ön cephesindeki dört adet pencerenin üzeri taş kemerlidir. Pencerelerin kemerleri üzerinde uzunlamasına taş çıkıntılar yer almaktadır. Çatı örtüsü ahşap üzerine kiremittir. Bina yeşil, kahverengi renklerle boyanmıştır. Günümüzde Kırıkhan Nuriye Ulviye Civelek Halk Kütüphanesi olarak hizmet veren bina Kurtuluş Mahallesi Eski Hükümet Konağı ile Ermeni Kilisesi arasında bulunur. Kare planlı olan yapı yığma yapım tekniğinde yapılmıştır. Kemerli giriş kapısının üzerinde 1931 yılı ibaresi yazmaktadır. Binada dikdörtgen formlu zemin kat pencereleri ile kemerli tepe pencereleri bulunmaktadır.

Günümüzde İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü binası olarak kullanılan yapı Fransızların Hatay'ı işgalleri sırasında 1925-1930 yılları arasında Kaymakamlık binası olarak kullanılmıştır. İki katlı olup taştan yapılmış kare planlıdır. Yuvarlak iki sütün antreye girişi sağlamaktadır. Alt kata dört basamaklı merdivenlerle çıkılırken, üst katta sofanın üzerindeki balkona kemerli üç kapıyla çıkılmaktadır. Kemerli kapıların üzerinde üçgen alınlık, ortada yuvarlak bir pencere, balkonun iki yanında kapılar ve küçük balkonlar vardır. Alınlığın altında mavi, sarı, yeşil kahverengi karo süslemeler vardır.

Fotoğraf 3.38. İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü'nün Kurtuluş Mahallesi'nde Bulunan Tarihi Binasından Bir Görünüm.

Halk arasında Sarı Okul olarak bilinen ve günümüzde Kurtuluş İlkokulu olarak hizmet veren bina iki katlı olup, kapı ve pencereleri kemerlidir. Pencerelerin üzeri koç başı şeklinde taş kıvrımlarla süslüdür. Batı yönünde bulunan ana giriş kapısı ahşaptan yapılmıştır. Ana kapının yanında işlemeli gömme taş sütunlar mevcuttur. Alt katta üç, ikinci katın ön cephesinde de altı adet pencere yer alır. Kapı üzerinde yukarıya doğru üçer sıra taş çıkıntılar mevcuttur. Çatı örtüsü ahşap üzeri kiremittir. Binanın dış cephesi

sarı badanalı olup, kapı ve pencere aksamları beyaza boyanmıştır. Binanın iç zemini orijinal, renkli karo taşlarla döşelidir (Yastı, 2011:214).

Kırıkhan Kentinde tarihi konak, köşk ve binaların dışında köylerde de konaklar ve tarihi evler yapılmıştır. Dedeçınar köyünde bulunan Hayta Kılıboz'a ait Hayta Ağam Konağı kısmen yıkık durumdadır. Muratpaşa'da bulunan Şıh Süleyman Konağı iki katlı olup, kesme Halep taşlarından yapılmıştır. Konağın içinde ibadet ve sohbet odaları, konuk odaları gibi çeşitli bölümler yer alır. Yalangoz'de Şıh Ömer Ağa'ya ait tarihi bir konak bulunmaktadır.

Şıhmara Konağı olarak anılan yapı 100 yıl önce inşa edilmiştir. Konağın yapımı için Hassa İlçesi'nden ustalar getirttirilmiş, kapı ve pencere gibi ahşap işlerini ise Antakya'dan getirilen bir marangoz ustası köyde imal edip, yerlerine monte etmiştir. Konak 1949 yılında Yalangoz köyünde yaşayan Reşa ailesi tarafından restore edildikten sonra Reşağalar Konağı ismi ile anılır hale gelmiştir.

Araştırma sahasında gerek bakımsızlık, gerekse çeşitli kullanım sebeplerinden dolayı hanların tamamı yıkılmıştır. Kırıkhan kentinde bilinen en önemli han Murat Paşadır. İsminde de anlaşılacağı üzere Murat Paşa XVII. yüzyılın ilk yarısında araştırma sahası ve çevresine bent ve köprü ile birlikte bu hanı yaptırmıştır. Hanın bulunduğu alan günümüzde tahrip edilmiştir. Yapılan kazılarda hanın kurulduğu alan üzerinde 50x90 ölçülerinde 3 kitabe bulunmuştur. Bu kitabelerde *''Ebu-l Nasr İnan, Fe-li Külli ya' melu aleyye, El Melikü'l Eşref''* yazmaktadır (Sancı, 2006: 671-671).

Kırıkhan ilçesinde bulunan çok sayıda cami içerisinden en çok bilineni Kırıkhan-Merkez Camisidir. Bu cami kitabesinde yazıldığı şekli ile H.1339/ M.1920 tarihinde yapılmıştır. Cami yıllar içinde yapılan yenileme çalışmaları ile eski görünümünü kaybetmiştir. Yenileme çalışmaları sırasında kitabesi harim kapısı üzerine konularak muhafaza edilmiştir. Geçmişte farklı inançlara mensup olan kişilerin yaşadığı Kırıkhan ilçesinde eskiden Ermeni Ortodoks Cemaatine ait iken cemaatin fesih olması sebebiyle hazineye intikal ettirilmiş olan en önemli yapı Surp Krikor Lusvavoriç Ermeni Ortodoks Kilisesi'dir.

Kurtuluş Mahallesi Atatürk Caddesi üzerindeki''Surp Krikor Lusvavoriç Ermeni Ortodoks Kilisesinin 1930'lu yıllarda yapıldığı bilinmektedir. Hatay'ın anavatana

katılmasından sonra Kırıkhan ve yakın çevresinde bulunan Ermeniler 1939 yılında Beyrut ve Suriye'ye göç etmişlerdir. Bu göç sonrasında Ermeni nüfusu giderek azalmıştır. Kilise zamanla cemaatsiz ve bakımsız kalmış, bunun sonucunda da kilise günümüzde yıkık ve harabe haline dönüşmüştür.

Kırıkhan ilçesinde gerek şehirde gerekse köylerinde bulunan çok sayıda ziyaret ve türbe birçok kişi tarafından yılın farklı dönemlerinde ziyaret edilmektedir. Araştırma sahasında Bayezıt-ı Bistamı Türbesi bilinen en eski dini değeri olan yapıdır. İlk Türk mutasavvıflarından birisi olan Bayezıd-ı Bistami'nin asıl adı Ebu Yezid Tayfur b. İsa b. Sürüşandir (ö.234/). Ölüm tarihi hakkında çeşitli din bilginlerinin farklı görüşleri bulunmaktadır. Kuseyri vefat tarihini 234 ve 261, Herevi 261 tarihini, Sülemi 234 ve 261 tarihinin her ikisini de kabul etmiş, Sehleği ise 234'te yetmiş üç yaşında öldüğünü belitmiştir. Diğer bir görüşe göre ise Bistami hazretlerinin 874 yılında öldüğü tahmin edilmektedir (Bingöl, 2007: 210). İran'ın Horosan kentinde bulunan Bistam kasabasında 161'de (777) yılında doğmuştur. İlk tasavvufi bilgileri Ebu Ali es-Sindi'den öğrenmiştir. Ümmi olan bu şeyhe farzları yerine getirecek şer'i ilim öğretmiş karşılığında ondan tevhit ilmini öğrenmiştir.

Bistami tasavvufun doğuş devresinde yaşamıştır. Şakik-i Belhi, Hatemel Asam, Akmed b. Hadreveyh, Zünnün, Ebu Türab en-Nahşebi, Yahya b. Muaz ve Sehl b. Abdullah ile ilgili olan menkıbeler onun mutasavvıftaki mertebesinin üstünlüğünü belirtmektedir. Bayezıd daha gençliğindeyken kendisine bağlı olan insanlar bulunmaktadır. Özellikle tasarruf tarihinde sekr, fena, melamet, tevhid, marifet, muhabbet, miraç ve işar gibi konulardaki sözleri ve şathiyeleriyle tanınmaktadır (Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, İslam Araştırmaları Merkezi, 238).

Bistami Şam civarında olduğu dönemde 113 âlimden ilim öğrenmiştir. Eski dönemde ''Şam Civarı'' sözü geniş bir coğrafya için kullanılan bir kavramdı. Bu kavram içerisinde Arabistan ve Anadolu toprakları bulunmaktadır. Bistami bu topraklar üzerinde tasavvuf bilgilerini yaymıştır. Kendisi din eğitimi görmüş ancak, din bilgini değil, vahdet-i vücutçu bir sufi, nefis terbiyesi konusunda çetin mücadeleler veren bir edeb ve terbiye sembolüdür (Palabıyık, 2014;480). Ömrünün büyük bir kısmını Darb-ı Sak Kalesi'nde geçirmiştir. Bu kale aynı zamanda Bayezıd-ı Bistami türbesinin bulunduğu yerdir (Fotoğraf 3.39.).

Fotoğraf 3.39. Alaybeyli Köyü'nün Kuzeyinde Bulunan Bayezid-i Bistami Hz. Türbesinden Bir Görünüm.

Kırıkhan'ın en önemli değerlerinden birisi olan Bayezid-ı Bistami Türbesi geçmişi Hellenistik döneme dayanan Darb-ı Sak Kalesi'nin temelleri üzerine kurulmuştur. Hellenistik dönemde kurulan bu kalenin etrafı XVIII. yüzyıla kadar çeşitli topluluklar tarafından kullanılmıştır. Derviş Paşa isyanı sonucunda çok sayıda aşiret 1876 yılında Amik Ovası çevresine Osmanlı Devleti tarafından iskan ettirilmiştir. İsyan sırasında Osmanlı Devletine yararlılığını bildiren Şevki Mursaloğlu iskânın düzenli hale gelmesinde sonra ömrünün son dönemlerini Darb-ı Sak Kalesi'nde geçirmiştir. Kalenin etrafına yerleşim yeri yaptırmış alt yapı ve üst yapı çalışmalarını tamamlattırmıştır. Şevki Mursaloğlu kalenin etrafına düzenlemeleri yaptırdıktan sonra Bayezid-i Bistami türbesini de restore ettirerek türbenin Mursalloğulları ailesinin himayesi altına girmesine öncülük etmiştir.

Kırıkhan-Gaziantep karayolunun 5. km.sinde Alaybeyli köyünün kuzeyinde bulunan Bayezıt-ı Bistami türbesi bir tepe üzerinde yer alır. Vakıflar Genel Müdürlüğü

tarafından 2012 yılında restore edilen türbenin türbedarlığını üç kuşaktır Konyalı ailesi yapmaktadır. Türbenin dış cephesi kesme taşlardan yapılmıştır. İki katlı olan türbenin birinci katında abdest almak için çeşitli bölümler bulunurken, ikinci katında Bayezıd-ı Bistami Hazretlerinin türbesi yer alır. Türbenin giriş kapısı üzerinde Arapça harflerle yazılmış kitabe bulunurken, bu kapının sağında mavi tabela üzerinde Bayezıd-ı Bistami Hazretlerinin hayatı hakkında bilgi yer alır. Türbenin içinde bulunan iki odadan birisinde iki mezar yer alırken diğer odada Beyazid-i Bistami Hazretlerinin mezarı bulunur. Mezarın bulunmuş olduğu odada görevli imamın vaaz verdiği mekân ile namaz kıldığı bir oda bulunmaktadır. Odanın içinde aynı zamanda dini kitapların bulunduğu rafta da yer alır (Fotoğraf 3.40.).

Fotoğraf 3.40. Bayezid-i Bistami Hazretlerinin Kabrinden Bir Görünüm.

Türbenin güney ucunda bulunan Zaviye türbedar tarafından ev olarak kullanılmaktadır. Zaviyede yer alan 4 odadan birisi depo görevi yapmaktadır. Türbenin bahçesinde bulunan iki mezardan birisi Şevki Mursaloğlu (1889-1962) diğeri ise Reşat

Mursaloğlu'na (1915-1987) aittir. Bu mezarların dışında Hatay Devleti'nin ilk cumhurbaşkanı olan Tayfur Sökmen'nin eşi Necla Sökmenoğulu ile 20 Haziran 2014 yılında vefat eden oğlu M. Murat Sökmenoğlu'nun mezarı da bulunmaktadır. Türbe Cuma günleri ve dini bayramlarda halk tarafından ziyaret edilmektedir. Gelen halk türbenin alt kısmında bulunan kurban kesim yerlerinde kurbanlarını kestikten sonra namazlarını kılıp, türbeyi ziyaret etmektedir. Bayezid-i Bistami Hz. anma günü her yıl Mayıs ayının son haftasında düzenlenmektedir. Anma etkinliğine Kuran-i Kerim okunarak başlanır. Kırıkhan İlçe Müftüsü Beyazid-i Bistami hakkında konuşma yaptıktan sonra Mevlit-i Şerif okunur ve namaz kılınır. Namazdan sonra anma etkinliği için gelenlere yemek, tanıtıcı broşür ve kitap dağıtılmaktadır.

Fotoğraf 3.41. Hatay Devleti'nin İlk Cumhurbaşkanı Tayfur Sökmen'in Oğlu Olan M. Murat Sökmenoğlu'nun Mezarından Bir Görünüm.

Kaletepe'nin kuzeyinde bulunan Fatma Ziyareti bir tepe üzerinde yer alır. Tepenin üzerinde bulunan mezar ilkbahar aylarında yöre insanı tarafından Cuma günü ziyaret edilir. Yöre insanı mezar ziyareti sırasında beraberinde getirdiği büyükbaş ve

küçükbaş hayvanlarını mezar çevresinde yedi kez gezdirerek namaz kılır ve dua eder. Dua sonrasında kesilen koyun orada pişirilerek yenilir. Fatma Ziyareti yöre insanı tarafında daha çok hayvanlarının ölmemesi ve bereketli bir yıl olması için ziyaret edilir. Demirkonak köyünün güneyinde yer alan Reş (Reşit) Ağa Ziyareti kubbe şeklindedir. Demirkonak'ta çobanlık yapan Reşit adındaki kişi sürüleri otlatmaya götürdükten sonra kırsaldaki ceylanlar sıraya girer ve Reş adındaki çoban bunları sağarmış. Bu rivayetten sonra köylüler kendisi öldükten sonra yeri ziyaret haline getirilir. Reş (Reşit) Ağa Ziyareti daha çok çocuğu olmayan veya şifa bulmak isteyenler tarafından ziyaret edilir.

Kırıkhan kentinde bulunan Kara Ziyareti (Yelocağı Ziyaret) inanışa göre Beyazid-i Bestami Hazretlerinin kız kardeşinin mezarıdır. Barbaros Mahallesinde bulunan bu mezarın çevresinde taşlara bağlanmış çok sayıda bez parçası bulunur. Bu ziyaret daha çok adağı olan yada romatizma hastalığından kurtulmak için gelen kişiler tarafından ziyaret edilmektedir. Ceylanlı köyünde bulunan Molla Ahmet'in mezarı yöre insanı tarafından çeşitli dileklerinin gerçekleşmesi için ziyaret edilir.

Ceylanlı köyüne bağlı Alan Yaylası'nda bulunan Uzun Mezarın yöre insanı tarafından 7 m. olduğuna inanılır. Bu mezarın içinde yatanın veli yada ulu olduğuna inanıldığı için halk Perşembe akşamları veya Cuma günü mezarı ziyaret ederek Kuran-ı Kerim okunur. Büyük Hannep Ziyareti Yalangoz ve Camuzkışlası köyleri arasında bulunan tepelik bir yerdedir. Ziyaret şeklinde bir mezarın bulunduğu bu tepelik alanın çevresinde hannep dikenleri vardır. Yöre insanı bu mezarda ermiş bir kişinin yattığına inandığı için kuran okuyarak adak adar.

Camuzkışlası köyünde bulunan Domuzdamı Ziyareti taşlardan oluşan kubbeli bir oda şeklindedir. Odanın ön yüzü domuza benzediği için halk arasında Domuzdamı ziyareti olarak anılmıştır. Ziyaret daha çok baş ağrısı çeken yada üst solunum yolu enfeksiyonlarına sahip kişiler tarafından ziyaret edilir. Delibekrli'de bulunan Üç Kardeşler Ziyaretinde köyde yaşayan ve ilim bakımından kendini geliştirmiş üç kardeşten en büyük olanının mezarının olduğu inanılır. İncirli köyünün batısında bir tepenin içinde bulunan mağarada yer alan Kız Ziyaretinde inanışa göre zulümden kaçıp buraya sığınan bir kızın mezarı bulunur. Ziyaret daha çok bir dileğin gerçekleşmesi veya bir hastalığın iyileşmesi için ziyaret edilmektedir (Köseler , 2008:133).

Sonuç olarak araştırma sahası doğal ve beşerî turizm çekiciliğine sahiptir. Turizm çekiciliğine sahip olmasına rağmen günümüz itibarıyla yurt içi ve yurt dışından Kırıkhan'a turizm hareketi yok denecek kadar azdır. Turizm hareketlerinin gelişmesi için her şeyden önce saha çeşitli yollarla tanıtılmalıdır. Tanıtım ve organizasyon dışında alt yapı, konaklama, dinlenme gibi turizm için önemli olan yatırımların yapılması gerekmektedir. Tüm bu unsurlar dikkate alındığı sürece turizm sayesinde geçim sıkıntısı çeken bölge halkı içinde yeni bir ekonomik kaynak yaratılacaktır.

3.8. DİĞER EKONOMİK FAALİYETLER

Araştırma sahası ve yakın çevresinde en önemli ekonomik faaliyet kolu tarımdır. Tarım aynı zamanda Kırıkhan'ın diğer ilçeler bazında ekonomik olarak gelişmesine de neden olan en önemli etmendir. Tarım dışında sahada hayvancılık faaliyetleri de önemli bir ekonomik uğraştır. Hatay ili içinde küçükbaş hayvancılığın en çok yapıldığı yer Kırıkhan'dır. Tarım ve hayvancılık dışında yapılan diğer ekonomik faaliyetlerde taş ve mermer işletmeciliğidir (Tablo 3.14).

Tablo 3.14. Kırıkhan'da Faaliyette Olan Taş Ocaklarının Dağılımı.

Mevkii	Faaliyet Sahibi	Faaliyet Konusu	Karar Tarihi
Kırıkhan-Alaybeyli Köyü	Yıldırım Kireç Ve Madencilik	Taş Ocağı	22/06/1999
Kırıkhan Karamağara Köyü	Emin Dönmez	Taş Ocağı ve Konkasör Tesisi	17/11/2003
Kırıkhan-Karamağara Köyü	Bozkayalar Haf. İnş. Ltd.Şti.	Taş Ocağı	24/09/2004
Kırıkhan-Karamağara Köyü	Karayolları 5 Bölge Müdürlüğü	Taş Ocağı ve Konkasör Tesisi	14/06/2006

Kaynak: Kırıkhan Belediyesi verilerinden faydalanılmıştır.

Taş ocağı işletmeciliği kırsal yerleşmelere yakın alanlarda yapılırken bu işletmelerde çalışanlar daha çok köylerde yaşayan kişilerden oluşmaktadır. Taş ocaklarının büyük çoğunluğu Karamağara çevresindedir. Taş ocağı dışında Bektaşlı'da kuvars kumu istihraç ve zenginleştirme tesisi ile Karamağara köyünde Bozkayalar Taş Ocağı Harf. Nak. İnş. San. Tic. Ltd.Şti.'ne bağlı mıcır yıkama tesisi faaliyetlerine devam etmektedir. Bunun dışında Karadurmuşlu'da Şeref Bayramoğlu Beton San. A.Ş.'ne bağlı hazır beton fabrikası da bulunmaktadır.

Araştırma sahasında halkın diğer bir gelir kaynağı da bavul ticaretidir. Suriye'ye sınır hattı olan ilçelerden birisi olan Kırıkhan'da halk, 2011 yılına kadar Suriye'ye serbest geçiş yapabilmekteydi. Bu serbest geçişlerde günübirlik Halep, Lazkiye, Afrin gibi şehirlere gidilerek ihtiyaçlar karşılanır ve ticaret yapılırdı. Suriye'de süren iç karışıklıklar yüzünden 2011 yılından sonra Reyhanlı-Cilvegözü Gümrük Kapısı'ndan Suriye'ye geçişlerde sınırlama getirilmiştir. Bu sınırlama Kırıkhan ve yakın çevresinde yaşayanları olumsuz yönde etkilemiştir. Bu sınırlama sonrasında yöre insanı ticaret için Suudi Arabistan, Katar ve Kuveyt gibi ülkeleri tercih etmeye başlamıştır.

Fotoğraf 3.42. Kırıkhan Sanayi Sitesinde Bulunan Taş İşleme ve Kesme Atölyesinden Bir Görünüm.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
BAŞLICA SORUNLAR VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

4.1. DOĞAL ÇEVREDEN KAYNAKLANAN SORUNLAR VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Araştırma konusunu oluşturan Kırıkhan ilçesinde doğal çevre faktörlerinden kaynaklanan çeşitli sorunlar bulunmaktadır. Kuaterner'e ait alüvyon dolgular, bu dolguların kenarlarında Neojene ait çökeller bulunurken yükseltinin arttığı Amanos Dağları'na doğru gidildikçe Tersiyer arazilerden Paleozoik arazilere geçilmektedir. Çeşitli formasyonlar içerisinde bulunan kiltaşı, siltaşı ve konglomera gibi kayaçların yaygın olduğu ve eğimin arttığı sahalarda fazla olmamakla birlikte heyelanlar görülmektedir.

Hatay'da 1957-2007 yılları arasında 227 heyelan rapor edilmiştir. Bu heyelanlardan etkilenen hane sayısı 1061 olup afet etki değeri 0,094'dir. Araştırma sahasında ise kütle hareketi kayma, aktif olmayan ve derinliği 5 > büyük heyelanlar yaşanmaktadır (Duman ve diğ., 2009:21). Delibekirli, Yılanlı, Bektaşlı, Taşoluk, Kurtlusarımzai ve Kurtlusoğuksu köylerinde eğim ve yükseltinin arttığı yamaçlarda can ve mal kaybına neden olmayan heyelan olayları yaygındır. Sahada dönem dönem yaşanan heyelan ve sürünme olaylarından heyelanın olduğu kırsal yerleşme ve bu yerleşmeye yakın tarımsal araziler, kırsal konutlar ve eklentileri etkilenmektedir. Heyelan sonucunda yaşanan maddi hasarları halk kendi imkânları ile gidermeye çalışmaktadır. Zarar gören evler ile tarımsal arazilerdeki ürünlerin hasar tespiti ve geri dönütü ilgili birimler tarafından çok geç yapılmaktadır. Bu durumun önlenmesi için yerel yönetim birimleri ile halkın koordine çalışması gerekmektedir.

Araştırma sahası Türkiye'nin en aktif fay kuşaklarından olan Doğu Anadolu Fay kuşağı üzerinde bulunmaktadır. Aktif fay kuşağının bulunması sebebi ile gerek eski dönemlerde gerekse yakın tarihlerde can ve mal kaybına neden olan çok sayıda deprem yaşanmıştır. Can ve mal kayına neden olan depremlerin yaşanmasına rağmen günümüzde hala deprem öncesi, sırasında ve sonrasında korunmak için gerekli tedbirler alınmadığı görülmektedir. Kırıkhan kentinde çok katlı binaların sayısı artan nüfusa bağlı olarak giderek çoğalmaktadır. Binaların büyük bir kısmı yanlış çizilen şehir imar

planından dolayı gevşek zeminin hâkim olduğu Amik Ovası çevresinde yoğunlaşmıştır. Bu durum herhangi bir deprem sırasında can ve mal kaybını arttıran unsurlar arasında yer almaktadır.

Can ve mal kaybını azaltmak için çok katlı binaları kentin kuzeyine yapmak, hasarlı olan veya yıkılması gereken binaları zamanında yıkmak gerekir. Kırsal yerleşmelerde konut yapımında kullanılan taş, ahşap gibi doğal malzemeler zamanla yıpranır. Bu durum deprem sırasında malzemeden dolayı hasarlı olan evin zarar görmesine veya yıkılmasına sebebiyet verir. Bunun önüne geçmek için hasarlı olan evlerin tespit edilmesi, yeni inşaat malzemeleri ile yenilenmesi gerekir.

Doğal bir çevre sorunu olan erozyon eğim değerlerinin yüksek ve doğal bitki örtüsünün tahrip edildiği alanlarda önemli bir sorun haline gelmiştir. Sahanın kuzey ve batısında yayılış gösteren Amanos Dağları ile güneyinde bulunan Kurt Dağları erozyon riskinin en fazla olduğu sahalardır. Özellikle Amanos Dağları ve çevresindeki eğimli sahalar ile Delibekirli Vadisi boyunca uzanan kırsal yerleşmeler erozyon riski ile karşı karşıyadır. Can ve mal kaybını önlemek veya en aza indirmek için orman kenarı yerleşmelerde tarım alanı açmak için kaçak kesimin önlenmesi, doğal bitki örtüsüne zarar veren otlatmanın önüne geçilmesi, tarım alanlarının erozyona karşı bilinçli sürülmesi ile ağaçlandırma yapılarak erozyona karşı önlem alınmalıdır.

İlkbahar mevsiminde yerleşme ve tarım arazilerine zarar veren doğal çevre sorunlarından birisi sel ve taşkınlardır. Karasu ve Delibekirli Çayı bazı yıllarda taşmaktadır. Karasu Çayı'nın taşması Amik Ovası ve çevresindeki yerleşmeler ile tarımsal arazilerin taşkın sırasında sular altında kalmasına neden olmaktadır. Delibekirli Çayı'nın taşması sonucu çevresinde bulunan Delibekirli, Yılanlı ve Karataş köylerinde yaşayan halk ve tarım arazileri olumsuz etkilemektedir. Kırıkhan kentinin içinden geçen bu akarsuyun taşması mal kayıpları ile verimli tarım arazilerinin zarar görmesine neden olmaktadır. Sel ve taşkınların önüne geçmek için akarsu yataklarının çevresine taşkın koruma setlerinin yapılması gerekir. Taşkın koruma setlerinin dışında dere yataklarının ıslah edilmesi oldukça önemlidir. Can kaybını en aza indirmek için dere yataklarının üzerindeki menfez ve köprülerin yenilenmesi veya olmayan yerlerde yenilerinin yapılması gerekmektedir.

Sahada iklimden kaynaklı doğal çevre sorunlarının başında kuraklık ve don tehlikesi gelmektedir. Kurak geçen yaz mevsiminde çiftçiler su ihtiyacını Amik Ovası ve çevresindeki su bentlerinden veya kanalardan karşılamaktadır. Yaz mevsiminde kanal ve bentlerdeki suyun aşırı kullanımı su sorununu ortaya çıkarmaktadır. Bu durumun önüne geçmek için çiftçinin eğitilmesi ve tarımsal arazide damlama sulama yöntemine geçilmesi gerekmektedir.

Araştırma sahası maden varlığı açısından zengin değildir. En önemli maden kaynağı demir ve mermerdir. Demir rezervleri toplam 6006887 ton olup yeterli miktarda değildir. Demir dışında Alaybeyli, Karamağara ve Bektaşlı köylerinde bulunan mermer yatakları ile taş ocakları özel kuruluşlar tarafından işletilmektedir. Mermer yatakları çevresinde zengin fauna ve florayı barındırmaktadır. Var olan bu zenginlikler mermer ocakları ve farklı alanlarda faaliyet gösteren işletmeler tarafından korunamamaktadır. Mermer ocakları orman ve orman altı örtüsü ile beşerî unsurlara da zarar vermektedir. Bu zararı önlemek için ocaklarının bulunduğu işletmeler, kurum ve kuruluşlar tarafından sıkı denetim altına alınmalıdır.

Orman ve bitki örtüsünün tahrip edilmesi araştırma sahası için önemli bir doğal çevre sorunudur. Orman arazilerine yakın olan kırsal yerleşmeler yakacak ve yapacak odununu ormandan temin etmektedir. Yakacak dışında kırsal konutların veya konuta bağlı eklentilerin yapımında odundan yararlanılması ormanların tahribatına neden olan diğer bir faktördür. Bu durumun önüne geçilmesi için Kırıkhan Orman İşletme Şefliği bünyesinde çalışan ekipler orman içi denetimlerini sıkılaştırmaları gerekir. Yangın, tahribat ve çeşitli sebeplerden dolayı yok olan orman sahaları yeniden ağaçlandırılarak koruma altına alınmalıdır.

Doğal çevre sorunlarından bir diğeri de sahadaki verimli tarım arazilerinin yanlış kullanımıdır. Kırıkhan kentinin, güneyinde bulunan Amik Ovası'ndaki verimli tarım arazilerine doğru bilinçsizce büyümesinin önene geçilmelidir. Sahada çeşitli sanayi tesisleri, turistik dinlenme tesisleri, restoranlar ve benzinlikler verimli tarım arazilerinin üzerine yapılmıştır. Bu durumun önüne geçmek için sosyal-kültürel tesisler ile sanayi kuruluşlarının verimi düşük arazilere yapılması gerekmektedir.

4.2. BEŞERİ ÇEVREDEN KAYNAKLANAN SORUNLAR VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Doğal süreç içinde beşerî ortamın en önemli unsuru nüfustur. Araştırma sahasında doğrudan nüfustan kaynaklı sorunların başında göç, işsizlik, eğitim ve sağlık gelmektedir. Sahada en önemli sorunlardan birisi genç nüfusun başka ilçe veya illere göç etmesidir. Hatay ili içerisinde Kırıkhan dışa az göç veren ilçelerin başında gelir. Buna rağmen genç nüfus başta Antakya olmak üzere büyük şehirlere veya metropollere göç etmektedir. Kırıkhan'da genç nüfusun göç etmesinde etkili olan unsurlardan en önemlisi iş kollarının çeşitlilik göstermemesidir. Ekonomisi tarıma dayalı olan Kırıkhan'da işyerleri ile gelir getiren işletmelerin büyük çoğunluğu tarım, tarımsal araç-gereç satışı üretimi veya imalatına dayanmaktadır. Bu durum farklı iş kollarının ilçede açılmasına veya yaygınlaşmasının önüne geçmektedir. Genç nüfusun bir yerden başka bir yere yer gitmesinin önüne geçmek için ilçede farklı iş kolları açılmalıdır.

Eğitim bir bölgenin veya ülkenin gelişmesinde rol oynayan en önemli faktördür. Araştırma sahasında farklı kademelerde eğitim veren kurumlar ile ilgili çeşitli sorunlar bulunmaktadır. Kırıkhan kentinde okul öncesi eğitimi veren 6 devlet okulu bulunmasına rağmen nüfusu fazla olan kırsal yerleşmelerde okul öncesi eğitimi veren okul bulunmamaktadır. Kırıkhan kenti ve köyleri arasında ulaşım kolaylığı sağlanarak nüfusu fazla olan kırsal yerleşmelere anaokullarının açılması planlanmalıdır.

Suriye'den Kırıkhan ilçesine 2011 yılından sonra gelen ve yerleşen ailelerin çocukları anadilleri dışında Türkçe okuma yazma bilmedikleri için okul çağında verilen eğitimi tam olarak alamamakta ve anlayamamaktadır. Bu durumun düzeltilebilmesi için ilçe genelinde Arapça bilen Türk öğretmenlerin açılacak anaokullarında görevlendirilmesi gerekmektedir. Anaokulu sayısının az olmasında etkili olan diğer bir unsur anne-babaların ilgisiz olmasıdır. Aileler anaokulu çağında olan çocuklarını okula göndermemektedir. Bu durum çocuğun eğitim hayatında önemli bir yere sahip olan anaokulu eğitiminin aksaması ve sonraki eğitim kademelerinde de çeşitli sorunlarla baş başa kalınmasına neden olmaktadır. Bunun düzeltilmesi için Kırıkhan İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü ile veli işbirliğinin yapılması oldukça önemlidir. Velilerin dönem dönem bilgilendirilmesi, anaokulu eğitiminin önemi hatırlatılması gerekmektedir.

Kırıkhan ve yakın çevresinde eğitim ile ilgili diğer bir sorun da kırsal kesimde tarımsal ürünün hasadı döneminde çocukların okuldan uzak kalmasıdır. Ekonomisi tarıma dayalı olan sahada toprak yılın her döneminde işlenmekte ve ürün alınmaktadır. Ürün hasat sırasında aile bireylerinden olan çocuklar da işgücüne katılmaktadır. Eylül-Kasım dönemi arasında okulda olması gereken çocukların bir kısmı hasat döneminde tarlada çalışmaktadır. Bu durumun önüne geçmek için İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü görevlileri ile öğretmenlerin eğitim-öğretim dönemi başlamadan önce aileleri okulun önemi konusunda bilgilendirmesi ve bilinçlendirmesi gerekmektedir.

Kırıkhan şehrinde bulunan okulların sorunlarından bir diğeri de sınıf mevcutlarının kalabalık olmasıdır. Kentte bazı okullarda öğrenci sınıfları 50 kişiye yakındır. Bu durum eğitim-öğretimin verimli şekilde yapılmasının önüne geçmektedir. Sınıflardaki öğrenci sayılarını azaltmak için ikili öğretime geçilmeli veya nüfusun fazla olduğu yerlerde yeni okulların yapımı planlanmalıdır.

Kırıkhan ve yakın çevresinde eğitim öğretim ile ilgili eksikliklerden birisi de ilçe genelinde kütüphane sayısının az olmasıdır. Kentte bir kütüphane bulunmaktadır. Kütüphane içindeki kitap türlerinin çoğu çocuk kitapları, masal ve romanlardan oluşmaktadır. Kitap türlerinin farklı yaş gruplarına hitap edecek şekilde kütüphaneye temin edilmesi gerekmektedir. Mustafa Kemal Üniversitesine bağlı Kırıkhan Meslek Yüksekokulunun kendisine ait bir kütüphanesi bulunmamaktadır. Bunun dışında ilçe genelinde ve köylerde okuma yazma alışkanlığını kazandırmak için okullarda kütüphaneler oluşturulmalı, var olan kütüphanelerde eksikliklerini gidererek öğrencinin hizmetine sunmalıdır.

Hatay Mustafa Kemal Üniversitesine bağlı Kırıkhan Meslek Yüksekokulunun en önemli sorunlarından birisi Kırıkhan kentinde eğitim gören öğrencilerin sosyal, kültürel ve sportif faaliyetlerde bulunabilecekleri tesislerin az olmasıdır. Bu durum öğrencinin kısa sürede Kırıkhan'dan sıkılmasına ve hatta eğitimini yarıda bırakarak ilçeyi terk etmesine neden olmaktadır. Bu durumu önlemek için çok büyük olmasa da öğrenci ihtiyaçlarını karşılayacak tesislerinin yapılması oldukça önemlidir. İlçede yükseköğrenim ile ilgili diğer bir sorunda öğrencilerin barınma imkânlarının yetersiz olmasıdır. İlçeye eğitim için gelen öğrenciler yöre insanı tarafından kendisine sunulan konaklama yeri için yüksek miktarlarda para ödemek durumunda kalmaktadır. Bu

durumun önüne geçmek için Kredi Yurtlar Kurumunun öğrenci sayısını dikkate alarak yurt yapması oldukça önemlidir.

Amik Ovası ve çevresi Nisan-Eylül dönemleri arasında mevsimlik tarım işçilerine ev sahipliği yapmaktadır. Bu işçilerin sosyal, ekonomik, kültürel sorunları olduğu gibi sağlık alanında da çeşitli sorunları bulunmaktadır. Herhangi bir sağlık sorunu ile karşı karşıya kalındığında işçilere doğrudan bulundukları veya çalıştıkları yerde müdahale edecek sağlık personeli bulunmamaktadır. Bu durum dönem dönem istenmeyen sağlık sorunlarının ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bunun önüne geçmek için mevsimlik işçi göçünün yaşandığı Nisan-Eylül ayları arasındaki dönemde işçilerin bulunduğu çalışma yerlerine yakın yerlerde sahra hastane, tam teşekküllü sağlık aracı ve personelinin hazır olarak bekletilmesi gerekmektedir.

4.3. EKONOMİK FAALİYETLERDEN KAYNAKLANAN SORUNLAR VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Kırıkhan ve yakın çevresinde ekonominin gelişmesinde tarım ve tarımsal faaliyetlerin rolü oldukça büyüktür. Halkın büyük kısmı tarımsal faaliyetlere bağlı kollarda çalışmakta ve gelir elde etmektedir. Tarımın oldukça önemli olduğu sahada tarımsal gelişmeyi olumsuz yönde etkileyen unsurların basında su ve su tüketiminin bilinçsizce kullanımı gelir. Tarımsal ürün çeşidinin ekildiği ve elde edildiği en önemli yerlerden birisi Amik Ovası'dır. Ova içinde ve çevresinde tarım ürünlerinin sulanabilmesi için çeşitli su kanalları bulunmaktadır. Sıcak ve kurak geçen yaz mevsiminde tarımsal ürünler için kullanılan su miktarı en üst seviyeye çıkmaktadır. Bu durum sahada çeşitli dönemlerde su sıkıntısının yaşanmasına neden olan sebepler arasındadır. Bunun önlenebilmesi için tarımda su kaynaklarının bilinçli tüketimini sağlayacak sulama sistemlerinin kullanılması, çiftçinin bilinçlendirilmesi ve eğitilmesi gerekmektedir.

Araştırma sahasında bulunan 57 kırsal yerleşmenin 44'ünde (%77,1) halkın temel geçim kaynağı tarım, 5'inde (% 8,7) ise hayvancılıktır. Tarımsal faaliyetlerin halkın temel geçim kaynağını oluşturmasına rağmen küçük ve büyükbaş hayvancılık saha genelinde birçok köyde yetiştirilmektedir. Saha küçükbaş ve büyükbaş hayvan varlığı açısından zengin olmasın rağmen mandıra sayısı istenilen düzeyde değildir. Büyükbaş hayvanların yoğun olarak yetiştirildiği Kaletepe, Camuzkışlası, Başpınar ve Sucu köylerinin çevresine modern mandıra tesisleri açılarak halka yeni gelir kapısının yaratılması gerekmektedir.

Kırıkhan ilçesindeki kırsal yerleşmelerde halkın büyük kısmı tarımsal faaliyetlerle uğraşmaktadır. Tarımdan elde edilen ürünler köy pazarlarında veya kentte kurulan pazarlarda satılmaktadır. Kurulan pazarlarda aynı köy içerisinden veya birbirine yakın köylerden çok sayıda kişi ürünlerini satarak gelir elde eder. Daha çok gelir elde etmek için tarımsal kooperatiflerin kurulması gerekmektedir. Bu kooperatifler çok sayıda çiftçiyi bir araya getirerek farklı ürünleri daha kolay ve hızlı satılmasına neden olacaktır. Rekabet gücünün ortadan kalkması sonucu üreticiler de daha çok gelir elde edecektir.

Kırıkhan kenti hızlı göç alan yerleşmelerden birisidir. Bu durum kentte konut sorununun ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu sorunun çözümü için kentin güneyinde bulunan Amik Ovası'na doğru yeni konutlar yapılmaktadır. Konutların sayısı çoğaldıkça verimli tarım arazileri de giderek azalmaktadır. Bunun önüne geçmek için verimli tarım arazilerinin olduğu Amik Ovası'na doğru konut inşaatının kademeli olarak durdurulması gerekmektedir. Bu sayede tarım arazileri yok olmaktan kurtularak ve daha çok ürünün ekimine fırsat sağlanacaktır.

Tarımsal ürünleri ve tarımı tehdit eden diğer bir konu genetiği değiştirilmiş tohum kullanımıdır. Çiftçiler daha çok ürün elde etmek için genetiği değiştirilmiş tohumları tercih etmektedir. Bu durum tarımsal ürün kalitesini düşürdüğü gibi, insan sağlığını da olumsuz yönde etkilemektedir. Bunun önüne geçmek için çiftçileri genetiği değiştirilmiş tohum yerine sağlıklı, biyolojik açıdan genetiği ile oynanmamış yerli tohumların kullanımına yönlendirilmelidir.

Tarımsal arazinin kullanımı ile ilgili en büyük sorunlardan birisi aşırı gübre kullanımıdır. Aşırı gübre toprağın metan ve nitrat üretmesine neden olur. Bu durum havanın kirlenmesine ve insan sağlığının olumsuz yönde etkilenmesinin sebepleri arasındadır. Belirtilen olumsuzlukları yaşamamak için kimyasal gübre kullanımının belirli ölçülerde ve kontrollü şekilde yapılması gerekir. Küçükbaş hayvan varlığının %33,2'sini oluşturan kıl keçisi tarımsal arazinin verimli olmadığı sahanın engebeli ve yüksek kesimlerinde bulunan orman içi veya ormana yakın köylerde yetiştirilmektedir. Kıl keçisi yetiştiriciliği ormanların tahribatına ve doğal bitki örtüsünün yok olmasına neden olan bir diğer unsurdur. Bu durumun önüne geçmek için mera ve otlak sahalarında bilinçsizce hayvan otlatmanın önüne geçilmesi gerekir.

Kırıkhan çevre yolu ile Kırıkhan-Reyhanlı yolu üzerinde çok sayıda çırçır fabrikası bulunmaktadır. Bu fabrikaların kurulduğu yerler Amik Ovası'na yakın olduğu için ova topraklarını da tehdit etmektedir. Fabrikalar bünyelerinde barındırdıkları atık maddeleri ovaya yakın yerlere veya tarımsal sulamada kullanılan su kanallarına boşaltmaktadır. Bu durumun önüne geçilmesi için yetkili birimler tarafından denetimlerin arttırılması gerekmektedir.

Suriye sınırına yakın olan Ilıkpınar ve Sucu köylerinde manda yetiştiriciliği yapılmaktadır. Ilıkpınar dışında Gölbaşı ve Adalar gibi kırsal yerleşmelerde de manda yetiştiriciliği teşvik edilerek halkın sadece tarımsal faaliyetlerle uğraşması yerine farklı iş kollarına da yönlendirilmesi sağlanmalıdır.

Hatay Dağ Ceylanı (*Gazella Gazella)* ülkemizde sadece Hatay'ın Kırıkhan ilçesine bağlı Sucu ve İncirli köyleri arasında çok dar bir alanda yaşamaktadır. Yıllardır varlıkları bilenen ancak görüntülenemeyen bu hayvanlar 2008 yılında görüntülenmişlerdir. Hatay Doğal Hayatı Koruma Müdürlüğü Gazella Gazella'ların devamı için Sucu köyünde dağ ceylanlarını araştırma ve koruma istasyonu kurmuştur. Tüm bu gelişmeler Gazella Gazella'ların neslinin devamı için oldukça önemlidir. Yöre insanı bu ceylanları uzun yıllardır avlamamış ve onları kutsal saymasına rağmen zaman zaman bu hayvanlar avcılar tarafından öldürülmektedir. Sahada kaçak avlananlara caydırıcı ceza değil yaptırıcı cezaların uygulanması gerekmektedir.

Araştırma sahasının kuzeydoğu ve güneybatısında bulunan ormanlarında yaz mevsiminde sık sık yangınlar çıkmaktadır. Kırıkhan Orman İşletme Şefliğine ait araç ve ekipmanlar yangınların söndürülmesi konusunda yetersizdir. Zamanında söndürülemeyen yangınlar ormanların da yok olmasına neden olmaktadır. Bu durumun önüne geçmek için Kırıkhan Orman Şefliğinin bağlı bulunduğu Kahramanmaraş Orman Müdürlüğünün desteği ile yeni ekipmanlar alınmalıdır. Amanos Dağları ülkemizde flora varlığının en zengin olduğu yerlerin başında gelir. Saha flora açısından zengin olmasına rağmen arıcılık faaliyetlerinin geliştirilmesi gerekir. Arıcılık faaliyetlilerinin sahada yaygınlaşması için Kırıkhan İlçe Gıda Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü ile gerekli kurum ve kuruluşların halka örnek projeler sunması gerekir.

Sahada el işçiliğine dayalı ürünlerin üretimi son yıllarda giderek azalmıştır. Özellikle sepet işçiliği Adalar, Gölbaşı, İçada gibi kırsal yerleşmelerde halkın önemli gelir kaynakları arasındaydı. Ancak ithal ürünlerin geleneksel ürünlere tercih edilmesi sepet işçiliğini bitirme noktasına getirmiştir. Bu durumun önüne geçmek için Halk Eğitim Merkezi ile Akşam Sanat Okulu kurslar, etkinlikler ve tanıtımlar düzenleyerek tekrar el sanatlarına dayalı ürünlerin yaygınlaşması için çaba sarf etmelidir.

Kırıkhan'da ticaret ve sanayi ile ilgili en önemli sorunlardan birisi sanayi ve ticareti teşvik edecek yatırımların olmamasıdır. İlçede büyük ölçekli organize sanayi bölgesi bulunmamaktadır. Planlama süreci 2003 yılında başlanan Kırıkhan Organize Sanayi Bölgesi henüz tamamlanmamıştır. Bu durum genç nüfusun ilçe dışına göç etmesine neden olmaktadır. Kırıkhan Organize Sanayi Bölgesinin tamamlanarak faaliyete geçmesi Kırıkhan ve Kırıkhan'ın geleceği için oldukça önemlidir. Büyük ölçekli sanayi tesislerinin ham maddesi tarıma ve tarımsal ürünlere dayanmaktadır. Tarımsal ürün çeşitliliği dışında farklı faaliyet kollarına ait tesislerin inceleme alanında kurulması oldukça önemlidir. Bu durum istihdam oluşturarak, iş çeşitliliğine neden olması açısından önem taşıdığı gibi ilçeye sanayi alanında olan güveninde artmasına neden olacaktır.

İlçede ulaşım ile ilgili en önemli sorunlardan birisi araç sayısının nüfusa göre fazla olmasıdır. Kırıkhan kenti ve çevresinde kısıtlı olan kullanım alanlarının büyük bir kısmı otomobillerin gelişi güzel park etmesi ile işgal edilmiştir. Araç sayısının fazla olması park sorununu da ortaya çıkarmıştır. Vatandaşların kullanımı için ayrılan yerlerin otomobiller tarafından işgalinin önlenmesi için belediye ve ilgili kurumlar işbirliği yaparak çözüm yolları bulmalıdır.

Kırıkhan kentinde ve köy yerleşmelerinde en çok kullanılan ulaşım aracı motosiklettir. Yapılan gözlemlerde motosiklet sürücülerinin yaya haklarını işgal ettikleri ve saygı duymadıkları görülmüştür. Motosikletlerin gelişi güzel park edilmemesi, seyir halinde olan araçların arasından kontrolsüz geçmesi çok sık yapılan hareketlerin başında gelmektedir. Bu durum zaman zaman ciddi kazaların da yaşanmasına neden olmaktadır. Bunun dışında motosikletlerin, ehliyet alma yaşına gelmemiş kişiler tarafından kullanılması ciddi sorunlarında doğmasına neden olmaktadır. Yukarıda belirtilen tüm bu sorunların çözümü için İlçe Trafik Şube Müdürlüğünün gerekli gördüğü hallerde sürücülere cezai işlem uygulaması oldukça önemlidir. Bunun dışında bu araçların belirli bir süre trafikten men edilmesi veya yasaklanması çözüm yollarından bir diğeridir.

Kırıkhan'ın çevre ilçeler ile köy yerleşmeleri arasındaki ulaşımı kentte bulunan otogardan sağlanmaktadır. Şehirlerarası yolcu taşımacılığı ise Topboğazı mevkiinden yapılmaktadır. Şehirlerarası seyahat edecek yolcular kendi imkanları ile Topboğazı mevkiine ulaşmaktadır. Bu durumu önlemek için belediye saat başı veya belirli saat

aralıkları ile Kırıkhan kenti ve Topboğazı arasında ücretsiz servis koyarak vatandaşların mağduriyetini gidermelidir.

Antakya-Gaziantep karayolunun 37 km.sinde bulunan araştırma sahası önemli bir kavşak noktası üzerinde yer alır. Cumhuriyet Mahallesi'nden geçen E-79 karayolu üzerinde sık sık ölümlü trafik kazaları meydana gelir. Yapılan saha araştırmalarında kentin güneyinde Özyörük Mahallesi'nden başlayarak kuzeye doğru devam eden yol boyunca 2 üst geçit bulunmaktadır. Ölümlü trafik kazalarının önüne geçmek için yol boyunca eksik olan trafik işaret ve levhalarının konulması veya yenilenmesi, yol güzergahında bulunan mahallelere ise yeni üst geçitlerin yapılması gerekir.

Kırıkhan'ın tarihi geçmişi MÖ. 3000 yılına dayanmasına rağmen turistik faaliyetler istenilen düzeyde değildir. Sahada çok sayıda tarihi değer, yapı ile turistik çekicilik oluşturabilecek eserler bulunmaktadır. Bu unsurların ilgili birimler tarafından tanıtılmaması sahaya olan turist ilgisi de azaltmaktadır. Bu durumun önüne geçmek için Kırıkhan'ın tanıtım faaliyetlerinde sadece tarım değil, turistik değerlere de ağırlık verilmesi gerekmektedir. Hatay gezi turlarında Kırıkhan'ın da dâhil edilerek yerli ve yabancı turistlerin burayı ziyaret etmesi planlamalıdır. İlçe höyük varlığı açısından Hatay ilinin en zengin ilçesidir. Ancak höyükler sadece bulundukları alana yakın yerleşmelerde yaşayanlar tarafından bilinmektedir. İlgili birimlerin ilçenin höyük varlığını dikkate alarak planlar yapması ve onları turizme kazandırması yöre insanı için oldukça önemlidir.

SONUÇ VE TARTIŞMA

Araştırma konusunu oluşturan Kırıkhan ilçesi, tarihten günümüze insan hayat ve faaliyetlerinin devamı için verimli topraklara ve elverişli iklime sahip olmuştur. Bu özelliklerinin yanı sıra karayolu ağının gelişmiş olması, tarihi ve kültürel miras zenginliğinin varlığı ilçeye gelişme imkanları sunmaktadır. Sosyal nitelikli hizmet veren kurum teşkilatlarının bulunması, sağlık hizmetlerine önem verilmesi ve desteklenmesi gibi özellikler ilçenin gelişmesine etki eden diğer unsurlardır. Bunun yanı sıra ilçenin agro-ekolojik şartları, tarımsal nüfusun fazla olması ile tarım ürünlerindeki çeşitlilik sahada zirai faaliyetlerin yoğun olarak yapılmasına olanak sağlamıştır.

İlçe doğal, beşerî ve ekonomik kaynaklara sahip olmasına rağmen, bu unsurları gelişmesi açısından fazlaca kullanamadığı gözlemlenmiştir. Bu anlamda Kırıkhan ilçesinin var olan potansiyelinin geliştirilmesi için kısa ve uzun vadede gerekli olan ihtiyaç ve beklentilerin belirlenmesi gerekmektedir. Kırıkhan ilçesi ile ilçe merkezi konumunda olan Kırıkhan kentinin gelişmesine yönelik yol haritasının hazırlanıp, stratejik planların hedeflenmesi ve uygulanması kanaatimizce yararlı sonuçlar ortaya çıkaracaktır.

Örgün ve yaygın eğitim kurumlarında öğrenim gören öğrencilerin eğitim sorunlarının ortadan kaldırılması için kısa vadeli hedeflerle eğitimin kalitesinin yükseltilmesi sağlanmalıdır. İlçede farklılıkların ortadan kaldırılması için okullardaki sınıf mevcutlarının standart kabul edilen 20'ye çekilmesi gerekmektedir. Kırıkhan kentinde nüfus yoğunluğu olan köylere okullar ile ek derslikler yapılmalıdır. Uzun vadede hedeflerin gerçekleşmesi için ise önümüzdeki 8 yılın nüfus hareketleri takip edilip bu hareketlere uygun okul ve derslik planlaması yapılmalıdır.

İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü bünyesinde bulunan kurumların ihtiyaçlarının giderilmesinin amaçlanması gerekir. Bu amacı gerçekleştirmek için kısa vadede okullarda bulunan araç ve gereçlerden bozulan ve yıprananın tespit edilmesi, onarım ve bakımının yapılması gerekir. Uzun vadede ise eğitim araçlarının imkanlar ölçüsünde üretilmesi, Bilgi ve Teknoloji sınıflarının bakım ve onarımın yapılması ve ilçe genelinde bu sınıfların sayılarının çoğaltılmasın sağlanmalıdır. Eğitim-öğretim ile ilgili uzun vadeli hedefler kapsamında Kırıkhan kentinde kampüs okul uygulamalarına geçilmesi gerekir. Kısa vadede YİBO'larda eğitim-öğretim gören öğrenciler 24 saatini

aynı mekanda geçirdikleri için spor salonu, hobi merkezi, oyun odaları ile etüt odalarının onarım ve bakımının yapılması gerekmektedir.

Primer sağlık hizmetlerinin geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması için kısa vadede sağlık hizmetlerini yürütmekle yükümlü sağlık ocakları ve sağlık evlerinin fizikî koşullarının uygun hale getirilmesi gerekmektedir. Uzun vadede ise çeşitli sebeplerden dolayı geçici binalarında hizmet veren 4 ile 2 nolu sağlık ocaklarının taşınması hedeflenmelidir. Halkın 112 acil yardım hizmetine daha hızlı ulaşabilmesi için ambulans sayısının 3'ten 7'ye çıkarılması kısa vadede planlanmalıdır. Uzun vadede ise kaza ve afetlerde hızlı ve doğru müdahalenin sağlanması için Kırıkhan kentine Komuta Kontrol Merkezi Çağrı Karşılama ve Ambulans takip sisteminin kurulması gerekmektedir. Sağlık hizmetlerinin kırsal yerleşmelere ulaştırılması amacıyla mobil sağlık hizmetleri için araç alınması veya kiralanması gerekmektedir. Kırsal yerleşmelerde su ile bulaşan hastalıkların önüne geçilmesi için suların denetim ve klorlanması amacıyla haftanın 5 günü alınan numunelerin 7 güne çıkarılarak analiz edilmesi gerekmektedir.

Sosyal Devlet anlayışı içerisinde bakıma ve yardıma muhtaç durumda bulunan her yaş ve özür grubuna yönelik rehabilitasyon merkezlerinin kısa vadeli hedefler içerisinde açılması planlanmalıdır. Uzun vadede ise rehabilitasyon merkezlerinin sayısının çoğaltılması ve işlevsel hale getirilmesi amaçlanmalıdır. Toplumsal olaylardan olumsuz etkilenen çocuklar için uzun vadede Kırıkhan İlçe Çocuk ve Gençlik merkezlerinin kurulmasın ihtiyaç vardır. Korunmaya muhtaç durumunda bulunan çocukların çeşitli mesleki çalışmalara yönlendirilmesi kısa vadeli hedefler içerisinde olmalıdır. Bu çocukların psiko-sosyal ve duygusal yönden sağlıklı gelişebilmeleri için koruyucu aile sayısının arttırılması gerekmektedir. Ekonomik ve toplumsal olaylar sebebiyle dağılan, ayrılan ailelerin parçalanmasını önlemek için Aile Danışma Merkezlerinde konusunda uzman nitelikli elemanların çalıştırılması gerekmektedir.

İlçede Gençlik ve Spor Müdürlüğü ile özel sektöre ait tesislerin büyük bir kısmı Kırıkhan kentinde yoğunlaşmıştır. Bu doğrultuda kısa vadeli hedefler içerisinde nüfus yoğunluğu ve nüfus yapısı dikkate alınarak kırsal yerleşmelerde spor salonlarının açılması sağlanmalıdır. Mevcut spor tesislerinin yapım, bakım ve onarımının yapılması, halkın yetenekleri doğrultusunda sportif etkinliklere yönlendirilmesi hedeflenmelidir.

Kırıkhan Şehir Stadına portatif tribün ile Gazi ve Barbaros mahallelerinde bulunan toprak yüzeyli antrenman sahasında soyunma odalarının bakımının yapılması gerekmektedir.

Kırıkhan ilçesi tarihi, kültürel ve tabiat varlıkları açısından önemli potansiyele sahiptir. Bu potansiyelin değerlendirilmesi amacıyla tarihi eserlerin onarımı ve çevre düzenlemesinin yapılması gerekmektedir. Kırıkhan Beyazid-i Bestami Türbesi'nin 2012 yılında yapılan çevre düzenlemesi ve onarımın ardından katalog, afiş, broşür, kitap ve CD vb. materyallerinin kısa vadeli hedefler içerisinde basım çalışmalarının yapılması gerekmektedir. Kurtuluş Mahallesi'nde Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Müdürlüğü altında bulunan yerlerin kısa vadede restorasyon planının hazırlanması, uzun vadede ise aslına uygun restore edilmesi amaçlanmalıdır.

Darb-Sak Kalesinin restorasyonunun acil olarak ilgili kamu kurum ve kuruluşları tarafından gündeme alınıp gerekli çalışmaların başlatılması gerekmektedir. Kısa vadede yayla turizmini cazibeli hale getirmek için Alan Yaylası ile ilgili afiş, broşür, kitap ve CD vb. materyallerinin basımın yapılması gerekir. Uzun vadede ise Ceylanlı-Alan Yaylası arasındaki karayolunun asfaltlanması, yol bariyerlerinin güvenliği sağlayacak şekilde karayolları ekipleri tarafından yapılması amaçlanmalıdır.

İlçede turizm sektöründe faaliyette bulunan tesislerin çeşitlendirilmesi gerekmektedir. Bunun için hotel dışında pansiyon, konuk evi, hostel gibi turizm belgeli işletmelerin açılarak hizmet kalitesinin ve standartının yükseltilmesi gerekmektedir. Şehirde turizm alanında faaliyet gösteren 1 acente dışında seyahat acentelerinin açılması sağlanmalıdır. Bu acentelerin Kırıkhan ilçesi dışında, Kırıkhan ilçesinin tanıtmak amacıyla paneller, konferanslar ve fuarlar düzenleme çalışmalarını yapmaları gerekir.

Kırıkhan kentinde bulunan Nuriye Ulviye Civelek Halk kütüphanesi dışında kırsal yerleşmelerde her yaştan insanın boş vakitlerini değerlendirip, araştırma yapabilmesi için okuma odalarının açılması kısa vadeli hedef olarak planlanmakladır. Kısa vadede tiyatro, film gösterimi, konser, çocuk oyunları ve sergilerinin gerçekleşmesi için yapımına başlanan Kırıkhan Kültür ve Sanat Merkezinin biran önce bitirilmesi gerekir. Uzun vadede ise Kırıkhan Kültür ve Sanat Günleri adı altında

etkinlikler düzenlenerek yurt içi ve yurt dışından Kırıkhan'a yazar, şair, el sanatçısı ve çeşitli branşlarda sanatçıların olduğu etkinlikler düzenlenmedir.

Kısa vadede kırsal yerleşmelerde ulaşımın hızlı ve güvenli bir şekilde sağlanabilmesi için yolların çağdaş standartlara kavuşturulması gerekir. Amanos Dağları'nın ormana yakın köylerinde arazinin dağlık ve dik olmasından dolayı yol yapım ve bakım çalışmaları karayolları ekipleri tarafından düzenli yapılması ve var olan eksikliklerin tespit edilerek tamamlanması gerekmektedir. Amik Ovası çevresinde kurulmuş ve yeterli nüfusa sahip kırsal yerleşmelerde kısa vadede sulu tarımı destekleyen projelerin seçilmesi hedeflenmelidir. Uzun vadede ise seçilen projelerin, teknik eleman ve köy halkı ile birlikte sorgulanması ve uygulanabilir çözüm yollarının sunulması sağlanmalıdır.

Kırıkhan ilçesinde kısa vadede tarımsal hizmetler ve yatırımlarda sosyo ekonomik ve gelişmişlik düzeyleri düşük olan kırsal yerleşmeleri kapsayan çeşitli tarımsal projeler üretilmelidir. Uzun vadede ise üretilen bu projelerden birim alanında daha fazla ürün alabilmek için çiftçiye yüksek vasıflı fidan ve tohumluk sağlanmalıdır. Gerek miras hukuku ile parçalanan tarım alanlarının gerekse toprağın verimli olmadığı veya az olduğu dağlık ve engebeli arazilerde gelir seviyesi düşük olan üreticilere; arı kovanı, küçükbaş veya büyükbaş hayvancılığa teşvik edilmesi için ilgili kurum ve kuruluşlar yöre çiftçisine çeşitli plan ve projeler sunmalıdır.

Kısa vadede Tarımda Uzaktan Algılama ve Coğrafi Bilgi Sistemlerini (GIS) kullanılması sağlanmalıdır. Uzun vadede ise GIS sisteminin kullanılarak tarımsal faaliyetler ile ilgili istatistik bilgilere ulaşmak, doğru toprak ve arazi envanteri oluşturmak, çeşitli alanlarda üretim faaliyetlerini doğru takip etmek gerekmektedir. Tarımsal faaliyetlerde kullanılması koşuluyla çiftçiye kısa ve uzun vadede makine ve teçhizat alımı için ilgili kurum ve kuruluşların teşvik ve yayım çalışmalarını yapmaları sağlanmalıdır.

Kısa vadede çiftçiyi lokalize tarım ürünlerine yönlendirmek için tıbbi ve aromatik bitkiler projesi, ahududu ve böğürtlen üretim projesi ile çilek tesisi üretim projesi sunulmalıdır. Uzun vadede ise sunulan bu projeler hayata geçirilerek çiftçiye ek gelir ve kaynak sağlanımı yaratılmalıdır. Tarımda çalışan genç nüfusun giderek

azalmasını önlemek için organik tarımsal üretime ve ürünlerine yönelik Organik Tarımın Yaygınlaştırılması projesi hayata geçirilmelidir. Atıl durumda bulunan taşlık, kayalık ve leçelik arazilerin tarıma kazandırılması için üreticiye sertifikalı fidan verilmelidir.

Hayvansal üretimde verimliliği ve gelirin arttırılması için kısa vadede hayvancılığı geliştirme projesi oluşturulmalıdır. Uzun vadede ise bu proje kapsamında suni tohumlama yetkisi olan sektörler desteklenmeli, yem bitkisi ekilişlerini teşvik edici uygulamaların devam etmesi, yem açığının kapatılması için meralarda ıslah ve destek çalışmalarının sürdürülmesi ile yerel gen kaynaklarının korunması gerekmektedir. Hayvansal üretimde çağın gerektiği en son bilgi ve teknolojiyi kullanabilmek için Çiftçiye Eğitim Projesi kapsamında, çiftçi gezileri, kitle yayım vasıtaları uygulanmalıdır. Tarımda uygulanan teknoloji ve yöntemleri takip etmek için Kırıkhan Meslek Yüksekokulu ile İlçe Gıda Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü uyumlu çalışarak Tarım Bilim Kurulunun oluşturması sağlanmalıdır.

KAYNAKÇA

Akbulut, G., (2004), *Divriği İlçesi'nin Coğrafyası. (Basılmamış Doktora Tezi),* Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

Akdağ, M., (1977), *Türkiye'nin İktisadi ve İçtimai Tarihi*. Cem Yayınevi, İstanbul.

Aksoy, S., (1965), *Tarımda Ortakcılık ve Kiracılık.* Mars Matbaası, T.M.O.B. Ziraat Mühendisleri Odası Yayın No:18, Ankara.

Akyol, İ. H., (1947), "Türkiye'de Akarsu Sistemleri ve Rejimleri". *Türk Coğrafya Dergisi,* Sayı: IX-X, 1-36.

Akyol, İ. H., (1994), ''Türkiye'de Basınç Rüzgârlar ve Yağış Rejimi''. *Türk Coğrafya Dergisi,* Yıl: 2 Sayı 5-6, 1-34.

Alagöz, C. A., (1984), "Türkiye'de Yer Adları Üzerine Bazı Düşünceler". *Türk Yer Adları Sempozyumu, 11-13 Nisan 1984-Ankara, Bildiriler,* Kültür ve Turizm Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi, Yay. No:60, Ankara.

Alagöz, C. A., (1993), *"Türkiye'de Yaylacılık Araştırmaları''.* Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi, Coğrafya Araştırmaları Dergisi, Sayı:2, Ankara.

Arınç, K., (1998), *Ahlat İlçesi'nin Coğrafyası,* Atatürk Üniversitesi Yayınları, Araştırma Serisi No:68, Erzurum.

Arınç, K., (1997), *Ahlat-Nazik Havzası'nın Coğrafi Etüdü*. Atatürk Üniversitesi Yayınları No:96, Araştırma Serisi No: 845, Fen Edebiyat Fakültesi Yayınları No:96, Araştırma Serisi No:96, Erzurum.

Arınç, K., (1991), *Bitlis Çayı Havzasının Coğrafi Etüdü. (Basılmamış Doktora Tezi),* Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

Arınç, K., (2011), *Doğal, İktisadi, Sosyal ve Siyasal Yönleriyle Türkiye'nin Kıyı Bölgeleri*. Eser Ofset, Erzurum.

Arınç, K., (2014), *Doğal, Beşeri, İktisadi ve Siyasal Yönleriyle Akdeniz ve Karadeniz Bölgeleri*. Biyosfer Araştırma Merkezi, Coğrafya Araştırmaları Serisi No:105, Erzurum.

Arınç, K., (2000), "Ulaşım Coğrafyası Bakımından Bir İnceleme; Rahva Düzlüğü ve Çevresi''. *Atatürk Üniversitesi Doğu Coğrafya Dergisi,* Sayı: 3, 25-46.

Arınç, K., (2001), *Tatvan Şehri: Kuruluşu, Gelişmesi, ve Fonksiyonları.* Atatürk Üniv.Yayınları No:925, Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları No:99, Araştırma Serisi No:70, Erzurum.

Ardel, A., (1975), *"Hidrografya: Okyanuslar ve Denizler''*. İstanbul Üniversitesi Yayınları No: 720, İstanbul.

Ardel, A., Kurter, A., Dönmez, Y., (1969), *Klimatoloji Tatbikatı*. Taş Matbaası, İstanbul.

Ardel, A., (1973), *Klimatoloji.* İstanbul Üniversitesi Yayınları No: 146, İstanbul.

Ardos, M., (1996a), ‘’Türkiye’de Akarsu Şebekesinin Kuaterner’deki Oluşumu ve Gelişimi’’. Edebiyat Fakültesi Matbaası, *İst. Üniv. Edebiyat Fak, Coğrafya Dergisi,* Sayı 4, 1-6.

Ardos, M., (1984), *Türkiye Ovalarının Jeomorfolojisi*. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları No:3199, Cilt: 1, İstanbul.

Ardos, M., (1996b), *Türkiye’de Kuaterner Jeomorfolojisi.* Çantay Kitapevi, 2. Baskı, İstanbul.

Arpat, E., Şaroğlu, F., (1975), *Türkiye’deki Bazı Önemli Genç Tektonik Olaylar.* Türkiye Jeoloji Kurumu Bülteni, 18, 91-110.

Asarcıklı, M., (1989), *Antakya Kent Formunu Oluşturan Öğelerin Araştırılıp Değerlendirilmesi. (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi),* Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Aslaner, M., (1973), *İskenderun ve Kırıkhan Bölgesindeki Ofiyolitlerin Jeolojisi ve Petrografisi.* M.T.A Yayınları No:150, Ankara.

Atahan, A. Atahan., Gül, O., (2008). *Hatay Kuş Gözlem Raporu.* Antakya.

Atalay, İ., (1994c), *Türkiye Vejetasyon Coğrafyası*. Ege Üniversitesi Yayınları, İzmir.

Atalay, İ., (1994d), *Türkiye Coğrafyası.* Ege Üniversitesi Basım Evi, İzmir.

Atalay, İ., (1982a), *Türkiye Jeomorfolojisine Giriş.* Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Fak.Yayınları, No:9, İzmir.

Atalay, İ., (2006), *Toprak Oluşumu, Sınıflandırılması ve Coğrafyası*. Meta Basım Matbaacılık, İzmir.

Atalay, İ., (1986), *Uygulamalı Hidroğrafya,* Ege Üniv. Ed. Fak. Yay. No:38, İzmir.

Atalay, İ., (2010), *Uygulamalı Klimatoloji.* Meta Basım ve Matbaacılık Hizmetleri, İzmir.

Atalay. İ., (1982b), *Toprak Coğrafyası.* Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Yayın No:8, İzmir.

Atan, O., (1969), *Eğribucak-Karacaören (Hassa)-Ceylanlı-Dazevleri (Kırıkhan) Arasındaki Amanos Dağlarının jeolojisi,* M.T.A Yayınları, Yayın No:139, Ankara.

Atasoy, A., Demir, H., (2015), ‘’Suriyeli Sığınmacıların Kırıkhan’a Etkileri’’. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi,* 8 (38), 457-470.

Atasoy, A., (2012), *Reyhanlı İlçesi’nin Coğrafyası.* Mustafa Kemal Üniversitesi Yayınları No:36, Antakya.

Avcı, M., (2005), "Çeşitlilik ve Endemizım Açısından Türkiye’nin Bitki Örtüsü’’. *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü Coğrafya Dergisi,*13, İstanbul, 27-55.

Avcı, S., (1993), Turkiye’de Şehir ve Şehirli Nüfusun Dağılışı. *Türk Coğrafya Dergisi,* Sayı: 28, 249-269.

Aycan, İ., (1999), "Emevi Dönemi İç Siyasi Gelişmeler". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 39 (1), 147-174.

Ayparlar, H., (2002), *Bazı Yönleriyle Kırıkhan.* Kültür Ofset Matbaacılık, Hatay.

Aytaç, A, S., (2010), *Amanos Dağlarının Orta Kesiminin Doğal Ortam, Sosyo-Ekonomik Faaliyetler, Koruma Kriterleri ve Çevre Eğitimi Açısından Değerlendirilmesi, (Yayınlanmamış Doktora Tezi),* Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

Başıbüyük, A., (1999), *Suşehri Havzasının Coğrafi Etüdü. (Basılmamış Doktora Tezi).* Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

Başel, H., (2007), ‘’Türkiye’de Nüfus Hareketlerinin İç ve Diş Göç Nedenleri’’ . *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 53.

Bahadır, G., (2012), *İslam Fethinden Haçlılara Kadar Antakya (M.S. 636-1098).* Antakya Belediyesi Kültür Yayınları No: 32, Antakya.

Bahadır, G., (2014), ‘’Antakya Haçlı Prensliği’nde Foulque De Anjou Dönemi (M.S.1131-1136)’’. *Turkish Studies*, 9 (10), 1221-1238.

Bahadır, G., (2010), ‘’Kuruluşundan IV. Yüzyıla Kadar Antakya’’ . *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 7 (13), 349-372.

Bingöl, Z., (2007), *Gelenekten Evrensele Anadolu’da İnanç Turizmi.* Detay Yayıncılık, Ankara.

Birinci, S., (2013), *Bayburt İli'nin Coğrafyası. (Basılmamış Doktora Tezi),* Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

Bulut, İ., (2010), *Genel Beşerî ve Ekonomik Coğrafya.* Gündüz Eğitim ve Yayıncılık, Ankara.

Bulut, İ., (1998), *Torul'un Coğrafi Etüdü.* Atatürk Üniversitesi Yayınları No: 876, Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Yayınları No: 95, Araştırma Serisi No: 35, Erzurum.

Bulut, Y., Kaya, S., (2011), *''Hatay''.* Hatay Valiliği, Pozitif Matbaa, Hatay.

Canpolat, A., (2006), *Hatay Türkmen Aşiretleri ve Bu Aşiretlerin İskânı (18 ve 19 Yüzyıllar). (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi),* Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş.

Çakat, E., (2003), ''XVI. Yüzyılda Şam Beylerbeyliğinin İdari Taksimatı''. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 13 (1). 351-374.

Çelik, A., (2010), *Adana Müzesi Roma İmparatorluk Dönemi Lahitleri. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi),* Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.

Çetin, B., (2012), ''Hatay'da Kentleşmenin Seyri (1940-2009) ve Mekânsal Dağılışı''. *Atatürk Üniversitesi Doğu Coğrafya Dergisi*, 28, 231-258.

Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, (1924), *İçişleri Bakanlığı Köy Kanunu No:442,* Tertip: 3, Cilt: 5.

Dönmez, Y., (1985), *Bitki Coğrafyası.* Gunyay Matbaacılık, İstanbul Üniversitesi Yayınları No: 3319, Coğrafyası, Enstitüsü Yaynları No: 3213, İstanbul.

Dönmez, Y., (1990), *Umumi Klimatoloji ve İklim Çalışmaları*. İst. Üniv. Yay. No:3648, Coğrafya Enstitüsü Yayınları No:102, İstanbul.

Darkot, B., (1972), *Türkiye İktisadi Coğrafyası*. İstanbul Üniv. Yay. No:1307, Coğrafya Enstitüsü Yay. No:51, İstanbul.

Dean, W. T., Krummenacher, R., (1961), *Cammbrien Trilobites From the Amanos Mountains, Turkey.* Paleontology, Volume 4, Part 1, London.

Demir, A., (1996), *Çağlar İçinde Antakya.* Akbank Yayınları, İstanbul.

Demirtaş, F., (1949), "Osmanlı Devrinde Anadolu'da Oğuz Boyları". *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi,* Cilt:2, Sayı: 7, 321-365.

Denker, B. T., (1977), *"Yerleşme Coğrafyası Kır Yerleşmeleri''*. İstanbul Üniversitesi Yayınları No: 2275, İstanbul.

Devlet Planlama Teşkilatı., (2011), "Madencilik ÖİK Raporu Metal Madenler Alt Komisyonu Demir Çalışma Grubu Raporu''. DPT: 2624- ÖİK:635, Ankara.

Dizdar, M., (1987), *Topraklarımız.* Tarım Orman ve Köyişleri Bak., Köy Hiz. Gen.Müd., Etüd ve Proje Dairesi Bşk, Ankara.

Doğanay, H., (1994), *Türkiye Beşeri Coğrafyası*. Gazi Büro Kitapevi, Ankara.

Doğanay, H., (1991), *Demoğrafya.* Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi, Erzurum.

Doğanay, H., (1989), *Kars'ta Şehirsel Çevre Sorunlarına Analitik Bir Yaklaşım.* Atatürk Üniv. Fen-Edebiyat Fak Yay. No: 55, Edebiyat Kesimi Yay. No:37, Coğrafya Bölümü Yay. No: 3, Erzurum.

Doğanay, H., (2001), *Türkiye Turizm Coğrafyası.* Çizgi Kitapevi Yayın No:33, Erzurum.

Doğanay, H., (1997), *Turkiye Beşeri Coğrafyası.* Milli Eğitim Basımevi, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları No: 2982, Bilim ve Kultir Eserleri Dizisi No: 877, Eğitim Dizisi No: 10, İstanbul.

DSİ., (1975), *Asi Havzası Hidrojeolojik Etüt Raporu.* DSİ Matbaası, Ankara.

Dubertret, L., (1953), *Geologie des Roches Vertes Du Nort-Ouest de la Syrie Et Du Hatay (Turqueie).* Museum National d'Histoire Naturalle, Tome VI (Extrait), Paris.

Duman, T,T., Çan, T., Olgun, Ş., Nefeslioğlu, H, A., Durmaz, S., Hamzaçebi, H,E., Çörekçioğlu, Ş., (2009), *1:500.000 Ölçekli Türkiye Heyelan Edvanteri Haritası, Hatay Paftası.* Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü, Özel Yayınlar Serisi-24, Ankara.

Duran, M., (2015), ''Satraplık Sisteminin Pers Yönetim Teşkilatındaki Yeri''. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* Sayı:34, Isparta, 61-86.

Elçim, A., (2013), *Hatay Tabiat Şifahanesi*. T.C. Hatay Valiliği, Hatay.

Emiroğlu, M., (1977), *Bolu'da Yaylalar ve Yaylacılık.* Ankara Üniv. DTCB. Yay. No: 272, Ankara.

Emiroglu., M., (1975), Turkiye Coğrafi Bölgelerine Göre Şehir Yerleşmeleri ve Şehirli Nüfus, *Ankara Univ. D.T.C.F. Coğ. Arşt. Enst. Yay Coğ. Araş. Derg.* Sayı:7, 125-157.

Eröz, M., (1965), ''Türk Köy Sosyolojisi Meseleleri ve Yörük-Türkmen Köyleri'' . *Sosyoloji Konferansları Dergisi,* Sayı: 50, 119-153.

Erentöz, L., (1958), *Mollusques du Neogene des Bassins de Karaman, Adana et Hatay (Turquie).* M.T.A Publ, Ankara.

Ergene, A., (1993), *Toprak Biliminin Esasları,* Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları. No: 267, Erzurum.

Erhan, K., (2013), *Gerede İlçesi'nin Coğrafyası. (Yayınlanmamış Doktora Tezi),* Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

Eriş, M., Çoruh, H., (2015), *81 İlde Kültür ve Şehir Hatay.* Hatay Valiliği Yayınları, İstanbul.

Ericson, D. B., (1940), *Report On the Geology of Hatay (Hatay Jeolojisi Hakkında Rapor).* M.T.A Rapor No:1118, Ankara.

Erinç, S., (1996), Klimatoloji ve Metodları. Alfa Basım Yayım ve Dağıtım, İstanbul.

Erinç, S., Bilgin, T., (1956), "Türkiye'de Drenaj Tipleri". *İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Dergisi,* Sayı:7, 124-156.

Erinç, S., (1957), ''Türkiye'de Akarsu Rejimlerine Toplu Bir Bakış''. *Türk Coğrafya Dergisi,* Sayı:17, 93-117.

Erinç, S., (2002), *Jeomorfoloji I.* Der Yayınları, İstanbul.

Erinç, S., (2001), *Jeomorfoloji II.* . Der Yayınevi, İstanbul.

Erinç, S., (1977), *Vejetasyon Coğrafyası.* İstanbul Universitesi Yayını No: 2276, İstanbul.

Eroğlu, C., Babuçoğlu, M., Köçer, M., (2012), *Osmanlı Vilayet Salnamelerinde Halep.* Orsan Kitapları No:3, Ankara.

Erol, O., (1988), *Genel Klimatoloji.* İstanbul Üniversitesi Deniz Bilimleri ve Coğrafya Enstitüsü Yayını No:9, İstanbul.

Ersoy, Ş., (1984), *Kırıkhan (Hatay) İlçesi ve Dolayının Jeolojisi. (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi),* Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Gök, İ., (2014), "Türklerin Suriye'ye Girişi ve Süleyman Şah". *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 36, 219-251.

Gök, C., (2005), *Kırk Asırlık Türk Yurdu Hatay: Tarihi Gelişimi ve Milli Mücadelesi. Ankara.*

Göney, S., (1975), *Büyük Menderes Bölgesi.* İstanbul Üniversitesi Yayın No:1985, Coğrafya Enstitüsü Yayın No:79, İstanbul.

Göney, S., (1967)., "Mengen Havzası'nda Köy Meskenleri''. *İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 8 (16), 112-132.

Güçbey, B., (2012), *Türkiye'de Akdeniz'e Kıyısı Olan Geleneksel Konutlarda Malzeme ve Renk Araştırması. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi),* Atılım Üniversitesi,Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Güldirek, M., (2006), *Amik Ovası Tell Atçana Höyüğü Sur Dibi Seramiklerinin Termolüminesans Yöntemiyle Tarihlendirilmesi. (Yayınlanmamış Doktora Tezi),* Çukurova Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Adana.

Gülen, L., Barka, A., Toksöz, M.N., (1987), Kıtaların Çarpışması ile İlgili Kompleks Deformasyon, Maraş Üçlü Eklemi ve Çevre Yapıları, *Yerbilimleri Dergisi*, Sayı: 14, 319-336.

Günal, N., (1997), *Türkiyede Başlıca Ağaç Türlerinin Coğrafi Yayılışları, Ekolojik ve Floristik Özellikleri.* Çantay Kitapevi, İstanbul.

Günay, Y., (1984), *Amanos Dağları'nın Jeolojisi ve Karasu - Hatay Grabeninin Petrol Olanakları,* TPAŞ Arama Grubu Başkanlığı Hakkâri-Şaryaj Projesi, Tpao Rap. No:1954.

Gündüz, A., Ergün, M., Terzi. A,, (2014), *''16.Yüzyılda Antakya''*. Osmanlı Belgeleri Işığında Antakya Seçil Ofset, İstanbul.

Güner, E., (2014), "Maarif Salnameleri'ne Göre Cebel-İ Bereket Sancağında Eğitim-Öğretim (H.1316-1321/ M.1898-1903)'', *Turkish Studies*, 9 (4), 457-467.

Greenshields, T. H., (1978), *"The Setlemend Of Armenian Refugees İn Syria And Lebanon 1915-1939''.* Durhan Theses Durham University.

Hatay Halk Sağlığı Müdürlüğü Verileri ., (2015).

Herece, E., (2008), *Doğu Anadolu Fayı (DAF) Atlası*. Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü, Özel Yayın Seris:13.

Heyd. W., (2000), *Historie du Commerce du Levant au Moyen*, Leipzpg 1885; *Çeviren:Karal, E. Z.,*. Yakın Dogu Ticaret Tarihi, İkinci Baskı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

Hoşgören, M., (1984), *Hidrografyanın Ana Çizgileri.* İstanbul Üniversitesi Yayın No:2619, Coğrafya Enstitüsü Yayın No:111, İstanbul.

Hoşgören, M., (1983), *Jeomorfolojinin Ana Çizgileri.* İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayın No: 3112, İstanbul.

Hocaoğlu, B., (2011), *Bulgaristan'dan Türkiye'ye Yönelik Göçler ve Göçmen Yerleşme Alanlarında Sosyo-Ekonomik ve Mekânsal Özellikler. (Yayınlanmamış Doktora Tezi).* Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

İbret, B., (2000), *Devrez Havzası'nın Beşeri ve Ekonomik Coğrafyası. (Yayınlanmamış Doktora Tezi).* Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

İçduygu, A., Erder, S., Gençkaya, F., (2014), *Türkiye'nin Uluslararası Göç Politikaları 1923-2023: Ulus Devlet Oluşumundan Ulus Ötesi Dönüşümlere.* Koç Üniversitesi Göç Araştırmaları Merkezi, İstanbul.

İller İdaresi Genel Müdürlüğü., (1968), *Köylerimiz.* Başbakanlık Basım Evi D.S.İ., Ankara.

İmamoğlu, M. Ş., Çetin, E., (2007), "Güneydoğu Anadolu Bölgesi ve Yakın Çevresinin Depremselliği'', *D.Ü. Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi,* Sayı 9, Diyarbakır, 93-103.

İnandık, H., (1961), *Bitkiler Coğrafyası.* İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul Üniversitesi Yayınları No: 930, Coğrafya Enstitüsü Yayınları, No:32, İstanbul.

İzbırak, R., (1976), *Bitki Coğrafyası,* Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih- Cografya Fakültesi Yayınları No: 266, Ankara.

Köseler, S., (2008), *Hatay İli Kırıkhan İlçesi Halk Kültürü Araştırması. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi),* Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.

Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü., (1998), *Hatay İli Arazi Varlığı.* Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü Yayınları No: 31, Ankara.

Kırıkhan İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü Verileri., (2015).

Kırıkhan Türk Telekom Müdürlüğü Verileri., (2015).

Kırıkhan Ticaret ve Sanayi Odası., (2014), *Neden Kırıkhan OSB? Kırıkhan Organize Sanayi Bölgesi'nin Gerekliliği ve Yatırımcı Profili''.* Hatay.

Kahraman, S., (2010), Theoretical And Spatial Assessments of Labor Migrations From Turkey to Countries, Türkiye'den Ortadoğu Kuzey Afrika (ODKA) Ülkelerine İşgücü Göçünün Kuramsal ve Mekânsal Değerlendirmesi'' . *İnternational Jornal of Human Sciences,* Sayı:12, 1158-1178.

Kara, A., (2004), *XIX Yüzyılın İlk Yarısında Antakya (1800-1850). (Basılmamış Doktora Tezi),* Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Karaboran, H., (1989), "Şehir Coğrafyası ve Şehirsel Fonksiyonlar". *Fırat Üniversitesi Dergisi,* Cilt: 3, Sayı:1, 81-118.

Karaboran, H., (1984), *Türkiye'de Mevkii Adları Üzerine Bir Araştırma,* Başbakanlık Basımevi, Türk Yer Adları Sempozyumu Bildirileri 11-13 Eylül 1984, Kültür ve Turizm Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Yay. No:60, Seminer Kongre Bildiriler Dizisi:17, Ankara.

Karataş, A., (2010), *Hatay İli'nin Su Potansiyeli ve Sürdürülebilir Yönetimi. (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi),* Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Hatay.

Karataş, A., (2014), *Karasu Çayı Havzasının Hidrografik Planlaması. (Basılmamış Doktora Tezi),* İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Ketin, İ., (1966), ''Anadolu'nun Tektonik Birlikleri''. *M.T.A.Degisi,* Sayı: 66, 20-34.

Ketin, İ., (1977), ''Türkiye'nin Başlıca Orojenik Olayları ve Paleocoğrafik Evrimi''. *M.T.A Dergisi,* Sayı:88, 1-5.

Ketin, İ., (1959), "Türkiye'nin Orojenik Gelişmesi". *M.T.A. Dergisi,* Yayın No: 53, 78-86.

Kireççi, R., (2011), *Dinler ve Tarih Hazinesi.* Color Ofset, Hatay.

Koçman, A., (1993), *Türkiye İklimi.* Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayın No:72, İzmir.

Koday, S., (2000), *Doğu Anadolu Bölgesinde Hayvancılık,* Atatürk Üniversitesi Yayı.No:949, Fen-Edeb. Fak Yay. No:104, Araştırma Serisi No:74, Erzurum.

Koday, S., (2000), *Murgul Çayı Havzasının Coğrafyası.* Atatürk Üniv. Yay. No:912, Fen-Edebiyat Fak. Yay. No:98, Araştırma Serisi No:69, Erzurum.

Koday, S., (1998), *Trakya'da Köy Adlarında Coğrafyanın Etkisi.* 28. Coğrafya Meslek Haftası 10-12 Haziran 1998, Bildiriler Kitabı, İstanbul.

Koday, Z., (2010), *"Türkiye'nin Tahıl Üretimi''.* Türk Coğrafya Dergisi, 35, İstanbul,

Korkmaz, E., (2003), *Hz. Osman'ın Dâhili Siyaseti. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi),* Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

Müderrisoğlu, F., (1994),*''Bir Osmanlı-Türk Şehri Olarak Belen''.* Vakıflar Dergisi, 24.

Mc.Kenzie, D., (1972), *Active Tektonics of the Mediterranean Region.* Geophysical Journal Royal Astronomy Society, 30, 109-195. .

Murat, S., (2007), *Dünden Bugüne İstanbul'un İş Gücü ve İstihdam Yapısı,* İstanbul Ticaret Odası Yayın No: 2007-73, İstanbul.

Orman Genel Müdürlüğü Bilgi Sistemleri Daire Başkanlığı Coğrafi Bilgi Sistemleri., (2013), *Orman Atlası.* Ankara.

Özçağlar, A., (2005), "Türkiye'de Mülki İdari Bölümlerinin İdari Coğrafya Analizi''. *Ankara Üniversitesi Coğrafi Bilimler Dergisi,* 3 (1), 7-24.

Özcağlar., A., (1997), *Turkiye'de Belediye Örgütlü Yerlesmeler (Kasabalar-Şehirler).* Ekol Yayınevi, Ankara.

Özçağlar, A., (2000), *Coğrafya'ya Giriş, (Sistematik, Kavramlar, Yöntemler).* Hilmi Usta Matbaacılık, Ankara.

Özdemir, F., Necipoğlu, A., Bağcı, G., (2000), "Antakya ve Çevresinin Depremselliği ve Odak Mekanizması Çözümleri". *Jeofizik Dergisi,* Sayı:14 (1-2), 87-102.

Özgüç, N., E, Tümertekin., (2009), *Beşeri Coğrafya, İnsan, Kültür, Mekân.* Çantay Kitapevi, İstanbul.

Özgüç, N., (2007), *Turizm Coğrafyası, Özellikler ve Bölgeler.* Çantay Kitapevi, İstanbul.

Özgür, M., (2001), *Türkiye Coğrafyası.* Hilme Usta Yayınevi, Ankara.

Özuslu, E., Tel. A. Z., (2008), "Some Changes And Updating Processes Of Localizations In Turkey's Flora (Flora of Turkey) Declared By Gaziantep/Turkey". *Biological Diversity And Conversation Dergisi,* Sayı:1.

Palabıyık, E., (2014), *Her Yönüyle Kırıkhan.* Doğuş Matbaacılık, Antakya.

Pelen, N., (2002), *Hassa-Güvenç-Yalangöz (Kırıkhan-Antakya) Yöresi Bazalt ve Çevre Kayaçların Jeolojik, Petrografik, Hidrojeolojik İncelemesi. (Basılmamış Doktora Tezi),* Çukurova Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Adana.

Post, G. E., Dinsmore, J.E., (1932), *Flora Of Syria, Palestine and Sinai (Volume-II).* Published by American Press, Beirut.

Sözer, A., (1972), *Kuzeydoğu Anadolu'da Yaylacılık.* İş Matbaacılık, Ankara.

Sancı, F., (2006), *"Hatay İlinde Türk Mimarisi I''. (Yayınlanmamış Doktora Tezi),* Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Saraçoglu, H., (1989), *Akdeniz Bölgesi.* MEB Yayınevi, İstanbul.

Saraçoglu, H., (1962), *Bitki Örtüsü Akarsu ve Göller.* Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.

Saral, M., (1981), *Hatay İli Yakın Çevre İncelemeleri.* Garanti Matbaası ve Neşriyat, Antakya.

Selen, H. S., (1954), *Türkiye Coğrafyası'nın Ana Hatları*. Ankara. Üniv. Siyasal Bilgiler Fak. Yay. No:24, Ankara.

Sergün, Ü., (1986), *Kocaeli Yarımadasında Kırsal Yerlesme,* İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları No: 3370, İstanbul.

Sergün, Ü., (1994), *Turkiye'de Kır Nüfusun Yükselti Kademelerine Göre Dağılışı.* İstanbul Üniversitesi Deniz Bilimleri ve Coğrafya Enstitüsü, Bülteni, Sayı:11, İstanbul.

Soyer, Ş., (1998), *Hatay İli Cumhuriyet Öncesi ve Sonrası Eğitim,* Hatay Valiliği Milli Eğitim Müdürlüğü Yayınları, Hatay.

Şahin, İ. F., (2007), ''Belen Geçidi'nde Coğrafi Gözlemler'', *Atatürk Üniversitesi Doğu Coğrafya Dergisi,* 12 (17), 65-86.

Şekerden, Ö., (2010), ''Anadolu ve Anadolu x İtalyan Melezi Manda Buzağılarının Büyüme Özellikleri ve Bunlar Üzerinde Genotip, Cinsiyet ve Doğum Yılı Etkileri''. *Hayvansal Üretim Dergisi,* 51 (2), 34-43.

Şereflişan, H., (2014), ''Gölbaşı Gölün'de (Hatay) Bulunan Tatlısu Midyelerinin (Unionidae) Çevresel Koşulların Belirlenmesi''. *Yunus Araştırma Bülteni,* Sayı:4, 29-36.

Tümertekin, E., (1994), *Ekonomik Coğrafya.* İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fak. Yay. No:2926, İstanbul.

Tümertekin, E., (1987), *Ulaşım Coğrafya,* İstanbul Üniversitesi Yay. No:2053, İstanbul.

Tümertekin., E., (1972), *Turkiye'de Şehirlesme ve Şehirsel Fonsksiyonlar,* İst. Univ. Yay.No:1840, Coğ.Enst.Yay. No:72, İstanbul.

Türkiye İstatistik Kurumu., (2014), *Seçilmiş Göstergelerle Hatay 2013*. Yayın No:4242, TÜİK, Ankara.

Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi., *İslam Araştırmaları Merkezi, 5. Cilt.*

Türkmen A. F., (1937), *Mufassal Hatay.* Yüksek İktisat ve Ticaret Mektebi Yayınevi, İstanbul.

Tandoğan, A., (1998), *Demografik Temel Kavramlar ve Türkiye Nüfusu.* Eser Ofset Matbaası, Trabzon.

Tandoğan, A., (1994), *Türkiye Nüfusu.* Eser Ofset Matbacıılık ve Yayınları Sanayi, Trabzon.

Tanoğlu, A., (1969). *Nüfus ve Yerleşme.* İstanbul Üniversitesi Yayınları, No: 1183, Edebiyat Fak. Coğrafya Enst. Neşriyatı, No:45, İstanbul.

Tekin, M., (2010), *Hatay İşgal Yılları ve Bağımsız Hatay Devleti Kronolojisi (1918-1939).* Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara.

Tekin, M., (2000), *Hatay Tarihi.* Birinci Baskı, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara.

Terlemez, İ., Şentürk. K., Sümengen, M., Oral, A., (1997), *1:100 000 Ölçekli Açınsama Nitelikli Türkiye Jeoloji Haritaları Antakya – L 24 Paftası.* MTA Genel Müdürlüğü, Jeoloji Etütleri Dairesi, No:45 Ankara.

Tolun, N., (1975), *1:500000 Ölçekli Türkiye Jeoloji Haritası-Hatay.* Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü Yayınları, Ankara.

Tunçdilek, N., (1967). *Türkiye İskân Coğrafyası, Kır İskânı.* İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Yayın No: 1283, Coğrafya Enstitüsü Yayın No:49, İstanbul.

Tunçdilek, N., (1986), *Türkiye'de Yerleşmenin Evrimi.* İstanbul Üniversitesi Yay, No:3367, Deniz Bilimleri ve Coğrafya Enstitüsü Yay. No:4, İstanbul.

Tuncel, H., (1996), ''Mezraa Kavramı ve Türkiye'de Mezraalar'', *Ankara Üniversitesi Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi,* (5), 73-98.

Tuncel, H. (2000), ''Türkiye'de İsmi Değiştirilen Köyler''. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* Sayı: 10 (2), 23-34.

Tuncel, S., Arı. N., Yoleri, B., Şahiner, M., (2017), *Dünyada ve Türkiye'de Demir,* Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü, Ankara.

Turgut., N., (1986), *Antakya Tarihi Ticaret Merkezi Mekansal Yapı Değişimi ve Gelişim Sürecinin Kent Ticaret Merkezi Planlamasına Etkinliği.(Basılmamış Yuksek Lisans Tezi),* Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Tutar, A., (1997), *XX. Yüzyıl Hatay Tarihi ve Günümüz İnanç Coğrafyası. (Yayınlanmamış Doktora Tezi),* İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya.

Vasiliev, A. A., (1943), *Bizans İmparatorluğu Tarihi.* Maarif Matbaası, Ankara.

Yıldız, H. T., (2003), *Hatay İlinin Jeolojik Özellikleri,* Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü, Doğu Akdeniz Bölge Müdürlüğü, Adana.

Yıldız, S., (2004), *İlkçağ'da Hatay (Başlangıçtan Bizans Dönemine Kadar). (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).* Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Yılmaz, G., (1984), *Amanos Dağları'nın Jeolojisi ve Karasu - Hatay Grabeninin Petrol Olanakları.* TPAŞ Arama Grubu Başkanlığı Hakkari-Şarjaj Projesi, Tpao Rap. No:1954.

Yılmaz, K. T., (2001), *Akdeniz Doğal Bitki Örtüsü.* Çukurova Üniversitesi, Yayın No:142, Adana.

Yılmaz, M., (2013), *Erçek Gölü Havzasının Coğrafi Etüdü. (Yayınlanmamış Doktora Tezi),* Atatürk Üniveritesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

Yılmaz, Y., (1984), *Amanos Dağları'nın Jeolojisi Cilt: 1-4,* . T.P.A.O. Rap. No:1920, (Yayımlanmamış), Ankara.

Yücel, T., (1987), *Türkiye Coğrafyası.* Ankara Üniversitesi Basımevi, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları No:68, Seri: 8, Sayı: 5, Ankara.

Yalçınlar, İ., (1996), *''Türkiye'de Akarsu ve Vadiler'',* Coğrafya Araştırmaları Dergisi, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.

Yalçınlar, İ., (1976), *Türkiye Jeolojisine Giriş (Paleozoik Açıdan).* İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayın No: 2089, İstanbul.

Yastı, N., (2011), *Hatay Kültür Edvanteri Cilt II İlçeler* . Hatay Valiliği Yayınları, Hatay.

İNTERNET KAYNAKLARI

http://www.kulturturizm.gov.tr, Son Erişim Tarihi: 15.10.2015.

http://www.caykaramuftulugu.gov.tr, Son Erişim Tarihi: 24.10.2015

http://rapor.tuik.gov.tr, Son Erişim Tarihi: 30.10.2015

http://www.tuik.gov.tr, Son Erişim Tarihi: 05.05.2015

http://www.kirikhandevlet.gov.tr, Son Erişim Tarihi: 18.10.2015

http://www.tdk.gov.tr, Son Erişim Tarihi: 31.10.2015

http://www.tdk.gov.tr, Son Erişim Tarihi: 07.11.2015

www.rasatlar.gov.re Son Erişim Tarihi: 14.05.2018

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı Soyadı	Reyhan Rafet CAN
Doğum Yeri ve Yılı	Bulgaristan Kardzhali/1985
Eğitim Durumu	
Lisans Öğrenimi	Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Ana Bilim Dalı (2004-2008)
Y. Lisans Öğrenimi	Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Dünyası Coğrafyası Ana Bilim Dalı (2008-2010)
Bildiği Yabancı Dil	İleri Düzeyde Bulgarca ve Makedonca Orta Düzeyde İngilizce ve Rusça
Bilimsel Faaliyetleri	Bulgaristan Filibe (Plovdiv) ve Yakın Çevresinin Coğrafi Etüdü
İş Deneyimi	
Stajlar	
Projeler	
Çalıştığı Kurumlar	Özel Ataşehir Adıgüzel İlköğretim Okulu 2008-2013 TED Hatay Koleji 2013-2017 Özel Notre Dame De Sion Fransız Lisesi 2017-2019
İletişim	
E-Posta	reyhanrafetmustafa@gmail.com / 00 90 506 671 46 52
Tarih	